

II. RİZE SEMPOZYUMU II. TURİZM

04-06
KASIM
2016

RECEP TAYYIP
ERDOĞAN
ÜNİVERSİTESİ

II. Rize Sempozyumu: Turizm

04-06 Kasım 2016

RİZE

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 19

II. Rize Sempozyumu: Turizm

04-06 Kasım 2016 Rize

Editör

Prof. Dr. Ali Sait ALBAYRAK

Kapak -Dizgi-Tasarım

Öznur YILDIRIM

Baskı - Cilt

Arkadaş Basım Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad.

Sütçüoğlu İş Hanı No: 37/4

Ulus/ANKARA

Tel: (+90) 312 341 63 10

ANKARA 2017

ISBN: 978-605-9072-10-6

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR)'nün katkılarıyla basılmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 14.06.2017 Tarih ve 390 Nolu kararı ile basılmıştır.

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

II. Rize Sempozyumu: Turizm

**04-06 Kasım 2016
RİZE**

**Editör
Prof. Dr. Ali Sait ALBAYRAK**

4-6
KASIM
2016RİZE SEMPOZYUMU
II. TURİZM

DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

Rize Valiliği

Rize Belediyesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü

Rize Ticaret ve Sanayi Odası

Rize Ticaret Borsası

Rize Kültür ve Turizm Dayanışma Derneği

	
ONUR KURULU	
Erdoğan BEKTAŞ	Rize Valisi
Prof. Dr. Reşat KASAP	Rize Belediye Başkanı
Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü
İmdat SÜTLÜOĞLU	Çay İşletmeleri Genel Müdürü
Şaban AZİZKARAAHMETOĞLU	Rize Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
Mehmet ERDOĞAN	Rize Ticaret Borsası Başkanı
DÜZENLEME KURULU	
Prof. Dr. İstiklal Yaşar VURAL	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektör Yrd.
Prof. Dr. Ali Sait ALBAYRAK	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanı
Doç. Dr. Ali Rıza SAKLI	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Elif ACUNER	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İsmail HOCAOĞLU	İl Kültür ve Turizm Müdürü
Gafur KARAALİ	Rize Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri
Erdoğan HATİNOĞLU	ÇAYKUR İdari ve Sosyal İşler Daire Başkanı
Mustafa BALTACI	Rize Belediyesi Plan ve Proje Müdürü
Hasan ÖNDER	Rize Ticaret Borsası Genel Koordinatörü
Ramazan AYDOĞAN	Rize Kültür ve Turizm Dayanışma Derneği Başkanı
BİLİM KURULU	
Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Ali Sait ALBAYRAK	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Atilla YÜKSEL	Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Atilla AKBABA	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Azize HASSAN	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Cihan ÇOBANOĞLU	South Florida University, USA
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN	İstanbul Arel Üniversitesi Uygulamalı Bilimler YO Turizm ve Otelcilik Bölümü
Prof. Dr. Ercan SIRAKAYA TÜRK	South Caroline University, USA
Prof. Dr. Fatih SEYİS	RTEÜ Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Fatma Füsün İSTANBULLU DİNÇER	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	Central Florida University, USA

Prof. Dr. Gökhan ABAY	RTEÜ Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Prof. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU	KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. İsmail KIZILIRMAK	İstanbul Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. İstiklal Yaşar VURAL	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA	Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Muharrem TUNA	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Muzaffer UYSAL	Virginia Polytechnic University, USA
Prof. Dr. Orhan BATMAN	Sakarya Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Şehmuz BALOĞLU	Nevada University, USA
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Turan YÜKSEK	RTEÜ Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ	Reading University, UK
Doç. Dr. Ahmet KÖROĞLU	Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Ahmet TAYFUN	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Ali Rıza SAKLI	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Ali Rıza SANDALCILAR	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Arzu KILIÇLAR	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Banu BEKÇİ	RTEÜ Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Doç. Dr. Cengiz YANIKLAR	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Ceyhun Çağlar KILINÇ	Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Cihan SEÇİLMİŞ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Davut AYGÜN	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Düriye BOZOK	Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe Üniv. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO
Doç. Dr. Emrah ÖZKUL	Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik YO
Doç. Dr. Gökalf Nuri SELÇUK	Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Halis DEMİR	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. İzzet KILINÇ	Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi
Doç. Dr. Kamil UNUR	Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Lütfi ATAY	Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. M. Asıf YOLDAŞ	Avrasya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet KAŞLI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Mete SEZGİN	Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Mustafa AKBULUT	RTEÜ Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Oktay EMİR	Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
Doç. Dr. Önder MET	Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi

Doç. Dr. Rahman TEMİZKAN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Serdar TARAKÇIOĞLU	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Serkan BERTAN	Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Seymur AĞAZADE	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Şafak ÜNÜVAR	Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Uğur SİVRİ	RTEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Yaşar SARI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi
SEKRETARYA	
Yrd. Doç. Dr. Zehra EROL	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Öğr. Gör. Kürşat BAŞKAN	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Arş. Gör. Gökhan Rahmi BAKİ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Öğr. Gör. Cenk BEYAZ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Arş. Gör. Kemal ÇELİK	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	15
Sunuş	17

SEMPOZYUM AÇILIŞ PANELİ

Dünyada ve Rize’de Kayak	21
<i>Erol Mehmet YARAR</i>	
Rize’de Turizm Potansiyeli	35
<i>Baki ALKAÇAR</i>	
Rize: Doğaya ve Tarihe Yolculuk.....	39
<i>Ersin DEMİREL</i>	

I. OTURUM

Rize’nin Termal Turizm Potansiyelinin Hizmet Kalitesi Bağlamında İncelenmesi	51
<i>Alaattin KIZILTAN Seda YILDIRIM Durmuş Çağrı YILDIRIM Vildan YAVUZ</i>	
Rize İlinde Turizm Sorunları, Sürdürülebilir Turizm İçin Stratejik Yaklaşımlar	65
<i>Turan YÜKSEK Elif ACUNER Serdar GALİPOĞLU İlker SARI</i>	
Rize’nin Kruvaziyer Turizm Potansiyelinin İncelenmesi	81
<i>Ali Rıza SAKLI Betül EROĞLU</i>	
Rize İlının Spor Turizmi Açısından Değerlendirilmesi	99
<i>Salih YILDIZ Eren ERKILIÇ Hayri UYGUN Cengiz GAZELOĞLU</i>	
Kaçkar Dağları Milli Parkının Turizm İşletmeleri Açısından Sürdürülebilirliği	117
<i>Gülsün YILDIRIM Mete SEZGİN Ceyhun Ç. KILINÇ Alper ATEŞ</i>	

II. OTURUM

- Rize'deki Osmanlı Dönemi Konut, Kale, Köprü ve Çeşmeleri135
Ergün LAFLI
- Rize'nin Turizm Değerlerinden Bir Grup Tarihi Yapılar149
Ebru ELPE
- Çamlıhemşin'de Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılması ile İlgili Yerel Halkın Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma.....167
Bilgen METE
- Geleneksel Karadeniz Rize Evlerinde, Malzeme ve Yapım Sisteminde Sürdürülebilirlik Kavramı187
Özlem ATALAN Elif Süyük MAKAKLI
- Rize Ahşap Camileri ve Turizm Açısından Katma Değerleri.....197
İsmail HACIAHMETOĞLU

III. OTURUM

- Sous Vide Yöntemi İle Geleneksel Ürünlere İnovatif Yaklaşımlar.....223
Çağla ÖZER Adem YETİM Begüm OTAG
- Yöresel Mutfak Kavramına İlişkin Şeflerin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Antalya Örneği)..... 237
Serdar ALTUN SABAN Özlem YAY Özkan ERDEM
- Rize Bölgesindeki Yerel Tatların Yaygınlaştırılması ve Turizme Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma: Kabak Sütlacı Örneği.....263
Beyza UYANIK

IV. OTURUM

- Destinasyon Pazarlamasında Web Sayfalarının Rolü:
Rize'deki Kamu Kurumlarının Web Siteleri Üzerinde Bir İnceleme.....277
Eren ERKILIÇ Evren GÜÇER Elbeyi PELİT Engin AYTEKİN

Çalışma Yaşamındaki Mobbing Algısının Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Otel İşletmeleri İşgörenleri Örneği	293
<i>Nihan YARMACI Elbeyi PELİT İbrahim KILIÇ</i>	
Rize İlinin Turizm Göstergelerinin Yıllara Göre Türkiye İle Kıyaslanması: 2009-2015	315
<i>Ahmet TAYFUN Esin AYSEN Burcu Ayşenur AKBULUT</i>	
Çamlıhemşin İlçe Merkezinde Yerli Halkın Turizme İlişkin Görüşleri.....	333
<i>Elif ACUNER Ahmet TAYFUN</i>	

V. OTURUM

Afyonkarahisar’da Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi.....	349
<i>Ahmet BAYTOK Elbeyi PELİT Musa KARAÇOR Şerif Ahmet DEMİRDAĞ</i>	
Afyonkarahisar’da Av Turizminin Mevcut Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.....	367
<i>Mehmet BOYRAZ Ahmet BAYTOK</i>	
Kongre Turizmi Açısından Afyonkarahisar ve Rize İllerinin Karşılaştırılması....	391
<i>Mustafa GÜLAYDIN Gonca KILIÇ Burhan AYDEMİR Fatma Doğanay ERGEN</i>	
Uşak İlinin Kırsal Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi.....	425
<i>Gülsüm Demir KAYA Çağdaş TURAN İsmail UZUT</i>	
Geleneksel Kültürün Bir Parçası Olan Yaylaların Turizm Mekânlarına Dönüşüm Süreci (Rize Yaylaları Örneği)	439
<i>Hüseyin SARAÇ</i>	

VI. OTURUM

Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Boyutlarının Turizm Pazarlamasına Etkisi	457
<i>Asım Günal ÖNCE Cansu ÖZCAN</i>	
Otel İşletmelerinde Enerji Yönetimi Uygulamaları: Kemer Bölgesi Örneği	473
<i>Ömer Alper GÜVENEN Ahmet BAYTOK Ali AVAN Özcan ZORLU</i>	
Ekolojik Turizm Alanı Dadia'nın Ekolojik Tasarım Açısından İyileştirilmesine Yönelik Öneriler (Yunanistan)	489
<i>Gildis TACHİR Pınar KISA OVALI</i>	
Turizmde Çevre ve Çevre Yönetimi Konulu Bilimsel Araştırmaların Türkiye İçin Önemi ve Bazı Avrupa Ülkelerdeki Çalışmalarla Karşılaştırılması	509
<i>Mustafa BALTACI Ahmet DEMİRAK Onur ÖZTÜRK</i>	
Rize'deki Turizm Destinasyonlarında, Dört Mevsim Sürdürülebilir Ekolojik Toplu Taşıma Konsepti	519
<i>Sedat Y. KANDEMİR Semih MERCAN Mustafa SEVİNDİK K. Engin İSLAMOĞLU Hakan BİRBEN Müjdat AKKURT</i>	

VII. OTURUM

Rize İçin Alternatif Bisiklet Turizmi	537
<i>Servet Karasu</i>	
Turizmin Gelişmesinde Folklorun Rolü.....	549
<i>Fidan GASIMOVA</i>	
Botanik Turizmi ve Rize Örneği	561
<i>Dilara BAHTİYAR Umut SARI Murad Alpaslan KASALAK</i>	
Rize'nin Çamlıhemşin İlçesinin Alternatif Turizm Çeşitleri Yönünden Değerlendirilmesi.....	575
<i>Dilara BAHTİYAR</i>	

VIII. OTURUM

- Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ve Rize Örneği 593
Önder MET İsmail Mert ÖZDEMİR Kürşat BAŞKAN İbrahim MİSİR
- Meslek Yüksekokulları ve Meslek Liseleri Turizm Bölümlerinde Turizm
Eğitimi Alan Öğrencilerin İşletmelerde Yaptıkları Stajların Değerlendirilmesine
Yönelik Bir Uygulama 609
Burhan AYDEMİR İrfan YAŞAR
- Rize Turizm Sektöründe Katma Değer Yaratan ve Kaybolmaya Yüz Tutmuş
Meslek Kollarınca Üretilen Ürünlerden Elde Edilen Gelire Yönelik Vergi
Bağışıklığı 627
Serkan ACUNER Elif ACUNER
- Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizme Katkısı: Ekşioğlu Vakfı 643
Zübeyde EKŞİ

ÖNSÖZ

Dünya genelinde turizm endüstrisinin ekonomik hacim ve turist sayısı açısından performansı istikrarlı bir şekilde yükselmeye devam etmektedir. Turizm özellikle dünya ihracat kategorisinde önde gelen endüstrilerden biri olma özelliğine sahiptir. Türkiye’de ise endüstri özellikle 1990’lı yıllardan sonra yükselen bir ivme sergilemektedir.

Turizm sağladığı ekonomik faydaların yanında insanların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına doğrudan ya da dolaylı etkileriyle sosyal ve çevresel faydaları da olan küresel ölçekte her geçen gün önemi artan bir endüstridir. Turizm, toplumların yaşam kalitesini yükseltmeye katkı sağlamaktadır ve giderek bir yaşam biçimi olmaktadır.

Küreselleşme toplumsal yaşam dinamiklerinde birçok değişimi beraberinde getirmektedir. Toplumsal bir faaliyet olarak turizm endüstrisi de bir değişim süreci geçirmektedir. Ulaşım ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişme ve özellikle sürdürülebilir sistemlere karşı farkındalık düzeyinin artması küresel ölçekte insanların turizmden de farklı beklentilerinin oluşmasını sağlamıştır. Değişen beklenti ve ihtiyaçlara paralel olarak da turizm endüstrisinde yeni turizm çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye turizm endüstrisi çok geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Alternatif turizm olarak adlandırılan bu yeni turizm çeşitlerinden birisi olan doğa temelli turizm; günümüzde turizm endüstrisi içerisinde en hızlı gelişen bölümlerden birisidir. Rize farklı coğrafi ve kültürel yapısı, zengin ve eşsiz doğal güzellikleri ile kendine has ve özel bir bölgedir ve özellikle doğanın temelde olduğu turizm çeşitlerinde çok yüksek bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin farkındalığının artırılması yani turizm eğiliminin artırılması Rize ekonomisi için önem taşımaktadır.

Tüm bu özelliklerden ötürü 2016 yılı içerisinde Rize iline yönelik olarak “Turizm” temalı bir sempozyumun düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Sempozyum; Valiliğimiz, Rize Belediye Başkanlığı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörlüğü, Çay İşletmeleri Genel

Müdürlüğü, Rize Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı, Rize Ticaret Borsası Başkanlığı ve Rize Kültür ve Turizm Dayanışma Derneği iş birliği ile gerçekleştirilmiştir. Bu noktada II. Rize Sempozyumu'nun ilimizin potansiyelinin ortaya konulması, ilimizin tanıtılması, işbirliklerinin oluşturulması ve paydaşlar arasında koordinasyonun sağlanması açısından çok işlevsel görevler üstlendiğini düşünüyorum. Ayrıca Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen tüm misafirlerimizi ağırlamaktan mutluluk duyduğumu ifade etmek istiyorum. Sempozyum sürecinde katkıları bulunan Eski Rize Valimiz Ersin YAZICI'ya başta olmak üzere Rize Belediye Başkanı Prof. Dr. Reşat KASAP'A, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN'a, Çay İşletmeleri Genel Müdürü İmdat SÜTLÜOĞLU'na, Rize Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Şaban AZİZKARAAHMETOĞLU'na, Rize Ticaret Borsası Başkanı Mehmet ERDOĞAN'a ve kurumlarının değerli üyelerine son olarak katılımlarından ve katkılarından dolayı emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Erdoğan BEKTAŞ

Rize Valisi

Sempozyum Onur Kurulu Üyesi

SUNUŞ

Turizm dünya genelinde son 60 yıllık süreçte gelişmeye ve genişlemeye devam eden bir endüstri olma özelliğini korumaktadır. Bazı dönemlerde gelişen beklenmedik olaylar zaman zaman büyümeyi engelse de genel itibariyle turizm dünyada en hızlı gelişen endüstrilerden birisi haline gelmiştir. Dünya ile benzer şekilde turizm Türkiye’de

de son 25 yılda hızla gelişen ve genişleyen bir endüstri olma özelliğini korumaktadır.

Rize ili Karadeniz Bölgesi’nin incilerinden ve önemli turistik destinasyonlarından birisidir. Rize; doğal, tarihi, kültürel ve sanatsal özellikleriyle yılda altı yüz binden fazla yerli-yabancı turisti ağırlayan ve her geçen gün turizm alanında kendini yenileyen ve geliştiren dinamikleriyle önemli bir konuma sahiptir. Rize’de tescilli beş turizm merkezi ile iki kültür ve turizm koruma ve geliştirme merkezi ve dört adet I. derece arkeolojik sit alanı, sekiz adet I. II. ve III. derece doğal sit alanı ve bir adet III. derece tarihi sit alanı bulunmaktadır. Rize’de bulunan statü alanları; Kaçkar Dağları Milli Parkı, Tunca Vadisi Tabiat Parkı, Çamlıhemşin Kaçkar Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Çayeli Erenler Örnek Domuz Avlağı, Hemşin Devlet Avlağı, Çayeli İlçesi Yavuzlar - Erenler Mevkii Sülün Yerleştirme Sahası, Pazar Liman, kale ve batısı denizel hassas alanı teklifi, İyidere Sarayköy sahili İyidere Çayı mansabı denizel hassas alanı teklifi, Fırtına Deresi Sulak Alanıdır. Ayrıca Rize’de bulunan seçkin özellikli diğer sahalar; yaylalar, buzul gölleri, zirve tırmanış noktaları, içmeler ve termal kaynaklar, buzullar, dereler, trekking güzergahları, şelaleler, mezralar, doğal ormanlar, tarihi taş köprüler, tarihi konaklar ve kaleler olarak sıralanabilir. Bölgede birçok doğa harikası yayla bulunmaktadır. Flora ve fauna zenginliğine paralel olarak bölgede trekking (doğa yürüyüşü), dağ tırmanışları, kanoculuk, rafting, yamaç paraşütü ve heliski gibi doğa sporları önemli aktiviteler olarak sıralanırken, taştan yapılmış kemer köprüler, Rize Kalesi ve Zil Kale önemli tarihi kalıntıları oluşturmaktadır. Bir diğer önemli kültür ise Rize yöresel mutfağıdır. Rize kültüründe yöresel zanaatlar, el sanatları, yöresel kıyafetler ve müzik kültürü önemli özgünlükler arz etmektedir.

Coğrafi özellikleri nedeniyle ekonomisi tarıma dayalı bir yerleşim yeri olan Rize’de hiç kuşkusuz ekonomik anlamda katma değer sağlayacak bir diğer sektör turizm olacaktır. Bu nedenle Rize’nin tüm kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri ve yerel halk bu durumun bilincinde turizme ayrı bir önem vermektedir. Bizde Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak, önemli turizm destinasyonlarından birisi olan Ayder Yaylası Turizm Merkezi’ne ve diğer turistik destinasyonları destekleyecek düzeyde, kampüsleşme alanının uygun olduğu Ardeşen ilçesinde, Ardeşen Turizm Fakültesi’nin kurulmasına karar verdik. Fakültemiz 2016-2017 akademik yılında bir bölümle eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Yakın zaman içinde; Doğu Karadeniz Bölgesinde, yapı, mimari ve kapasite açısından, fakültemizi iddialı konuma taşıyacak bir eğitim binasının açılışını da gerçekleştireceğiz. Yaptığımız tüm çalışmalar ve stratejik planlarımız doğrultusunda, özellikle 2023 vizyonuna yönelik olarak, Rize ilini ekonomik ve sosyal anlamda yukarılara taşıyacak turizm sektörüne eleman yetiştirilmesi konusunda üniversitemiz çalışmalarına titizlikle devam edecektir.

Rize Valiliği’nin öncülüğünde ve ikincisi “Turizm” temasıyla gerçekleşen sempozyumda, Rize ili turistik destinasyonlarında faaliyette bulunan tüm paydaşlar için önemli tespitler, ayrıca beraberinde öneriler ve sonuçlar paylaşılmıştır. Sempozyum kapsamında pek çok araştırmacı; Rize’de yer alan turistik değerler, turizm ekonomisi, turizmde sürdürülebilirlik, turizm ve çevre, turizmde yeni eğilimler gibi pek çok konuda aktarımlarda bulunmuşlardır. Elbette bu aktarımların Rize turizm sektörüne pek çok katkısı olacaktır. Sempozyum kapsamında bilim insanlarınca üretilen bu bilgilerin Rize ilinde yaratacağı katma değer sempozyum sonrasında daha açık bir şekilde görülecektir.

İlimizde gerçekleştirilen sempozyuma destek veren tüm kurum ve kuruluşlara ve onların saygıdeğer yöneticilerine, sempozyumun ilk planlandığı günden bu güne her aşamasında görev yapmış Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’nin akademik ve idari personeline, özellikle görüşleriyle ve bilimsel katkılarıyla bu sempozyumun amacına ulaşması ve gerçekleştirilmesinde çok değerli katkıları olan tüm bilim insanlarına; ülkemiz ve ilimiz Rize adına sempozyumun hayırlara vesile olması temennisiyle sonsuz teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü
Sempozyum Onur Kurulu Üyesi

SEMPOZYUM AÇILIŞ PANELİ

DÜNYADA VE RİZE'DE KAYAK

Erol Mehmet YARAR¹

Sayın Valim,

Pek kıymetli milletvekilim,

Kıymetli üniversitemizin kıymetli öğretim görevlileri,

Kıymetli davetliler,

Burada çok sevdiğimiz kadim dostlarımız da var onlara da selam ediyorum.

Ben ilk 1991 de hac dönüşü hiç durmadan Rize'ye Ali Bayramoğlu ile beraber gelmiş; Nusret kardeşimizi de, Nusret beyi de orada ziyaret etmiştik. Rize'yi ilk gördüğümde Ali Bayramoğlu'na şöyle bir şey söylemişim. Dokuz sene çünkü beraber çalıştık. Ya dedim, ben Rize'ye ilk defa geldim burası İsviçre'den daha güzel bir yer. Yapma ya dedi Ali, öyle mi dedi. Evet, dedim burası çok güzel. Allah'ın verdiği bütün nimetler, İsviçre'ye verdiği nimetlerin fazlası Rize'de var ama buraya İsviçrelileri getirmemiz lazım; İsviçre zihniyetini getirmemiz lazım, İsviçre mandalitesini getirmemiz lazım ki burası gerçekten İsviçre'ye dönsün. İkinci sorum da kayak yaptığım için kayak var mı burada dedim. O yok dedi. Yıllar geçti o zaman MÜSİAD başkanı olarak dokuz sene görev yaptıktan sonra sevgili dostlarımız kayak bildiğimiz için şu federasyon başkanlığını da bir alır mısın diye sağ olsun teklif ettiler. Biz de ülkemiz açısından kayağın getirdiği faydayı bildiğimiz için Kayak Federasyonu

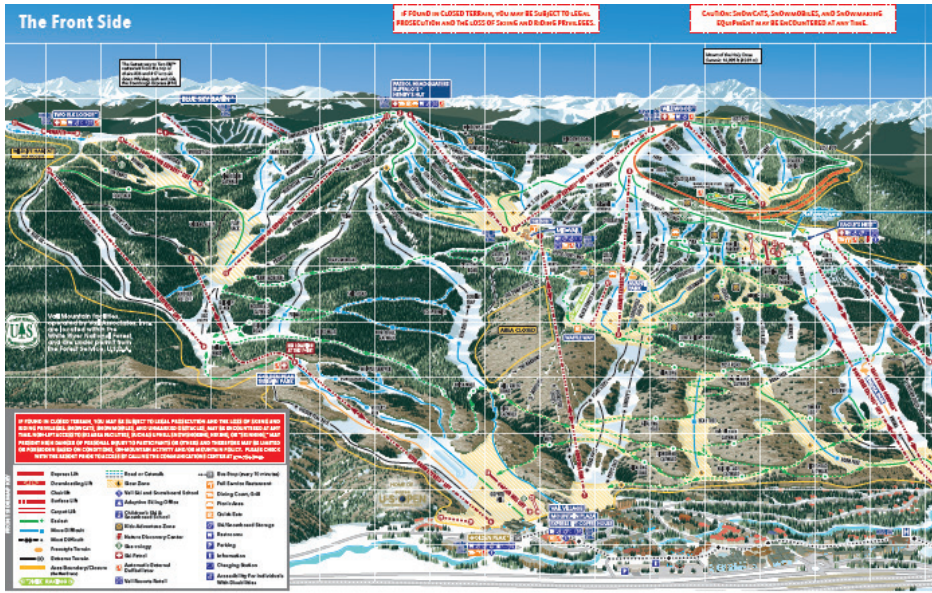
1 Türkiye Kayak Federasyonu Başkanı.

Başkanı olarak iki buçuk senedir görev yapıyorum. Öncelikle şunu ifade etmek istiyorum. Rize potansiyel olarak gerçekten Allah'ın verdiği kayak sporuyla ilgili ve onun getireceği bütün imkânlarla rahatça donatılabilecek bir şehir. Ama uluslararası standartları buraya getirmeden eğer bu işleme girişirsek Türkiye'nin bir sürü yerinde olduğu gibi bir kayak mezarlığına da Allah korusun dönüşebilir. Onun için potansiyel başka bir şey o potansiyeli ortaya koyabileceğimiz teknik bilgileri, uluslararası standartları ve hatta global ısınma dediğimiz mevsimsel değişiklik faktörlerini dahi ele alarak bunu ortaya koymak ve bir planlama master plan yapmak zorundayız. Ben geldiğimde Türkiye'nin bir master planı var mı diye sorduğumda maalesef bunun yapılmadığını gördük. Ve şimdi Sayın Turizm Bakanımızla geçen hafta yaptığımız görüşme neticesinde Türkiye'de ilk defa Türkiye'nin bütün dağlarını inceleyerek ve dünyada ilk defa Türkiye'de uygulanacak iklim değişikliği de ele alınarak dünyanın bir dağ haritasını çıkarıyoruz. Hangi dağlarda kayak yapılacak? Böylece bir kayak turizmi master planı ilk defa 2017 yılında Türkiye'nin elinde olacak. Rize özeline gelmeden önce kayak ne demek? Ben burada kıymetli katılımcıların kayağı bir spor olarak görmemelerini istiyorum ve size öncelikle kayakla ilgili çok kısa bir dakikalık bir filmimiz var. Dünyada kayakla ilgili görüntülerle bir ufuk turu yapalım istiyorum.

Evet bu son görüntü İstanbul'la alakalıydı. Rize'de kayak yoksa İstanbul'a kar yağdıralım dedik ve İstanbul'a 450 ton kar yağdırdık ve ilk kış sporlarında Dünya Kupası'nı seksen senelik kayak federasyonu tarihinde ilk yapılan Dünya Kupası'nı İstanbul'a kar yağdırarak yaptık ve bütün dünyadan naklen 250 milyon kişinin seyretmesine imkân sağladık. Çünkü İstanbul büyük bir marka İstanbul'u dünyada herkes tanıyor, İstanbul'a kar yağdıralım mı diyorlardı. Biz Allah'a şükür İstanbul'a dahi kar yağdırmayı ve bütün dünyayı buraya çekmeyi başardık. O zaman neden Rize olmasın. Ama uluslararası bazı şeyleri bilmemiz ve bunu mutlaka uygulamamız gerekiyor. Onun için kayak kesinlikle bir spor değildir. Spor olma vasfının üstünde vasıflar kazanmıştır. Kayak bir kalkınma modelidir. Çünkü dünyada kayağın haricinde bir bölgenin milli gelirini Avrupa ülkelerinin dahi üstüne çıkarabilecek başka bir spor faaliyeti ya da endüstriyel faaliyet yoktur. Fert başına milli geliri kayak sporu sayesinde Avrupa standartlarının üstüne çıkarabilecek bir aktivite yoktur. Ama bu aktivitenin ismi kayaktır. Birazdan size bunun detaylarını aktaracağım. Evet kayak niye önemli. Çünkü kayak bölgesel kalkınmayı sağlayan dünyadaki tek spordur. Bunu golfle, tenisle, futbolla kesinlikle yapamazsınız. Bir futbol stadına iki yüz milyon lira para yatırırınız.

Senenin on altı haftası birer bin dolar. Ama siz kayağa yatırım yaparsanız senenin 365 gününü planlamışsanız o bölgeyi kalkındırabilirsiniz. Bakın burası Vail Amerika Vail bölgesi dünyanın en büyük kayak bölgelerinden bir tanesi burada yaşayan orijinal insan nüfusu beş yüz ama şu an ki yıllık geliri bir milyar dolar (Şekil 1 ve 2). Siz beş yüz kişiyle acaba bir milyar dolar gelir elde edebilecek bir bölge başka bir aktivite ile oluşturabilir misiniz? Oluşturamazsınız. Sanayi ile de oluşturamazsınız. İşte bu bölge dağlık Allah'ın milyonlarca yıldır vermiş olduğu dağlar varken burada büyük bir kayak merkezinin kurulabileceğini teknik tespiti ve iyi bir uygulamasının neticesinde bir milyar dolar her sene gelir getirecek bir bölgeye Rize'nin yüzde biri kadar bir bölgeye ulaşmış.

Şekil 1. Vail Colorado (ön cephe)

Evet ikincisi kayak bizim aile yapımıza da çok uygun çünkü aile sporu. Ailecek yapabiliyorsunuz eşiniz, çocuklarınız, akrabalarınız, arkadaşlarınız. Genç sporu ve aile sporu. Tam bizim Türkiye'nin de yapısına da uygun. Ailecek yapabileceğiniz kaç tane spor var diye sorsak herhalde çok fazla spor sayamayız. İki olimpiyattan biri. Az önce size olimpiyat görüntüleri gösterdim. Dünyada iki olimpiyat var. Bir Yaz Olimpiyatı, Türkiye buna üç defa müracaat etti alamadı. Ama Türkiye'nin alabileceği en büyük potansiyel esasında Kış Olimpiyatı. Çünkü Kış Olimpiyatı dünyanın her yerinde yapılamıyor. Uygun dağları olan yerlerde yapılabilir. Ama siz Yaz Olimpiyatı'nı dünyanın her yerinde yapabilirsiniz. Ancak uygun dağları, onun için işte bir olimpiyat

görüyorsunuz. Bunlar ülkenin kalkınmasına vesile olan çok önemli şeyler. Ayrıca dağlar kışın olduğu kadar yazın da kullanılıyor artık. 365 gün planlama deniliyor buna. Gördüğümüz gibi bu Avusturya'nın en önemli kayak merkezlerinden biri. Yazın havuzlar, kaydıraklar on iki ay planlandığı için sadece kış turizmi değil yazın da aynı şekilde turistler için bir cazibe merkezi oluyor. Buraya gelen insan sayısı senede 50 bin kişi sadece yazın geliyor bu bölgeye. Sadece o bölgeye. Yatırım amortismanları da bu 365 gün dönüşüm sağlanabildiği takdirde 7 ila 10 yılda da geri dönüşüm sağlanıyor.

Şekil 2. Vail Colorado (blue sky basin)

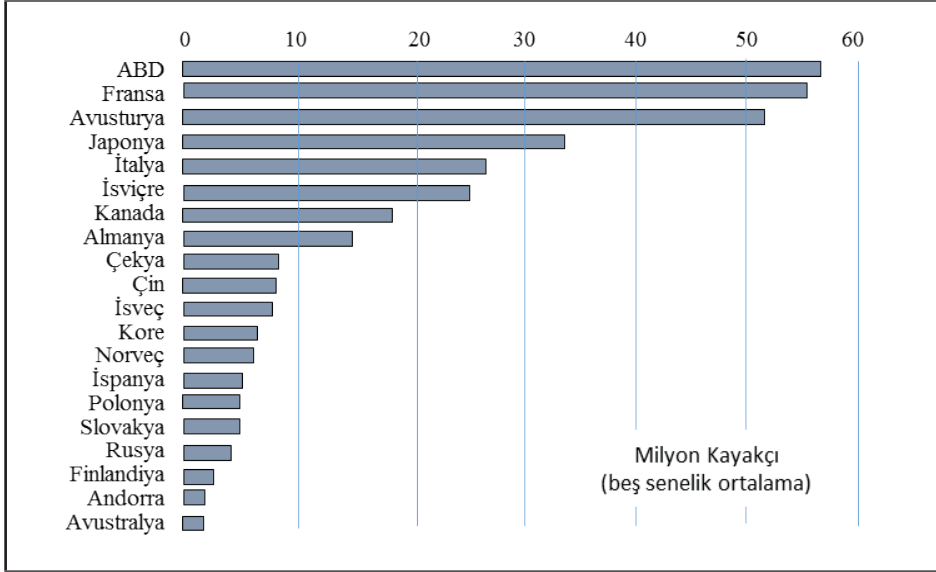
Evet dünyada kış sporları ekonomisi ne kadar büyük. Tüm sektörler değerlendirildiğinde üretim yani kış turizmine kayaklar, elbiseler, kıyafetler dediğiniz zaman bir 20 milyar Euro'luk bir üretim potansiyeli. Turizm gelirleri 100 milyar Euro. Ve dünyada aktif olarak mutlaka her sene bir gün, iki gün, bir hafta, on gün kayağa giden insan sayısı 120 milyon kişi. Bundan ürettiği ekonomi de 120 milyar Euro. Burada mesela Fransa nasıl çığır açtı. Fransa bunu elli sene önce, bizim bunu konuştuğumuz elli sene önce böyle bir salonda Fransa'da o zaman yeni seçilmiş Fransa'nın Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün katıldığı bir toplantıda kayanın öneminden bahsediyorlar. De Gaulle bir direktif

veriyor, diyor ki, ben kayağa inandım, yüz elli tane Fransa'da kayak merkezi kuracaksınız. O zaman kayak merkezi yok Fransa'da. Çok kısıtlı, İsviçre'yi görmüşler ve Fransa 2015 yılında bu karardan 55 sene sonra dünyanın bir numarası oluyor. Ve şu anda elli milyon gecelemeden fazla geceleme alan üç ülkeden biri. Üçü kapışıyor. Avusturya, Fransa, Amerika. Ve Fransa'nın başarısı turizmi dört mevsime yayıyor. Ve bütün turizm türlerini dengeli bir biçimde geliştiriyor. Ve bizim Türkiye'de dört mevsim çalıştırabileceğimiz, tek kış çalıştıracığımız bölgeler diye ikiye ayırarak müthiş bir planlama yapmamız lazım. Evet de Gaulle'ün bu kararları almasının en önemli sebebi ne? Sadece kayak sporu değildi tabi ki. Yeni iş imkanları yaratarak az gelişmiş dağlık bölgelerde yoksulluğu engellemek. Avusturya'da da Fransa'da da en fakir bölgeler dağlık bölgelerdi. Kış turizmi geldikten sonra şu anda Avusturya'nın, Fransa'nın en zengin bölgeleri kış turizmin yapıldığı bölgeler. Dağı paraya çevirdiler. Kar kış diye görmediler, beyaz altın olarak gördüler. Çünkü bugün petrol rezervleriniz olsa rezervleriniz bittiği zaman petrol çıkaramazsınız, gitti. Ama kar milyonlarca yıldır yağıyor ve siz bunu işlerseniz rezerviniz neredeyse Allah'ın kıyamet gününe kadar devam edecek. Kış sporlarında geri kalmış olan Fransa sportif gelişimini sağlamak amacıyla bunu yaptı. Ve ne oldu Fransa kış olimpiyatlarını aldı. Ve kış olimpiyatlarında altın madalya alan bir jenerasyon üretti. Demek ki bir ülkenin kararlılığı çok önemli. Peki Fransa'nın mikro uygulaması nasıldı? Val d'Isère denen bir bölgenin istatistiklerini yazıyor burada. Val d'Isère 1820 kişilik küçük bir kasaba. 300 km bir kayak pisti var. 154 farklı seviyede kayak pistinde bir saatte 135 bin kişi kayak yapabiliyor. Çeşitli seviyelerdeki insanların kayak yapabilmesi. 27 bin 665 yatak kapasitesi var. 2 milyon geceleme sağlıyor. Ve yaz aylarında da burası çeşitli spor aktiviteleri ile planlanmış durumda. İşte burası Val d'Isère, eskiden milyonlarca yıldır dağ olan yer milyonların gittiği belde haline geldi. Şimdi gördüğünüz gibi tabi bu yarışta yatırım yapan, bizden çok hızlı davranan bizden otuz kırk yıl önce bu işe başlamış olan Fransa, Amerika, Avusturya, Almanya, İtalya, İsviçre buraya daha yazmadığım Japonya gibi çok klasik kayak ülkeleri var.

Kış turizminde en fazla ziyaretçi ağırlayan ilk 20 ülke şekilde gösterilmektedir (Şekil). Bu ülkelerin büyük bir kısmı dünya turizm piyasasında ilk 30 ülke arasında yer almaktadır. Örneğin, dünya turizm sıralamasında ilk sırada yer alan Fransa, 14 önemli kış turizmi merkezi ile 74 milyon turisti ağırlamaktadır. Bu turistlerin 54 milyonu kayakçılardan oluşurken bu ülkeyi ziyaret eden kayakçıların %28'i yabancı ülkelere gelen turistlerden oluşmaktadır. Dünya turizminde 27. Sırada bulunan

İsviçre'yi ise 22 milyon kayakçı ziyaret ederken bunların yarısını yabancılar meydana getirmektedir. Kış turizm merkezi en fazla olan ülke ise 547 tesisle Japonya'dır ve bu ülkeyi 481 tesisle ABD, 349 tesisle İtalya ve 325 tesisle Fransa izlemektedir.

Şekil 3. Kış Turizminde En Fazla Ziyaretçi Ağırlayan Ülkeler

www.vanat.ch

Dünyada kış sporları ekonomisinin hacmi oldukça büyüktür. Kış sporlarından tüm dünyada 20 milyar Avrosu sanayi üretiminden ve 100 milyar Avrosu ise turizm gelirinden olmak üzere toplamda 120 milyar Avroluk bir gelir elde edilmektedir. Dünyadaki kayak merkezlerinde toplamda 2 bin kayak tesisi.6 bin pist ve 27 bin lift bulunmaktadır. Bu durum, kayağın aslında dünyadaki her ülkede yapılamadığını ve yalnızca 80 ülke ile sınırlı kalan bir sektör haline geldiğini göstermektedir. Bir dünya şampiyonası düzenlendiğinde, örneği Scladming'de 300 bin; Vall'de 125 bin biletli seyirciye ulaşmak mümkün hale gelmektedir. 2015 yılında Falun'da ise satılmış bilet sayısı 228 bin kişiye ulaşmıştır. Uluslararası arenada önemli bir kayak merkezi olarak tanınan Vencouver, 2010 kış Olimpiyatlarına 6 milyar dolar bütçe ayırırken 2018 Kış olimpiyatlarını yapacak olan Kore 11 milyar dolarlık bir harcama yapmayı planlamaktadır. Bu harcamalar yüksek miktarlara ulaşırsa da yalnızca kış olimpiyatlarının yayın haklarının 4 milyar dolara satıldığı düşünülürse yapılan yatırımların hızlı bir biçimde geri döndürüldüğü görülebilir. Bir başka deyişle kayak kendi başına çok büyük gelir getiren bir organizasyondur.

Ama görüyorsunuz burada Güney Kore olimpiyat aldı. 2018

Olimpiyat'ları Kore'de yapılacak. Hiç kayakla alakası olmayan bir ülkeydi ama bizim bugün yaptığımız konuşmayı kırk sene önce yaptılar. Ve dediler ki kayak gelişecek. Kış turizmine büyük önem veren Kore 2018 yılında Pyeongchang'da olimpiyatlara ev sahipliği yapacaktır. Düzenlenecek olimpiyatları dünyanın her tarafından 4 milyar kişinin izleyeceği tahmin edilmektedir. Pyeongchang olimpiyatının meydana getireceği üretimi artırıcı etkisinin 17,9 milyar dolar, oluşturacağı katma değer 7,6 milyar dolar, yaratacağı istihdamın 230 bin kişi ve gelecek 10 yıldaki turizm gelirinin 28 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Yeni gelen dev var. Kim? Evet Çin. Çin devlet politikasına kış turizmi girmiş durumda. Peki hedefleri ne? 300 milyon kayakçı hedefliyorlar. Şu anda dünyanın toplamından daha büyük bir hedefi Çin tek başına ülke olarak kayak turizmine koyuyor. Bakın bu çok önemli. Yüzlerce kayak merkezi kurmak talimatı verildi ve bunların alt yapıları yapılıyor. Olimpiyatlara aday oldu ve 2020 Olimpiyatlarını da Çin aldı. Koreliler, Çinliler bu işi yirmi senedir yapıyorlar. Bizim bugün bunu konuştuğumuz konular gibi bunu uygulamaya, aktiviteye sokmuşlar. Ve 2022 Olimpiyatları Pekin'de Pekin merkezli olarak planlanıyor. Dünyada o zaman kayak ne durumda diye baktığımızda 80 ülkede kayak yapılabilir. Dünyada 200'den fazla ülke var. Demek ki ülkelerin hemen hemen üçte birinde kayak yapılabilir. 2 bin tane kayak tesisi, 6 bin pist ve 27 bin taşıyıcı alanlı sistem var. Dünya şampiyonalarına ilgi istatistikleri de burada koydum. Şampiyona yaptığınız zaman 200-300 bin biletli kişi var. Dünya şampiyonasını Rize'ye aldığımızı var sayalım. Buraya 200 bin 150 bin dünyadan kayakçı gelecek demek ki. Sadece biletli. Peki bunun uluslararası seyredilme, 500-600 milyon kişi de bunu seyredecek.

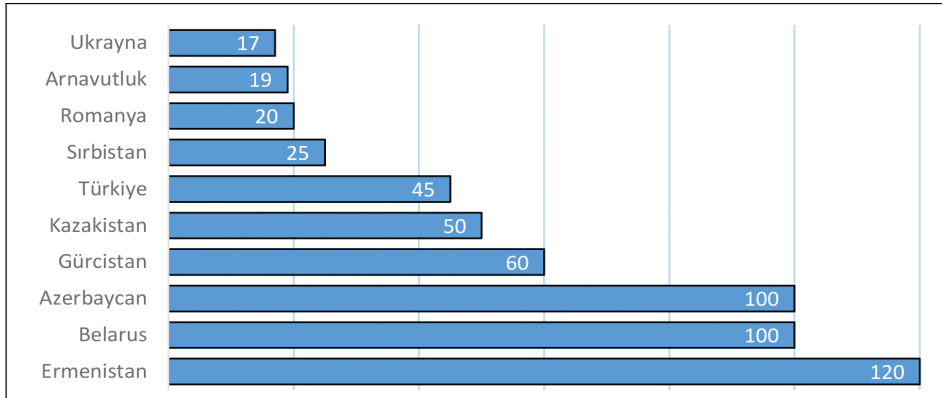
Kış olimpiyatları düzenlendiği kentlerin ekonomisine çok büyük katkılarda bulunmaktadır. Kış olimpiyatları düzenlendiği şehirlerin tanıtımına ciddi katkılar sağlarken olimpiyatların gerektirdiği altyapı ve refahı artıran diğer yapılaşma ve onarım faaliyetleri nedeniyle kentler yenilenmekte, gelişmekte ve iktisadi canlılıkları olumlu yönde etkilenmektedir. Sochi örneğinde fotoğrafta görülen bölgenin yerinde olimpiyattan önce hiçbir şey yokken Rusya'nın buraya büyük bir şehir inşa ettiği, halkın %55'inin aktif bir biçimde iktisadi faaliyetlere katılım sağladığı ve Rusya'nın işsizlik oranı en düşük yeri haline getirdiği görülmektedir (Şekil 4). Bu başarı yalnızca kış sporları sayesinde elde edilmiş ve iktisadi alanın yanı sıra mimaride de kendini göstermiştir. Kış olimpiyatları nedeniyle Rusya'da 367 km yol, 22 yeni tünel ve 82 bin yatak kapasiteli tesislerin inşa edildiği görülmektedir.

Sochi olimpiyatlarından sonra kış turizminin ekonomik ve sosyal getirilerinin farkına varan Türkiye, Ermenistan, Belarus ve Azerbaycan gibi ülkeler de dağlara ve dağ turizmine yatırım yapmaya başlamışlardır. Bu gelişme çok sayıda ülkenin kış turizminin iktisadi ve sosyal kalkınmanın tüm boyutları açısından taşıdığı önemin farkına vardıklarını göstermektedir. Sochi olimpiyatları sonrasında bölge ülkelerinin kış sporlarına yaptığı yatırımların 10 yıllık gelişim oranları yer almaktadır (Şekil 5).

Şekil 4. Sochi Olimpiyat Tesisleri

Şekil 5. Sochi Olimpiyatlarından Sonra Bölge Ülkelerinin Kış Sporlarına Yatırımlarının 10 Yıllık Gelişim Oranları

Farklı bölgelerde müthiş bir değişim oluyor. Böyle modern tesislere kavuşuyor. Ama Türkiye kış turizminde, kış sporlarında o kadar geri kaldı ki. Bakın Slovenya kış olimpiyatlarına 66 kişi katıldı. İki milyonluk bir ülke. Andora 80 bin nüfuslu küçük bir yer dünya haritasında göremeyeceğiniz kadar küçük bir yer ve maalesef Türkiye’de altı kişi ile katıldı. Yani Türkiye kayağa o kadar uzak ki, 80 yıllık federasyon olmamıza rağmen ancak altı kişiyle katılabılmış. Ama burada çok büyük bir potansiyel var tabi. Bütün diğer ülkeler de komşularımız da kayağa yatırım yapıyor. Ermenistan, Belarus, Azerbaycan, Gürcistan. Avusturya çok başarılı bir örnek. Tabi milli sporumuz diyorlar. Avusturya şu son rakam çok önemli kış endüstrilerinin milli hasılaya katkısı 44 milyar Euro. Endüstrinin büyüklüğünü anlatmak için bunu koydum. Çünkü bütün paketi sunan dünyadaki en önemli ülke Avusturya, Fransa ve Amerika. Teknik altyapıları var, kayak turizmi var, endüstrisi var ve birazdan açıklayacağım alt başlığı, kalkınma modelini onlar da uyguluyor. Evet bu 2018 tabi Kore hazırlanıyor bakın bu hazırlık doksan sekiz yılında dünya kayak kupası almış bir ülke. Daha biz de böyle bir şey yok. Biz daha Avrupa kupası alabilecek seviyeye getiremedik kendimizi. Kore’de büyük bir değişim var. 11,7 milyar ile bağlantı bütçesi.

Evet büyük potansiyel Türkiye. Neden büyük potansiyel Türkiye? Çünkü Türkiye Alplerdeki, buraya yazmadım ama size şifaen söyleyeyim, Alplerdeki ki dünyanın en çok kayak yapılan bölgesi Alp bölgesi. Zaten Alp sporu deniyor buna. Yüzde ellisi oranında, tamamının yüzde ellisi oranında daha stoku var Türkiye’nin kayak yapılabilir. Dünyada böyle bir potansiyel başka hiçbir ülkede yok. Bizim ülkemizde var, Allah bize emanet etmiş bunu. Müthiş bir potansiyel. Üç bin metrenin üzerinde 137 tane dağımız var. Avusturya’da böyle bir dağ stoku yok, Fransa’da böyle bir dağ stoku yok, İtalya’da böyle bir dağ stoku yok. Biz de var, Allah bize vermiş bunu. Evet şimdi Türkiye’nin en büyük sorunu ne? Fiziki imkânlarımızın elverişli olmasına karşın yanlış yapılan tesis. Türkiye bir yanlış yapılan tesisler çöplüğüdür. Üzülerek bunu ifade edeyim. Dolaştıkça gözlerim yaşıyor. Bilgisizlikten, yanlış uygulamalardan, herkesin müdahale etmesinden. Kimisi yerde falanca müdahale etmiş oraya tesis koymuşlar. Üç senedir Türkiye’nin 15 milyon Euro verip üç senedir çalıştırılmayan tesisler görüyorum kıymetli misafirler, üç senedir. Yazık Türkiye’ye Türkiye zengin bir ülke değil. Her kuruluşumuzu iyi kullanmamız lazım. Niye? Bilgi olmayan herkes müdahale etmiş, ben biliyorum demeye başlamış. Biz öncelikle sayın bakanımıza ve Cumhurbaşkanımıza bunu ifade ettik. Sağ olsunlar bize güven verdiler. Artık bundan sonra biz ve

ne yapacağım diyenler de kış turizmi için büyük bir potansiyel eğitimli personel olarak var. Peki bizi ne tür tehlikeler bekliyor. Dağların tek elden yürütülmemesi, finansman ve teşvik politikaları eksikliği. Dağa yatırım yapacak adama bir özel teşvik yok. Biz turizm master planlarına çok önem veriyoruz. Dağlara en üst seviyede teşvik verilmesi konusunda da Turizm Bakanımıza aktardım. İnşallah bu konuda milletvekillerimizle birlikte özel bir çalışma yürüteceğiz. Küresel ısınma haritası Türkiye'nin yoktu inşallah bunu da yaptırıyoruz. Terör korkusu Türkiye'de var dışarıdaki insanlar için ve pist konusunda Türkiye'yi bekleyen sıkıntılardan.

Evet toparlarsak Kalkınmanın Karcası dediğimiz bir model var. Sayın valimiz de buna bir kısım değindiler. Bakın Rize özelinde söylüyorum. Rize'de turizm toplantımız. Kalkınmanın Karcasının birinci T'si turizm. Evet az önce anlattığım küçük bölgeler dev şehirlere, müthiş bölgeler haline geliyor. Bunlar dağ başı dediğimiz yerler. Ama ikincisi tarım. Şimdi tarım dediğimiz zaman bakın bunu beş gün önce Hintertux'da çektim. Bakın şu dağda kayak yapılıyor. Aşağıda çiftlikler var. Hayvancılık, süt, süt mamulleri, yağ, peynir, bal sayın valimizin de bahsetmiş olduğu tarımla entegre olan bir spor bu kayak. Arıcılık aynı şekilde dağlarda yapılan bir şey. Türkiye dağ konusunda dünyanın en önde gelen ülkesi. Endüstri hiç yok Türkiye'de. Bütün bunlar Avusturya'da, Fransa'da var. Kar araçları, taşıma araçları, bunları yapacak endüstri, şu anda suni kar yapma tesisleri. Bütün bunları toplamamız lazım. Türkiye'de seksen senedir eksi otuza dayalı kıyafetler ithal geliyordu. Biz Kayak Federasyonu olarak bunu durdurduk. Yüzde yüz yerli ilk defa Türkiye'de kayak kıyafeti yaptırıldı. Ve bütün milli takımımıza da bunu verdik. Ve şu anda uluslararası standardı aşan bir kalitede bir ürünü Türkiye'de yapmayı başardık elhamdülillah. Evet kalkınmanın diğer ayağı hizmet. Restoranlar efendime söyleyeyim Spaalar bütün hizmet sektörünü düşünün bu da çok büyük bir gelir üretiyor. Sağlık sektörü bakın bu Avusturya'dan büyük bir klinik, tamamen kış sporları ile ilgili rahatsızlıkları tedavi ediyor. Bir sporcu düştü. Ben hafta sonu kayaktaydım milli takımla beraber bu hastaneye götürdük. Bütün doktorlar kış sporları ile ilgili bütün hastalıkları o kadar iyi biliyorlar ki kız diyor ki ya ne kadar mükemmel bir hastane. Çünkü herkes eğitim görüyor. Herkes her şeyi biliyor. Kayakla ilgili olabilecek her şeyi biliyor. Bu sağlık turizmi de mutlaka oluşması lazım. Ve eğitim tabii ki. Avusturya milyarlarca dolar para kazanıyor kayak okulları sayesinde. Dünyanın her yerinden Avusturya'ya geliyorlar. Evet hedefimiz ne? Bakın bizim bu kayakla kalkınma projemiz 12 yıllık bir projeksiyon. Toplam yatırımı

da söyleyeceğiz. Tüm ülkede 5 bin otel hedefliyoruz. Bunlar 28 buçuk milyar Euro civarında tutacak. 100 bölge altyapı yatırımı 15 milyar Euro. 100 bölgede 1000 lift yapılacak 5 milyar Euro, dağ işleme, karlama makineleri ve destekleyici sistemler 5 milyar Euro, tanıtım, eğitim ve okul 4 buçuk milyar Euro, bölge kayak hastaneleri 250 milyon Euro, toplam 48 milyon Euro'luk 12 yıllık bir projeksiyon. Yarısını devlet yapacak yarısını özel sektör. Hedefimiz ne. 10 milyon yabancı, 4 milyon yerli kayak turistini oluşturmak. 10 milyon yabancıyı nasıl getireceğiz. Türkiye'ye getirdiğimiz 40 milyonun 10 milyonunu kışın da getirmeye çalışacağız. Yani bunlar zaten Türkiye'ye geliyorlar. Bunlara diyeceğiz ki Türkiye'de kış turizmi var. Bunları ikna edersek 10 milyon yakalayamayacağımız bir rakam değil. Peki ne kadar bir gelir oluşacak. Odalardan 5 milyar Euro, Lift gelirleri 750 milyon Euro, ulaşım 3,7 milyar Euro, yemek, malzeme, kiralama 1,35 milyar Euro toplam 11 milyar Euro'da Türkiye'ye gelecek. Yani 5 sene de koyduğumuzu en kötü ihtimalle 7 sene de alacağız. 500 bin kişiye direkt iş imkânı, 1 milyon kişiye dolaylı istihdam, yıllık kdv de sadece 2 milyar Euro. Yani devletin yatırdığı yirmi dördü on iki senede geri alacağız.

Rize için büyük çözüm. ROKA. Ovit çok önemli bir kayak merkezi olacak. Şu anda Ovit üzerinde ciddi çalışmalar başlattık. İkincisi Kaçkar. Bu sıradağ çok az dağda bulunan özelliğe sahip. Buraya çok özel bir çalışma yapmamız gerekiyor. Niçin? İnşallah ikinci şeyimiz Kaçkar ve Ayder. Yani Rize, Ovit, Kaçkar ve Ayder ile bizim global düşüncemize göre yılda 1 milyar Euro'luk bir gelir oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir. İyi planlanırsa, iyi işletilirse, iyi yürütülürse. Bakın Erzurum'u size örnek vereyim. Erzurum'a Türkiye Cumhuriyeti 750 milyon lira para harcadı. Bana sorulduğunda ben o paranın yüzde ellisinin yanlış harcadığını tespit ettim. Bizim hiçbir ilde bu duruma düşmememiz gerekiyor. Onun için ne yapmamız lazım. Bu işi bilenlerle, yerel yöneticiler, milletvekilleri yerel anlamda planlamada çalışması gerekiyor. Bir şeyi aceleye getirmemiz gerekiyor. Alman bir danışmanımın güzel bir sözü var. Allah'ın size verdiği her şey on numara ama kulların yaptığı bir numara. Türkiye'nin her dağını beraber dolaştık. Yani yanlış planlamalar, müdahaleler falan. Onun için biz kayağı artık bir turizm değil toplam kalkınma, bölgesel kalkınma modeli olarak görmemiz lazım. Turizm bunun unsurlarından sadece bir tanesidir. Ama Rize'miz özelinde Türkiye genelinde bu projeksiyonu yaptığımız zaman altmış yılında de Gaulle'ün yaptığından çok daha iyisini yapabilecek potansiyelimiz var. Çünkü Türkiye'nin dağları Fransa'dan çok daha güzel. Bu bize Allah'ın verdiği

bir lütuftur. İnşallah hep beraber. Ben Rize'ye seve seve geldim. Sayın rektörümüze teşekkür ediyorum davetinden dolayı. Burada konuşmaktan memnuniyet duydum. Burada bütün paydaşlar mevcut devlet burada, milletvekillerimiz burada, bilimi temsil eden üniversitemiz burada ve bu işi bilenler olarak Kayak Federasyonu olarak biz bunu yönlendirmeye ve beraber çalışmaya hazırız.

Allah yar ve yardımcınız olsun. Ülkemizi, Rize'mizi bu güzel imkânla kalkındırmayı nasip etsin. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

RİZE'DE TURİZM POTANSİYELİ

Baki ALKAÇAR

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Sayın Nabi AVCI beyefendinin bakanlığı sırasında bir vizyon değişikliği veya geliştirilmesi söz konusu onu aktarayım istiyorum. Bizim bakanlık olarak bu turizm işine bakışımızı şöyle özetlemek mümkün. Sayın Bakanımızın bir noktası var "Az laf çok iş". Şimdi biz bakanlıkta az laf çok iş yapmaya çalışıyoruz. Bu ne demek. Yani yapalım edelim, yapacağız edeceğiz demek yerine iki tane zaman kalıbı kullanalım istiyoruz. Yapıyoruz ve yaptık. Konuşmalarımızda sektörle veya akademiyle temaslarda olumlu not bekliyoruz. Az laf çok iş, yapıyoruz, yaptık.

Şimdi Erol Bey bundan on beş gün önce de bize geldi projeyi bize anlatırken zaten Sayın Bakanımız çok heyecanlanmış, biz de çok heyecanlandık bürokratik olarak. Hemen kolları sıvadık o gün bir komplike oluşturduk, temas noktaları oluşturduk. Ve maliyet konusunda da finansman konusunda da bir karar aldık. Şimdi çok hızlı bir şekilde iş yapmaya çalışıyoruz. Bunu belirttikten sonra bu üç ay içerisinde gördüğüm bazı hususların altını çizmek istiyorum. Burada yapılan konuşmalarda da biraz sezdiğim için bunu, ivedi farklı bir bakış açısının burada ifade edilmesinin yararlı olacağını gördüğüm için kürsüye çıktım. Şimdi ben de bir iktisatçıyım yani iktisatçı talep ve arz kanunlarının çalıştığı bir ortamda kafa yürütmek demektir biliyorsunuz, fikir yürütmek demek. Şimdi Türkçede bir kavram var. Yani daha doğrusu ekonomi ile ilgili bir şey söylediğimiz zaman tanımlamada biz ilk sırada arz ve talep diye tanımlarız.

Şimdi burada yaptığınız konuşmalarda sektörle ilgili yaptığınız konuşmalarda en çok dikkatimizi çeken şey şu oldu. Doğanın bize verdiği Allah'ın bize bahsettiği birtakım imkânlar var. Çok iyi doğamız var var çok iyi kıyılarımız var. Bunlar biz çalışmadan da elde edilmiş bize verilmiş şeyler. Üzerine biraz bina koyuyoruz falan. Yani bakıyoruz, diyoruz potansiyelimiz var. Bu potansiyel şeyet varsa bunun müşterisi var diye düşünüyoruz. Şimdi bu iş aslında böyle değil. Yani bir potansiyel var bunun bir kinetik ile enerjiye dönüşmesi lazım. Arz mükemmel olması lazım doğru fakat talep yönetimi de çok önemli, çok esaslı bir konudur. Eğer talep yönetimi olmazsa bu yaptığınız her şey boşa gider. Bunu bir vurgulayalım. Bundan sonra bu konuda fikir yürütecek girişimcilere, akademisyenlere, genç arkadaşlara imkân tanıyalım.

Şimdi Türkiye'de bazı bir iki turistik noktaya temas edeyim. Türkiye'nin elinde 2012'de çok az bir şey vardı ama dünyada turist gelen ülkeler içerisinde on ikinciydi. Ama gelir sıralamasında sekizinciydi. Bugün geldiğimiz noktada gelen turistler açısından altıncıyız ama gelir sıralamasında on ikinciyiz. 2008'den sonra burada bir şey tersine dönmüş. Bunun sebeplerini incelemek de belki çok akademiye geçiyor. Biz de akademyanın tespitlerini icrası için bir husus var, onu da söyleyeyim. Bir hususta şimdi çok söylenir, işte Türkiye ilk başta turizm işine girmeye karar verdiğinde bütün yatak kapasitesi Rodos'un yatak kapasitesinin neresiymiş. Aradan geçen hızlı bir kalkınma, girişim çabası sonucu şu anda muazzam bir kapasitemiz var. Ama bir enteresan husus var, şu anda bizim beş yıldızlı otellerimizin toplamı, Türkiye'deki beş yıldızlı oteller, İspanya ve İtalya'nın otellerinin toplamına eşit. Beş yıldızlı olarak söylüyorum. Biz bir misafir ağırlamak, bir turizm yapmak diye düşündüğümüz zaman en mükemmeli olsun beş yıldızlı olsun ve o zaman turist gelir diye düşünüyoruz. Elbette beş yıldızlıya gelecek. Ama o zaman da işte bu Akdeniz'de karşılaştığımız bir sorun olan her şey dahil problemi ile karşı karşıya kalıyoruz. Arzı da biraz kontrollü bir şekilde yapmak lazım. Arzı neyi ne kadar vereceğimizi bilmemiz lazım. Onu yine akademyadan istiyoruz tabi.

Şimdi bir başka husus İspanya 65 milyon turist ağırlıyor. Ve turizm geliri bizden çok daha fazla. Onların ortalama yani en çok turisti üç yıldızlı tesislerde ağırlıyorlar. Bu önemli bir şey. Şimdi destinasyon ve yönetim görevi. Bizim bakanlık olarak bakış açımız, Sayın Bakanımızın bize verdiği bir plan çerçevesinde destinasyon yönetimine önem veriyoruz. Ankara'dan, merkezden bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ama merkez netice itibarıyla her yere yakın olamıyor. Yani ne kadar ulaşım kolaysa da. Biz

Ankara'da sorunları sizin kadar iyi bilmiyoruz. İsteriz tabii. Dolayısıyla destinasyondaki yani yereldeki paydaşla uyumlu şekilde çalışmak son derece önemli. O yüzden mesela burada bu sempozyumda bürokrasi var hem merkez bürokrasi hem yerel bürokrasi, girişimciler var, iş dünyası, akademya var. STK' ler de var tahmin ediyorum. Geleceğin turizmcileri olacak öğrenciler var. Bu aslında güzel bir topluluk. Bu topluluğun bir araya gelerek, daha organize olup, plan yaparak, yaptığı planları da Ankara ile tartışarak hayata geçirmesi gerekiyor. Yani, hayata geçmeyen hiçbir şey, yani laf ü güzaftan öteye geçemiyor maalesef. Birlikte somut proje üzerinde çalışmamız lazım. Realist olmamız lazım, somut projeler üzerinde çalışmamız lazım. Somut adımlar atmamız lazım. Biz Sayın Bakanımızın verdiği talimatlar doğrultusunda Erol Bey de burada canlı tanığı işi hemen pratik olarak yapmaya çok eğilimliyiz. Tanıtma diyorsanız işte Tanıtma Genel Müdür Yardımcımız zaten Rizeli. Onun yakasına yapışıp tanıtma için projeniz varsa getirin. Yatırım diyorsanız birlikte geldiğimiz Genel Müdür Yardımcımız Rizeli. Konuşmacılardan biri ölçmeyi ölçemediğimiz şeyi yönetemeyiz diyor bu çok doğru bir şey. Biz de ölçmeye çalışıyoruz birçok şeyi. Mesela ben buradan Ankara olarak somut bir öneride bulunayım üniversiteye. Şimdi bu bölgeye gelen Arap turistler var. Bu Arap turistlerin burada ne yaptığını biz merak ediyoruz. Yani ne yaptıklarını derken yani neden hoşlanıyorlar, kaç kişi geliyorlar, ceplerinde kaç para var. Hangi Arap ülkesinden geliyorlar, burada nereleri geziyorlar. Ne yiyorlar, ne içiyorlar, şikâyetleri ne mesela onları bilmek istiyoruz. Bu konuda çalışmalar yaptırmaya çalışıyoruz. Bir tanesi, yarın Ukrayna için yani Türkiye'deki Ukraynalıların bu konudaki turist profili değimiz bir şeyi çıkarmaya çalışıyoruz. Mesela üniversite eğer bu konuda bir araştırma yapmak isterse bunu şu açıdan söylüyorum hani bir finansmanını bizden almak kaydıyla yapıp bize gönderebilir. Buradaki Rize Üniversitesinin turizm bölümü veya bir başka bölümü birlikte çalışarak bunu yürütebilirler. Burada şu anda mevcut olan yapıyı anlayıp envanteri de dahil olmak üzere yani turizm potansiyeli dahil olmak üzere ama potansiyelden çok hayata geçirebileceğimiz politika geliştirirken kullanabileceğimiz verileri oluşturmada üniversite harekete geçebilir. Biz bu konuda hazırız bakanlık olarak. Biz de buraya geldik sempozyuma. Bizim açımızdan da somut bir getirisi olsun diye bunu söylüyorum. Eğer üniversite bu konuda çalışmaya hazırsa biz çalışmaya hazırız. Keza girişimcilerimiz bu alanda çalışmaya hazırsa birtakım projeler geliştirmeye ona da hazırız.

Konuşmak güzel ama artık yapacak çok iş var. İkinci sempozyum on yıl geçmiş üzerinden. Yine seneye de konuşalım. Sempozyum yapmayalım seneye hemen, bir yıl geçsin ama somut projeler üzerine gidelim. Yani bir sonraki sempozyumda şu olmuştu da onun yanına da bu sefer bunu yapalım diye konuşalım. Ben bunu ifade etmek istedim. Bakanlık klasik bürokrasiden daha dinamik bir bürokrasiye dönmüş durumda bunu da ifade etmek istiyorum. Sunumun ana teması buydu dinlediğiniz için teşekkür ederim.

RİZE: DOĞAYA VE TARİHE YOLCULUK

Ersin DEMİREL¹

Sayın Valim,

Sayın Vekilim,

Saygıdeğer Protokol ve değerli konuklar, saygılarımı sunuyorum.

Söz konusu Rize olunca akşama kadar konuşmak çok normal benim için ancak değerli zamanınızı almamak adına çok hızlı geçmek istiyorum.

Öncelikle çok kısa şekilde kendimi tanıtayım. Antalya'da yaşıyorum. Yürüyüş ve kültür rotaları uzmanıyım. Şu anda baskıda olan Sinop ve Ankara kitaplarını da sayarsak bu konuda 30 kitabım mevcut. Yürüyüş ve bisiklet rehberliği yapıyorum. Doğa fotoğrafçısıyım. Atlas, Anadolu Jet ve çeşitli dergilere yazılar yazıyordum zamanında. Biraz sonra izleyeceğiniz sunum size Rize ve doğasında görsel bir yolculuğa çıkartacak. Öncelikle belirtmek isterim, sonunda yer alan bütün bilgi ve fotoğraflar 2004 ve 2014 yılları içerisinde her yaz Rize coğrafyasında yaklaşık 15 günlük sırt çantası ve çadırılı yürüyüşler sonucunda yürünerek oluşturulan bir emeğin sonucunda oluşturulmuştur. 2013 yılında Rize valiliğinin davetlisi olarak Rize'de ayrıca bulundum ve 14-16 ay içerisinde 8 farklı kitap yayınladık.

Saygılarımı sunarak tekrar devam etmek istiyorum. Şimdi, turizmin son yıllarda gelişen en önemli konusu, gelen turisti olabildiğince o bölgede tutmaktır. Bunun için; sektör, pazarlama, vitrine yeni ürünler koymak anlamında giderek teşvik edilmeli. Turizm sektöründe önemli bir destinasyon olmalı yani her kent farkındalığını yaratmak, markalaşmak,

1 Turizm Keşif Rehberi

benzerlerinden farkını ortaya koymak, iddialı bir sunucu olarak nedametle ön plana çıkmak ve doğal tarihsel ve kültürel anlamda bir çekim merkezi olmak durumundadır. Doğa ve tarihiyle çok farklı bir coğrafya olan Rize, ulaşılması zor zirvelerin, muhteşem buzulları, buzul gölleri, doğal gölleri, yaylaları ve şelaleleriyle çok farklı bir coğrafyaya sahip. Kuzeyi Karadeniz güneyi ise Kaçkar sıradağlarıyla çevrilen coğrafya çok farklı görüntüler sergilemektedir. Biz de var olan turizm potansiyelini yansıtabilmek, doğal tarihsel ve kültürel değerleri anlamında farkındalık yaratmak, yeni tur destinasyonu oluşturmak anlamında Rize’de bir çalışma yaptık ve 8 farklı kitap hazırladık 2013 yılında. Coğrafyanın özelliklerinden yola çıkarak yaylalar, köprüler, şelaleler, buzul göller, konaklar, macera, Anadolu’nun çiçek bahçesi ve tüm bu yeni kitabın bir derlemesini taşıyan “Rize Turizm Keşif Rehberi” oluşturduk.

Bugün Anadolu coğrafyasında 1400’den fazla tescillenmiş tarihi kemer köprü bulunmaktadır. Rize ve Rize’nin sınırları içerisinde bu 1400 köprünün 130 tanesi yer almaktadır. Rize’deki taş kemer köprüler sınıfı varlığını kentin eski ticaret ve göç yolları üzerinde var olmasına bağlıdır. Rize’de taş kemer köprülere gereksinim duyulmasının diğer bir nedeni de bölgeye has iklim şartlarının oluşturduğu yağıştan beslenen gür ve hırçın derelerdir. Aynı zamanda arazinin düz olmamasından dolayı da yamaçlarda kurulan yerleşim yerlerine ulaşmak için de köprüler inşaa edilmiştir. Biz de bu 130 kemer köprüyü içeren GPS koordinatlarıyla yerlerinin belirlendiği nasıl ulaşılabilineceği gibi genel bilgiler içeren bir kitapçık oluşturduk.

81 il içerisinde en fazla şelaleye ve görsel anlamda da en önemli şelalelere sahip olan bir yöre ağına sahip olan bir il Rize. Özellikle Çamlıhemşin ilçesinde ki Bulut (Tar Deresi) Şelalesi yaklaşık 200 metre ile Türkiye’nin takım şelaleleri anlamında en yüksek şelalesi unvanını da elinde bulundurmaktadır. Düşüş sırasında ardışık çağlayanlar yaparak kademeler halinde dökülen şelalelere bildiğiniz gibi takım şelaleleri adı veriliyor ama maalesef Sinop’ta ki Erfelek şelalesi biliniyor.

Yayla denilince akla ilk olarak Karadeniz, özellikle de Rize gelir. Doğu Karadeniz dağlarının eteklerinde konumlanan 200’den fazla yayla ve mezrasıyla Rize doğal bir cennet gibidir aynı zamanda. Birçok tur-seyahat acentalarının da tur programlarını süslemektedir yaylalar. Yaylalar Kenti kitabımız da il sınırlarında yer alan yaklaşık 225 yayla ve mezraya yer verdik. Aynı zamanda yaylalar çevresinde ya da yaylaya nasıl bir yürüyüş rotaları oluşturulacağına ilişkin haritalarla belli bir konsept oluşturduk.

Şekil 1. Köprüler ve Şelaleler Şehri Rize

Dünya genelinde söylüyorum, sınırları içerisinde en çok buzul göllerine ev sahipliği yapan ender coğrafyalardan birine sahip Rize. Patagonya, Alaska, İsviçre ve Kanada ile beraber dünyada ki 5 buzul gölün bulunduğu 5 bölgeden biri aynı zamanda. Kitapta 215 buzul gölüne yer verdik. Bunlardan en önemlisi Kaçkarların en büyük Ambar gölü, en derin olmak üzere İkizdere ilçesinde Ovit Dağbaşı Dipsiz ve Büyük Akçaağıl, Ardeşen ilçesinde Tobamzga İntor ve Ovit ile Çayeli ilçesinde Eğnaçar göllerine araçla ulaşım sağlanmaktadır. Bunun dışında ki 220 ye yakın göle sadece yürünerek ulaşılabilir. Biz de bundan yola çıkarak GPS koordinatlarını oluşturarak bu kitapta buzul göller yürüyüş rotaları oluşturduk. Birçok kişinin bilmediği yüksek yerlerde inanılmaz göller var. Bunlardan biri de fındıklı ilçesindeki Çor gölü; 2800 metrede yer almaktadır.

Bir başka tanıtım kitabımız, "Konaklar Kenti Rize". Anadolu coğrafyasında tarihsel ve kültürel mozağin oluşturduğu zengin birikim, yerleşim yerlerinde ki konutların mimarisinde kendini göstermekte. Özgün stilleri ve ahşap işçiliğiyle dikkat çeken konaklar Rize'nin yaşamsal gereksinimlerinden doğan estetik yapıların en güzelleri olarak karşımıza çıkıyor. Rize'nin hafızasını ve kimliğini oluşturan konaklar, tarihi konutlar ve yayla evleri yörenin özgün coğrafi koşullarının bir yansıması aslında.

Şekil 2. Yaylalar ve Buzul Gölleri Şehri Rize

Bunların en önemlileri; Tipik Karadeniz evleri, Çamlıhemşin (Hemşin) konakları ve Fındıklı Laz konakları olarak sıralayabiliriz. Bir çoğunuzun bildiği gibi Çamlıhemşinde ki konaklar yıllardır seyahat acentalarının programlarını süslemektedir. Ancak Fındıklı ilçesi Çağlayan Köyü ve Arılı vadisinde bulunan laz konakları bir parça gözden kaçmış bulunmaktadır. Dolgular içerisinde dere taşı konulup derzle sıvanmış ahşap ve taş için önemli eserler olan elliye yakın konaktan 2 tanesi bugün pansiyon olarak hizmet vermektedir. Ve turizmden payını almak için doğa severleri beklemektedir.

Sadece kültür turizmde değil doğa turizmiyle de önemli bir potansiyele sahip Rize. Bu anlamda da Trekking başta olmak üzere birçok alternatif turizm ve outdoor aktiviteleriyle macera dünyasına açılan bir kapı konumunda. Bunlardan en önemlisi, Avrupa ve Türkiye'nin yürüyüş merkezi olmaya aday bir potansiyele sahip olması. Neden? Taş döşeli tarihi yollar ve geçitler, eski yayla yolları, Kaçkar, Verçenik, Altıparmak, Kındevul Tepe ve Marsis gibi zirveler, vadiler bu yürüyüş rotalarının en önemli parçaları. Bugün birçok yerli ve yabancı doğa severin yürüdüğü parkurun haritası çıkartılmış durumda. Rehber kitabımızda Rize bölgesinde en çok yürünen 85 günübirlik 15 kamplı uzun ve 7 zirve tırmanış rotası yer almaktadır. Bütün bu rotaların toplamı 738 kilometreyi

bulmaktadır. Sadece Kate Clow'un Kaçkarlarla ilgili yürüyüş rotaları adında bir yürüyüş kitabı var. Biz ekonomik anlamda sadece Rize sınırları içerisinde kalması anlamında bir kültür rotası oluşturduk. Söz konusu kültür rotası Doğu-Batı doğrultusunda başlayıp bütün Rize'yi baştan sona geçen yaklaşık 197 kilometrelik bir yürüyüş güzergâhıdır. Çok kısaca bunları da özetlemek istiyorum. Başlangıç noktası Trabzon sınırında ki Uzungöl vadisinde Haldizen şimdiki adı Demirkapıdır. Demirkapı yaylasına yakın bir yerden Dipsiz Göl, Hataların Gölü, Anzer Yaylası, Garzavan Yaylası, Ovit Dağı Geçiti, Aksu Gölleri, Kapalı Göller, Moçar Gölü, Tatos Gölleri, Çiçekli Yaylı, Apivanak Yaylası ve Kavron Yaylasına gelmektedir. Kavron yaylasından trans kaçkar rotasını kullanarak Türkiye'nin en yüksek 4. Noktası olan Kaçkar zirvesine tırmanabilirsiniz. Bundan sonraki rotanın devamında ise Çaymakçur yaylası, Palakçur Yaylası, Avusör yaylası, Kaçkar gölü, Didingola yaylası, Golazena yaylası, Tunca vadisi, İntör yaylası, Çorak yaylası, Çor gölü ve Çatak yaylası üzerinden Fındıklı'daki Çağlayan vadisindeki Gürcü düzündeki sona ermektedir. Rize ile ilgili bir kültür rota çalışmasıdır bu. Onlarca doruğun olduğu Rize sınırlarında aynı zamanda tırmanış rotaları da oluşturduk. Coğrafyanın özgünlüğünden dolayı bisiklet rotaları yayla ve dağ yollarını aşmaktadır. Bu ay ki Atlas dergisinin macera ekini de naçizane ben hazırladım. Ve orda Rize'den iki tane bisiklet rotası yer almaktadır. Bunu da belirtmek isterim.

Oluşturulan 41 farklı bisiklet rotası toplamda 2668 km'yi bulmaktadır. Burada gps koordinatları oluşturulmuş ve haritası belirlenmiş dağ bisikleti rotalarının haritasını görüyorsunuz. Coğrafyanın özgünlüğü aynı zamanda Jip Safari rotalarına da olanak tanımaktadır. 33 farklı Jip Safari parkuru toplamda 3167 km lik bir rota oluşturur. Ayrıca yurtdışında 12 değişik güzergâh üzerinde manzaralı araç rotaları hazırlanmıştır.

Rehberde su sporları bölümünde özellikle rafting, katarakt, akarsu kanasu, göl kanosu, yelken, dalış, aktivitelerine yer verilmiştir. Burada tabi bir parantez açmak istiyorum. Dünya'nın ender parkurlarından biridir Fırtına vadisi rafting parkuru. Bunun nedeni denize açılan tek rafting parkuru olmasından kaynaklanmaktadır. Burada çok fazla ayrıntıya girmek istemiyorum çünkü farklı nedenlerden dolayı rafting parkuru maalesef denize 7 km kala bitmek durumunda kalmaktadır. Bunun değerlendirilmesi dere içerisinde rafting parkurunun denize kadar uzanması için çalışmaların yapılmasını önemle önermekte ve rica etmekteyim.

Şekil 3. Su Sporları ve Botanik Turları Şehri Rize

Kitabın botanik turları bölümünde; Türkiye'nin 3 bini endemik olan 12 bin çiçek bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 3 yüzü nadir yani endemik anlamda 2 bin 5 yüz tanesi Kaçkarlarda yer alır. Bu rakamlar Rize sınırlarında ki bitki çeşitliliği hakkında ayrıntılı fikir veriyor. Aynı rehber turumuzun içinde kuş ve kelebek gözlem turları bulunmaktadır. Rize'de şimdiye kadar 196 kuş türü gözlemlenmiştir. Bu sayı, Türkiye'de görülen kuşların %42'sinin Rize'de bulunduğu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yerel kültürde önemli bir yer tutan özellikle Ardeşen bölgesinde atmacalarla tanışmak için de doğru adrestir. Kayak Federasyonu başkanımızın sunumundan sonra kış aktiviteleri bölümünü hızla geçmek istiyorum.

Oluşturduğumuz bu 7 kitaptan 7. si, Rize'de yetişmiş çok önemli sanatçılardan biri olan Ahmet Zeki Yavaş hocamızın bitki fotoğraflarından oluşan 'Anadolu'nun Çiçek Bahçesi' adlı kitaptır. Tüm bu 7 kitabın bir sentezi olan 'Rize Turizm Keşif Rehberi' 8. Kitap olarak yayınlandı. Bu kitapta kentteki doğal kültürel ve tarihi değerleri öne çıkaran ilçe bazında haritalar hazırlanarak yeni destinasyonlar oluşturuldu. Takdir edersiniz ki Rize'deki turizm potansiyeli yaylalar ve Ayder yaylası olarak bir turizm olgusu söz konusu. Gelen turistlerin çoğu ya Rize'yi es geçmektedir ya da

bir gece kalmaktadır. Biz bunu değiştirebilmek anlamında Rize şehir merkezinde tarihi ve kültürel yerleri gezilebilecek uzun ve kısa bir geziden oluşan 3 tane yürüyüş rotası oluşturduk. İnsanların daha fazla zaman geçirmeleri ve rahat para harcamaları anlamında. Şunu tekrarlamak istiyorum. Son yıllarda gelişen turizm sektörünün en önemli olgusu, gelen turisti olabildiğince o bölgede tutmak. Bununla ilgili çalışmalar yapılması gerekiyor. Naçizane 20 ülkede çeşitli parklarda yürüyüş yapmış biri olarak sunumumun son bölümünde farklı önerilerde bulunacağım. Ona geçmeden önce kitabın son bölümünde Rize Kültür Turizmi haritası ve doğa haritası bulunmaktadır.

Şekil 4. Rize Turizm Doğa Haritası 1

Biraz önce de söylediğim gibi Ayder yaylası Rize turizmde çok önemli. Fakat Ayder yaylasına gelen turistlerin 4 de 1'i günübirlik piknikçilerden oluşmaktadır. Bunun dışında gelenlerin çoğu da sadece 1 gün kalmaktadır. Bu anlamda da Ayder'de konaklamayı daha çok arttırmak için 1,2,3,5 ya da 7 günlük tur rotalarıyla ilgili bir kitapçık çıkarılmalıdır. Senoz, Tunca, Cimil, İkizdere gibi birçok vadinin yer aldığı bir bölgede vadilerle ilgili bir tanıtım kitapçığı çıkarılmalıdır. Bölgenin trekking merkezi olması için bir proje acilen uygulanması hayata geçirilmelidir. Rize ilinin sahip olduğu doğa, tarih ve kültürel değerlerin farkındalığını yaratmak adına turizm sektöründeki tüm yerel paydaşların bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir.

Şekil 5. Rize Turizm Doğa Haritası 2

Kaçkar dağları milli parkı Türkiye'nin en önemli turizm getirilerinden biridir. Burada naçizane bir iki öneride bulunmak istiyorum. Bir kere Milli Park denilince şunun anlaşılması gerekmektedir. Mutlak koruma alanı olan bir turizm merkezi. Siz bu alanı tamamen koruyacaksınız ama aynı zamanda yelpazenin her kesimindeki turizm aktörlerine de bunu sunacaksınız. Bu anlamda da kaynak değerlerinin farkındalığını yaratması da çok önemlidir. Şöyle birkaç örnek vermek istiyorum. Kavron yaylasına geldiniz, yaylada ne yapabilirsiniz? Bir iki tane kafeterya, bir iki tane de pansiyon bulunuyor. Aynı zamanda da Kavron yaylası yürüyüş rotalarının da başlangıcı oluyor. Ama orada güneydeki Derebaşı gölünün 5 km olduğunu, kuzey tırmanışını gösteren Öküzyatağı bölgesini ya da doğuda yer alan büyük deniz gölü Karadeniz gölünün kaç km olduğunu ya da güneybatıda yer alan Samistal yaylasının kaç km olduğunu belirten herhangi bir yönlendirme tabela bulunmamaktadır. Bir milli parka girdiğinizde vakit geçirebileceğiniz, para harcayabileceğiniz tabi ki doğayı bozmadan ve çevreyi koruyarak- bütün alanlarda turizm aktiviteleri yapabilmemiz için milli parkın uluslararası standartta olması gerekmektedir. Bunun için yürüyüş yolları, harita, tabelalar, rehber kitapları ve benzerleri hazırlanmalıdır. Rize'yi imtina ediyorum tabi ama genelde bizim anlayışımız bir tanıtım merkezinde bir iki tane görevli koymak. Herhangi bir uluslararası milli parka gittiğinizde

tanıtım merkezlerinde görevli sizin önünüze bir tane kocaman harita açar. Topografyaya tamamen hakimdir. Örneğin, Çat vadisine geldiniz, soldan Elevit ve Palovite gideceksiniz, sağ taraftan ise Verçenik ve Çiçekli yaylasına gideceksiniz. Çiçekli yaylasına geldiniz, ne yapabilirsiniz. Eğer güneye doğru devam ederseniz Erzurum tarafında Sırakonaklara geçersiniz. Tüm bu bilgileri verebilecek tanıtım merkezindeki görevlilerin bütün alana hâkim olması gerekiyor. Ne yazık ki Türkiye'deki birçok milli parkta bu uygulama maalesef yapılamamaktadır. Coğrafyanın koşullarından dolayı milli parklarda genel olarak cep telefonu çekmez ve bunun için de bir röle sistemi oluşturmak ve bir telsiz sistemi yaratmak gerekmektedir. Aynı zamanda uluslararası milli parklarda "ranger sistemi" diye geçen bir muhafız sistemi, bunlar sadece jiplerde değil aynı zamanda helikopterlerde, atv ya da atlar kullanılarak bütün alana hâkim olmak durumdadırlar. Aynı zamanda da bölgenin coğrafi koşullarından dolayı da ağustos ayında biliyorsunuz ki 2 bin -3 bin metrelerde kara ve tipiye yakalanma şansınız çok fazladır. Bunun için de acil durumlarda sığınılacak kulübelerin olması gerekmektedir.

Şimdi burası çok önemli. Rize'nin birçok yerinde taş döşeli patikalar var. Bunların bir kısmı yok olma durumunda. Neden taş döşeli patikalar var? Eskiden Rize merkezden tuz, hayvan, ağaç ve çıralar güneye Erzurum ve Artvin tarafına bu taş döşeli yollar kullanılarak arka tarafa götürülür ve karşılığında güney taraftan kuru ve yaş sebze ve meyveler alınır. Bu bir mübadele ve takastı. 2 bin 5 yüz ve 3 bin 3 yüz metre arasındaki bu taş döşeli patikaların bir kısmı bugün yok olma durumdadır. Didingola ile Koçdüzü arasındaki patikayı görüyorsunuz (Şekil 6).

Şekil 6. Taş Döşeli Patikalar

Yeşil yolla ilgili çok fazla bir şey söylemek istemiyorum. Sadece burada bir önerim var. Turizm hareketliliği olan yerlerde yeni yollar açmak ve var olan yayla yollarının iyileştirilmesine tamam diyorum ancak, diğer kültürel miras olan taş döşeli eski parkurların, biraz önce gösterdiğim Didingola ve Koçdüzü arasındaki rotayla Kayadibi ile Şorak arasındaki eski taş döşeli yol maalesef bugün yok olmuş durumdadır. Yeni yapılan yolların bu eski taş döşeli patikaların üst veya altından paralel olarak geçmesini önemle önermekteyim.

Sadece kültür anlamında değil doğa aktiviteleri anlamında çok önemli bir merkez olan Rize, sadece Türkiye'nin değil, Avrupa'nın bir trekking merkezi olma potansiyeline sahiptir. Bu konuda mutlaka bir çalışma yapılmasını önermekteyim. Çünkü dünya üzerinde ve Türkiye genelinde en önemli patikalar hala köyden göç olması, hayvancılığın azalmasına rağmen hala yaşayan patikaların çoğu Rize sınırlarında yer almaktadır. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

I. OTURUM

RİZE’NİN TERMAL TURİZM POTANSİYELİNİN HİZMET KALİTESİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ¹

Alaattin KIZILTAN² Seda YILDIRIM³ Durmuş Çağrı YILDIRIM⁴
Vildan YAVUZ⁵

ÖZET

Bu çalışma, Rize şehrinin termal turizm potansiyelini incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bağlamda termal turizm potansiyeli için mevcut termal otellerdeki hizmet kalitesinin belirlenmesi ve turist profiline yönelik genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın amaçlarına uygun olarak anket yöntemi ile gerekli veriler toplanmıştır. Ana kütle Rize ilini kapsadığı için örneklem Rize ilindeki termal otelleri içermektedir. Kolayda örnekleme yöntemine göre anket formu termal otellerdeki turistlere dağıtılmış olup 344 adet sağlıklı anket formu elde edilmiştir. Anket formunda kullanılan ölçek ve değişkenler literatüre uygun olarak geliştirilmiştir. Çalışmada termal otel hizmet kalitesinin belirlenmesinde SERVQUAL ölçeği esas alınmıştır. Buna göre çalışmada hizmet kalitesini belirlemek üzere geliştirilmiş 6 temel faktör (Fiziksel

-
- 1 Bu çalışma Kaplıca Turizminde Karşılaştırmalı Kişisel Tercih Analizi: Rize(Türkiye)-Freiburg (Almanya) Karşılaştırması (No: 2014.107.03.02) adlı BAP destekli projeden üretilmiştir
 - 2 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye-E-Posta: alaattin.kiziltan@erdogan.edu.tr.
 - 3 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye-E-Posta: seda.yildirim @erdogan.edu.tr
 - 4 Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye-E-Posta: dcylidirim@nku.edu.tr
 - 5 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye-E-Posta: vildan.yavuz@erdogan.edu.tr

koşullar, Ulaşım olanakları, Yemek olanakları, Personel ilgi, Fiyat ve kalite, Bilgiye ulaşım) ve 24 değişken kullanılmıştır. Çalışmada turist profilinin belirlenmesine yönelik olarak yaş, cinsiyet, medeni durum, aile yapısı(çocuk sayısı), eğitim ve gelir durumları gibi demografik bilgilerin yanı sıra termal hizmet alma durumlarına ilişkin olarak da konaklama süresi, ödenen ücret, sigorta durumu, kalma şekli, termal hizmet satın alma nedeni gibi sorular anket formunda yer almaktadır. Çalışmada hizmet kalitesi değişkenleri ile turistlerin demografik özellikleri ve termal hizmet kullanma alışkanlıkları arasında korelasyon ilişkisi araştırılmıştır. Bu ilişkilerden yola çıkılarak, Rize şehrindeki termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Hizmet Kalitesi, Termal Turist

ABSTRACT

This study investigated and evaluated Rize's thermal tourism potential. In this context, it was purposed to determine service quality of current thermal tourism hotels as potential market and to evaluate general tourist profile. According to purposes, the data was collected via survey method. Sample hotels of thermal tourism were selected from Rize. With convenience sampling method, survey forms were distributed to tourists and 344 healthy survey forms were collected. The scale and variables which were used in the survey were developed based on literature. To determine service quality of thermal hotels, SERVQUAL scale was used as a guide. So, six basic factors (as physical conditions, food facilities, transportation facilities, personnel care, accessibility of information, price and quality) and 24 variables were used in a survey. For determining tourist profile, some questions about marital status, gender, age, education, income, family type were asked and also usage situation of thermal services were determined with questions as fee, insurance, accommodation time and type. The correlation between service quality variables and demographics and usage type of thermal services was investigated. With the help of correlation analyze, some suggestions were developed for evaluation of Rize's thermal tourism potential.

Keywords: Thermal Tourism, Service Quality, Thermal Tourist

GİRİŞ

Turizm sektörü bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yükselen bir sektör olarak ekonomide önemli bir yere sahiptir. Sektörün büyümesi ile birlikte klasik turizm aktivitelerine ek olarak yeni arayışlar içerisinde

giren sektör öncüleri alternatif turizm alanları yaratmaktadır (İlban vd.,2008; Çiçek ve Avderen,2013; Öztürk ve Yazıcıoğlu,2002). Yeni alternatif turizm alanı olarak düşünülen sağlık turizmi de Türkiye'de hem medikal hem de termal turizm ile gelişmekte olan bir turizm sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlığı koruma ve iyileştirme amaçlı olarak belirli zaman aralıklarında yer değiştiren insanlara gerekli dinlenme, iyileşme ve konaklama hizmetlerini sağlayan(Çetin,2011:900) turizm alanı sağlık turizmi olarak tanımlanabilir. Sağlık turizmi, yeni turizm aktivitesi olarak düşünülse de, esasen çok eski zamanlardan beri var olan bir turizm faaliyetidir (Avcıkurt ve Çeken, 1998: 29). Tarih incelendiğinde, özellikle termal suların olduğu yerlere uzaklardan gelen kişilerin olduğu ve iyileşme beklentisi ile mineralli sulara yolculuk eden kişilerin sayıca fazla olduğu görülmektedir (Lunt vd.,2011:6). Termal suların bulunduğu kaynakların yeni yeni değerlendirilmeye başlaması (Belber ve Turan,2015), turizm potansiyeli açısından yeni bir Pazar olan termal turizmin pazarını araştırmaya değer kılmaktadır. Sağlık turizmi denildiğinde "termal-kaplıca turizmi, spa-wellness turizmi, yaşlı turizmi, engelli turizmi ve medikal turizmi" olarak 5 çeşit turizm alanı düşünülmektedir(Özsarı ve Karatana,2013). Termal-kaplıca turizminin temeli, ülkedeki doğal güzelliklere ve mineralli su kaynaklarının zenginliğine bağlıdır. Sağlık ve tedavi amaçlı kullanılan kaplıcalar, sıcak sular ve diğer yer altı su kaynakları ve bu kaynakları bir turizm tesisine bağlı olarak turistlere sunmak sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır(Tutar,1991). Termal turizm kısaca, faydalı minerallere sahip maden sularının dinlenme, iyileşme ve tedavi amacıyla kullanılmasıdır (Kozak vd. 2001:21).Bu bağlamda her ülke istediği zaman termal turizmüne yönelik turizm alanına sahip olmayabilir. Türkiye ise turizm aktiviteleri açısından oldukça zengin imkânlarla sahip bir ülkedir. Termal-kaplıca kaynakları ve zenginlikleri ile de termal turizm alanında kendini geliştirebilecek bir potansiyele sahiptir(Özer ve Songur,2012). Bu bağlamda çalışmanın amacı, Rize ilinin termal turizm potansiyelini belirlemektir. Amaca uygun olarak, Rize şehrinde faaliyet gösteren termal tesislerdeki hizmet kalitesi ve turist profilleri araştırılmıştır.

YÖNTEM

Çalışma niceliksel bir araştırma yöntemine sahiptir ve veriler istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda gerekli bilgiler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket uygulamasında ise "yüz yüze" anket yöntemi tercih edilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesinde ilgili literatürden ve özellikle SERVQUAL hizmet

kalitesi modelinden yararlanılmıştır. Çünkü müşteri memnuniyetinin araştırılmasında ve belirlenmesinde çoğunlukla “algılanan kalite” araştırmacılara yol göstermektedir. SERVQUAL modeli içerisinde algılanan kalitenin belirlenmesi temel içeriklerden biri olup, hizmet alanında ve turizm işletmelerinde turist memnuniyetinin belirlenmesinde sıklıkla kullanılan bir araçtır. SERVQUAL modeli, ilk olarak Parasuraman, Zeithaml ve Berry(1985) tarafından geliştirilmiş, beklenen ve algılanan hizmet kalitesini ortaya çıkaran çok boyutlu bir ölçektir. Parasuraman ve arkadaşları tarafından 1988 yılında tekrar yenilerek SERVQUAL ölçeği son halini almıştır. Toplamda beş boyuttan ve yirmi iki maddeden oluşan SERVQUAL ölçeği çok çeşitli hizmet alanlarında kullanılarak geçerliliğini ve güvenilirliğini göstermiştir(Aydın ve Yıldırım,2012). SERVQUAL modelinin rehberliğinde yapılmış olan akademik çalışmalar dikkatlice incelendikten sonra, alanında uzman kişiler ile ölçek ön teste tabi tutulmuştur. 50 kişilik bir grup üzerinde ölçeğin ön uygulaması yapıldıktan sonra bazı maddeler elenerek, ankete son şekli verilmiştir. Böylece çalışmada termal turizm hizmetlerinde turist memnuniyetini belirlemeye yönelik toplamda altı faktörden(Fiziksel koşullar, Ulaşım olanakları, Yemek olanakları, Personel ilgi, Fiyat ve kalite, Bilgiye ulaşım) ve yirmi dört ifadeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Örneklem içerisine Rize şehrindeki termal oteller dâhil edilmiştir. Anket formları Türkçe ve İngilizce dillerde iki şekilde uygulanmıştır. Toplamda 500 anket formu dağıtılış olup, toplanan anket formları incelendikten sonra 344 tanesi analiz edilmeye uygun görülmüş ve analize tabi tutulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada anket yöntemi ile toplanan veriler SPSS 21 paket programında analiz edilerek aşağıdaki sunulmuştur: Aşağıda Rize'deki turistlerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Tablo 1'de turistlerin çalışma durumları gösterilmiştir. Buna göre Rize'ye(Türkiye'ye) gelen termal turistlerin çoğunlukla(%76) evli oldukları görülmüştür. Turistlerin %35'i 26-35 yaş aralığında; %25'i ise 36-45 yaş aralığındadır. Medeni durum açısından turistlerin yaklaşık %51'i kadın %49'u ise erkek turistlerden oluşmaktadır. Eğitim durumlarına göre turistlerin çoğunlukla lise(%31) ve üniversite(%25) mezunu kişiler oldukları görülmüştür. Turistlerin %23'ü 5001TL ve üzeri gelire sahip iken; %21'i ise 3001-4000TL arası gelire sahip kişilerden oluşmaktadır. Buna göre turistlerin çoğunlukla yüksek gelirli kişiler oldukları söylenebilir.

Tablo 1. Termal Turistlerin Demografik Özellikleri

Özellikler		Frekans	Yüzde
Medeni durum	Bekâr	81	24,0
	Evli	263	76,0
Cinsiyet	Erkek	169	49,1
	Kadın	175	50,9
Yaş durumu	18-25	46	13,5
	26-35	119	35,0
	36-45	87	25,0
	46-55	59	17,0
	55 yaş ve üzeri	32	9,5
Eğitim durumu	İlköğretim	23	6,5
	Ortaöğretim	79	23,0
	Lise	106	31,0
	Üniversite	114	33,0
	Lisansüstü	22	6,5
Gelir durumu	1000TL ve altı	29	8,1
	1001-2000TL	63	18,3
	2001-3000	44	12,8
	3001-4000	71	21,0
	4001-5000	58	17,0
	5001TL ve üzeri	79	23,0

Termal turistlerin genel profilini belirlemek açısından tablo 2'de gerekli bilgiler özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2'ye göre, Rize'ye gelen termal turistlerin çoğunlukla dinlenme-terapi amaçlı seyahat ettikleri söylenebilir. Termal otel seçiminde kullanılan bilgi kaynakları açısından Rize'ye gelen turistler çoğunlukla yakın çevre tavsiyesini tercih etmektedirler. Rize'ye gelen termal turistler çoğunlukla aynı ülkede oturan yurtiçi turistlerden gelmektedirler. Rize'ye gelen termal turistler seyahat edecekleri termal oteli farklı bağlantılar kanalı ile bulmaktadırlar. Hastane, doktor ya da acenta dışında kendileri termal oteli belirlemektedirler. Rize'ye gelen termal turistler çoğunlukla 51-100TL arası ödeme ile 1-3 gün gün arası konaklama yapmaktadırlar. Rize'ye gelen turistler en çok üniversite mezunu kişilerden oluştuğu ve bu turistlerin içerisinde kadın sayısının fazla olduğu söylenebilir. Gelir durumu açısından Rize'ye gelen termal turistler çoğunlukla yüksek gelirli kişilerden(5001 TL ve üzeri) oluşmaktadır. Rize'ye gelen termal turistlerin çoğunlukla 36-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Rize'ye gelen turistlerin çoğunlukla evli oldukları ve eşleri ile seyahat ettikleri

görülmüştür. Çalışma durumu açısından da termal turistlerin çoğunlukla çalışan kişiler olarak görülmüştür.

Tablo 2. Rize'ye Gelen Termal Turistlerin Genel Profili

Turist Profili	MOD
Termal otele gitme nedeni	3,00 (dinlenme ve terapi)
Kullanılan Bilgi kaynakları	4,00 (yakın çevre)
Gelinen yer	2,00 (yurtiçi)
Otele ulaşmada kullanılan bağlantı	4,00 (diğer bağlantılar)
Sigorta Karşılama Durumu	1,00 (kendi ödüyor)
Konaklama süresi	2,00 (1-3 gün)
Ödenen Bedel	2,00 (51-100TL)
Kimle Gidiliyor	2,00 (eşle seyahat)
Çalışma Durumu	1,00 (çalışıyor)
Medeni durum	2,00 (Evli)
Gelir durumu	6,00 (5001 ve üzeri)
Eğitim durumu	4,00 (Üniversite)
Yaş durumu	2,00 (36-45 yaş)
Cinsiyet	1,00 (Kadın)

Tablo 3'e göre Rize'deki termal otelleri ziyarete gelen turistlerin çoğunlukla otelin odalarının temiz ve rahat olduğunu(ort.3,63); otelin makul fiyatlara sahip olduğunu(ort.3,68); kurumun fiyatlarının uygun olduğunu (ort.3,59) düşündükleri görülmüştür. Rize'ye gelen turistlerin çoğunlukla personel davranışlarından memnun olduğu söylenebilir. Turistlerin çoğunlukla personel davranışlarının nazik ve ilgili olduğunu (ort.3,99); personelin anadilde iletişim kurduğunu (ort.3,73); personelin sağlıkla ilgili sorulara cevap verdiklerini (ort.3,61); personelin her işlem için bilgi verdiklerini (ort.3,84); her işlemde güvende olduklarını (ort.3,92); personelin uygulamalarından şüphe duymadıklarını(ort.3,84); personelin saygılı davrandığını (ort.4,00); personelin zaman ayırdığını(ort.4,00) ve personelin gerekli lisansa sahip olduğunu(ort.3,89) düşündükleri görülmüştür. Diğer yandan, Rize'ye gelen turistlerin çoğunlukla otelin konaklama koşulları (ort.3,27); tuvalet-banyo olanaklarının uygunluğu (ort.3,42); oda alternatiflerinin uygunluğu (ort.3,47); otel konumu uygunluğu(ort.3,39); sağlıklı yemekler olması (ort.3,14); yemek saatlerinin uygunluğu(ort.3,21); yemeklerin lezzetli olması(ort.3,17) ve otelin gerekli kalite belgelerine sahip olması(3,44) konularında kararsız kaldıkları görülmüştür. Rize'ye gelen turistler çoğunlukla otelin merkezi bir yerde olmadığını (ort.2,83) ve şehirde hava alanı olmadığını (ort.1,86) düşündükleri görülmüştür.

Tablo 4'de Rize'ye gelen termal turistlerin hizmet kalitesi algıları ile seyahat alışkanlıkları arasındaki korelasyon ilişkisi gösterilmiştir. Elde edilen anlamlı korelasyon ilişkileri şu şekildedir:

Tablo 3. Rize'deki Termal Otellere Gelen Turistlerin Hizmet Kalitesi Algıları

	Ortalama	Std. Sapma
Termal hizmeti aldığım kurumun konaklama koşulları benim için uygun düzeydedir	3,2703	1,01857
Termal hizmeti aldığım kurumun odaları temiz ve rahattır	3,6393	1,00971
Termal hizmeti aldığım kurumun tuvalet ve banyo olanakları benim için uygun düzeydedir	3,4244	1,03585
Termal hizmeti aldığım kurumda oda alternatifleri bulunmaktadır(Tek kişilik, çift kişilik vb.)	3,4721	1,01603
Termal hizmeti aldığım kurumun bulunduğu konum ulaşım açısından benim için uygun düzeydedir.	3,3983	1,08049
Termal hizmeti aldığım kurum merkezi bir yerde bulunmaktadır	2,8338	1,11807
Termal hizmeti aldığım şehirde hava alanı bulunmaktadır	1,8688	1,16365
Termal kurumunun fiziksel olanakları hasta refakatçileri için uygun düzeydedir	3,4620	1,03743
Termal hizmeti aldığım kurumda yemekler sağlığıma uygun düzeydedir.	3,1496	1,18244
Termal hizmeti aldığım kurumdaki yemek saatleri benim için uygun düzeydedir	3,2164	1,26304
Termal hizmeti aldığım kurumdaki yemekler lezzetli ve sağlıklıdır.	3,1730	1,16920
Personelin bana davranışları nazik ve ilgilidir	3,9971	,89147
Personel benimle anadilimde iletişim kurmaktadır	3,7339	1,10555
Personel hastalığım ve sağlığımla ilgili sorularıma cevap vermektedir	3,6170	,88457
Personel yaptıkları her işlem için bana bilgi vermektedir	3,8446	,90548
Personelin yaptığı her işlemden kendimi güvende hissediyorum	3,9267	,84221
Personelin uygulamalarından şüphe duymuyorum	3,8450	,91387
Personel bana her zaman saygılı davranmaktadır	4,0029	,88357
Personel çok yoğun olduğunda bile bana zaman ayırabilmektedir	3,8980	,89415
Personele istediğim zaman ulaşabiliyorum	4,0088	2,33234
Termal kurumunda satın aldığım hizmet için ödediğim bedel makul düzeydedir	3,6831	,94524
Termal kurumunun verdiği hizmetlerin fiyatları diğerlerine göre daha uygundur	3,5930	,97643
Personelin hepsinin yeterli ve gerekli lisansa sahip olduğunu düşünüyorum	3,8953	,74863

Termal hizmeti satın aldığım kurumun gerekli kalite belgelerine sahip olduğunu düşünüyorum	3,4402	,91211
--	--------	--------

- ✓ Rize'ye gelen turistlerin gitme nedenleri ile personelin ilgisi ve fiyat-kalite faktörü arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu ilişkiye göre, Rize'ye gelen turistlerden tedavi zorunluluğu ve tedavi amaçlı seyahat edenler, personelin ilgisinden daha çok memnun olmakla birlikte kalite ve fiyatlardan da tatil amaçlı seyahat edenlere göre daha çok memnun kalmışlardır.

Tablo 4. Rize'ye Gelen Termal Turistlerin Hizmet Kalite Algıları İle Seyahat Alışkanlıkları Arasındaki İlişki (Korelasyon)

	Fiziksel koşullar	Ulaşım olanakları	Yemek olanakları	Personel ilgi	Fiyat ve kalite	Bilgiye ulaşım
Neden Gidiyor	-,024	-,126**	,167**	-,199**	-,248**	,078
Bilgi Kaynak	,053	,010	-,033	,223**	,107*	,131**
Gelinen Yer	-,121*	-,096*	-,292**	,159**	,083	-,053
Ulaşmada Aracı	-,005	,092*	-,162**	,204**	,173**	,074
Sigorta Türü	,045	,324**	,102*	,014	-,034	,022
Kalma Süresi	,182**	,178**	,155**	,063	,230**	,299**
Ödenen Bedel	,467**	,157**	,393**	-,015	-,028	,070
Çalışma Durumu	-,001	-,007	-,063	,071	,075	-,108*

- ✓ Termal otel seçiminde kullanılan bilgi kaynakları ile personel ilgisi ve bilgiye ulaşma faktörleri arasında da pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. Rize'ye gelen turistlerden kişisel deneyim ve yakın çevre tavsiyesine önem vererek termal otel seçimi yapanların personelin ilgi ve nezaketi ile bilgiye ulaşılabilirlik durumundan daha çok memnun kaldıkları söylenebilir.
- ✓ Turistlerin geldikleri yer ile fiziksel koşullar, ulaşım olanakları ve yemek olanakları arasında negatif; personel ilgisi arasında ise pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. Turistler arasından yurtdışından gelenlerin fiziksel koşullardan, ulaşım olanaklarından ve yemek olanaklarından daha çok memnun oldukları söylenebilir. Diğer yandan yurtiçinden ve oturdukları şehirden seyahat eden yerel turistlerin ise personel ilgisinden daha çok memnun oldukları söylenebilir.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin ulaşmada kullanılan aracı/kanal durumu ile ulaşım olanakları, personel ilgisi, fiyat ve kalite değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki varken, yemek olanakları arasında negatif yönlü bir ilişki görülmüştür. Termal otelin tercih edilmesinde ve otel seçiminde acenta ya da doktor gibi bir araçından yararlanan

turistler de ulaşım olanaklarından, personel ilgisinden ve fiyat-kalite durumundan, diğer turistlere göre daha az memnundur. Yemek olanaklarından ise kendileri doğrudan otel seçimi yapan turistlerin daha az memnun olduğu söylenebilir.

- ✓ Sigorta türü ile ulaşım olanakları ve yemek olanakları değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. Dolayısıyla turistler arasından ödemelerini sigorta yardımıyla ödeyenlerin ulaşım ve yemek olanaklarından daha çok memnun oldukları söylenebilir.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin konaklama süreleri ile fiziksel koşullar, ulaşım olanakları, yemek olanakları, fiyat-kalite ve bilgiye ulaşım değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. Buna göre turistlerin konaklama süreleri arttıkça fiziksel koşullardan, ulaşım olanaklarından, yemek olanaklarından, fiyat-kalite ve bilgiye ulaşım olanaklarından daha çok memnun oldukları söylenebilir.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin ödedikleri miktarlar(bedeller) ile fiziksel koşullar, ulaşım ve yemek olanakları arasında da pozitif yönlü bir ilişki görülmüştür. Turistlerin ödedikleri miktarlar arttıkça, fiziksel koşullardan, yemek ve ulaşım olanaklarından memnuniyetleri de artmaktadır.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin çalışma durumu ile bilgiye ulaşma değişkeni arasında ise negatif bir ilişki görülmüştür. Buna göre çalışan turistlerin bilgiye ulaşılabilirlik durumundan daha çok memnun oldukları söylenebilir.

Tablo 5'te Rize'ye gelen turistlerin demografik özellikleri ile hizmet kalitesi algısı değişkenleri arasındaki korelasyon ilişkisi gösterilmiştir. Elde edilen anlamlı korelasyon ilişkileri şu şekildedir:

- ✓ Rize'ye gelen turistlerin cinsiyet durumları ile fiziksel koşullar, yemek olanakları, personel ilgisi, bilgiye ulaşım, fiyat ve kalite değişkenleri arasında negatif bir ilişki görülmüştür. Dolayısıyla turistler arasından kadın olanların erkeklere göre fiziksel koşullardan, yemek olanaklarından, personel ilgisinden, bilgiye ulaşma, fiyat ve kalite durumlarından daha çok memnun kalmıştır.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin yaş durumları ile yemek olanakları arasında negatif bir ilişki; personel ilgisi ile pozitif bir ilişki görülmüştür. Buna göre turistlerin yaşları arttıkça personel ilgi ve nezaketinden daha çok memnun kalmaktadırlar. Genç yaşta ki turistler ise yemek olanaklarından daha çok memnun kalmışlardır.

Tablo 5. Rize'ye Gelen Termal Turistlerin Hizmet Kalite Alguları İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki(Korelasyon)

	Cinsiyet durumu	Yaş durumu	Eğitim durumu	Gelir durumu	Medeni Durum
Fiziksel koşullar	-,113*	-,072	,276**	,196**	-,205**
Ulaşım olanakları	-,055	,021	-,034	,033	-,107*
Yemek olanakları	-,169**	-,231**	,098*	-,011	-,037
Personel İlgi	-,258**	,118*	-,105*	,001	-,085
Bilgiye ulaşım	-,359**	,053	-,106*	-,032	-,089
Fiyat ve kalite	-,163**	,046	,135**	,377**	,046

- ✓ Rize'ye gelen turistlerin eğitim durumları ile fiziksel koşullar, yemek olanakları ve fiyat-kalite değişkenleri arasında pozitif bir ilişki; personel ilgisi ve bilgiye ulaşma değişkenleri arasında ise negatif bir ilişki görülmüştür. Turistlerin eğitim seviyeleri arttıkça, fiziksel koşullardan, yemek olanaklarından, fiyat ve kalite durumundan daha çok memnun olmaktadır. Diğer yandan, eğitim seviyeleri düştükçe personel ilgisinden ve bilgiye ulaşma durumlarından memnuniyet artmaktadır.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin gelir durumları ile fiziksel koşullar, fiyat ve kalite değişkenleri arasında pozitif bir ilişki görülmüştür. Buna göre, gelir durumu yükseldikçe, turistlerin fiziksel koşullardan, fiyat ve kalite koşullarından memnuniyetleri de artmaktadır.
- ✓ Rize'ye gelen turistlerin medeni durumları ile fiziksel koşullar ve ulaşım olanakları arasında negatif bir ilişki görülmüştür. Dolayısıyla bekâr olan turistler, evlilere göre fiziksel koşullardan ve ulaşım olanaklarından daha çok memnun kalmışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışma sonucunda hem turist profilinin belirlenmesine yönelik hem de termal hizmet kalitesinin iyileştirilmesine yönelik faydalı bilgiler elde edildiği düşünülmektedir. Elde edilen anlamlı korelasyon ilişkilerinden yola çıkılarak, aşağıdaki öneriler getirilebilir:

Rize için termal otele ulaşma olanaklarının termal otellere özellikle dinlenme ve tatil amaçlı seyahat edenlere göre iyileştirilmesi gerekmektedir. Çünkü tatil ve dinlenme amaçlı seyahat eden turistler ulaşım olanaklarının daha kolay ve rahat olmasını, oteli de daha ulaşılabilir yollara sahip olmasını istemektedirler. Termal otellerin konumları değiştirilemez ama ulaşım yolları ve transfer gibi ara değişkenlerin

iyileştirilmesi ile termal otellere daha çok tatil ve dinlenme amaçlı seyahat eden turistler gelebilir.

Rize'ye gelen turistlerden otel seçiminde kişisel deneyim ve yakın çevre tavsiyesine önem verenlerin personel ilgi ve alakasından daha çok memnun kalması, otellerin ağızdan ağıza pazarlama durumuna dikkat etmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü ilk tercihlerinde memnun kalmayanlar hem bir daha aynı oteli tercih etmeyecek; hem de bu oteli yakın çevresine kötü anlatacağı için gelecek ve potansiyel müşteriler de kaybolacaktır. O yüzden termal otellerin sık sık müşteri ilişkileri ile termal turistlerle olan bağlantılarını sürdürmeleri ve memnuniyetlerini araştırmaları önerilmektedir.

Rize'ye gelen turistlerden kendi deneyimlerini ve yakın çevre tavsiyesini kullanarak otel tercihi yapan turistlerin fiyat ve kaliteden de daha çok memnun kaldıkları görülmüştür. Buna göre uzun vadede elde edilecek Pazar payı için mevcut müşterilere daha kaliteli bir hizmet sunmak ve fiyat olanakları sunmak otellerin yararına olacaktır.

Termal otellerin sahip oldukları fiziksel koşullardan Rize'de en çok yerli turistlerin memnun kaldıkları görülmüştür. Buna göre yurtdışından ve daha uzak şehirlerden termal otele ziyarete gelen turistler için fiziksel koşulların iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi faydalı olacaktır. Yabancı turist sayısının artırılması açısından otellerin yabancı kültürlerin istek ve ihtiyaçlarına göre yeniden tasarlanması gerekmektedir. Aynı şekilde yabancı kültürlerden gelen turistlerin yemek olanaklarından da daha az memnun oldukları görülmüştür. Fiziksel koşullarda olduğu gibi yemek koşullarının da yabancı kültürden gelen misafirlere göre yeniden tasarlanması faydalı olacaktır.

Rize'de termal turistlerin konaklama süreleri arttıkça fiziksel koşullardan ve yemek koşullarından memnuniyetleri de artmaktadır. Buna göre termal otellerin konaklama süresi fazla olan turistlere farklı ayrıcalıklar tanımaları müşteri bağlılığını arttıracak gibi Pazar payını da uzun vadede arttıracaktır. Çünkü memnun müşteriler ağızdan ağıza pazarlama ya da farklı kanallar ile (web siteleri, forum, blog vb.) otel için bir tutundurma yapabilirler. Müşterileri kalma sürelerine göre dikkatlice analizi edip, verilerin saklanması oteller için faydalı olacaktır.

Rize'deki turistlerin ödedikleri bedel miktarı arttıkça fiziksel koşullardan, ulaşım olanaklarından ve yemek olanaklarından daha çok memnun oldukları görülmüştür. Buna göre termal otellerin turist memnuniyetini ve hizmet kalitesini verilen paha eşdeğer tutmaya özen

göstermesi gerekmektedir. Çünkü turistler ödedikleri bedelin karşılığını beklemekte ve istemektedirler. Verdikleri bedele değmeyen bir hizmet kalitesi sonucunda turist kaybı kaçınılmaz olacaktır.

Turistlerden dinlenme ve tatil amaçlı seyahat edenlerin Rize’de personel ilgisinden ve fiyat-kalite koşullarından daha az memnun oldukları görülmüştür. Buna göre Rize’deki termal otellerde, dinlenme ve tatil amaçlı seyahat edenler için sağlık turizmi yanı sıra farklı programlar sunulmalı ve tedavi amaçlı gelenlerden farklı turizm paketleri pazarlanmalıdır. Rize’deki termal otellere tedavi amaçlı gelen turistler için ise yemek olanaklarının iyileştirilmesi önerilmektedir. Sağlık turizmi kapsamında yemek koşulları yeniden planlanmalıdır.

Rize’de kendi deneyimlerine ve yakın çevre tavsiyesine göre termal otel seçimi yapan turistlerin otelde her türlü bilgiye ulaşma durumu açısından memnun kaldıkları görülmüştür. Buna göre Rize’deki termal otellerin bilgiye ulaşılabilirlik faktörüne daha çok önem vermeleri ve mevcut müşterileri kendi otellerini tekrar seçme olasılıklarını düşünerek planlama yapmaları önerilmektedir. Müşteri bağlılığı ve müşteri ilişkileri programları ile otele tekrar gelen turistlerle ayrıca ilgilenilmesi gelecek müşteri sayısını da arttıracaktır.

Rize’deki termal otellere gelen yabancı turistler ulaşım olanaklarından çok fazla şikâyetçi değilken; yerli turistler ulaşımında zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Buna göre ulaşım koşulları iyileştirilmeli ve hizmet kalitesi artırılmalıdır.

Rize’deki termal otellere ziyarete gelen turistlerden kendileri doğrudan bağlantı kuranların, ulaşım olanaklarından, personel ilgisinden, fiyat-kalite koşullarından ve bilgiye ulaşım faktöründen daha çok memnun kaldıkları görülmüştür. Buna göre termal otelleri kendileri bularak, bağlantıya geçen turistler için, otellerin kendi web sayfalarını daha ulaşılabilir yapmaları, farklı web aracı kanallarında kendi markalarına yer vermeleri, bireysel müşteriye ulaşmada daha avantajlı olacaktır.

Yemek ve ulaşım olanaklarının Rize’deki termal otellerde iyileştirilmesi, masraflarını kendi bütçelerinden karşılayanlar için daha faydalı olacaktır.

Konaklama süresine göre turistlerle ilgili verilerin tutulması ve analiz edilmesi, Rize’deki termal oteller için faydalı olacaktır¹ Buna göre eğitim seviyesi ve gelir durumu yüksek turistler için farklı programlar ile müşteri bağlılığı sağlanabilir. Diğer müşteri grupları için ise farklı programlarda yardımıyla Pazar payı arttırabilir. Fiyat-kalite dengesinin

her zaman sağlanması müşteri memnuniyetinde önemli bir faktördür.

Rize'deki termal otellere gelen evli kişiler için fiziksel koşullar ve ulaşım olanakları uygun düzeyde iken; bekâr kişiler için daha az olumlu algılanmıştır. Buna göre, Rize'deki otellerin bekâr kişiler için yeniden düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Rize'ye gelen yaşça olgun turistler için yemek olanakları iyileştirilmeli ve yaşlı turistler için daha sağlıklı yemek planlaması yapılmalıdır

KAYNAKÇA

- Avcıkurt C. & Çeken, H. (1998). Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Geliştirilmesi, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Turizmde Seçme Makaleler: 30, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayını No: 47.
- Aydın, K. & Yıldırım, S. (2012). The Measurement Of Service Quality With Servqual For Different Domestic Airline Firms In Turkey, *Serbian Journal Of Management*, 7(2), 219-230 (2012).
- Belber, B.G. & Turan, A. (2015) . Termal Turizm İşletmelerinde, Turistik Tüketicilerin Tatmin Düzeylerine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Kırşehir İli Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 7/3 (2015) 457-48.1
- Çetin, T. (2011). Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Terature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, P. 899-924, Turkey
- Çiçek, R & Avderen S.(2013). Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15 (25): 25-35
- İlban, M.O. , Köroğlu, A. & Bozok, D. (2008). Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmaji: Gönen Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:7 Sayı:13 Bahar 2008 s.105 -129.
- Kozak, N., Kozak, M.A. & Kozak, M. (2001). *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*. 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lunt, N. Smith R., Exworthy M., Green S. T.,Horsfall D.and Mannion R. (2011). Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review. OECD.
- Özer, Ö. & Songur, C. (2012). Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4 Sayı: 7 2012 Güz 69-81
- Özsarı, S.H. & Karatana, Ö. (2013). Sağlık Turizmi Açısından Türkiye’nin Durumu. *DERLEME. J Kartal TR* 2013;24(2):136-144.
- Öztürk, Y. & Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 183-195.
- Tutar, E.(1991) Afyonkarahisar’da Termal Turizm Potansiyeli. *Turizm Yıllığı*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını.

RİZE İLİNDE TURİZM SORUNLARI, SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İÇİN STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

Turan YÜKSEK¹ Elif ACUNER² Serdar GALİPOĞLU³ İlker SARI⁴

ÖZET

Rize ili sahip olduğu zengin doğal güzellikleri, tarihi kemer köprüleri, konakları, kaleleri, zengin biyo-çeşitliliği ve kültürü ile çok yüksek bir doğa temelli turizm potansiyeline sahiptir. Bölgede sıklıkla telaffuz edilen doğa temelli turizm çeşidi ise ekoturizmdir. Ancak il genelindeki yüksek ekoturizm potansiyelinin layığıyla değerlendirildiğini ve sürdürülebilir özellikte olduğunu söylemek pek doğru değildir. Bu çalışmanın amacı; Rize ilindeki ekoturizm faaliyetlerinde karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve sürdürülebilir turizm için yeni stratejilerin geliştirilmesidir. Bu amaçla Rize ilinde ekoturizm alanında faaliyet gösteren farklı tip işletme sahipleri ve bu işletmelerde çalışanlarla yüz yüze görüşmeler yapılmış ve sorun analizleri için önceden hazırlanan anketler ilgililere uygulanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar özetle şunlardır: Rafting işletmelerinin karşı karşıya olduğu en önemli iki sorun: rafting parkurundan kontrolsüz malzeme alınması ve parkur giriş-çık trafik sorunudur. Yerel düzeyde faaliyet gösteren seyahat

1 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, turan53@yahoo.com

2 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi, : elif.acuner@erdogan.edu.tr

3 Maçahel Turizm Seyahat Acentesi, Genel Müdür, Rize-E-Posta: sgalipoglu@hotmail.com

4 Jeoloji Mühendisi, Serbest Turizmci, Rize

acentesi ve tur şirketi sayısı oldukça azdır. Konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinde çalışanların pek çoğu aldığı ücretin yetersiz seviyede olduğunu, iş yerine ulaşım ve çalışma süreleri konusunda sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İşletme sahipleri ise eğitilmiş ve hizmet sektöründe çalışabilecek eleman bulmakta zorlandıklarını ve yıl içerisindeki turizm faaliyetlerinin kısa süre olması nedeniyle işletmelerin sürdürülebilirliğinin çok zor olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Rize, Ekoturizm, Rafting, Konaklama, Turizm Sorunları.

ABSTRACT

Rize has a very high potential for nature-based tourism with rich in natural beauty, historical bridges, mansions, castles, culture and rich biodiversity. The variety of nature-based tourism is ecotourism which often pronounced in the region. However, It is not right to say that high ecotourism potential across the province evaluated adequately and sustainable. The aim of this study; identifying the problems encountered in ecotourism in the province of Rize and the development of new strateji for sustainable ecotourism. For this purpose, it was interviewed in different types of business owners operating in ecotourism in Rize and employees and to determine problem analysis pre-prepared questionnaires were applied. As a result of the study; the two most important issues facing the rafting business are taking material without plan from rafting site and route traffic problem in entry and exit route. The number of travel agencies and tour companies that operate at the local level is very low. Many of the employees who work in hotel, motels and restaurants stated that there are insufficient salaries and they face problems in accessing the workplace and working hours. Business owners stated that they have difficulty in finding trained personnel to work in the service sector and because of the short time tourism season sustainability is very difficult.

Keywords: Rize, Ecotourism, Rafting, Accommodation, Tourism problems

GİRİŞ

Rize İli Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer almakta olup toplam yüz ölçümü 3920 km² dir. Rize ili arazi yapısı itibariyle dalgalı, tepelik ve dağlık arazilerden oluşmaktadır. Düzlük arazilere sadece vadi boylarında rastlanan il genelinde vadi içlerinden tepelere doğru gidildikçe arazi şekli, peyzaj görüntüsü büyük oranda değişmektedir.

Vadi genelinde yaklaşık 60 km'lik mesafede deniz seviyesinden dağların zirvesine ulaşabilmektedir. Dik yamaçlı "V" profilli bu vadiler yaklaşık 2000 m yüksekliğe kadar devam eder. 2000 m yükseklikten sonra 3200 m yüksekliğe kadar olan kısımlarda basık sırtlar, dik yamaçlı "U" profili vadiler yer alır (Yüksek vd., 2012: 890). Bu sahada çok sayıda buz yalağı ve moren set gölleri yer almaktadır. Yüksekliği 3000 m. yi aşan alanlar Rize topraklarının en sarp kısımlarını oluşturmaktadır. Bu alanda Rize'nin en yüksek noktası olan Kaçkar tepesi yer almaktadır. Türkiye'nin en yağışlı yeri olan Rize ilinde yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 15 C, yıllık toplam yağış 2400 mm'dir. Rize il genelinde her mevsim yağışlı olmakla birlikte en fazla yağış sonbahar ve kış mevsiminde düşmektedir. Rize ili, okyanusal iklim sayesinde zengin biyo-çeşitlilik (yaklaşık 1660 bitki tür çeşitliliği) ve peyzaj değeri bakımında çok güzel alanlara (80 yayla, 7 büyük akarsu vadisi, irili ufaklı 45 şelale, 145 buzul gölü) bulunmaktadır. Ayrıca il genelinde ve vadilerde yöresel mimarı değerlerini yansıtan pek çok tarihi bina, 123 tarihi kemer köprü, kale ve deniz içinde kız kalesi bulunmaktadır. İl genelindeki turizm faaliyetlerine katılan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı her geçen gün artmaktadır. Turizm faaliyetlerinin artması il genelindeki istihdama ciddi katkılar sağlamaktadır (Yüksek, 2016: 4). Üretim ve tüketimin eş zamanlı olarak gerçekleştiği turizm endüstrisinde; müşteri ve çalışan arasındaki iletişimin ve etkileşimin doğru bir şekilde yapılabilmesi için turizm sektöründe çalışacakların, sektörün taleplerine cevap verebilecek beceri ve eğitimle donanmış olması oldukça büyük önem arz etmektedir. Öyle ki turizm sektörü için çalışanlar; turist memnuniyeti için sunulan ulaşım, konaklama, yeme-içme ve diğer alt ve üst yapı hizmetlerinin üstünde bir bütünün en değerli parçası, adeta kalbi konumundadır (Ünlüönen ve Şahin, 2011: 22). Bu bağlamda sektörde istihdamın niteliği; demografik özellikler, turizm eğitimi, turizm işletmelerine ilişkin özellikler, turizm mesleğine yönlendirme, işgücü projeksiyonları, işgören devir hızı, mevsimlik istihdam (Günel, 2009: 99), çalışanların işe duydukları ilgi, istek ve motivasyonla (Saruşık, 2007:159) ilişkilidir. İşyeri memnuniyeti, turizm endüstrisinde stratejik bir ortak ve paydaş (Akıncı, 2011) olarak nitelendirilen çalışanların memnuniyetinin sağlanmasında ve işletme imajının oluşmasında temel koşullardan birisi olarak değerlendirilmektedir (Oshagbemi, 1999; Gu ve Siu, 2009; Kuşluyan, 2009). Yine turizm işletmelerinde yöneticilerin alt kademe personele iletişim şeklinin personelin hizmet kalitesine etkisinin olduğu bir diğer önemli husustur (Brownell, 1992; Bevely, 1997; Erol, 2006; Erkuş ve Günlü, 2009).

Turizm sektöründe müşteri memnuniyetinin sağlanmasında etkili olan bir diğer önemli husus işletmelerin özellikleri yanı sıra yönetici konumundaki işletme sahiplerinin konuyla alakalı eğitimleri ve iş tecrübeleridir.

Bu çalışmanın amacı, Rize ilindeki güncel turizm sorunlarının belirlenmesi ve sürdürülebilir turizm için faydalı olabilecek stratejik yaklaşımların ortaya konulmasıdır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada Rize ilindeki turizm sorunlarının belirlenmesi amacıyla önceden hazırlanan anketler, rafting işletmeleri ve turizm işletme sahiplerine yüz yüze görüşme yöntemine göre uygulanmıştır. Ankete katılan rafting ve turizm işletme sahiplerine işletmelerinde veya faaliyet gösterdikleri alandaki sorunları belirtmeleri ve ifade edilen sorunlardan kendileri için önemli olanların tespiti istenmiştir. Rize’de çalışan ya da staj yapan personelin yaşadığı sorunları tespit etmek üzere, katılımcı görüşlerini belirlemeye olanak tanıyan betimleyici araştırma yöntemlerinden birisi olan Tarama Araştırması’nın Kesitsel Tarama türü kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümündeki verileri elde etmek üzere kullanılan ankette, öncelikle katılımcıların eğitim durumları ve turizm eğitimi alıp almama durumları ile çalıştıkları işletmelere ait çalışma koşulları ile ilgili bilgiler sorulmuştur. Ardından katılımcılardan, çalıştıkları işletmelerdeki sorunları belirtmeleri ve belirtilen sorunlardan kendileri için en önemlilerinin belirlenmesi istenmiştir.

VERİLERİN TOPLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Anket çalışması sonucu elde edilen veriler oldukça fazla olduğu ve bildiri teslim tarihinde kadar yetişmeyeceği için detaylı istatistik analiz uygulanamamış; bunun yerine veriler yüzde ve frekans dağılımları olarak çizelge veya grafik halinde sunulmuştur.

BULGULAR

TURİZM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN (ÖZELLİKLE STAJER ÖĞRENCİLERİN) KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Rize ili turizm sektöründe çalışan ve anketi cevaplayan katılımcıların % 68,1’i önlisans, % 23,4’ü lisans ve % 8,5’i lise mezunu olduğunu belirtmiştir. Yine katılımcıların %70,2’si turizm alanında eğitim aldığını, %21,3’ü ise hem turizm alanında eğitim aldığını hem de bu alanda sertifika sahibi olduğunu belirtmiştir. Anket sonuçlarına bakıldığında Rize ilinde

turizm sektöründe çalışan veya staj yapan personelin çok az bir kısmının (sadece % 8,5'inin) turizm konusunda eğitimi olmadığı ortaya çıkmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1: Katılımcıların Eğitim Durumları (N=47)

Eğitim Durumları	Değişken Grupları	(f)	%
Eğitim durumu	Lise	4	8,5
	Önlisans	32	68,1
	Lisans	11	23,4
Turizm Eğitimi alma durumu	Eğitimim Var	33	70,2
	Eğitimim Yok	4	8,5
	Eğitim ve Sertifikam var	10	21,3

Katılımcıların % 57,4'ü işyerinin kendilerine konaklama imkânı sağladığını ve kendilerine konaklama imkânı sağlanan katılımcıların % 44,4 sağlanan konaklamanın çok iyi ve iyi koşullara sahip olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 2).

Çizelge 2: Katılımcıların İşyerinde Konaklama Durumları ve Konaklama İmkânının Kalitesi (N=47)

Konaklama Durumları	Değişken Grupları	(f)	%
İşyerinin konaklama imkânı sağlaması	Evet	27	57,4
	Hayır	20	42,6
Sağlanan konaklama imkânının kalitesi	Kesinlikle çok iyi	8	29,6
	İyi	4	14,8
	Orta	13	48,2
	Kesinlikle kötü	2	7,4

Katılımcıların işyerine ulaşım şekillerine ilişkin soruda toplu taşıma sisteminin çoğunlukla kullanıldığı (% 68,1) belirtilmiştir. Çizelgede dikkat çekici olarak ise otostopun bir ulaşım şekli olarak iki katılımcı tarafından işaretlenmiş olmasıdır. Katılımcılar çalıştıkları işyerlerinde karşılaştıkları sorunların başında % 59,6 ile uzun çalışma süresi karşılığında yetersiz ücret aldıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4).

Çizelge 3: Katılımcıların İşyerine Ulaşım Şekilleri (N=47)

Ulaşım şekilleri	Değişken Grupları	(f)	%
Ulaşım Şekilleri	Servis	11	23,4
	Toplu taşıma	32	68,1
	Özel araç	2	4,3
	Otostop	2	4,3

Çizelge 4: Katılımcıların İşyerlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Sıralanan Sorunların Katılımcılara Göre Önem Durumu (N=47)

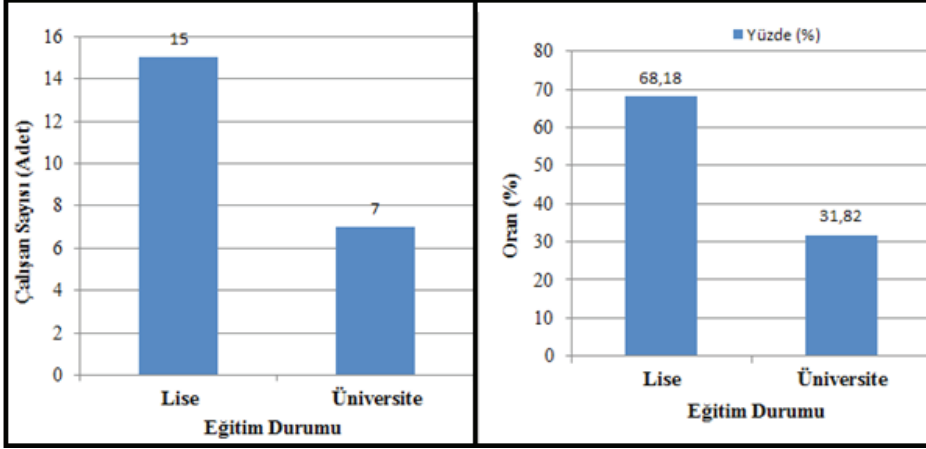
	Değişken Grupları	(f)	%	Önem	Önem
				Durumu	Durumu
				(f)	%
İşyerinde Karşılaşılan Sorunlar	Ücret ya da maaşı zamanında ve tam olarak alamamak	15	31,9	5	10,6
	İşyeri çalışma saatlerinin uygunsuzluğu	15	31,9	3	6,4
	İşyeri çalışma süresinin fazlalığı	20	42,6	-	-
	Uzun çalışma süresi (günde 8 saatten fazla) karşılığında yetersiz ücret	28	59,6	12	25,5
	İşyerine ulaşım ve geri dönüş zorluğu ve sorunu	11	23,4	-	-
	Yetersiz sayıda personel nedeniyle iş yükü fazlalığı	20	42,6	5	10,6
	Hiyerarşik yapının belirsizliği	13	27,7	-	-
	Profesyonel yönetim anlayışının olmayışı	20	42,6	8	17
	Yöneticilerin alt kademe personele olumsuz tavırları	20	42,6	4	8,5
	Yöneticilerin alt kademe personele olumsuz iletişim yaklaşımları	18	38,3	1	2,1
	Haftalık izin kullanma sorunu	13	27,7	2	4,3
	Personel kullanım alanlarını fiziki şartları ve Temizlik sorunu	6	12,8	-	-
	Personel yemeği sorunu	8	17	2	4,3
	Sosyal güvence sorunu	5	10,6	-	-
	Diğer	6	12,8	5	10,6

İşyeri çalışma süresinin fazlalığı, yetersiz sayıda personel nedeniyle iş yükü fazlalığı, profesyonel yönetim anlayışının olmayışı, yöneticilerin alt kademe personele olumsuz tavırları % 42,6 ile diğer önemli başlıkları oluşturmaktadır. Yine katılımcılar için sıralanan sorunlardan en önemlisi; yetersiz sayıda personel nedeniyle iş yükü fazlalığı ve ücret ya da maaşı zamanında ve tam olarak alamamak olarak belirtilmiştir (Çizelge 4).

RAFTİNG İŞLETMELERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

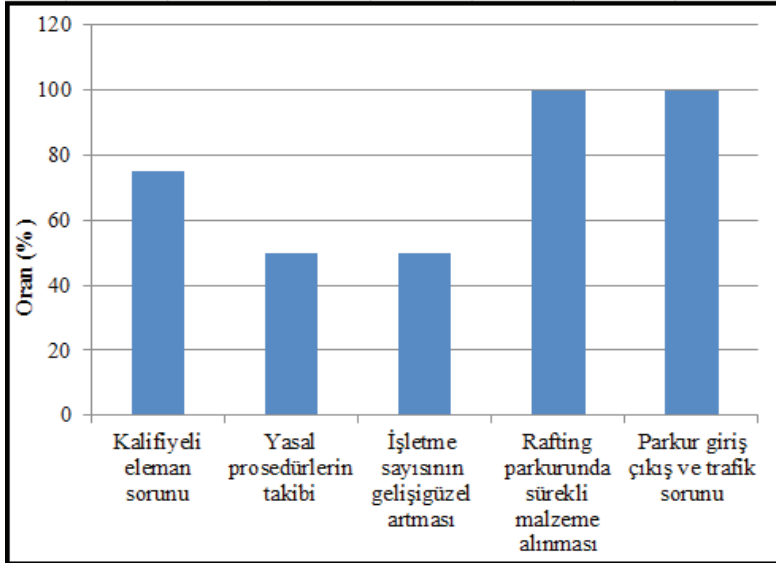
Rafting işletmeleri sorun analizi için ziyaret edilen işletme sayısı 13 olmasına rağmen; ankete katılan işletme sayısı 5 adettir. Anket uygulanan Rafting İşletmelerinin en genci 1 yaşında iken, en eskisi 11 yaşındadır. Tesislerde daimi çalışanlar tesis başına ortalama 6 kişidir. Tesislerde maaş karşılığı çalışan toplam kişi sayısı 18 kişidir. Rafting tesislerinin günlük ziyaretçi kapasiteleri 40-100 arasında değişirken tesislerin ortalama günlük kapasitesi 60 kişidir. İşletmelerde çalışanların % 68'i lise mezunudur (Şekil 1).

Şekil 1. Rafting İşletmelerinde Çalışanların Eğitim Durumları

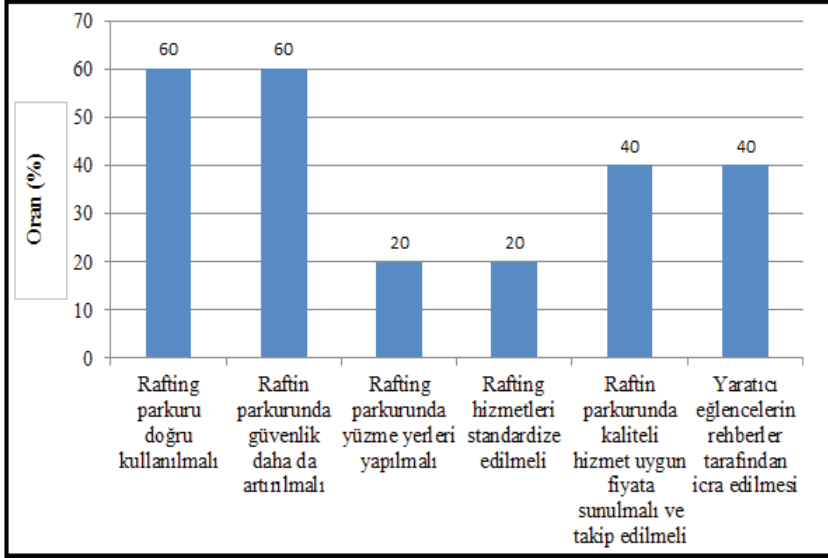

Rafting işletmelerinde maaş karşılığı çalışanlardan 11 kişinin (çalışanların % 61'i) rafting konusunda eğitimi veya sertifikasyonu vardır. Ankete katılan işletmelerin hiç birinde faaliyet süresinde herhangi bir kaza meydana gelmediği beyan edilmiştir. Rafting parkurundan sürekli olarak malzeme alınması ve parkur giriş-çıkış ve trafik sorunu işletmelerin tamamı için en önemli sorun olduğu belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Rafting İşletmelerinin En Önemli Beş Sorunu

Şekil 3. Sürdürülebilir Rafting Uygulaması İçin Yapılması Gerekenler

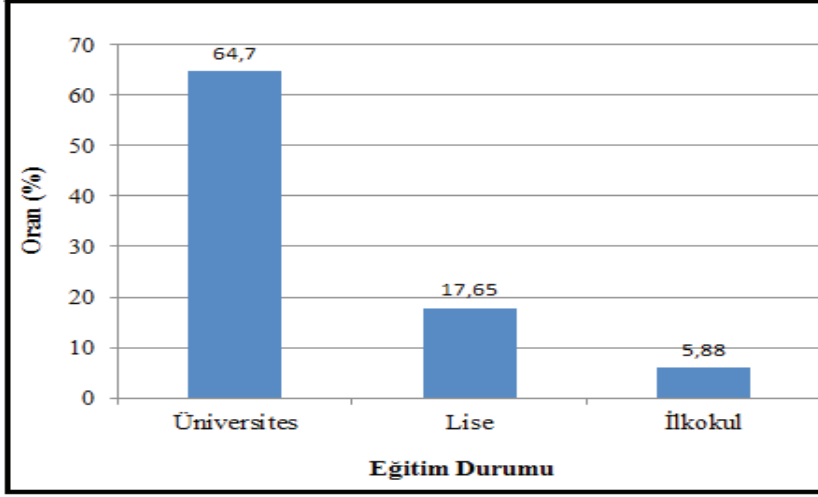

Rafting işletmelerinin sürdürülebilirliği için doğal su yataklarının korunması ve parkur güvenliğinin artırılması gerektiği rafting işletmelerinin büyük çoğunluğu (% 60) tarafından ifade edilmiştir. (Şekil 3).

TURİZM İŞLETMELERİNDE İŞVEREN SORUNLARI

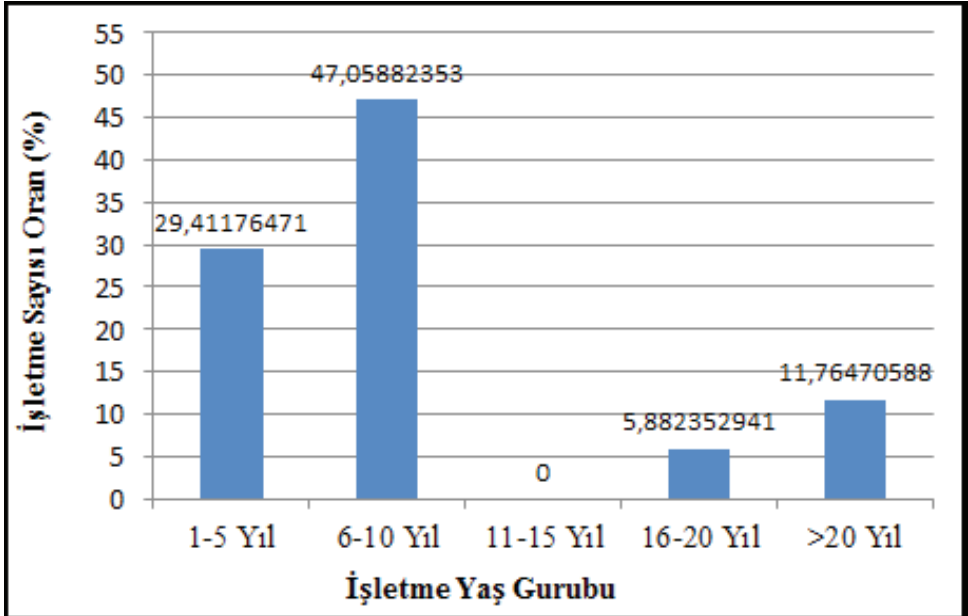
Ankete katılan toplam 17 turizm işletme sahibinin % 65'i üniversite mezunudur. Sadece 1 işletme sahibi Turizm ve Otelcilik Bölümü mezunudur. Diğer üniversite mezunlarının büyük çoğunluğu açık öğretim fakültesi mezunu olup işlerinde ilahiyat ve makine mühendisi olanlar bile vardır (Şekil 4).

Şekil 4. İşletme sahiplerinin eğitim durumları

İşletme yöneticisi olarak turizm işletmesi yönetimi ile alakalı bir eğitiminiz var mı sorusuna eğitimim var diyenlerin oranı % 35,3 iken; yok diyenlerin oranı ise % 64,7 olduğu belirlenmiştir. Anket uygulanan işletmelerin % 47' si 6-10 yıl arasında değişen hizmet süresine sahip iken; %11'inin 20 yıldan daha uzun süredir turizm sektörüne hizmet verdiği belirlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. İşletmelerin yaş guruplarına göre dağılımı

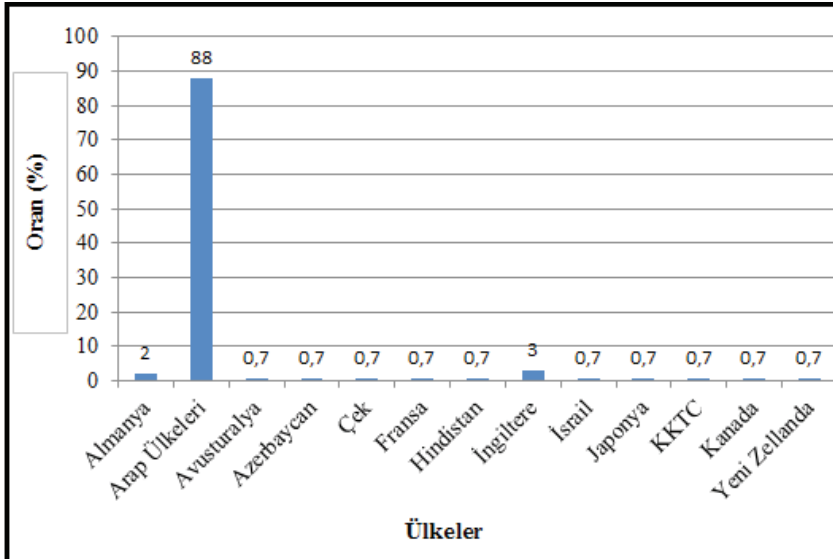
İşletmelerin büyük çoğunluğu küçük işletme tipi olup çalışanların % 59'u 1-5 kişi arasındadır (Çizelge 5). Anket uygulanan 17 otel işletmesindeki toplam yatak sayısı 464 adet olup; işletme başına ortalama yatak kapasitesi 27 adettir. İşletmelerde en fazla iki kişilik yatak kapasitesine sahip (toplam 270 yatak) oda bulunmaktadır.

Çizelge 5: İşletmelere Göre Daimi Çalışan Sayısı

Daimi Çalışan sayısı	İşletme Sayısı	Oran (%)
1-5 Kişi	10	58,82352941
6-10 Kişi	3	17,64705882
11-15 Kişi	2	11,76470588

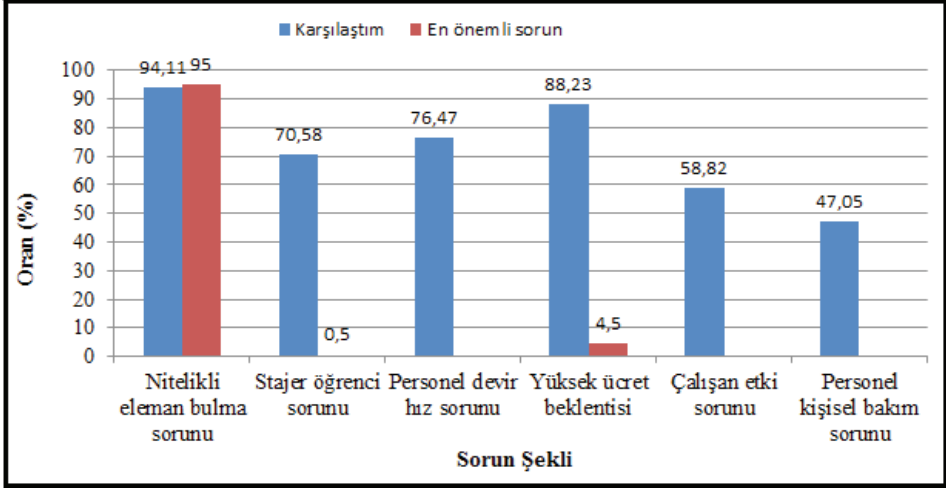
İşletmelerin 6 tanesinde tek yataklı oda yokken, 1 adet işletmede 5, 1 adet işletmede ise 6 yataklı oda bulunduğu tespit edilmiştir. İşletme faaliyetleri süresince sadece 1 işletmede 2 adet hafif kazanın meydana geldiği beyan edilmiştir. Turizm işletmelerindeki ziyaretçi profilinin % 82 yerli, %18'inin yabancılardan olduğu sadece 3 adet işletmedeki ziyaretçilerin tamamının yerli turistlerden olduğu tespit edilmiştir. Rize iline dünya genelinde 16 farklı ülkeden turist geldiği, ancak en fazla turist Arap ülkelerinden geldiği belirlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6 . İşletmelerindeki Yabancı Turistlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Rize ilindeki turizm işletmelerinin en önemli sorunu (% 95 ile) nitelikli eleman bulma sorunudur. İşletmelerin önemli sorunlarının oransal dağılımları Şekil 7' de verilmiştir.

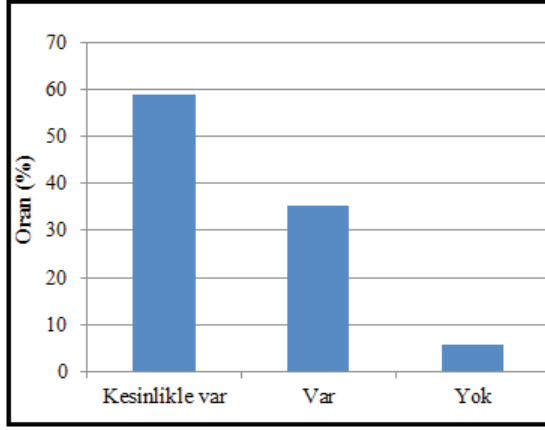
Şekil 7. Rize ili turizm işletmelerindeki en önemli sorunların oransal dağılımı

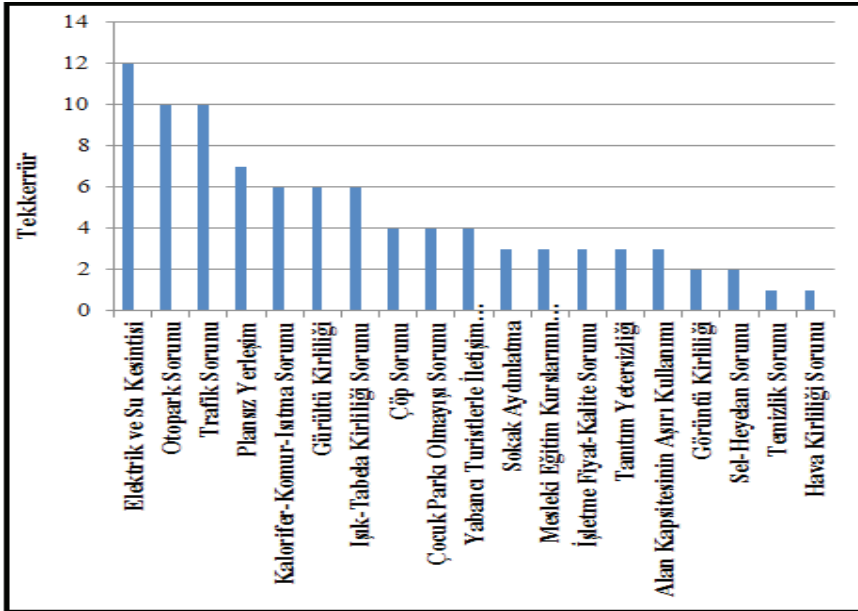
İşletme sahipleri stajer öğrencilerin %70,6'sına konaklama ve %58,8'ine ise servis imkânı sunduklarını belirtmişlerdir. Ancak stajer ve çalışanlar kendilerine sunulan konaklama imkânının %57 olduğunu ifade etmişlerdir. İşletme sahiplerinin % 94'ü Ayder vadisindeki yapılaşmayı doğru bulmadıklarını ve kesinlikle kentsel dönüşümün yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Turizm işletme sahiplerinin % 94'ü göre Ayder vadisinde küresel iklim değişiminin etkilerinin görüldüğünü ifade etmişlerdir (Şekil 8).

Turizm işletme sahiplerine göre Ayder'in en önemli 10 sorunu sırasıyla çoktan aza doğru elektrik-su kesintisi, otopark yetersizliği ve trafik sorunu, plansız yerleşim, kalorifer-kömür ısıtma sorunu, gürültü kirliliği ve ışık-tabela kirliliği, çöp sorunu ve çocuk oyun parkının olmayışı gibi sorunlardır (Şekil 9).

Şekil 8. Turizm İşletme Sahiplerine Göre Ayder Vadisindeki İklim Değişiminin Etkileri Olduğuna Dair İzlenimler

Şekil 9. İşletme Sahiplerine Göre Ayder'deki Önemli Sorunlar

TARTIŞMA ÖNERİLER

Rize ili sahip olduğu eşsiz doğal güzellikleri, akarsuları, gölleri, tarihi kale, kemer köprüleri, zengin biyo-çeşitliliği ve diğer kültürel zenginlikleri ile adeta bir turizm cennetidir. Ancak sahip olunan zenginliklerin layıkıyla değerlendirilebildiği ve ülke ekonomisine kazandırıldığını söylemek

pek doğru olmaz. Araştırma sonucunda Rize ili turizm işletmeleri (otel, konaklama, restoran vb), rafting tesisleri ve turizm işletmelerinde çalışanların karşılaştıkları çok önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu çalışma ile turizm işletmelerinin karşılaştıkları sorunlar yerinde ve yüz yüze veya web tabanlı anketlerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anketlerde ortaya çıkan sorunlar: işletmelere ait yapısal ve yönetsel sorunlar, altyapı-üst yapı sorunları, çalışanların sorunları, ziyaretçilerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ve yasal-mevzuata dayalı sorunlar şeklinde sınıflandırılabilir. Rize il genelinde olduğu gibi turizm alanlarında da çok ciddi trafik ve park sorunu olduğu pek çok kimse tarafından sürekli dile getirilmektedir. Aynı sorun hem rafting işletmeleri hem diğer turizm işletmeleri tarafından çok önemli sorun olarak tanımlanmıştır.

Bu sorunların yetkili birimler tarafından göz ardı edilmesi veya çözümü için gereken gayretlerin gösterilmemesi turizmin gelişmesine veya uluslararası standartlarda rekabet edebilmesine olumsuz yönde etki etmektedir.

Yine rafting işletmelerinin geleceğini tehdit eden bir diğer önemli husus akarsuyun hidrolik özelliklerinin tahrip edilmesidir. Fırtına vadisi mansap noktası ve yakın çevresi (K-G yönünde 5 km) yörede rafting turizmin yapıldığı parkuru içine aldığından bu alandan kontrolsüz bir şekilde malzeme alınması sonucu oluşan tahribatın rafting turizmin geleceğini tehlikeye soktuğu belirtilmektedir (Yüksek vd., 2015:382).

Rize ili turizm merkezlerindeki bir diğer önemli sorun trafik ve park sorunudur. Hiç şüphesiz trafik ve araç park yerinin yetersizliği turizm faaliyetlerinin kalitesine olumsuz yönde etki ederken; faaliyetlerin sürdürülebilmesini ise önemli ölçüde aksatmaktadır. Rize'nin en önemli turizm merkezi olan Fırtına vadisinde alanın taşıma kapasitesinin çok üzerinde ziyaretçi ve araç girişi yaşandığı ve bunun turizm faaliyetleri ve çevre üzerinde çok olumsuz etkilere yol açtığı pek çok araştırmada ifade edilmiştir (Yüksek, 2009: 171; Yüksek, vd., 2012: 899; Yüksek vd., 2015:384).

Hiç şüphesiz turizm sektöründeki bütün sorunların bir anda çözülmesini beklemek veya sıfır sorunlu bir turizm hayal etmek doğru değildir. Sorunların sektörel bazlı ele alınması ve bir plan dâhilinde çözülmeye çalışılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Yine sorunları doğru bir şekilde çözebilmek için sorunun doğru bir şekilde ortaya konulması çok büyük önem arz etmektedir. Sorunlar tespit edildikten yapılması gereken bir diğer önemli husus sorunların öncelik sırasının doğru bir şekilde belirlenmesidir. Sorun tanımlamasının eksik veya

hatalı yapılması, ya da sorun önceliklendirmelerinin hatalı oluşturulması çözüme katkı sağlayabilecek önerilerin doğru bir şekilde algılamasını ve uygulanmasını zora sokabilir. Sorun çözümlenmesi mutlaka bir plan dâhilinde yürütülmeli ve bu görevi sevk ve koordine edecek doğru bir yapı ve işin uzmanlarından oluşan bir ekip kurulmalıdır. Gerekli olması durumunda sorunların çözülebilmesi için mevcut yasal yapı (kanunlar, KHK, yönetmelik, yönergeler, vb.) yeniden düzenlenmelidir. Diğer sorunların çözümü için mutlaka çözüm odaklı projeler geliştirilmeli, bu projeler uygulanmalı ve uygulama sonucu elde edilen başarılar irdelenmeli ve sürdürülebilirliği izlenmelidir. Rize ilinde turizm sektörünün daha fazla büyümesi ve sürdürülebilir olması için her şeyden önce il genelinde turizm sektörüne hizmet eden her türlü doğal, beşeri ve kültürel kaynağın koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak kullanılması gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Z. (2011). Eleştirel bir yaklaşım: İşletmede çalışanlar bir "kaynak" mı yoksa bir "kıymet" midir?, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(5), 28-32.
- Beverley, A. S., Graham, L. B. & Victor, J. C. (1997). The impact of staff empowerment and communication style on customer evaluations: The special case of service failure. *Psychology & Marketing*, 14(5), 475-493.
- Brownell, J. (1992). Hospitality managers' communication practices, *International Journal of Hospitality Management*, 11(2), 111-128.
- Erkuş, A., & Günlü, E. (2009). İletişim tarzının ve sözsüz iletişim düzeyinin çalışanların iş performansına etkisi: Beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 20(1), 7-24.
- Erol, N. (2006). Dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde örgüt içi iletişim düzeyini belirlemeye yönelik bir uygulama: Ankara örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, Türkiye.
- Günel, Ö. D. (2009). Turizm sektöründe mevsimsellik sorunu ve mevsimlik istihdamın sektör çalışanlarının örgütsel bağlılıklarına etkisi: Konaklama işletmeleri çalışanlarına yönelik bir araştırma. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
- Gu, Z. & Siu, S. C. R. (2009). Drivers of job satisfaction as related to work performance in macao casino hotels: An investigation based on employee survey. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21(5), 561-578.
- Kuşluvan, Z. (2009). Turizm İşletmelerinde Örgütsel Davranış, (Der) Z. Sabuncuoğlu, Turizm İşletmelerinde İş Tatmini: Bursa, Türkiye: MKM Yayıncılık.
- Oshagbemi, T. (1999). Overall Job Satisfaction: How Good Are Single Versus Multiple-Item Measures? *Journal of Managerial Psychology*, 14(5), 388-403.
- Sarışık, M. (2007). Turizm sektöründe meslek sahibi olmaya yönelten etkenler: meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir çalışma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 143-160.
- Ünlüöner, K. & Şahin, S. Z. (2011). Turizmde istihdam. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 1-25.
- Yüksek, T. (2016). Rize ilinin potansiyel ekoturizm alanlarının saptanması projesi, Gelecek Turizmde, Proje Başvuru Metni, s: 1-30.
- Yüksek, T. (2009). Effect of Visitor Activities on Surface Soil Environmental Conditions and Aboveground Herbaceous Biomass in Ayder Natural Park. *CLEAN- Soil, Air, Water*, 37(2), 170-175.
- Yüksek, T., Kurdoğlu, O., & Yüksek, F. (2015). Fırtına havzasındaki turizm faaliyetlerinin bazı çevresel etkileri, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Bildiriler Kitabı, 378-387.
- Yüksek, T., Çilli, M., Kurdoğlu, O., Dinçer, D., & Yüksek, F. (2012). Fırtına vadisinde rekreasyonel faaliyetler ve çevresel etkileri. I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, Bildiriler Kitabı, 859-902.

RİZE’NİN KRUVAZİYER TURİZM POTANSİYELİNİN İNCELENMESİ

Ali Rıza SAKLI¹ Betül EROĞLU²

ÖZET

Kruvaziyer turizminin mevcut destinasyonlar bakımından doyum noktasına ulaşması sebebiyle, bakir bir turizm alanı olarak Karadeniz hedef seçilmiştir. Bu çerçevede İstanbul ana liman (home port) olarak belirlenmiş, ülkemizden Sinop ve Trabzon başta olmak üzere çeşitli şehirler ile diğer Karadeniz ülkelerinden turizm potansiyeline sahip bazı şehirler kruvaziyer gemileri tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır. Bu noktada, ülkemizin en çok yağış alan ve başta doğa turizmi olmak üzere belli turizm türlerinde önemli avantajları olan Rize’nin kruvaziyer turizm potansiyelinin değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Rize’nin kruvaziyer turizm potansiyelinin incelenmesiyle Rize’nin turizmdeki avantajları kıymetlendirilerek bir destinasyon modellemesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rize Turizmi, Kruvaziyer Turizmi, Destinasyon Modellemesi

1 Doç. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Rize, Türkiye-e-Posta: aliriza.sakli@erdogan.edu.tr

2 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Rize, Türkiye-E-Posta: betul.erogluu@hotmail.com

GİRİŞ

Rize ili, doğasıyla, yeşiliyle ve en fazla yağış alan il olarak sahip olduğu subtropikal iklimin sağladığı doğa avantajıyla turizmde önemli bir ilimizdir. Rize'nin bu avantajı; Ayder Yaylası örneği dışında değerlendirilebilmiş değildir.

Ayder Yaylası ise, gelişmelerin spontane yaşandığı, stratejisi olmayan ve gelişigüzel büyüyen bir yapı arz etmektedir.

Rize'nin turizmde gerekli atılımı yapabilmesi için öncelikle turizm değerlerinin tespiti ve gözden geçirilmesi gerekir. Bundan sonra, bu değerlerin geliştirilmesi, sürdürülebilirlik yaklaşımı içerisinde kirletmeden, tüketmeden ve mümkün olan en optimal tarzda katkı sunacak şekilde kullanılmasına sıra gelir.

Bu söylenenlerin yapılabilmesi ise, aktif bir turizm örgütünün varlığı ve il yöneticilerinin aktif desteği ile mümkün olabilir.

Türkiye'nin bir avantajı, Akdeniz ve Ege'de başarılı turizm aktivitelerini yürütüyor olması ve bu bilgi ve deneyimini Karadeniz'e aktarabilmesi halinde önemli başarıların sağlanabileceğidir.

Bu açıdan bakıldığında, stratejilerin il ölçeğinin üzerine çıkması ve ülke ölçeğinde yaklaşımların devreye sokulması gerekli olur. Bu noktada Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın belirleyeceği ve uygulayacağı stratejiler önem kazanır.

Çalışmamızda, Rize'de kruvaziyer turizminin başarı koşullarının neler olduğu ve başarı için neler yapılması gerektiği ele alınmaya çalışılmış, konu ile ilgili çeşitli öneriler geliştirilmesi denenmiştir.

KAVRAMLAR VE BOYUTLARI

A. Kruvaziyer Turizmi Kavramı

Kruvaziyer kelimesi, tatil amaçlı kullanılan gemileri anlatmaktadır. Bu gemiler konaklama için uygun olmanın yanında; boyutları ve konfor koşulları belli standartlarda olan gemilerdir. Yüzen bir otel olarak da anlatılan söz konusu gemilerde konaklanarak uluslararası seyahatlerin gerçekleştirilmesine **kruvaziyer turizmi** denilmektedir (Dilek vd., 2015).

Kruvaziyer turizmi, deniz temelli turizm kategorisi içinde bulunmaktadır. Kruvaziyer turizmi; liman ziyaretlerini, limana yakın yerlerde ziyaretlerde bulunmayı ve alışverişler yapmayı kapsamaktadır. Ev sahibi ülkeler, kruvaziyer gemilerin uğradığı limanlara ve bu limanlarda kruvaziyer turistlere sunulan turistik hizmetleri geliştirmeye

çalışmaktadırlar (İncekara ve Yılmaz, 2002:9).

Kruvaziyer gemilerle gelen turistler, gün içinde gelip ayrılan ziyaretçilerdir. Genelde kısa ziyaretlerinde geceyi gemilerde geçirmektedirler.

B. Kruvaziyer Gemiler

Uluslararası Kruvaziyer Hatları Birliği(CLIA) kruvaziyer gemileri şöyle tanımlamaktadır: "Seyahati programlanmış, derin sulara iki gün ya da daha fazla kalan, en az 100 yolcu kapasiteli gemilerdir" (Aktaran; İncekara ve Yılmaz, 2002:9).

Deniz Turizmi Yönetmeliği, kruvaziyer gemiyi şu şekilde tanımlanmaktadır: "Kruvaziyer gemiler, gezi, eğlence ve spor amacıyla önceden belirlenmiş program ve rotada seyreden, deniz turizmi ticaretinde kullanılmaya uygun konaklama, yeme, içme, eğlence, dinlenme, spor etkinliklerine uygun üniteleri bulunan, denize elverişli olan deniz turizmi aracıdır" (DTY, Md.22).

Buna göre sadece yolcu taşıma amaçlı olan ve gün içinde yolcu taşıyan gemiler kruvaziyer gemi sayılmamaktadır. Yine kruvaziyer geminin belli konfor standartlarında olması ve nitelikli konaklama sağlaması da gereklidir.

Dünyada 400 civarında kruvaziyer gemi bulunduğu kabul edilmektedir (Oral ve Esmer, 2010). En az 100 yolcu taşıma kapasitesi kruvaziyer gemi tanımında yer aldığına göre, 100-300 yolcu kapasiteli gemiler küçük kruvaziyer gemiler olarak sınıflanmaktadır. Orta büyüklükteki gemiler yanında, yolcu sayısı 3000'e varan büyük kruvaziyer gemiler de mevcuttur. Bunlar, verdikleri hizmetin kalitesine göre; lüks sınıf (luxury), üst sınıf (premium), orta sınıf (contemporary) ve alt sınıf (budget) olarak sınıflara ayrılabilir (Gökgöz, 2010:20-21).

Az sayıda yolcu taşıyan küçük gemiler, yolcu sayılarının azlığına karşılık pazarı büyük olan gemilerdir. Küçük lüks gemiler, yolcularına çok daha iyi konaklama ve seyahat imkânı sunabilmektedirler. Söz konusu gemilerin fiziki ortamları daha seçkin, kamaraları geniş ve genellikle süit şeklinde olabilmektedir. Ortak alanlar daha fazla ve diğer türlere göre çok zengin bir dekorasyona sahip olan bu gemilerde gösteri salonları da bulunabilmektedir (Gökgöz, 2010: 22).

C. Kruvaziyer Limanlar

Deniz Turizm Yönetmeliği'nin(DTY)8.maddesine göre;"Kruvaziyer gemi limanları, 5 inci maddedeki niteliklere sahip, yerli ve yabancı

ziyaretçilerin giriş ve çıkışlarında dinlenme, yeme, içme, konaklama ve alışveriş gibi sosyal ve ticari üniteleri bulunan deniz turizmi tesisleridir.”

Yönetmeliğin aynı maddesinde, kruvaziyer limanlar; A ve B tipi kruvaziyer gemi limanları olarak ikiye ayrılmakta ve özellikleri ayrı ayrı tespit edilmektedir.

1.B-Tipi Kruvaziyer Gemi Limanı

B tipi kruvaziyer gemi limanlarının sahip olması gereken özellikler DTY’de şöyle sıralanmaktadır:

- ✓ En az bir kruvaziyer geminin yanaşabileceği, yeterli uzunlukta güvenli fonksiyonel yolcu indirme yeri.
- ✓ En az bir gemiden inen yolcunun hizmet alabileceği kruvaziyer terminali
 - ✓ Tur otobüsleri için park yeri ve taksi durağı.
 - ✓ Personel, yolcu ve bagaj güvenlik kontrol ünitesi
 - ✓ Danışma ünitesi.
 - ✓ Kamu hizmet binası
 - ✓ Yeme, içme yerleri ve dinlenme salonları.
 - ✓ Kapalı devre güvenlik sistemleri
 - ✓ Anons yayın sistemleri.
 - ✓ İlk yardım ünitesi.
 - ✓ Bedensel engelliler için tuvalet ve özel düzenlemeler.
 - ✓ Posta ve diğer iletişim hizmet ünitesi.
 - ✓ Gümrüklü ve gümrüksüz satış üniteleri
 - ✓ Sergi ve gösteriler için uygun mahaller
 - ✓ Yakın çevrede yoksa banka hizmet ünitesi.
 - ✓ Personel toplantı salonu

2.A-Tipi Kruvaziyer Gemi Limanı

DTY’ye göre A tipi kruvaziyer gemi limanlarının, B tipi kruvaziyer gemi limanlarında aranan şartların yanı sıra aşağıda belirtilen nitelikleri de taşıması gerekmektedir:

- ✓ Aynı zamanda dört adet kruvaziyer geminin yanaşabileceği, aynı anda birden fazla kruvaziyer geminin yolcularını indirebileceği güvenli fonksiyonel yolcu indirme yerleri.
- ✓ Birden fazla gemi yolcusunun hizmet alacağı, giriş ve çıkışın

ayrı ayrı yapılacağı iki adet terminal binası.

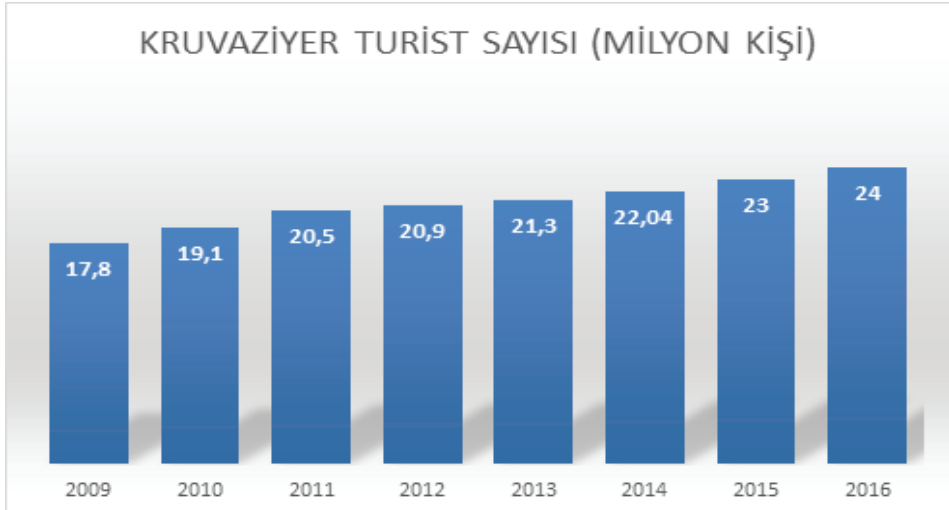
- ✓ İşletme ve yönetim birimleri.
- ✓ Yolcu nakliyesi için körük sistemleri.
- ✓ Valiz nakliye alanı, yükleme ve boşaltma sistemi.
- ✓ Turizm seyahat acenteleri ve tur operatörleri işletme ofisleri.
- ✓ Konferans ve toplantı salonu
- ✓ Eğlence mekânları.
- ✓ VIP hizmeti salonu.
- ✓ Yeme, içme tesisleri.
- ✓ Helikopter pisti.
- ✓ Revir.

Bu bilgilere göre, sıradan yükleme boşaltma limanlarında her türlü geminin yanaşması mümkün olmakla birlikte, kruvaziyer gemi limanlarının önemli hizmetler içerecek şekilde donatılmaları gereklidir.

II. DÜNYA'DA KRUVAZİYER TURİZMİ

Kruvaziyer turizmi, dünya çapında gelişen bir turizm türüdür. Yüksek gelir grubunun tercih ettiği bu turizm türünün yıllar itibariyle katılımcı sayısını artırdığı anlaşılmaktadır. 2009-2016 yılları arasında kruvaziyer turizmini tercih edenlerin sayısı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Dünya Kruvaziyer Turist Sayıları (2016 Tahmin)

Kaynak: (Clia, 2016: 7)

2016 yılı kruvaziyer turist sayısı olan 24 milyon bir tahmin olmakla

birlikte, gelişme trendi bu rakama yaklaşabileceğini göstermektedir. 2009 yılındaki 17,8 milyon turist sayısından 2016'da 24 milyona kruvaziyer yolcu beklentisi önemli bir gelişme eğilimini göstermektedir.

Sektördeki gelişme eğilimi, yeni kruvaziyer gemi siparişlerinde de kendisini göstermektedir. Tablo I'de 2016 yılındaki gemi siparişleri ile 2022 yılına kadarki olası gemi siparişleri gösterilmektedir.

Tablo I: Kruvaziyer Gemi Siparişleri

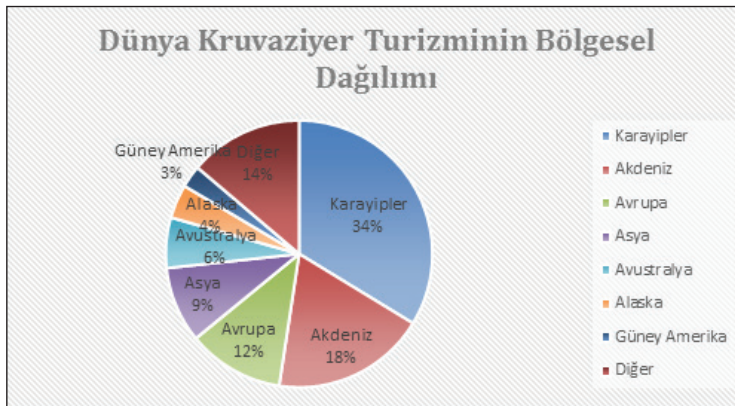
Yıl	Okyanus Gemisi	Nehir Gemisi	Toplam Sipariş	Yeni Kapasite
2016	9	18	27	28,566
2017	8	4	12	23,546
2018	9	0	9	27,806
2019-2022	18	0	18	43,501
Toplam	52	40	92	143,891

Kaynak: (Clia, 2016: 9)

Tablo I'de görüldüğü gibi, 2016 yılında 9 okyanus gemisi 18 de nehir gemisi sipariş verilmiştir. Sadece bu yılda ilave edilen yolcu kapasitesi 28,566 kişidir. Yolcu taşıma kapasitesindeki artış, yeni siparişlerle yıldan yıla artmakta ve bu bize sektörün gelişme beklentisi içinde olduğunu göstermektedir.

Önemli sayılara ulaşan kruvaziyer turizmi, hangi destinasyonları (varış yerlerini) ne kadar tercih etmektedir. Bu konuda en çok ziyaret edilen coğrafyaları kabaca gösteren bir istatistiğe sahibiz. Şekil II, yüzdeler itibariyle ziyaret edilen yerleri göstermektedir.

Şekil II: Dünya Kruvaziyer Turizm Destinasyonları

Kaynak: (Clia, 2016: 8)

Şekilde görüldüğü gibi en çok ziyaret edilen yer olarak Karayıpler öne çıkmakta, Akdeniz ise ikinci sırada yer almaktadır. Karadeniz henüz

istatistiklerde yer alacak kadar bir pay almadığından istatistiklerde görünmemektedir. Ancak, Akdeniz'in turizm varış yeri olarak ikinci sırada yer alması, artık doyma noktasına gelmesi sebebiyle yeni ziyaret alanlarına ihtiyaç duyulması ve Karadeniz'in Akdeniz'in bir uzan tısı mahiyetinde olması, Karadeniz'de kruvaziyer turizminin gelişmesinin önünü açmaktadır.

III. KARADENİZ'DE KRUVAZİYER TURİZMİ

Karadeniz ülkeleri arasında en fazla turist kabul eden ülke Türkiye'dir. Kruvaziyer turizmi bakımından da en öndeki ülkelerin başında yine Türkiye gelir. Ne var ki, Türkiye'nin bu liderliği Akdeniz Bölgesi'ndeki turizm faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Kruvaziyer turist sayısı hızla artmakta olan Türkiye, 2013 yılında 2.240.000'i aşkın kruvaziyer turiste ev sahipliği yapmıştır. Tablo II'de 2005-2013 yılları arasında gösterilen kruvaziyer turist sayıları, büyük oranda Ege ve Akdeniz limanlarını ziyaret edenleri göstermektedir.

Tablo II: Türkiye'ye Gelen Kruvaziyer Turist Sayıları

Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gemi Sayısı	1.048	1.317	1.421	1.612	1.328	1.368	1.623	1.587
Yolcu Sayısı	757.563	1.016.314	1.368.400	1.605.372	1.484.194	1.719.098	2.191.420	2.095.673

Kaynak: (TÜRSAB, 2014).

Kruvaziyer turizmde mevcut varış yerleri bakımından bir doyum noktasına ulaşılması, yeni arayışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede İstanbul ana liman (home port) olarak belirlendi ve Karadeniz yeni kruvaziyer havzası olarak ziyaret edilmeye başlandı.

Tablo III: Karadeniz Kruvaziyer Liman Şehirleri

Türkiye	Bartın, Amasra, Sinop, Samsun, Trabzon, (Potansiyel Olarak Rize)
Gürcistan	Batum
Rusya Federasyonu	Soçi
Ukrayna	Odesa
Kırım	Sivastopol, Yalta
Romanya	Köstence
Bulgaristan	Burgaz, Varna, Nesebur

Tablo III'te Türkiye'nin kruvaziyer liman şehirleri olarak sayılanlardan Sinop ve Trabzon diğerlerinden bir adım öne geçmiş görünüyor. Halen önemli sayıda kruvaziyer gemi ve yolcu ağırlamakta olan bu iki şehrin dışında kalan şehirlerden Samsun, Amasra ve Bartın da az sayıda gemi tarafından ziyaret edilmektedir. Rize ise henüz kruvaziyer

gemi ağırlamaya başlamamış ama potansiyeli olan bir şehir olarak incelemeye konu edilmektedir.

2011 ile 2016 yılları arasında Trabzon'a gelen kruvaziyer gemi ve yolcu sayıları Tablo IV'te gösterilmiştir.

Tablo IV: Trabzon'a Gelen Kruvaziyer Gemi ve Yolcu Sayıları

Yıl	Gemi Sayısı	Turist Sayısı
2011	11	6578
2012	21	8481
2013	26	7850
2014	39	17476
2015	11	2280
2016	2	160

Kaynak: Milliyet; (06.02.2016)

2011 ile 2014 yılları arasında Trabzon'a gelen gemi ve yolcu sayılarında güçlü bir artma eğilimi görülürken, 2015 ve 2016'da durum tersine dönmüştür. 2016'da gelen gemi ve yolcu sayısına bakıldığında, kruvaziyer turizmin Trabzon için sönme noktasına geldiği söylenebilir.

İstanbul'u ana liman olarak belirleyen kruvaziyer turizm sektörü, Karadeniz'i yeni ziyaret güzergâhı olarak tasarlamaktaydı. Ne oldu da bunun tam tersi gelişmeler yaşanmaya başlandı? Hemen belirtmek gerekir ki, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ve iki önemli destinasyona sahip olan Kırım'la birlikte Ukrayna'nın da istikrarsızlaşması, bu gerekçeyle önemli rezervasyon iptallerine sebep olmuştur. Ancak, 2016'dan başlayarak çevresindeki istikrarsızlıklar sebebiyle Türkiye'ye yönelik rezervasyon iptallerinin de eklenmesiyle, Karadeniz kruvaziyer turizmi çok daha derinden etkilenmiştir.

Türkiye'nin 2016 yılındaki kruvaziyer turist sayısı %50 oranında azalmıştır. 2016 yılında sadece Türkiye liman ziyaretlerini iptal eden kruvaziyer gemilerin Yunanistan limanlarını daha fazla ziyaret etmeleri ile Yunan kruvaziyer turizminde bir canlılık ortaya çıkmıştır. Ancak 2017'de Yunanistan bağlantılı Türkiye turlarının iptal edilmesi sebebiyle, Yunanistan da olumsuz etkilenmekte ve kruvaziyer turist sayısında %30 düşüş beklemektedir. Genelde Türkiye kruvaziyer turizmini özelde Karadeniz turizmini olumsuz etkileyen sebepler şöyle sıralanabilir:

- ✓ Türkiye'de yaşanan terör olaylarının olumsuz etkisi
- ✓ Irak ve Suriye'deki gelişmeler ve bunların Türkiye'ye yansımaları
- ✓ İslamofobi ve bu çerçevede Türkiye ile ilgili oluşturulan olumsuz imajın etkisi

- ✓ Rusya'nın Kırım'ı işgali, Ukrayna'nın istikrarsızlaşması

Mevcut durumda Karadeniz'in ve Rize'nin kruvaziyer turizmde etkili olabilmesi için bir zamana ihtiyaç olacaktır. Ancak, belli bir süre sonra yeniden Karadeniz'in kruvaziyer turizmine ev sahipliği yapacağını söyleyebiliriz. Çünkü, Karadeniz'i gündeme getiren diğer denizlerin ziyaret edilmiş olması ve yeni destinasyon arayışı geçerliliğini korumaktadır. Güvenlik kaygıları gündemden düştüğünde yeniden başlayacak olan kruvaziyer turizmde, bu dönemde iyi hazırlanmak gerekli görülmektedir.

IV. RİZE İÇİN DESTİNASYON MODELLEMESİ

A. Doğal Çekicilikler

Rize için en önde gelen turizm çekiciliğinin doğa turizmi ve türevleri olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin en çok yağış alan ili olarak yeşilin bin bir tonuna ev sahipliği yapan bir doğaya sahip olmanın yanında, ünlü yaylaları, denize dik olarak inen dağlarının arasından akan dereleri ve oluşan şelaleleri Rize'ye ayrı değerler katmaktadır.

Rize Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023 yılları esas alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Rize'nin doğa turizmi potansiyelinin tespiti bakımından önemli bir çalışma olarak görünmektedir. (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013).

1. Yaylalar

Rize'nin en ünlü yaylası; Çamlıhemşin Ayder Yaylası olup, bilinirliği ve turizm çekiciliği en yüksek olanıdır. Önemli bir turizm konaklama potansiyeline de sahip olan Ayder Yaylası, gelişme sınırlarına varmış ve turizm değerini tüketme tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Rize'nin yaylaları olarak; Ayder Yaylası (Turizm Merkezi), Anzer Yaylası (Turizm Merkezi), Kavron Yaylası, Elevation Yaylası, Palovit Yaylası, Tirovit Yaylası, Hazindak Yaylası, Samistal Yaylası, Sal Yaylası, Pokut Yaylası, Amlakit Yayla, Apivanak Yayla, Davalı Yayla, Verçenik Yayla, Mudut Yayla, Çiçekli Yayla, Baş Yayla, Sakura Yayla, Kito Yaylası, Çağrankaya Yaylası, Cimil Yaylası, Kuspa Yaylası (Turizm Merkezi) sayılmaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013).

Ayder Yaylası'ndaki konaklama tesisi yoğunlaşmasına mukabil, diğer yaylalar henüz yeterince turizm varış yeri özelliği kazanamamışlardır. Dağcıların ve meraklıların ziyaret ettiği bu yaylaların ziyarete ve konaklamaya açılması Ayder üzerindeki yoğunlaşmayı

kaldırabileceği gibi, yayla turizmi çeşitlendirmesi bakımından da önemli olacaktır.

2. Şelaleler

Doğu Karadeniz’de dağların denize dik olarak konumlanması birçok vadilerin oluşmasını sağlamıştır. Bu vadiler, yüksekten deniz sahiline doğru çok sayıda dereye ev sahipliği yaparlar. Üç bin metreye kadar varan yüksekliklerden deniz sahiline akan dereler pek çok şelale oluştururlar.

Çayeli’ne 12 km mesafede bulunan Ağaran Şelalesi; güzelliği, ulaşılabilir olması, lokanta ve konaklama tesisine sahip olması gibi birçok bakımdan en önde bulunan şelaledir. Suyu en bol olanı, Kaçkar Dağları Milli Parkı içinde yer alan Palovit Şelalesi’dir. Bundan sonra üç kademede toplam 250 metre yüksekten akan Bulut Şelalesi’ni anmak gerekir.

Ayder Turizm Merkezi’ndeki Gelintülü Şelalesi’nden başka; Çoponi Şelalesi, Manle Şelalesi, Cimil Şelalesi, Eğvane Şelalesi gibi pek çok şelale mevcuttur. İsmi sayılmayan, bir kısmı henüz keşfedilmemiş başka şelaleler de mevcuttur.

3. Dağ Gölleri

Rize dağlarının 24000 metreden yüksek bölümlerinde 19 adet buzul gölü tespit edilmiştir. Bunlar; Büyük Deniz Gölü (2900m), İsimsiz Göl, Döner Göl, Çaymakçur Gölleri, Kapılı Göller, Sulak Göller, Barhal Karagöl, Yedi Göller, Çifte Göller, Öküz Yatağı Gölü (2775 m), At Gölü, Mal Gölü, Çermeş Gölü, Ambar Gölü (2950m), Laz gölüdür (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013).

Birçok ülkede deniz seviyesinde göl bulunmazken, 2500 metre gibi yüksekliklerde bu göllerin bulunması ilgi çekici bir olgudur.

B. Tarihi ve Kültürel Değerler

Rize için turizmden bahsedildiğinde, ilin harika doğası sebebiyle, hemen akla doğa turizmi gelmektedir. Tarihi ve kültürel değerler bakımından Rize’nin zayıf olduğu zımni bir kabul gibidir. Ancak bu kabul, ilin tarihi ve kültürel değerlerini ihmal etmeyi gerektirmemektedir.

1. Kaleler

Rize’de kaleden bahsedildiğinde, akla hemen Rize Kalesi ve Zilkale gelmektedir. Onarımları yapılmış ve dimdik ayakta olan bu iki kalenin Rize turizmine katkısı yadsınamaz derecede önemlidir. Ancak Rize’de Kale-i Bala ve Pazar Kız Kalesi gibi başka kaleler de vardır.

Rize kalelerinin tarihlendirilmesinde genelde Cenevizliler'e atıf yapılmaktadır. Ancak yeni tarihi bulgular M.Ö. 66'da Bizans'a yenilerek Gürcistan'a çekilen Mithradates'in bu kaleleri yaptırmış olabileceği iddia edilmektedir (Güveloğlu, 2012). Mithradates'in Gürcistan'a doğru çekilirken yaptığı seyahat, Rize kalelerine dikkatlerin çekilmesini sağlayabilir ve turizmde önemli olan "hikâyesi olma" özelliğini onlara kazandırabilir.

Hangi dönemde yapılırsa yapılsın, Rize merkezdeki Rize Kalesi her turistik gezinin bir parçası durumunda iken, Çamlıhemşin yöresinin en önemli ziyaretgâhı ise Zilkale'dir. Bunun gibi Rize kaleleri turizmin önemli bir unsurudur.

2. Ahşap Camiler

Rize'nin önemli kültür eserlerinden biri de; her biri bir ahşap oyma sanatı şaheseri olan ahşap camileridir. Başta Çayeli Ormancık Camii ve İkizdere Şimşirli Camii olmak üzere, çok sayıda ahşap sanat eseri camiye sahip olduğu halde, bunlar yokmuş gibi davranan bir şehirden bahsediyoruz.

Ne kültür unsuru olarak, ne de turizm unsuru olarak öne çıkarılmayan ve kamuoyunun bilgisine sunulmayan bu camiler, Prof. Dr. Orhan Terzioğlu'nun (2008) fotoğraflaması ve yayını olmasa, kamuoyunun büsbütün bilgisi dışında kalacaktı.

Tarihi eserlerin mevcut konumunda muhafaza edilmesi temel bir kuraldır. Ancak, bozulup yapılabilmek özelliğine sahip tarihi ahşap camilerin bir kısmı, bozulup işleme tabi tutularak ömürleri uzatılmak kaydı ile daha uygun ve yakın bir merkeze kurulabilir. Mevcut konumları itibarıyla korunması mümkün olmayan, briketten imal edilmiş çay alım evinin üzerine kurulmuş olan, bakımı ve tamiri yapılamayan bu camilerden birinin Rize merkeze yakın otantik bir mahalle ortamına kurulması yerinde olabilir. Aynı mantıkla, Çayeli Ormancık Camii de Çayeli merkez mahallelerinden birine taşınabilir.

3. Rize Evleri

Tarihi Rize evleri; taş ve ahşabın birlikte kombine edilerek kullanıldığı evler, taş zemin üzerine sadece ahşaptan imal edilen evler ve taş evler olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir.

Son dönemde devlet tarafından yapılan Kaymakamlık binaları ve diğer bir kısım binalarda, Rize mimarisi olarak, dikey dikdörtgenler şeklinde ahşapta bırakılan boşluklara granit taş döşenmesi veya bu

görünümünün suni olarak verilmesi şeklinde ahşap-taş kombinasyonu yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kesme taşlarla yapılan temel duvarlarının üzerine sadece ahşaptan imal edilmiş köy evleri, halen zorlukla ayakta duran örnekleriyle varlığını sürdürmektedir. Bunlardan bir kısmı Koruma Kurulu tarafından tespit edilerek koruma altına alınmış, ancak tamirat ve tadilatları yapılmadığından gerçek bir koruma söz konusu olamamaktadır. Son olarak bu evlerin sahiplerine, tamirat harcamasının yarısının karşılanması teklifi yapılmakta olduğu öğrenilmiştir. Bu evlerin önemli bir kısmı hiçbir şekilde kayıt ve koruma altına alınmamışlardır.

Tamamen taş olan evlere gelince, bunlar da kargir evler ve kesme granit taş evler olarak ikiye ayrılabilir. Birçok evde oturma odaları granit kesme taştan yapılmışken, evin diğer bölmeleri ahşaptır.

Fındıklı, Hemşin, Çamlıhemşin ve Çayeli ilçeleri başta olmak üzere hemen her ilçede ve merkezde tarihi evler mevcuttur. Bu evler de Rize kültürüne ve turizmüne katkı sunmaktan uzak görünmektedir. Tarihi Rize evlerinin büyük kısmı, tespiti bile yapılmadan ve korunmadan zamanın tahribatına bırakılmıştır.

4. Naylalar (Serenderler)

Geleneksel Karadeniz mimarisinin en güzel örneklerinden biri olan nayla yahut serender denilen yapılar, Rize'den Kastamonu'ya kadar tüm Karadeniz'de görülmektedir. En güzel örnekleri Rize'de görülebilen naylalar, eski ahşap evlerin yanında yer alan, fare ve yaban hayvanlarından korunarak, başta mısır, olmak üzere; fasulye, fındık ve ceviz gibi ürünlerini kurutulduğu ve saklandığı mekânlardır.

Dört sütün üzerine kurulan naylalar, her bir sütünün üst kısmında yer alan yuvarlak (tekerlek benzeri) ağaç kısımların üzerine monte edilirler. Ahşap sütünlere tırmanabilen fareler, tavanda yürüyemediğinden, her bir sütünün başındaki yuvarlak ağaç kısmı yukarı geçemezler. Yine sabit merdiveni olmadığından, konulup alınan merdivenler sayesinde fare ve diğer zararlıların depo kısmına ulaşmaları mümkün değildir.

Rize'nin ahşap evlerinin yanında naylalarına da yer verip, bunların mimari güzellikleri yanında gördükleri fonksiyonları anlatarak, bir turizm unsuru haline getirilmeleri mümkün olabilir.

5. Müzeler

Doğu Karadeniz'de bulunan az sayıdaki müzelerden biri Rize merkezde, diğeri de Çayeli ilçesinde yer almaktadır. Rize merkezde

bulunan Rize Etnoğrafya Müzesi'nde önemli eserler bulunmakla birlikte bilinirliği ve sunumu yeterli değildir. Çayeli ilçe merkezinde yapılan küçük ama işlevsel müze ise ilçedeki hayatı temsili olarak göstermeye ve yöre kültürünü temsil etmeye çalışmaktadır.

Yöre kültürünü temsil eden çok sayıda tarihi ve kültürel eser, çeşitli turistik tesislerde misafirlere sunulmaktadır. Bu sunumlar, kültür ve turizm nosyonuna sahip olmayan kişiler tarafından ve amatörcce yapıldığından, söz konusu kültür unsurlarının takdimi ve tanıtımı yapılmamaktadır.

Rize'de ihtiyaç duyulan, yöre kültürünü ayrıntılı biçimde temsil eden büyük bir etnografya müzesidir. Halen Ağaran Şelalesi yolu üzerinde 7.km'de yer alan Sırtköy İlköğretim Okulu gibi üç katlı 16 odalı bir mekân, düzenlenerek etnografya müzesi haline getirilebilir.

6. Kemer Köprüler

Rize'de mevcut olan çok sayıda dere, zaman zaman aşırı yağışlar sebebiyle taşıdığından, derelerin yükselen köprülerle geçilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu ise kemer köprü yapılarını öne çıkarmıştır ve ilde 70 kadar kemer köprüye rastlanmaktadır. Bu köprülerin 100-120 yıllık oldukları tespit edilmektedir.

Kemer köprüler, üzerine inşa edildikleri derenin büyüklüğüne göre uzun yahut kısa olabilmektedirler. En uzun ve görkemli kemer köprüler havzası geniş olan büyük dereler üzerine inşa edilmişlerdir. Son yıllarda yenilenmeye başlayan bu köprüler, bu şekilde geleceğe taşınabileceklerdir.

7. Pleki Mağarası

Rize'de geleneksel olarak her evin oturma kısmında ateşlik tabir edilen bir yer bulunur ve burada taş tepsi olarak tanımlanabilecek plekiler içinde mısır ekmeği pişirilmekteydi. Pleki yapılabilen taş madenleri Rize'nin İyidere ve Çayeli ilçelerinde mevcuttur. Maden içerisinde işlenmeye müsait ve yumuşak olan taş madeni, kesilip dışarıya çıkarıldığında sertleşmekte, ekmeği pişirmek üzere ateşe konuldukça dayanıklılığı artmaktadır.

İyidere'de iki km uzunluğunda pleki yapmak üzere taş madeni işlenerek oluşmuş bir mağara mevcuttur. Çayeli'nin Küçüktaşhane ve Büyüktaşhane mahallerinde de daha küçük çaplı mağaralar olmakla birlikte, İyidere'deki mağara ziyarete açık hale getirilmiştir.

C. Diğer Çekici Unsurlar

Rize'nin doğal güzellikleri ve tarihi-kültürel değerleri dışında, birçok çekicilikleri mevcuttur. Rize yemekleri, dünyanın en pahalı ve en ünlü balı olan Anzer Balı, daha çok hediyelik eşya olarak kullanılan Rize bezi ve benzeri değerler bu çerçevede sıralanabilir.

1. Mutfak Kültürü

Rize'nin az sayıda olmakla birlikte ilgi çeken özgün yemekleri vardır. Geleneksel mutfak kültürü, bir yörede yetişen ürünlere dayalı olarak gelişir. Rize'de lahana yetiştiğinden; lahana sarma, lahana çorba, lahana haşlama gibi aynı ürüne dayalı yemekleri mevcuttur. Fasulye yetiştiğinden; zeytinyağlı veya etli taze fasulye, kuru fasulye yemekleri, fasulye turşusu gibi türler söz konusu olmuştur.

Mısır yetiştiğinden; mısır unu ve tereyağı ile yapılan muhlama, mısır unu ve siyah üzüm şirasının birlikte pişirilmesi suretiyle hazırlanan pepeçura tatlısı, közde ve haşlama mısır gibi tatlar gelişmiştir. Kabak yetiştirildiğinden, siyah kabaktan yapılan kabak sütlacı gibi tatlılar da vardır.

Bunlardan başka deniz ürünlerinden özellikle hamsi özel bir yer tutar. Hamsi kullanılarak yapılan mısır ekmeğine hamsili ekmek denilmekte ve hamsinin farklı pişirme türleri söz konusu olmaktadır. Balık kültürünün yanında; sac kavurma ve köfte gibi et yemeklerinde de başarılı uygulamalar görülmektedir.

2. Anzer Balı ve Diğer Ballar

Rize coğrafyasında, belli bir yüksekliğe kadar ağaçlar varlığını sürdürürken, yayla seviyesine çıkıldığında ağaçlar ortadan kalkmakta ama bin bir çeşit çiçekler ortaya çıkmaktadır.

İkizdere ilçesinin Anzer yaylasında, dünyanın en ünlü balı olan Anzer Balı elde edilmektedir. Endemik olarak Anzer Yaylası'nda bulunan çiçeklere dayalı olarak üretilen balın; tadı ve aroması kendine hastır.

Rize'de yaylalardan aroması yüksek çiçek balları elde edilirken, ağaç olarak kestane ve Orman gülü (komar) yaygın olduğundan, sahile yakın ağaçlıklı yörelerden kestane balı ve komar balı üretimi söz konusu olmaktadır.

Bazı yüksekliklerde ise hem ağaçlıklı bölgenin hem de yayla florasının aynı petekte birleşmesiyle farklı aromada ballar ortaya çıkabilmektedir.

3. Hediyeelik Eşyalar

Rize'de hediyeelik eşya denildiğinde akla Rize bezi gelmektedir. Geçmişte ilin önemli bir geçim kaynağı olan Rize bezi, Hint keneviri ipliğinden imal edilmekteydi. Şu anda Hint keneviri (kendir) dikimi yasak olduğundan yörede üretilmemekte, ancak ithal edilerek kısmen Rize bezi üretimi yapılabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rize'de kruvaziyer turizminin gelişebilmesi için öncelikle bir kruvaziyer limanına ihtiyacı olduğu açıktır. A tipi bir liman başlangıçta olamazsa da B tipi bir kruvaziyer limanın Rize'ye kazandırılması yerinde olacaktır.

Limanda verilecek hizmetlerin B tipi limanlar için standart düzeye çıkarılması olmazsa olmaz şarttır. Liman hizmetleri, vize ve gümrük işlemleri, bir ara limanda 6-10 saatleri arasında kalacak olan kruvaziyer yolcuların asgari zamanını alacak şekilde düzenlenmelidir. Şehir içi ve şehirlerarası seyahat ve rehberlik hizmetleri standart hale getirilmelidir.

Kruvaziyer gemilerle gelen turistlerin; doğal ortamları ve doğal güzellikleri görme arzuları kadar, yöresel kültürü yakından izleme ve hatta yaşama fırsatlarına da ilgi duyacakları unutulmamalıdır.

Şehrin eksikliklerinin giderilmesi ve turizmle ilgili koordinasyonun sağlanması için Turizm Çalışma Grubu oluşturulmalı ve yetkilendirilmelidir. Turizmin geliştirilmesiyle görevli mevcut örgütsel yapının; hem kadro hem de yönetim olarak yetersiz olduğu, Rize turizminin kıymetlenmesinde gerekli katkıyı sunmaktan uzak olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada da, yeni kadroların devreye sokulması son derecede önemlidir.

Doğa turizminin yanında, şehir turizmi ve kültür turizmi unsurları da geliştirilmeli ve sunulabilmelidir. Bu amaçla, İl merkezi ve başta Çayeli olmak üzere bazı ilçelerin turistik açıdan yeniden ele alınması ve geliştirilmesi gerekir.

Hikâyesi olan turizmin ilgi uyandırdığı gerçeğinden hareketle, Rize kalelerinin Mithradates bağlantısıyla yeniden tarihlendirilmesi ve sunulması önemlidir.

1843 yılında Rize'ye gelen; Rize merkez- Cimil – Pazar güzergâhındaki seyahatini kaleme olan Karl Koch'un seyahat güzergâhı özellikle Alman turistlerin ilgisini çekebilir. Bu güzergâhın tespit edilerek hikâyesinin kitapçık haline getirilmesi katkı sunabilecektir.

Rize limanından başlayacak geziler için belli güzergâhlar belirlenmeli ve bu güzergâhlardaki turistik aktiviteler broşürler halinde misafirlere önceden sunulabilmelidir. Rize'nin Batı kesimi; Anzer, İkizdere Ahşap camileri, Pleki Mağarası, Rize Merkez, Çayeli Ağaran Şelalesi bir güzergâhı oluşturabilir. Rize merkez, Ağaran Şelalesi, Âşıklar Deresi üzerinden iç yoldan Hemşin, Zilkale ve Ayder ikinci güzergâh olabilir. Bir güzergâh da; yüksek yaylalar ve krater gölleri şeklinde belirlenebilir.

Sonuç olarak, Rize henüz Kruvaziyer turizmde başlangıç noktasına gelebilmiş değildir. Kruvaziyer gemi kabul etmenin koşullarının oluşturulması için asgari düzeyde dahi çalışma yapılmamıştır. Rize turizmi; stratejisi olmayan, örgütsel yapıdan yoksun, uygulayıcılar olarak vatandaşların yapılacak işleri rant anlayışı ile belirlediği bir konumda bulunmaktadır. Bu konumdan kurtulmak için öncelikle aktif örgütsel yapılar oluşturulmalı ve geleceği belirleyecek stratejik yaklaşımlar devreye sokulabilmelidir.

KAYNAKLAR

- Cla (2016), 2016 Cruise Industry Outlook, Cruise Lines International Association (CLIA) Publication;
- Dilek, E, Kaygalak, S., Türksöy, S.S., Alp, T., (2015), "Kruvaziyer Turizmi: İzmir Merkez Liman Olabilir mi?", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi; Cilt 5 Sayı 2, ss.33-56.
- Deniz Turizmi Yönetmeliği, RG: 24.07.2009/27298
- Gökgöz, B. (2010), Dünyada ve Türkiye'de Kruvaziyer Turizmi ve Endüstrisi: Karadeniz'e Yönelik Bir Destinasyon Modellemesi, Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Güveloğlu, Ali, (2012), "Doğu Karadeniz'de Yaşam; Kaleler ve Yollar", 4.Uluslararası Karadeniz Kurultayı: DOKAP Bölgesel Kalkınma Plânları, Karadeniz'in Özelliklerini Koruma Derneği, 31 Ekim-01 Kasım 2012, Rize.
- İncekara, A. ve Yılmaz, S. (2002), Dünyada ve Türkiye'de Kruvaziyer Turizmi, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2002-42.
- Milliyet, (06.02.2016), "Kruvaziyer Turizmi'nde Hayal Kırıklığı", Milliyet Gazetesi; <http://www.milliyet.com.tr/kruvaziyer-turizmi-nde-hayal-kirikligi-trabzon-yerelhaber-1200631/> (02.11.2016)
- Oral, E.Z. ve Esmer, S. (2010), "Ege Bölgesi Kruvaziyer Turizminin Mevcut Durumu ve Geleceği," VIII. Türkiye Kıyı ve Deniz Alanları Ulusal Kongresi, (Ed. Lale Balas), 27 Nisan-1 Mayıs 2010, Trabzon, ss.825-834.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013, Rize Doğa Turizmi Master Planı 2013 – 2023, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 12. Bölge Müdürlüğü, Rize
- Saklı, Ali Rıza, (2012), "Doğu Karadeniz Turizm Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Rize Turizm Kenti ve Alt Turizm Merkezleri Önerisi", Rize Sektörel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Rize 2012.
- Terzioğlu, Orhan, (2008), Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, Rize Valiliği, İl Özel İdaresi Kültür Hizmeti, Rize.
- TÜRSAB, (2014), Türkiye Kruvaziyer Turizmi Raporu, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, http://www.tursab.org.tr/dosya/12193/tursab-kruvaziyer-turizmi-raporu107153521118_12193_5644498.pdf (14.08.2016).

RİZE İLİNİN SPOR TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Salih YILDIZ¹ Eren ERKILIÇ² Hayri UYGUN³ Cengiz GAZELOĞLU⁴

ÖZET

Turizme yönelik seyahatlerin artışı gelir düzeyinin artması, teknolojinin ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, kentleşme, çalışma ve ücretli izin hakkı, boş zamanların artması vb. olgulara dayandırmak mümkündür. Bütün bu gelişmeler ve insanların giderek artan keşfetme merakı seyahatlerin artmasını sağlamıştır. Spor turizmi de bu seyahatlerin artmasını sağlayan önemli alternatif turizm türlerinden birisidir. Her yıl milyonlarca insan dünya kupası, otomobil ve motor sporları, olimpiyatlar ve çeşitli sportif etkinliklere katılmak ve bu organizasyonları yerinde gözlemlemek için seyahat etmektedir. Spor ve turizm birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olarak kabul edilmektedir. Spor; temel olarak insanların sağlıklı olmak, eğlenmek ve boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları aktivitelerdir. Spor turizmi ise, insanların sportif aktivitelerle katılmak için yaptıkları seyahatler dolayısıyla her geçen gün önem kazanan bir alternatif turizm çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Rize İli de ilçeleriyle birlikte spor turizmi açısından önemli çekiciliklere sahip coğrafyalarımızdan biridir. Bu çalışma; Rize İli'ne gelen ziyaretçilere sunulan sportif faaliyetlerin değerlendirmesini yapmakta ve spor turizmi ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilerek literatür taraması yoluyla

1 Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, salih.yildiz@atauni.edu.tr

2 Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, eren.erkilic@erdogan.edu.tr

3 Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, hayri.uygun@erdogan.edu.tr

4 Dr., Abdullah Gül Üniversitesi, cengiz.gazeloglu@agu.edu.tr

spor turizmi faaliyetlerini net bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Rize, Turizm, Spor Turizmi.

ABSTRACT

It is possible to base the increase in tourism travels on facts such as the increase in the income level, the development of technology and transportation possibilities, urbanization, work and paid holidays, increased leisure time. All these developments and people's growing interest in curiosity of exploring have enabled the number of travels to increase. Sports tourism which has increased travels is also one of the major of alternative tourism types. Every year millions of people travel to participate in world cup, automobile and motor sports, the Olympics and various sports activities and to watch the organizations in its place. It is believed that sports and tourism are closely related concepts. Sports are basically the activities that are performed by people so as to become healthy, have fun and make use of their leisure time. On the other hand, sports tourism is the traveling of people to participate in sports activities so that it is regarded as an alternative type of tourism, which is gaining importance each passing day. Rize province, with all its districts, is one of our geographical areas that have important attractions in terms of sports tourism. This study intends to evaluate the sporting activities offered to visitors coming to Rize province; and it also aims to reveal the sports tourism activities clearly through literature review by utilizing the studies related with sports tourism.

Keywords: Rize, Tourism, Sports Tourism.

GİRİŞ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Rize İli, bu bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan en önemli şehirlerden biridir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün belirttiği üzere Rize İli, sahip olduğu dik yamaçlı vadileri, yoğun yağış alan coğrafyası, buzul gölleri, yeşili bol alan yaylaları, tarihi köprü ve kaleleri ve debisi yüksek dereleri ile turizm açısından önemli bir coğrafyadır. Ayrıca doğal varlıkları, coğrafik koşulları ve iklimsel özellikleri nedeniyle de Rize İli ve çevresi spor turizmi açısından önemli çekiciliklere sahip bir alandır.

Rize İli; termal, yayla, dağ, kültür ve kuş gözlemciliği turizmi başta olmak üzere rafting, heliski, kampçılık, fotoğrafçılık, dağ bisikletçiliği gibi doğa temelli çeşitli turistik ve rekreasyonel etkinliklerin yapılabildiği bir coğrafyadır. Bu nedenle Rize İli ve yakın çevresi 1990 yılından itibaren

iç turizm talebi açısından artış göstermektedir(Yılmaz ve Somuncu, 2006).

Rize İli; batıda Trabzon, güneyde Erzurum ve Bayburt, doğuda Artvin illeri ve kuzeyde ise Karadeniz'le çevrilidir. Yüzölçümü 3920 km² olan Rize İli, çok engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Bu da Rize İli'ni spor turizmi ve alternatif turizm türleri açısından çekici kılmaktadır. Diğer taraftan arazinin çok engebeli olmasının ulaşımı ve yerleşme imkânlarını olumsuz etkilediğinden de bahsedilebilir. Buna rağmen karayoluyla ulaşım imkânları gelişmiş olup, havayolu ulaşımı için ise çalışmalar devam etmektedir (<http://www.rizekulturturizm.gov.tr/>, 2016)

Kansız ve Acuner'in (2007) Rize İli'ne yönelik yaptıkları turizm swot analizinde ilin; rafting, dağ turizmi, kayak turizmi, doğa turizmi, heliski yapılmasına yönelik yüksek potansiyelinin olduğu ve akarsuların fazlalığı dolayısıyla spor turizmine elverişli olduğu görülmüştür.

Rize ve civarı, Alp-Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alması nedeniyle flora ve faunasıyla çok zengin olan dağ ve sıradağlara, dolayısıyla dağ-doğa yürüyüşüne elverişli önemli bir potansiyele sahiptir. Rize ve Hopa arasında yer alan yıl boyunca gözlenebilen keskin buzulları masmavi gölleri, yeşilin her tonuna sahip ormanları, coşkulu dereleri, bin bir çeşit bitkileri ve hayvanları ile doğal bir park görünümünde olan Kaçkar sıradağlarının en yüksek tepeleri Altıparmak (3480 m.), Kavran (3932 m.) ve Verçenik'tir (3710 m.). Bu tepeler, dağcılık sporları (özellikle tırmanış) için çok elverişlidir(Kansız ve Acuner, 2007).

İlk çağlardan itibaren insanların çeşitli sebeplerle seyahat ettikleri bilinmektedir. İnsanların yemek bulma amacıyla başladıkları bu serüven günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ve değişen ziyaret sebepleriyle birlikte devam etmektedir. Bu ziyaret sebeplerinden birisi de sportif etkinliklere katılmaktır. Roma ve Yunan döneminde; seyahatlerin sportif zevk, sağlık ve ticari amaçlı olarak geliştiği söylenebilir. Özellikle M.Ö. 700 yıllarında olimpiyat oyunlarının başlamasıyla Olimpia'ya çok sayıda insanın oyunları izlemek amacıyla başka kentlerden geldiği bilinmektedir(Hussein ve Saç, 2008).

Spor ve turizm birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olarak kabul edilmektedir. Spor; temel olarak insanların sağlıklı olmak, eğlenmek ve boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıkları aktivitelerdir (Saatçioğlu, 2013).

Spor turizmini genel anlamda turizm kavramından ayıran temel nokta, insanların öncelikli olarak spor yapmak veya sportif etkinlikleri izlemek amacıyla turizm olayına katılmalarıdır. Günümüzde spor

turizmi öylesine gelişmiştir ki, insanlar sadece tek bir spor dalına yönelik etkinliklere katılmak için seyahat etmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler spor turizminin alt dallara ayrılmasını sağlamıştır (Hazar, 2007). Örneğin;

- ✓ Akarsu sporları turizmi
- ✓ Hava sporları turizmi
- ✓ Dağ sporları turizmi
- ✓ Motor sporları turizmi
- ✓ Olimpiyat sporları turizmi
- ✓ Deniz sporları turizmi
- ✓ Rafting turizmi
- ✓ Golf turizmi
- ✓ Su altı dalış sporları turizmi
- ✓ Futbol turizmi
- ✓ Mağaracılık turizmi
- ✓ Bisiklet turizmi vb.

Spor turizmi ise, insanların sportif aktivitelere katılmak için yaptıkları seyahatler dolayısıyla her geçen gün önem kazanan bir alternatif turizm çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Literatürde Spor turizmiyle ilgili yapılan araştırma sayısı artmasına rağmen kavramın henüz net bir tanımının olmadığı söylenebilir. Standeven ve De Knop'un yaptığı tanıma göre spor turizmi; sportif etkinliklere aktif ve pasif bir şekilde katılmayı içeren, ticari bir amaç olmaksızın katılımcıların organize veya bireysel olarak yaşadıkları yerin dışına yaptıkları seyahatlerdir (Standeven ve Knop, 1999). Tanımdan da anlaşılacağı üzere spor turizmi, profesyonel sporcuların bir sportif etkinliğe katılmak amacıyla yaptıkları seyahatlerden daha fazlasıdır. Buna göre, bu sportif etkinlikleri yerinde takip etmek isteyenlerin yaptıkları her türlü seyahatleri ve bu seyahatlerden doğan sosyal ve ekonomik etkileri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Gibson ise spor turizmini; insanların eğlenmek ve boş zamanlarını değerlendirmek için sportif etkinliklere katılmak ve bu etkinlikleri seyretmek için sürekli yaşadıkları yerden ayrılarak bu etkinliklerin düzenlendiği yerleri ziyaret etmesi olarak tanımlamıştır (Gibson, 1998). Bu tanıma göre ise bir seyahatin spor turizmi kapsamında değerlendirilmesi için, bu etkinliklere katılanların yeterli zamana sahip olmaları, yaşadıkları yerden ayrılmaları ve ziyaret sebebinin bu etkinliklere aktif veya pasif olarak katılmak olduğu söylenebilir.

Bazı araştırmacılar spor turizminin kapsamını kendilerince belirtmiş olmalarına rağmen bazı araştırmacılar ise bu tanımlara farklı açılardan bakarak çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır(Gammon ve Robinson, 2003; Sofield, 2003). Bu eleştiriler özellikle etkinliklere katılanların asıl ziyaret sebeplerinin ne olduğuna yönelik tartışmalardır. Buna göre araştırmacılara göre; spor turizmine yönelik ziyaretler incelenirken, ziyaretlerde asıl amacın spor mu yoksa turistik ziyaret mi olduğunu birbirinden ayırmak önemli görülmüştür. Benzer şekilde diğer bazı araştırmacılar ise spor turizmini; spor ve turizm kavramlarının kombinasyonundan daha sinerjik bir kavram olarak ifade etmişlerdir(Dawnward, 2005; Weed ve Bull, 2004).

Her literatür tartışmasında olduğu gibi bu alanda da bazı kavramların birbirine karıştığı ve birbirinden ayrılmasının çok güç olduğunu ifade etmek gerekir. Bu tartışmaların sebepleri olarak, sosyal bilimlerdeki alanların ger geçen gün birbirine daha çok yakınlaştığı, içe içe geçtiği ve araştırmacıların olguları geleneksel biçimde ifade etmelerinin yeni kavramlarla çelişmesi gibi nedenler gösterilebilir.

Turizme yönelik seyahatlerin artışı gelir düzeyinin artması, teknolojinin ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, kentleşme, çalışma ve ücretli izin hakkı, boş zamanların artması vb. olgulara dayandırmak mümkündür. Bütün bu gelişmeler ve insanların giderek artan keşfetme merakı seyahatlerin artmasını sağlamıştır. Spor turizmi de bu seyahatlerin artmasını sağlayan önemli alternatif turizm türlerinden birisidir. Her yıl milyonlarca insan dünya kupası, otomobil ve motor sporları, olimpiyatlar ve çeşitli sportif etkinliklere katılmak ve bu organizasyonları yerinde gözlemlemek için seyahat etmektedir.

Spor turizmi katılımcılarının profillerine bakıldığında ise, genellikle genç ve orta yaş grubunda, yüksek gelir düzeyine sahip, öğrenim durumu yüksek, spora özel bir ilgisi olan, aynı zamanda spor aracılığıyla sağlığını da korumayı hedefleyen, spor turizmi sayesinde kendini daha rahat ve sağlıklı hissedeceğine inanan, ilgi duyduğu bir alanla ilgili etkinliğe katılmaktan mutluluk duyan turistlerdir (Albayrak, 2013).

2014 yılında dünya turizm gelirleri toplamda 1,2 trilyon dolar seviyesine ulaşmışken, sporun bu pastadan aldığı payın 180 milyar dolar seviyesinde olduğu belirtilmektedir. Küresel turizmin büyümesi %4-5 civarında seyrederken, spor turizminde bu oran %14'lere kadar çıkmaktadır. TÜRSAB'ın 2014 yılında yayımladığı spor turizmi raporunda, küresel veya bölgesel spor etkinlikleri endeksinde Türkiye'nin 14. sırada yer aldığı belirtilmiştir. Yine aynı rapora göre; 2007'den beri yapılan ve

2018 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan etkinliklerin temel alındığı endeksin hesaplanmasında bu organizasyonları ülkelerin ne kadar etkili olarak kullandıkları da uzman görüşleri alınarak değerlendirilmiştir. Buna göre, her sene programa eklenen spor etkinliklerine göre düzenli olarak yenilenen endekste Rusya değişmez bir şekilde ilk sırada yer alırken, Türkiye'nin de son iki senedir etkinlik sayısı bakımından 18. sırada yer aldığı belirtilmektedir (Türsab Spor Turizmi Raporu, 2015).

Son yıllarda spor turizminin ülkeler, bölgeler ve şehirler için önemi giderek artmış ve bu destinasyonlar önemli spor organizasyonlarına ev sahipliği yapabilmek adına rekabet içerisine girmişlerdir. Özellikle kitlesel olarak değer taşıyan spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmanın bu destinasyonların tanıtımına katkılarını ve bu organizasyonlara katılanların sayesinde oluşacak ekonomik gelirin farkına varan destinasyon yöneticileri veya paydaşlar büyük yatırımlar yapmayı göze almaktadırlar. Örneğin 4 yılda bir düzenlenen Fifa Dünya Kupa'sını düzenlemek için birçok ülke aday olmakta ve büyük yatırım sözleri vermektedirler.

Sporun küresel etkilerini ortaya koymak için yayımlanan başka bir rapora göre ise 2014 yılında dünyanın en önemli 25 spor organizasyonu için düzenlenen etkinliklerde 13 milyondan fazla bilet satılmış ve bu organizasyonlara 330 milyondan fazla insan katılmıştır (GIS, 2015). Dünya çapındaki bu 25 spor organizasyonu ile beraber düzenlenen diğer irili-ufaklı ve yerel spor etkinlikleriyle birlikte, spor turizminin ekonomik ve sosyal etkisinin çok daha büyük olduğu düşünülmektedir.

2014 yılında 550 binin üzerinde yabancı turist Türkiye'ye sportif faaliyet amaçlı gelip 900 milyon doların üzerinde harcama yapmıştır. Türkiye'de spor turizminin toplam turizm gelirleri içindeki oranı %1,5 civarında olup bu gelirlerin büyük kısmı golf ve futbol sporundan kaynaklanmaktadır. Sportif amaçlı Türkiye'yi ziyaret edenlerin ortalama harcaması 1648 dolar civarında ve bu miktar ortalama bir turist harcaması miktarının yaklaşık iki katı düzeyindedir. (Türsab Spor Turizmi Raporu, 2015). Sportif amaçla ziyaretçilerin faaliyete katıldıkları bölgedeki ekonomik katkıları göz önünde bulundurularak, Rize'nin coğrafi konumu, doğal güzellikleri, spor turizmine yatkın alanları ve olanakları spor turizmi açısından büyük imkânlar sağlayabilecek kapasitededir. Bu bağlamda Rize'deki spor turizmi olanaklarının incelenerek, yapılan ve yapılabilecek olan sporlar üzerine öneriler getirilecektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, Rize, konumu, doğası ve olanakları, spor turizmi, spor turizminin katkıları, dünyada ve Türkiye'de spor turizmine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İlerleyen bölümde Rize'de spor turizmi kapsamı

içerisinde yer alan faaliyetler literatür taraması yöntemi ile incelenmiştir.

YÖNTEM

Öncelikle spor turizmi üzerine yapılan örnek araştırmaların incelenmesiyle hazırlanan bu çalışma, Rize İli ve çevresinin potansiyel spor turizmi olanaklarını ortaya koymak ve spor turizmi açısından daha fazla neler yapılacağıyla ilgili önerilerde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Bununla birlikte bölgede spor turizmine yönelik yapılabilecek aktivitelerin neler olduğunu belirleyebilmek için ilgili literatür incelenmiş, bölgede hizmet veren kalkınma ajansları ve konuyla ilgili kamu kurumlarının yapmış oldukları araştırma ve çalışmalardan yararlanılmıştır.

Spor turizmi üzerine daha önce araştırmacılar tarafından hazırlanan çalışmalar üzerinden öngöründe bulunarak hazırlanan bu çalışma, Rize İli ve ilçelerinin spor turizmi yönünden hâlihazırda olan mevcut durumu inceleyerek, Rize İli'nin barındırdığı spor turizmi imkânlarının geliştirilmesi ve ekstra olarak yapılabilecek spor aktivitelerinin de belirlenmesini amaçlamaktadır.

Ayrıca Rize İli'nde yapılabilecek sportif aktivitelerin neler olduğunun belirlenmesinde literatürden, bölgede hizmet veren kalkınma ajanslarından, kamu kurumları çalışanlarından vb. kaynaklardan yararlanılması amaçlanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle de Rize İli'nde gelecekte spor turizmi imkânlarının artması, bölge ekonomisine sağlayacağı katkılarla birlikte ileride hazırlanacak olan çalışmalara ve literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Doğu Karadeniz'de mikro klima iklimine sahip olan Rize İli; Karadeniz'e kıyısı, doğal güzellikleri, sahip olduğu kültürel özellikler ve kıyı boyunca yayılmış ilçeleri ile birlikte doğa ile iç içe spor turizmi imkânlarını sunmaktadır. Rize ilinde gerçekleştirilebilen ve gerçekleştirilme imkânı olan spor çeşitleri şu şekilde sıralanabilir:

Rafting: Rafting "raft" adı verilen botlarla akış hızı yüksek nehirler üzerinde yapılan bir spordur. Rafting, üzerinde bulunan botu alabora etmeden, kürekler vasıtasıyla yönlendirme sağlayarak parkurda bulunan kayalar ve engellerden geçmektir. Rafting 4 ve 6 kişilik takımlar halinde yapılır. Debisi yüksek nehirde kontrollü olmak zor olduğu için, nehrin hızı, kayaların çokluğu, nehrin eni gibi sebepler rafting parkurunun zorluk derecelerini belirlemede etken olur. Parkurlar 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 olarak zorluk derecelerine göre sınıflandırılır. (www.gosbf.gov.tr, Erişim:

18.08.2016; Bozkurt, 2015).

II. Dünya Savaşı'nda ABD'li askerlerin Pasifik savaşlarında ilk kez kullandıkları lastik botlar savaştan sonra ordu fazlası olarak satıldıktan sonra rafting sporu bu botların nehirlerde safari amacıyla kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. ABD'de kısa sürede popüler bir spor haline gelen rafting 15'e yakın önemli nehirde her yıl yaklaşık 2 milyon rafting turu düzenleniyor ve bu nehirlerde rafting turu sayısı 200-300 bin arasındadır (Yücel, 2006).

Türkiye'de Dalaman, Köprülü Kanyon, Melen Çayı, Köprülü Çay, Çoruh Nehri, Manavgat, Karasu, Müküs Çayı, Kelkit Çayı ve Zap Suyu'nda rafting sporu yapılmakla birlikte, Rize'de Fırtına Deresi ve İkizdere'de rafting sporu yapılmaktadır. Kaçkar Dağları'nın Karadeniz'e bakan yamaçlarındaki derelerin birleşmesi ile oluşan Fırtına Deresi, Ardeşen'in yaklaşık 2 km batısında Karadeniz'e dökülür. 57 km uzunluğundaki Fırtına Deresi, akarsu turizmi (kano-rafting) açısından elverişli parkura sahiptir. Fırtına deresi debisi en yüksek ve hızla akan bir dere olma özelliği taşımaktadır. Ovit Yaylası'ndan başlayıp birçok derenin birleşmesiyle oluşan İkizdere, kar sularının arttığı Nisan-Mayıs aylarında parkur zorlaştığı için profesyonel raftingcilerin tercih ettiği bir alandır. Debisi yüksek olan bir deredir (Çevre Durum Raporu, 2011).

Doğa Yürüyüşü (Trekking):

Doğa yürüyüşü, "doğada günübirlik (hiking) veya birkaç günlük (trekking) gerçekleştirilebilen; sadece yürüyüş amaçlı olabileceği gibi başka bir doğa sporu yapmak için araç da olabilen bir doğa sporudur"(Aydın, 1997). Rize için hazırlanan doğa turizmi master planında (2013: 66) doğa yürüyüşü için Rize İli'nin Türkiye'deki en önemli merkezlerden biri konumunda olduğu ve trekking için çeşitli alternatifler sunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Rize'de hangi mevsimde yürüyüş yapılırsa yapılsın trekking turu süresince dört mevsim bir arada yaşanabilmektedir. Rize'nin sahip olduğu trekking güzergâhları şu şekilde listelenebilir:

Tablo 1. Rize İli Trekking Güzergâhları

✓ Parkın batı girişi- Zil kale-Şenköy-Zilkale-Çat Köy Yaylalar Mevkii-Çat Köy manzara seyir noktası
✓ Çat köy-Hisarcık-Yazlık-Faikli-Başçayır-Çiçekli Yayla-Manzara Seyir Noktası-Başyayla-Çubuk Boğazı-Hacivanak Yaylası-Elevit
✓ Çat köy-Sıraköy- Ortaköy-Verçenik Yaylası
✓ Çat köy-Yaylaköy-Hacivanak-Karmik-Trovit-Yaylaköy
✓ Aşağı Kavron - Samistal – Amlakit - Y.Amlakit – Sıcoh (Kotençur) - Polavit-Y.Kavron Yaylası
✓ Ayder-Hazindak-Samistal
✓ Hazindak-Amlakit
✓ Amlakit-Samistal-Yukarı Kavron
✓ Yukarı Kavron - Derebaşı Gölü - Apivanak Geçidi - Atsız Göl - Deniz Gölü -Dilberdüzü-Olgunlar
✓ Yukarı Kavron-ApivanakYaylasısı-Karmik-Karmik Gölleri-Trovit Yaylasısı
✓ Trovit Yaylasısı-Hacivanak Yaylası-Elevit Yaylası
✓ Elevit-Hacivanak-Yıldızlı Göl-Çapuk Boğazı-Baş Yaylası-Kaleköy
✓ Kaleköy-Çiçekli Yaylası-Verçenik Yaylası
✓ Ayder-Huser-Palakçur-Yalancı Yaylası-Galerdüzü-Ayder
✓ Tar Deresi Yürüyüşü Gidiş-Dönüş
✓ Yukarı Amlakit-Kermukereç Buzul Gölü-Amlakit

Kaynak: Rize Doğa Turizmi Master Planı (2014: 56).

Dağcılık:

Dağcılık Federasyonları Birliği (UIAA) dağcılığı; “dağların zirvesine ve/veya tanımlanmış bir noktasına tırmanarak ulaşılması” şeklinde tanımlamaktadır (Ardahan, 2012).Türkiye için dağ turizminin önemi başta Ağrı Dağı olmak üzere Hakkari, Cilo ve Sat Dağları, Rize-Kaçkar, Kayseri-Erciyes ve Niğde-Aladağlar’a yönelik dış turizm talebinin varlığından ileri gelmektedir(Turgut, 2010:2).

Rize’nin güney sınırında bulunan Kaçkar Dağı (3937 m), Verçenik Dağı (3711 m), Bulut Dağı (3562 m), ve Altıparmak Dağı (3492 m) yükseltileriyle il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu zirvelere ulaşan güzergâhların flora ve fauna açısından zengin olması, debisi yüksek dereleri, ve buzul göllerinin çok olması yerli ve yabancı dağcılarının ilgisini bu yöreye çekmektedir. Kaçkar Dağında zirve yapmak için en uygun aylar Temmuz Ağustos aylarıdır.

Jeep-Safari:

Jeep safari, 4x4 arazi araçlarıyla yapılan, engebeli ya da uzun doğal parkurlarda araç sürme keyfini tatmin etmeye dayanan bir turizm

türüdür. Bu turizm türünde keşif ve macera duygusu ön planda olup, meraklılarının gelir düzeyinin yüksekliği nedeniyle ekonomik getiri potansiyeli yüksek bir turizm türüdür. 2009 yılında 750.000 turist çekmeyi başaran Tanzanya'nın dünyaca bilinen en ünlü Milli Parkı olan Serengeti'de bir turist günlük ortalama 500 dolar harcamaktadır. Bu turizm türü ülkemizde en çok Antalya, Muğla ve Kapadokya bölgesinde yapılmaktadır (Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, 2010:155). Rize'de Jeep-Safari'ye benzemekle birlikte Off-road oyunları yapılmakta olup ülke genelinde bilinir sporcularda yetişmiştir. Rize'de bu turizmin ön plana çıkması, ülkemizde bu turizmin alternatif turizme ek bir destek olarak geliştiği ifade edilebilir. Rize engebeli coğrafi koşulları, farklı iklim özellikleriyle bu turizm türüne elverişli olup, bu turizmin türünün desteklenmesiyle gelecekte bu turizm hareketlerinden daha fazla yararlanabilecektir. Gelecekte kullanıma açılacak olan Yeşil-yol projesi ile de Jeep-safari sporu ülkemizde önde gelen turizm çeşitlerinden biri olarak yer alacaktır.

Heliski:

Heliski, sporcu ve kayakçıların helikopterle zirvelere ve yükseklere çıkarılarak gerçekleştirdikleri dağ kayağıdır. Başka bir anlatımla; heliski, uzman rehberler eşliğinde profesyonel kayakçılar tarafından kar kalınlığının çok yüksek olduğu zirvelerde yapılan bir adrenal sporudur (Zaman ve Birinci, 2009:34). En heyecanlı doğa sporları arasında yer alan heliski, geçmişte sadece İsviçre Alpleri'nde, Himalayalar'da ve Kanada dağlarında yapılıyordu. 2004 yılından itibaren, Avrupalı kayak tutkunları için Kaçkar Dağlarına turlar düzenlenmeye başlandı. Helikopterle Kaçkar Dağları zirvelerine ulaşan sporcular, dağların eteklerine doğru serbest stilde iniş yapıyorlar. Yalnızca profesyonel kayakçılar tarafından yapılan bu spor, özel malzemeler ve tecrübe gerektiriyor. Her yıl ocak-nisan aylarında yapılan heliski Kaçkarlar'ın eteklerinde Ayder, İkizdere, Ovit ve diğer yüksek rakımlı bölgelerde kayak tutkunlarını buluşturmaktadır. Heliski sayesinde bölgede kayak sporunun geliştirilmesi noktasında önemli çalışmalar başlatılmıştır. Yılda yaklaşık 500 kayak sever heliski kayak sporu yapmak için Rize'ye gelmektedir (www.rize.gov.tr, erişim: 24.08.2016).

Motokros/Enduro:

Son yıllarda Rize'de giderek artmakta olan motokross sporu özellikle çamur, toprak ve doğal engebeli arazilerde bu spor için yapılmış motosikletlerle yapılan bir spordur. Rize'de genelde bu spora gönül verenlerin kurmuş oldukları kulüplerdeki üyelerin katılımlarıyla

faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Rize doğası ve coğrafi yapısı bakımından bu spora büyük olanaklar sunma kapasitesine sahiptir. Profesyonel olarak hazırlanacak olan motokros ve enduro parkurları bu spora gönül veren kişilere hizmet edebilecektir. Bu spor Türkiye’de farklı illerde dünyadan önemli sporcuların katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu paydan Rize ili de önemli derecede katkılar sağlayarak ismini parkurlarıyla dünyaya duyurabilir.

Avcılık:

Av turizmi; turizmin değişik bir uygulama şekli olup avcı niteliğine sahip kişilerin avlanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, belirlenmiş ilkelerle yaptıkları etkinliklerdir (Ukav, 2012:4). Av turizmi, Ekolojik olarak az yıkıcı, az yatırımla büyük karların edildiği, av yapılan alanların az ziyaretçi kabul etmesi ve en önemlisi vahşi yaşamın korunmasını sağlayan bir aktivitedir(Kozak ve Bahçe 2009: 242). Kaçkar dağları bu spora hizmet vermekle birlikte Rize’de av turizmi faaliyetleri kapsamında çengel boynuzlu dağ keçisi ve yaban domuzu avı yaptırılmaktadır. Atmaca avcılığı ve yakalanan bu hayvanların eğitimi sonrasında yapılan bildircin avcılığı yöre kültüründe önemli bir yer teşkil etmektedir (Rize Doğa Turizmi Master Planı, 2014: 72). Avcılık sporu turizm açısından dünyada yüzdesi düşük fakat ekonomik getirisi yüksek olan sporlardan birisidir. Ülkemizde de bu sporun gelirleri her geçen gün artmakla birlikte Rize İli’nin de gelecekte bu pastadan daha fazla pay alacağı şüphesizdir.

Foto Safari:

Foto Safari; amatör ve profesyonel olarak fotoğraf sanatı ile ilgilenenlerin doğa fotoğrafları çekebilmeleri ve bu alanda kendilerini geliştirebilmeleri için düzenlenen turları kapsamaktadır. Fotoğraf tutkunları bir yandan bölgeyi gezerken bir yandan da karşılaştıkları manzara ve durumları fotoğraflama şansını elde etmektedirler. 3-10 kişilik gruplarla yapılan turlarda, tur rehberleri ziyaretçilere eşlik etmektedir (Her Mevsim Karadeniz Projesi Master Planı, 2013: 288). Ender bulunan bir doğa güzelliğine sahip olan Rize’de fotoğraf meraklıları için eşsiz kareleri yakalayabilecekleri 3900 m. yüksekliğe varan Kaçkarlar bitki ve hayvan türlerini bünyesinde barındırmaktadır(www.visitrize.com, erişim: 24.08.2016).

Kano:

Kano, tek bir kürekle hareket ettirilebilen, hafif ve portatif teknedir ve akıntılı ve durgun sularda yapılan bir spordur. Rize’de fırtına vadisinde

gerçekleştirilen Fırtına Vadisi Vali Recep Yazıcıoğlu Kano ve Rafting Spor Turizmi Projesi ile bu spor dalına da hizmet vermeye başlamıştır. Fırtına deresi üzerinde hazırlanan parkur tam anlamıyla bu spora hizmet vermektedir. 2016 yılında düzenlenen ve gelecekte yapılacak kano şampiyonalarına da hizmet verecek düzeyde olması Rize'nin kano sporu üzerine ülkede önemli bir konumda olacağını hissettirmektedir.

Şekil 1. Ardeşen Kaymakamlığı, Kano Yarış Parkuru (www.ardesen.gov.tr, Erişim: 24.08.2016)

Kuş Gözlemciliği:

Kuş gözlemciliği “kuşları yaşam alanlarında gözleme ve tanımlama faaliyeti” şeklinde tanımlanmaktadır (Şekercioğlu 2002:282). Ülkemiz bulunduğu konumdan dolayı kıtalar arasında yıl içerisinde döngüsel olarak devam eden kuzey-güney ve doğu-batı ana yönlü kuş göç hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu sebeple ülkenin habitatları; göçe katılan kuşlar için yılda en az iki kez konaklama ve birçok tür için üreme alanı haline gelmektedir (Bakırcı, 2002:246). Rize’de farklı kuş türlerinin ve endemik türlerin yaşadığı bölgede ve özellikle İkizdere’de kuş gözlemciliği yapmak mümkündür. Pek çok yırtıcı kuş Temmuz ve Ağustos aylarında doğu yönünden Rize’ye gelerek güneye; Mart ayında ise aynı güzergâhı kullanarak Kafkas Dağları’na göç eder. Bu güzergâh kuş gözlemciliği için mükemmel bir ortam sunabilmektedir. Ayrıca yerel kültürde önemli yer tutan atmacaların görülmesi için Rize İli’nin doğru bir adres olduğu belirtilmektedir (www.visitrize.com, erişim: 29.08.2016).

Dağ Bisikleti:

Bisiklet turizmi oldukça yeni bir turizm türüdür. Dünyada alternatif turizm ve gezi anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acentaları tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal

alanlarda icra edilen bir etkinlik olarak göze çarpmaktadır (Özel, 2010: 53) Rize bu spor dalı için eşsiz parkurlara ve doğaya sahiptir. Doğa ile iç içe faaliyetlere katılan ziyaretçilerin kesinlikle tercihleri arasında yer alabilecektir. Hazırlanacak olan bisiklet parkurları, kuş gözlemciliği ve jeep-safari ile bütünleşik olur ise katılım da artabilecektir. Ayrıca dünyada dağ bisikleti yarışları da düzenlenmektedir. İyi bir şekilde hazırlanabilecek parkurlar bu gibi şampiyonaların bir ayağını da Rize İli'ne getirebilecektir.

Bu spor faaliyeti genellikle dağlık alanlarda bulunan toprak yol ve patika gibi arazilerde yapıldığı için Doğu Karadeniz Bölgesi bu faaliyetin gerçekleştirilmesi için oldukça elverişlidir. Hâlihazırda bölgede yapılan bisiklet turları Çaykara-Torul, Akçaabat-Ardeşen güzergâhları üzerinde yapılmaktadır. Trabzon'un Uzungöl ilçesi ve Rize'nin Ovit yaylası sahip oldukları tepeler ve köylerle dağ bisikleti turlarının düzenlenmesi için önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca, bu destinasyonların doğal güzelliği ve manzarası ile turistlerin ilgisini çekebileceği ifade edilmektedir(TTSSO, 2013: 228).

Olta Balıkçılığı:

Diğer doğa sporlarına oranla düşük derecede aktif olan olta balıkçılığı, Rize'de genelde halk tarafından yapılan bir aktivitedir. İlin sahilde olması ve ilçelerinin sahil şeridinde olması bu spora olanak sağlamaktadır. Sporcular Karadeniz'de var olan ve sığ sularda yaşayan balıkları avlama olanaklarına sahiptirler.

Yamaç Paraşütü:

Ülkemizde yamaç paraşütü sporu 1990'lı yılların başında Fethiye Ölüdeniz Bölgesi'ndeki Baba Dağı'nda aktif olarak başlamıştır. Şimdilerde Denizli-Pamukkale, Ankara-Gölbaşı, Bolu-Abant, Eğirdir, Kayseri, Eskişehir-İnönü'de yoğun olarak yapılmaktadır. Rize ilinde belediyenin şehire kazandırdığı bu spor, dağ başı mevkiinde yapılmaktadır. Rize il ve ilçelerinde yapılacak araştırmalar ile birlikte hazırlanacak olan yeni atlayış alanları bu sporun gelişmesine ve bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Tablo 2. Rize ve İlçelerinde Yapılan Spor Türleri

Faaliyet	Rize ve İlçelerinde		
	Aktif Yapılıyor	Az Yapılıyor (Profesyonel)	Yapılmıyor
Rafting	*		
Doğa Yürüyüşü/Trekking	*		
Dağcılık	*		
Jeep Safari		*	
Heliski		*	
Motokros/Enduro		*	
Avcılık		*	
Foto Safari		*	
Kano	*		
Kuş Gözlemciliği		*	
Dağ Bisikleti		*	
Olta Balıkçılığı		*	
Yamaç Paraşütü		*	
Mağaracılık			*
Sörf			*
Kaya Tırmanışı			*
Binicilik			*
Hayatta Kalma			*
Oryantiring		*	

Genel olarak incelendiğinde Rize İli doğa sporlarının birçoğuna cevap veren bir doğaya sahiptir. Tablo 2 incelendiğinde bu sporlar aktif olarak yapılmakla birlikte profesyonel yapılabilen sporlara da hizmet verebilmektedir. Ayrıca ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan fakat Rize İli'nde şimdilik gerçekleştirilemeyen sporlara da yer verilmiştir. Doğa sporlarının gelişmesi yeni gelen ziyaretçilerin katkılarıyla çeşitlenerek artacak ve bölge ekonomisine katkıda bulunacaktır.

SONUÇ

Spor turizmi, turizm endüstrisi içerisinde önde gelen turizm çeşitlerinden birisi olmaya başlamıştır. Spor ziyaretçilerinin aradığı öncelik ilgilendiği sporla ilgili altyapının kaliteli olması, yani sportif faaliyeti gerçekleştirdiği ortamın yaptığı spora uygun olmasıdır. Bununla birlikte diğer hizmetlerin de kaliteli bir şekilde eklenmesiyle spor turizmine verilen cevap açısından önem arz edecektir.

Spor organizasyonları, ülkelerin bu organizasyonlara ev sahipliği yapabilmek için birbirleriyle yarıştığı bir hal almaya başlamıştır. Spor

organizasyonları yapıldıkları ülkelere ve bölgelere kısa sürede ciddi gelirler elde ettirmektedir. Kitlelerin katıldığı bu organizasyonlar, ülke tanıtımlarını da olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Rize İli; coğrafi konum, ulaşım, kültürel özellikleri, doğal güzellikleri, flora ve faunasıyla birlikte ülkemizin eşsiz güzellikte bir şehridir. Aynı zamanda doğal güzellikleriyle birlikte Karadeniz, ziyaret edilen önemli turizm destinasyonlarından biridir. Bu özelliklilere sahip olan bir şehir doğa sporları üzerine geliştirildiği takdirde doğaya zarar vermeden ve bütün imkanlarından faydalanılarak bu turizm çeşidinden önemli derecede gelirler elde edebilir. Aynı zamanda halka iş imkânları sağlamakla birlikte dünyada spor turizmi üzerine önde gelen şehirlerarasında yer alabilir. Çalışma neticesinde Rize İli spor turizmi üzerine ortaya çıkan sonuçlar ve öneriler şu şekilde sıralanabilir:

✓ Fırtına deresi rafting sporu üzerine ülkemizde önde gelen yerler arasında yer almaya başlamıştır. Fakat ilin konumu (büyük şehirlere uzaklık, havalimanına olan uzaklık, karayolu ulaşımı vb.) yine de bu spor için gelen ziyaretçi sayısını etkileyebilmektedir. Bu sebeple büyük şehirlerde planlanabilecek organizasyonlarla rafting sporu öncelikle iç turizm hareketleriyle geliştirilerek ekonomik katkılar sağlayabilir. Ayrıca ilde bulunan diğer dereler uzun vadede değerlendirilerek rafting sporuna açılabilir. Rafting üzerine kurulan işletmelerin de her geçen gün artan sayısı bu sporun geliştiğini ve ziyaretçi artışının olduğunu göstermektedir. Rafting şampiyonalarında da yer almak ekstra katkılar sağlayacaktır.

✓ Rize’de doğa yürüyüşü ve trekking üzerine kulüpler hizmet vermektedir. Bu kulüpler vasıtasıyla birçok yerli ve yabancı sporcunun katıldığı çeşitli aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Kaçkar dağları bu spor için eşsiz olanaklara sahiptir. Dağcılık için de yine aynı olanaklara sahiptir.

✓ Jeep-safari için hazırlanacak parkurlar bu spor için gelecek vadetmektedir. Hazırlanacak olan parkurlar doğaya zarar vermeden, doğal yaşamı bozmadan ve doğadaki canlıları rahatsız etmeden, dinlenme noktaları hazırlanarak, hayati risklerden uzak olarak hazırlanmalıdır. Ayrıca rotaların profesyonel ve normal ziyaretçiler için ayrı ayrı hazırlanması önem arz etmektedir. Aynı zamanda ilde off-road sporu üzerine Ardeşen ilçesinde mahalli yarışlarda düzenlenmektedir. Hazırlanan yarış alanları desteklenerek geliştirilmeli ayrıca off-road için eğitim alanları hazırlanması da bu sporlar için önemli katkılar sağlayacaktır.

✓ Heliski sporu incelendiğinde pahalı olması ve riskli olması sporcu sayısını da etkilemektedir. İlde Kaçkar Dağları'nda nadiren yapılan bu sporun tanıtımının arttırılması gelecek olan sporcuların sayısında etkili olabilir.

✓ Motokros ve enduro sporu kulüp sayısı bakımından Rize'de her geçen gün artmakta olan doğa sporları arasında yer almaktadır. İl ve ilçelerde kurulan motokros ve enduro kulüpleri ve bireysel olarak katılımcılarla birlikte bu spora hizmet vermektedir. Çok fazla alan gerektirmeyen motokros parkurlarının hazırlanması gelecekte mahalli yarışların düzenlenmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca sahip olduğu engebeli arazide zirvelere doğru hazırlanacak olan enduro parkurları enduro şampiyonaları için hizmet vererek il ve ilçelerinin tanıtımında etkili olabilecektir.

✓ Avcılık sporu, belirlenecek olan av alanlarında gerekli habitat korunarak üremenin takip edildiği ve risk barındırmayan yerlerde gerçekleştirilebilir. Ayrıca kültür içerisinde yer alan Atmaca avcılığı için üniteler kurularak bu sporun gözlemciliği de sağlanabilir. Atmaca avcılığının yapıldığı alanları merak eden ziyaretçiler bu gözlem ünitelerinden avcıları izleyebilirler. Gelen ziyaretçilerden katkılar sağlanabilir.

✓ Ülke genelinden fotoğrafçıların uğrak yerlerinden biri olması sebebiyle Rize, grup halinde gelen ziyaretçilerin haricinde gezginlerin de karelerine sığdırdığı yerler arasındadır. Daha öncede belirtilen izleme ünitelerinin hazırlanması ve fotoğrafçılar içinde konumlandırılabilir olması bu sporla uğraşanların vazgeçilmez uğrak noktalarından biri olabilecektir.

✓ Kano sporu Ardeşen ilçesinde hazırlanan parkurla birlikte adını duyurmaya aday platformlardan biridir. Hazırlanan parkurun çevre düzenlemelerinin tamamlanması ile birlikte sahil yolu üzerinden geçen kişiler dâhil birçok kişi bu sporun Rize'de yapıldığından haberdar olabileceklerdir.

Bu doğa sporlarının yanı sıra kuş gözlemciliği, dağ bisikleti, olta balıkçılığı, yamaç paraşütü, mağaracılık, sörf, kaya tırmanışı, binicilik, hayatta kalma, oryantiring gibi doğa sporları için de Rize İli bütün olanaklara sahiptir. Doğa sporları ile ilgili yatırımlar yapılırken, sporların hepsi iç içe düşünülerek büyük kompleksler halinde spor imkânlarının hazırlanması gelecekte Rize için daha faydalı olmakla birlikte doğaya zarar minimum düzeye düşürülecektir. Doğa sporlar birbirleriyle

bağlantılı sporlardır. Altyapı ve üstyapı hepsi için ortak hazırlanabilir.

Rize İli, üzerinde barındırdığı doğal güzellikleri ve özellikleri ile birçok spora hizmet verebilecek bir yapıya sahiptir. Gelecekte spor turizmi açısından önemli bir destinasyon olacağı aşikardır. Yapılacak olan yatırımların bütün olarak düşünülmesi, doğaya en az zararla birlikte ve halka istihdam sağlayacak şekilde yapılması bölgeye önemli derecede katkılar sağlayacaktır. Hazırlanan bu çalışma, gelecekte hazırlanacak olan çalışmalara katkıda bulunması, kamu kurumları çalışanları ve özel sektör yatırımcılarına öneriler sunması ve katkılar sağlaması adına önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. (2013). Alternatif Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ardahan, F. (2012). "Dağcılık Nedir? Dağcı Kimdir?" <http://www.antalyabugun.com/?page=makale&MID=14852>, (Erişim Tarihi: 24.08.2016).
- Aydınğün, H. (1997). Doğada Yaşam ve Gezi Notları. Yayınevi Ltd., İstanbul.
- Bakırcı, M.(2002). "Ekoturizm", II. Turizm Şurası (12-14 Nisan 2002) Bildiriler Kitabı, Cilt.2, Turizm Bakanlığı: 243-252, Ankara.
- Bozkurt, A. (2015). Adana İli ve İlçelerinin Spor Turizmi Açısından Değerlendirilmesi, I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi, 28-30 Mayıs 2015.
- Dawnward, P. (2005). Critical (Realist) Reflection on Policy and Management Research in Sport, Tourism and Sports Tourism. European Sport Management Quarterly, 5(3), 303-320.
- Gammon, S., and Robinson, T. (2003). Sport and Tourism: A conceptual framework. Journal of Sport Tourism, 8(1), 21-26.
- Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonu (2016), <http://gosbf.gov.tr/Sayfalar/2366/2320/Rafting.aspx>
- Gibson, H. (1998). Sport Tourism: A critical alaysis of research. Sport Management Review, 45-76.
- GIS. (2015). The Global Sports Impact Report-A Review of 2014. London.
- Hazar, A. (2007). Spor ve Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.
- <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/>. (2016, 06 25). Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/TR,55288/cografi-konumu.html> adresinden alındı
- Hussein, A. T., ve Saç, F. (2008). Genel Turizm: Gelişimi-Geleceği. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kansız, N., ve Acuner, Ş. A. (2007). Rize İli Turizm Swot Analizi. Rize: Milli Prodüktivite Merkezi.
- Kozak, M.,A., ve Bahçe, S. (2009), Özel İlgi Turizmi, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (2010). Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, <http://www.oka.org.tr/Documents/AMASYA%20MARKA%20KENT%20STRATEJ%C4%B0K%20KALKINMA%20PLANI.pdf>
- Özel, M.A. (2010) Turizmin Çeşitlendirilmesi Bağlamında Doğa Turizmi: Ankara İli Örneği, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Araştırma Ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara
- Saatçioğlu, C. (2013). Spor Ekonomisi: Teori, Politika ve Uygulama. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sofield, T. H. (2003). Sport Tourism: From binary division to quadripartite construct. *Journal of Sport Tourism*, 8(3), 144-166.
- Standeven, J., and Knop, P. D. (1999). *Sport Tourism*. Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- Şekercioğlu, Ç. H. (2002). Impacts of Birdwatching on Human and Avian Communities, *Environmental Conversation*, 29 (3): 282-289.
- Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (2013) Her Mevsim Karadeniz Projesi Master Planı, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- Turgut, Ş. (2010). Niğde İlinde Dağcılık ve Kış Sporları, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011) Çevre Durum Raporu. [http://www.trakya2023.com/uploads/docs/T%C3%BCrkiye%20%C3%87evre%20Durum%20Raporu%20\(2011\).pdf](http://www.trakya2023.com/uploads/docs/T%C3%BCrkiye%20%C3%87evre%20Durum%20Raporu%20(2011).pdf) Erişim: 24.08.2016
- Türsab Spor Turizmi Raporu. (2015). Spor Turizmi. Türsab.
- Ukav., İ. (2012) Adıyaman'da Av Turizmi, II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi: s.3-18, 12 – 15 Nisan 2012, Kemer, Antalya
- Weed, M., and Bull, C. J. (2004). *Sport Tourism: Participant, Policy and Providers*. London: Elsevier.
- Yılmaz, M., ve Somuncu, M. (2006). Rize İlinde Yayla-Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel, Ekolojik Etkileri. 1. Rize Sempozyumu, (s. 208-216). Rize. Yücel, C. (2006) Türkiye'de rafting akıntıya kürek çekiyor, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Kasım. http://www.tursab.org.tr/dosya/1013/06eyraft2_1013_1553015.pdf Erişim: 25.08.2016
- Zaman, M., ve Birinci, S. (2009). Kaçkar Dağları'nda Alternatif Bir Turizm Aktivitesi: Heliski (Dağ Kayağı), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2009 13 (2): 33-46

KAÇKAR DAĞLARI MİLLİ PARKININ TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Gülsün YILDIRIM¹

Mete SEZGİN²

Ceyhun Ç. KILINÇ³

Alper ATEŞ⁴

ÖZET

Bu çalışmada turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Kaçkar Dağları Milli Parkında meydana getirdiği, ya da getirebileceği olumsuz etkileri kabul edilebilir düzeye çekebilmek için turizm işletmecilerinin Kaçkar Dağları Milli Parkının sürdürülebilir gelişimine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisindeki tüm turizm işletme temsilcileri (Konaklama işletmecileri, seyahat acenta yetkilileri, kaplıca işletmecisi, restoranlar, hediyelik eşya işletmeleri) oluşturmaktadır. Bu çalışmada tüm evrene ulaşmaya çalışılmıştır. Veri toplamada ağırlıklı olarak 5'li likert ölçeğinden oluşan anket kullanılmıştır ve katılımcıların belirlenen her bir ifadeye katılma dereceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar SPSS istatistik programında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaçkar Dağları Milli Parkı, Sürdürülebilir Gelişme, turizm

1 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardesen Meslek Yüksekokulu, Rize, gulsunimmortal@hotmail.com

2 Selcuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konya, Türkiye, metesezgin@hotmail.com,

3 Selcuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konya, Türkiye, ceyhunkilinc@hotmail.com

4 Selcuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konya, Türkiye, alpera@selcuk.edu.tr

ABSTRACT

This study aims to identify the views of tourism operators about the sustainable development of Kaçkar National Park to draw the negative impacts caused by or may be caused by tourism and recreational activities to an acceptable level. The universe of the study covers all tourism operators within the borders of Kaçkar Mountains National Park (accommodation operators, travel agency authorities, thermal spring operators, restaurants, souvenir shop owners). The researchers tried to reach all the universe of the study. In this study, respondents were asked to indicate the extent to which they agreed with the statement using a five-point Likert scale. SPSS was used for data analysis.

Keywords: Kaçkar Mountains National Park, Sustainable Development, Tourism

GİRİŞ

Milli Parklar turizm faaliyetleri açısından cazip yerler olmasına karşın bu alanların turistik faaliyetlere açılması konusunda dikkatli olunması gerekmektedir. Bunun altında yatan en önemli neden korunması gereken özelliklerin artan turizm faaliyetleri ile kullanımı sonrasında yıpranma veya yok olma riski ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu nedendir ki, bu alanların koruma kullanma dengesinin iyi kurulması ve sürdürülebilir gelişiminin sağlanması gerekmektedir. Sürdürülebilir gelişiminin sağlanması aşamasında en önemli unsurlardan bir tanesi de toplumsal katılımın sağlanmasıdır. Milli park içerisindeki tüm paydaşların milli parkın durumu, milli park ile yapılması planlananlar ve uygulama aşamasındaki plan ve projelerin çıktıları ve revizyonu gibi çeşitli konularda görüşlerinin alınması sürdürülebilir gelişme için önemlidir. Bu doğrultuda, bu çalışmada turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Kaçkar Dağları Milli Parkında meydana getirdiği, ya da getirebileceği olumsuz etkileri kabul edilebilir düzeye çekebilmek için turizm işletmecilerinin Kaçkar Dağları Milli Parkının sürdürülebilir gelişimine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanların yaşam şartlarının iyileştirilmesi için yapılan çaba ve bir süreç olarak bilinen “gelişme” kavramına 1970’li yıllarda farklı bir bakış açısı getirilerek sürdürülebilir gelişme kavramı ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişim (WCED,1987) komisyonunda sürdürülebilir gelişme; gelecek nesillerin daha kötüsüne maruz

kalmaması adına gelişime yönelik çabaların geleceğe taşınması şeklinde tanımlanmıştır. Sürdürülebilir gelişme geniş bir kavram olmakla birlikte turizmde de uygulamaları geliştirilmiştir. Sürdürülebilir turizm gelişimi ile ilgili ilkeler gelişmiş ülkeler tarafından oluşturulmuş ve uygulanmaya konulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler tarafından da uygulanmaya çalışılmaktadır (Tosun, 1998:608). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm gelişiminin önünde bazı engeller bulunmaktadır. Tosun (2001:291-300)'e göre bunlar:

- ✓ Ulusal ekonominin öncelikleri
- ✓ Çağdaş turizm gelişim yaklaşımının eksikliği
- ✓ Kamu yönetim sisteminin yapısı
- ✓ Çevresel sorunların ortaya çıkması
- ✓ Aşırı ticarileşmenin ortaya çıkması
- ✓ Uluslararası turizm sisteminin yapısı şeklindedir.

Gelişmiş ülkelerde turizm gelişim planları dar görüşten (talep, arz ve fiziksel gereklilik) daha kapsamlı, bütünlük ve çevreye duyarlı yaklaşımlar doğrultusunda olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise sürdürülebilir turizm gelişiminin önündeki engeller göz önüne alındığında, gelişmiş ülkelerin benimsemiş olduğu bu yaklaşımları benimsenmesi zor görünmektedir (Tosun, 2001:300).

Sürdürülebilir turizm gelişimi için en önemli unsurlardan biri de tüm ilgi gruplarının gelişim sürecine katılımıdır. Türkiye'de toplumsal katılım sorunları Tosun (2000)'a göre üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar: operasyonel, yapısal ve kültürel kısıtlılıklardır. Bu kısıtlılıklarda dikkat çekenler arasında, planlamalarda resmi kurum, kamu ve özel sektör arasında koordinasyon eksikliği, halkın veya ilgi gruplarının turizm gelişimi ile ilgili yetersiz ya da hiç bilgilendirilmemesi, karar vericiler ile halk arasında iletişim eksikliği, eğitilmiş insan eksikliği, yerel halktaki kayıtsızlık ve ilgisizliktir. Sürdürülebilir turizm gelişimi için öncelikle karar vericiler ve özel sektör temsilcileri turizmin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceğini kabul etmelidirler. Olumsuz etkileri azaltarak olumlu etkileri arttırmak için birbirleriyle işbirliği içinde olmalı ve katılımcı gelişim önlemleri alınmalıdır (Tosun,2002:251).

Milli parklarda sürdürülebilir turizm ile ilgili dünyada farklı milli parklarda farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı milli parklarda sürdürülebilir turizm modelinin uygulanması (Izquierdo Trujillo ve ark.,2014; Szyman'ska, 2013; Stanford ve Guiver, 2016; Segrado Pavón ve ark., 2015; Nikbakhti ve ark., 2015), bazı milli parklarda

sürdürülebilir turizmin yönetimi (Benedetto ve ark., 2016; Carboni ve ark., 2015; Candrea ve Bouriaud, 2009) , milli parklar gibi korunan alanlarda kurumsal sürdürülebilirlik (Xu ve ark., 2014) ve sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik ziyaretçilerin tutumları (Xu ve Fox, 2014) gibi konularda yapılmıştır.

Türkiye’de de milli parklar ve sürdürülebilir turizm ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Milli parklarda turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin sürdürülebilirliği (Demir, 2002a; Demir, 2002b; Erduran 2006;), korunan alanların yönetiminde yeni yaklaşımlar ve sürdürülebilir yönetimi (Güneş, 2011; Bahadır, 2013), korunan alan planlama stratejilerinin değerlendirilmesi (Görmüş, 2012), milli parklarda taşıma kapasitesi (Göktuğ ve ark., 2013), sürdürülebilir turizm kapsamında alan kılavuzluğu uygulaması (Temizkan ve Yıldırım, 2014), milli parkların sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015) gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de milli parklarda sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir gelişme bağlamında yapılan çalışmaların sayıları oldukça az olmakla birlikte, genellikle çalışmaların örneklem grubunu ziyaretçiler ya da yöneticiler oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin Kaçkar Dağları Milli Parkında meydana getirdiği, ya da getirebileceği olumsuz etkileri kabul edilebilir düzeye çekebilmek için turizm işletmecilerinin Kaçkar Dağları Milli Parkının sürdürülebilir gelişimine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, Milli Park sınırları içerisindeki turizm işletmecilerinden aşağıdaki bilgiler toplanmaya çalışılmıştır;

- ✓ Katılımcılar hakkında kişisel bilgiler (yaş, cinsiyet, eğitim durumları, hizmet süreleri)
- ✓ Katılımcıların Kaçkar Dağları Milli Parkının sürdürülebilir gelişmesinin sağlanabilmesine ilişkin düşünceleri.

Milli parklar gibi hassas alanlarda sürdürülebilir turizmin sağlanması için paydaş katılımı önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmada milli park sınırları içerisindeki paydaşların (çeşitli turizm işletmeleri) görüşlerinin alınmasının sürdürülebilirliğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMA KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde birçok yayla bulunmaktadır. Bu yaylalar son dönemlerde turizm faaliyetlerine de konu olmaktadır. Ayder Yaylası ve Kavron Yaylaları en çok ziyaretçi çekenleridir. Ayder dışında kalan yaylalarda yeterli alt yapı olmadığından turizm faaliyetleri kayda değer değildir.

Araştırmanın evrenini Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisindeki tüm turizm işletme temsilcileri (Konaklama işletmecileri, seyahat acenta yetkilileri, kaplıca işletmecisi, restoranlar, hediyeelik eşya işletmeleri) oluşturmaktadır. Bu çalışmada turizm paydaşları içerisinde hizmet sunan turizm işletmelerinin seçilmesinin nedeni ise Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde yapılmakta olan turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin meydana getirdiği olumsuz etkileri en iyi gözlemleyebilenlerden bir tanesinin de turizm işletmecilerinin olabileceğidir.

Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde 10 adet restoran işletmesi, 19 adet otel, 18 adet pansiyon ve bir adet bungolav tarzı konaklama işletmesi bulunmaktadır. Milli park sınırları içerisinde bir tane işletme belgeli termal tesis bulunmakla birlikte, seyahat acentası bulunmamaktadır. Bu çalışmada tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma için öncelikle konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışma, Demir (2001)'in "Milli Parklarda Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama" isimli doktora çalışması örnek alınarak yapılmıştır. Demir (2001)'in hazırlanmış olduğu anketten faydalanılmıştır.

Anket sorularında ağırlıklı olarak 5'li likert ölçeği kullanılmış ve katılımcıların belirlenen her bir ifadeye katılma dereceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar SPSS istatistik programında değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Katılımcıların anket sorularına vermiş oldukları cevapların değerlendirilmesinde tablolardan, yüzde oranlarından ve frekans analizinden yararlanılmıştır. Anket formunun ilk bölümünde görüşülen 41 işletme temsilcisi ile ilgili genel bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek olduğu ve sadece 11 katılımcının kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, katılımcılardan 22 tanesi ortaöğretim, 4 tanesi ön lisans, 12 tanesi lisans ve 3 tanesi yüksek lisans eğitimi almıştır ve bu da katılımcıların farklı eğitim düzeylerinde olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yaşlara

göre dağılımları incelendiğinde 16- 25 yaş arasında 15 katılımcı, 26- 35 yaş arasında 8 katılımcı, 36-50 yaş arasında 13 katılımcı, 51- 65 yaş arasında 5 katılımcı bulunmaktadır.

Katılımcıların çalışma sürelerine göre dağılımları incelendiğinde, 16 katılımcı 11 yıl ve daha uzun süredir turizm sektöründe çalışmaktadır. 14 katılımcı ise 2-4 yıldır, 7 katılımcı 0-1 yıldır ve 4 katılımcı 5- 10 yıldır turizm sektöründe çalışmaktadır. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımları incelendiğinde 28 otel işletme temsilcisi, 10 restoran işletmesi temsilcisi, 2 hediyelik eşya işletmecisi ve 1 park görevlisi araştırmaya katkıda bulunmuştur.

Kaçkar Dağları Milli Parkında Sürdürülebilir Gelişme ile İlgili Görüşlerin Analizi

Araştırmanın bu bölümünde Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde faaliyet gösteren çeşitli turizm işletmecilerinin milli parkta sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için çeşitli konulardaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Milli parklar gibi hassas alanlarda ziyaretçilerin milli park hakkında bilgilendirilmeleri park kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Aksi takdirde milli park özelliğini kaybedecek ve turizm faaliyetleri de azalacaktır. Milli Park sınırları içerisinde faaliyet gösteren turizm işletmecilerinin bu konuda bilinçli olup olmadıklarını ortaya koyan bu ifadeye yönelik sonuçlar Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Ziyaretçilerin park hakkında bilgilendirilmeleri park kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
19	47,5	15	37,5	2	5,0	2	5,0	2	5,0	4,17

Katılımcıların % 45,5’i bu ifadeye kesinlikle katıldıklarını belirtirken, %37,5’i katıldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ziyaretçilerin milli park hakkında bilgilendirilmelerinin park kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu bilincine sahiptir. Her ne kadar katılımcıların büyük kısmı bu bilince sahip olsa da katılımcılardan 2 tanesi bu ifadeye katılmadığını belirtirken, 2 tanesi kesinlikle katılmadığını ileri sürmüştür. Bu ifade ile ilgili 2 katılımcı da fikir beyan etmemişlerdir.

Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin parkın eko-sistemi üzerine verebileceği tahribatı önlemek için sürekli gözlemlenmesi gerekmektedir.

Araştırmaya katılan turizm işletme temsilcilerinin %42,5'i bu ifadeye kesinlikle katıldıklarını belirtmişler, % 40'ı ise katıldıklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda turizm işletme temsilcilerinin büyük çoğunluğunun bu konuda bilinçli oldukları söylenebilir. Katılımcıların 3 tanesi bu konuda fikir belirtmezken, 3 katılımcı bu ifadeye katılmadığını ileri sürmüştür. 1 katılımcı ise bu ifadeye kesinlikle katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 2. Turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin parkın eko-sistemi üzerine verebileceği tahribatı önlemek için sürekli gözlemlenmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
17	42,5	16	40,0	3	7,5	3	7,5	1	2,5	4,12

Tablo 3. Parkın ekolojik yapısına zarar vermeyen türde ve sayıda turizm ve rekreasyon faaliyetlerine izin verilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
15	36,6	19	46,3	2	4,9	4	9,8	1	2,4	4,04

Araştırmaya katılan turizm işletmecilerinin %36,6'ı parkın ekolojik yapısına zarar vermeyen türde ve sayıda turizm ve rekreasyon faaliyetlerine izin verilmeli ifadesine kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların % 46,3'ü bu ifadeye katıldıklarını belirtmiştir. Dolayısı ile katılımcıların büyük çoğunluğunun parkın ekolojik yapısına zarar vermeyen türde ve sayıda turizm ve rekreasyon faaliyetlerine izin verilmesi gerektiğine inandıkları söylenebilir. Katılımcıların %4,9'u bu ifade ile ilgili görüşlerinin olmadığını ileri sürmüştür. Katılımcıların %9,8'i bu ifadeye katılmadıklarını belirtirken, % 2,4'ü ise hiç katılmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 4. Parkın doğal yapısı göz önüne alınarak, turizm ve rekreasyon faaliyetlerine, parkın turistik ve rekreasyonel taşıma kapasitesi ölçüsünde izin verilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
14	35,9	17	43,6	5	12,8	3	7,7	-	-	4,07

İfade, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından kesinlikle katılıyorum (%35,9) ve katılıyorum (%43,6) şeklinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların 5'i bu ifade ile ilgili fikirlerinin olmadığını belirtmiştir.

İfadeye katılmıyorum şeklinde değerlendirenlerin sayısı 3 iken, hiç katılmıyorum diyen katılımcı bulunmamaktadır.

Tablo 5. Milli parklarda her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
4	9,8	8	19,5	4	9,8	19	46,3	6	14,6	2,63

Tablo 6. Ziyaretçiler kadar, park personeline de, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin milli parklar üzerine verebileceği olumsuz çevresel etkiler konusunda bilgi verilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
19	46,3	17	41,5	1	2,4	2	4,9	2	4,9	4,19

Milli parklarda her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmesi milli parkın sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesi riskini de beraberinde getirir. Milli parklarda asıl yapılması gereken bu hassas alanların korunarak kullanılmasıdır. Dolayısı ile her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmesinden ziyade milli parkın korunması öncelik haline getirilmelidir. Aksi takdirde uzun vadede milli park özelliğini kaybedecek ve hiç gelir getirmemeye başlayacaktır. Katılımcıların çeşitli turizm işletme temsilcileri olması yani milli parktaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden ekonomik kazanç sağlayanlar olmasından dolayı bu ifade farklı katılımcılar tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir. Katılımcıların 19'u bu ifadeye katılmadığını belirtirken, 6 katılımcı hiç katılmadığını ileri sürmüştür. 4 katılımcı bu konuda kararsız kalmıştır. 4 katılımcı ifadeye kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirirken, 8 katılımcı katılıyorum şeklinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmesine karşı iken yarıya yakını her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmesini desteklemektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda bazı turizm işletmecilerinin bu konuda bilinçli olmadıkları söylenebilir.

İfade, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından kesinlikle katılıyorum (%46,3) ve katılıyorum (%41,5) şeklinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların küçük bir kısmı bu ifadeye katılmıyorum (%4,9) ve hiç katılmıyorum (%4,9) şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Park için uygun olmayan turizm ve rekreasyon faaliyetleri için ziyaretçiler, bu tür faaliyetleri parkın dışında gerçekleştirebilecekleri alternatif alanlara gitmeleri teşvik edilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama 3,87
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
14	34,1	13	31,7	9	22,0	5	12,2	-	-	

Milli parklar için uygun olmayan turizm ve rekreasyon faaliyetleri için ziyaretçiler, bu tür faaliyetleri parkın dışında gerçekleştirebilecekleri alternatif alanlara gitmeleri teşvik edilmelidir. Araştırma süresince yapılan gözlemler ve katılımcıların görüşleri neticesinde Kaçkar Dağları Milli Parkını en çok tehdit eden turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden birinin piknik yapma olduğu ortaya çıkmıştır. Milli park sınırları içerisinde ziyaretçilerin dağınık şekilde bu faaliyeti gerçekleştirmesi milli parkın çevresini olumsuz yönde etkilemektedir. Milli park için uygun olmayan bu tür faaliyetlerin daha kontrollü yapılması gerekmektedir. Anketin bu bölümünde katılımcıların çoğunluğu bu yargıya katıldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların 9'u bu ifade hakkında fikirlerinin olmadığını belirtirken, 5 katılımcı bu ifadeye katılmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 8. Milli parklardan elde edilen gelirleri (giriş ücretleri, kamp alanları gelirleri vb.) Milli Parklar Fonuna aktarmak yerine, doğrudan milli park kaynaklarının geliştirilmesi, bakım ve onarımı için kullanılması milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama 4,00
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
16	40,0	13	32,5	7	17,5	3	7,5	1	2,5	

Kaçkar Dağları Milli Parkının işletmeciliği ihale ile belediyeye verilmiştir. Elde edilen gelirler belediyeye aktarılmakta ve milli park için gereken hizmetler belediye tarafından karşılanmaktadır. Bu konuyla ilgili anketlerin uygulamasında bazı katılımcılar bu durumdan memnun olmadığını ve belediyenin hizmetlerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Milli parklardan elde edilen gelirleri (giriş ücretleri, kamp alanları gelirleri vb.) Milli Parklar Fonuna aktarmak ya da başka birimlere aktarmak yerine, doğrudan milli park kaynaklarının geliştirilmesi, bakım ve onarımı için kullanılması milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir. Bu konu ile ilgili, katılımcıların büyük çoğunluğu 'kesinlikle katılıyorum' ve 'katılıyorum' (72,5) şeklinde yanıt vermiştir. 7 katılımcı herhangi bir fikir belirtmezken, 3 katılımcı bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. 1 katılımcı ise hiç katılmıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Bazı katılımcılar milli park giriş ücretlerinin fazla oluşuyla ilgili görüş bildirmiş, bazı katılımcılar ise milli parka girişte ücret alınmaması

gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 9. Her milli parkın kendine ait kanun ve yönetmeliğinin olması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
13	31,7	19	46,3	4	9,8	3	7,3	2	4,9	3,92

Her milli parkın kendine ait kanun ve yönetmeliğinin olması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir. Özellikle milli parkla ilgili hızlı tedbirler alınmasına katkı sağlaması açısından her milli parkın kendine ait kanun ve yönetmeliğinin olması önem arz etmektedir (Demir, 2001:134). Bu konu ile ilgili katılımcıların %31,7'si kesinlikle katılıyorum, %46,3'ü katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların 4'ü fikir belirtmezken, 3 katılımcı katılmıyorum, 2 katılımcı hiç katılmıyorum yanıtını vermiştir. Araştırmaya katılan turizm işletmecilerinden bazıları bu konu ile ilgili milli park sınırları içerisindeki bazı bölgelerin aynı anda birden çok kanuna tabii olduğunu (milli park alanı, belediye mücavir alanı, sit alanı, turizm merkezi) ve bu durumun hızlı karar alımını geciktirdiğini belirtmiştir.

Tablo 10. Milli parkların içerisinde bulunan özel şahıslara ait arazi ve yapıların kamulaştırılarak milli park sınırları dışına çıkarılması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
12	29,3	7	17,1	12	29,3	5	12,2	5	12,2	3,39

Milli parkların içerisinde bulunan özel şahıslara ait arazi ve yapıların kamulaştırılarak milli park sınırları dışına çıkarılması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir. Kaçkar Dağları Milli parkı sınırları içerisinde faaliyet gösteren turizm işletmecilerinin bu konu ile ilgili görüşleri Tablo 10'da verilmiştir. Katılımcıların % 29,3'ü kesinlikle katılıyorum, % 17,1'i katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların % 29,3'ü konu ile ilgili fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların % 12,2'si katılmıyorum, % 12,2'si hiç katılmıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Sonuçlar katılımcıların bu konu ile ilgili farklı görüşlere sahip olduğunu göstermiştir. Türkiye genelindeki tüm milli park yöneticileri ile yapılan çalışmada milli park yöneticilerinin çoğunluğunun milli parkların içerisinde bulunan özel şahıslara ait arazi ve yapıların kamulaştırılarak milli park sınırları dışına çıkarılması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemli olduğu

görüşünü savunduğunu ortaya koymuştu (Demir, 2001). Ancak, Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde faaliyet gösteren turizm işletmecileri bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır. Bu durumu turizm işletmecilerinin ekonomik kazanç sağlama amaçlarına bağlamak yanlış olmayacaktır.

Tablo 11. Milli parklarda bulunan işletmelerin işletmecilik haklarının üçüncü şahıslara verilmesinde çevre konusunda faaliyetlerde bulunan sivil toplum örgütlerine öncelik verilmelidir.

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Fikrim yok		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum		Aritmetik Ortalama
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
4	9,8	8	19,5	15	36,6	6	14,6	8	19,5	2,85

Milli parklarda bulunan işletmelerin işletmecilik haklarının üçüncü şahıslara verilmesinde çevre konusunda faaliyetlerde bulunan sivil toplum örgütlerine öncelik verilmelidir. Katılımcıların çoğunluğu bu ifadeye katılmadıkları belirtirken, 4 katılımcı kesinlikle katılıyorum, 8 katılımcı katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların 15'i konu ile ilgili fikir belirtmemişlerdir. Bu konu ile ilgili katılımcıların görüşlerinin bu şekilde çıkması, turizm işletmecilerinin ekonomik kazanç sağlama amacıyla faaliyette bulunmasına bağlanabilir.

Kaçkar Dağları Milli Parkında faaliyet gösteren turizm işletmecilerine Milli Park işletmeciliğinin nasıl olması gerektiği sorulduğunda farklı yanıtlar alınmıştır. Katılımcıların konu ile ilgili görüşleri şunlardır:

- ✓ Doğayla barışık sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde yapılmalıdır. Bu hem çevre hem de bölge halkı için faydalı olacaktır.
- ✓ Turizm işletmecilerinin eğitime tabii tutulması gerekir
- ✓ Doğaya saygı duyulmalı ve doğa korunarak işletmecilik yapılmalıdır.
- ✓ Milli parklara sadece milli park müdürlüğü müdahalede bulunmalı, çok başlılık olmamalı. Ayrıca, milli parka giriş ücreti çok yüksek, daha az alınmalı ya da hiç alınmamalıdır.
- ✓ Yangın ekibi, sağlık ekibi, temizlik ekibi ve koruma ekibi bir olmalıdır. Belediyeden alınarak tek bir kuruma dahil edilmelidir.
- ✓ Milli park işletmeciliği bu işin profesyonelleri tarafından yapılmalıdır.
- ✓ Doğanın orijinalliğini bozmadan, daha temiz bir ortam yaratılarak yapılmalıdır. (2 kişi)
- ✓ Çok sıkı devlet ve asayiş kontrolünde olmalıdır. Taviz verilmemelidir.

✓ Çok katlı bir şekilde kanuna bağlı kalmak yerine, duruma göre esneklikler yapılmalıdır. (Örneğin, Ayder’de acil arıtma tesisine ihtiyaç var ama kanun böyle uygun görüyor diye ‘doğa koruma’ yapımına izin vermiyor. Bütün atık sular Fırtına Deresine akıyor).

✓ Milli Park içerisinde dağınık şekilde piknik alanları yapılmamalıdır. Kaçak avlanmanın önüne geçilmelidir. En önemlisi kaçak yapılaşmanın önüne geçilmelidir. (2 kişi) Bunun için caydırıcı kanunlar konulması gerekmektedir.

✓ Milli parka giriş ücreti alınmamalıdır. Eğer alınıyorsa da milli park için yatırım yapılmalıdır.

✓ Bilinçli bir şekilde yapılmalıdır.

✓ Milli park içerisindeki bölgelerin bir kısmı sit alanı içerisinde yer almaktadır. Sit alanları içerisine giren bölge aynı zamanda milli park alanıdır. Milli park alanı içerisinde de belediye mücavir alanları bulunmaktadır. Belediye mücavir alanları içerisinde turizm merkezi olan alanlar vardır. Bu açıdan karmaşık bir modelle karşı karşıyayız. Bu durumun ortaya çıkardığı en olumsuz sonuç kaçak yapılaşmadır. Alt ve üst yapı yetersiz ve artan talebi karşılamak için kaçak yapılaşma yoluna gidiliyor. Bu konuyla ilgili uygun bir planlama yapılmalıdır.

✓ Şu anki milli park işletmeciliği gibi olmamalıdır. (2 kişi)

✓ Diğer milli parklarda olduğu gibi milli parka arabalarla girilmesine izin verilmemelidir. Araba yerine raylı sistem ya da dolmuşlarla ulaşım sağlanmalıdır. Atıklara dikkat edilmelidir. En azından park girişlerinden geçerken ziyaretçilere çöp poşeti verilmelidir ve dönüşlerde çöp poşetleri geri alınmalıdır. Milli park içerisindeki denetimler arttırılmalıdır.

✓ Milli park içerisinde yol yapılmamalıdır.

Belirtilen bu görüşler birer katılımcı tarafından belirtilmiştir. Doğanın orijinalliğini bozmadan, daha temiz bir ortam yaratılarak yapılmalı ve en önemlisi kaçak yapılaşmanın önüne geçilmelidir diyen katılımcı sayısı ikişer tanedir. Şu anki milli park işletmeciliği gibi olmamalı diyen katılımcı sayısı da ikidir.

SONUÇLAR

Milli parklar gibi hassas alanlarda sürdürülebilir turizmin sağlanması için paydaş katılımı önem arz etmektedir. Bu çerçevede, bu araştırmada milli park sınırları içerisindeki paydaşların (çeşitli turizm işletmeleri) milli parkın sürdürülebilir gelişimine yönelik görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, araştırmanın sonuçları şu

şekildedir:

✓ Katılımcıların büyük çoğunluğu, ziyaretçilerin milli park hakkında bilgilendirilmelerinin park kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu bilincine sahiptir.

✓ Turizm işletme temsilcilerinin büyük çoğunluğu turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin parkın eko-sistemi üzerine verebileceği tahribatı önlemek için sürekli gözlemlenmesi gerektiğini düşünmektedir.

✓ Katılımcıların büyük çoğunluğu parkın ekolojik yapısına zarar vermeyen türde ve sayıda turizm ve rekreasyon faaliyetlerine izin verilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu parkın doğal yapısı göz önüne alınarak, turizm ve rekreasyon faaliyetlerine, parkın turistik ve rekreasyonel taşıma kapasitesi ölçüsünde izin verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

✓ Milli parklarda her türlü gelir getirici turizm ve rekreasyon faaliyetine izin verilmesi konusunda katılımcılar fikir ayrılığına düşmüştür. Katılımcıların çeşitli turizm işletme temsilcileri olması yani milli parktaki turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden ekonomik kazanç sağlayanlar olmasından dolayı bu ifade farklı katılımcılar tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir.

✓ Katılımcıların büyük çoğunluğu ziyaretçiler kadar, park personeline de, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin milli parklar üzerine verebileceği olumsuz çevresel etkiler konusunda bilgi verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

✓ Katılımcıların büyük çoğunluğu Milli parklar için uygun olmayan turizm ve rekreasyon faaliyetleri için ziyaretçilerin, bu tür faaliyetleri parkın dışında gerçekleştirebilecekleri alternatif alanlara gitmelerinin teşvik edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

✓ Milli parklardan elde edilen gelirleri (giriş ücretleri, kamp alanları gelirleri vb.) Milli Parklar Fonuna aktarmak ya da başka birimlere aktarmak yerine, doğrudan milli park kaynaklarının geliştirilmesi, bakım ve onarımı için kullanılması milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu görüşü desteklemektedir.

✓ Her milli parkın kendine ait kanun ve yönetmeliğinin olması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemlidir. Özellikle milli parkla ilgili hızlı tedbirler alınmasına katkı sağlaması açısından her milli parkın kendine ait kanun ve yönetmeliğinin olması

önem arz etmektedir (Demir, 2001:134). Katılımcıların büyük çoğunluğu bu görüşü desteklemektedir.

- ✓ Türkiye genelindeki tüm milli park yöneticileri ile yapılan çalışmada milli park yöneticilerinin çoğunluğunun milli parkların içerisinde bulunan özel şahıslara ait arazi ve yapıların kamulaştırılarak milli park sınırları dışarısına çıkarılması, milli parklarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması açısından önemli olduğu görüşünü savunduğunu ortaya koymuştu (Demir, 2001). Ancak, Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde faaliyet gösteren turizm işletmecileri bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır. Bu durumu turizm işletmecilerinin ekonomik kazanç sağlama amaçlarına bağlamak yanlış olmayacaktır.

- ✓ Milli parklarda bulunan işletmelerin işletmecilik haklarının üçüncü şahıslara verilmesinde çevre konusunda faaliyetlerde bulunan sivil toplum örgütlerine öncelik verilmelidir. Katılımcıların çoğunluğu bu görüşü katılmamaktadır.

- ✓ Araştırma sonuçları doğrultusunda, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkilerini azaltmak için yapılabilecekler konusunda bazı öneriler şu şekildedir;

- ✓ Milli Park içerisinde dağınık şekilde piknik alanları yapılmamalıdır.

- ✓ Kaçak avlanmanın önüne geçilmelidir.

- ✓ En önemlisi kaçak yapılaşmanın önüne geçilmelidir. Bunun için caydırıcı kanunlar konulması gerekmektedir.

- ✓ Diğer bazı milli parklarda olduğu gibi milli parka arabalarla girilmesine izin verilmemelidir. Araba yerine raylı sistem, teleferik ya da dolmuşlarla ulaşım sağlanmalıdır. Atıklara dikkat edilmelidir. En azından park girişlerinden geçerken ziyaretçilere çöp poşeti verilmelidir ve dönüşlerde çöp poşetleri geri alınmalıdır. Milli park içerisindeki denetimler artırılmalıdır.

- ✓ Milli park sınırları içerisinde ziyaretçilerin alan kılavuzsuz dolaşımının önüne bir an önce geçilmelidir. Ziyaretçilerin milli park sınırları içerisinde kontrollü ve alan kılavuzu ile dolaşmaları hem ziyaretçilerin güvenlikleri için hem de milli parkın endemik türlerinin korunması için çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bahadır, M. (2013). Kovada gölü milli parkı'nın sürdürülebilir yönetimi. *Eastern Geographical Review*, 18(30).
- Benedetto, G., Carboni, D. & Corinto, G. (2016). Governance of Sustainable Tourism in a Vast Area Surrounding a National Park. *Procedia Environmental Sciences*, Vol. 32, s.38-48.
- Candrea, A. N. & Bouriaud, L. (2009). A stakeholders' analysis of potential sustainable tourism development strategies in Piatra Craiului National Park. *Annals of Forest Research* 52, URL:<http://www.editurasilvica.ro/afr/index.php?pp>, s. 191-198.
- Carboni, D.; Congiatu, P. & Vincenzi, M. de. (2015). Asinara National Park. An example of growth and sustainability in tourism. *Journal of Environmental and Tourism Analyses* 3 (1), URL:http://jeta.rev.unibuc.ro/wp-content/uploads/2014/10/JETA_2015_3_31.pdf. 45-62.
- Demir, C. (2001). Milli Parklarda Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. [Sustainability of tourism and recreation activities in national parks: a study on national parks in Turkey], Doctoral Dissertation, Published PhD Thesis, Dokuz Eylül University.
- Demir, C. (2002a). Turizm Ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C17/S2, URI: <https://dspace.deu.edu.tr/xmlui/handle/12345/1582>.
- Demir, C. (2002b). Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), s. 87-105.
- Erduran, F. (2006). Ilgaz Dağı Milli Parkı'nın koruma ve kullanım ilkeleri açısından turizm-rekreasyon potansiyelinin saptanması. *Atatürk Ün. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 37, s. 225-233.
- Göktuğ, T. H., Yıldız, N. D., Demir, M., & Bulut, Y. (2013). Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum-Gelişim ve Modellenme Süreci. *Journal of the Faculty of Agriculture*, 44(2), s. 195-206.
- Görmüş, S. (2012). Korunan Alan Planlama Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği. *Uluslararası Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(21), s.37-48.
- Güneş, G. (2011). Korunan alanların yönetiminde yeni bir yaklaşım: katılımcı yönetim planları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1). Cilt 3, No 1, s. 47-57.
- Izquierdo Trujillo, J.; Armas Fuertes, R. F.; Fagundo García, C. & Dorta Dorta, G. (2014). Design of a methodology to evaluate the implementation of a sustainable tourism model: the European Charter for Sustainable Tourism in the Garajonay National Park, La Gomera. *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural* 12 (1) La Laguna: Universidad de la Laguna, <http://www.pasonline.org/>, s. 219-237.
- Kervankıran, İ., & Eryılmaz, A. G. (2015). Milli Parkların Sürdürülebilir Kullanımı ve Yönetim Planı Önerisi: Isparta İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), s. 173-190.
- Nikbakhti, A.; Mirkarimi, S. H. & Mirsanjari, M. M. (2015). Study of strategies for sustainable tourism development in Bamu National Park using SWOT model. *Journal of Biodiversity and Ecological Sciences* 5 (1), URL:http://www.jbes.ir/images/HDocs/2015_1/7.pdf, s. 51-60.
- Segrado Pavón, R. G.; Arroyo Arcos, L.; Amador Soriano, K.; Palma Polanco, M. & Serrano Barquín, R. del C. (2015). Towards a model of sustainable tourism use in protected areas: study case

- of Natural Park Chankanaab in Cozumel, Mexico. PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural 13 (1) URL:<http://www.pasosonline.org/Publicados/13115/PASOS40.pdf>, s. 25-42.
- Stanford, D. & Guiver, J. (2016). Driving pro-environmental change in tourist destinations: encouraging sustainable travel in National Parks via partnership project creation and implementation. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (3) Abingdon: Routledge, URL:<http://www.tandfonline.com/loi/rsus20>, s. 484-505.
- Szyman' ska, E. (2013). Implementation of sustainable tourism concept by the tourists visiting national parks. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 1 (1) Bucharest: Research Center for Regional Analyses in Tourism, Environment and Sustainable Development, Faculty of Geography, Bucharest University, URL:http://jeta.rev.unibuc.ro/wp-content/uploads/2013/03/2013_1_5.pdf, s. 64-79.
- Temizkan, S. P. & Yıldırım, G. (2014). Sürdürülebilir turizm kapsamında alan kılavuzluğu uygulaması: Kaçkar Dağları Milli Parkı örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 49(49), <http://dx.doi.org/10.17755/esosder.27823>.
- Tosun, C. (1998). Roots of Unsustainable Tourism Development at the Local Level: The Case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, Vol.9, No.6, s. 595-910.
- Tosun, C. (2000). Limits to Community Participation in the Tourism Development Process in Developing Countries. *Tourism Management*, 21,s.613-633.
- Tosun, C. (2001). Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World:The Case of Turkey. *Tourism Management*, 22, s. 289-303.
- Tosun, C. (2002). Host Perceptions of Impacts A Comparative Tourism Study. *Annals of Tourism Research*, Vol. 29, No.1, s. 231-253.
- WCED. (1987). *World Commission on Environment and Development, Our Common Future*, Oxford: Oxford University Pres.
- Xu, F.; Fox, D.; Zhang J. & Cheng, S. (2014). The institutional sustainability in protected area tourism - case studies of Jiuzhaigou National Scenic Area, China and New Forest National Park, United Kingdom. *Journal of China Tourism Research* 10 (2), URL:<http://www.tandfonline.com/loi/wctr20> s. 121-141.
- Xu, FF. & Fox, D. (2014). Modelling attitudes to nature, tourism and sustainable development in national parks: A survey of visitors in China and the UK. *Tourism Management*, 45, s. 142-158.

II. OTURUM

RİZE'DEKİ OSMANLI DÖNEMİ KONUT, KALE, KÖPRÜ VE ÇEŞMELERİ

Ergün LAFLI¹

ÖZET

Tarih öncesi çağlardan günümüze uzanan bir tarihe tanıklık eden Rize ve çevresi Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılındaki fethiyle birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in sancak beyi olarak bölgeye gönderilmesiyle Rize'nin önemi artmış ve bir kaza olarak varlığını devam ettirmiştir. Sancak beyliği sırasında Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun'un, Rize'ye gelerek burada bir cami yaptırdığı bilinmektedir. Osmanlı idaresinde sakin bir yaşam süren kent, yüzyıllar boyunca Karadeniz deniz ticaretine katkı sağlamıştır. 1640 yılında kenti ziyaret eden Evliya Çelebi kentin "Trabzon'a bağlı deniz kıyısında bahçeli, güzel bir yer" olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı idarî teşkilâtında yapılan birtakım düzenlemelerden sonra 1867 tarihinde çıkarılan Vilayet Nizamnâmesi'ne göre Rize, Trabzon Merkez Sancağı'na bağlanmıştır.

Karadeniz'deki Osmanlı unsurları çok nadir olarak arkeolojik araştırmalara konu olmuştur. Kentte, ahşabın mimaride sıklıkla kullanılmasından dolayı Osmanlı mimari öğelerini tespit etmek güçtür. Bununla birlikte dini mimarinin ön planda olmasına bağlı olarak, Karadeniz Bölgesi'nin genelinde ahşap binalar sık görülmektedir. Yapılardaki mimari işçilik ve ahşap sanatı bölgesel etkileri yansıtan bir

1 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Ortaçağ Arkeolojisi Anabilimdalı Başkanı ve Ege Bölgesi Kültür Varlıkları Uygulama ve Araştırma Merkezi (EKVAM) Müdürü-E-posta: ergun.lafli@deu.edu.tr

çeşitlilik sergilemektedir. Bu çalışmada kentteki Osmanlı arkeolojisi kapsamındaki nadir profan mimari örnekler (konutlar, kaleler, köprüler ve çeşmeler) aracılığı ile bölgenin kültür turizmine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Karadeniz Bölgesi, Osmanlı Dönemi profan mimarisi, Osmanlı arkeolojisi, turizm.

ABSTRACT:

Rize became an Ottoman landscape after the conquest of Mehmed the Conqueror in 1461. During the late 15th century A.D., Gülbahar Hatun, mother of Selim the Grim, is known to come Rize and built a mosque here. The city had a quiet life under the Ottoman rule and contributed to the maritime trade of the Black Sea through the centuries. Evliya Çelebi, who visited the city in 1640 presented it as “a beautiful place with gardens and connected to Trabzon by the sea”. Ottoman elements in the Black Sea have very rarely been a subject of archaeological research. In Rize it is difficult to identify elements of the Ottoman architecture, often due to the frequent use of wood in architecture, especially in mosques. Architectural craftsmanship in wooden mosques reflects regional impacts. In this brief study profane architecture of Rize, *i.e.* houses, fortresses, bridges and fountains, during the Ottoman period will be presented.

Keywords: Rize, Black Sea region, Ottoman profane architecture, Ottoman archeology, tourism.

Daha önceki bir yazımızda Rize ilinin Osmanlı Dönemi Camii mimarisini ele aldığımız için,² bu yazıda Rize'nin Osmanlı Dönemi profan mimarisini ana hatları ile inceleyeceğiz. Rize ilinin Osmanlı Dönemi Türk-İslam nüfusa ait profan mimari mirasında dört öge öne çıkmaktadır:³ Konutlar, kaleler, köprüler ve çeşmeler. Coğrafi anlamda Rize konumundan dolayı çoğunlukla dağlık araziden ibarettir. Yağmuru çok ve rutubeti süreklidir. Bu durum bölgedeki Osmanlı Dönemi yerleşim düzenini etkilemiştir.

RİZE İLİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KONUT MİMARİSİ

Osmanlı Dönemi Rize il merkezinde kendini konut mimarisi ile çok fazla hissettirmez; çünkü var olan konutların çoğu 20. yy.'a aittir (**res.**

2 Bkz. Lafli 2016.

3 Rize ve Doğu Karadeniz'in Osmanlı Dönemi Gayrimüslim mimari mirası ile ilgili olarak: Bryer/Winfield/Ballance/Isaac 2002; Müslim mimari mirasına ilişkin olarak ise: Ural/Kuzucu/Sözen 2009.

1-4). Rize evlerinin yapımında geleneksel yapı malzemeleri ve teknikleri kullanılmıştır. Bu evler yığma taş ve dolma göz tekniğinde yapılmış duvarlara, dört yana eğimli ve kiremitle kaplı çatılara sahiptirler. Geleneksel Rize evi genellikle iki veya üç katlıdır (res. 5-16). Zemin kat ahır, kiler gibi servis hacimleri için kullanılır. Birinci katta mabeyn (esas yaşanılan alan), sofa ve odalar bulunmaktadır. Taş evlerde bazen şöminelere rastlanır (res. 17). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde evler coğrafi yapı gereği genellikle yamaçlarda, dağınık şekilde, çoğu zaman aile içi birkaç evlik gruplar halinde bazen de birbirinden bir-iki km mesafede konumlanır.

Rize'de 19. yy. sonuna ve 20. yy. başına ait geleneksel konut mimarisinde yapı malzemesi olarak genellikle ahşap ve taş tercih edilir. Rize il merkezinde bulunan konaklar, Rize Müzesi, Çay Müzesi ve Atatürk Evi Anıt Müzesi (res. 5) ile Çamlıhemşin ile Fındıklı ilçelerinde bulunan konut örnekleri Rize ilindeki Osmanlı Dönemi'ne ait öne çıkan konut ögelerindedir. Özellikle Çamlıhemşin ilçesindeki kesme taş konaklar 18.-19. yy.'dandır.

Rize il merkezindeki en güzel Osmanlı konut mimarisi örneklerinden olan Atatürk Evi Anıt Müzesi (Mataracı Mehmet Efendi Evi; res. 5) Müftü mahallesinde yer alır. Kuzeyinde geniş bir bahçesi vardır. İç sofalı planlı ve üç katlı bir evdir. İkinci katının kuzeydoğu odası Atatürk'ün kaldığı odadır. Çatısı ile birlikte üç katlı olan ev, 1902 yılında Mataracı ailesi tarafından yaptırılmıştır.

"Sarı Ev" olarak da bilinen Rize Müze Müdürlüğü binası bodrum+iki katlı olarak 19. yy'da inşa edilmiştir. Sivil mimarinin en güzel örneklerinden olan "Sarı Ev" sonraları müze olarak düzenlenerek 27/06/1998 tarihinde ziyarete açılmıştır. Yöresel mimari örneklerinden biri olan müze binasının yapımında, geleneksel yapı malzemeleri ve teknikleri kullanılmıştır. Yığma taş ve ahşap arası dolgu tekniğinde yapılmış olan duvarlar üzerinde alaturka kiremitli kırma çatılar vardır. Bodrum kat ahır veya depo olarak kullanılmıştır. Birinci katta, mutfak ve misafir odaları bulunmaktadır. İkinci kat ise yaşam alanıdır.

Tuzcuoğulları Konağı Rize'nin il merkezi, Piriçelebi mahallesinde yer almaktadır. Tuzcuoğulları Ailesi'ne ait olan yapının 1870 yıllarında yapıldığı düşünülmektedir. Yapı, taş bir bodrum üzerine zemin kat ve birinci kattan oluşmaktadır. Üç katlı, mabeynli bir evdir. Güneyindeki girişten antre bölümüne ulaşılmaktadır. Antreden doğu yönündeki mutfak ve kuzey yönündeki hole girişi sağlayan iki kapıya ulaşılır. Mutfaktan ise üst katlara çıkışı sağlayan merdiven boşluklarının bulunduğu mekâna

geçiş sağlanır. Merdivenlerin doğu yönünde oturma odası, oturma odasının iki köşesinde ise yatak odaları bulunmaktadır. Kuzeydeki yatak odasının yanında bir yatak odası daha bulunur. Güneydeki yatak odasının dört, kuzeydeki yatak odasının beş, yandaki yatak odasının iki pencere açıklığı bulunurken, oturma odasının beş pencere açıklığı bulunur. Yatak odalarının içlerinde gömme dolaplara yer verilmiş olup, güney yatak odasının yanında bir kapı vasıtasıyla dışarı çıkıntı yapmış olan banyoya ulaşılır. Batı yönündeki yatak odasından tuvalete geçişi sağlayan ara bir hole girilmektedir. Bu holden mabeyn odasına da ulaşılmakta olup, bu odanın da iki pencere açıklığı bulunmaktadır. İkinci katta da aynı plan düzeni küçük farklılıklarla uygulanmıştır. Alt katta mabeyn odası, mutfak ve antre olarak düzenlenen bölümler ikinci katta yatak odaları şeklinde düzenlenmiş olup, antrenin bulunduğu yatak odasında dört, mutfak bölümünün bulunduğu yatak odasında üç, mabeyn odasının bulunduğu yatak odasında ise iki pencere açıklığına yer verilmiştir. Yapının zemin katı ve orta cephesi taş yığma tekniğinde inşa edilmişken, ön cephelerde dolap çatma tekniği uygulanmıştır. Bu teknik Rize ve çevresinde yoğun olarak kullanılmış bir tekniktir. Cephelerde açılmış sürgülü pencerelerin sayısının fazla olması yapıda aydınlatmaya verilen önemi gösterir. Yapının üst örtüsü kırma çatı olup “dedren” saçak yapısı uygulanmıştır. Ahşap oyma dolap kapakları yapının tek süsleme unsurlarıdır.

Çağlayan Mustafa Hacaloğlu Evi Fındıklı köyünün girişinde yer alır. Beş katlı geleneksel ev ve serenderin oluşturduğu yapı, bölgenin en eski ve tipinin en iyi örneklerinden birisidir.

RİZE İLİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KALELERİ

Rize yöresindeki kalelerin hemen hepsi savunma amaçlı yapılarıdır. Bu amaçla stratejik yerlere kurulmuşlardır. Bu kaleler çevresini korumanın dışında, haberleşmek ve yeterince askeri kuvveti barındırmak için tesis edilmiştir. Bu kalelerin içinde en önemlisi Rize Kalesi'dir. Ayrıca il merkezinin doğusunda, Gündoğdu beldesinde bulunan Bozuk Kale ile Pazar ilçesi, Yücehisar köyünde bulunan Cihar Kale küçük yapılar olup, ortalarında birer gözetleme kulelerine sahiptirler. Yine Pazar ilçesinde, küçük bir adacık üzerinde yer alan Kız Kalesi bu kalelerden, kulesi olmadığı için ayrılır. Çamlıhemşin ilçesinde, Fırtına Vadisi'nin hâkim noktasında kurulan Zilkale, Rize Kalesi'nden sonra yörenin en büyük kalesidir. Yine Çamlıhemşin ilçesinde, Tatos Geçidi'ndeki Kale-i Bala içinde birçok tesisata sahip olan bir kaledir.

Rize Kalesi Rize il merkezinin güneybatısında yer alır. Yapım

tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, İ.S. 6. yy.'da yenilenen kale Ortaçağ'da Doğu Karadeniz'de kurulmuş yerel bir krallık olan Trabzon İmparatorluğu Dönemi'nin (İ.S. 1204-1461) ortalarında, yani 13. yy.'da son şeklini almıştır. Kale, iç kale ve halkın oturduğu aşağı kale olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde buna benzer kale yapıları Trabzon ve Giresun kaleleridir. Kale İç Kale ve Aşağı Kale'den meydana gelmektedir. Yoğun yerleşme sebebiyle Aşağı Kale tamamen yok olmuş, batı tarafından bazı sur parçaları ve kuleleri günümüze gelebilmiştir.

İç Kale 150 m yükseklikte doğal bir yükselti üzerinde kurulmuştur. Planı düzgün olmayan bir yamuk şekindedir. Bu kısmın giriş kapısı doğudadır. Dış kapıdan küçük avluya girilmekte ve buradan ikinci bir kapı ile kalenin asıl alanına girilmektedir. İç kaleyi çevreleyen duvarlar kısmen düzgün kesme taş ve moloz taşlardan inşa edilmiştir. Duvarların kalınlığı 1.5 m'dir. İç kale, yarım daire planlı beş kuleye sahiptir. Yakın zamana kadar çok harap durumda olan kalenin surları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca onarılmıştır. Kale duvarları, seyirdim yolu ile kısmen dendanlarla tamamlanmıştır.

Aşağı Kale orjinalinde iç kaleden kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerine doğru açılarak uzayan ve denize ulaşan surlarla çevriliydi. Bugün sadece batı surlarının bir bölümü ile bazı kule kalıntıları kalmıştır. Doğu Karadeniz'in Ortaçağ mimarisi ve arkeolojisi üzerine çok sayıda çalışma yapan İngiliz araştırmacılar Anthony A. M. Bryer ve David Winfield tarafından batı surları üzerinde dokuz kule ve iki kapı yeri tespit edilmiştir. Aşağı kale surları düzgün yontu taşlı, bazı kısımlarda içten takviye kemerleri yer almakta olup, bu kemerler tuğla örgülüdür. Kuleler dikdörtgen veya yuvarlak planlı olup iki katlıydı. Günümüze ulaşan kalıntılardan üst örtülerinin tuğla tonozlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Doğu surlarından hiçbir iz kalmamıştır. Anthony A. M. Bryer ve David Winfield planlarında surların yerini tahmini olarak göstermişlerdir. Büyük olasılıkla surlar vadinin doğu yamaçlarından geçerek kale camisini içine alıyordu. Tuzcuoğlu Konağı'nın batı yanında yapılan bir kazıda sur izlerine rastlanmıştır.

Rize Kalesi'nin tarihlendirilmesi için kesin verilere sahip değiliz. Aşağı Kale surlarının bazı bölümleri II. Alexios Komnenos zamanında (İ.S. 1180-1183) inşa edilen Trabzon Kalesi'nin batı surları ile benzerlik gösterir. İç Kale'den sonraki bir devirde, şehrin önemli bir kısmının korunması için Aşağı Kale inşa edilmiş olmalıdır. İç Kale, Bizans İmparatoru I. Ioustinianos zamanında (İ.S. 527-565) yeniden inşa

edilmiştir. Daha sonra Trabzon Komnenosları zamanında (İ.S. 1204-1461) aşağı surlar inşa edilmiştir. Kale Osmanlı döneminde de onarımlar görmüş ve kullanılmıştır.

Kız Kalesi (res. 18) Pazar ilçe merkezinin batısında küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Kayalık bir zemin üzerinde bulunan kalenin kara ile bağlantısı kesilmiştir. Yaklaşık 7 x 7 m boyutlarındaki kalenin duvarlarında muntazam taş işçiliği görülür. Giriş kapısı batıdandır. Güney surları yıkılmıştır. Sağlam kalan duvarlarda mazgal pencereleri ve yuvarlak kemerli üst kat pencereleri yer almaktadır. Kız Kalesi'nin kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. 13.-14. yy.'larda Trabzon Devleti zamanında inşa edildiği sanılmaktadır. Kale Osmanlı Dönemi'nde onarılarak, kullanılmıştır.

Bozuk Kale Rize il merkezinin 10 km doğusunda Gündoğdu'da, aynı adla anılan derenin kenarında yer alır. Denizden 30 m yükseklikte kurulmuş, küçük bir gözetleme kulesinden ibarettir. Karadeniz sahillerinde sık görülen küçük Ortaçağ kalelerinden biridir.

Cihar Kale sahilden 7 km içeride, Yücehisar köyü sınırları içinde Hemşin Deresi'nin doğusunda yer alır. Ana plan yuvarlaktır. Surların taş işçiliği muntazam değildir. Kapısı kuzeydoğudadır ve iki kule ile desteklenmiştir. Ortada yarım daire planlı bir kule bulunmaktadır.

Kale-i Bala (res. 19-22) Çamlıhemşin ilçesine 40 km uzaklıkta, Hisarcık köyü sınırları içerisinde, Fırtına Deresi'nin kaynaklarına hakim bir noktada kurulmuştur. Kaynaklarda geçen bir diğer adı da "Varoş Kale"dir. Kalenin ana planı dikdörtgen olarak tanımlanabilir. Doğusu, güneyi ve kısmen kuzeyi sarp kayalıktır. Batı tarafı eğimli bir arazi üzerindedir. Giriş kapısı kuzeybatı yönündedir. Kalenin kurulduğu yer ve duvar işçiliği bakımından Zilkale ile ilişkilidir ve Zilkale ile aynı tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır. Kale, Kaçkarlar'ın iç kısma geçit verdiği Başhemşin ve Tatos Geçidi'ne yakındır. Kale çevresinde bazı yayla yerleşimleri vardır. Kalenin surları oldukça harap olmuştur. Kalenin duvar kalınlıkları 50 cm ile 1 m arasında değişmektedir. Aynı cephenin doğusunda bir kapı izi daha vardır. Mevcut kapı 1.10 m genişliğinde ve 2.5 m yüksekliğindedir. Kalenin ortalama uzunluğu 70 m, genişliği ise 25 m'dir. Duvar izlerinden batı kulelerinin varlığı anlaşılmaktadır. İç kısımda doğu duvarına bitişik tonozlu bir mekan kalıntısı vardır. Burası yüksek ihtimalle sarnıç olarak kullanılmaktaydı. Kalenin ilk inşa tarihi konusu çelişkilidir. Kalede Erken Bizans Dönemi'ne ait bazı izler saptanmıştır. İ.S. 14. yy.'ın başlarında aşağı surları Cenevizliler'in inşa ettirdikleri sanılmaktadır. Kale, Osmanlı Dönemi'nde onarılarak kullanılmış ve bölgenin Türkleşmesi'nde etkin

rol oynamıştır. Zilkale ile aynı tarihlerde (İ.S. 14.-15. yy.) esaslı bir onarım gördüğü düşünülmektedir.

Zilkale (res. 23) Çamlıhemşin ilçesinin 12 km güneyinde, Fırtına Vadisi'ndeki bir geçide hakim, yüksekçe bir tepe üzerinde (dere yatağından 100 m, denizden 750 m yükseklikte) konumlanmış (40° 55' N, 40° 57' E), sekiz burç ve bir gözetleme kulesinden oluşan, savunma hendeği durumundaki Zil Deresi'ne merdivenle inilen bir kale olup, Ortaçağ'da inşa edilmiştir. Aslında kalenin ismi "Zir"dir, bu da "aşağı" anlamına gelir. Yani kalenin orijinal ismi "Aşağı Kale"dir. Ahşap olan iç konstrüksiyonu çürüyüp, yok olmuştur. Bryer'a göre kuzey duvarına bitişik dörtgen apsisli oda bir şapeldir.⁴ Bölgenin Osmanlılar tarafından fethinden sonra yapı "Kale-i Zir" adıyla askeri amaçlar için kullanılmıştır. Kale dış surlar, orta surlar ve iç kaleden meydana gelmektedir. Kale doğal bir kaya kütlesi üzerinde kurulmuştur. Dış kalenin kapısına kuzeybatı yönündeki patika bir yolla ulaşılır. Kuzeydeki kapısının söğе taşları sökülmüştür. Bir teras yardımıyla orta surlar seviyesine çıkılır. Buradan ikinci kapı yardımıyla kale içerisine girilir. Orta kale içerisinde üç önemli yapı bulunmaktadır. Bunlar muhafız binası, şapel ve başkuledir. Kulenin dört katlı olduğu, duvarlardaki hatıl izleri ve giriş deliklerinden anlaşılmaktadır. İçerisinde ince bir bölüntü duvarı ve dolgu toprak vardır. Duvarlar üzerinde doğu yönünde kemerli pencereler, diğer taraflarda ise mazgal delikleri bulunmaktadır. Kulenin üstünün dendanlı bir teras şeklinde olduğu belirlenmiştir.

RİZE İLİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ KÖPRÜLER

Rize'nin, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe ve 50 km'lik bir mesafeye ulaşan topografyası, oldukça dik yamaçlar meydana getirmektedir. Bu durum akarsuların denize hızlı bir akışla dökülerek derin vadiler açmalarına neden olmuştur. Buna bağlı olarak dağlık arazide yaşayan yöre insanı, sıkça karşısına çıkan akarsu vadilerini geçip konutlarına, yaylalarına ve tarım alanlarına ulaşmak için köprüler inşa etmiştir. Bu bakımdan Rize yöresinde taş kemer köprü mimarisi oldukça gelişmiştir. Bölge ikliminin ve sellerin etkileriyle bu köprüler çabuk yıpranmış ve sık sık onarım görmüşlerdir. Köprülerde herhangi bir inşaat yazıtına rastlanmamakla beraber, genellikle Osmanlı döneminin son zamanlarında yapıldıkları düşünülmektedir.

Köprülerin tümü, akarsu yatağının iki yanında, karşılıklı birer ayak üzerine yükselen yuvarlak ya da hafif sivri kemerli bir yay formundadır.

4 Bryer/Winfield 1985, 348.

Eskiçağ'dan itibaren farklı zaman ve farklı toplumlar tarafından kullanılan bu formun ercih edilmesindeki ana faktör kullanımından doğan işlevidir. Köprülerin tümünün kemer biçiminde yapılmasının temelinde yatan düşünce, köprünün fevkani yapısı ile sık sık sel suları ile taşan akarsuların altında kalmasını engellemektedir. Ormanlık bir bölge olmasına rağmen köprülerin, ahşap yerine taştan yapılmasının nedeni taşın, suya karşı ahşaba göre daha sağlam ve dayanıklı bir malzeme olmasıdır. Tüm köprüler dikdörtgen planlıdır ve birçoğu tek ve yuvarlak kemerlidir. Çamlıhemşin'deki Kadıköy Köprüsü ve Yukarı Durak Köyü Köprüsü çift kemerli köprülerdendir. Ayrıca bugün sadece ayak kalıntıları kalan, Behice köyünde yer alan köprünün ayak kalıntılarında çift gözlü olduğu tahmin edilmektedir. Köprülerin tek gözlü olmasının sebebi genellikle dar vadilere kurulmasından kaynaklanır. Bazı köprüler basık ya da hafif sivridir. Köprü ayakları çift ya da tek yönde doğal kayalara oturmaktadır. Tümünün korkulukları köprü yolunun iki kenarında tek sıra kesme taş ile oluşturulmuştur.

Köprülerin hemen hemen hepsinde kullanılan taş malzeme, düzgün kesme ve moloz taştır. Köprü kemerleri düzgün kesme taşlardan, ayaklar ve diğer kısımlar, moloz taşlardan inşa edilmiştir. Korkuluklar tek sıra taş olarak yapılmış olup, bazılarında sonradan eklenen demir korkuluklar yer alır.

Köprülerin yükseklikleri vadinin derinliğine göre değişmektedir. 2-3 m yükseklikte köprüler bulunduğu gibi, 15-20 m yükseklikte köprüler de vardır. En yüksek köprülerden biri Çamlıhemşim ilçesinde yer alan Şenyuva Köprüsü'dür. Bu köprü yaklaşık 20 m yüksekliğindedir. Yine köprülerin uzunlukları kuruldukları vadilerin genişliklerine göre 20 m ile 45 m arasında değişmektedir.

Rize'de Osmanlı Dönemi köprüleri arasında Fırtına Deresi üzerinde yer alan kemer köprüler bu köprülerin en ünlülerindedir. Ardeşen'de Karadeniz'e kavuşan Fırtına Deresi'nden Ayder Yaylası'na uzanan güzergâh boyunca çok sayıda kemer köprü görülür.

Fırtına Deresi üzerinde kurulmuş en güzel Osmanlı Dönemi eserlerinden biri olan Timisvat Köprüsü, Köprüköy ile Hoşdere köyleri arasında ulaşımı sağlayan tarihi bir bağıdır. Bu köprü Ardeşen'e 10 km uzaklıktadır. "Çiftkemerli" ve "Osmanlı" adlarıyla da anılmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda restore edilen köprü, biri büyük, diğeri küçük iki gözlü kemer formunda inşa edilmiştir. 18. yy.'da inşa edilmiş bu zarif köprünün zemini taş döşeli olup, korkulukları ve gövdesi kesme düz taştan yapılmıştır. Köprü 35 m uzunluğunda, 13 m yüksekliğinde ve 2,7

m genişliğinde olup, günümüzde yaya geçişinde kullanılmaktadır.

Şenyuva Köprüsü Çamlıhemşin'de eski adıyla "Çinçiva Köprüsü" olup, bölgenin taş köprülerinden biridir. Tek bir kemerle Fırtına Deresi geçilmiştir. Ayrıca korkuluk duvarı tamir edilerek, üzerine demir bir kısım ilave edilmiştir. Köyün yaşlıları 1699 tarihli yazıtının 1946 yılındaki bir selde kaybolduğunu rivayet etmektedirler.

Çamlıhemşin'deki Köprüköy Köprüsü Fırtına Deresi üzerinde kurulu taş köprülerden biridir. Köprü'nün batı ayağına küçük bar tabliye kemeri ilave edilmiştir. Tabliyesi iki yandan dik olan köprü'nün korkuluk duvarları kısmen yıkılmıştır. Köprü'nün 19. yy. sonlarında Müslüman ustalar tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Fındıklı'daki Çağlayan Köprüsü köyün merkezinden geçen Abu Deresi üzerinde kurulmuştur. Bölgedeki yaygın taş köprülerden biridir. Tek bir kemer gözden oluşur. Son yıllarda kullanılmayan köprü'nün korkulukları yıkılmıştır. Yapıldığı tarih bilinmemektedir.

İkizdere'deki Güneyce Köprüsü Güneyce ilçe merkezinden geçmekte olan İyidere Suyu üzerinde yapılmış tek gözlü taş köprüdür. 1901 yılında inşa edilmiştir.

RİZE İLİNDEİ OSMANLI DÖNEMİ ÇEŞMELERİ

Şehitler Çeşmesi (res. 24) İslampaşa mahallesinde eski Güneysu yolu üzerinde, 1917 yılında inşa edilmiştir. Dairevi kemerli bir cepheye sahiptir. Tek lülelidir ve lülesi üzerinde taslığı vardır. Çeşme 1916 yılında şehrin savunması sırasında şehit olan askerlerimizin gömüldüğü bir yerde yapılmıştır. İşgal sırasında Ruslar bu şehitlikten yol geçirmek için kazı yapınca, şehitler buradan nakledilmiştir. Halk bu nakil sırasında şehit askerlerin çürümüş elbiselerinden çıkan paralarla bu çeşmeyi yaptırmıştır.

Meydan Çeşmesi Rize il merkezinde, Hacı Eşref ve Tarım sokaklarının kesiştikleri köşede bulunmaktadır. Çeşme kesme taştan tek cepheli olup, üzerinde 20. yy.'ın başlarına özgü bezemeler bulunuyordu. Rize il merkezinde ismi bilinen, ancak bugün var olmayan diğer çeşmeler Fatma Hanım Çeşmesi (1914) ile Mataracızade Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi (1886)'dir.

SONUÇLAR

Yukarıda saydığımız bu arkeolojik kültür öğeleri Rize turizminin canlandırılması adına kullanılabilir. Bu konuda akademik planlama çalışmaları yapıp, en kısa zamanda harekete geçilmelidir.

NOTLAR VE TEŞEKKÜR

Bu metinde kullanılan kısaltmalar şöyledir: yy.: yüzyıl; ve yya.: yayımcı. “II. Rize Turizm Sempozyumu” sırasında türlü yardımlarını gördüğüm Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’ne mensup sempozyum organizatörlerine teşekkürleri bir borç bilirim. Ayrıca metnimi okuyup, düzelten değerli dostum Emre Göktepe’ye de şükranlarımı sunuyorum.

KAYNAKÇA

- A. Bryer/D. Winfield/S. Ballance/J. Isaac, The post-Byzantine monuments of the Pontos: a source book, Variorum (Burlington, VT, Ashgate 2002).
- A. Bryer/D. Winfield, Byzantine monuments and topography of the Pontos, Dumbarton Oaks Studies 20 (Washington, DC, Dumbarton Oaks Research Library and Collection 1985).
- E. Laflı, Rize’deki Osmanlı Dönemi Camileri, Güncel Sanat 27, Kasım 2016, 21-27.
- M. Ural/F. Kuzucu/M. Sözen (yya.), Kuzeydoğu Anadolu’da Mimari / Architecture in Northeastern Anatolia (İstanbul, Milli Reasürans Sanat Galerisi 2009).

RESİM ALT YAZILARI

Res. 1-4: Rize il merkezinin 20. yy.'ın başındaki hali (Ergün Laflı Arşivi).

Res. 5-16: Geleneksel Rize evlerinden bazı örnekler.

Res. 17: Türlü motif ve sembol barındıran yeşil taştan yapılmış Osmanlı Dönemi şömine taşı; Rize Müzesi.

Res. 18: Kız Kalesi.

Res. 19-22: Kale-i Bala'nın farklı açılardan çekilmiş görüntüleri

Res. 23 : Zilkale.

Res. 24: Osmanlı Dönemi'ne ait bir çeşme örneği.

RİZE'NİN TURİZM DEĞERLERİNDEN BİR GRUP TARİHİ YAPILAR

Ebru ELPE¹

Rize, mavi ile yeşilin buluştuğu ender illerimizdendir, Sahip olduğu doğal güzellikler, diğer illere göre oldukça fazla oranda olan yeşil alanları, sahip olduğu temiz hava, doğa ile baş başa vakit geçirme olanakları ile yaylaları, bu yaylalarda Rize'nin kültürüne uygun olarak inşa edilmiş ahşap konaklama yerleri, Rize'nin kültürünü yansıtan el sanatları ürünleri özellikle ekonomik değeri de fazla olan Rize bezi, ülke ekonomisine büyük katkı sağlayan çay tarımı ve çaylıklar ve çay işletmeleri ile devletin çay işletmesinin açtığı çay bahçesi ve mimari eserleri ile turizm potansiyeli açısından önemli illerimizden biridir.

Her ilin kendi tarihinin özeti gibi olan o ilin geçmişini günümüze taşıyan tarihi yapılar bulunmaktadır ve o tarihi yapılar, içinde bulunduğu ilin binlerce yıllık tarihinin gelen geçene öğreten değerlerdir. Rize'nin tarihi yapıları da turizm değerleri arasında yer alır. Genelde savunma yapıları daha çok dikkat çekmektedir. Özellikle Zilkale; konumu, inşa malzemesi ve mimari özellikleri açısından oldukça dikkat çekici yapılarıdır. Bunun yanı sıra ilde yer alan diğer savunma yapıları, özellikle ahşap üstü kalem işi süslemeleri ve dikdörtgen planlı ahşap tavanlı, çatılı camiler de oldukça önemlidir. Ayrıca Fırtına deresi başta olmak üzere dereler üzerine inşa edilmiş taş köprüler de turizm değerleri açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, sivil mimari örnekleri de Rize'nin turizminin gelişmesine katkıda bulunan örneklerdir.

1 Yardımcı Doçent Doktor, Batman Üniversitesi, ebru.elpe@batman.edu.tr

Bu bildiride, Rize'nin turizm değerlerinden bir grubu teşkil eden tarihi yapılar kısaca ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma için Rize'nin tarihi yapılarının bir kısmı vakit yettiği süre içinde bizzat görülüp incelenmiştir, Rize'nin diğer turizm değerleri de dar vakit içinde gezilip görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rize, Turizm, Tarihi, Yapı, Değer

ABSTRACT

Rize, blue and green meets the few cities of our natural beauty that have, green areas that are quite more than other provinces, owned by the fresh air, to spend time alone with nature possibilities with springs are built in accordance with the Rize culture in this highland wood accommodation, handicraft products that reflect the culture of Rize, especially economic value in excess of Rize cloth is one of our most important regions in terms of tourism potential of the country's economy a major contribution providing tea with agriculture and tea plantations and tea caused the state's tea business with enterprises tea garden and architectural works.

Each province has made history in which he is carrying the history of the province as a summary of its history and that historical buildings, the provincial of the values taught in the past that are thousands of years of history. Rize is located between the historic buildings of the tourism value. In general, defensive structures are attracting more attention. Especially Zilkale; location, very striking structure in terms of construction materials and architectural features. As well as other defensive structures located in the province, especially over wood stenciled decorations and rectangular wooden ceilings, roofed mosque is also very important. Also Firtına progress was mainly stone bridge built over streams are also important in terms of tourism values. This, as well as contributing to the development of examples of civil architecture in Rize tourism.

In this paper, a set of Rize tourism value and to obtain structures which constitute the history briefly. Rize this is a part of the historic structure was studied for the period of time is sufficient to personally seen, Rize other tourism values were seen in the narrow crawl time.

Keywords: Rize, Tourism, History, Structure, Value

GİRİŞ

Turizm, ülkelerin kalkınması ve başta ekonomik açıdan olmak üzere büyümesi açısından özellikle önemli bir faaliyettir. İnsanların o ülkeye olan ilgilerinin canlı tutulması o ülke ile herhangi bir bilgisi olmayan lakin kulaktan dolma birkaç bilgi kısıntısı olan insanları da turizm faaliyetlerine katılmasını amaçlamak, turizm ile ilgili profesyonel olarak uğraşan, bu sektörde ekonomik faaliyette bulunan herkesin görevidir. Ülkelerin ekonomik olarak gelişmelerinin ölçütlerinden biri olan turizm ciddiye alınıp gerekli yatırım yapılır ve özellikle ülkedeki tarihi ve kültürel değerler korundukça turizm açısından olumlu yönde ilerlemeler gerçekleşir. Özellikle “deniz, kum, güneş” üçlüsüne dayalı turizm değerinin olmadığı ya da kısıtlı olduğu illerde ve ülkelerde bu üçlüye karşın alternatif turizm türleri devreye girer. Kültür turizmi, doğa turizmi, adrenalin sporları turizmi, termal turizm gibi türler içinde bulunulan yere göre istifade edilmesi oldukça doğru bir yönelimdir. Denize kıyısı olan iller ve ülkeler ise ellerindeki imkânı sonuna kadar kullanıp yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekecek düzenlemeler yaparak iç ve dış turizmi canlandırma yoluna giderek turizmin ekonomiye katkısını artırmaktadır.

Rize, mavi ile yeşilin buluştuğu ender illerimizden biridir. Özellikle yaylalarındaki temiz hava, doğa sporlarına uygun imkânları ile değerli bir ilimizdir. Rize’de deniz turizmi pek yaygın değildir. İklimin sezonluk deniz turizmüne müsait olmaması nedeni ile deniz turizmi ön planda değildir. Buna karşın doğa aktivitelerinin tercih edileceği, alternatif turizm türlerinin değerlendirileceği elverişli bir ilimizdir. Özellikle yayla, su sporları, kültür turizmi için ideal yerlerden biridir. Tur şirketlerinin Rize ile ilgili programları incelendiğinde Rize’yi tanıtıcı özelliklere sahip yerlerin dâhil edildiği görülmektedir. Zil Kale, Ayder yaylası, fırtına deresi (rafting için), buna örnek olarak verilebilir. Turların süresinin kısa olması ve bu kısa süre içinde gezilecek yerlerin sıkıştırılması, bazı yerlerin tam olarak görülememesine sebep olmaktadır. Her ilin belli başlı yerleri gezilerek tur tamamlanmaya çalışılmaktadır. Tur süreleri daha uzun olsa ya da tur programındaki yerlerin sayısı azaltılsa ve programda yer alan yerler ayrıntılı olarak gezilse daha iyi olabilir diye düşünmekteyiz.

Alternatif turizm türleri içinde kabul edilen kültür turizmi, farklı kültürel özelliklere sahip olan tarihi eserleri bünyesinde barındıran yerlere, geçmişe ait tarihi ve kültürleri öğrenmek amaçlı yapılan turizm olarak tanımlanabilir. (Ay-Yılmaz, 2013; 311) Rize’de kültür turizmi tarihi eserleri, Rize için önemli kültürel öğe olarak değerlendirilen çay, (turizm şirketleri Doğu Karadeniz turlarına çay işleme tesislerini de dâhil

etmektedirler) ve Rize tarihi ve kültürü için önemli şahsiyetlerin hayat hikâyeleri tur otobüsü içinde yolda anlatılarak turistler bu şahsiyetler hakkında bilgilendirilmektedir. İpsiz Recep, Sandıkçı Şükrü vb. Ayrıca, Rize hakkında var olan efsane ve rivayetler ve aşk hikâyesi, turistlerin ilgisini çekecek konular arasında sayılmaktadır.

BULGULAR

Rize ilimizi, turizm açısından cazibe merkezi haline getirecek birçok değer bulunmaktadır. Bunlardan bir grup olan tarihi yapılar, Rize tarihini turistlere zaman içine yolculuk yaptıracak düzeydedir, hem sayıca hem de nitelik açısından önemlidir. Bu grup içinde yer alan kaleler, Bizans, Ceneviz gibi Müslüman olmayan devletlerin eserleri olup farklı dine mensup topluluğun günümüze gelen eserleri olması açısından çeşitlilik arz eder. Rize Kalesi, Bizans Dönemi yapısıdır. Kale-i Bala ve Kız Kulesi adlı yapı, Zil kale gibi kaleler Rize'nin turizm değerlerinden bir kaçısı olarak kabul edilir. Ayrıca Rize'de mahalli ev örnekleri de bol miktarda görülmektedir. (Tuğlacı, 1985: 262)

Kaleler, Rize'nin turizm değerlerinin başında gelir ki, tur şirketlerinin düzenlediği Doğu Karadeniz turunda Rize'deki kaleler özellikle de Zil Kale dikkat çekmektedir. Bulunduğu konum, mimarisi ve beyaz taştan inşa edilmiş duvarları ile turistlerin ilgi odağı olan Zil Kale, Rize'nin tanıtımı ve turizm potansiyeli açısından önemli bir örnektir. Tur şirketlerinin düzenlediği turlarda Zil Kaleye gidiş eğlenceli hale getirilmiş olup milli duyguları da gün yüzüne çıkaracak biçimde kaleye çıkış gerçekleştirilmektedir. Mehter marşı ve Türk bayrakları eşliğinde sanki fetih havası verilerek gerçekleştirilen çıkış turistlere farklı bir atmosfer yaratma eğilimi olarak tanımlanabilir. Kalenin bulunduğu konum ve kalenin kendisi ise turistlerin ilgisini doğrudan kendine çekmektedir. Kalenin girişinde yer alan kafede ise fırında patates satışı özellikle yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

Rize kalesi, önemli turizm değerlerinden biridir. Doğu Roma döneminde inşa edilmiş bir yapıdır. İç kelenin M.S.6. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Aşağı surlar ise Komnenoslar döneminde imparator II. Alexios tarafından inşa edildiği bilinmektedir.(Köse, 2014: 73) Kale duvarları çeşitli onarımlarla günümüze gelmiş olup sağlam durumdadır. (Resim 1,2,3,) Rize kalesi içinde işletmeciliğini Rize Belediyesinin yaptığı çay bahçesi, deniz ve şehir manzarası ise güzel bir mekandır. Turistlerin kaleyi gezdikten sonra yorgunluk atacakları ve dünyaca ünlü Rize çayını yudumlayacakları hoş bir işletmedir. Aşağı kale ise iç kaleye nazaran pek

dikkat çekmemektedir. Oysa aşağı kalenin surları da günümüze sağlam olarak gelmiş bulunmaktadır. Fakat yoğun yerleşim sebebiyle binaların arasında sıkışmış durumda olan surlar arka planda kalmıştır. (Resim 4)

Bu grubun diğer yapı türü olan camiler, özellikle de ahşap konstrüksiyonlu ve ahşap işçiliği örneklerinin ve kalem işi süslemelerinin yer aldığı camiler, turizm açısından bir değer teşkil etmektedir. Rize'nin, eski adı Potomya olan, günümüzde Güneysu olarak adlandırılan ilçesinin tepe noktasında yer alan Kible Dağı Cami, mahalli rivayetlere konu olmuş bir yapıdır. Virajlı ve uzun bir yol aşılarak varılan bu cami için yerel halk, evliyanın namaz kıldığı ve bazı gecelerde ise tepeye ve camiye bur indiğine dair rivayetleri söylemektedir. (Resim 5) Rize merkezde, yer alan camiler, XVI. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde inşa edilmiştir. Bu yapılara örnek olarak vereceğimiz ve turistler tarafından ziyaret edilen bir yapı olan İslam Paşa Camisi, XVI. yüzyıl yapısıdır. İnşa tarihi 1570 olan bu yapıda iç kısımda duvar üstü kalem işi süslemeler dikkat çekicidir. (Resim 6,7)

Genelde inşa edilen ya da onarılan her kalenin içinde veya civarında bir ibadet mekânı bulunur. Rize kalesi yanında yer alan Kale Cam kitabesi bulunan güzel bir yapıdır. (Resim 8,9) Çeşitli dönemlerde onarım geçiren ve özellikle iç kısmı orijinallikten uzaklaşan bu cami, kaleyi ziyaret eden turistler için ibadet ve gezme amaçlı istifade edeceği bir yapıdır. Bir diğer yapı ise günümüzdeki halini 1941 yılında yeniden inşası ile alan Orta Camidir. Merkezde çarşı civarında yer alan caminin ilk inşası XVIII. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu yapının da iç kısmında duvarlarda yer alan kalem işi süslemeler dikkat çekmektedir. Merkezi bir konumda olmasından dolayı turistler tarafından ziyaret edilen önemli yapılardan biridir. (Resim 10,11)

Daha çok ilçeler ve ilçelere bağlı köylerde görülen ahşap malzemenin sık kullanıldığı camilerde ahşaptan yapılmış minber, mihrap, va'z kürsüsü, kapı ve pencere kanatları, üst mahfil gibi yardımcı unsurlar, görülmeye değer işçilik örnekleri sergilemektedir. Genelde dış duvarları taş iç konstrüksiyonları ahşap olan camilerin çoğu XIX. yüzyıla tarihlenmektedir. Rize'de ahşap süslemeciliği de bu yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Kireçhane Köyü Kaytaş Camisi, 1900 yılında inşa edilmiştir Bu caminin ahşap işçilikli minber süslemesi oldukça güzeldir. (Öztürk, 2004: 48) Özellikle yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek güzel bir örnektir. Bunun yanı sıra ahşap işçiliğinin görüldüğü genelde ahşap tavan üstü kırma çatı örtülü ve iki katlı olan bu yapıların başka işlevlere sahip eklentileri ile küçük bir külliye olarak biçimlendirilmiştir. Bu

yapıların temel özelliklerinden biri “kurt boğazı bağlama tekniği” ile inşa edilmiş olması ve ahşap işleme ve süsleme öğelerini bünyesinde barındırmış olmasıdır. Kurt boğazı bağlama tekniği denilen teknikte yapıların köşelerinde hazırlana geçme yerlerinden ahşap parçaları birbirine tutturulur. Ahşap parçaların birbirine tutturulması için hazırlana bu oyuk kısımlar, “boğaz” olarak adlandırılmıştır. Ahşap parçaların biçimlendirilip kereste haline getirilerek geçme yerlerinden geçirilmesi tekniği olarak adlandırılan bu teknik, Kuzey Anadolu’da inşa tekniği olarak sık tercih edilmektedir. (Dolu: 1686)

Rize ilçelerinde sık görülen bu türdeki camilerin dış duvarları taş ya da sıvalı duvarlı iken iç duvarlarında ve özellikle tavanlarda ahşap süsleme örnekleri görülmektedir. Bu yapılardan biri olan Kalkandere ilçesinde yer alan Hüseyin Hoca Köprü Başı Cami, kitabesine göre 1834 yılında inşa edilmiştir. Yerel ev yapım usulü takip edilerek kestane ağacı ahşabı kullanılarak “kurt boğazı tekniği”n de inşa edilen yapının ilk bulunduğu yer şimdiki yerinin karşısında yer alan Of ilçesi Keler Köyü imiş. . (Terzioğlu, 5) Yapı 2011 yılında şimdiki yerine taşınmıştır ve günümüzde şimdiki yerinde hizmet vermektedir. İki katlı olan yapıda iç kısımdaki ahşap unsurlarda yer alan süsleme özellikleri dikkat çekmektedir. (Sav, 2012: 168) Çivi kullanılmadan inşa edilen bu güzel cami ahşap süslemeleri ile ziyaretçilerini beklemektedir. (Ayçiçek, 2015). Bu tür camilerde ahşap süsleme özellikleri ve işçiliği oldukça güzeldir motif olarak natürel bitki ve lale, sümbül gibi çiçeklerin tercih edilmektedir. Yerel ustalar tarafında inşa ev süslemeleri yapılan bu camiler, turizm şirketlerinin tur programlarında yer alması gereken yapılardır.

Genelde Rize’nin ilçelerinde daha sık görülen sivil mimari örnekleri de turistlerin ilgisini çekecek özelliklere sahiptir. Zenginlerin yaptırdığı konaklar gerek mimari özellikleri gerekse duvarlarındaki kalem işi süslemeleri ve ahşap unsurlardaki süslemeleri ile yerli ve yabancı turistlerin hoşuna gidecektir. Tur şirketlerinin programlarında genelde ilçeler yer almamaktadır. Bunun zaman sıkıntısından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Yoksa halk sanatı içinde yer alan bu yapıları görmek, kültür turizmi için fırsat olarak değerlendirilebilir. Özellikle yabancı turistlerin ilgisini çekeceğini düşünüyoruz.

Bu konaklar kırsal alanlarda genelde seyrek olarak yer almaktadır. Bu yapılardan bir kaçını örnek olarak verelim. Çamlıhemşin ilçesinde yer alan *Halil Efendi Konağı* (iç duvarlarında ve ahşap unsurlarda kalem işi süslemeler bulunmaktadır.), *Reyhan Konağı* (duvarlarda kalem işi süslemeler var) *Ofuoğlu Konağı*,.(Çilingiroğlu- Ufuk, 2013, 322) sadece bir

kaçını isim olarak verdiğimiz bu konaklar korunmaya muhtaç yapılardır bu yapılar korunarak restorasyon çalışmaları yapılarak gelecek nesillere miras olarak bırakılmalıdır. Sivil mimariye ait örnekler de aynen ahşap camiler gibi ilçeler de daha çok yer almaktadır. Daha çok konak türünde yapı örneklerini barındıran sivil mimari de Rize'nin aile yaşamını aktarabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, ahşap üstü ya da duvarda sıra üstü kalem işi süsleme örnekleri de turistlerin ilgisini çekecek düzeydedir. Tur şirketlerinin düzenlediği "Doğu Karadeniz Turları"na Rize'nin ilçelerinin de katılmasını gerektiğini düşünmekteyiz.

Rize tarihi ve yeni yapılan köprüleri ile de dikkat çeken bir ilimizdir. Moloz ya da kesme taştan inşa edilen köprüler, sele karşı dayanıklı olan mimari ve duvar örgüleri ile günümüze sağlam olarak gelebilmişlerdir. Bu köprüler hakkında halk dilinde söylenen bazı rivayetler bulunmaktadır bu rivayetleri tam olarak öğrenemediğimizden dolayı burada bahsetmemeyi düşündük fakat köprülerin nice sevdaları barındırdığı gerçeğini biliyoruz. Rize köprüleri de turizm için önemli değerlerden birisidir Köprü üzerinde çekilen fotoğraflar, köprü mimarisine karışmış olarak turizm için değer olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Rize ilimizin turizm değerlerinden bir grup olan tarihi yapıların Rize turizmüne katkısının kısaca ele alındığı bu bildiriye, Rize tarihinin tanıklarından olan ve tarihi günümüze taşıyan tarihi yapıların turizm için öneminden bahsedilmeye çalışılmıştır. Tur şirketlerinin düzenlediği Doğu Karadeniz turlarının vazgeçilmez şehirlerinden biri olan Rize, sahip olduğu tarihi, doğal ve kültürel değerleri ile yerli ve yabancı turistlerin dikkatini yakın zamanda daha da fazla dikkatini çekmektedir. Özellikle kaleler, fetih süreci ve Müslüman ve Türk olmayan devletlerin de burada hüküm sürdüğüne dair en önemli kanıtlardır. Kale gezileri yerli ve yabancı turistler açısından farklı algı ve duygular barındırmaktadır. Özellikle Zil Kale'de bu açıkça belli olmaktadır. Fetih havası verilerek çıkılan bu kalede milli duygular ön planda olmaktadır. Yerli turistler bu duyguyu iliklerine kadar hissederek kale ziyaretini gerçekleştirmiş olmaktadır. Yabancı turistler ise kendilerine ait çeşitli duygularla ve hayranlıkla kaleyi incelemektedirler. Turistler arasında mimar, arkeolog, sanat tarihi gibi branşlarda uzman, akademisyen olanlar ise "incelemek için bir yapı daha" düşüncesini de taşımaktadırlar.

Rize, kaleler açısından zengin bir ilimizdir. Rize kalesi, merkezde yer alan, onarımlarla günümüze sağlam olarak gelmiş bir yapıdır. İç Kale

ve Aşağı Kale olmak üzere iki kısımdan oluşan yapıda iç kalede yer alan çay bahçesi, turistler için dinlenme ve eğlenme amaçlı bir yer olarak güzel bir mekândır. Aşağı kale ise iç kaleye göre, yapılar arasında sıkışmış olmasından dolayı, daha sönük kalmıştır. Bundan dolayı da turistlerin dikkatini çekmekten uzaktır. Aşağı kale canlandırılmak suretiyle turizm için değerlendirilebilir tabii bu işler de yerel yönetimler ve ilgili kurumlar tarafından gerçekleştirilecek işlemlerdir. Bu iki kale dışında ilde başka kaleler de bulunmaktadır. Özellikle Pazar ilçesinde yer alan, günümüze bir kısmı gelebilen “Kız Kulesi “ adını taşıyan yapı, belki de içinde barındırdığı efsanesi ile görülmeye değer yerlerden biridir. Kalelerin inşasında çeşitli rivayetlerin olduğu bilinmektedir. Kaleler, bu açıdan da değerlendirilecek olursa daha cazibeli bir yer olarak önemine önem katmış olacaktır.

Rize turizminin ilgi çeken diğer bir yapı grubu olan camiler, özellikle de ahşap konstrüksiyonlu ve ahşap işlemeciliği örnekleri gösteren camiler, İslam dininin temel yapısı olması ve bünyesinde barındırdığı mimari özellikleri ile hem ibadet hem de gezme amacına hitap eden yapılardır. Karadeniz bölgesindeki illerde ahşap, cami, ev gibi yapıların önemli ve çok tercih edilen inşa ve süsleme malzemesidir. Rize ‘deki camiler özellikle ilçelerdeki camilerin inşa ve süslemelerinde de ahşaptan istifade edilmiştir. Ahşap konstrüksiyonlu ve ahşap süslemeli ya da sadece ahşap süslemeli camiler, özellikle ilçelerde yer alan camiler, yerel ahşap ustalarının maharetlerini sergileyen ve halk kültürü ve sanatını yansıtan nadide eserlerdendir. Günümüzde yol olmayan başlayan, çırak bulunması zor olan ahşap işlemeciliği hakkında tarihi birer belge olması açısından da bu camiler önemlidir. Bu camilerin geniş halk kitlelerine tanıtılması ve turizm faaliyetleri içinde bu camilerin görülmesi de katılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Rize, daha çok doğa turizmi, yayla ve termal turizm açısından potansiyeli yüksek olan bir ildir. Bunun yanı sıra tarihin aktarılması, tarihi belge niteliğindeki yapıların varlığı ile de bu açıdan da önemlidir. Alternatif turizm türü olarak sınıflandırılan kültür turizmi için zengin eserler barındırması açısından da turizm değeri olan bir ildir. Turizm faaliyetlerinin sadece il merkezinde değil de ilçeler bazında da ele alınması gerekliliği kültür turizmi açısından oldukça önemli olduğunu düşünmekteyiz. Tur şirketlerinin fazla bilinmeyen turizm değerlerini de tur programlarına alıp bu değerleri turistlere göstereceklerine dair umutlarımızı taze tutmaktayız.

KAYNAKLAR

- Ay,B & Yılmaz, F. (Temmuz 2013),”II. Rize Kalkınma Sempozyumu(Çay- Lojistik- Turizm), 3-4 Mayıs 2013, RTE Üniversitesi Yayınları , Rize, 310-320).
- Ayçiçek, K. (2015), “Of’un Tarihi Keler Camisi Rize’nin Oldu” <http://www.karadenizolay.com/m/?id=389> Erişim tarihi 29-8-2016)
- Çilingiroğlu, M.T & Ufuk, S.R. (2013), “ Çamlıhemşin’deki Tarihi Konakların Turizm Potansiyeli”, II. Rize Kalkınma Sempozyumu(Çay- Lojistik- Turizm), 3-4 Mayıs 2013, RTE Üniversitesi Yayınları , Rize, 321-334
- Dolu, Y.B.(..),” Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler, (1685-1701), <http://www.kocaelitarihsempozyumu.com/bildiriler/> Erişim tarihi: 29 -08-2016
- Gedik, M.(2015), “ Rize Kalesi Şehrin Başını Taç Gibi Süslüyor”, <http://www.rize.gov.tr/rize-kalesi-sehrin-basini-bir-tac-gibi-susluyor>. Erişim tarihi: 28-08-2016
- Özkul,E & Demirer D.(2012),”Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü. Bölge Planları Üzerine Bir Doküman İncelemesi” İşletme Araştırmaları Dergisi, 4/4, 157-181
- ,Öztürk, A. (2004), (Kitap bölümü), *Rize El Sanatları*, (2004), 2.Baskı Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, Rize
- Rize Kültür Derlemeleri*, (2011), 2. Baskı , Rize, Türkiye, Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları , Rize.
- “Rize Kültür Varlıkları” (2016), , <http://www.arkeolojikhaber.com/haber-rize-kultur-varliklari-855/>
- Sav, M. (2012), “ Rize Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Sahil Cami”, Vakıf Restorasyon Yıllığı , 4. ,162-169.
- Terzioğlu, O. *Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı*, Rize, Türkiye, Rize Valiliği İl Özel İdaresi Kültür Hizmeti Yayınları.
- Tuğlacı, P.(1985), *Osmanlı Şehirleri*, . İstanbul, Türkiye, Milliyet Matbaası .
- Yeşiltaş, M&Çeken, H vd. (Aralık 2009), “ Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının Swot Analizi ile Değerlendirilmesi”, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, S. 3, 250-259
- Zırh, İ.H. (2012), “ Rize Kalesi, Rize’nin Tek Tarihi Eseridir”, <http://www.rizekentkonseyi.org/rize-kalesi-rizenin-tek-tarihi-eseridir/>.

RESİMLER

Resim 1: Rize Kalesi surları. (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 2: Rize kalesi surları. (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 3: Rize Kalesi Aşağı Surlarından Görünüm (Resim, tarafımızdan çekilmiştir.)

Resim 4: Pazar ilçesi Kız Kulesi. (Resim, www.rizepazar.com dan alınmıştır.)

Resim 5: Güneysu, Kibledağı Camisi, (Resim, tarafımızdan çekilmiştir.)

Resim 6: Rize Merkez, İslam Paşa Camisi, dış görünüm.(Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 7: İslam Paşa Camisi, iç kısımda duvar üstü kalem işi süslemeler. (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim8: Rize Kale Cami dış görünüm. (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 9: Rize Kale Cami, Kitabesi (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 10: Merkez, Orta Cami dış görünüm. (Resim, tarafımızdan çekilmiştir).

Resim 11: Merkez, Orta Cami iç kısım (Resim, tarafımızdan çekilmiştir.)

Resim12 Kalkandere, Hüseyin Hoca Cami.

(Resim , http://www.karadenizolay.com/images/album/keler_35.jpg den alınmıştır)

Resim13 Aynı cami mihrap.

(Resim, <http://www.karadenizolay.com/m/?id=389> dan alınmıştır.

Resim.14 Naliya Hotel'in serender biçimli odaları (Resim, tarafımızdan çekilmiştir.)

Resim 15: Lazidas. (Resim tarafımızdan çekilmiştir.)

ÇAMLIHEMŞİN'DE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZM AMAÇLI KULLANILMASI İLE İLGİLİ YEREL HALKIN GÖRÜŞLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bilgen METE¹

ÖZET

Kültür ile ilgili unsurların kullanıldığı turizm aktivitelerinde yerel halkın bu konuya bakış açısı önemli bir rol oynamaktadır. Kendine ait değerlerin turizm amaçlı kullanılması konusundaki yerel halkın düşüncelerinin turizm faaliyetlerini direkt olarak etkileyeceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı; Çamlıhemşin'de yaşayan yerel halkın kültürel miras ile ilgili algılarını ve yörenin sahip olduğu kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı ile ilgili düşüncelerini belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla, Rize ilinin Çamlıhemşin ilçe merkezinde yaşayan yerel halka anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; Çamlıhemşin'de yaşayan yerel halk kültürel miras kavramının bilincindedir, ancak bu unsurların yeterince korunmadığını düşünmektedir. Ayrıca, yerel halk sahip oldukları kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanılmasına olumlu bakmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çamlıhemşin, Kültürel Miras, Turizm

ABSTRACT

In the tourism activities that use the cultural factors, the local people's opinions have a great role. The opinions of local people about

1 Bilgen Mete; Öğretim Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, bilgen.mete@erdogan.edu.tr

the usage of their own values in tourism will directly affect the tourism activities. The aim of this study is to try to determine the perceptions of local people in cultural heritage and the opinions of local people about the usage of cultural heritage in tourism. For this purpose, a survey is applied to local people who live in Çamlıhemşin town centre and collected data is analyzed in SPSS. According to these results, the local people know what cultural heritage is but they think the cultural heritage is not conserved enough. Besides, they think positively about the usage of cultural heritage in tourism.

Keywords: Çamlıhemşin, Cultural Heritage, Tourism

GİRİŞ

Çekicilik, bir turizm ürününün en önemli unsurlarından biridir. Turistik ürünü çekici kılan özellikler ise; o yere ait doğal unsurlar, sosyo-kültürel unsurlar, ekonomik unsurlar ve psikolojik unsurlardır. Sıralanan bu unsurlardan sosyo kültürel unsurlar o destinasyonun; gelenek-görenekleri, kültürel varlıkları, siyasal yapısı, eğitim durumu ve kentleşme düzeyinden oluşmaktadır (Kozak, 2008: 127). Turizm anlamında başarılı destinasyonlar, destinasyonda yaşayan yerel halkın kültürel değerlerini kaybetmeden devam ettirebilen ve bunları turistleri çekebilecek bir unsur olarak değerlendirebilen destinasyonlardır (Özdemir, 2008:33).

Turizmin kültürel önemini anlayabilmek için öncelikle kültür ve turizm arasındaki ilişkinin bağlantılarına bakmak gereklidir. Kültür ve turizm arasındaki ilişki iki taraflıdır. Destinasyonun sahip olduğu kültür turistlerin o bölgeyi ziyaret etmesini sağlar, yani turizm hareketini başlatır. Kültür, içinde yaratıldığı topluma özgüdür, doğal ortamda görülmeli ve kültür turisti, o kültürün bulunduğu yere gitmelidir. Diğer taraftan bölgeyi ziyaret eden turistler ziyaret ettikleri bölgenin kültürünü etkiler. (Kozak ve Bahçe, 2012: 147).Turizm aktiviteleri genellikle sanayileşmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yapılmaktadır. Turistler gittikleri yerlere kendi kültürlerine ait değerleri de götürmekte ve gittikleri yerin kültürünü etkilemektedirler. Bu noktada bu ülkelerin turizm aktivitelerinden nasıl etkilendiği önem taşımaktadır (Timothy ve Nyaupane, 2009:56).

Turizm faaliyetleri destinasyonun sosyo-kültürel yapısında değişik etkiler meydana getirebilir. Bu etkiler; tarihi ve kültürel mirasın korunması, toplumsal yapıda olumlu değişiklikler, yerel halk için eğlence olanaklarının yaratılması gibi olumlu yönde olabileceği gibi; sosyo-kültürel değerlerin istenilmeyen yönde değişmesi, kültürel kimliğin

kaybolması, insan davranışlarında aşırı ticarileşme, yöresel dil üzerindeki etki ve kötü alışkanlıklar gibi olumsuz yönde de olabilir (Kahraman ve Türkay, 2009:61). Dolayısıyla kültürel turizm aktivitelerinin en önemli paydaşı olan yerel halkın turizm faaliyetlerine bakış açısı, kendi kültürüne ait değerleri diğer insanlarla paylaşmak isteyip istememesi bu faaliyetler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Rize ili Çamlıhemşin ilçe merkezinde yaşayan yerel halkın kültürel miras kavramına ve kültürel miras unsurlarının turizmde kullanılmasına ilişkin bakış açısını belirlemek üzere yapılmıştır.

Çamlıhemşin %80’i ormanla kaplı, 885 kilometrekarelik bir alanı kaplayan, Rize ilinin denize sınırı olmayan ilçelerinden birisidir. İlçe Kaçkar Dağları ile çevrilidir. İlçe merkeziden geçen Fırtına Deresi’nden dolayı Fırtına Vadisi olarak anılır (Çamlıhemşin Belediyesi, 2016). Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi ve Ayder Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016). Bölge turizm açısından oldukça aktif durumdadır ancak bölgede kültürel miras unsurlarının turizmde kullanımıyla ilgili yerel halkın düşüncelerinin alınmasını içeren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma bu anlamda literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

KÜLTÜREL TURİZM

Gidilecek yerin kültürü her zaman insanların ilgisini çekmiş ve seyahat etmeleri için önemli motivasyon kaynakları arasında yer almıştır. Farklı ülkelerdeki insanların nasıl yaşadığını, çalıştığını görmek, başka toplumlara uyum sağlamak, tarihe katılmak kültürle ilgili motivasyon kaynaklarından (Akgül, 2004:214). Bunların yanında otantiklik arayışı, derin kültürlerarası etkileşim, kendini ve uygarlıklar tarafından kirletilmemiş kültürleri keşfetme de diğer kültürel kaynaklı seyahat etme nedenleri arasında sayılabilir (Craik, 1997:114).

İnsanların farklı kültürleri tanımak amacıyla seyahat etmeleri kültürel turizm kavramının doğmasına neden olmuştur. Ancak kültürel turizm kavramı ile ilgili henüz tanım birliğine varılamamıştır. McKercher ve du Cros (2002) “Kültürel turizm nedir?” sorusunu şöyle yanıtlamışlardır: “Bu çok basit bir soru gibi görünmektedir ancak cevaplama oldukça zordur. Çünkü neredeyse kültürel turist sayısı kadar kültürel turizm tanımı vardır.” Kavram ile ilgili tanımlama yapmanın zor olmasının en önemli nedeni kültür kavramının kendisinin oldukça geniş olmasıdır (McKercher ve du Cros, 2002:3). Bir toplumun kültürü; insanın ortaya koyduğu ve içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik gibi geniş bir tanıma

sahiptir (Akgül, 2004:209). Kültür, canlı ve sürekli değişen bir olgudur. Kültürün oluşumunda; inançlar, gelenekler, normlar, düşünce şekilleri gibi manevi öğelerin yanında, teknoloji, doğal çevre, araç-gereçler, giysiler gibi maddi öğelerin de büyük rolü vardır (Kozak ve Bahçe, 2012: 145). Bu durum kültürün çeşitliliğini ve kavramı tanımlamanın zorluğunu açıklamaktadır.

Dünya Turizm Örgütü kültürel turizmi; kişilerin eğitim turlarına, sanatsal gösterilere, festivallere ve kültürel etkinliklere katılma, sit alanlarını ve anıtları ziyaret etme ve dini ziyaretler gibi kültürel motivasyonlarla hareket etmeleri olarak tanımlamıştır (du Cros ve McKercher, 2015:5).

Craik (1997) ise kültürel turizmin; hem kültür temelli turizm deneyimlerini tanımlayan hem de çok sayıda çeşidi içeren kültürel temelli turizmde derinlik sağlayan kapsayıcı bir kavram olduğunu öne sürmüştür. Ona göre deneyimleri içeren kültürel turizm; düzenlenen görsel sanatların, sahne sanatlarının ve festivallerin ziyaret edilmesini ifade eder. Miras turizmi ise; doğal ve tarihi alanların, binaların ve anıtların ziyaret edilmesini içerir (Craik, 1997:118). Bu noktada destinasyonun sahip olduğu kültürel miras varlıkları ve bunların turistlere sunulması büyük önem taşımaktadır (du Cros ve McKercher, 2015:6).

KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI

Kültürel miras kavramı; “geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır (Can, 2009:3). Kültürel miras; somut ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki başlık altında incelenir.

Somut kültürel miras; tarihi değeri olan şehirler, kasabalar, binalar, arkeolojik alanlar, kültürel alanlar, nesnelere ve müzeler gibi kültürel değere sahip varlıkları içerir (du Cros ve McKercher, 2002:66). Bu varlıklar Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından: Anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanları olarak sınıflandırılmıştır (UNESCO, 2015).

Anıtlar: Tarih, sanat ya da bilim açısından seçkin evrensel değer oluşturan mimari çalışma, anıtsal heykel ve resim, arkeolojik parça ya da yapıt, yazıt ve mağaralardan oluşmaktadır.

Yapı Toplulukları: Tarih, sanat ya da bilim açısından evrensel bir değere sahip olan, mimarisi, türdeşliği ya da dünyada bulunduğu yer açısından farklılık gösteren ayrı ya da birleşik yapı topluluklarıdır.

Sit Alanları: Tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açıdan evrensel değere sahip olan, insanlar tarafından yapılmış ya da insan ve doğa tarafından ortak olarak oluşturulmuş arkeolojik alanları ifade eder.

Somut olmayan kültürel miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır. Somut olmayan kültürel miras; sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, geleneksel yemekler, halk hekimliği ve el sanatları geleneğinden oluşmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016).

KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ TURİZM AMAÇLI KULLANIMI

Kültürel turizmin hızlı gelişimi 1960’lı ve 1970’li yıllardan sonra olmuştur. İnsanlar kitle turizmi yerine kültürel turizme yönelmiş, doğası ve kültürü korunmuş yerleri tercih etmeye başlamıştır (Özdemir, 2011:131). Kültürel turizm; önceleri tarihi yerlerin, müzelerin, sit alanlarının ziyaret edilmesi ile gelişmeye başlamış; sonraki yıllarda ise geleneksel mimari, müzik, el sanatları, fuar ve festivaller önem kazanmıştır (Emekli, 2003:45). Kültürel miras kavramı kültürel turizmin önemli bir parçasıdır (McKercher, 2001:165) ve hatta kültürel turizmin yapı taşlarını oluşturduğu söylenebilir (McKercher vd., 2005:541). Çünkü dil, din, gelenek, davranış ve zevkler, sanat, felsefe, geleneksel yemekler, tarihi yapıtlar, arkeolojik alanlardan oluşan kültürel miras kavramı kültürel turizmin önemli çekicilikleri arasında yer almaktadır (Akgül, 2004:216).

Ancak, kültürel mirasın turizme konu olabilmesi için, öncelikli olarak turistlerin gereksinimlerini karşılayacak hale getirilmesi ve tüketicilerin tüketimine sunulması gerekmektedir (Özdoğan, 2014:50). Turizm amaçlı kullanılan kültürel miras varlıklarının korunması ve yönetimi büyük önem taşımaktadır. Dünyanın birçok yerinde, kültürel miras alanlarında turizm politikalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu miras alanları, ziyaretçilere deneyim sunmak ve turizm potansiyelini artırmak amacıyla metalaştırılmaktadırlar. Bu durum aslında bir dengeyi gerektirmektedir. Bu bölgeler metalaştırılırken, yenilenmeyen bu kaynakların gelecek nesillere aktarılması için, korunmasına ayrı bir önem verilmelidir (McKercher, 2001:166). UNESCO 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmiştir. Türkiye de 2006 yılında bu sözleşmenin uygun bulunduğu dair

kanunla bu sürece dâhil olmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016). Somut olmayan kültürel mirasın korunması çalışmaları, somut kültürel mirasa göre farklılık göstermektedir. Burada koruma adına yapılması gereken, somut olmayan kültürel mirasın dinamik ve canlı tutulmasıdır. Çünkü somut olmayan kültürel miras nesne değil, insan odaklıdır (du Cros ve McKercher, 2002:83).

1999 yılında kabul edilen Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi; turizm eserlerinin insanoğlunun ortak mirası olduğunu, yürütülen turizm faaliyetlerinin sanatsal, arkeolojik, kültürel mirasa saygı içinde gelecek nesiller dikkate alınarak yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yine bu ilkelere göre geleneksel kültür ürünlerinin bozulması ya da standartlaştırılması yerine yaşaması ve gelişmesine olanak verilmelidir (WTO, 1999).

Özellikle az gelişmiş ülkelerde sosyo-ekonomik faydaları yüzünden kültürel miras turizmi geliştirilmek istenmektedir. Ancak gelişen kültürel miras turizmi plansız yapılandırılırsa, yerel kültür için olumsuz sonuçlara yol açabilir. Olumsuz etkileri azaltmak için yapılması gerekenlerden biri; yerel halkın da paydaş olarak turizm gelişimine dâhil edilmesidir (Fernandes, 2013:27-28). Bu amaçla yerel halkın sahip olduğu kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanılmasını isteyip istememesi ile ilgili görüşlerinin alınması, yürütülecek olan turizm faaliyetleri ile ilgili yol gösterici olacaktır. Genç ve Şengül (2015), Mudurnu ilçesinde kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanımı ile ilgili yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan çalışmalarında, halkın bu faaliyetlere olumlu baktığı sonucuna ulaşmışlardır (Genç ve Şengül, 2015:218). Çetin (2010) tarafından yürütülen bir çalışmada ise, Cumalıkızık köyünde yaşayan yerel halkın turizme ve kültürel mirasa bakış açısı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaya göre halk kültürel miras turizmine sıcak bakmaktadır ancak turizmden ekonomik olarak yeterince yararlanmadığını düşünmektedir (Çetin, 2010:188). Ayrıca Okuyucu ve Somuncu'nun (2012) Osmaneli'nde yürüttükleri benzer bir çalışmada ulaşılan sonuçlara göre halk turizmin yörelerinde gerçekleştirilmesine sıcak bakmaktadır (Okuyucu ve Somuncu, 2012:37).

Bu çalışma, Çamlıhemşin'de yaşayan yerel halkın kültürel miras unsurları ile ilgili algılarını ve bu unsurların turizm amaçlı kullanımı ile ilgili düşüncelerini belirlemek için yapılmıştır.

ÇALIŞMANIN ARAŞTIRMA SORULARI

- ✓ Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halk sahip olduğu kültürel miras unsurlarının farkında mıdır?
- ✓ Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halkın sahip olduğu kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanımı ile ilgili düşünceleri nelerdir? Şeklinde oluşturulmuştur.

ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ

Çamlıhemşin; Rize ilinin Pazar, Ardeşen, Çayeli, Hemşin, İspir, İkizdere ve Yusufeli ilçeleri ile komşu olan bir ilçesidir. Çamlıhemşin denizden yaklaşık olarak 300 m yüksekliktedir. 885 kilometrekarelik bir alana sahiptir ve bu alanın % 80’i ormanlarla kaplıdır. İlçe merkezinden geçen Fırtına Deresi’nden dolayı Fırtına Vadisi olarak anılır (Çamlıhemşin Belediyesi, 2016). Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi ve Ayder Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi bu ilçede yer almaktadır. Dolayısıyla ilçe, turizm anlamında büyük bir potansiyele sahiptir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016).

İlçe, zengin bir kültüre ve kültürel miras kaynaklarına sahiptir. Bunlardan ilki Çamlıhemşin evleridir. Çamlıhemşin evleri ilçenin; Konaklar, Aşağışimşirli, Kavak, Mikron, Ortanköy, Şenköy, Şenyuva, Ülküköy, Yolkiy ve Yukarı Çamlıca gibi mahalle ve köylerinde yer alır. Genellikle üç katlı ve taştan inşa edilen konakların üst kısımları ahşap işlemelidir. Bazı konakların alt katlarında taş işlemler kullanılmış, üst katlar dolma taş tekniğiyle ahşap arasına taş doldurmak suretiyle yapılmıştır. Ortak özellikleri; hemen hepsinin merkezi bir baca ve mutfak sistemine sahip olması, geniş odaların içinde banyoların yer almasıdır. Evlerin tavanlarında ve gömme dolaplarda ahşap süslemeler ve özellikle oturma odaları, misafir odaları ve şömine başlarında çiçek işlemleri vardır. Bu konaklardan bazıları şunlardır; Müftüoğlu Konağı, Firiloğlu Konağı, Hunanoğlu Konağı, Burumoğlu Konağı, Arifoğlu Konağı, Karayalçın Konağı, Lazaloğlu Konağı, Gülaboğlu Konağı, Demircioğlu Konağı, Kitapçioğlu Konağı, Çolakoğlu Konağı, Köroğlu Konağı, Mazikoğlu Konağı, Kozizoğlu Konağı, Köseoğlu Konağı, Melikoğlu Konağı, Delimet Konağı, Hacaloğlu Konağı, Ortamelik Konağı, Tarakçioğlu Konağı, Dudi Konağı, Koçi Konağı, Şerefioğlu Konağı, Reyhan Konağı, Oflluoğlu Konağı, Halil Efendi Konağı, Ali Efendi Konağı, Miyaniç Konağı, Sağırların Konağı, Hacıelim Konağı, Ertanç Konağı, Pelitler Konağı, Hacı Ömer Efendi Konağı, Hacı İdris Konağı, Sarıoğlu Konağı’dır (Demirel, 2014:60).

İlçede yapılan yöresel yemekler Rize merkezle çok fazla farklılık göstermemektedir. Yörenin coğrafi özelliklerinden dolayı kullanılan ana malzemeler; mısır, kara lahana, fasulye ve hamsidir (Acuner vd., 2011:536). En önemli yöresel yemekler arasında; karalahana çorbası, korkoto çorbası, fasulye çorbası, hamsikoli, kiremitte hamsi, hamsi köftesi, mısır ekmeği, muhlama, karalahana sarması, fasulye tavalısı, turşu kavurması, pekmezli asude, pepeçura, laz böreği, pekmezli kabak sayılabilir (Çamlıhemşinliler Vakfı, 2016).

Yörenin giyimi kendine özgüdür. Kadınlar içten foga denilen bir elbise giyer, bunun üstüne kokneç bağlarlar. Ayaklarına ise uzun çorap ve lastik ayakkabı giyerler. Bele dolaylık dolanır. Başa tülbent veya çember onun üstüne puşi bağlanır. Erkeklerin yöresel kıyafeti ise; üstü bol, dizden aşağısı dar bir şalvar, ayağa yün çorap, ayakkabı olarak da çariktır (Çamlıhemşinliler Vakfı, 2016).

İlçede düzenlenen iki önemli festivalden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri: Çamlıhemşin Ayder Galer Düzü Kültür Sanat ve Doğa Festivali; festival Çamlıhemşin Kaymakamlığı ve Çamlıhemşin Belediye Başkanlığı tarafından haziran ayının 2. haftasında düzenlenmektedir. Festivalde yöresel çorap örme yarışması, tulum çalma yarışması, çocuklarda yöresel kıyafet yarışması yapılmaktadır. Diğeri ise; Çamlıhemşin Ayder Kardan Adam Şenliğidir. Şenlik Çamlıhemşin Belediyesi ve Çamlıhemşin Doğa Sporları Kulübü tarafından her yıl sömestr tatilinde düzenlenmektedir (Çamlıhemşin Belediyesi, 2016).

Yöreye özgü el sanatlarından en önemlisi çorap örmedir. Çoraplar çok renkli olmalarıyla dikkat çekmektedir. Beş şişle örülen çoraplar uzun ya da kısa olarak yapılabilmektedir. Çorabın ana malzemesini koyunyünü oluşturur. Çorapların motifleri için ise esin kaynağı doğadır. Ayrıca ilçede Rize'nin diğer ilçelerinde olduğu gibi sepet örücülüğü de yapılmaktadır (Rize Valiliği, 2016:23-24).

İlçenin bir başka kültürel miras zenginliği tarihi yapılarıdır. Bunlardan en önemlisi Fırtına Vadisi'ne hakim noktada kurulmuş olan Zil Kale'dir. Kale, Rize Kalesi'nden sonra kentteki en büyük kaledir. İlçe merkezinin 15 km. güneyinde, Fırtına Deresi'nin batı yamaçları üzerine kuruludur. 14.-15. yy'da yapıldığı düşünülmektedir. İlçedeki bir diğer tarihi kale, Kale-i Bala'dır. Kale Kaçkarların iç kısmına geçit veren Başhemşin ve Tatos Geçidi'ne yakındır. Bir başka tarihi yapı; Aşağı Çamlıca Köyü Camisidir. Caminin yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte 19. yüzyılın ortalarında yapıldığı sanılmaktadır. Camide zemin kata medrese bölümü yerleştirilmiştir. İlçedeki bir başka tarihi cami

Şenköy Cami’dir. Cami son derece meyilli bir arazide 1900 yılında köy halkı tarafından yapılmıştır (Rize Valiliği, 2016:19-20).

İlçede yer alan kemer köprüler de önemli tarihi yapılarıdır. İlçede Fırtına Deresi boyunca farklı boyutlarda kemer köprüler bulunmaktadır. Bunlardan Çinçiva Köprüsü olarak bilinen Şenyuva Köprüsü, 1696 yılında Çamlıhemşin – Çat yolunun 7. km’sinde inşa edilmiştir. Güroluk Köprüsü; Küçük Köprü yuvarlak kemerli ve tek gözlü bir köprüdür. Çamlıhemşin Merkez 1 Köprüsü ise; Çamlıhemşin – Ayder yol ayrımında Konaklar mevkiinde yer almaktadır. Kadıköy bir diğer adıyla Örenkit Köprüsü; Çamlıhemşin – Ayder arasındaki Örenkit Mevkii’nde Fırtına Deresi üzerindedir. Kavak Köprüsü; Çamlıhemşin ile Ayder arasında Aşağı Şimşirli Köyü’ndedir. Bu bölgede yer alan bir diğer köprü Mikron Köprüsü’dür. Yukarı Şimşirli Köprüsü ise; Çamlıhemşin – Ayder yolünün yaklaşık 7. km’sinde Yukarı Şimşirli Köyü’nde yer alır. Çat Köprüsü; Çamlıhemşin ilçe merkezine yaklaşık 25 km mesafede Çat Köyü’ndedir. Bir diğer köprü Hala Deresi üzerinde yer alan Kale-Hala Köprüsü’dür. Makrevis Köprüsü, Çamlıhemşin – Çat yolunun yaklaşık 700 m. ilerisinde, Konaklar Mevkii’nde yer alır. Orta Köprüsü; Çamlıhemşin – Çat yolunun yaklaşık 5. Km’sinde yer alır. Köprüye 12 m’lik patika yol ile ulaşılmaktadır. Kaleköy Köprüsü; Kaleköy ve Verçenik Yaylası yol ayrımında yer alır (Rize Valiliği, 2016:87:90).

Yöre türkü açısından zengin bir birikime sahiptir. Özellikle atma türküler kültürde önemli bir yer tutmaktadır (Rize Valiliği, 2016:27).

YÖNTEM

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Aralık 2015 sonuçlarına göre Çamlıhemşin ilçe merkezinin nüfusu 1594’tür (TUİK, 2016). Bu büyüklükte bir evren için %90 güven aralığında ve %5 birinci tip hata seviyesinde 94 adet örneklem yeterli görülmektedir (Baş, 2008:39-40). Bu çalışma için 120 kişiyle görüşülmüş ve uygulanan anketlerden 114 adedi değerlendirilmeye uygun bulunmuştur.

Çalışmada veri toplama aracı olarak Okuyucu ve Somuncu’nun (2011) ve Genç ve Şengül’ün (2015) kültürel mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılması ile ilgili çalışmalarından yararlanılarak hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Anket formu 22 adet kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde 4 adet demografik soru bulunmaktadır. İkinci bölümde ise Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halkın

kültürel miras ve kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımına yönelik düşüncelerini ölçen sorular bulunmaktadır. Çalışmada verilerin analizi için SPSS 15 istatistik programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmada, öncelikli olarak katılımcıların demografik bilgileri incelenmiştir. Çalışmaya katılanlar ile ilgili genel bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde %49,1’inin erkek, % 50,9’unun kadın olduğu görülmektedir. Yaş aralığına bakıldığında %7,9’unun 18’den küçük, % 14,9’unun 18-25 ve 46-55 yaş aralığında, %25,4’ünün 26-35 ve 36-45 yaş aralığında, %6,1’inin 56-65 yaş aralığında ve % 5,3’ünün 65 yaşın üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumunun ise yüksek olduğu söylenebilir. Sadece bir adet okuma yazma bilmeyen katılımcı vardır. Onun dışında, katılımcıların % 21,9’u ilköğretim, % 36’sı lise, % 18,4’ü önlisans, % 17,5’i üniversite, % 3,5 yüksek lisans ve % 2 doktora mezunudur. Katılımcıların Çamlıhemşin’deki ikamet sürelerine bakıldığında; % 53,5’inin 20 yıldan fazla süredir ilçede yaşadığı görülmektedir. Bunun yanında, %15’i 16-20 yıldır, %% 7’si 11-15 yıldır, % 10,5’i 6-10 yıldır, % 6’sı 1-5 yıldır, %8’i bir yıldan daha az süredir Çamlıhemşin’de yaşamaktadır.

Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halkın kültürel miras unsurları ile ilgili düşünceleri Tablo 2’de verilmiştir. Yerel halkın kültürel miras kavramı ile ilgili, özellikle somut ve somut olmayan kültürel miras ile ilgili algılarını ölçmek için yöneltilen “Sizce “kültürel miras” kavramı neleri kapsamaktadır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde en fazla yüzdeye “Geleneksel mimari” (%90,4) seçeneğinin sahip olduğu görülmektedir. Onu “Tarihi Yapılar” (%83,3) ve somut olmayan kültürel miras öğelerinden “Yöresel Yemekler” (%81,6), “Yöresel Kıyafetler” (%78,1) ve “Halk Oyunları” (75,4) takip etmektedir. En az yüzdeye ise “Festivaller” (57,9) sahip olmuştur.

Tablo 1: Çalışmaya Katılanların Demografik Özellikleri

CİNSİYET			EĞİTİM DURUMU		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Erkek	56	49,1	Okuma yazma bilmeyen	1	0,9
Kadın	58	50,9	İlköğretim	25	21,9
			Lise	41	36
			Önlisans	21	18,4
			Üniversite	20	17,5
			Yüksek Lisans	4	3,5
YAŞ			Doktora	2	1,8
	Sayı	Yüzde	ÇAMLIHEMŞİN'DE İKAMET SÜRESİ		
18'den küçük	9	7,9		Sayı	Yüzde
18-25 yaş	17	14,9	1 yıldan az	9	7,9
26-35 yaş	29	25,4	1-5 yıl	7	6,1
36-45 yaş	29	25,4	6-10 yıl	12	10,5
46-55 yaş	17	14,9	11-15 yıl	8	7
56-65 yaş	7	6,1	16-20 yıl	17	14,9
65'ten fazla	6	5,3	20 yıldan fazla	61	53,5

Tablo 2: Çamlıhemşin'de Yaşayan Yerel Halkın Kültürel Miras Unsurları İle İlgili Düşünceleri

Sizce "kültürel miras" kavramı neleri kapsamaktadır?			Sizce, kültürel miras niçin korunmalıdır?		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Geleneksel Mimariyi (Evler-Naylalar)	103	90,4	Turistler ziyaret ettiği için	27	23,7
Yöresel Yemekleri	93	81,6	Tarihi açıdan önemli oldukları için	89	78,1
Halk Oyunlarını (Horon)	86	75,4	Estetik değere sahip oldukları için	42	36,8
Yöresel Kıyafetleri	89	78,1	Gelecek nesillerin de kültürel miraslarını görmeye hakkı olduğu için	93	81,6
Festivalleri	66	57,9	Milli değere sahip oldukları için	80	70,2
El Sanatlarını	80	70,2	Ekonomik kazanç sağladıkları için	44	38,6
Tarihi Yapıları (Köprü-Kale)	95	83,3	Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezinde korunması gerekli kültür mirası ya da mirasları nelerdir?		
Yöresel Türküleri	77	67,5		Sayı	Yüzde

Sizce, kültürel mirasın korunmasında kimler ya da hangi kurum ve kuruluşlar sorumludur?			Geleneksel Mimari (Evler-Naylalar)	94	82,5
	Sayı	Yüzde	Yöresel Yemekler	79	69,3
Belediyeler	79	69,3	Halk Oyunları (Horon)	79	69,3
Kaymakamlık	73	64	Yöresel Kıyafetler	75	65,8
Sivil toplum kuruluşları	51	44,7	Festivaller	58	50,9
Yerel halk	71	62,3	El Sanatları	81	71,1
Kültür ve Turizm Bakanlığı	94	82,5	Tarihi Yapılar (Köprü-Kale)	103	90,4
Mal sahipleri	50	43,9	Yöresel Türküler	69	60,5
İşletmeler	47	41,2	Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras neden yeterince korunamamıştır?		
Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras yeterince korunmuş mudur?				Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Hükümetçe ayrılan bütçe kısıtlı olduğu için	24	31,1
Evet	37	32,5	Şehirleşme ile eski yapılar hızla yıkıldığı için	45	58,4
Hayır	77	67,5	Yangınlar kültürel mirasa zarar verdiği için	17	22
Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras en iyi hangi şekilde korunabilir?			Yeterli bağış ve sponsorluklar olmadığı için	27	35
	Sayı	Yüzde	Mülk sahiplerinin koruma masraflarını karşılama gücü yeterli olmadığı için	38	49,3
Bakım, onarım ve restorasyonları yapılarak	58	75,3	Doğal afetler yüzünden	24	31,1
Bakım, onarım ve restorasyonları yapıp, turistik kullanıma açılarak	39	50,6	Eğitim konusunda eksiklikler	34	44,1
Müdahale edilmeden	9	11,6	Yerel yönetim konusunda eksiklikler olduğu için	42	54,5

“Sizce, kültürel mirasın korunması için korunmalıdır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, “Gelecek nesillerin de kültürel miraslarını görmeye hakkı olduğu için” (%81,6) ve “Tarihi açıdan önemli oldukları için” (%78,1) gibi manevi içeriğe sahip olan seçeneklerinin diğer seçeneklere göre en yüksek yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. En düşük yüzdeye sahip seçenek ise, biraz daha maddiyat içeriği olan “Turistler ziyaret ettiği için” (%23,7) olmuştur.

“Sizce, kültürel mirasın korunmasında kimler ya da hangi kurum ve kuruluşlar sorumludur?” sorusuna verilen cevaplar arasında “Kültür ve Turizm Bakanlığı” seçeneği birinci sırada yer almıştır (%82,5), “İşletmeler” seçeneği ise son sırada yer almıştır (%41,2).

“Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezinde korunması gerekli kültür mirası ya da mirasları nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde “Tarihi Yapılar” %90,4 ile birinci sırada yer alırken, “Geleneksel Mimari” %82,5 oranıyla ikinci sırada yer almıştır, “Festivaller” yine son sırada yer almıştır (%50,9).

“Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras yeterince korunmuş mudur?” sorusuna çalışmaya katılan yerel halkın %67,5’i “Hayır” yanıtını vermiştir. “Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras neden yeterince korunamamıştır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; “Şehirleşme ile eski yapılar hızla yıkıldığı için” (%58,4) ve “Yerel yönetim konusunda eksiklikler olduğu için” (%54,5) seçeneklerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. “Yangınlar kültürel mirasa zarar verdiği için” seçeneği ise son sırada yer almıştır (%22).

Tablo 3: Çamlıhemşin’de Yaşayan Yerel Halkın Kültürel Miras Unsurlarının Turizm Amaçlı Kullanımı İle İlgili Düşünceleri

Sizce, “turizm” Çamlıhemşin ilçesindeki kültürel mirasın korunmasına ne şekilde etki eder?			Olumlu etki edecektir çünkü turizm sayesinde Çamlıhemşin’de;		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Olumlu	77	67,5	Eski binalar modern bir görünüme kavuşturacaktır	40	52
Olumsuz	37	32,5	El sanatları yeniden canlanacaktır	53	68,8
Olumsuz etki edecektir çünkü turizm nedeniyle Çamlıhemşin’de;			Yerel halkın koruma bilincini artacaktır	58	75,3
	Sayı	Yüzde	Ciddi koruma önlemleri alınacaktır	38	49,3
Yöresel yemeklerin özgünlüğü kaybolacaktır	17	46	Yöresel yemekler yeniden hatırlanacaktır	40	52
Kültürel miras ticari bir mal olarak görülecektir	30	81	Çamlıhemşin’de turizmin gelişmesini nasıl karşılırsınız?		
Kültürel miras, aşırı kullanım sonucu zarar görecektir	25	67,5		Sayı	Yüzde
Gelenek ve görenekler yozlaşacaktır	24	64,8	Olumlu	75	65,8
Geleneksel kıyafetler kaybolacaktır	22	59,4	Olumsuz	39	34,2
Olumlu karşılarım çünkü turizm sayesinde,			Olumsuz karşılarım çünkü turizm nedeniyle,		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Yöre halkının ekonomik geliri artacaktır	60	80	Çevrede çöp ve atıklar artacaktır	34	87,1
Yerel kültür yeniden canlanacaktır	52	69,3	Tarihi çevreye uygun olmayan tesisler inşa edilecektir	32	82

Kültürel mirasın önemi anlaşılacaktır	48	64	Ekonomik anlamda turizme bağlılık artacaktır	21	53,8
Altyapı ıslah edilecektir	31	41,3	Trafik ve buna bağlı hava kirliliği artacaktır	26	66,6
Sosyo-kültürel anlamda gelişimi sağlayacaktır	50	66,6	Kalabalık ve gürültü artacaktır	29	74,3
Sizce, Çamlıhemşin'de hangi kültürel kaynaklar turizm amaçlı kullanılmalıdır?			Doğal miras unsurlarında kirlenme olacaktır	27	69,2
	Sayı	Yüzde	Sizce Çamlıhemşin'deki kültürel çekicilikler turizmde yeterince değerlendirilmiş midir?		
Geleneksel Mimari (Evler-Naylalar)	93	81,6		Sayı	Yüzde
Yöresel Yemekler	83	72,8	Evet	34	29,8
Halk Oyunları (Horon)	77	67,5	Hayır	55	48,2
Yöresel Kıyafetler	77	67,5	Bir fikrim yok	25	21,9
Festivaller	72	63,2	Çamlıhemşin'de turizm faaliyetlerine destek vermek ister misiniz?		
El Sanatları	82	71,9		Sayı	Yüzde
Tarihi Yapılar (Köprü-Kale)	88	77,2	Evet	84	73,7
			Hayır	30	26,3
Turizme ne şekilde destek verebilirsiniz?			Sizce Çamlıhemşin'de gerçekleştirilecek turizm çalışmaları ne şekilde başarılı olur?		
	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde
Ev pansiyonculuğu yaparak	36	42,8	Çok iyi bir tanıtımla	69	60,5
Doğa temelli turizm faaliyetleri gerçekleştirerek	40	47,6	Farklı turizm türlerinin bir arada yer alması ile	46	40,4
Yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak	41	48,8	Yerel halkın turizm hizmeti içinde aktif yer alması ile	58	50,9
Turizm tesislerinde çalışarak	33	39,2	Kültürel mirasın korunması ile ilgili önlemler alınması ile	75	65,8
Tarımsal ürünlerimi pazarlayarak	23	27,3	İyi bir planlama ve organizasyon ile	77	67,5
Ürettiğim el işi ürünleri satarak	26	31	Tarihi yapıların iyileştirilmesi ile	55	48,2

“Sizce Çamlıhemşin ilçe merkezindeki somut kültürel miras en iyi hangi şekilde korunabilir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde “Bakım, onarım ve restorasyonları yapılarak” seçeneğinin birinci sırada yer aldığı görülmektedir (%75,3). Kültürel mirasın korunabilmesi için miras unsurlarına müdahale edilmemesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise sadece %11,6’dır.

Yerel halkın kültürel turizm unsurlarının turizm amaçlı kullanımı ile ilgili düşüncelerini öğrenmeye yönelik olan sorulardan, “Sizce, “turizm” Çamlıhemşin ilçesindeki kültürel mirasın korunmasına ne şekilde etki

eder?” sorusuna ankete katılanların %67,5’i olumlu yönde etki edeceğini düşündükleri yönünde yanıt vermişlerdir. Olumlu etki edeceğini düşünenlerin %75,3’ü turizm sayesinde “Yerel halkın koruma bilincinin artacağını” söylemiştir. Olumsuz etki edeceğini düşünenlerin %81’i turizm nedeniyle “Kültürel mirasın ticari bir mal olarak görüleceğini” söylemiştir. %67,5’i ise “Kültürel mirasın aşırı kullanım sonucu zarar göreceğini” belirtmiştir.

“Çamlıhemşin’de turizmin gelişmesini nasıl karşılırsınız?” sorusuna halkın %65,8’i “Olumlu” yanıtını vermiştir. Turizmin gelişmesini olumlu karşılayanların %80’i turizm sayesinde “Yerel halkın ekonomik gelirinin artacağını” söylemiştir. Çamlıhemşin’de turizmin gelişmesini olumsuz karşılayanların %87,1’i turizm nedeniyle “Çevrede çöp ve atıklar artacaktır” demiştir.

“Sizce, Çamlıhemşin’de hangi kültürel kaynaklar turizm amaçlı kullanılmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde tüm seçeneklerin yüksek oy oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu seçenekler arasında en yüksek yüzdeye “Geleneksel Mimari” (%81,6) sahip olurken, en düşük yüzdeye “Festivaller” (%63,2) sahip olmuştur. “Sizce Çamlıhemşin’deki kültürel çekicilikler turizmde yeterince değerlendirilmiş midir?” sorusuna ankete katılanların %48,2’si “Hayır”, %29,8’i “Evet”, %21,9’u “Bir Fikrim Yok” yanıtını vermişlerdir.

“Çamlıhemşin’de turizm faaliyetlerine destek vermek ister misiniz?” sorusuna ankete katılanların %73,7’si “Evet”, %26,3’ü “Hayır” yanıtını vermişlerdir. “Turizme ne şekilde destek verebilirsiniz?” sorusuna ise turizme destek verebileceğine söyleyenlerin %48,8’i “Yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak”, %47,6’sı “Doğa temelli turizm faaliyetleri gerçekleştirerek” yanıtını vermiştir. Bu soruda en az yüzdeyi “Tarımsal ürünlerimi pazarlayarak” (%27,3) seçeneği almıştır.

Son olarak “Sizce Çamlıhemşin’de gerçekleştirilecek turizm çalışmaları ne şekilde başarılı olur?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; “İyi bir planlama ve organizasyon ile” (%67,5) ve “Kültürel mirasın korunması ile ilgili önlemler alınması ile” (%65,8) seçeneklerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu soruya verilen cevaplardan “Farklı turizm türlerinin bir arada yer alması ile” seçeneği son sırada yer almıştır (%40,4).

Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halkın kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanımı ile ilgili düşünceleri Tablo 3’te verilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halkın kültürel miras kavramına nasıl baktığını ve kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı kullanımı konusunda ne düşündüğünü belirlemeye yönelik bu çalışmanın sonuçlarına göre; bölgede yaşayan halk kültürel miras kavramının neyi ifade ettiğinin farkındadır. Yerel halka göre bu miras; gelecek nesillere bırakılması gerektiği, tarihi açıdan önemli oldukları ve milli değere sahip oldukları için korunmalıdır. Buna dayanarak halkın kültürel mirasın maddi değerinden çok manevi değerine önem verdiği söylenebilir. Halkın büyük bir çoğunluğu kültürel miras unsurlarının korunması ile ilgili yükü Kültür ve Turizm Bakanlığı’na yüklemiştir. Ancak verilen cevaplara göre; ankete katılanların yarıdan fazlası yerel halkın da kültürel miras unsurlarını koruma konusunda sorumluluğa sahip olduğunu söylemiştir. Bu da halkın bu konuda bilinçli olduğunu göstermektedir.

Çamlıhemşin’de en çok tarihi yapılar ve geleneksel mimari kültürel miras unsuru olarak görülmekte ve yerel halkın çoğu bu unsurların yeterince korunmamış olduğunu düşünmektedir. Bunun nedeni olarak ise mülk sahiplerinin koruma masraflarını karşılama gücünün yeterli olmaması gösterilmektedir. Bunun yanında bir diğer sebep şehirleşmedir. Yerel halka göre şehirleşme ile birlikte eski yapılar da yıkılmaktadır ve zarar görmektedir.

Çamlıhemşin’de yaşayan yerel halk; Çamlıhemşin’de yapılan turizm faaliyetlerinin kültürel mirasın korunmasını olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedir, çünkü gerçekleştirilecek turizm faaliyetleri sayesinde halkın koruma bilinci artacak ve özellikle el sanatları yeniden canlanacaktır. Çamlıhemşin’de yapılan turizm faaliyetlerine olumsuz yaklaşanlar ise; turizmin çevrede çöp ve atıklara neden olacağını ve tarihi çevreye uygun olmayan tesisler inşa edileceğini düşündüklerini söylemişlerdir.

Yerel halk kültürel çekiciliklerin turizmde yeterince değerlendirilmediği görüşündedir. Onlara göre; öncelikli olarak Çamlıhemşin’de yer alan geleneksel evler, tarihi yapılar, yöresel yemekler ve el sanatları gibi kültürel miras unsurları turizm amaçlı kullanılmalıdır. Ayrıca halk, yapılan turizm faaliyetlerine özellikle yöresel yemek çeşitleri hazırlayarak ve bunları pazarlayarak, doğa temelli turizm faaliyetleri gerçekleştirerek ve ev pansiyonculuğu yaparak destek vermek istemektedir. Yapılan turizm faaliyetlerinin ise iyi bir planlama ve organizasyon ile kültürel mirasın korunması ile ilgili önlemlerin alınması ile ve çok iyi bir tanıtımla başarılı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak söylenebilir ki, Çamlıhemşin'de yaşayan yerel halk turizme sıcak bakmaktadır. Ama diğer taraftan turist sayısının artmasıyla birlikte bölgelerinin kirlenmesinden ve doğal ve kültürel mirasın zarar görmesinden korkmaktadır. Dolayısıyla yapılan turizm faaliyetleri iyi planlanmalı, yerel halkın kültürel değerlerinin zarar görmemesi sağlanmalıdır. Turistlerin zararlı etkilerinin en aza indirgenmesi için bölgenin taşıma kapasitesinin iyi hesaplanması ve turist sayısının iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Turizmin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ve olumlu etkilerinin de en yüksek düzeye çıkarılmasına çalışılması tüm destinasyonlar için arzulanan bir sonuçtur. Bunun için, destinasyonların sahip oldukları kültürel kaynaklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü kültürel miras kaynaklarında meydana gelebilecek zararların geri dönüşü yoktur. Bu anlamda Çamlıhemşin'de yeterince korunamamış olan somut kültürel mirasın korunması ile ilgili adımlar atılmalıdır. Bu noktada Çamlıhemşin'de bulunan konakların çok hisseli olması ve mülkiyet sahiplerinin yapılarını tescil ettirme konusunda istekli olmamaları bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü yapının kültür varlığı olarak tescil ettirilmesi, yapılacak her türlü tamirat ve onarım işleri için proje hazırlamak ve izin almak anlamına gelmektedir. Ancak bu durumun mülkiyet sahipleri tarafından olumsuz algılanmaması ve kültür varlığının sürekliliğinin sağlanması için gerekli olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Bu noktada mülk sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığı ile birlikte hareket etmeli ve kültürel miraslarının gelecek nesillere ulaştırılmasını sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Acuner, E., Tayfun, A., & Mete, B. (2011) Yerel Mutfağın Destinasyon Pazarlamasında Kullanılması: Fırtına Vadisi Örneği. *I. Uluslararası Turizm Otelcilik Sempozyumu*, 528-537.
- Akgül, O. (2004). Kültür Turizmi. (Der.) Yüksel A. & Hançer M., *Turizm ilkeler ve Yönetim*. 209-224, Ankara, Türkiye: Turhan Kitabevi.
- Can, M. (2009). Çalışma Raporu. Ankara, Türkiye: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Craik, J. (1997). The Culture of Tourism. (Der) Rojek, C.& Urry J, *Touring Cultures*. 113-137, London, İngiltere: Routledge.
- Çamlıhemşin Belediyesi (2016). 10.08.2016 tarihinde <http://www.camlihemsin.bel.tr/sayfa/camlihemsin-hakkinda/94> sitesinden alınmıştır.
- Çamlıhemşinliler Vakfı (2016). 10.08.2016 tarihinde <http://www.cahev.com/yoresel/yemekler/148> sitesinden alınmıştır.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Milli Folklor Dergisi*, 181-190.
- Demirel, E. (2014). *Konaklar Kenti Rize*. Rize:Kaçkar Turizm Birliği.
- Du Cros, H. & McKercher, B. (2002). *Cultural Tourism*. New York, ABD: Routledge.
- Fernandes, C. (2013) The Impact of Cultural Tourism on Host Communities. (Der.) Raj, R, Griffin K. & Morpeth, N., *Cultural Tourism*, 26-39, Boston: CABI
- Genç, K. & Şengül S. (2015). Kültürel Miras Turizmine Yönelik Yerel Halkın Görüşlerinin Ortaya Çıkarılması: Mudurnu Ölçeğinde Bir Araştırma. *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 218-238
- Kahraman, N. & Türkay, O. (2009). *Turizm ve Çevre*. Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. (2008). *Turizm Pazarlaması*. Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Kozak, M. A. & Bahçe, A. S. (2012). Özel İlgi Turizmi. Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016). 10.08.2016 tarihinde <http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html> sitesinden alınmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016). 11.08.2016 tarihinde <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak.html> sitesinden alınmıştır.
- McKercher, B. (2001). A New Model to Assist in Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3, 165-170.
- McKercher, B. & du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York: Routledge.
- McKercher, B., Ho, P. S. Y., du Cros, H. (2005). Relationship Between Tourism and Cultural Heritage Management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26, 539-548.
- Okuyucu, A. & Somuncu, M. (2012). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaniye İlçe Merkezi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 37-51.
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 129-142)
- Özdemir, G. (2008). *Destinasyon Pazarlaması*. Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Özdoğan, O. N. (2014). Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras. (Der) Kozak, M., *Sürdürülebilir Turizm*. Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Richards, G. (2003). What is Cultural Tourism?. 10.08.2016 tarihinde [www.academia.edu/1869136/What is Cultural Tourism](http://www.academia.edu/1869136/What_is_Cultural_Tourism) sitesinden alınmıştır.

Rize Valiliği, *Rize Gezi Rehberi*. Rize.

Timothy, D. J. & Nyaupane, G. P. (2009). *Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective*. New York, ABD: Routledge.

TUİK (2016). 24.08.2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> sitesinden alınmıştır.

UNESCO (2015). *Operational Guidelines for the Implementation of World Heritage Convention*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

WTO (1999). *Turizmde Global Etik İlkeler*. 12.08.2016 tarihinde <http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/turkey.pdf> sitesinden alınmıştır.

GELENEKSEL KARADENİZ RİZE EVLERİNDE, MALZEME VE YAPIM SİSTEMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Özlem ATALAN¹ Elif Süyük MAKAKLI²

ÖZET

Ülkemizin Karadeniz Bölgesi'ndeki önemli şehirlerimizden biri olan Rize ili geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte; Rize ilimizde Osmanlı kentsel ve kırsal mimarisini yansıtan önemli sivil mimari örnekleri bulunmaktadır. Kentte, Karadeniz bölgesinin topoğrafik yapısı nedeniyle tepeler üzerinde yoğunlaşmış geleneksel doku örnekleri bulunmaktadır. Rize konut mimarisinde yaşam doğayla iç içe tanımlanmıştır. Yapıların cepheleri genellikle doğu ve güneye yönelmiştir. Sokakların kenarlarına yerleşen evler bahçe içerisinde yer almaktadır. Evlerin mekânsal organizasyonu iklim topoğrafya gibi fiziksel etmenler ve ayrıca aile yapısı, din ve gelenekler gibi sosyal etmenlerle şekillenmiştir.

Rize geleneksel konut mimarisinde yapım malzemesi olarak taş ve ahşap malzeme görülmektedir. Rize evlerinin bir bölümü koruma altında olmasına rağmen, bir bölümü ise yıkılmış ve özgün dokusundan koparılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize evleri, Doğu Karadeniz geleneksel konutları, geleneksel konut yapım malzemeleri.

1 Işık Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

2 Işık Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

ABSTRACT

Rize province, which is one of the most important cities in the Black Sea region of Anatolia, has hosted many civilizations in the past. At the same time there are important examples reflecting the rural and civil architecture of the Ottoman period.

Due to the topographic conditions, traditional architectural texture is located intensely on the hills. Life has been identified and intertwined with the nature in the residential architecture of Rize. Facades of the buildings generally oriented to the east and south. The spatial organization of these Traditional Rize houses is shaped by physical effects such as climate, topography, and also social effects such as family size, religion and tradition. Houses that settled on the edge of the street are located in their gardens. Stone and wood are the main building materials in the traditional Rize architecture.

Keywords: Rize Houses, East of Black Sea Region Traditional Houses, Building Materials of Traditional Houses.

GİRİŞ

Tarihi çevrelerin korunması ve sağlıklılaştırılması son yıllarda tartışılan ve uygulanan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde tarihi yapıların çevrelerinden izole edilerek, tek başlarına koruma altına alınmalarını benimseyen korumacılık anlayışı terk edilmiş yerine kültürel ve geleneksel mimarinin sürdürülebilirliğin ve devamlılığının sağlandığı anlayış desteklenmektedir.

Ülkemizde hızlı nüfus artışı ve bunun doğal sonucu olarak yoğun yapılaşma kırsal ve kentsel yerleşmelerin özelliklerini kaybettirmektedir. Oysa bu kaybedilen karakteristik özellikler yüzyıllarca oluşmuş insanlara ait kamusal belleği ve kentlerimizin kimliğini oluşturmaktadır. Bu yerleşimlere ait kaybedilen karakteristik özellikler öncelikle sosyal, ekonomik ve mimari boyutlarda bozulmalara neden olmakla birlikte aynı zamanda yerleşimleri kimliksizleştirmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir korumanın tam olarak anlaşılması kentlerimiz ve kırsal bölgelerimiz için çok önem taşımaktadır. Bu bölgelerimizde yer alan tarihsel çevrenin sürdürülebilir korunabilmesi öncelikle tarihsel çevrede yer alan yapıların mimari kimliklerinin korunması ile sağlanabilir. Ancak bu şekilde tarihsel çevrede yer alan yapıların kimliğini korunmasıyla tarihsel çevrenin kimliği netleşecektir.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Tüm kentler, belli bir kültürü simgelemektedir. Yerleşmelerin kimliklerini oluşturan önemli bir ölçütlerden biri ise mimaridir. Çünkü mimari toplum yapısının, alışkanlıklarının, aktivitelerinin ve ilişkilerinin etkileşimi sürecinde oluştuğu için kenti en iyi yansıtan unsurlardan biridir. Kültürlerin geliştirdiği yaşama modelleri ise zaman içinde geleneksel konut mimarisinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı mimarisinde geleneksel konutlar, İslam dünyasının bu dünyanın geçici olması düşüncesinin etkisiyle ile çok görkemli inşa edilmemiş olsalar da, kentte yaşayan insanların ruhunu ve tarzını, yaşama düzenini yansıtan en önemli değer olmuşlardır.

Geçmişin izlerini bugüne taşıyan doğal ve kültürel değerlerin oluşturduğu alanlar tarihi çevreler olarak adlandırılmaktadır. Tarihi kentler çevreler, geleneksel niteliği ile toplumun sürekliliğini belgeleyen, kimliğini vurgulayan ve yer belleğini oluşturan, toplumun parçalarını birbirine ve yaşadığı coğrafyaya bağlayan maddi kültür öğeleridir. Ahunbay (2004)'da belirttiği gibi tarihi çevreler kendi içinde homojen bir yapı göstermektedir. Geleneksel yapıların oran ve boyutları bütüne uygun olmakla birlikte, ayrıntılarında zengin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte tarihi çevreler kültürel, ekonomik ve estetik değerleri ile buldukları mekânları nitelendirirler. Bu niteleme de kent kimliğini belirginleştirir.

Günümüzde küreselleşmenin yaygınlaştırdığı tek tip yaşam düzenini oluşturmaya yönelik etkiler, ekonomik ve sosyal hayatımızla beraber kentlerimizin kimliklerini ve kentsel değerleri de etkilemektedir. Ayrıca Binan (1999)'da belirttiği gibi, geleneksel yaşam biçimlerinin, yapı tarzlarının, sanatsal duyarlılıkların ipuçlarını veren tarihi çevreler, hızlı tüketim ve teknolojik gelişimin hızına ayak uyduramamakta, zaman geçtikçe yok olmaktadır. Bununla birlikte toplumsal değişimler kentsel işlevlerde farklılaşmalara ve mekânsal yapıda değişimlere neden olmaktadır. Oysaki tarihi çevreler, kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde birer düğüm noktası konumundadırlar.

Geleneksel konutlar ve kırsal mimari ile ilgili önemli çalışmaları olan Rapoport; bu yapıları yorumlarken hangi kültürden olursa olsun çeşitliklerin bir araya gelmesi ve farklı çizgilerin bir araya gelmesi ile oluştuğunu belirtir. Özellikle geleneksel konutların ve kırsal mimarinin yapı elemanlarının evrimsel olarak oluşmuş birer elemanlar olduğunun altını çizer.

Bektaş' (2013) ta geleneksel konut mimarisinin birkaç yüzyılda oluşmadığını, Türk evi karakteristik özelliklerinin Hititlere kadar dayandığını belirtir. Ancak en eski bir Türk Evi diyebileceğimiz 1699 tarihli (kimi kaynaklara göre 1697) Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın divan hanesi ile Safranbolu'da yaşı 300 olarak değerlendirilen Bağlar bölümündeki konut yapısı örneklerinden başka Anadolu'da eski konut mimarisi örnekleri günümüze ulaşamamıştır. Kentsel tarihi alanların sürdürülebilirliği bu bağlamda önem taşımaktadır.

Özellikle 21. yüzyılda ülkemizde tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent olgularının kent kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve korumada yöntemler geliştirme gerekliliği yaygınlaşmıştır. Bu sebeple özgün nitelikler taşıyan tarihi çevrelerin günümüz yaşam koşullarıyla bütünleştirilerek yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması kent kimliğinin sürdürülebilirliği bakımından önem taşımaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda, 'bugünün gereksinmelerini, gelecek kuşakların kendi gereksinmelerini karşılama yetisinden yoksun bırakmadan karşılamak' olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir gelişmelerin sağlanabilmesi için yerleşmelerin bölgesel kimliklerinin korunması hatta günümüzdeki kentlerin hızlı gelişim ve değişim göstermeleri nedeniyle sürekli vurgulanması gerekmektedir. Tarihi çevrelerin günümüz koşulları altında yok olmasına engel olmak ve sitelerin gelişen kentle işlevsel bütünleşmesini sağlamak, tarihi kent alanlarını güncel yaşamın gerekleri ile kaynaştırmakla sağlanabilmektedir. Bu nedenle tarihsel kentlerin niteliklerini ve değerlerini saptamak, belgelemek, koruma sorunlarını ve yeni yapılanma koşullarını belirlemek tarihi kentleri korumada ilk aşama olmaktadır. Tarihi ve doğal değerlerin yoğun bir doku oluşturduğu bölgeler genelde sit statüsünde korunmaya çalışılmaktadır. Bu gibi yerler, aynı zamanda normal yaşamın da devam ettiği çevreler olduğu için, zorunlu bir imar sureciyle iç içe durumdadırlar. İmar ve koruma ilişkisinin toplumsal yaşama bağlı olarak kurulabilmesi için öncelikle planlama gerekmektedir.

Geleneksel konutlarda malzeme ve detayların tespiti ve altının çizilmesi; yöresel kimliğini vurgulayan ve tarihi çevrelerin destekleyen bir harekettir. Yöresel malzeme ve detaylar tarihi çevrelerin karakteristik özelliklerini yansıtan; bu bölgelerde yoğun olarak görülen, başka kentlerden farklı, bölgenin kültürel yaşama özelliklerinde çıkmış özelliklerdir.

Geleneksel Karadeniz Rize Evlerinde Malzeme ve Yapım Sistemi

Rize ilinin batısında Trabzon, güneyinde Erzurum ve Bayburt, doğusunda Artvin kuzeyinde Karadeniz yer almaktadır. Yüzölçümü 3920 km² olan Rize, engebeli ve dağlık bir araziye sahiptir. Kıyı şeridinde akarsuların taşıdığı alüvyonlarda oluşan düz alanlar görülürken, sahil şeridinin arkasında 250 m'yi yaklaşan tepeler yer alır. Dik yamaçlı 'V' profilli ve 'U' profilli vadiler yaklaşık 3200 m yüksekliğe kadar devam etmekte olduğu görülür. Ayrıca Rize Türkiye'nin en çok yağış alan ilidir (Yüksek ve Kurdoğlu, 2006).

Şekil 1. Rize Geleneksel evleri

Rize'de doğal çevrenin ve yaşama biçiminin oluşturduğu bir mimari görülmektedir. Geleneksel konutlar, birkaç konutla birlikte gruplar halinde yamaçlarda yer alır. Rize geleneksel konutlarında tasarım, malzeme, yapım sistemi açısından sürdürülebilirlik özelliği görülmektedir. Özellikle malzemede, bölgenin doğal dokusunu koruyan, Karadeniz bölgesinin iklim koşullarına uygun, enerji tasarruflu yapı malzemeleri kullanıldığı görülmektedir. Kent merkezinde korunması geleneksel konutların sayısı azalmıştır. Bu konutların yapımında geleneksel malzemeler ve yapım sistemleri görülmektedir. Yapı malzemesi olarak taş ve ahşap yoğun olarak görülmekte iken, yapım sisteminde yığma taş ve dolma göz tekniği görülür. Anadolu'da yaygın olarak görülen kerpiç malzemesi ise dolgu olarak değil, bağlayıcı malzeme olarak görülür. Bu konutlar; taş duvarlı alt kat ve ahşap ile taş dolgu ile yapılmış üst kattan oluşur. Geleneksel Rize evleri güneşe ve yağmura göre yönlendirilmiştir. Yağışın az geldiği doğu yönünde göz dolma, yağış ve rüzgârın etkili olduğu batı ve kuzey yönünde taş yığma, güneş alan güney yönünde ise ince ahşap duvarlar kullanılmıştır.

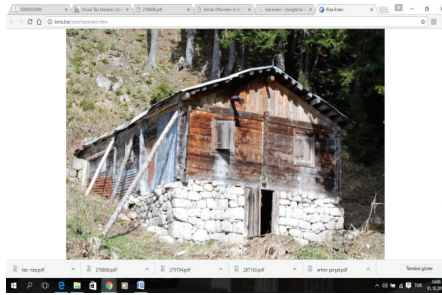
Geleneksel Rize evlerinde zemin katında yer alan "ahır ve depo", taş yığma sistemle inşa edilmiştir. Yaşama katında ise nemi daha az

tutan ve daha hafif malzeme olan ahşap kullanılmıştır. Yapı malzemesi olarak ahşap üretiminde sert, neme ve ısıya karşı dayanıklı kestane ağacı kullanılmaktadır. Rize bölgesinde yaygın olarak kullanılan yapım sistemlerine malzemeler başlıca üç bölüme ayrılabilir:

Ahşap ve Taş Yığma Yapı Sistemi

Ahşap yapı malzemelerinin yatay olarak birbiri üzerine bindirilmesiyle inşa edilen sistemdir. Bu sistem Karadeniz bölgesi hariç Anadolu'da görülmeyen bir sistemdir. Ahşap Blok Dolma sisteminde; ahşap bloklar üst üste geçmeli olarak yerleştirilir. Bu sistemle ahşap yığma yapım tekniğinin tek ve özgün örneğidir. Rize bölgesinde bu sistemle inşa edilmiş yapılar, ahşabın yaygın olduğu iç kesimlerde ve yaylalarda görülür. Rize bölgesinde çam, ladin, kayın gibi ahşabın neme karşı dayanıklı türleri kullanılır. Özellikle kıyı bölgelerinde kestane ağacı, iç bölgelerde çam ağacı kullanılmaktadır. Ayrıca ceviz, meşe, karaağaç türleri de yapı malzemesi olarak kullanılır.

Şekil 2. Ahşap Yığma Yapım Sistemi (<http://biriz.biz/rize/rizeevleri.htm>)

Rize bölgesinde tümüyle taş olarak yığma yapım sisteminde inşa edilmiş olan evlerde görülmektedir. Daha az bulunması sebebiyle, ahşaptan sonra ikinci malzeme taştır. Özellikle Karadeniz bölgesinde inşa edilen taş yığma konutlar, Anadolu'da inşa edilen taş yığma konutlardan cephe düzenlemesi ve çatı şemasında farklılıklar taşır.

Şekil 3. Taş Yığma Yapım Sistemi (<http://www.rize.gov.tr/>)

Ahşap / Taş Karkas Yapım Sistemi:

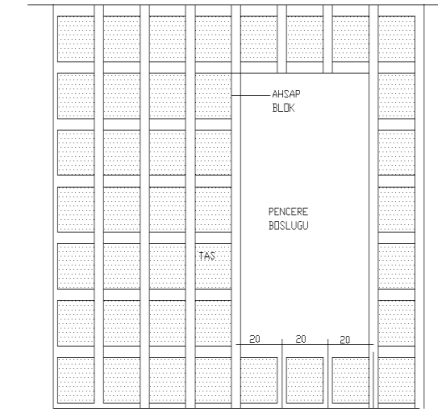
Rize geleneksel konutlarında, karkas yapım sistemi yoğun olarak görülür. Bu yapım sisteminde temel duvarları yaklaşık 50 cm yükseltilerek taş yığma olarak bodrum kat yapılmaktadır. Bodrum katı üzerine ahşap karkas arası dolgu malzemeyle yaşama katları inşa edilir. Bu bölgeye yönelik karkas yapılarda, dolgu yapım tekniği 2 şekilde görülmektedir.

Göz Dolma Dolgu Sistemi: Ahşap dikmeler ve yatay ahşap hatlarla bir karolaj sistemi oluşturulmaktadır. Düşey ve yatay konumdaki tüm ana ve ara taşıyıcı bloklar, yaklaşık dikey olarak 17-20 cm. ara ile bölünür. Meydana gelen dar yüksek boşluklar yaklaşık 15-22 cm. ara ile yatayına bağlanır. Oluşturulan bu doku sisteminin içine yerleştirilen, taş dolgu kireç harç ile birbirine bağlanır.

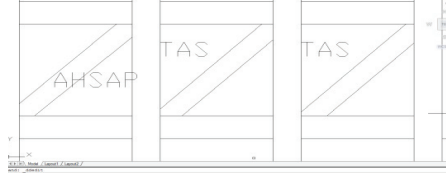
Şekil 4. Şekil 5. Ahşap Karkas yapım sistemi içinde göz dolma duvar tekniği (İnanç, 2010)

Şekil 6. Ahşap Karkas yapım sistemi içinde göz dolma duvar tekniği (Çizen Dr. Özlem Atalan)

Şekil 7. Ahşap Karkas yapım sistemi içinde muska dolma duvar tekniği (Çizen Dr. Özlem Atalan).

Muskalı Dolma Dolgu Sistemi: Bu dolgu sisteminde ahşap dikmeler ve yatay hatlarla bir karolaj sistemi oluşturulmaktadır. Bu kare dokunun içine üçgen çatkının kurulması ile muskalı dolma dolgu sistemi oluşturulur. Bu küçük üçgenler içine daha küçük taşlar kireç harcı ile bağlanarak yerleştirilir. Bu sistemde cephelerde ahşap yoğunluğu fazla, taş boyutları göz dolma sistemine göre daha küçüktür

Karma Yapım Sistemi

Genellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde karma istemle inşa edilmiş, yapılar görülür. Yapıların aldığı nem, güneş ve rüzgâr, cephelerde uygulanan yapım sistemlerinde etkili olmaktadır. Zeminde gelen nemi kesmek için zemin katlarda, tüm Anadolu geleneksel konutlarında görüldüğü gibi taş yığma sistem görülür. Yine Anadolu geleneksel konutlarının üst yaşama katlarında görülen ahşap karkas konstrüksiyon, kısmen değişikliklere uğrayarak görülmektedir.

Şekil 8. Karma Yapım Sisteminde inşa edilmiş konutlar (<http://www.rize.gov.tr/>)

SONUÇ

Ülkemizin kırsal yerleşim bölgelerinde yeni yapılaşmaların, geleneksel mimarinin yapısal ve mekânsal karakterine uymayan bir anlayışla gerçekleştirildiği ve sürdürülebilirlik özelliklerini de taşımadığı gözlenmektedir. Karadeniz yöresel mimarisi özellikle geleneksel konut mimarisinden oluşmaktadır. .

Rize'nin tarihi ve kültürel değerlerinin yanı sıra kent estetiği ve kimliğinin sürdürülmesi açısından yöre karakterini oluşturan önemli faktörlerden biri de bölgenin doğal güzelliğidir. Denizi, ormanlık alanları ve iklimsel özellikleri ile önemli bir kimliğe sahiptir. Türkiye'de turizmin 1985 sonrası yaygınlaşması, beraberinde bölgede turizm baskısı tehlikesini getirmiştir. Ancak turizmin öznesi olan turistler bozulmamış bir çevre görmek gibi yeni arayışlar içindedir.

Tarihi çevreler, hayranlık uyandıran genel görünümleri ile toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir. Bu özel anlamlarıyla tarihi çevreler korunması ve yaşatılması gerekli alanlardır. Tarihi çevreler için zamanla değişim kontrollü olmalıdır. Değişimin ölçüsü kentin yıllarca oluşmuş karakterine zarar vermeye başladığında, yöresel kimlik zarar görmektedir. Tarihi çevrelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması adına korunması, iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, eski kültürel ortamların canlandırılması ve aynı zamanda kentin mevcut yaşam koşullarıyla uyumlaştırılması gerekmektedir. Tarihi yapıların ve geleneksel konutların turizm amaçlı restore edilerek kullanılması bölgenin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda; bölgesel kimliği vurgulayan geleneksel dokunun ve konut mimarisinin korunması, sağlıklılaştırması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z., (2004). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul.
- Bektaş, C., (2013), Türk Evi, Yem Yayın, İstanbul.
- Binan, C., (1999). Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 116
- Gindroz, R., (2003). The Urban Design Handbook, W.W. Norton & Company Ltd, Newyork
- İnanç, T. (2010), Geleneksel Kırsal Mimari Kimliğin Ekoloji ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi Rize Çağlayan Köyü Evleri Örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Lynch, K. (2012), Kent imgesi, (çev. Başaran, İ.), Türkiye İşbankası Yayınları İstanbul.
- Rapoport, A., (1969). House Form And Culture, Prentice Hall, Englewood Cliffs Nj. Rapoport, A., (1994). Sustainability, Meaning and Traditional Environments, Berkeley Center For Environmental Design Research, University Of California, Traditional Dwellings And Settlements Working Papers, 75: 75-94.
- Rapoport, A., (2000). "Theory, Culture and Housing," Housing, Theory And Society, Vol. 17, No. 4, 145-165.
- <http://www.rize.gov.tr/>

RİZE AHŞAP CAMİLERİ VE TURİZM AÇISINDAN KATMA DEĞERLERİ

İsmail HACIAHMETOĞLU^{1*}

I- GİRİŞ

Anadolu da yer alan ahşap camiler hem nitelik hem de sayıca, İslâm Coğrafyasında mevcut ahşap mabetlerin zengin örnekleri olarak temayüz etmektedirler. Doğu Karadeniz Bölümü ise ahşap cami seyrinin sağlam bir parçası hükmündedir. Bilhassa Osmanlı devletinin son devir ahşap mimari ve tezyinat anlayışının mahalli bakışla zenginleştirilerek icra edildiği başarılı örneklerle sahiptir. Rize; Sakarya ve Düzce'den başlayıp Samsundan devam eden bu estetik ve mimari yaklaşımın Artvin ve Acara cenahına intikalini sağlayan mühim bir köprü vazifesi görmektedir.

Rize'deki tarihi eserler hakkında yapılan çalışmalar sayıca az olmakla birlikte bu hususa sıklıkla değinilmekte, Rize ve havalisindeki ahşap cami varlığına işaret edilmektedir². Bu araştırmalar emek mahsulü

1 * Öğretim Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı. ismail.haciahmetoglu@erdogan.edu.tr /haci_ismail@yahoo.com

2 Haşim Karpuz, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2,S.4, İstanbul 1989,s.37-45.; ay.mlf., Rize, Ankara 1992.; ay.mlf., "Rize Çayeli Ormancık Köyü Camii", Prof.Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya 1993, s.253-262. Mehmet, Yavuz, "Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı", Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 09-11 Ekim 2008, C.II. Ankara, s.282-294., Orhan Terzioğlu, Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, GPS Koordinatlarıyla Rize Kültür Varlıkları Envanteri, Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012. Bunların haricinde Karadeniz ve Marmara bölgesinde tamamen ahşaptan imal edilmiş camileri ele alan

olmakla birlikte, camiler genelde plân ve tezyini hususlarıyla ele alınmış, Türk -İslâm mimarisi ve sanatları içindeki mevkiini daha yukarılara çekebilecek, kamuoyunun dikkatini cezbedebilecek bir takım özel vasıflarına temas etmekten uzak kalmıştır.

Dolayısıyla asırlar boyu süre gelen Türk-İslâm Ahşap işçiliğinin sanat ve estetik boyutunun bölgedeki seyrinin ve seviyesinin tayin ve tespitine zaruret olup mimari tarihimizin bir kısmına ışık tutması bakımından Rize camilerinin esaslı biçimde tetkik edilmeleri oldukça önem arz etmektedir. Buna mukabil ahşap camilerin Turizme katkı

birçok neşriyat mevcut olmanın yanı sıra büyük bir bölümünde kıyaslama yapmak üzere Rize Camilerinden ismen de olsa bahsedilmiştir. Bu araştırmalar vasıtasıyla da Rize'deki eserlerin sanat ve mimarlık değerlerinin yüksek bir mevkie sahip olduğu kısmen anlaşılmaktadır. Bahis mevzuu yayınların bazıları şunlardır: Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402), İstanbul 1966.; Yusuf ÇETİN, "Kuruluş Dönemi Osmanlı Mimarisine Ait İki Çantı Camii: Sakarya Büyük Tersiyeye (Büyük Esence) Köyü Orhan Gazi camii ve Büyük kaynarca (Topçu) Köyü Şeyh Muslihuddin Camii", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2007, S.18,s.1-15.; Yılmaz Can, "Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14-15, Samsun 2003, s.117-134.; ay.mlf., Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004.; Eyüp Nefes, "Samsun'da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2010, S.28, s.117-134.; Yılmaz Can, "Samsunda Bulunan İki Önemli Ahşap Eser: Gökçeli ve Bekdemir Camileri", Samsun Araştırmaları, 3.Kitap, Samsun 2013,s.23-41.; Ahmet Ali Bayhan, "Ordudan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research, Volume 2/7 Spring 2009, s.55-84.; Eyüp Nefes, "Giresun'da yeni Tespit Edilen Bir Ahşap camii: Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.IX(2009). S.3, s.187-209.; Eyüp Nefes-Recep Gün, "Giresun Çamoluk İlçesi Sarpkaya Köyündeki Ahşap Sütunlu Bektaş Bey Camii", Vakıflar Dergisi, S.36, Ankara 2011, s.137-154.; Eyüp Nefes, "Giresun'da Dolma Gözlü Bir Camii: Bulancak Ezeltere Köyü Camii", Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini Hayat Sempozyumu Bildirileri, Giresun 2013, s.443-450.; Murat İren, "Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii", Röleve ve Restorasyon Dergisi, S.5, Ankara 1983, s.165-174.; Haşim Karpuz, "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Ahşap Camiler", Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul 1990,s.285.; ay.mlf., "Of İlçesinde Ağaçalı Köyü Camii", Lale, S.8, İstanbul 1992, s.21-24.; Mustafa Reşat Sümerkan – İbrahim Okman, Kültür Varlıklarıyla Trabzon, C.1, Trabzon 1999.; Mehmet Yavuz, Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri, Ankara 2009., Osman Aytekin, Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, Ankara 1999.; Demet TAŞKAN, Artvin İli Borçka Ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

sağlaması, Rize'deki turizm havzasına çeşitlilik katması bakımından ilgi çekebilecek yönleriyle irdelenip ön plâna çıkarılarak daha geniş kitlelerin bu güzide eserlerden haberdar edilmeleri de şarttır.

Bu düşünceye binaen tebliğimizde Rize'deki Ahşap Camiler değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Tüm bu yapıların sanat ve mimari karakterlerinin tanıtılıp genel özelliklerinin ortaya konulması tebliğ süresini aşacağından eserlerin tek tek tarif ve tasnifine girilmeyecektir. Yapıların, değinilmesi ve vurgulanması icap eden bazı özel yönleri, geneli bozmayacak, teferruata girilmeyecek biçimde ele alınacaktır. Turizm açısından ehemmiyetlerine ve getirilerine işaret edilecektir.

Tebliğde şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

✓ Rize'deki Ahşap camilerin Anadolu ahşap camileri ile benzer ve farklı yönler nelerdir?

✓ Rize ilindeki ahşap camilerini Sanat ve mimarlık tarihi cihetinden önemliyapan hususiyetler hangileridir?

✓ Ahşap camilerin tanıtımında hangi usullere başvurulmalı nasıl bir yol takip edilmelidir?

✓ Ahşap camilerden turizm açısından hangi surette ve nasıl istifade edilir?

Tebliğin hedefleri şöyledir:

✓ Sadece Sanat ve Mimarlık Tarihçileri ile Turizmciler değil Tarihçiler, Kültür ve Halk Bilimi Araştırmacıları, İlahiyatçıların da dikkatlerini celbetmek,

✓ Camilerin sahip oldukları değerlerinin turizm açısından önemini hatırlatmak,

✓ Bölge tarihi ve turizm ile ilgili projelere bir nebze olsun alt yapı oluşturmak,

✓ Yörenin kültürel dokusunun ve zenginliğinin tanıtımına katkıda bulunmak,

✓ Toplumsal duyarlılığı artırmak,

✓ Ve ecdada olan sadakati yerine getirmektir.

II-AHŞAP CAMİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Rize genelinde günümüze ulaşan gerek tamamen ahşaptan gerekse ahşap ile taştan mürekkep cami sayısı 9 tanedir. Bu eserler 1700'lü yıllar ile 1800'lü yılların sonları arasında vücuda getirilmiştir. Tüm bu yapılar vilayet merkezinin doğu ve batısında kalan ilçelere dağılmış vaziyettedir.

Bu dağılım ahşap camii türünün belli bir yörede yoğunlaşmadığının, tüm vilayet sathında bilinen ve tercih edilen bir uygulama olduğunun güzel bir göstergesidir. Söz konusu mabetlerin isimleri ve inşa tarihleri şöyledir:

- ✓ Hemşin Bilenköy Camii(18.yy)³
- ✓ Çayeli Ormancık Köyü Camii(1826)⁴
- ✓ Ardeşen Doğanay(Doğanlı) Köyü Camii (1830)
- ✓ Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii(1834)⁵
- ✓ İkizdere Şimşirli Köyü Camii(1853-57)⁶
- ✓ Güneysu Kibledağı Camii(1862)⁷
- ✓ Fındıklı Meyveli Camii(1871)⁸
- ✓ Güneyce Hacı Şeyh Camii(1887)⁹
- ✓ Çamlıhemşin Şenköy Camii (1900)¹⁰

Rize ahşap camileri plân açısından genellikle aynı tertibata sahiptirler. Kareye yakın dikdörtgen plânlı ve küçük boyutludurlar. Yapıların giriş açıklıkları hangi cephedeysen orada son cemaat mahalli teşkil edilmiş ve üzeri ikinci kat seviyesinde balkon olarak düzenlenmiştir. İç mekânda, ortasından ileri doğru çıkıntı yapan müezzin köşkünün bulunduğu “U” şeklinde mahfil katı yer almaktadır. Harim, düz dam ile örtülüdür. Bahis mevzuu bu dam, camilerde kare şekilli içeri doğru çökertilmiş tavan göbekleriyle hareketlendirilmiştir.

Camiler ahşap ve taştan vücuda getirilmişlerdir. Malzemenin kahir ekseriyetini ahşap ihtiva etmektedir. Çam yahut kestane ağaçlarından mamul olup harimi oluşturan beden duvarları ve örtü sisteminde kullanılmıştır. Taş malzeme ise meyilli sahalarda, arazinin tesviyesi ile oluşan alanda Caminin subasman seviyesine kadarki kısımda kullanılarak harime zemin teşkil etmektedir.

Camiler dıştan sade görünümlü olup inşa malzemesi ile yapım

3 Haşim Karpuz, Rize, Ankara 1992, s.61.

4 Haşim Karpuz, “Rize Çayeli Ormancık Köyü camii”, Prof.Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya 1993, s.253-262.

5 Haşim Karpuz, age., s.65-66.

6 Haşim Karpuz, Rize, Ankara 1992, s.62-63.

7 Orhan Terzioğlu, Rize’nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, 25-27.

8 Haşim Karpuz, age., s.56.

9 Haşim Karpuz, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2,S.4, İstanbul 1989,s.39-40.

10 Haşim Karpuz, Rize, Ankara 1992, s. 63.

teknîği rahatlıkla görülebilmektedir. Eserlerin inşai tarzı; “geyme” veya “düzma” diye tabir olunan¹¹, farklı boylarda, 20-22 cm eninde, muntazam kesilmiş ahşap perdelerin yatay vaziyette üst üste yığılması ve çivi kullanılmaması esasına dayanır. Duvarlar köşelerde “kurt boğazı” denilen teknikle geçmeli şekilde raptedilir. Bundan mütevellit köşelerde esere değişik bir görüntü katan çıkıntılar hâsıl olur. Cephe yüzeyleri ise daha geniş kesilmiş ve dışarı doğru biraz taşıntı yapan bir hatilla yatay olarak ikiye ayrılmıştır. Yapıyı çepeçevre dolanan bu hatil iç mekândaki kat ayrımını da dışa yansıtmaktadır. Beden duvarlarına çift sıra halinde dikdörtgen şekilli pencereler açılan duvarlar yörede yaygın uygulaması görülen geniş bir saçakla sınırlandırılmıştır. Bina çatıları basık tutulmuş ve dört yönden eğimli tasarlanmıştır.

Camilerin inşasında tercih edilen sistem, eserlerin buldukları muhitten kolaylıkla sökülerek başka bir mevkide asli suretine uygun biçimde inşa edilmesine imkân tanımaktadır. Eserlerin ilk yerlerinden başka bir bölgeye taşınması ilginç ve inşai tekniğin geldiği seviyeyi göstermesi açısından mühim örnekler olup Rize’deki pek çok camide tatbik edilmiş bir uygulama olarak karşılaşılmaktadır.

- ✓ Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii¹²
- ✓ Hemşin Bilenköy Camii(18.yy)¹³
- ✓ Çayeli Ormancık Köyü Camii(1826)¹⁴
- ✓ Güneysu Kibledağı Camii(1862)¹⁵ ise bu konuya verilebilecek güzel emsallerdir.

Camilerin kuruldukları saha iki, üç mahalle veya köye hizmet verecek şekilde seçilmektedir. Birkaç sebepten ötürü bu şekilde bir tasarrufa gidilmiştir. Birincisi istenilen her yerde ve zamanda cami yapmanın zor ve külfetli olmasıdır. İkincisi, coğrafi şartlardan ötürü yerleşimler dağınık olduğundan Cuma, bayram ve teravîh namazlarına daha fazla kişinin iştirakine imkân tanıyacak, ulaşılmasını kolaylaştıracak

11 Sanat Tarihi literatüründe ise “çanti” ifadesi kullanılmaktadır gnş. bl.için bkz. Metin Sözen- Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005,s.56.

12 Haşim Karpuz, age., s.65-66. Bu cami 1834 senesinde Of ilçesine bağlı Keler mah.’de inşa edilmişti. 1972 yılında şimdiki yerine taşınmıştır. Plân ve Tezyini özellikleriyle Hayrat Dereyurt Camisi ile yakın benzerlikler içerisindedir.

13 Haşim Karpuz, Rize, Ankara 1992, s.61.

14 Haşim Karpuz, age., s.50.

15 Orhan Terzioğlu, Rize’nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, 25-27.

bir mevkide bulunmasını mecburi kılar. Üçüncüsü Yöre ahali arasında sosyal iletişimi kuvvetlendirme isteğidir. Çünkü kırsal kesimlerde camiler sadece ibadet amaçlı kullanılmaz. Eğitim faaliyetlerin icra edildiği, dini sohbetlerin yapıldığı, cenazelerin kaldırıldığı, taziyelerin kabul edildiği, köyle ilgili bir takım kararların verildiği, güncel olayların tartışıldığı, havadislerin alındığı ve sosyal hayata yönelik daha birçok ihtiyacın görüldüğü merkezlerdir.

Camiler tezyinat bakımından zengindir. Adeta bir süs sandığı gibi tertip edilmişlerdir. Rize'deki Camilerin vasfını yüksek mevkilere çıkaracak mahiyettedirler. Dıştan sade görünümleri içten bir süs deryası görünümüne kavuşmaktadır. Desenler; kapı, mihrap, minber, vaiz kürsüsü, tavan ve mahfil dış yüzeyinde yoğunlaşmaktadır. Süs kompozisyonları oyma yahut kabartma şeklinde işlenmiş olup nebati, hendesi ve sembolik ifadeli motiflerden ibarettir. Geometrik motifler genellikle sepet örgü, baklava dilimi, zik zak, çarkıfelek, çift sarmal kordon, yıldız ve balıksırtından oluşur. Bitkisel şekiller çam kozalakları, üzüm salkımları, selvi ağaçları, vazo yahut ibrikten çıkan hayat ağacı görünümlü bitkiler, uçları laleli kıvrık dallar, S ve C kıvrımlarından müteşekkildir. Sembolik manalı desenler arasında stilize lale, hayat ağacı, mühr-i Süleyman ve ejder başta gelenlerdir. Yazı, ekseriyetle Ahşap kabartma usulüyle icra edilmiştir. Yöredeki eserlerin çoğunda kullanılmakla birlikte Cami bütünü içerisinde geniş bir yer tutmamakla. En çok tatbik edildiği alan mihraplar olup minberlerde de tesadüf edilmektedir. Allah, Hz Muhammed, bani ve usta isimleri, Ayetler ve Kelime-i Tevhid kitabelerin içeriğini oluşturmaktadır.

Mihraplar tek parça halinde yapılmışlardır. Dikdörtgen ebatlı olup yarım daire şeklinde nişleri vardır. Beden duvarından harime doğru taşıntı yapmaktadırlar. Eserin bünyesi ile uyumlu bir görünüm arz eden mihraplar kaliteli bir işçiliğe havidirler. Tezyinatın yoğun olarak icra edildiği mimari unsurlardan biridir. Nebati ve hendesi motiflerin yanı sıra yapılarda yazının icra edildiği ender yüzeylerdendir. Ahşap oyma tezyinatın güzel örneklerine sahip olması ve yapısı itibarıyla bu mihraplar Rize ahşap camilerinin sanat ve estetik havzasında irtifasını yükseltmekte ve bu yönüyle dikkat çekici bir kimliğe bürünmektedirler.

Minberler yapıların sanatsal değeri en yüksek mevkilerinden biridir. Dikkatleri üzerine çekecek bir cazibeye ve hususiyete sahiptirler. Harime renk katacak ve iç mekânla tezat teşkil etmeyecek bir mahiyette ele alınmışlardır. Mahfil katının batı cihetten kıble duvarına kadar uzanan yan kanadının sınırladığı noktada inşa edilmişlerdir. Bu durum minber ile

batı duvarı arasında dar bir alanın kalmasına neden olmuştur. Camilerin sahip olduğu süslemelerin en can alıcı ve derin manaya sahip motiflerin bolca tatbik edildiği alanlardır.

Camilerin çoğunda düz tavan, ortada kademeli olacak biçimde iç içe yerleştirilmiş kare veya sekizgen çerçevelerden ibaret göbek kısmına sahiptir. Kubbeyi temsil eden bu göbekler¹⁶ tezyinatın en yoğun rastlanıldığı yüzeylerdendir.

III-DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ahşap mabetler ve ağaç işçilik İslâm Sanatları içerisinde farklı bir ciheti ve önemli bir mevki temsil etmektedirler. Türk-İslâm âlemindeki ahşap camilerin ilk örnekleri Karahanlı ve Gazneliler zamanında inşa edilmişlerdir¹⁷.

Anadolu da ise ahşap malzemenin bolluğuna nispeten hem Orta Asya ilkelerine bağlı kalınarak¹⁸ hem de mahalli ve coğrafi unsurlarda gözetilerek birçok ahşap mabet yapılmıştır¹⁹. Hem işlevsel hem de sanatsal açıdan bu eserler, Türk-İslâm Coğrafyasında adından bahsettirecek nitelikte olup kendilerine hususen yer edinmişlerdir.

Karadeniz Bölgesi; orman alanlarının bolluğuna istinaden birçok ahşap camiye ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu'da ilk ahşap camii Samsunda inşa edilmiştir²⁰. Ahşaba dayalı mabet yapımı bundan itibaren bölgenin bilhassa kırsal kesiminin karakteristik özelliği olmuş İzmit ve Sakarya'dan Gürcistan Acara bölgesine kadar geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu geniş havzada Selçuklu ve Beylikler devri anane ve geleneğine sadık kalınmış, bölgesel karakterde yeni örnekler ortaya konularak çok sayıda mabet vücuda getirilmiştir²¹. Doğu Karadeniz

16 Mehmet Yavuz, Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri, Ankara 2009, s.131.

17 Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami, Ankara 1973, s.8'den Katharina Otto-Dorn, "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien", AusderWelt der Islamischen Kunst, Festschrift Ernst Kühnel, Berlin 1957, s.84-85., Gönül Öney, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara 1978, s.123., Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul 1993, s.131.

18 Rüçhan Arık, age, s.8.

19 Haşim Karpuz, "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Ahşap Camiler", Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul 1990, s.285.

20 Bahsedilen Camii M.1206 tarihli Samsun-Çarşamba ilçesi Gökçeli Camiidir(gnş. bl.bkz. Yılmaz Can, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004, s.26).

21 Haşim Karpuz, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi

Bölümü ahşap camii geleneğini başarılı bir şekilde Osmanlı Devletinin son senelerine kadar devam ettirmiş birçok yapıya sahiptir. Gerek inşa tarzının olgun nispetlere sahip olması gerekse tezeyinat açısından zenginliği bu yöredeki camileri diğer bölgelerden biraz daha farklı kılmaktadır. Bilhassa Rize vilayetindeki ahşap camiler “çantı” geleneğinin başarılı temsilcileri olmakla beraber sanat ve estetik anlayışın mahalli bir yaklaşımla geliştirilip zenginleştirilerek tatbik edildiği güzide eserlerdir.

Camilerde gözlemlenen kare ebatlı ve içten “U” biçimindeki mahfil katı biçimindeki plân tertibatı tüm Karadeniz bölgesindeki ahşap camilerin kahir ekseriyetinde görülen şemanın benzer bir tatbikidir²². Rize Ahşap camilerinde bu plân sisteminden farklı olarak eserlerin giriş cephelelerine son cemaat mahalli yerleştirilmiş ve bu mekânın üzeri ikinci kat seviyesinde aynı şekilde balkon tarzında yapılarak kullanılmıştır. Bu düzenleme Doğu Karadeniz Bölümündeki camilerinin genel karakteristiği olup Rize yöresindeki ahşap camilerde de gayet başarılı ve yaygın bir uygulama olarak kendini göstermektedir. Bahis mevzu Son Cemaat Yeri ve Balkon sistemi sosyal hayatın merkezi hüviyetindeki camilerde toplantı, sohbet mekânı olarak değerlendirmek, namaz vaktinin beklendiği bir alan olmak bölgenin muazzam manzarasını rahat bir şekilde izleme imkânı vermesi ve bilhassa mabedin dıştan yeknesak görüntüsüne farklı bir çehre katmak açısından iyi ve isabetli düşünülmüş bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Bu yönüyle topoğrafik ve coğrafi unsurları hesap ederek bunu camiyle tezat teşkil etmeyecek bir şekilde yapının bünyesiyle itinalı bir biçimde ilişkilendirmek, yöre ahalisinin ve ustalarının tercihlerinde gayet olgun ve güçlü bir inşai akla sahip olduklarına işaret etmektedir.

Camilerin inşasında Sanat Tarihi literatüründe “çantı” diye tabir edilen mahalli olarak ise “geyme” veya “düzma” şeklinde telaffuz edilen bir usûl takip edilmektedir. Bahis mevzuu bu teknik ahşap kerestelerin

Araştırmaları Dergisi, C.2,S.4, İstanbul 1989,s.37-45.

22 Benzer plân düzenlemelerini görmek ve mukayese yapmak için bkz. Yılmaz Can, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004, s.74;ayn. müellif “Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14-15, Samsun 2003, s.121-122.;Ahmet Ali Bayhan, “Ordudan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research, Volume 2/7 Spring 2009, s.72.; Eyüp Nefes, “Samsun’da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvackı/Tiryakioğlu Camii”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2010, S.28, s.117-134.; Eyüp Nefes, “Giresun’da yeni Tespit Edilen Bir Ahşap camii: Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.IX(2009). S.3, s.187-209.

çivi kullanılmadan üst üste yığılması ve köşelerde kurt boğazı denilen yöntemle birleştirilmesidir. Yapıların inşasında tatbik edilen bu tür işlemler Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde de ahşap malzemenin bolluğuna nispetle yaygın olarak karşılaşılan bir uygulamadır. Bilhassa kırsal kesimde hem sivil hem de dini mimari eserlerde buna sıkça tesadüf edilmektedir. Esasen bahis mevzuu bu inşai tarz, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Karadeniz Bölgesinde evvela Samsunda filizlenmiş²³ Beylikler zamanında kökleşerek Osmanlı devletinin erken devirlerinden itibaren Sakarya'dan – Acaristan'a kadar geniş bir coğrafyada inşai anane haline gelmiştir. Rize ahşap camileri de bu genel adetten sapmayıp bahis mevzu yapım usulünün olgun ve başarılı örnekleri olarak bu yöntemi zamanımıza aktaran bir vesika hüviyetine bürünmüşlerdir.

Bilhassa inşa tarzı yapıların sökülerek başka bir mevkie nakledebilmesi gibi bir kolaylığı da beraberinde getirmektedir. Camilerin artan cemaate dar gelmesi, heyelan ve sel gibi afetlerin cereyan etmesi ile yol genişletme maksadıyla eserlerin yeri değiştirilebiliyordu. Karadeniz Bölgesinde, bu uygulamaya tesadüf edilebilecek birçok çantı cami bulunur. Rize yöresi de bu anlayıştan uzak kalmamış ilk yapıldıkları mahalden sökülüp şimdiki yerlerine taşınmış camilerde mevcuttur. Rize Camilerini daha dikkat çekici hale getiren husus bu işlemin gayet başarılı bir mahiyette ve asli yapısına sıkı sıkıya bağlı kalınarak icra edilmesidir. Beden duvarlarındaki ahenk, ahşap malzemenin itinalı raptedilmesi, iç mekânda yer alan tezyini kompozisyonda kayma yahut çarpıklık olmaması bu düşünceyi kuvvetlendiren emarelerdir.

- ✓ Çayeli Ormancık Köyü Camii(1826)
- ✓ Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii(1834)

Güneysu Kibledağı Camii(1862), verilebilecek güzide örneklerdir. Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Cami 1972 senesinde yakın denilebilecek bir tarihte Trabzon'un Of ilçesine bağlı Keler mahallesinden şu anki mahalline getirilmiş ilginç bir eser olup, taşınma usulünü ve yöntemlerini rahatlıkla öğrenmemize imkân tanıyan bir yapıdır.

Rize ahşap camilerine farklı bir mana katan ve onları benzerlerinden ayıran önemli bir yanı da çoğunluğunun Cuma Camisi olmasıdır. Dini günlerde daha fazla mahalle ve köyün hizmetini görmek, birliktelik ve iletişimi sağlamak, ayriyeten sosyal hayata yönelik daha birçok ihtiyacı görmek maksadıyla varılması kolay bir noktada konuşlanmışlardır.

23 Yılmaz Can, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004, s.26.

- ✓ Çayeli Ormancık Camii(1826)²⁴
- ✓ Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii(1834)²⁵
- ✓ Fındıklı Meyveli Köyü Camii(1871)²⁶

İkizdere Güneyce Hacı Şeyh Camii(1886)²⁷ bu mevzuya emsal teşkil edebilecek bölgedeki güzide eserler olmakla birlikte camilerin Rizelilerin yaşantısında ne gibi bir ağırlığa ve etkinliğe sahip olduğunu kuvvetle vurgulamaktadır.

Süsleme anlayışı, Rize Ahşap Camilerinin sanat ve estetik havzasındaki rolünü ve konumunu ehemmiyetli derecelere çıkarmakta, camileri farklı bir hüviyete büründürmektedir. Hem işleniş tekniği hem de motiflerin zenginliği diğer çantı camilerden bu yöredeki mabetleri ayıran önemli bir özelliktir. Rize ve havalisindeki Ustalar tezyinata geç devir Osmanlı Süsleme sanatlarında tezahür eden batı menşeli akımların tesirinde cereyan eden modaya sadık kalmışlar bunun yanı sıra yüzyıllar boyunca sürdürüle gelen ve repertuarlarındaki mevcut yerel motifleri de ekleyerek “Doğu Karadeniz Ahşap Üslubu” olarak adlandırılan yeni bir tarz serdetmektedir²⁸. Bu durum Rize’deki Ahşap camileri devrin genel uygulamalarından daha farklı ve ileri bir boyuta taşımaktadır.

Mihraplar vasıflı bir işçilikle imal edilmişlerdir. Keza Rize ahşap camileri sahip oldukları mihraplardan ötürü ayrı bir öneme sahiptir. Türk-İslâm coğrafyasında şimdilik tespit edilebildiği kadarıyla Anadolu dışında ahşap mihrap sayısı beş adettir²⁹. Anadolu dâhilinde³⁰ bu sayı

24 Orhan Terzioğlu, Rize’nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, s.32.

25 Haşim Karpuz, Rize, Ankara 1992, s.65-66.

26 Haşim Karpuz Rize, Ankara 1992, s.56.

27 Orhan Terzioğlu, Rize’nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, s.13.

28 Haşim Karpuz Rize, Ankara 1992, s.56.

29 Anadolu dışında bilinen ahşap mihraplar: Batı Türkistan İskodar Camisi(11. yy – 12. yy) (Ömür Bakırer, Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara 1976,s.5.), Kahire El- Ezher Camii(12.yy)(Kepper Archibald Cameron Creswell, Muslim Architecture of Egypt, C. 1, Oxford 1952, s.36.), Seyyide Nefise Türbesi(12. yy)(Martin Briggs, Muhammeden Architecture in Egypt and Palestine, Oxford 1924, s.217.), HalepHalawiyya Medresesi (1245)(http://www.discoverislimicart.org/database_item.php?id=monument;ISL),

30 Karadeniz Bölgesi haricindeki ahşap mihraplar hakkında geniş bilgi için bakınız: Ömür Bakırer, “Ürgüp’ün Damsa Köyündeki Taşkın Paşa Camiinin Ahşap Mihrabı”, TTKB 1971,s.139.; Yılmaz Önge, “Bozkırda bir köy camii”, Önasya, C.VI, S.65, 1971, s.6-7.; Remzi Duran, “Konya Sarayönünde Üç Ahşap Camii”, Vakıflar Dergisi, S.XX, Ankara 1988, s.50.; Haşim Karpuz, “Konya Kadınhanı’ndaki Vakıf Camiler”, Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı, Ankara 2003, s.201-222.; Tolga Bozkurt, “Konya-

33'e (otuz üç) çıkmakta yirmi tanesi Doğu Karadeniz Bölümünde yer almaktadır.

- ✓ Samsun Kavak Bekdemir Köyü Camii(1596-1599)³¹
- ✓ Trabzon Uzungöl Filak Mah. Camii(1813)³²,
- ✓ Trabzon Dernekpazarı Güneykondu Mah. Camii(1819)³³,
- ✓ Trabzon Hayrat Dereyurt Mah. Camii(1832)³⁴,
- ✓ Artvin Borçka Camili(Machael) Köyü Camisi (1855 ?)³⁵,
- ✓ Artvin Borçka Çavuşlu(Mürgüvet) Köyü Camisi (1861)³⁶,

Rize ise dünya çapında çok az örneği görülen ve bu haliyle ilginç bir vaziyete bürünen ahşap mihrap haznesini genişletmekte, Türk-İslâm sanatlarının çehresini renklendirmektedir.

Minberler mabetlere ayrı bir değer katmakta Osmanlı minberleri içerisinde dikkate şayan bir safhayı temsil etmektedirler. Çünkü batı tarzı sanat akımlarının izlerine Anadolu'nun kırsal kesimindeki Camilerde çokça tesadüf edilmez. Doğu Karadeniz Bölümündeki Ahşap Camiler ise bu sanat anlayışlarını taşraya taşıdığı³⁷, bunun yanı sıra devrin umumi temayüllerine bölgesel ve sanatkâr şahsiyeti ilave edilerek yeni terkiplerin sergilendiği yapılardır.

Rize'deki Ahşap Cami minberleri "Çantı" tipli camilere ait minberlerin müşterek vasıfları haricinde form, kompozisyon, işleme tekniği ve motif zenginliği bakımından daha nitelikli ve esaslı bir ayrılık gösterirler³⁸. Yapıldıkları dönemin form ve prensiplerine uymakla birlikte Selçuklu ve Beylikler geleneğini aksettirirler. Bunu yanı sıra Osmanlı

Hatunsaray (Lystra) ve Çevresindeki Cami Ve Mescitler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.55,S.1,Ankara 2015, s.19-20.

31 Yılmaz Can, Yılmaz Can, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004,s.34 ve 74.

32 Haşim Karpuz, "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Ahşap Camiler", Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul 1990,s.283.

33 Mehmet Yavuz, Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri, Ankara 2009,s.91-97.

34 Mustafa Reşat Sümerkan-İbrahim Okman, Kültür Varlıklarıyla Trabzon, C.1, Trabzon 1999, s.

35 Demet TAŞKAN, Artvin İli Borçka Ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.9

36 Demet TAŞKAN, age., s.17.

37 Demet TAŞKAN, age., s.91.

38 Yılmaz Can, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004, s.77.

devri ahşap minber mevcudunun zenginleşmesine de katkıda bulunurlar. Keza Erken Osmanlı döneminde ahşap minberlerin kaliteli örnekleri mevcut olmakla birlikte Klasik Osmanlı Sanatında minber yapımında daha çok mermer ve taş malzemelerden istifade edilmiştir³⁹. Bundan ötürü Rize yöresi ahşap minberleri Osmanlıların bilhassa geç dönemine yapılmış minberlerine ait dönem üslubunu, bu üslup içerisindeki mahalli karakteri sergilemeleri bakımından çok önemlidirler ve Osmanlı ahşap minberlerine verilebilecek müstesna misallerdir.

Rize Ahşap Camilerinin değer addeden ve öne çıkan hususiyetleri ile diğer bölgelerdeki ahşap camilerle benzeştikleri yönleri ana hatlarıyla bu şekildedir. Ayrıntıya girildiğinde daha birçok farklı özelliklere havi oldukları anlaşılacakla birlikte bu konunun daha şümüllü bir araştırmaya muhtaç olduğu muhakkaktır.

Camilerin sanat ve mimarlık tarihi açısından ehemmiyet kesbeden kısımlarını tespit etmek eserlerin tanınması ve bilinmesi açısından yeterli değildir. İtinâlı ve geniş perspektifte takip edilecek usüllerle kamuoyunun ve bilhassa yerli ve yabancı turistlerin ilgisi çekilmeye çalışılmalıdır.

Bilhassa Ahşap camileri tanıtıcı broşürler hazırlanmalı ve yukarıda değinilen özellikleri vurgulanarak Anadolu'nun diğer ahşap camilerinden ayrılan yönleri öne çıkarılmalıdır. Ayriyeten ahşap camilerin Sanat Tarihi, Mimarlık, Tarih, Etnoğrafik ve halkbilimi cihetlerinden ele alan çalışmalar yapılarak literatürde zenginlik kazanılmalıdır. Ahşap camileri tek tek ele alan kitapçıklar hazırlanmalıdır.

Rize'deki Ahşap Camilerin mihrapları, minberleri, tezyinatları, hareketli yapısı yani taşınabilirlik özellikleri ve motiflerdeki anlam derinlikleri üzerinde yoğunlaşarak gayet ilgi çekici, merak uyandırıcı afişler yapılabilir. Sadece Rize Ahşap camilerine özel belgeseller hazırlanabilir. Sadece yerli değil yabancı turistlerinde ilgisi ve yurt dışı turizm fuarları da hesap edilerek Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusça dillerinde afişler basılabilir. Hattı zatında Orta Asya Türk devletlerinde yurtdışı turizme önem veren insanların alâkasını celbetmek için Türkmen, Kazak, Azeri, Özbek lehçeleri de ihmal edilmemelidir.

Önemli vurgular içeren reklamlar yapılabilir. Örneğin “ İslam âlemindeki ender ahşap mihrapları yerinde görmek istemezsiniz?”,

39 Zeynep Hatice Kurtbil, “Minber”, TDVİA, C.30, Ankara 2005,s.104.; Gülay Apa, “Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri”, İSTEM, Yıl:6, S.11, Konya 2008, s.253.

“Osmanlının son devir ahşap minberlerinden haberiniz var mı?”, “Rize Camilerindeki şifreleri gelin beraber çözelim”, “Hiç göçer cami gördünüz mü?” vs. ihtisas sahibi reklamcıların katkısıyla ilginç sloganlar üretilebilir ve camilerin turizm havzasına katılımı etkin hale getirilebilir.

Elbette ki her tarihi yapıt asli yerinde güzeldir ve orada ziyarete açılmalıdır. Lakin Rize Ahşap camileri dağlık bir coğrafyanın her tarafına saçılmış görülmeye layık eserlerdir. Buldukları yerler turistler için özel bir güzergâh ve zaman istemektedir. Bunu dikkate alan gezi programları turizm rehberleri ve seyahat firmaları için düzenlenmeli buna yönelik çalışma yapılmalıdır. Camilerden bir tanesi taşınabilir hususiyeti ele alınıp ait olduğu yörenin sakinlerinin gönülleri razı edilerek turizme ve Rize'nin tanıtımına yapacağı katkı iyice tebliğ edilerek Rize vilayet merkezine nakledilip etrafı bir müze şeklinde düzenlenerek hem ibadete hem de halkın ziyaretine açılabilir. Bu suretle daha geniş kitlelerin daha rahat biçimde camileri tanınması imkânına kavuşulur.

Şayet camilerden herhangi biri kent merkezine getirilemiyorsa bilhassa geleneksel usulde serander yapan ustalarında devreye sokulduğu uzman kişilerden oluşan bir heyet nezaretinde bu camilerin özelliklerini taşıyan yeni bir eser Rize merkezde inşa edilebilir. Öncelikle Rize ve çevre vilayetlerdeki vatandaşların dikkati çekilerek mahalli tarzda bir turizm kamuoyu oluşturulur. Öğrenciler velileriyle beraber camiye ziyaret etmeye teşvik edilirse gün geçtikçe meraklı sayısı artacak ve Rize Turizmindeki çeşitlilik irtifa katedecektir.

KAYNAKÇA

- APA Gülay, "Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Minberleri", İSTEM, Yıl:6, S.11, Konya 2008.
- ARIK Rüşan, Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami, Ankara 1973.
- ASLANAPA Oktay, Türk Sanatı, İstanbul 1993.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630–805 (1230–1402), İstanbul 1966.
- AYTEKİN Osman, Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, Ankara 1999.
- BAKİRE Ömür, "Ürgüp'ün Damsa Köyündeki Taşkın Paşa Camiinin Ahşap Mihrabı", TTKB 1971.
- BAKİRE Ömür, Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara 1976.
- BAYHAN Ahmet Ali, "Ordudan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research, Volume 2/7 Spring 2009, s.55-84.
- BOZKURT Tolga, "Konya-Hatunsaray (Lystra) ve Çevresindeki Cami Ve Mescitler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.55,S.1,Ankara 2015, s.1-54.
- BRİGSS Martin, Muhammeden Architecture in Egypt and Palestine, Oxford 1924.
- CAN Yılmaz, "Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14-15, Samsun 2003, s.117-134.
- CAN Yılmaz, Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004.
- CAN Yılmaz, "Samsunda Bulunan İki Önemli Ahşap Eser: Gökçeli ve Bekdemir Camileri", Samsun Araştırmaları, 3.Kitap, Samsun 2013,s.23-41.
- CRESWELL Kepper Archibald Cameron, Muslim Architecture of Egypt, C. 1, Oxford 1952.
- ÇETİN Yusuf, "Kuruluş Dönemi Osmanlı Mimarisine Ait İki Çantı Camii: Sakarya Büyük Tersiyeye (Büyük Esence) Köyü Orhan Gazi camii ve Büyük kaynarca (Topçu) Köyü Şeyh Muslihuddin Camii", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2007, S.18,s.15-1.
- DURAN Remzi, "Konya Sarayönü'nde Üç Ahşap Camii", Vakıflar Dergisi, S.XX, Ankara 1988.
- GPS Koordinatlarıyla Rize Kültür Varlıkları Envanteri, Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.
- GÜN Recep - NEFES Eyüp, "Giresun Çamoluk İlçesi Sarpkaya Köyündeki Ahşap Sütunlu Bektaş Bey Camii", Vakıflar Dergisi, S.36, Ankara 2011, s.137-154.
- İREN Murat, "Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii", Röleve ve Restorasyon Dergisi, S.5, Ankara 1983, s.174-165.
- KARPUZ Haşim, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2,S.4, İstanbul 1989,s.37-45.
- KARPUZ Haşim, "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Ahşap Camiler", Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul 1990,s.281-299.

- KARPUZ Haşim, "Of İlçesinde Ağaçlı Köyü Camii", Lale, S.8, İstanbul 1992, s.21-24.
- KARPUZ Haşim, Rize, Ankara 1992.
- KARPUZ Haşim, "Rize Çayeli Ormancık Köyü Camii", Prof.Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya 1993, s.253-262.
- KARPUZ Haşim, "Konya Kadınhanı'ndaki Vakıf Camiler", Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı, Ankara 2003, s.201-222.
- KURTBİL Zeynep Hatice, "Minber", TDVİA, C.30, Ankara 2005,s.103-105.
- NEFES Eyüp, "Giresunda yeni Tespit EdilenBir Ahşap camii: Çaldağ Beldesi Melikli MahallesiTahtalı Camii", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.IX(2009). S.3, s.187-209.
- NEFES Eyüp, "Samsun'da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2010, S.28, s.117-134.
- NEFES Eyüp - GÜN Recep, "Giresun Çamoluk İlçesi Sarpkaya Köyündeki Ahşap Sütunlu Bektaş Bey Camii", Vakıflar Dergisi, S.36, Ankara 2011, s.137-154.
- NEFES Eyüp, "Giresunda Dolma Gözlü Bir Camii: Bulancak Ezeltere Köyü Camii", Geçmişten Günümüze Giresunda Dini Hayat Sempozyumu Bildirileri, Giresun 2013, s.443-450.
- OTTO-DORN Katharina, "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien", AusderWelt der Islamischen Kunst, Festschrift Ernst Kühnel, Berlin 1957.
- ÖNEY Gönül, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara 1978.
- ÖNGE Yılmaz , "Bozkırda bir köy camii", Önyasa, C.VI, S.65, 1971, s.6-7.
- SÖZEN Metin - TANYELİ Uğur, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005.
- SÜMERKAN Mustafa Reşat -OKMAN İbrahim, Kültür Varlıklarıyla Trabzon, C.1, Trabzon 1999.
- TAŞKAN Demet, Artvin İli Borçka Ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- TERZİOĞLU Orhan, Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008.
- YAVUZ Mehmet, Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri, Ankara 2009.
- YAVUZ Mehmet, "Doğu Karadeniz Camilerinde Bezeme Anlayışı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research, Volume 2/6, Winter 2009,s.306-322.
- YAVUZ Mehmet, "Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı", Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 09-11 Ekim 2008, C.II, Ankara, s.282-294.

FOTOĞRAFLAR GENEL GÖRÜNÜM

(http://www.ardesenmuftulugu.gov.tr/camilerimiz_6.html' den)

Çayeli-Ormançık Köyü Camii(1826)

İkizdere-Şimşirli Köyü Camii (1853-

Güneysu-Ilıca Köyü Camii(1862)

İkizdere-Güneyce Hacı Seyh Camii (1887)

Fındıklı-Meyveli Köyü Camii (1871)

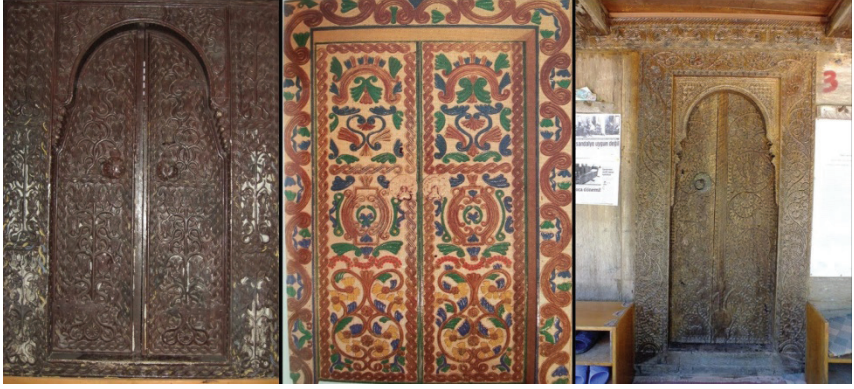
Çamlıhemşin-Şenköy Camii(1900)

HARİM

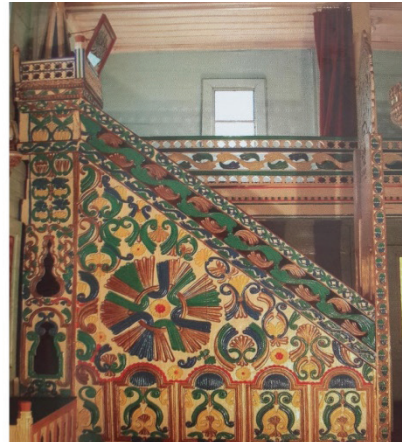

TEZYİNAT: KAPILAR

MİHRAPLAR ve MİNBERLER

TAVANLAR VE MUHTELİF MOTİFLER

MİHRAPLAR

MİNBERLER

TAVANLAR

III. OTURUM

SOUS VIDE YÖNTEMİ İLE GELENEKSEL ÜRÜNLERE İNOVATİF YAKLAŞIMLAR

Çağla ÖZER¹

Adem YETİM²

Begüm OTAĞ³

ÖZET

Sous vide, 1970'li yılların ortalarında Fransız Şef Georges Pralus tarafından geliştirilen ürünlerin lezzet, renk, doku olarak nitelendirilen duyuşal niteliklerini ve besin öğelerinin üründe tutulma özelliklerini artıran bir pişirme yöntemidir (Creed, 1998). Son yıllarda Haute Cuisine olarak bilinen ve bilimle teknolojiyi birleştiren gastronomi uygulamaları önem kazanmıştır. Buna rağmen mutfaklarda tercih edilen daha az bilimsel veriye dayalı, deneme yanılma bilgisiyle gastronomi uygulamaları yapılmaktadır. Ancak mutfak uygulamalarını daha kaliteli hale getirmek ve bu kaliteyi standardize etmek amacıyla fizik ve kimya gibi bilim dallarından faydalanılması gerekmektedir (Segovia et al., 2011).

Uluslararası düzeyde şeflerin kullandığı yeni metotlar doku, lezzet ve aroma iyileştirilmesi, zaman kontrollü pişirme teknikleri ve vakum teknolojisi gibi uygulamalar son yıllarda daha yenilikçi yöntemler olarak göze çarpmaktadır. Bu da şefin yaratıcılığına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada C2009/035 numarası ile Türk Patent Enstitüsüne coğrafi işaretleme için başvurusu yapılan "Adapazarı Kabak Tatlısı" biri geleneksel dört farklı yöntemle hazırlanmıştır. Denemeler; Sous Vide (vakumlayarak), Cook Vide (vakumlu ortamda) ve nemli ısı (fırınlama) yöntemleri kullanılarak farklı sıcaklıklar ve sürelerde gerçekleştirilmiştir.

1 Gelişim Üniversitesi, Gastronomi Bölümü, İstanbul.

2 Gelişim Üniversitesi, Aşçılık Programı, İstanbul

3 Gelişim Üniversitesi, Gastronomi Bölümü, İstanbul

Her yöntem için optimum süre/sıcaklık ve belirlenen optimum süre/sıcaklıkta pişirilen ürünlerin geleneksel yöntemle farkının incelendiği iki farklı duyu analizi planlanmış ve Meilgaard ve ark. (1999) tarafın önerilen yöntemle göre yürütülmüştür. İlk denemelerde eğitimli 5 panelist, ikinci denemelerde 30 yarı eğitimli panelist tarafından beşli hedonik skalaya göre sıralama testi kullanılarak istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Sous Vide yöntemi ile pişirmenin geleneksel metotla pişirmeye göre duyu olarak (lezzet, doku, renk, tüm izlenim) ürüne kazandırdığı olumlu yönlerin bir avantaj oluşturduğu ve mutfak uygulamalarında bir alternatif olarak kullanılabilmesi önerilmektedir. Bu çalışma ile aynı zamanda Sous Vide pişirme yöntemi kullanılarak kabak tatlısı hazırlanmasına yönelik standart süre ve sıcaklık değerleri belirlenmiştir. Böylelikle geleneklerimiz ile teknolojiyi birleştirerek gastronomi bilimini mutfakta uygulamanın yenilikçi bir bakış açısı kazandırması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sous Vide, Adapazarı Kabağı, duyu analizi

ABSTRACT

Sous Vide is a cooking method that improves sensory properties, described as flavor, color and texture and also increases features of nutrient retention of the cooked foods, developed by Georges Pralus, a chef from France, in the mid-1970s (Creed, 1998). In recent years gastronomy applications known as Haute Cuisine combining technology with science has become important. Nevertheless, in the kitchen much is still based on empirical knowledge and there is little scientific knowledge of the culinary processes that underlie the quality of a gastronomic offering. To preserve quality overtime gastronomy should be standardized and based on the formal knowledge of chemistry and physics (Segovia et al., 2011).

The most innovative trends developed by international chefs are based on methodologies and processes commonly used, enrichment of texture, flavor and aroma, time-controlled cooking, vacuum technology. So, this contributes the creativity of chefs.

In this study, "Adapazarı Pumpkin Dessert", applied to Turkish Patent Institute for geographical indication with C2009/035 number, has prepared with four different methods, one of them is traditional. Trials have realized by using Sous Vide (in vacuum), Cook Vide (under vacuum) and dry heat (baking) methods at different times and temperatures. The optimum time and temperature for each method is determined by sensory analysis. Sensory analysis has statistically evaluated by Meilgaard et al.

(1999)'s method specified by 30 half-trained panelists by using five scale hedonic test. According to traditional cooking method, Sous Vide has several advantages in sensory quality (taste, texture, color, and overall impression). Thus, it is recommended to use in gastronomy applications as an alternative way to gain positive aspects of cooked foods. In this study it was also aimed to standardize the optimum time and temperature of Sous Vide method for pumpkin dessert. Hereby, it will be ensured to gain an innovative perspective to traditional methods applied in gastronomy.

Keywords: Sous Vide, Adapazarı Pumpkin, sensory analysis

GİRİŞ

Osmanlı mutfağının zirvesi olarak tanımlanan klasik dönem içinde Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminde coğrafi genişlemenin artması ve kültürel etkileşim dolayısıyla zenginleşen Osmanlı mutfağında kabak tatlısının önemli bir yeri vardır. Kabak tatlısı özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanında medreselerde öğrencilere kabağın faydalarından dolayı kabak yemekleri ve tatlısı verilmesiyle Osmanlı mutfağından günümüze kadar gelmiş bir tatlı çeşididir. Günümüzde hala yöresel restoranlarda ve evlerde mevsiminde sıklıkla tüketilen bir tatlı olma özelliğini korumuştur. Uygulanan geleneksel pişirme yönteminin yanında Hatay yöresine ait kireçte pişirme yöntemi de kullanılmaktadır. Özellikle bu pişirme yöntemi Hatay mutfağını gastronomi turizmi açısından ilgi çeken yönlerinden biri olduğu bildirilmektedir. Adapazarı kabağı C2009/035 numarası ile Türk Patent Enstitüsüne coğrafi işaretleme başvurusu yapılmış olup Hatay'da ise kabak tatlısının patentinin alınması ile ilgili çalışmalar aynı şekilde devam etmektedir.

Kabağın seçimi yetiştiği yere göre değişiklik göstermekte, Türkiye'de en fazla Adapazarı ve Hatay bölgesinde üretilmektedir. Adapazarı'nda yetişen kabağın renginin turuncu, içinin daha yumuşak olması, daha dayanıksız ancak lezzetinin daha yoğun olması dolayısıyla daha fazla tercih edilmektedir.

Fransızca'da Sous Vide vakum altında anlamına gelirken Sous Vide pişirme çiğ materyallerin veya orta pişmiş gıdalarla beraber çiğ materyallerin ısıya dayanıklı vakumlu poşetler içinde sıcaklık ve zaman kontrollü olarak pişirilmesi şeklinde tanımlanır (Schellekens, 1996). Sous vide pişirme yöntemi iki yönüyle geleneksel pişirme metodundan ayrılır. Bu yöntemde çiğ gıda ısıya dayanıklı, gıdayla temas edebilen plastik poşetlere konularak vakumlanır ve ısı kontrollü olarak pişirilir (Baldwin, 2011).

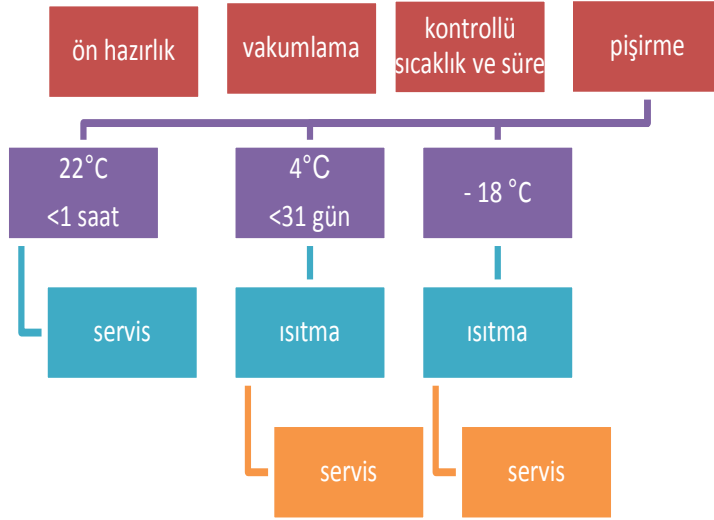
Bu teknik; ilk olarak 1970’de Fransız aşçı olan George Pralus tarafından çiğ ürüne düşük ısı uygulaması yapılarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra Ready (1971) tarafından ürün vakum poşetler içerisine koyularak pişirilmiş ve oluşturulan teknik üzerinde farklı sıcaklık /süre uygulaması yapılarak kontrol altında pişirilmesi sağlanmıştır (Mol ve Özturan, 2009). Creed ve Reeve (1998)’e göre sous vide teknolojisinin diğer bir avantajı da hazır yemek sanayisinde kullanımına olanak sağlamasıdır.

AMAÇ

Sous vide 1970’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlansa da bilinirliği 2000’li yıllarda artmaya başlamış ve aynı zamanda gıda bilimcileri metodun tekniğiyle ilgili çalışmalar yapmaya başlamış ve 2010’lu yıllardan sonra modern mutfaklarda ve evlerde geniş kullanım imkânı bulmuştur. 1990’lı yıllardan itibaren endüstriyel mutfaklarda, catering hizmetlerinde (uçak hizmetleri dâhil) sıklıkla kullanılan teknik bir yöntem haline gelmiştir. Şekil 1’de verilen Sous vide yönteminin aşamaları incelendiğinde yöntemin iki farklı formda kullanılabileceği görülmektedir. Pişirme-servis formunda malzemenin hazırlanması, vakum paketlenme, pişirme ve servis, pişirme-dondurma formunda malzemenin hazırlanması, vakum paketlenme, pişirme, hızlı soğutma, yeniden ısıtma ve servisi kapsamaktadır. Yeniden ısıtma ihtiyaç duyulduğu zaman ürün tüketimden hemen önce 10-15 dakika kaynar su banyosunda veya 4-5 dakika mikrodalga fırında tutulmak suretiyle ısıtılarak servis edilebilmektedir.

Yapılan çalışmalar daha çok sous vide yönteminin catering hizmetinde kullanımına yönelik metod geliştirme, depolamada mikrobiyel kalitede meydana gelen değişiklikler, uygulanan sıcaklığın bu anlamda yetersiz olabileceği endişesi, raf ömrü çalışmaları, yeniden ısıtma ile üründe meydana gelen duyu kalite ve besleyici değerlerin korunması ile ilgili olmuştur.

Şekil 1. Sous vide yöntemi teknik akış diyagramı (Baldwin, 2011)

Endüstriyel mutfaklarda bir yemek pişirme tekniği olarak sous vide metodunun kullanımı ile ilgili yapılan çalışmalar sadece deneme ve müşteriye sunma kapsamında kısıtlı kalmış, deneme sonuçları firmanın yaptığı çalışmalar dışında bilimsel olmaktan uzak kalmıştır. Ülkemizde de aynı şekilde sous vide sadece yeni bir pişirme tekniği olarak bazı modern mutfaklarda yerini almış ve deneme yanılma metoduyla ürün geliştirme temeline dayalı bir yöntem olmaktan ileri gidememiştir. Dolayısıyla bilimsel veri tabanlı kaynaklı yayınlarda yayınlanmış herhangi bir deneysel çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada amaç; coğrafi işaretleme için başvuruda bulunulan Adapazarı kabağından geleneksel bir Türk tatlısı olan kabak tatlısının geleneksel yöntem, cook vide, fırında pişirme ve sous vide yöntemleri kullanılarak pişirilmesi ve bu yöntemlerin karşılaştırılarak tüketici beğenisinin değerlendirilmesi, böylelikle hem yöntemlerin optimize edilmesi hem de en çok beğeni alan yöntemin belirlenmesidir.

YÖNTEM

Materyal Ve Örnek Hazırlama

Bu çalışmada C2009/035 numarası ile Türk Patent Enstitüsüne coğrafi işaretleme için başvurusu yapılan “Adapazarı Kabak Tatlısı” için kullanılan kabak yerel marketten temin edilmiştir. Kabak dikey şekilde 5 cm’lik dilimlere ayrılarak çekirdekleri ayıklanmış ve kabuğu soyularak

yıkanmıştır. Sonra batonette (batonet) ölçüsünde 2 cmx2 cmx7 cm şeklinde doğranmıştır.

Piştirme metodu olarak uygulanacak yöntemlerden; Sous Vide için doğranan kabaklar vakumlanmış; Cook Vide için kabaklar metal sepete konularak vakum ortamında; konveksiyonel fırında %50 nemli ısıda; geleneksel yöntemde endüstriyel ocakta tencerede pişirilmiştir.

İlk piştirme denemelerinde, Sous Vide (95°C'de 70, 80, 90 dakika), Cook Vide (100°C'de 25, 30, 35 dakika), nemli ortamda fırınlama (100°C'de 60, 70, 80 dakika) ve geleneksel piştirme (100°C'de 10, 15, 20 dakika) yöntemlerinde sıcaklıklar eşit tutularak optimum piştirme süresi tespit edilmiştir. İkinci denemede bütün piştirme teknikleri için optimum olduğu tespit edilen piştirme süresinde ve belirlenen sıcaklıkta pişirilmiştir. Pişirilen kabak tatlıları hızlıca soğutularak duyuusal analizler yapılmıştır.

Ekipman

Örnekler; vakumlanarak pişirmede Sous Vide Professional Chef Series Cookin Kit (PolyScience) cihazı, Cook Vide metal sepet içinde sıcaklık derecesi kontrol edilebilir Gastrovac cihazı, nemli ortamda fırınlamada Elektrolüks (ECFG 102-T) konveksiyonel fırını kullanılmıştır. Her uygulamadan sonra ürünler Blast Chiller (şok soğutucu) +3°C'de 30 dakika bekletilerek ürünlerin pişmelerinin durdurulması ve sıcaklığın düşürülmesi için kullanılmıştır. Bu cihaz aynı zamanda ürünün hızla soğutulmasının yanı sıra fiziksel özelliklerinin korunması ve bakteriyel proliferasyonu önlemesi açısından önemlidir.

Duyusal analizler

Meilgaard et al. (1999) tarafından belirtilen modele göre bireysel kabinlerde, her yöntem için uygun süre/sıcaklığın belirleneceği ilk denemelerde 25-50 yaşları arasında değişen 6 kişiden oluşan eğitilmiş panelist ile her örnek 3 tekrar olacak şekilde planlanmış ve puanlama testi (1-5 hedonik skala ile) renk, görünüş (doku), lezzet ve üm izlenim olarak değerlendirilmiştir. Optimum piştirme süre/sıcaklıkları belirlenen örnekler için 30 kişilik yarı eğitilmiş panelist ile her örnek 3 tekrar olacak şekilde planlanmıştır. Duyusal değerlendirmelerde sıralama testi ile örnekler renk, görünüş, lezzet, tüm izlenim özelliklerine göre sıralanmıştır.

İstatistik Analizler

Duyusal analizlerden elde edilen veriler sıralama testi veri dağılımları için uygun olan SPSS, versiyon 23 kullanılarak istatistik olarak analiz edilmiştir. İstatistik analizlerde öncelikle ANOVA yöntemi ile

varyans analizi yapılarak farklılık olup olmadığı %5 güven aralığında belirlenmiş ve farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptanması için post hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

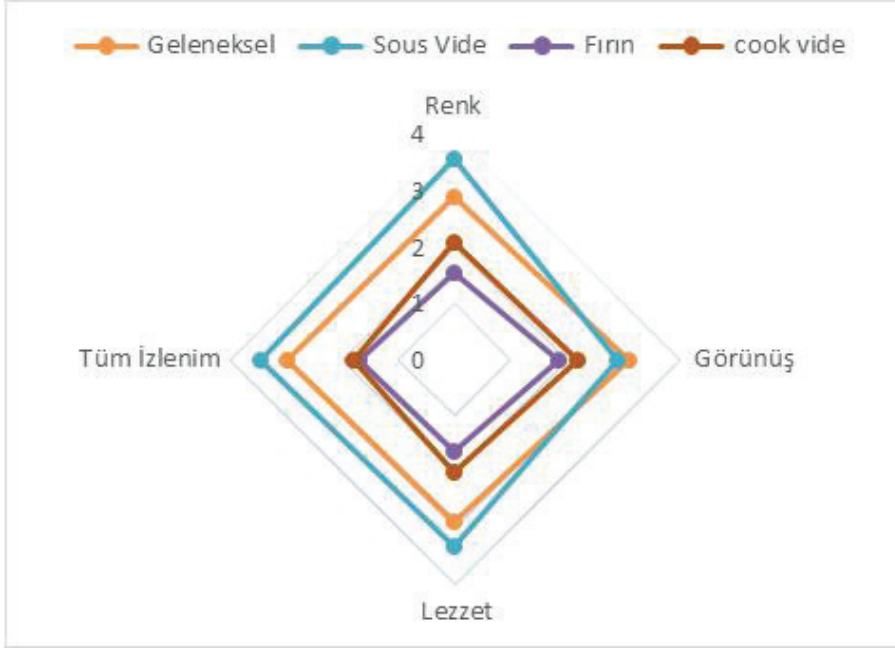
BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde iki farklı uygulama sonucunda elde edilen duyuşal değerlendirme sonuçları açıklanmaktadır. İlk denemede amaç Cook Vide (25, 30, 35 dakika), geleneksel yöntem (10, 15, 20 dakika) ve nemli fırında pişirme (60, 70, 80 dakika) yöntemlerinde 100°C ve Sous Vide yöntemi için 95°C (70, 80, 90 dakika) olarak planlanan çalışmada en iyi pişme süresini seçmektir. Her pişirme yöntemi için 3 farklı sürede yapılan örnekler 6 eğitimli panelistin katıldığı duyuşal analiz verilerine göre ANOVA ve Tukey testi kullanılarak her yöntem için kalite kriterleri açısından pişme süreleri arasında fark olup olmadığı belirlenmiştir. Duyusal analiz puan ortalamaları incelenerek istatistik olarak anlamlı farklılığın bulunduğu ($p<0.05$) ve en yüksek puan ortalamasına sahip süreler optimum değer olarak belirlenmiştir. Buna göre optimum süreler Cook Vide yöntemi için 35 dakika, geleneksel yöntem için 20 dakika, nemli fırında pişirme için 70 dakika ve Sous Vide için 80 dakika olarak saptanmıştır.

Duyusal analiz anket cevaplarına varyans analizi uygulanmıştır. ANOVA yapılabilmesi için gerekli olan normallik testi sonucunda örneklerin normal dağılım göstermediği gözlenmiş ancak ANOVA testinde normallik testinin gözardı edilebileceği bildirildiğinden (Tabachnick ve Fidell, 1996) varyans analizi yapılmıştır. Buna göre pişirme yönteminin duyuşal değerlendirmesi yapılan kalite kriterleri üzerinde istatistik olarak anlamlı bir fark yarattığı gözlemlenmiştir ($p<0,05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Şekil 2'de pişirme yönteminin incelenen duyuşal analiz kriterlerine etkisi görülmektedir.

4 farklı pişirme yönteminin kalite kriterleri üzerine tek tek etkisi incelendiğinde renk kalitesi üzerine buharda pişirme yöntemi ile fırında pişirme arasında fark bulunmazken diğer gruplar birbirinden farklı bulunmuştur ($p<0,05$). Sous vide yöntemi en yüksek ortalama ile diğer yöntemlerden istatistiksel olarak farklı bulunmuştur ($p<0.05$). Farklı pişirme yöntemlerine göre renk kalitesi için verilen puanların ortalaması ve istatistiksel farklılığı tablo 1'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Duyusal Analiz Sonuçlarının Örümcek Ağı Diyagramı

Tablo 1. Farklı pişirme yöntemlerinin renk kalitesine etkisi

Piştirme yöntemleri	Renk kalite puan ortalaması±standart sapma
Geleneksel yöntem	2.8846 ^a ±1.0706±
Sous vide	3.5769 ^b ±0.5778±
Fırında piştirme	1,5385 ^c ±0.7060±
Buharda piştirme	2.0769 ^d ±0.8909±

^a: istatistik olarak farklı olan gruplar farklı harflerle belirtilmiştir.

Piştirme yöntemlerinin örneklerin görünüşleri üzerindeki etkisine bakıldığında ise sous vide yöntemi ile geleneksel yöntem ve buharda piştirme arasında fark gözlenmezken, fırında piştirme yöntemi istatistik olarak bu yöntemden farklı bulunmuştur ($p < 0.05$). Fırında piştirme ile buharda piştirme arasında anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Farklı piştirme yöntemlerine göre görünüş kalitesi için verilen puanların ortalaması ve istatistiksel farklılığı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Farklı pişirme yöntemlerinin görünüş kalitesine etkisi

Piştirme yöntemleri	Görünüş kalite puan ortalaması±standart sapma
Geleneksel yöntem	3,1154 ^a 0.9930±
Sous vide	2,8846 ^a 1.1429±
Fırında piştirme	1,8462 ^b 0.8339±
Buharda piştirme	2.1923 ^{b,a} 1.0961±

^a: istatistik olarak farklı olan gruplar farklı harflerle belirtilmiştir.

Lezzet açısından incelendiğinde geleneksel yöntemle sous vide yöntemi arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bunun yanı sıra fırında ve buharda piştirme kendi aralarında anlamlı bir farklılığa sahip olmasa da geleneksel yöntem ve sous vide yöntemleri ile fark göstermektedir ($p < 0.05$). Farklı piştirme yöntemlerine göre lezzet kalitesi için verilen puanların ortalaması ve istatistiksel farklılığı Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Farklı piştirme yöntemlerinin lezzet kalitesine etkisi

Piştirme yöntemleri	Lezzet kalite puan ortalaması±standart sapma
Geleneksel yöntem	2,8846 ^a 0.7656±
Sous vide	3,3462 ^a 1.0933±
Fırında piştirme	1,6154 ^b 0.7524±
Buharda piştirme	2.000 ^b 0.8944±

^a: istatistik olarak farklı olan gruplar farklı harflerle belirtilmiştir.

Duyusal analiz sonucunda alınan veriler doğrultusunda tüm izlenim verileri incelendiğinde geleneksel yöntem ve sous vide arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Fırında piştirme ve buharda piştirme bu yöntemlerden istatistiksel olarak farklı olmasına rağmen kendi aralarında bir anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Farklı piştirme yöntemlerine göre tüm izlenim için verilen puanların ortalaması ve istatistiksel farklılığı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Farklı piştirme yöntemlerinin tüm izlenim üzerine etkisi

Piştirme yöntemleri	Tüm izlenim puan ortalaması±standart sapma
Geleneksel yöntem	3.0000 ^a 0.9381±
Sous vide	3,3615 ^a 0.8593±
Fırında piştirme	1,6923 ^b 0.8376±
Cook vide	1.8077 ^b 0.6337±

^a: istatistik olarak farklı olan gruplar farklı harflerle belirtilmiştir.

Şekil 3. Farklı yöntemlerle pişirilmiş kabak tatlısı

Dört farklı yöntem ile pişirilen kabak tatlısı örnekleri Şekil 3'te görülmektedir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde lezzet, görünüş ve tüm izlenim açısından geleneksel ve sous vide pişirme metodları arasında istatistiksel açıdan herhangi bir fark bulunmamasına rağmen bahsedilen her iki yöntemin fırında pişirme ve cook vide ile pişirme yöntemlerinden istatistiksel olarak farklı olduğu saptanmıştır. Geleneksel ve sous vide metodu yukarıdaki kriterler için tercih edilen pişirme yöntemleri olmuştur. Panelistler renk açısından belirgin bir şekilde sous vide yöntemi ile pişirilen ürünü tercih etmiş, ancak bu kriter tüm izlenim değerine etki edecek derecede yüksek bulunmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlara göre sıralama testinin gastronomi çalışmalarında kolaylıkla kullanılabilir bir yöntem olduğu görülmüştür. Benzer sonuçlar Şef Jorge Breton'ın (La Sucursal-Michelin yıldızlı restoran) sous vide yöntemi kullanarak elma ile hazırladığı "Tarte Tatin" tatlısı için de bulunmuştur (Segovia vd, 2011). Sous vide yöntemi ile geliştirilecek diğer formülasyonların bilimsel açıdan incelenmesi önerilmektedir.

Tüm izlenim değerleri incelendiğinde sous vide pişirme yöntemi değerlerinin diğer yöntemlere göre daha yüksek bulunmuştur. Schellekens (1996) tarafından yapılan çalışmada haşlama, buharda pişirme ve sous vide yöntemi ile pişirmede sebzeler için askorbik asitte (C vitamini) en az kaybın sous vide yönteminde olduğu tespit edilmiştir. Balkabağı da askorbik asit açısından önemli bir gıda maddesi olarak bilinmekte ve ileriki çalışmalarda C vitamini dışında diğer vitaminlerin de tutulma oranlarının incelenmesi de araştırılması gereken diğer bir konudur. Türkiye'de ve dünyada sous vide pişirme yönteminin duyu ve besleyici değerler açısından diğer yöntemlerle karşılaştırılmasıyla

İlgili yayınlanmış çok az literatür bulunmaktadır. Yapılan analizlerde her pişirme yöntemi için pişirme sıcaklıkları 100°C ile sabit tutulmuş, sadece sous vide yöntemi için çıkılabilecek en yüksek sıcaklık 95°C olarak çalışılmıştır. Dolayısıyla çıkan sonuçların pişirme sıcaklıkları aynı olduğu düşünülerek tamamen yöntemin teknik özelliklerinin farklılığından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sous vide ile elde edilen sonuçlar pişirme sırasında havanın tamamen ortamdaki uzaklaştırılması ile ilgilidir. Tüm bu sonuçlar değerlendirildiğinde önemli vitaminlerin tutulması, personele ihtiyaç duyulmaması, duyu özellikleri özellikle rengi artırması ve tüm dünyada yeni araştırılan bir yöntem olması dolayısıyla bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Sous vide teknolojisinin vakum paketlenme, ısı işlem ve soğuk depolama ve yeniden ısıtılarak tüketime hazır hale getirilmesinin ürün kalitesi üzerindeki olumlu etkileri raf ömrü çalışmalarıyla da birleştirilerek bu konudaki deneysel çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır.

Fırın ve vakumda pişirme yöntemlerine göre renk, lezzet, görünüş ve tüm izlenim değerlerinde farkedilebilir sonuçların elde edilmesi sous vide yöntemindeki vakumlamanın lezzet bileşenlerini hapsettiği ile açıklamak mümkündür.

Vakumlamanın sudan gıdaya ısı transferinin daha verimli olması, depolama süresince kontaminasyon riskini azaltarak raf ömrünü uzatması, diğer pişirme yöntemlerindeki olası oksidasyon kaynaklı kötü aromanın engellenmesi, buharlaşma sonucu oluşan aroma ve nem kaybının önlenmesi, aerobik mikrobiyel yükü azaltması gibi faydaları bulunmaktadır. Isı kontrolü ise tekrar edilebilirliği kolaylaştırır, geleneksel metoda göre çok pişmişliğin kontrolünü sağlamaya yardımcı olur, daha düşük sıcaklıklarda pastörizasyon sağlar (Singh vd, 2016).

Creed (1995), Stea vd. (2006) vitamin ve mineral açısından iyi bir kaynak olan sebzelerin haşlandığında veya buharda pişirildiğinde besin öğelerinin pişme suyuna geçtiğini, Sous vide ile pişirilmiş sebzelerin ise hemen hemen tüm besin öğelerini içinde koruduğunu belirtmişlerdir. Bu yüksek derecede korunma aynı zamanda besin öğelerinin üründe var olan lezzet bileşenlerini yoğunlaştırmasına da sebep olmakta ve bu lezzet bileşikleri tüketici için üründe önemli bir kriter sayılmaktadır. Sebzelerin kaynatılma, buharda pişirilme ve mikrodalgada pişirme ile besin öğelerini kaybetmesi hücre duvarının ısı ile zedelenmesine ve su ile birlikte besin öğelerinin hücre duvarından dışarıya çıkmasıyla açıklanmaktadır. Sous vide pişirme yönteminde ise hücre duvarları zarar görmemekte, çözünen bir miktar üründen kaynaklı su ise hücre duvarının içinden

girememektedir (Sila vd., 2006).

Sous vide yöntemi ile elde edilen sonuçların; buhar ya da su ile temas etmediği için lezzet bileşenlerinin hapsedildiğine, malzemenin içerdiği doğal lezzet bileşenlerinin ve besleyici değerin korunduğuna, var olan aroma ve lezzet bileşenlerini zenginleştirdiğine, son ürün özelliklerini en üst seviyede koruduğuna bağlamak mümkündür.

Teşekkür

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde emeği bulunan Radisson Blu Ottomare Hotel şeflerine ve ÖRKA Gıda Dış Tic'e desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Baldwin, D.E., 2012, Sous vide cook.ing: A review. *International Journal of Gastronomy and Food Science* 1, 15–30.
- Creed, P.G., 1995. The sensory and nutritional quality of 'sous vide' foods. *Food Control* 6 (1), 45–52.
- Creed, P.G., Reeve, W., 1998. Principles and applications of sous vide processed foods, in Ghazala, S.edt, *Sous Vide and Cook-Chil Processing for the Food Industry*, ISBN:0-7514-0433-0, Canada: An aspen publishers, Inc. Gaithersburg, Maryland.
- Meilgaard, M., Civille, G.V., Carr, B.T., 1999. Sensory evaluation technics. CRC press, New York, 387s.
- Mol, S., Özturan, S., 2009. Sous vide teknolojisi ve su ürünlerindeki uygulamalar. *Journal of Fisheries Sciences*, 3(1), 68-75.
- Ready, C.A., 1971. Method of preparing and preserving ready to eat foods US patent 3, 607,312,4.
- Schellekens, M.,1996. New research issues in Sous vide cooking. *Trends in Food Science&Technology*, 7: 256-262.
- Segovia, P.G., Palacios, V.B., Bernad, C.I., Bello, A.A., Carrascosa, R.G., Breton, J., Monzo, J.M., 2011. Improvement of a culinary recipe by applying sensory analysis: Design of the New Tarte Tatin. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 1, 54-60.
- Sila, D.N., Smout, C., Elliot, F., Loey, A.V., Henrickx, M., 2006. Non-enzymatic depolymerization of carrot pectin: toward a better understanding of carrot texture during thermal processing. *Journal of Food Science*, 71,1-9.
- Singh, C.B., Kumari, N., Senapati, S.R., Manjusha, L., Nagalakshmi, K., Balange, A.K., Chouksey, M.K., Venkateshwarlu, G., Xavier, K.A.N., 2016. Sous vide processed ready to cook seerfish steaks: Process optimization by response surface methodology and its quality evaluation. *Food Science and Technology*. DOI: 10.1016/j.lwt.2016.07.017
- Stea, T.H., Johansson, M., Jagerstad, M., Frølich, W., 2006. Retention of " folates in cooked, stored and reheated peas, broccoli and potatoes for use in modern large-scale service systems. *Food Chemistry* 101, 1095–1107

YÖRESEL MUTFAK KAVRAMINA İLİŞKİN ŞEFLERİN BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (ANTALYA ÖRNEĞİ)

Serdar ALTUNSABAN¹ Özlem YAY² Özkan ERDEM³

ÖZET

Son yıllarda gastronomiye olan ilginin artmasıyla ülkemize gelen turistlerin uluslararası mutfakların yanı sıra yöresel mutfaklara da ilgilerinin arttığı görülmektedir. Konaklama işletmeleri müşteri memnuniyetini daha üst seviyelere çıkarabilmek için bu artan talebi karşılama eğilimine girmişlerdir. Bu nedenle işletmelerin son dönemlerde yöresel lezzetlere menülerinde daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların aracı, tedarikçi, işletme sahibi, F&B müdürü, müşteri ve turistlere yapıldığı görülmektedir. Fakat yöresel yemeği hazırlayan ve sunan şeflerin konuya ilişkin görüş ve düşüncelerinin incelenmediği görülmüştür. Ayrıca yapılan çalışmaların sadece yapıldığı bölgeye ait yöresel mutfaklar üzerinde durmaktadır. Bu çalışmada Antalya'daki şeflerin yöresel mutfak kavramı hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Antalya'da faaliyet gösteren beş yıldızlı otellerde görev yapan 9 mutfak şefi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda başlıca bulgular şeflerin işletmelerde azda olsa yöresel yemeklere yer verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca menülerde yöresel

1 Akdeniz Üniversitesi Göynük Mutfak Sanatları MYO, serdaraltunsaban@akdeniz.edu.tr

2 Akdeniz Üniversitesi Göynük Mutfak Sanatları MYO, ozlemyay@akdeniz.edu.tr

3 Akdeniz Üniversitesi Göynük Mutfak Sanatları MYO, ozkanerdem@akdeniz.edu.tr

yemeklerin adının kullanıldığı tespit edilmiştir. Fakat yöresel yemekleri hazırlarken yöresel yiyecek kullanmadığı ve hazırlayanların yöre halkından kişiler olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yöresel mutfak, Konaklama İşletmeleri, Mutfak Şefleri, Yöresel Yemek

ABSTRACT

In recent years, the growing interest in gastronomy appears to increase also interest in local cuisines as well as international cuisines of tourists coming to our country. Accommodation businesses have tended to meet this growing demand in order to bring to a higher level of customer satisfaction. Therefore, it is seen that businesses give more space in the menus to local tastes in the last period. When the studies in this area is examined, studies are seen that mediator, supplier, business owner, F & B manager, customer and tourists. But chefs of serving and preparing the local food were not seen to investigate about views and thoughts on the subject. In addition, It also focuses on the local cuisine of the region where only the studies. In this study, the chefs in Antalya were examined opinions about the concept of the local cuisine. Semi-structured interviews with 9 chefs from five star hotels operating Antalya were conducted and the data were content analyzed. In this condition is determined that the chefs give place even if local foods in the managements. In menus is determined that use if local foods name. But when people prepare local foods, they don't use local foods and is deduced that people who preparing foods are not local people.

Keywords: Local Cuisine, Accommodation Businesses, Kitchen Chefs, Local Food

GİRİŞ

Yerel ekonomiler, çevre ve sağlıklı beslenme son on yılda giderek daha önemli hale gelmesiyle yöresel gıdalara ve yemeklere eğilim artmıştır. Müşteriler için gıda çeşitliliğini sağlamanın yanı sıra tükettiği gıdaların sağlıklı ve sürdürülebilir olmasını istemektedir. Bu sebeplerden dolayı müşteriler yöresel yemeklere yönelmektedir (Lang vd., 2014:1809). Amerika Tarım Ekonomisi Dergisine göre Ohio'daki müşterilerin(477) yöresel gıda için %30 daha fazla ödemeye istekli olduğunu tespit edilmiştir (Giovannucci vd., 2014:94). Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Seyahat Örgütü'ne göre, dünya turizm gelirleri içerisinde yeme-içme harcamalarının payı %30 seviyesindedir. Turistlerin yüzde 88.2'si "seyahat

için destinasyon seçme kararında yemek çok önemli” derken sadece yüzde 11.8 gibi küçük bir kesim “yemek, destinasyon seçimlerimde küçük bir role sahip” cevabını vermektedir (TURSAB, 2015). Turizm destinasyonu içerisindeki yöresel mutfaklara turistlerin ilgisinin artmasıyla birlikte bu alanda akademik çalışmalar yürütülmeye başlanmış ve yöresel lezzetler, beslenme alışkanlıkları, gıda bilimi gibi konular turizm endüstrisinde önem kazanmıştır (Çalışkan, 2013: 39

Bir milletin kültür temelini ve özelliğini oluşturan maddi ve manevi değerler arasında mutfakın önemli bir yeri tutmaktadır. Coğrafi konum, üretim biçimleri, tarihsel gelişim, ekonomik ve kültürel ilişkiler, inanç yapıları ve etnik durum, yöresel beslenme anlayışını etkilemektedir. Bu sayede de beslenme farklılıkları ya da benzerlikleri oluşmaktadır (Üçer ve Peşken, 2001). Bir toplumun beslenme kültürü, yaşam biçimiyle de yakından ilişkilidir. Yaşam biçiminin değişmesi, beslenme kültürünün de zamanla değişmesine neden olmaktadır (Akan, 2007). Ayrıca yöresel gıdaların ortaya çıkma nedenleri arasında tazelik, geleneklere ve yerel ekonomiye destek olmak, ulaşımın azaltılması, iklim değişikliğini etkileyen faktörler, düşük maliyet, çiftçilerle ilişki, gıda güvenliği, besleyici olması, daha iyi lezzet, yabancılaşmaya karşı bir tepki ve tarımdan uzaklaşmayı önlemek isteği de bulunmaktadır (Giovannucci vd., 2014:94-95). Anadolu’da birçok kültürün bir arada kültürel etkileşimler yöresel mutfakların oluşmasına zemin hazırlamıştır. (Ciğirim, 1999: 204).

Yerel destinasyonlara olan ilginin artmasıyla da kuşkusuz yöresel gastronomik değerlerin ortaya çıkarılmasını ve değerlendirilmesini sağlamaktadır. Örneğin Mardin, Gaziantep, Hatay gibi otantik özelliği olan kentler, sahip oldukları zengin turizm ürünleri nedeniyle gezi meraklılarının ilgisini çekmektedir. 2001 yılından 2006 yılına kadar TÜİK’in (Türkiye İstatistik Kurumu) yaptığı çıkış yapan ziyaretçilerin Turizm Geliri (yabancılar ve yurt dışında ikamet eden vatandaşlar) anketine göre, yabancıların ülkemizde yeme-içme harcamaları, toplam harcamanın % 21,4 ile % 27,7 arasında değişiklik göstermektedir. 2006 yılında bu oran %25.8 olup, %21,7 oranındaki konaklama harcamalarından bile fazla olduğu tespit edilmiştir (Küçükaltan, 2009). Turistler seyahatleri esnasında ziyaret ettikleri yörelere ait yemeklerden yiyerek veya tadararak eşsiz ve eğlenceli bir deneyim yaşayabilirler (Quan ve Wang, 2004:302).

YÖRESEL MUTFAK KAVRAMI

Yöresel mutfak kavramına değinmeden önce yöresel yiyecek/gıda ve yöresel yemek kavramlarına değilinecektir. Çünkü yöresel mutfak kendi içerisinde yöresel yemekleri ve yöresel yiyecekleri barındırmaktadır. Bu kavramlar birbirinden ayrı düşünülemez. Yöresel gıda ya da yiyecek ile ilgili tek bir tanım bulunmamaktadır. Müşteriler için yöresel gıdaların coğrafi odaklı tanımdan ziyade yerel ekonomileri destekleme, tazelik ve izlenebilir olması daha önemlidir. Yani yiyeceklerin uzaklıklarından ziyade taze olması, yerel ekonomiyi desteklemesi önemlidir (Giovannucci vd., 2014:95-97).

Yapılan çalışmalarda yöresel yiyecekleri tanımlamak ve bu alandaki boşluğu doldurmak amaçlanmaktadır (Inwood vd.,2009:183).Inwood ve arkadaşlarına (2009:183)göre en basit tanımıyla yöresel gıda, o bölgede yetiştirilen ürünler anlamına gelir.Duram ve Cawley'e (2012) göre yöresel yiyecek kavramı kaynağından 100 km (60 mil) uzaklıkta bulunan, üretilen yiyecekler olarak tanımlanmıştır. ABD hükümetine göre yöresel yiyeceğin tanımı "Nihai ürünün pazarlandığı bölge, ürün kaynağında toplam 400 mili geçmeden taşınması" olarak belirlenmiştir (Lang vd., 2014:1809). Ürün menşeinin iyi bilinmesi, o topraklarda yetişen bölgesel ya da yöresel ürünün kalite, değeri ve diğer özellikleri aslında coğrafi kökene dayanmaktadır (Giovannucci vd., 2014:94).Bir diğer tanımda ise "Yöresel yiyecek; yöresel bölgede üretilen veya yetiştirilen veya yöresel bir kimliğe sahip yöreselözellikli yiyecek veya içecek" olarak tanımlanmaktadır (Çulha ve Kalkan, 2015).Tanımların bazılarında coğrafi konuma vurgu yapılırken, bazılarında ise uzaklık daha ön plana çıkmaktadır.

Zengin bir mutfak kültürüne sahip olmak toplumlarda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Türk mutfağı da dünyada üç önemli mutfaktan biri olarak tanınmaktadır. Türkiye'de bölgesel farklılıklardan dolayı farklı yemek türlerini bulmak mümkündür. Özellikle yaşanan bölgenin iklimi, elde edilen tarımsal ürünler, o bölgenin mutfak kültürünü ve çeşit zenginliğini şekillendirmeye katkı sağlamaktadır. Böylece hem bulunduğu yörenin özelliklerini yansıtan hem de sadece o yöreye has olan yemekler bütünü olarak tanımlanan yöresel mutfak kavramının oluşmasını sağlamıştır(Baran ve Batman, 2013; Cömert, 2014).Toksöz ve Aras'a (2016) göre yöresel mutfak, bir bölgenin veya yörenin sahip olduğu yiyecek ve içeceklerin yanı sıra bu yiyecek ve içeceklerin hazırlanması, pişirilmesi, tüketilmesi, saklanması ve servis edilmesine ilişkin yöntemler, sunumunda kullanılan araç ve gereçler, mutfağın konumu, mimarisi, yemek törenleri ve bu çerçevede geliştirilen inanç ve uygulamalarından

oluşan kendine özgü kültürel bir yapıyı ifade eden bir kavramdır. Yöresel yiyecek; yöresel bölgede üretilen veya yetiştirilen veya yöresel bir kimliğe sahip yöresel özellikli yiyecek veya içecek olarak tanımlanmaktadır (Çulha ve Kalkan, 2015).

Bir yöreye ait kültürü ve kimliği diğerlerinden ayıran önemli unsurlardan biri o yörenin mutfağıdır (Long, 2004:24). Yemeklerin yöre halkı tarafından bölgeye özgü sunum teknikleriyle sunulması yöresel yemeklerin en önemli özelliğidir. Bu durum diğer mutfaklar arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır (Güler, 2010:24). Yöresel mutfak kültürün bir parçasıdır ve var olan kültüre göre şekil almaktadır. Bu nedenle dünyadaki kültür çeşitliliği aynı zamanda farklı yemek kültürü ve mutfak kültürlerinin de oluşmasını sağlamaktadır (Toksöz ve Aras, 2016). Yöresel mutfak varlığını belirli bir alan içerisinde sürdürmektedir. Yöresel mutfak içerisindeki yöresel yemekler yörenin gelenek, görenek ve alışkanlıklarını, ekonomik olanaklarını, kendine özgü yemek hazırlama ve sunum şekillerini kapsamaktadır (Ciğerim, 2001).

Yöresel yemekler menüdeki diğer yemeklere göre daha çok tercih edilmektedir. Bu nedenle yöresel yemek sunan işletmeler diğer işletmelere oranla daha çok tercih edilmektedir. Daha çok tercih edilmesinin nedeni ise yöresel yemeklerin turistler açısından merak uyandırıcı olmasıdır (Aslan vd., 2014). Kırsal kesimde yaşayanlar genellikle o yöresel yetişen yiyeceklerden hazırlanmış yöresel yiyecekler tüketmektedir. Çünkü yöresel yiyeceklerin daha lezzetli ve daha kaliteli olduğu düşünülmektedirler. Bu sebepten yöresel yiyecekleri satın almada en önemli faktörler tat ve sağlıklı olmasıdır (Feldmann ve Hamm, 2015:159).

Ankara Ticaret Odası ve Ankara Patent Bürosu tarafından yapılan bir araştırmada “Türkiye’nin Lezzet Haritası” ortaya konmuştur. Türkiye’nin 81 ilini kapsayan bu haritaya göre, 2205 çeşit yöresel yiyecek ve içecek çeşidiyle Türkiye gastronomi turizmine geniş yer ayırabilecek lezzetli tatlılara sahip bir ülke olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’nin en zengin mutfağına sahip ili; 291 çeşit yiyecek, içecek ve tatlı çeşidiyle Gaziantep olarak belirlenirken, 154 çeşit yiyecek, içecek ve tatlı çeşidiyle Elazığ ikinci en zengin mutfağına sahip olan il olarak belirlenmiştir. Bölgeler arasında ise, 455 yiyecek-içecek çeşidiyle İç Anadolu ilk sırada; 398 yiyecek-içecek çeşidiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ikinci sırada; 397 çeşit yiyecek-içecek çeşidiyle Karadeniz Bölgesi üçüncü sırada yer almaktadır. Akdeniz ve Marmara Bölgesi 184 çeşit, Ege Bölgesi ise, 162 çeşit yiyecek ve içecekçe sahip olduğu tespit edilmiştir (Durlu-Özkaya, Can, 2012).

YÖRESEL MUTFAĞIN DESTİNASYON İÇİN ÖNEMİ

Bir toplumun kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan yemek kültürü, turistik destinasyonu oluşturan önemli bir özelliktir. Bir bölgeye özgü yemekler, o bölge için bir fark yaratmaktadır. Günümüzde insanlar sadece fizyolojik ihtiyacını karşılamak amacıyla değil, bunun yanı sıra farklı bir yemek deneyimi yaşamak için evlerinden dışarıda yemek yeme eğilimindedir. Bir ülkenin yöresel mutfak kültürü tanıma isteği, insanları seyahat etmeye teşvik etmektedir (Yüncü, 2010; Aslan vd., 2014). Bireylerin dışarıda yemek yeme olgusu zamanla gastronominin önemli hale gelmesini sağlamaktadır. Böylece insanlar bir bölgenin yerel mutfak kültürünü tanımak ve farklı bölgelerden insanlarla etkileşim halinde olmak için günümüzde gastronomi turizmi katılmaktadır (Kodaş ve Dikici 2012:55).

Günümüzde insanlar yöresel yemekleri tatmak, üretim, hazırlama ve sunum şekillerini görmek için kültürel turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Gastronomi turizmiyle yiyecek içecek işletmeleri de özgün mutfak yapılarını, yerel özelliklerini korumak ve farklılaşmaya başlamaktadır. Yiyecek-içecek alışkanlıkları insanların en iyi vakit geçirdikleri ve harcama oranlarını en düşük seviyede tutabildiği hizmeti oluşturmaktadır (Arman, 2011). Turistlerin bir ülkeyi ziyaret etmelerinde önemli faktörlerden bir tanesi farklı bir mutfak kültürünü tanımak isteği olduğu tespit edilmiştir. Her ülkenin yöresel mutfağı göz önüne alındığında, yiyeceklerin hazırlanma, pişirme, kullanılan araç-gereçlerde birtakım farklılıklar gözlenmektedir. Bu farklılıklar özellikle yaşanan bölgenin iklimi ve yetiştirilen sebze ve meyveler o yörenin mutfak kültürünü ve yöresel yemeklerin çeşitliliği etkilemektedir. Bu farklılıklar iller arasında bile değişiklikler gösterebilmektedir (Pekyaman, 2008:19).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde yöresel yemeklerin destinasyon için önemli bir çekicilik unsuru olduğu sonucuna varılmıştır (Özdemir, 2007; Güneş, 2008; Hacıoğlu vd., 2009; Çevik ve Saçılık, 2011; Soner, 2013). Yöresel yemek kültürü bir destinasyonun sahip olduğu en değerli çekiciliklerden biri olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca yöresel yemekler vasıtasıyla destinasyondaki soyut mirasın somut olarak dışa vurumu sağlanmaktadır (Çevik ve Saçılık, 2011:2-3). Turistik bir destinasyonda sunulan yöresel yemekler ve yörenin kültürü turistlerin seyahat etmesini sağlayan çok önemli bir çekicilik unsurudur (Hacıoğlu vd., 2009). Bu nedenle de günümüzde bir yörenin veya bir bölgenin mutfağının turistik bir ürün haline gelmesiyle turizm pazarlamasında da kullanılmaya başlanmıştır (Cömert, 2014: 64). Gastronomi ve turizm ilişkisini araştıran

araştırmacılara göre yöresel yiyeceklerin bir seyahat motivasyonu, tekrar ziyaret etmesi için bir unsur ve aynı zamanda müşteri memnuniyete katkı sağlayan bir etken olarak değerlendirmektedir (Kivela ve Crofts, 2009).

Ziyaret edilen destinasyonda yöresel yemek kültürünün ayrı bir yeri bulunmaktadır. Özellikle turistler için, yöresel yemekleri tatmak, yöresel yemekler hakkında bilgi ve deneyim sahibi olmak, önemli unsurlardan biri olmaktadır. Ayrıca yöresel yemeklerin başka bir yerde tadılma olanağının bulunmaması, yapılan seyahatin öncelikli amacının yöresel mutfak öğrenme isteği olabilmektedir. Yöresel yemek kültürü ve yerel ürünler, kültürel mirasın bir parçası olup, ziyaret edilen destinasyonun özgün niteliğine katkıda bulunan önemli unsurlardandır. Bu unsurlar, turizmde yerel tedarik zinciri içinde yer almakta olup bu ve benzeri ürünlerin, yerel ekonomiye katkı sağlamaları oldukça önemlidir. Yerel ürünlerin turistlere sunulması ayrıca, yerel tarım faaliyetleri, yerel ürün sunan girişimciler, yöredeki fırın, kasap vb için de olumlu etkiler yaratmaktadır (Güneş, 2008:10-11).

Bir destinasyon içerisinde yer alan yiyecekler konaklama, ulaşım, çekicilik ve değişik aktiviteler gibi turistik ürünün bir parçasıdır (Hjalager ve Corigliano, 2000:201). Bir destinasyonun sahip olduğu yöresel yiyecekler o bölgenin destinasyon olarak seçilmesinde önem arz etmektedir. Hu ve Ritchie (1993) çalışmalarında bir destinasyonun sahip olduğu yemeklerin, o destinasyon açısından iklim, konaklama ve manzaradan sonra dördüncü önemli faktör olduğunu tespit etmişlerdir. Enright ve Newton (2005) ise turistler açısından yöresel yiyecek faktörü Hong-kong için ikinci, Bang Kok için dördüncü, Singapur için ise beşinci çekicilik unsuruna sahip olduğu sonucunavarmışlardır. Üner ve arkadaşlarının (2006) çalışmasında ise yurtdışındaki potansiyel turistlerin İstanbul'u bir destinasyon olarak değerlendirdiğinde yöresel mutfak beşinci önemli faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan bakıldığında ise yiyecekler bir kişinin seyahati esnasında en elzem ve minimum kısılabileceği bir hizmeti oluşturmaktadır.

Yöresel yiyeceklerde yiyeceğin kaliteli olması, gıdanın güvenli olması, sağlığa faydalı olması da insanları motive etmektedir (Onozaka vd., 2010: 4). Kim ve Eves'in ((2012:1464-1465) çalışmasına göre turistlerin yöresel yiyecek içecek tüketimini etkileyen fiziksel, kişisel, kültürel, statü ve prestij gibi motivasyon kaynakları bulunmaktadır. Turistler heyecan verici bir deneyim, rutinden kaçış, sağlık sorunu, otantik bir deneyim, beraberlik, prestij, duyuşal çekicilik ve fiziksel çevre gibi sebeplerle yöresel yiyecek tüketimine yönelmektedir. Kültürel deneyim; öğrenme

bilgisi ve otantik deneyimi içermektedir. Turistler yöresel yiyecek içecek kültürünü de öğrenme fırsatı bulur. Yöresel yemeklere tadarak o yörenin farklı kültürel gelenekleri hakkında bilgi sahibi olur. Kişilerarası ilişki; beraberlik ve prestij kavramlarını içermektedir. Sosyalleşme, aile birliktelik, kendini ifade etme, insanlarla sosyal, karşılıklı ve duyuşsal etkileşimleri kapsamaktadır. Heyecan boyutunu rutinden kaçış ve heyecan deneyimi oluşturmaktadır. Duyuşsal çekicilik; bir yöresel yemeği ilk kez tadacak olan kişiler için duyuşsal çekicilik önemlidir. Dokunma, koku, tat, görme gibi duyuşsal zevklerle birleştirebilir. Ayrıca yiyecek ve içeceklerin sağlıklı olması da turistleri motive etmektedir.

Hacıoğlu ve arkadaşlarının (2009) yapmış oldukları çalışmada Balıkesir’de bulunan yiyecek içecek işletmelerinin sahip ve yöneticileri yöresel mutfakların işletmede bulunmasına ve bu mutfaklara ait yemeklerin pazarlanmasına oldukça önem verdiği sonucu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu kişiler işletmelerine garson veya aşçı olarak işe alınırken özellikle Balıkesir mutfağını ilişkin bilgi sahibi olması gerektiğine değinmektedir. Aynı zamanda işletme sahibi ve yöneticiler yöresel mutfağın işletmenin imajını ve karlılığını olumlu yönde katkı sağladığını üzerinde durmuşlardır. Çalışmada “Yöresel mutfakların yiyecek içecek işletmelerinde kullanılması işletmenin imajını olumlu yönde etkilemektedir” önermesine katılımcıların %45,2’si tamamen katıldığını ifade ederken, % 32,3’ü ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir. “Pazarlamada yöresel mutfakların işletme karlılığını arttırdığına” yönelik önermeye ise yiyecek içecek işletme sahip ve yöneticilerinin % 54,8’i ise kesinlikle katıldığını belirtmiştir.

ŞEFLERİN YÖRESEL MUTFAĞA İLİŞKİN ALGILAMALARI

Şefler yöresel gıda zincirini desteklemek için önemli paydaşlar arasındadır. Şeflerin yanı sıra tedarikçiler, turistler (müşteriler), çiftçiler (üreticiler) de önemli paydaşlar arasındadır (Inwood vd., 2009; Giovannucci vd., 2014). Şefler yöresel yemeklere olan ilginin ve popülerliğinin farkındadır. Bu nedenle de menülerinde yöresel yemeklere önem vermektedir (Murphy ve Smith, 2009:217). Sökmen’e (2008) göre mükemmel bir servis yemeklerin olumsuz yanlarını saklamaz, bunun yanı sıra kötü yapılan servis iyi hazırlanmış lezzetli bir yemeğin bırakacağı olumlu izlenimi ortadan kaldırabilir. Şeflere göre yöresellik kavramı, pozitif kalite anlamına gelmektedir. Şefler yöresel yiyeceklerin taze, kaliteli olduğunu ve yerel ekonomilere katkı sağladığını vurgulamışlardır. Şeflere göre yöresel mutfak ve yöresel yemekler sunulan yörenin vitrinini

oluşturmaktadır. Yöresel yiyecekler yörelere göre farklılaşmaktadır. Yöresel yiyecekler belirli bir coğrafyanın özelliğini taşıdığı için yöresel yemeklerin sunulmasıyla o bölgeye olan farkındalık artmaktadır (Murphy ve Smith, 2009:217).

Şeflere göre yöresel yiyecekler menülerinde yer verme nedenleri arasında yöresel olması(%26,27), tazelik ve teslimata yakınlık (%18,18), kaliteli olması(%18,18), uygun olması (%9,09), organik ve doğal olması(%9,09), menüde ilgi çekme(%9,09), tek seçeneğin bu olması (%9,09) gibi nedenler bulunmaktadır (Curtis vd., 2008:4). 25-34 yaş arasındaki müşteriler yöresel gıda satın almamaktadır. Genellikle yöresel gıdaları 45-65 ve 65 yaş üstü kişiler satın almaktadır. Genellikle yöresel gıdaları yaşlı, sağlıklı ve iyi eğitilmiş kadınlar satın almaktadır (Giovannucci vd., 2014:94-95).

Inwood vd., (2009: 183-190) çalışmasında yöresel yemekleri uygulayan restoranların ve şeflerin özellikleri araştırılmaktadır. Bu çalışmada yöresel yemekleri sunan restoranların nasıl çalıştığını yöresel yemeklerin daha da yaygınlaşmasının önündeki engeller, yöresel ve organik gıdalara karşı tutum, satın alma ve tanıtım davranışını incelemeyi amaçlamaktadır. Yöresel yemekleri sunan restoranların ve şeflerin demografik özellikleri, motivasyon kaynakları, yöresel yiyecekleri nasıl elde ettiği, ulaşılabilirlik ve algılanan engellere ilişkin açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu çalışmada şeflerin düşüncelerine önem verilmiştir. Yöresel yemekleri sunan restoranların diğer restoranlara göre daha uzun süre ayakta kalmadığı tespit edilmiştir. Yöresel yemek sunan restoranlarda genellikle müşterilerin zevk, talep ve tercihlerine göre ürünler sunulduğu görülmektedir. Bu nedenle sunulan ürünler müşterilerin algılamasını ve ilgisini yansıtmaktadır. Yöresel yemek sunan restoranların yüksek fiyatlı menülere sahip olduğu kanıtlanmıştır. Restoranların yöresel yiyecek satın alma motivasyonları, tat, çiftlik üretim uygulamaları, fiyat, uygunluk olarak belirlenmiştir. Ohio'da yöresel yemek sunan restoranlar için fiyat önemli bir kriter değilken, potansiyel yöresel yemek sunmak isteyen restoran işletmeleri için önemli bir kriterdir (Inwood vd., 2009:183-190).

2006 yılında Las Vegas'ta yöresel yemekler sunan 5 restorana tur yapılmış ve 18 üretici de bu tura katılarak üreticiler şeflerin neler istediğini sormuşlar. Yöresel olarak yetiştirilen ürünlerin taze, olgunlaşmış ve renkli yiyecekler olması için güçlü bir talep olduğu sonucuna varılmıştır. Yıl boyunca temin edilebilecek yiyeceklerin menülere konması, mahsulün kalitesinin (%25-30) en üst derecede olması isteği, eğer ürün kaliteliyse boyutun önemli olmadığı, gereken çeşitliliği sağlamak için isteklilik,

müşteri tercihlerine göre yöresel ürün kullanma, düzenli aralıklarla üretilen ürünlerin kaliteli bir şekilde teslim edildiğine dair üreticilerle yakın ilişki kurulma gibi noktalar şefler için oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir(Curtis vd., 2008:6-7). Las Vegas'da gurme şefler istediği kalite ve miktarda kaliteli ürünü satın almak için daha fazla ücret ödemeye isteklidir. Ayrıca şeflerin mevsimsel menüler hazırlayabilmesi için hangi ürünlerin olduğunu üreticilerden öğrenmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Aynı zamanda Nevada'da tarım üreticileri kendi yöresel ürünlerini pazarlamak istemektedir fakat doğrudan pazarlama konusunda yeterli bilgi sahibi değildirler. Üreticiler şeflerin ya da restoranların hangi yiyeceklere ihtiyacı olduğuyula, onların istediği zamanı ve miktarı, tercih edilen teslimat yöntemini bilmek istemektedir. Bir diğer önemli nokta ise üretim, pazarlama ve teslimat maliyetlerini azaltmak için küçük üretici işletmelerin birleşmesi gerektiğini düşünmesidir. Şefler yöresel ürünleri satın almaya karşı tutum ve tercihlerini, ürün ve tedarikçinin özelliğine göre belirlemeye çalışmaktadır. Üreticiler şeflerin kullandığı yöresel ürünlerin miktar ve çeşitleri, ne kadar sıklıkla ihtiyaç duyulduğu (günlük, aylık, mevsimlik vb.) şeflerin ürün teslimat tercihleri, ambalajlama ve ambalaj çeşitleri üzerinde durmuştur. Şefler genellikle organik, doğal, merada beslenmiş kuzu, sığır, domuz et çeşitleriyle ilgilenmektedir. Ayrıca şefler taze bitki ve sebzeler, yöresel kavun, çilek, üzüm, şeftali, taze ve organik yumurta, krema, süt ve yöresel peynirlerle ilgilenmektedir. Şefler için kalite, tat, teslimat yöntemi ve zamanı bütçe kısıtlamalarından daha önemlidir (Curtis vd., 2008:2-7).

Şefler yöresel yiyeceklerle ilgili bilgiyi diğer şeflerden elde etmektedir. Şefler tedarikçi seçerken istikrarlı bir şekilde kaliteyi sağlamanın da önemli olduğunu düşünmektedir. Şefler özellikle ürün kalitesi, ulaşılabilirlik, mevsimlik ürünler, ürün miktarı ve boyutu, teslimat süresi gibi konularda tedarikçilerden bilgi istemektedir. Şefler mevsimine göre menüyü çeşitlendirmektedir. Şeflerin menüye koymuş olduğu yöresel yemeklerin isimlerinde yöresel yiyeceğin ya da yörenin adını yansıtmaktadır. Şefler bazı müşterilerin özellikle o yörenin yöresel yiyeceğini talep ettiğini vurgulamaktadır. Müşteriler sadece gittiği yöreyi değil, aynı zamanda gittiği yörenin yöresel mutfağını da öğrenmek, tatmak istemektedir. Yöresel yemeklerin içeriği hakkında müşterilere bilgi verilebilir. Yöresel yemekler hakkında detaylı bilgi verilerek farkındalık oluşturulabilmektedir. Yöresel yemeklere ilişkin bilgilendirme menü ve restoran çalışanları yardımıyla sağlanmaktadır (Murphy ve Smith, 2009:217-218).

Duram ve Cawley'in (2012:23) çalışmasında yöresel yiyeceklerin şefler tarafından nasıl tanımlandığı, restoranların yöresel yiyecek kullanmak için motivasyonları, yöresel yiyeceğin kaynağına ilişkin sorunlar, mutfakta yöresel yiyeceklerin nasıl kullanıldığı ve yöresel yemeklerin menülerde nasıl aktarıldığı üzerinde durulmaktadır. Şefler yöresel yiyecekleri çevremizde veya yakınımızda bulunan yiyecekler yöresel yiyeceklerdir şeklinde tanımlamıştır. Yöresel yemekler olumlu bir imaj sağlamaktadır ve tanınmayı kolaylaştırmaktadır. Yöresel yemeklere menülerde yer verebilmek için müşterilerin yöresel mutfaka ilgisi ve isteğinin olması gerekmektedir. Yöresel yiyecekleri desteklemek için yöresel yiyecekleri etiketleme ve sertifikasyon yapılabilir. Çiftçiler ile şefler arasında tedarik sürecini kolaylaştırmak için bağlantıların kurulmalı ve geliştirilmelidir. İyi gelişmiş bir yöresel mutfak, mutfak ve köklü yemek kültürüne sahip olma ve coğrafi alanlarla ilgilidir. Şefler ve restoranlar yöresel yemekleri hazırlar ve sunar. Aynı zamanda yöresel mutfağın yaygınlaşmasında aktif rol oynamakta ve toplumu etkileyebilmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yöntem

Yöresel yemek kavramına ilişkin şeflerin algılamalarının incelemek amacıyla bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Böylece şeflerin yöresel yemek kavramına ilişkin farkındalığı ve otellerde yöresel yemeklerin uygulanıp uygulanmadığı hususunda ayrıntılı bilgiye ulaşılabileceği düşünülmektedir. Nitel araştırma bağlamında veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve veri analiz yöntemi olarak içerik analizinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımları arasında en sık kullanılan veri toplama tekniği görüşme tekniği olduğu bilinmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu sayesinde görüşmeci önceden hazırlanmış soruları sorma ve ayrıntılı bilgi alma fırsatı bulabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:147-150).

Soru Formu

Görüşme soruları Sandıkçı ve arkadaşlarının (2015) yapmış olduğu çalışmadan elde edilmiştir. Görüşme formu uygulanmadan önce alanında uzman 3 akademisyen ve 1 aşçıbaşından oluşan dört kişinin görüşü alınmış ve gereken düzeltmeler yapılmıştır. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm cinsiyet, yaş, eğitim durumu, toplam mesleki deneyimi ve aşçıbaşı ünvanındaki deneyimine ilişkin demografik özelliklerden oluşmaktadır. İkinci kısımda ise altı temel soru

ve alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu sorularda yöresel mutfak kavramını tanımlama, otellerde yöresel yemeklere menülerde yer verilmesi, yöresel yemekleri kimin hazırladığı, Antalya'daki yöresel yemekler, yöresel mutfakların tanıtımına ilişkin şeflerin neler yapabileceğine ilişkin bilgi toplanması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ VE VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın örneklemini Antalya bölgesindeki 5 yıldızlı otellerde çalışan aşçıbaşları arasından seçilen kişiler oluşturmaktadır. Örneklem dâhil edilen şeflerin Antalya'nın farklı ilçelerinden ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde öncü olan otellerden kolayla örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Diğer taraftan araştırmaya katılan katılımcıların gönüllük esasına göre katılımlarının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeyi kabul eden katılımcılardan yüz yüze görüşme yapabilmek için randevu istenmiş ve katılımcı listesi oluşturulmuştur. Görüşmeler 22-26 Ağustos 2016 tarihleri arasında Antalya bölgesinde yapılmıştır. Bu çalışmada toplam 9 aşçıbaşı çalışmaya dâhil edilmiştir. Şeflerle yapılan görüşmelerde anlatılanlar tekrarlamaya başladığı için katılımcı sayısının yeterli olduğu düşünülmüştür. Araştırma bulguları için şeflerin görüşlerinin alınması güvenilirliği artırmaktadır.

Görüşme esnasında tüm katılımcılara araştırmanın amacına ilişkin bilgiler verilmiş, gönüllü katılımcı formu ile izinler alınmış ve yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ayrıca kayıt esnasında yapılan yüz yüze görüşmelere ilişkin gözlem notları alınmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılara ₺1 ile ₺9 arasında kodlar verilmiştir. Görüşme süreleri 30 ile 55 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Görüşme sonrasında veriler elektronik ortamda yedeklenerek, verilerin kaybolması ve silinmesinin önüne geçilmiştir.

VERİLERİN ANALİZİ

Görüşme sonrasında elde edilen her bir verinin transkripsiyonunun yapılması aşamasına geçilmiştir. Verileri değerlendirmek amacıyla içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizi yöntemiyle elde edilen veriler; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması ile dört aşamada analiz edilmektedir.

Her bir görüşmeye ait transkript yazıldıktan sonra ses kaydı ile aynı olup olmadığı karşılaştırılmıştır. Daha sonra kategori belirlenerek kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar ve temalar çerçevesinde

okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:259-271). Elde edilen veriler, açıklanarak yorumlanmış ve sonuçlar ortaya konulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Görüşme yapılan katılımcılara ilişkin demografik özellikler Tablo 1’de yer almaktadır. Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların tamamı erkektir. Katılımcıların yaşlarının çoğunluğunun 41-55 yaş arasında olduğu geri kalanların ise 26-40 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyesine bakıldığında büyük çoğunluğunun lise mezunu olduğu kalan katılımcıların ise ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların hepsi 5 yıldızlı otellerin en üst seviyesinde bulunan mutfak şeflerinden oluşmaktadır. Mutfak şeflerinin mutfak alanındaki toplam deneyimi 45 ile 5 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Diğer taraftan aşçıbaşı ünvanındaki deneyimlerinin 26 ile 2 yıl arasında olduğu tespit edilmiştir.

Şeflerin yöresel mutfak kavramına ilişkin yapmış olduğu tanımlamalarda farklı farklı noktalara değinmişlerdir. Bazı şefler coğrafi alana değinirken, bazıları ise orijinallik, kültür, gelenek, göreneklere göre sunulmasına değinmektedir. Ş1, Ş2 Ş9 kodlu katılımcılar yöresel mutfak kavramına ilişkin tanımlamalarında coğrafi alana, o bölgeye has olmasına ve orijinalini koruması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

“Her yörenin kendine özgü mutfağına denir”.

“Kendine özgü, kendine has ürünlerin, ekip ve ekipmanlar ile yapılan ürünlerdir. Her bölgeye has yöresel ürünler yemekler vardır. Yöresel yemekler bölgelerde bulunan ürünlere dayalı olarak yapılan ö bölgede yetişen halkın bilgi ve beceri geçmişten gelen kültürü ile yapılmalıdır.”

Tablo1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Aşçılık deneyimi	Aşçıbaşı olarak deneyimi
Ş1	Erkek	41-55	Lise	30	10
Ş2	Erkek	41-55	Ortaokul	45	26
Ş3	Erkek	26-40	Lise	22	4
Ş4	Erkek	26-40	Lise	23	3
Ş5	Erkek	41-55	Lise	22	3
Ş6	Erkek	26-40	Lise	5	3
Ş7	Erkek	41-55	Ortaokul	26	4
Ş8	Erkek	26-40	İlkokul	23	3
Ş9	Erkek	26-40	İlkokul	25	2

“Yöresel mutfakta yemekler nasıl sunuluyorsa öyle sunulmalıdır. Yöresel mutfak özünde ve yapıldığı gibi sunulmalıdır. Yörenin dışında sunulan özgün yemekler yöresel yemeğe girmemektedir. Güneydoğunun yemeklerini tatmanız gerekiyorsa o yöreye gitmenin gerekmektedir. Otelde Yöresel yemeklerin sunulması bir şey ifade etmez. Yöresel yemeğin yapıldığı yörede yöreselliği gelişmiş olan yerde tatmak gerekir.”

Baran ve Batman (2013), Cömert, (2014), Giovannucci vd.,(2014) ve Çulha ve Kalkan (2015), çalışmalarında o yöreye has olması ve coğrafi konuma vurgu yapılması yönüyle tutarlılık göstermektedir. Ş3, Ş4 ve Ş5 kodlu katılımcılar ise yöresel mutfak kavramını kültür, gelenek, görenek kavramlarıyla ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır.

“Bir mutfağın içinde daha çok minimize edilmiş, farklı farklı kültürü yansıtan mutfağa denir”.

“Her bölgenin farklı lezzetleri örf ve adetleri, geçmişten günümüze kadar gelen bizi anlatan özelliklerdir.”

“Kültür aynasıdır. Her bölgenin yörenin insanların örf ve adetlerini yaşam şekillerini yansıtan bir aynadır. O bölgenin iklimi yaşam şekillerine göre şekillenir o bölgedeki ürünlere dayalıdır. Yaşam şekilleri yaşam tarzı örf ve adetlere dayanır.”

Ciğirim (2001), Long (2004), ve Toksöz ve Aras'ın (2016) çalışmalarında yöresel mutfak kavramı kültür, gelenek ve görenek kavramları ile bütünleştirilmektedir. Bu yönüyle şeflerin yöresel mutfak kavramına ilişkin düşünceleri benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda yöresel mutfak şeflere Türk mutfağı içerisindeki bölgelere göre sunulan farklı yemekleri anımsatmaktadır. Ş7, Ş8 ve Ş9 kodlu katılımcılar Türkiye içerisinde yer alan bölgelere göre sunulan ürünlerin çeşitlendiğini örnekler vererek açıklamaktadır.

“Ülkemizde bulunan yedi bölgenin kendine özgü kişilerin yapmış oldukları yemekler.”

“Yöresel mutfak bölge bölge, bölgeye özel yemeklerin olduğu, bölgenin içinde yörelerin örneğin İç Anadolu, Akdeniz, Doğu Anadolu, Karadeniz gibi örnekleri içinde barındıran kendine has kendine özgü yemeklerin oluşumudur. Karadeniz bölgesi deniz kenarı olduğu için özellikle çok kaliteli hamsinin çıktığı yer olduğu için hamsi yemekleri ve türevleri üzerine kurulu bir mutfağı vardır. Doğu tarafı ise et ağırlıklı yemekler mevcuttur. Akdeniz ise bol yeşillik ve otların olduğu bir mutfaktır. Her yörenin her bölgenin kendine has lezzetlerin olduğu mutfaktır.”

“Yöresel mutfak ülkemizin her yöresine kendine özgü o bölgede yetişen ürünler ile yapılan yemeklerdir. Afyon hoşmerim, Bolu tarhanası, Antep baklavası örnek verilebilecek ürünlerdir.”

Inwood ve arkadaşlarına (2009) göre yöresel yemekler o bölgede yetiştirilen yiyeceklerle birleştirilmektedir. Bu bağlamda elde edilen bulgular ile tutarlılık göstermektedir. İşletmelerinde yöresel yemeklere yer verme durumlarına bakıldığında ise sıklıkla 7 bölgeden farklı lezzetleri menülerinde bulundurduklarını ifade etmişlerdir. Ş1 ve Ş4 kodlu katılımcılar büfelerinde belirli bir alanda yöresel yemekleri sunduklarını belirtmişlerdir.

“Açık büfede sabah, öğle ve akşam Türk ve Dünya mutfağına ilişkin yemekler sunulmaktadır. Bunun yanında açık büfenin belirli bir kısmında yöresel yiyeceklere de yer verilmektedir. Ali Nazık, Tantuni, Tirit Kebabı, Büryan Kebabı, Adana Kebap, Testi Kebabı, Keskin Tava”

“İşletmemizde yöresel yemeklere yer veriliyor. 7 gün 7 bölge konsepti uygulanıyor. Her gün başka bir bölgenin yemeği veriliyor. Özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu yemekleri daha ağırlıkta. Restorantın bir alanında her gün farklı bölgelere ait yiyecekler sunuluyor.

Diğer taraftan Ş5 ve Ş7 kodlu katılımcılar alakart restoranlarında da yer verdiklerine ve özellikle çok maliyetli olmayan ve kolay yapılabilen yemekleri menülerine koyduklarına değinmişlerdir.

“Yöresel yemekler özellikler alakart restoranlarda veriliyor. Bu restoranlar 7 gün hizmet veriyorlar. Çok fazla zaman ve maliyet, özen isteyen yiyecekler olduğu için maliyeti yapımı daha kolay olan yiyecekler daha çok tercih ediliyor.”

“Yöresel yemeklere yer veriyorum, Türk restoranım var kebablar, mezeler, antreler, çorbalar ve tatlılar, Akdeniz bölgesi, Güneydoğu Anadolu bölgesi, yemekleri veriliyor ve haftanın 6 günü açık. Türk geceleri var bütün bölgelere ait yemekler yapılıyor, Osmanlı mutfağı uygulanıyor, yuvalama, kuru dolmalar, kebablar, beyran çorbası”

Ş2 ve Ş6 kodlu katılımcılar ise otellerinde yöresel yemeklere çok fazla yer vermediğine değinmişlerdir. Gerekçe olarak da işletmenin konseptine uymaması ve yöresel ürünün tedarik edilemediği için menülerinde yöresel yemeklere çok fazla yer vermediğine vurgu yapmışlardır.

“İşletme konseptine, misyonuna uygun olmadığı için çok fazla yer vermiyoruz. Sadece belirli günlerde büfede yöresel yemeklere az olsa yer veriliyor. Fakat Türkiye'nin 7 bölgesine ait yöresel lezzetler sunmuyoruz.”

“Yer verilmiyor çünkü özel bölgesel ürünlerdir. Fakat cateringe

dönen ürünler kullanılıyor örneğin tarhana yöresel bir ürün fakat şimdi her bölgede her yerde yapılabiliyor. Örneğin kebablar vb. birçok ürün.”

Dikkat çeken bir diğer bulgu ise Ş8 ve Ş9 kodlu katılımcılar yöresel yemekleri hazırlamak için yöre halkından kişilerin işletmelerde çalıştırıldığı, mevsimlik yiyecekler kullanıldığı ve yöresel yiyeceklerinde o yörelerden temin edildiğine değinmişlerdir.

“Haftada 7 gün de 7 farklı tamamız var. Bu temaların içerisinde haftada 2 gün Türk mutfağı ve Osmanlı mutfağı yemeklerimiz var. Bunların içerisinde farklı yörelerden yemekler yapıyoruz. Hataylı ustamız var bize bu gecelerde Hatay yöresinden yemekler yapıyor. Karadenizli ustamız var Karadeniz yemekleri hazırlıyor. Samsun yöresinden çalışmamız ise o yöredeki pideleri hazırlıyor. Mevsimine göre ürünler sunuyoruz. Tatlıda ise Antep’li ustamız var baklava çeşitleri sunuyoruz. Mutfağımızı yöredeki ustalara göre kombine ettik. Buna göre de misafirlerimize güzel lezzetler sunuyoruz.”

“Baklavaya çok özen gösteriyoruz. Tüm malzemeleri Antep’ten almaya çalışıyoruz.”

Ş9 kodlu katılımcı ise işletme sadece yöresel yemeklerin adının kullandığını fakat yemeği hazırlarken kullandığı ürünlerin yöresel olmadığını ifade etmiştir.

“Kesinlikle yer veriyoruz. Bugün bir tarhana çorbası yöresel yiyecek ise veriyoruz ama tarhana çorbası bolunun ise bolu tarhanası kullanmıyoruz ama çorba menümüzde var. Yine adana kebab Adana’dan gelen malzemelerle yapamıyoruz ama yöresel yiyeceklerin isimlerini kullanıyoruz.”

Menülerinizde kullandığınız yöresel yemekleri hazırlayan kişilerin katılımcılar çoğunlukla yöreye ait kişilerin o yemekleri yapmadığını ifade etmektedir. Ş1, Ş2, Ş3, Ş6, Ş9 kodlu katılımcılar yöresel yemekleri hazırlayan kişilerin o yöreye ait bireyler olmadığını değinmektedir.

“Standart reçeteye göre yemeklerin nasıl yapıldığına dair eğitim verilmektedir. Fakat yöresel yemeklerin hazırlayan özel bir personel bulunmamaktadır”.

“Özel bir ustamız yok. Hatay’dan bir yemek yapılacaksa biz Hatay’dan bir aşçı getirmiyoruz. Aşçılarımız bu konuda araştırma yaparak kendilerini geliştiriyorlar”.

“Yöresel yemekleri her kısımdaki aşçılar hazırlamaktadır. Yöresel yemekleri bilinmemesi halinde standart reçeteye göre yemeklerin nasıl yapıldığına dair eğitim verilmektedir”.

“Yöreye ait kişiler yapmıyor”.

Ş4, Ş5, Ş7 ve Ş9 kodlu katılımcılar ise yöresel yemekleri o yörede yaşamış kişilerin hazırlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ifadelerle yöresel mutfağın özelliklerinin üzerinde durulmuştur.

“Genellikle yöresel yemeklerin yapımında o bölgeden kişilerin yapmasını tercih ediyorum.”

“Mümkün olduğunca yöresel yemeklerin yapımında o bölgenin kişileri ve o bölgenin malzemelerini kullanarak yemeklerin yapılmasına önem veriyorum. Sunulan yiyeceklerin özgün(o bölgeye özgü) olması için çalışıyorum.”

“Yöreye ait kişilerin yapmasına özen gösteriyorum özellikle Antep ve İç Anadolu bölgesi.”

“Baklavacımız Antep’li. Antep baklavacılarında yetişmiş bir ustamız. Kebapçımız Adanalı, yardımcısı Urfalı. Kebaplarda bu arkadaşlar ile çalışıyoruz. Pide ve kebablar için o yöreden insanları tercih etmeye çalışıyoruz. Doğum yerine göre değil mesleki yetiştirdiği yeri önemsiyoruz. Eski ustalardan mesleki gelenekleri öğrenmiş ustalar daha çok tercih ediyoruz.”

Katılımcıların çoğunluğu yeni yetişen nesillerin yöresel mutfığa ve yemeklere ilgisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Ş2, Ş3, Ş4, Ş5, Ş6 ve Ş9 kodlu katılımcılar yeni nesilin hızlı yemek, Avrupa mutfığı, füzyon mutfak gibi günümüzde uygulanan mutfakları talep ettiğine değinmişlerdir.

“Yeni nesillerin yöresel yemeklere ilgisi yoktur.”

“Yeni nesilin yöresel yemekler değil de trend olan yemeklere yani fast food yiyeceklerine eğilimi fazladır.”

“Yeni yetişen nesillerin yöresel yemeklere karşı ilgisi yok.”

“Yeni yetişen nesiller tamamen Avrupa mutfığına önem veriyorlar, sunumu güzel ama lezzetsiz yemeklere önem veriyorlar. Personelde bu konuda ilgi çok az.”

“Yeni nesiller füzyon mutfak ile El Bulli, Gordon Ramsey ile büyüyorlar. Yeni nesilde eğitimciler ve ustalar nasıl aşilar ise o şekilde ilerliyorlar. Yeni nesiller uçuk yetişiyor. Yöresel mutfaklara değil de modern mutfaklara meraklı olup çabuk yükselmeyi istiyorlar. İyi bir kebabçıda çalışmak yerine İstanbul’un ünlü bir restoranında çalışmak istiyorlar. İyi yönlendirilse ve yeni nesile yöresel mutfak iyi anlatılırsa daha iyi olur.”

Ş1 ve Ş8 kodlu katılımcılar son dönemlerde yöresel mutfığa karşı

ilginin arttığını ifade etmişlerdir.

“Yeni nesil ve yöresel yemekler geliyor. Yeni nesili bu konuda eğitiyoruz.”

“Günümüzde mutfağımıza karşı ilgi artmaktadır.”

Şeflerin Antalya yöresine ait yöresel yiyeceklere menülerinde yer verme durumları incelendiğinde ilk olarak Antalya yöresine ait Akdeniz Mutfağının üzerinde durmaktadır. Menülerinde ise belirli bazı yemekleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Şiş köfte, Aksu köftesi, tahinli piyaz, tahinli hamur işleri, şakşuka, turunç reçeli, zeytinyağlılar, hibeş, bakla, sebze yemeklerini ve Akdeniz Mutfağı’ na ait mezeleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Ş8, Ş9 kodlu katılımcı ise menülerinde Antalya Yöresine ait yiyeceklere çok fazla yer veremediklerini ayrıca misafir profilinin bu konuda belirleyici bir kriter olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar Curtis ve arkadaşları (2008) ve Inwood ve arkadaşlarının (2009) çalışmalarında olduğu gibi yöresel yemek sunarken genellikle müşterilerin zevk, talep ve tercihlerine göre yemekler sunulmasının daha doğru olacağını düşünmektedir.

“Misafir profilimiz uluslararası olduğu için tek bir yöreye bağlı kalındığında misafir tepkisine neden olabilir”

“Antalya Yöresinde keçi ve oğlak eti kullanıldığından bizim misafir profilimiz bu etleri çok sevmiyor, bu nedenle yöresel et yemekleri yerine sebze yemekleri ve mezelere ağırlık veriyoruz”

Katılımcılar yöresel mutfağın ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtımı için çok farklı noktalara değinmektedir. Ş1, Ş4 ve Ş9 kodlu katılımcılar tanıtım yapısı gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar hazırlanan yöresel yiyeceklere açıklayıcı yazılar yazılarak ürünlere ait yörelerin tanıtılma katkısı sağlayacağını savunmaktadır. Diğer taraftan yöresel yemeklerin tescillenmesi, standartlaştırılması ve yöredeki derneklerin aktif rol oynaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

“İşletme içerisinde ya da yurtdışına giderek tanıtımı yapılabilir. Yemekleri misafirlerin gözü önünde yapıyoruz böylece onların ilgisini daha çok çekebiliyoruz... Bizim çok zengin mutfağımız var. Yıllardır konuşuluyor. Yöresel yiyecekleri tescillemeliyiz. Bunların yöreleri belirlenmeli ve insanlara bunlar iyi aktarılmalıdır.”

“Aslında Antalya’ ya bakacak olursak zaten tanıtım için bir avantajımız var. Yemeklerimizi turistlere tanıtabiliriz. Bu anlamda yemeklerimize açıklayıcı yazılar yazılabilir, ürünlerin yörelerine ait tanıtımlar yapılabilir menülerde bunlara yer verilebiliriz. Ayrıca güzel ve

iyi ürünler yaptığımız taktirde bunu sağlayabiliriz.”

“Arşivlere bakılarak unutulmaya yüz tutmuş lezzetler ortaya çıkarılmalı orijinal tarifler standartlaştırılmalı, ismi duyulmamış yemekler bölgedeki dernekler yoluyla tanıtılmalı ve sunulmalı.”

Ş1, Ş5, Ş6 ve Ş9 kodlu katılımcıların yöresel yiyeceklerimizin tanıtımı için uluslararası yarışmalarda daha fazla yer alınması gerektiğini ve yurtdışındaki fuarlarda yöresel yiyeceklerimizin ön plana çıkarılmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

“İşletme içerisinde ya da yurtdışına giderek tanıtımı yapılabilir.”

“Uluslararası yarışmalarda tanıtımlar yapılmalı.”

“Özellikle uluslararası fuarlarda reklam ve tanıtım yapılmalı”

“Ulusal yarışmalar var ama uluslararası yarışmalar da olabilir.”

Ulusal ve uluslararası tanıtımların dışında ilgi çeken diğer nokta ise aşçı dernek ve federasyonların birbirleri ile uyum içinde çalışmalarının yöresel mutfağın gelişmesinde katkısı olacağına dikkat çekmektedirler. Ş2, Ş4 ve Ş5 kodlu katılımcılar Aşçı Derneklerinin ve Aşçılar Federasyonlarının bu konuda çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yapılan çalışmaların yeterli olmadığı üzerinde durmaktadır.

“Tanıtımı için hiçbir şey yapmıyoruz. Bırakın uluslararası biz Türkiye’de sesimizi duyuramıyoruz. Kurulan aşçılık federasyonları arasında uyum olmadığı gibi yapılanlar Türkiye’yi tanıtımda yeterli değil.”

“Dernekler ve federasyonlar aracılığı ile yöresel yemekler orijinal hali ile o bölgeye has kişiler tarafından çeşitli etkinliklerde yapılmalı uygulanmalı ve tanıtılmalıdır.”

“Mutfak şefleri ve dernekler çok iş düşünüyor. Özellikle devlet desteği olmalı, aşçılar mevcut yemekleri modernize ederek güzel sunumlar yapılmalı, uluslararası yarışmalarda tanıtımlar yapılmalı.”

Ş5 ve Ş8 kodlu katılımcılar ayrıca devlet desteğinin çok önemli olduğunu, devletin de bu konuda aşçılara destek vermesi ve yöresel yemeklerin modernize edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

“Özellikle devlet desteği olmalı, aşçılar mevcut yemekleri modernize ederek güzel sunumlar yapılmalıdır.”

“Bir kere ürünlerimizi özelleştirmemiz gerekli. Avrupa da peynir yapıyor ve mumlanıyor. Biz halen 18 kg tenekeler ile pazarlıyoruz. Bu tarz ürünleri özelleştirmeliyiz. Çok iyi peynirlere sahip bir ülkeyiz. Ürünlerin doğası bozulmadan yetiştirilip piyasaya sunulmalıdır. Burada

da devlet desteğine ciddi anlamda ihtiyaç duyulmaktadır.”

Ş3 kodlu katılımcı yöresel yemeklerin yabancı dillere çevrilmesi ve farkındalık yaratılmasının daha doğru olacağını savunmaktadır.

“Yöresel yemekleri yerinde gözlemlemek, tatmak ve öğrenmek gerekir. Yöresel yemekler kitap haline getirilmeli ve Ar-Ge yapılmalıdır. Yabancı kaynaklara da çevirisi yapılmalıdır. Bu konuda bir farkındalık sağlanmalı.”

Elde edilen bulgular incelendiğinde şeflerin işletmelerde azda olsa yöresel yemeklere yer verdikleri tespit edilmiştir. Fakat verilen örneklere baktığımızda Türk mutfağına ilişkin yemekler sunulduğu görülmektedir. Bazı işletmeler az olsa yöresel yiyecek ve yöre halkından kişiler çalıştırmasına rağmen sıklıkla yöresel yemekleri hazırlarken yöresel yiyecek kullanmadığı ve hazırlayanların yöre halkından kişiler olmadığı sonucuna varılmıştır. Yöresel mutfak kavramına ilişkin doğru tanımlamalar yapmalarına rağmen uygulama konusunda Türk mutfağı ile karıştırıldığı, menülerinde sadece yöresel yemeklerin adının kullanıldığı fakat içerisinde yöresel yiyeceklerin olmadığı ve yöre halkından kişilerin çalıştırılmaması nedeniyle yöresel yemekleri tam anlamıyla yansıtmadığı görülmektedir. Şefler yöresel yemeklere ilişkin tanıtım yapılması gerektiğini ve yapılan tanıtımların ulusal ve uluslararası anlamda yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma şeflerin yöresel mutfak kavramını nasıl algıladığı, yöresel mutfağı işletmelerin uygulayıp uygulamadığı, yöresel mutfak hususundaki bilgilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan nitel ve nicel çalışmalara bakıldığında müşteriler, tedarikçi ve restoran sahiplerine odaklanıldığına oysaki yemeği hazırlayan şeflerin bu konudaki düşüncelerine çok fazla başvurulmadığı sonucuna varılmıştır. Turizm açısından bu kadar gelişmiş bir şehir olan Antalya'daki şeflerin yöresel mutfak kavramına ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır.

Yöresel mutfak, zengin bir mutfak çeşitliliğinin ve ziyaret edilen coğrafi alanın zenginliğini göstermektedir. Bu noktada ziyaret edilen alanda önemli bir çekicilik unsuru ve kendi kültürümüzü tanıtımada önemli bir araçtır. Yöresel mutfaklar o yörede hangi yöresel yiyeceklerin olduğu ve bu yiyeceklerle hangi yemeklerin yapıldığı, nasıl pişirildiği ve bu yemeğin o yörede nasıl sunulduğu hakkında bilgi vermektedir.

Çalışmanın başlıca bulguları şefler yöresel mutfak kavramına ilişkin

literatürdekine benzer tanımlamalara değinmektedir. Yöresel mutfakta, yapılan yemeğin o yöreye has olması, o yörede yetişen ürünlerden yemeğin hazırlanması, o bölgedeki kişiler tarafından yapılması, orijinal olarak sunulması, sunulduğu yörenin kültür, örf ve âdetini yansıtmaması büyük önem arz etmektedir. Teorik anlamda birçok şef bunun farkındadır. İşletmelerinde uygulama konusuna gelindiğinde ise bazı şefler yöresel mutfağın özünün korunması gerektiğini savunurken, bazı şefler tam tersine yöresel yemeklerin işletmeye sağlayacağı imajı düşünmektedir. Bu noktada da sadece sunulan yemeklerin adının kullanıldığı fakat tam anlamıyla gerçeği yansıtmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmada şefler yöresel yemeklere büfelerinin belirli bir kısmında ya da alakart restoranlarında yer verdiklerini belirtmişler. Fakat sunulan ürünlerin yöresel mutfaktan ziyade Türk mutfağına ilişkin ürünler olduğu tespit edilmiştir. Bazı şeflere göre yöresel mutfak ile Türk mutfağının uygulamada tam anlamıyla anlaşılmadığı dikkat çeken bir bulgudur. Diğer taraftan şeflerin Antalya yöresine ilişkin ürünlerin de menülerinde yer verdikleri görülmektedir. Fakat Antalya yöresinde çok fazla yöresel yemek bulunmaması, menüde çeşitlilik sağlamak ve farklı müşteri profillerine hitap etmek için şeflerin diğer yörelerdeki yöresel yemekleri sunmaları gerekmektedir. Bu noktada da sunulan ürünler yöresel yemekten ziyade Türk mutfağına ilişkin yemekleri oluşturmaktadır. Bazı otellerde yöre halkından kişiler tarafından yemekler hazırlanırken, bazı otellerde aşçılar bu konuda standart reçete yardımıyla, kendini geliştirerek, araştırma yaparak ya da eğitim alarak yöresel yemekleri hazırlamaktadır. Şeflerin büyük çoğunluğuna göre yeni nesilin genellikle Avrupa ve modern mutfak çeşitlerine önem verdikleri çok fazla yöresel mutfakları önemsemediği tespit edilmiştir.

Şefler ulusal ve uluslararası anlamda yöresel yemeklerin tanıtımlarının sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda yapılan tanıtımların yetersiz olduğunun da farkındadır. Yöresel yemekleri tanıtımını sağlamak amacıyla kaynakların yabancı dillere çevrilmesi, fuar ve yarışmalarda tanıtımlarının yapılması, yöresel yemeklerin standartlaştırılması, müşterileri bilgilendirmek için menülere açıklayıcı bilgi konulması, personele yöresel yemek ve mutfak hakkında bilgi verilmesi, derneklerin de bu tanıtımda destek vermesi oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada yapılabilecek en önemli adım yöresel mutfağına ilişkin müşteri, şef ve diğer paydaşlar arasında bir farkındalık oluşturmaktır. Yöresel mutfağın nasıl sunulması gerekiyorsa aynı şekilde müşterilere sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda yemeği doğru bir

şekilde hazırlayan, sunan ve pazarlayan kişilere büyük roller düşmektedir.

Bir ülkenin mutfağını tanıtmada yöresel mutfak pozitif kalite olarak algılanması, kültürümüzün bir parçası olması nedeniyle işletmelerde yöresel yemekleri hazırlayan şefler oldukça önemlidir. Ayrıca şeflerin, işletmeye gelen müşterilere sundukları yemekler ile pazarlamada aktif bir role sahip oldukları söylenebilir. Şeflerin yöresel yemeklerin görünüşünü, tadı, kokusunu en iyi şekilde üretmek için bilinç oluşturulabilir. Yöresel mutfağın otantik olduğuna dair vurgu yapılabilir. Şefler yöresel yemekler konusunda ilgi uyandırmalı ve farkındalık yaratmalı, müşteriye bilgilendirmeli, personele yöresel yemeklere ilişkin eğitim vermelidir. Yöresel mutfak ve yemeklerin tanıtımı sağlamak için etkinlikler ve festivaller yapılabilir. Bu sayede turizmin çeşitlendirmiş ve turizmin 12 aya yayılmasına katkı sağlamış ve geleneksel lezzetleri unutturanın önüne geçmiş olabiliriz.

Şeflerin otellerde müşterilerin talep etmemesi, damak tadına uygun olmaması, işletme konseptine uygun olmaması gibi gerekçelerle yöresel yemek sunmadığı görülmektedir. Bu nedenle yöresel yemeklerin sektörde daha fazla kullanılması için şefleri motive edecek unsurlar geliştirilebilir. Yöresel ürünlerin pazarlanması konusunda iyileştirme çalışmalarının yapılması şeflerin yöresel yemekleri kullanmaya istekli olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı şeflerin yöresel yiyecekleri hazırlamak için istekli oldukları gözlemlenmiş ama bu konuda motivasyon eksikliği olduğu düşünülmektedir. Ayrıca şeflerin motive edilmesiyle gelecek nesiller de bundan faydalanabilir.

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılması nedeniyle birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle edilen sonuçlar genellenemez. Daha sonraki araştırmalarda nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarıyla desteklenerek çalışma genişletilebilir. Türkiye'deki tüm yöreleri kapsayan bir örneklem belirlenerek daha farklı bulgular tespit edilebilir. Bu çalışmada sadece şeflerin bakış açısı ele alınmıştır. İleriki çalışmalarda tedarikçi, çiftçi, müşteri gibi paydaşları da kapsayan çalışmaların yapılması daha farklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akan, L.S. (2007). Safranbolu mutfak kültürü üzerine bir araştırma, Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar. *Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı*, 13-14, Ankara.
- Arman, A. (2011). Türk mutfak kültürü tanıtım sorunu: Mengen mutfağı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Düzce.
- Aslan, Z., Güneren, E., & Çoban, G. (2014). Destinasyon markalaşma sürecinde yöresel mutfağın rolü: Nevşehir örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2/4, 3-13.
- Baran, Z & Batman, O. (2013). Destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünün rolü: Sakarya örneği. *14. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 05-08 Aralık. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi, 1355-1367.
- Ciğirim, N. (1999, Kasım). Kapadokya yöresi mutfağı, 2000'li yıllara girerken Kapadokya'nın turizm değerlerine yeniden bir bakış. Hafta Sonu Semineri VI, Nevşehir: Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokulu, 203-215.
- Ciğirim, N. (2001). Batı ve Türk Mutfağının gelişimi, etkileşimi ve yiyecek-içecek hizmetlerinde Türk mutfağının yerine bir bakış 2000. Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar. *Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları*, 28, Ankara.
- Cömert, M. (2014). Turizm pazarlamasında yöresel mutfakların önemi Hatay mutfağı örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 64-70.
- Curtis, K.R., Cowee, M. W., Havercamp, M., Morris, R. & Gatzke, H. (2008). Marketing local foods to gourmet restaurants: A multi-method assessment. *Journal of Extension [online]*, 46 (6), <http://www.joe.org/joe/2008december/rb2.shtml>, 1-8.
- Çevik, S. & M. Saçılık (2011). Destinasyonun rekabet avantajı elde etmesinde gastronomi turizminin rolü: Erdek Örneği. *Düzce: 12. Ulusal Turizm Kongresi*, 30 Kasım-4 Aralık.
- Çulha, O. & Kalkan, A. (2015, Mayıs). Tanıtım broşürleri gözüyle Anadolu yöresel mutfakları. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015)*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Duram, L., & Cawley, M. (2012). Irish chefs and restaurants in the geography of "local" food value chains. *The Open Geography Journal*, 5, 16-25.
- Durlu-Özkaya, F. & Can A. (2012). Gastronomi turizminin destinasyon pazarlamasına etkisi. *Türk Tarım, Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Dergisi*, 206, 28-33.
- Enright, M. & Newton, J. (2005). Determinants of tourism destination competitiveness in Asia Pasific: comprehensiveness and universality. *Journal of Travel Research*, 43 (4), 339-350.
- Feldmann, C. & Hamm, U. (2015). Consumers' perceptions and preferences for local food: A review. *Food Quality and Preference*, 40, 152-164.
- Giovanucci, D., Barham, E. & Pirog, R. (2014). Defining and marketing "local" foods: Geographical indications for US products. *The Journal of World Intellectual Property*, 120-94 ,(2)13.
- Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 24-30.

- Güneş, G. (Kasım 2008). Turizmin sürdürülebilirliği için ekoturizm. *Popüler Bilim*, (15)177, Ankara.
- Güneş, G., Ülker, H.İ. & Karakoç, G. (Nisan 2008). Sürdürülebilir turizmde yöresel yemek kültürünün önemi. *II.Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler*, Divan Otel Tayla-Antalya.
- Hacıoğlu, N., Girgin, G. K. & Girtlioğlu, İ. (2009). Yiyecek-İçecek işletmelerinin pazarlama faaliyetlerinde yöresel mutfakların kullanımı: Balıkesir örneği. 3. *Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri*, 17-18 Nisan. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi. Okulu <http://www.tgyd.net/Syf=5&Id=78129> (22.08.2016).
- Hjalager, A.M. & Corigliano, M.A. (2000). Food for tourists-determinants of an image, *International Journal of Tourism Research*, 2, 281-293.
- Hu, M. & Ritchie, J. R. B. (1993). Measuring destination attractiveness: A contextual approach. *Journal of Travel Research*, 32 (2), 25-34.
- Inwood, S. M., Sharp, J. S., Moore, R. H. & Stinner, D. H. (2009), Restaurants, chefs and local foods: insights drawn from application of a diffusion of innovation framework. *Agriculture and Human Values*, 26 (3), 177-191.
- Kim, Y. G. & Eves, A. (2012). Construction and validation of a scale to measure tourist motivation to consume local food. *Tourism Management*, 33, 1458-1467.
- Kivela, J. J. & Crofts, J. C. (2009). Understanding travelers' experiences of gastronomy through etymology and narration. *Journal of Hospitality ve Tourism Research*, 33(2), 161-192.
- Kodaş, D. & Dikici, E. (2012). Ahlat, Kırsal Bölgesinde gastronomi turizminin muhtemel toplumsal etkileri üzerine nitel bir çalışma. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 51-69.
- Küçükaltan, G. (2009). Küreselleşme sürecinde gastronomide yöresel tatların turistlerin destinasyon tercihlerine ve ülke ekonomilerine etkileri. 3. *Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri*, 17-18 Nisan. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi. Okulu <http://www.tgyd.net/Syf=5&Id=78129> (22.08.2016).
- Lang, M., Stanton, J. & Qu, Y. (2014). Consumers' evolving definition and expectations for local foods. *British Food Journal*, 116 (11), 1808-1820.
- Long, M. L. (2004). Culinary tourism (2. Baskı). *USA: The University Press of Kentucky*.
- Murphy, J. & Smith, S. (2009). Chefs and suppliers: An exploratory look at supply chain issues in an upscale restaurant alliance. *International Journal of Hospitality Management*, 220-212, 28.2.
- Onozaka, Y., Nurse, G., & McFadden, D. T. (2010). Local food consumers: How motivations and perceptions translate to buying behavior. *Choices*, 25 (1), 1-6.
- Özdemir, G. (2007). *Destinasyon yönetimi ve pazarlama temelleri İzmir için bir destinasyon model önerisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Pekyaman, A. (2008). *Turistik satın alma davranışında destinasyon imajının rolü Afyonkarahisar bölgesinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Quan, S. & Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences in tourism, *Tourism Management*, 25, 297-305.

- Sandıkçı, M., Aydoğdu, A. & Pamukçu, H. (2015 Kasım). Yöresel yemeklerin menülerde yer alma düzeyi, Kastamonu konakları örneği, 1. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu.
- Soner, F. (2013). Gastronomy tourism: A solution for small cities marketing and regional development. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TÜRSAB (2015). *Gastronomi Turizmi Raporu*, 18.08.2016 tarihinde http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/Tursab-Gastronomi-Turizmi-Raporu_12302_3531549.Pdf sitesinden alınmıştır.
- Toksöz, D. & Aras, S. (2016). Turistlerin seyahat motivasyonlarında yöresel mutfakın rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/1, 174-189.
- Üçer, M. & Peşken, F. (2001). Divriği'de mutfak kültürü-yemekler, gelenekler, inançlar, atasözleri. *Sivas Hizmet Vakfı Yayınları*.
- Üner, M. M., Evren, G. & Taşçı, A. (2006). Türkiye turizmde yükselen destinasyon olarak İstanbul şehrinin imajı. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 189-201.
- World Tourism Organization, (2012). *Global Report on Food Tourism*: Madrid.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüncü, H.R. (2009). Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası, 10. Aybastı Kurultayı. Ankara. 22.08.2016 tarihinde <http://www.aybastikabataskurultayi.com/web/wp-content/uploads/2010/05/10-aybasti-kabatas-kurultayi.pdf> adresinden alınmıştır.

RİZE BÖLGESİNDEKİ YEREL TATLARIN YAYGINLAŞTIRILMASI VE TURİZME KAZANDIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: KABAK SÜTLACI ÖRNEĞİ

Beyza UYANIK¹

ÖZET

Tarihte ilk olarak 15. yüzyılda tıbbi kitaplarda ve Kaygusuz Abdal'ın şiirlerinde sütlü pirinç olarak adı geçen tatlının, zaman içinde değişerek bugünkü sütlaç ismini kazandığı bilinmektedir. Divan-ü Lügat-it Türk'te ismi 'Uwa' olarak geçen tatlının ortaya çıkış hikayesi midesi rahatsızlanan bir kişiye pirinç, süt ve şeker karışımıyla yapılmış bir yiyecek sunulması ve ilaç niyetine yemesinin istenmesiyle ortaya çıktığı şeklindedir. Ayrıca sütlacın Orta Asya tatlısı olduğu ve ülkemize İpek Yolu kervanları ile geldiği de ileri sürülmektedir. Geçmişte sağlık menfaatleri üzerine tüketilen bu tatlı daha sonraları bir kültür haline gelmiş, Osmanlı Mutfağı'nın gözdelerinden biri olmuştur. Günümüzde sütlü tatlı denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olan sütlacın, insanların gelişen damak zevki ve farklı mutfak kültürlerinin de etkileriyle çeşitliliği artmıştır. Trabzon'un Hamsiköy Sütlacı bu kültürün en meşhur örneklerindedir. Bunun yanı sıra klasik fırın sütlaç; içeriğini oluşturan farklı malzemelerle isimlendirilen sütlaçlar (damla sakızlı, meyveli...) bu çeşitliliğe örnek teşkil eder. En bilindik haliyle süt, pirinç ve şeker karışımı olarak bilinen tatlının içeriği yöresel farklılıklar ile değişim gösterebilmektedir. Rize mutfağının sevilen tatlılarından Kabak

1 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, beyzauyanik0704@gmail.com

Sütlacı veya yörede Kabak Sütlüsü olarak da bilinen tatlı ise bunun en güzel örneklerindedir. Bölgenin coğrafi koşullarına bakıldığında tarım alanlarının darlığı ve iklim özellikleri nedeniyle sınırlı türde ürün yetiştirilebilmektedir. Bölgede üretimi yapılan kabak ise sütlaç için alternatif bir malzeme olarak kullanılmıştır. Alışılmışın aksine pirinç yerine kabak ile üretilen bir sütlaç çeşididir. Görünüş olarak muhallebiyi andıran sütlaç kıvamlı bir yapıya sahiptir. Bu kıvam nişastanın jelleştirici özelliğiyle sağlanmaktadır. Kabak da lifli bir yapıya sahiptir. Suda eriyen liflerden pektin, sakızlar, musilajlar ve nişasta suda çözünerek jel kıvamında bir yapı oluştururlar. Kabak da, içerisinde bulunan ve suda eriyebilen lifler sayesinde kıvamlı bir hale gelebilmektedir. Sadece süt, şeker ve kabakla yapılabildiği gibi; mısır unu eklenerek de yapılmaktadır. Bölgede tatlı tuzlu birçok üründe hammadde veya yan ürün olarak kullanılan mısır unu ile ürünün tat olarak ve kıvam olarak desteklenmesi sağlanmaktadır. Bölge halkı tarafında tüketilen ve sevilen bu ürün, bölgedeki bazı restoranlarda yöresel lezzet olarak sunulmaktadır. Fakat bölgede ön plana çıkan diğer lezzetlerle (örneğin; mısır ekmeği, hamsi buğulama, hoşmer, muhlama...) kıyaslandığında ne yazık ki tanınmışlık düzeyinin az olduğunu, diğer ürünler kadar yöreyle bütünleşmediğini görmekteyiz. Ürünün bölgede daha çok tanıtılması, ürünün görsel olarak desteklenmesi Kabak Sütlacı'nı yöresel mutfakın unutulmaya yüz tutan lezzeti olmaktan daha iyi boyutlara taşıyacaktır. Bu sayede bölgede yoğun olarak gerçekleşen turizm faaliyetleri de bölge mutfakları ile desteklenir ve yerli yabancı turistlerin de bölge mutfaklarını daha iyi tanıması sağlanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Sütlaç, Kabak, Tatlı, Yöresel mutfak

GİRİŞ

Geçmişte insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek adına beslenme ihtiyacından doğmuş olan yeme-içme kültürü, günümüzde ihtiyaç olmanın çok ötesinde anlamlandırılmaktadır. Günden güne gelişen ve değişen mutfak kültürü bu ilerleyişini, farklı bölgeler ve kültürlerden insanların bölge mutfaklarına katkılarıyla sürdürmektedir. Bölgesel farklılıkların mutfak kültürüne yansımalarının en belirgin örneklerinin görülebileceği mutfaklardan birisi de Türk mutfaklarıdır. Ülkenin coğrafi koşulları göz önünde bulundurulduğunda iklim çeşitliliği, buna bağlı olarak yetiştirilebilen tarımsal ürünlerin çeşitliliği yöresel ürünlerin de zenginliğini beraberinde getirmektedir. Karadeniz mutfakları ise; kültürel zenginliklerini en güzel şekilde yöresel mutfaklarına taşıyan bir bölge

olarak, ürün çeşitliliği denince akla ilk gelen mutfaklardandır. Karadeniz mutfağı kendi içinde incelenecek olursa da pek çok farklı başlık altında detaya inilmesi gereklidir. Bu detaylandırma öncelikle bölgedeki illere indirgenerek ana başlıklar halinde yapılabilir. Rize bölgesi, Karadeniz mutfağından yöreye has pek çok lezzet bulabileceğimiz, ön plana çıkan bölgelerdendir. Bölgedeki iklim koşullarının yetersizliği, tarıma elverişli alanların dar olması sebze ve meyve üretimi için sınırlı verimlilik sağlamakla birlikte, yöresel mutfaktaki ürünlerin çeşitliliği bölgede üretilen hammadde sayısı ile sınırlı kalmamıştır. Bölgedeki coğrafi koşullar ürün çeşitliliği açısından dezavantaj olarak nitelendirilirken, bölge mutfağına bakıldığında ise bu koşulların bir avantaja dönüşerek sınırlı hammadde kullanılarak mutfak kültürü yöre halkı tarafından zenginleştirilmiştir. Bölge insanlarının yaşam şekli, beslenme kültürlerinin şekillenmesinde oldukça büyük bir etken olduğundan, Karadeniz insanının pratik yöntemlere ve doğal yaşama yatkınlığı bu zenginliğe katkı sağlayan en önemli unsurları oluşturmaktadır. Bölgede meşhur olan, sıklıkla tüketilen ürünlere bakılacak olursa, akla ilk gelebilecek olan yiyecek türleri hamsi ile yapılan ürünlerdir ve çeşitliliği oldukça fazladır, hamsikoli, hamsi pilavı, hamsi tavalisi, hamsili kaygana bunlardan sadece birkaçıdır. Bölgede önem arz eden bir diğer hammadde mısır (mısır unu) ise, mısır ekmeği, muhlama, höşmer gibi ürünlerin yapımında kullanılmaktadır. Bölge mutfağının temel taşlarını hamsi, mısır(mısır unu) , karalahana oluştururken; çeşitli bitkisel (fasulye, kabak, pazı vb.) ve hayvansal gıdalarla (et ve süt ürünleri, Anzer Balı) da çeşitliliği desteklenmektedir.

Rize'nin Yöresel Mutfak Kültüründe Kabağın Yeri ve Önemi

Rize'de üretimi yapılan, besin değeri oldukça yüksek ve sağlıklı bir ürün olan kabak da yöresel mutfağa katkı sağlayan hammaddelerdendir. Yetiştirilme şartları Karadeniz iklimi ve şartları için uygun olan kabak farklı çeşitleriyle (kara kabak, bal kabağı, su kabağı, sakız kabağı vb.) önemli bir besin grubudur ve bol miktarda lif içerir.

Karadeniz' de çok sevilen bir ürün olan kabak hiçbir şekilde israf edilmeden çeşitli alanlarda ve amaçlarla tüketilmektedir. Çekirdekleri kurutularak yemiş şeklinde tüketilebildiği gibi; kabukları soyulan çekirdekler bal ile birlikte dövülerek aç karnına tüketildiğinde ise bazı hastalıklar için tedavi amaçlı da kullanılabilir. Her kısmı değerli olan bu besinden hayvanların da faydalanması için kabukları da onların tüketimine sunulmaktadır.

Şekil 1. İşlenmemiş Kabak ve Çekirdekleri

Kabak Sütlaçı Nedir, İçeriği ve Üretim Aşamaları Nasıldır?

Çoğunlukla Rize bölgesinde yapılan ve tüketilen bir tarif olan kabak sütlaçı ise kabak kullanımının yöresel bir tatlıya yansımadır. Kara kabak la yapılmakla birlikte günümüzde farklı şekillerde yorumlanmış haliyle bal kabağıyla da yapılabilmektedir. Yöre halkının Kabak sütüsü olarak da adlandırdığı bu tatlı, sütlaçla kıvam ve pişirme yöntemleri açısından benzerlik gösterse de geleneksel sütlaç tarifinden oldukça farklıdır. Osmanlı saray mutfağının gözde tatlılarından olan sütlaç geçmişte olduğu gibi bugün de sevilen ve sütlü tatlı denildiğinde akla ilk gelen tatlılardandır. Sürekli gelişen mutfak kültürü geleneksel tatları ve tarifleri yorumlayarak ürün çeşitliliğini arttırmıştır. Bağdat sütlaçı, damla sakızlı sütlaç, fırın sütlaç, Hamsiköy sütlaçı temelinde aynı malzemelerden oluşan fakat farklılıklarıyla çeşitli damak zevklerine hitap edebilen ürünlerdir.

Kabak sütlaçı farklılıklarıyla türüne lezzetli bir çeşit sunan en güzel örneklerdendir. Rize mutfağına ait bu tatlıda, klasik sütlaç tarifinin başlıca malzemelerinden olan pirincin yerini kabak almaktadır. Tarife göre çekirdeklerinden ve kabuklarından temizlenen kabak, süt ile birlikte yumuşayınca kadar pişirilerek hazırlanmaktadır. Sütlaç tarifinden farklı olarak içerisinde pirinç kullanılmasa da, kabağın lifli ve kıvam verici özellikteki yapısı sayesinde istenilen sonuç pirince ihtiyaç duyulmadan kabak ile elde edilmektedir. Süt ile birlikte pişen kabaklar yumuşayarak istenilen yapıya ulaşmakta ve “kabak sütlaçı” denmesindeki sütlaca benzer formuna ulaşmaktadır. Daha sonrasında kabak ve süt karışımına şeker, tuz, isteğe göre mısır unu veya nişasta eklenerek tüketime hazır hale getirilmektedir. Tatlandırmak veya sunum için fındık, meyve gibi ürünler de tarife ek olarak kullanılabilir. Bazı bölgelerde meydana gelebilen kültürel değişimler ve farklılıklar Rize mutfak kültüründe de

meydana gelmektedir. Buna rağmen kabak sütlacı, bazı ilaveler ve farklı şekillerde yorumlanmakla birlikte, eski bir kültürün, geleneğin izlerini taşımaya devam etmektedir, özellikle köylerde bunun gibi geleneksel yapıya ait üretimlerin sürdürüldüğü daha çok gözlemlenebilmektedir.

Asıl tarifinde sütlaç şeker ilavesiz, sadece bir miktar tuz eklenerek pişirilmektedir, fakat günümüzde tatlı olarak tüketilen bir ürün olduğundan şeker de eklenmektedir. Dolayısıyla sütlacın şekerini tadını sadece doğal sütte alması günümüzde az rastlanan bir durumdur. Sütlacın bu şekilde piştiği, tadını doğal sütün kısık ateşte ağır ağır kaynamasından aldığı ve bu şekilde ünlenecek bir sütlaç çeşidi vardır: Hamsiköy sütlacı. En çok bilinen sütlaç çeşidi olmakla birlikte Trabzon ilinde meşhur olan, o yöreye has bir sütlacdır. Hamsiköy sütlacını özgün kılan özellikler ise tamamen doğal ortamda yetişmiş ineklerin sütünden elde ediliyor olması ve kendi lezzetini içinde saklı tutarak ilave nişasta ve benzeri katkı maddelerine ihtiyaç duyulmaksızın güzel bir kıvamda ve lezzette olmasıdır. Yöre ile bütünleşmesi ise Trabzon' a gelen turistlerin ve orada yaşayan halkın Hamsiköy sütlacını yerinde tatma imkânını sağlıklı bir şekilde elde edebiliyor olması ve çevre işletmelerin bu hizmeti sunmasıyla alakalıdır.

AMAÇ

Trabzon yöresindeki restoran menülerine bakıldığında Hamsiköy sütlacının; Rize yöresinde bulunan restoran menülerinde kabak sütlacına yer verdiğinden daha fazla yerli ve yabancı turistlere sunulduğu görülmektedir.

Bir bölgenin maddi manevi kültürel özellikleri, o bölgeyi ziyarete gelen turistlere tanıtılmak isteniyorsa bu aşamada mutfak kültürü çok önemli bir yer tutmaktadır. Turizm destinasyonunda yer alma konusunda birçok özellik söz konusu da olsa en önemlilerinden birisi bölgenin mutfak kültürünün barındırdığı değerler ve lezzetlerdir. Bir kültürel yapının oluşması için halkın yaşantısındaki her detay önem taşımaktadır. Yeme içme kültürü ise bu yaşantının yadsınmaz derecede önemli bir parçasıdır. Bu önemi ise birçok alanda kendini gösterdiği gibi turizmin de bir parçası olmuştur. Günümüzde gastronomi turizmi adı altında yeme-içme odaklı turizm faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir, fakat diğer turizm çeşitleri de temelinde yeme-içme faaliyetlerini gerek ihtiyaca yönelik gerekse turizm maksatlı da olsa içeriğinde barındırmaktadır. Turizm faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği bölgelerden biri olan Karadeniz bölgesi de doğal ve kültürel unsurlar bakımından her yıl yerli

ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu turistik faaliyetler bölgedeki doğal güzellikleri görmek, çeşitli spor faaliyetleri(rafting), farklı lezzetleri denemek isteğiyle gerçekleştirilmektedir. Rize de turistler için ilgi odağı olan turistik faaliyetler oldukça çeşitlidir fakat mutfak kültürü turistlerce hak ettiği şekilde tanınmamaktadır. Bölgenin turizm potansiyeli kısıtlı alanlarla ifade edilmeye çalışılmaktadır. Oysaki Rize’ de keşfedilmeyi bekleyen, turizmin bir parçası olmayı hak eden lezzetler de vardır.

Rize mutfağı denildiğinde akla gelen yemekler hamsi, karalahana, muhlama gibi en bilinenleriyle sınırlı kalmamalıdır. Çalışmada üzerinde durulan tarif, kabak sütlacının, yerli ve yabancı turistler tarafından tanınmışlığı oldukça sınırlıdır. Bu ürünün sadece yörede yaşayan insanların, zaman zaman pişirdikleri ve tükettikleri bir tatlı olmanın dışında turizmi destekleyecek nitelikte bir ürün haline getirilmelidir. Yöresel ürünlere, doğal ürünlere yönelimin oldukça arttığı günümüzde, turistler için yöresel ürünleri tanımak ve tatmak turizm nedeni dahi olabilmektedir. Bu noktada ise kabak sütlacı, turistlerce tanınmış, farklı kültürlerle de hitap edebilecek düzeyde ve turistlerce beğenilen, üstelik turistlerin geri gelmelerini etkileyebilecek bir lezzet olmalıdır.

YÖNTEM

Bölgeye özel bir ürün olan kabak sütlacının tanıtılması ve böylelikle turizmin de desteklenmesi adına mutfak kültürünün ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bir ürünün turistlerce tanınması için öncelikle o yöredeki halkın ürünü bilmesi ve kendisinin de tüketiyor olması gerekmektedir. Halkın kendi özünde kültüründe olan bu tarife sahip çıkması gerekmektedir. Turistlerin beslenme ihtiyaçlarını karşılarken amaçlarının sadece bu olmadığı aynı zamanda bölgeyi de tanıdıkları ve farklı izlenimler de edindikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Buna bağlı olarak bölge otellerinin, farklı konaklama işletmelerinin, restoranların menülerine daha fazla özen göstermeleri ve yöresel ürünleri ön plana çıkaracak şekilde özenli ve titiz bir şekilde çalışmalarını gerektiği unutulmamalıdır. Yerli yabancı turistlere mutfak kültürü tanıtılırken lezzetin yanı sıra görselliğe ve sunuma da yeterince önem verilmelidir. Bölge hakkında oluşan düşünceler, yargılar yeme-içme kültürüyle alakalı olduğundan yöresel lezzetlerin her biri ayrı önem arz etmektedir. Rize bölgesinin tanıtımı içinde her unsur olduğu gibi mutfak kültürü de önemlidir ve daha iyi bir şekilde sunulmalı ve tanıtılmalıdır.

BULGULAR

Bölgedeki diğer ürünler; örneğin muhlama, karalahana dolması kabak sütlacı ile kıyaslandığında, kabak sütlacının diğer ürünler kadar tanıtımının yapılmadığı ve bölgedeki insanlara, turistlere sunulma gayretinde olunmadığı görülmektedir. Oldukça ünlü olan Karadeniz mutfağının tanıtımı ve pazarlaması yapılırken yöresel bazı tatların geri planda kalması ve unutulmaya yüz tutması söz konusudur. Karadeniz yemeklerinin tanıtıldığı, tariflerinin yer aldığı pek çok kitapta kabak sütlacı tarifine rastlamak, muhlama kadar ihtişamlı bir görselini görmek oldukça zordur.

Ülkeler içinde mutfak kültürü etkileşimlerinin yanı sıra bu etkileşim farklı ülkelerde de olabilmektedir. Yabancı kaynaklarda “pumpkin rice pudding” şeklinde adı geçen farklı tarifler, kabak sütlacı ile oldukça benzerlik göstermektedir. Farklı malzemeler, yöntemler kullanılan tarifler temelinde kabak sütlacıyla bağdaşmaktadır. Benzer tariflerin farklı mutfaklarda da olduğu düşünülecek olursa, bölgeye gelen farklı uluslardan insanların damak zevkine hitap edebilmek için kabak sütlacı tarifleri çeşitlendirilebilir böylelikle kabak sütlacına ilgi ve talep arttırılabilir.

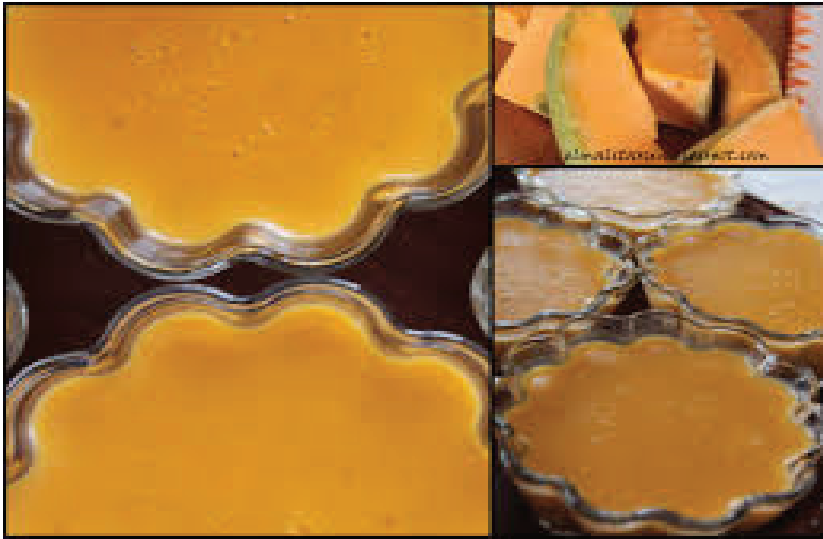
TARTIŞMA

Kabak sütlacı, içeriği açısından bir bütün sağlayabilen malzemelerden oluşmaktadır ve genel anlamda damak zevkine hitap edebilen bir tatlıdır. Ürünün tat açısından da değişimler yapılarak zenginleştirilebileceği gibi bu görsel açıdan da mümkündür. Pazarlanma kabiliyeti düşük olan ürünler, diğerlerinin aksine geri planda kalma riski taşırlar. Bu riskin ortadan kaldırılabilmesi için kabak sütlacının duyuusal yeterlilikler bakımından desteklenmeye ve geliştirilmeye ihtiyacı vardır. Temeldeki tarifine sadık kalarak bazı eklemeler ve yöreyle uyumlu geleneksel sunum şekillerinin bu tatlıya da uyarlanmasıyla duyuusal yeterliliklerin arttırılmasına imkân sağlanmış olacaktır. Görsel açıdan daha cazip olan ürünler her zaman daha avantajlı bir konumda olacağından sunum seçenekleri oluşturulmalı ve beğenilere sunulmalıdır, yapılan geri dönüşlere göre de şekillendirilmelidir.

Şekil 2. Kabak Sütlaçı Sunumu

Şekil 3. Bölgede Tüketilen Kabak Sütlaçı ve Sunum Şekli

Şekil 4. Kabak Sütlacına Alternatif Bir Sunum Örneği

Şekil 5. Yabancı Kaynaklarda "Pumpkin Rice Pudding" Olarak Adı Geçen Tatlı

Görselde farklı ülkelerde yapılan kabak sütlacı sunumları ve ülkemizde yapılan sunum şekilleri, benzer iki ürün arasında sunumdan kaynaklı oluşabilecek farkların daha net görülebilmesi adına örnek görseller karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Rize bölgesinde yapılan kabak sütlacı, lezzet olarak üstün özelliklere sahip de olsa görsel açıdan desteklenmediği sürece tüketici tarafından yeterli bulunmayacaktır. Bu durumda ise yöresel bir lezzet zamanla tüketilmemeye hatta unutulmaya başlayacaktır. Oysaki basit çözümler sayesinde kültürel bir miras olan bu tatlı çok daha farklı bir görünüme sahip olabilir. Bu sayede bölgeyi ziyarete gelen turistlere hitap etme olasılığı da yükseltilmiş olur. Herhangi bir bölgeyi ziyaret eden turistlerin beklentisi farklı deneyimler yaşamak da olsa, kendi yaşantularından izler bulmak onları daha memnun edecektir. Bu bağlamda ürünün farklı damak zevklerine hitap edebiliyor olması yerel kalmak yerine evrensel bir düzeye ulaşabilmesine imkân sağlayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kabak sütlacı hakkında yapılan bu çalışma göstermiştir ki, Rize mutfağının bir parçası olan bu tatlı, diğer ürünler kadar rağbet görmemekte ve geri planda kalmaktadır. Oysaki yöresel mutfak kültürünün her bir parçası bölgesel kültürün tanıtımı ve gelecek nesillere bu kültürün aktarılması açısından önem taşımaktadır. Kabak sütlacı bölgeyle daha iyi şekilde bütünleştirilerek bölge halkı tarafından da özümsemesi ve turistler için de cazip bir öneri haline gelmesi için çaba gösterilmelidir. Bu geleneksel lezzetin gelecek nesillere de aktarılabilmesi için genç kuşaklar bu konuda daha bilgili ve daha bilinçli bir tutum sergilemelidir.

Şekil 6. Geleneksel Toprak Güveçte Sunumuyla Kabak Sütlacı

Bu amaçla ürün her açıdan incelenmeli, duyuşal özellikleri geliştirilmelidir. Bu sayede farklı görsel zevklere ve damak zevklerine hitap edebilecektir.

Şekil 7.Kabak Sütlacı Sunum Örneğim

Turizm amaçlı gelen herkes, gezisi sırasında kabak sütlacını da tanıyabilmek için imkân ve fırsat bulabilmelidir. Bu imkânın büyük bir kısmını sağlayacak olan işletmeler de bu konuda özverili olmalıdır. Bölge mutfağının ve ürünlerinin kendini daha iyi göstermesi sonucunda bölge mutfağı yerli ve yabancı turistlere daha iyi tanıtılmış, üstelik tekrar ziyaret etmelerine de olanak sunacak yeni sebepler de desteklenmiş olacaktır.

Günümüzde çoğu alanda daha fazla yer edinen ve bu yerini günden güne arttıran mutfak kültürünün turizmle iç içe olduğu göz önünde bulundurulmalıdır, böylelikle bölgedeki turizm faaliyetlerine katkı sağlanırken aynı zamanda kültürel değerler de korunmuş olacaktır. Kabak sütlacı da zamanla unutulacak bir tatlı olmanın dışına çıkarak akıllarda ve damaklarda iz bırakan, Rize denince akıllara gelen bir tatlı olup, bugünkü yerini daha iyi yerlere taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslan Z., Güneren E. & Çoban, G. (2014). Destinasyon markalaşma sürecinde yöresel mutfağın rolü: Nevşehir örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(4), 3-13.
- Baran, Z., & Batman, O. (2013). Destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünün rolü: Sakarya Örneği. 14. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi, 1355-1367.
- Bayrak, M. F. (2015). *Soframda Anadolu: Karadeniz yemekleri*. İstanbul, Türkiye: ALFA basım yayım dağıtım ltd. şti.
- Cömert, M. (2014). Turizm pazarlamasında yöresel mutfakların önemi ve Hatay mutfağı örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(1), 64-70.
<http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrn-l=13079581&AN=116240419&h=zFBykX3kRGhgOQy%2bBtPXH4u%2bH0zsqcyLfnVAij-2COBQht2ocBLpNEphoWGqQGAnNRMUwmOnUcHXPPSOAhEI9gg%3d%-3d&url=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrn%-3d13079581%26AN%3d116240419> adresinden alınmıştır.
- Cömert, M. & Özata, E. (2016). Tüketicilerin yöresel restoranları tercih etme nedenleri ve Karadeniz mutfağı örneği. *Journal of International Social Research*, 9(42), 1963-1973.
- Çokışler, N. & Türker, A. (2015). Mutfak kültürünün turizm aracı olarak kullanım etkinliğinin incelenmesi: Ayder Turizm Merkezi örneği. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 122-136.
http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/41058774/mutfak_kulturu.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJ56TQJRTWSMTNPEA&Expires=1472563429&Signature=Hlw1bhEP%2B0VuVKMnIwYwAdDdECQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DMutfak_Kulturunun_Turizm_Urunu_Olarak_Ku.pdf adresinden alınmıştır.
- Demir, C. (2011). *Mutfak turizminin destinasyon pazarlamasındaki önemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Elmalı Tarım blogspot. (2012). Kabak sütlüsü. 30.08.2016 tarihinde <http://elmalitarcin.blogspot.com.tr/2012/11/kabak-sutlusu-sutlac.html> sitesinden alınmıştır.
- Haber Artı Türk. (2015). Kabak çekirdeği her derde deva. 29.08.2016 tarihinde <http://www.haberartitürk.com/kabak-cekirdegi-her-derde-deva-52552h.htm> sitesinden alınmıştır.
- Hacıoğlu, N., Girgin, G. K., & Girtilioğlu, İ. (2009). Yiyecek-İçecek işletmelerinin pazarlama faaliyetlerinde yöresel mutfakların kullanımı: Balıkesir örneği. 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi
- Kruger, E. (2012). Pumpkin rice puding. Retrieved from <http://www.cinnamonspiceandeverythingnice.com/pumpkin-rice-pudding/> on August 21st, 2016.
- Ratray, D. Southern Food: Pumpkin rice pudding. Retrieved from <http://southernfood.about.com/od/ricpuddingrecipes/r/r71029a.htm> on August 21st, 2016.
- T.C. Kültür ve turizm bakanlığı. Türk mutfak kültürü ve yemek çeşitleri. 29.08.2016 tarihinde <http://www.kulturportali.gov.tr/portal/yemek-cesitleri> sitesinden alınmıştır.
- T.C Rize Valiliği. (2015). Rize mutfak kültürü. 25.08.2016 tarihinde <http://www.rize.gov.tr/mutfak-kulturu> sitesinden alınmıştır.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2014). Rize İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü: Kültür-Yöresel yemekler. 30.08.2016 tarihinde <http://rize.tarim.gov.tr/Menu/14/Kultur> sitesinden alınmıştır.

IV. OTURUM

DESTİNASYON PAZARLAMASINDA WEB SAYFALARININ ROLÜ: RİZE'DEKİ KAMU KURUMLARININ WEB SİTELERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Eren ERKİLİÇ¹ Evren GÜÇER² Elbeyi PELİT³
Engin AYTEKİN⁴

ÖZET

Günümüzde turizm hareketine katılmak isteyen tüketiciler, ziyaret edecekleri destinasyonlara karar vermeden önce gidecekleri yerler hakkında bilgiyi internet üzerinden edinme olanağına sahiptirler. Nitekim turistlerin edindikleri söz konusu bu bilgiler, gidecekleri yerler konusunda seçim yapmalarında ve satın alma davranışları üzerinde önemli derecede etki etmektedir. Turizm ile ilgili bilgi veren sayfaların yapısı ve görünümü, dil seçenekleri, destinasyon tanıtıcı özellikleri gibi bilgilerin yer alması turistlerin edindikleri bilgilere netlik kazandırmakla birlikte destinasyon tercihlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ülkemiz turizm hedefleri üzerinden yola çıkarak özellikle bir yörenin turizmde söz sahibi olan/olabilecek kamu kurumları (valilik, kaymakamlık, kültür-turizm il müdürlükleri, belediyeler, sanayi ve ticaret odaları vb.) turizm hareketliliği konusunda gerekli bilince sahip olmakla birlikte kendi web sayfaları üzerinden buldukları destinasyonlar hakkında bilgilere yer vermektedirler. Söz konusu bu web sayfalarının işlevsel olarak aktif halde tutulması- güncellenmesi ve içeriği ise şüphesiz ki o destinasyonun gerek tanınırlık gerekse turizm olanaklarının daha

1 Öğr.Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, eren.erkilic@erdogan.edu.tr

2 Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, evrengucer@gazi.edu.tr

3 Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, elbeyipelit@aku.edu.tr

4 Okt., Afyon Kocatepe Üniversitesi, eyatekin@aku.edu.tr

aktif pazarlanması açısından da oldukça önemli olup, bu konuyla ilgili mevcut durumu ortaya koymaya dönük çalışmalar önemlidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında Rize'deki kamu kurumlarının web sayfalarındaki Rize destinasyonu hakkında ve özellikle ilin turizmine ilişkin yer verdikleri bilgiler incelenmiştir. Araştırmada söz konusu bu bilgilerin toplanmasında konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından oluşturulan “web sayfalarına ilişkin bilgi toplama formu” kullanılarak gerekli veriler toplanmış olup, elde edilen bilgiler araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanarak öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Destinasyon pazarlaması, Web sayfaları, Kamu kurumları, Rize

ABSTRACT

Today consumers who want to participate in tourism activities, prior to their decisions to destinations, have the opportunity to gain information on the internet about the places they wish to visit. Indeed, the information in question gained by the tourists significantly affects their destination choices and buying behavior. The structure, appearance, language options and destination advertising properties of the web pages providing information about tourism make the process easier for the tourist and bring clarity to the information along with affecting their destination choices positively. The public institutions (governorship, district governorship, provincial directorates of culture and tourism, municipalities, chambers of commerce and industry so on.) who may/ have a say in the region's tourism have the necessary awareness of the tourism activities and they include information about the destination they serve through their web pages. It is of great importance to keep these web pages functionally active by updating the content in terms of destination recognition by the tourists and actively marketing tourism assets by the people in the region. Thus, this issue is important to reveal the current situation for the prospective studies. In the context of this study, the information about Rize destination and particularly concerning tourism aspect of the city provided by the public institutions on their web pages was investigated. While collecting the required information, the studies conducted on this topic before were made use of and the required data was obtained by a form named as “Information Gathering Survey Concerning the Web Page”. The obtained information in line with the purpose of this research was interpreted and suggestions were developed.

Keywords: Destination Marketing, Web pages, Public Institutions, Rize

GİRİŞ

Destinasyon çok sıkça ve çok sayıda yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilen bir yerdir (Hossain, 2013:4). Kıtalardan devletlere, eyaletlerden şehirlere, şehirlerden köylere ve köylerden turist tesis alanlarına kadar farklılık gösterirler (Pike, 2004:11). Destinasyonların bir adanın fiziksel sınırı veya siyasi sınırları hatta pazar tarafından oluşturulmuş sınırları gibi bazı gerçek ya da algılanan sınırları vardır. Destinasyonlar turistleri eşit oranda karşılama şansına sahip olmayabilir. Konum, iklim, sınırlı kaynaklar, fiziksel boyut ve kültürel miras nedeniyle bazı yerler turizme katılma dışında pek de fazla ekonomik seçeneği yoktur. Diğer yandan, tanınan bir destinasyon olma arzusu zor pazarlama görevlerini de beraberinde getirmektedir (Ana, 2008:919).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü UNWTO göre (2004), destinasyon pazarlaması “alıcı ve satıcıyı bir araya getiren tüm faaliyetleri ve süreçleri kapsar (Sonnleitner, 2011:35). Destinasyon pazarlaması; yörede yaşayanların gelecek odaklı refahını korumak, tüketicinin tatminini sağlamak, yerel girişimcilerin karlılığını artırmak ve sosyo kültürel özellikler ile ekonomik fayda arasında sürdürülebilir denge oluşturmak gibi stratejik amaçlar üzerinde hareket etmektedir (Buhalis, 2000:99). Kotler ve arkadaşları (1993), destinasyon pazarlamasını anlatan bir kitap yayınlamış ve kitap içinde yatırımların, sanayi ve turizm sektörünün şehirleri, devletleri ve milletleri nasıl çekici hale getirebileceğini incelemiştir. Bu nedenle, destinasyon pazarlaması temelde dört ana faaliyeti kapsamaktadır. Öncelikle, topluluk özellikleri ile hizmetlerin uygun bir karışımının tasarlanmasını yürütmektedir. Ayrıca, mevcut alıcıların yanı sıra destinasyonun mal ve hizmetlerinin potansiyel alıcıları ve kullanıcıları için cazip teşvikler sunmaktadır. Bu mal ve hizmetlerin daha sonra verimli bir şekilde sunulması gerekir (Sonnleitner, 2011:35). Bu bağlamda günümüzün artan rekabetçi dünyasında destinasyonların kendilerini diğerlerinden farklı kılmak için büyük önem taşımaktadır. Bir destinasyonun bunu başarabilmesi için, kendi güçlü ve zayıf yanlarına, ihtiyaç ve rekabet ortamının doğasına dair derin bilgilere gerek duymaktadır. Bu kritik başarı faktörlerinin ne olduğunun anlaşılması etkili pazarlama stratejilerinin planlanma ve uygulanmasına yardımcı olur (Sonnleitner, 2011:35).

- ✓ Destinasyon pazarlama planlaması gelişigüzel olmamalıdır

çünkü bu süreç sistematik, adım-adım bir yaklaşım gerektirir. (Morrison, 2013:6). Bu bağlamda son yılların en büyük buluşlarından biri olarak kabul edilen internet aracılığıyla, ulaşılması en zor bilgilere ulaşmak birkaç saniyelik bir işlem haline gelmiştir (Werthner ve Klein, 1999). Hossain (2013:10) artık turistlerin bir yeri bilgi edinmeksizin ziyaret etmek yerine, güvenlik, emniyet, çevresel sorunları ve hizmet kalitesi, mevcut bilgi ve masraflar hakkında daha bilinçli bir hale geldiklerini; mesafenin artık bir yeri ziyaret etmek için büyük bir engel olmadığını ama mevcut bilgi ve markalaşmanın daha önemli hale geldiğini ifade etmiştir. Bu sebeple her turizm destinasyonu, o destinasyona geçit gibi önemli bir görev yapacak bir portal web sitesine sahip olmalıdır. Bu web sayfası, mevcut destinasyon ile ilgili kendisine diğer işletmeler tarafından verilen linkler ile diğer örgüt web sitelerini kendisine bağlayan linklere sahip olmalıdır. Turizm destinasyonlarının pazarlaması için bir portal sitesi dört temel alan hakkında bilgi vermelidir Hossain (2013:10):

- ✓ Oraya nasıl gidilir?
- ✓ Nerelerde gezilir?
- ✓ Nerelerde kalınır?
- ✓ Neler yapılır?

Baker ve Cameron (2007) destinasyon pazarlaması bölgenin genel imajının yükseltilmesi, yerel toplum tarafından da kullanılabilir altyapı çalışmalarının arttırılması, çevredeki değişikliklerin gerçekleştirilmesi ya da orada yaşayan yerli halka kendi yerlerinden daha fazla gurur duymanın sağlanması gibi çeşitli nedenlerle turizmi kullanmayı gerektirir. Bu sebeple teknolojik değişimin eşi benzeri görülmemiş hızı örgütleri hem fırsatlar hem de zorluklarla karşı karşıya getirmektedir ve pazarlamacılar ve yöneticileri bu değişim öğrenmeye ve ona uyum sağlamaya zorlamaktadır. Gelişen teknolojileri ve bunların sonuçlarını analiz etmek bugünün ekonomileri, toplumları ve şirketleri için çok hayati bir değer taşımaktadır (Porter vd. 2004:288). Müşteri ilişkilerini güçlendirmek ve daha geniş bir pazar segmentine sahip olmak için etkili bir web sitesi sürdürmek hayati hale gelmiştir. Turizmle ilgili basılı yayınlar ve TV reklamları, duyulara dayalı açıklamaları ve açıklama metinlerini geniş bir şekilde kullanmasına rağmen, destinasyon Web siteleri genellikle turistik cazibe yerleri ve konaklama işletmelerine ait fonksiyonel listeler içerir. Ancak esas soru destinasyon Web sitelerine büyük bir miktarda içeren açıklamalar eklendiğinde, bu Web sitelerinin inandırıcılığını arttırıp arttırmayacağıdır. Mayer tarafından geliştirilen Multimedya öğrenme

kuramı (1997), multimedya sunumlarının içeriğine odaklanmış dikkate ve yönelmeye teşvik edebilir ve dolayısıyla, daha anlamlı yapabilir. Destinasyon Web sitelerinin, görsel, sözel ve işitsel uyarıları içerme yeteneği dolayısıyla inandırıcılığa katkıda bulunmalıdır (Gretzel vd., 2012:147).

Destinasyon web siteleri hızlı ve doğrudan potansiyel turistlere ulaşabilmelerine rağmen sitelerin etkinliği ziyaretçilerin ilgisini ne kadar uzun süre çektiğine bağlıdır. Bu yüzden destinasyon pazarlama örgütleri potansiyel turistlerin bilgi ihtiyaçlarını keyifli bir sanal deneyim yoluyla karşılayan web tasarımı yapmalıdır (Luna,Nevarez ve Hyman, 2012:94).

Destinasyon pazarlamasında örgütler iki nedenden dolayı web sitelerini düzeltmelidir:

✓ Web siteleri bir destinasyon ve potansiyel turistlerin arasında ana arayüzü gibi çalıştığından, www kullanıcıları web sitelerinin destinasyonları temsil ettiğine inanırlar.

✓ Bu tür web siteleri ziyaretçilerin bir destinasyon tarafından sunulan ürünleri, hizmetleri ve deneyimleri (örneğin; etkinlikleri, mekanları, ziyaret edilecek yerleri, kültürü) değerlendirmelerine olanak sağlarlar (Kim, Shaw ve Schneider, 2003; Luna-Nevarez ve Hyman, 2012:94).

Sarı ve Kozak (2005) destinasyonların pazarlanmasında web sitelerinde şu başlıklara yer verilmesinde faydalı olabileceğini ifade etmişlerdir:

- ✓ Bölge adı ve logosu
- ✓ Temel bilgiler
- ✓ Kamu kurumları
- ✓ Turist çekim merkezleri
- ✓ Festivaller
- ✓ Bölgesel organizasyonlar
- ✓ Yardımcı bilgiler
- ✓ Rezervasyon ve uçak biletleri
- ✓ Haritalar
- ✓ Üye girişleri
- ✓ Forum ve sohbet
- ✓ İletişim ve e-posta

Tüketiciler hava yolculuğu, araba kiralama, bir otel odasını kullanma

gibi hizmetleri farklı firmalardan satın alabilirler. Düzgün tasarlanmış web sitesi ziyaretçilerin planlama yapmalarını kolaylaştırabilir, doğru seçimler yapmalarını sağlar ve keyifli bir deneyime yaşamalarına yardımcı olur. Aynı zamanda ihtiyaç duydukları tüm hizmetler için bir dağıtım noktası olarak hizmet verebilir. Turizm destinasyonu şemsiye markalar olarak ortaya çıkar ancak onların tek bir varlık olarak küresel pazarda teşvik edilmesi gerekecektir. Gelişmekte olan küreselleşme ve arz konsantrasyonu, rekabet düzeyini artırır ve destinasyon için yeni internet pazarlama stratejileri gerektirir (Hossain,2013:10).

Tablo 1. İnternet Pazarlamasının Avantajları ve Dezavantajları

Avantajlar	Dezavantajlar
✓ Çok sayıda müşteriye erişim	✓ Yapılandırma, sürdürme ve güncellemeyi içeren maliyetler
✓ İşletmenin dışarıya açılımı	✓ Güvenlik, gizlilik ve güvenilirlik
✓ Reklam ve tutundurma	✓ Kültürel farklılıklar
✓ Daha iyi iletişim	✓ Eğitim, bilgi eksikliği, cahillik
✓ Online rezervasyon olanağı	✓ Yoğun rekabet
✓ Müşterileri kolaylıkla tanımlama ve hedefleme	✓ Kişisel temasın kaybı
✓ Bir bilgi kaynağı olma	✓ Potansiyel müşterilerin yabancılaşması
✓ Maliyet ve zaman kazancı	✓ Telekomünikasyon altyapısı
✓ Sınırlardan bağımsız olma	
✓ Ucuz olma	
✓ Esnek ve ulaşılması kolay olma	
✓ Ürünlerin küreselleşmesi	
✓ Müşteri etkileşimini artırma	
✓ Birebir pazarlamaya olanak sağlama	
✓ 24 saat 365 gün erişilebilir olma	

Kaynak: Ekiz ve Babacan (2012:48).

Dünya genelinde geliştirilmekte olan plan ve stratejiler, destinasyonların daha çok doğrudan tanıtımı ve pazarlanması üzerinde durmaktadır (Tosun ve Bilim, 2004:126). Bu doğrudan tanıtımlar içerisinde web sitelerinin başarılı olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler; kullanıcıları çekebilmeli, kullanıcıların ilgisine hitap edebilmeli, kullanıcıları web sitesi içerisinde tutabilmeli ve geri dönmelerini garanti edebilmeli, kullanıcı tercihlerini öğrenebilmeli ve kullanıcıya özel seçenekler sunabilmelidir (Gretzel vd., 2000:148).

AMAÇ VE ÖNEM

Bir destinasyonun web’de yer almaması internet üzerinden araştırma yapan birçok kişiye ulaşamaması anlamına gelebilmektedir. Web sayfalarının böyle bir güce sahip olmaları sebebi ile etkin bir şekilde kullanılması ve sıklıkla güncellenerek yönetilmesi gerekmektedir. Bu sebeple web sayfalarında sunulan bilginin doğruluğu ve kalitesi destinasyon bakımından güçlenme olarakta sayılabilir. Web sayfaları üzerinden araştırma yapan turistlerin edindikleri bilgiler, sunumu ve ikna edebilir özellikte olması önem arz etmektedir (Özdemir, 2007:893). Bu aşamada özellikle geniş kesimlere ulaşma potansiyeli fazla olan kamu kurumlarının hazırlamış oldukları web sayfalarının önemi yadsınamaz. Kamu kurumlarının web sayfalarında buldukları bölgelerdeki turizm destinasyonlarının tanıtımlarını yaparken sayfalarını etkin olarak kullanıp kullanmadıkları önem arz etmektedir. Nitekim destinasyonların tanıtımlarına yer veren kamu kurumlarının web sayfaları üzerine gerçekleştirilebilecek uygulamalar ve çalışmalar literatüre, destinasyonlara ve kurumlara katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda bu çalışmada, Rize’deki kamu kurumlarının web sayfaları üzerinde inceleme yapılarak mevcut durumun ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma kapsamındaki turizm destinasyonları hakkında kamuya açık olarak ilgili web sayfalarında sunulan bilgilerin, yeterlilikleri de sorgulanmış ve ilgili taraflara öneriler getirilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu kısma kadar destinasyon, destinasyon pazarlaması, web sayfalarının destinasyon seçimindeki etkisi ve web sayfalarında bulunması gereken özelliklere yer verilmiştir. İlerleyen bölümde araştırma kapsamında Rize’deki kamu kurumlarının web sayfalarındaki Rize destinasyonu hakkında ve özellikle ilin turizmine ilişkin yer verdikleri bilgiler incelenmiştir.

YÖNTEM

Altyapı inşasında geride kalan veya yetersiz altyapı inşa eden bir turizm destinasyonu önemli derecede risklerle yüz yüzedir. Destinasyon pazarlaması yörenin geliştirilmesinde diğer etmenler kadar önem arz etmektedir. Destinasyon pazarlamasında web sayfalarının verdikleri bilgiler üzerine giderek artan çalışma (Yaylı ve Bayram, 2009; Çiçek vd., 2013; Dirik, 2012; Çakır ve Yalçın, 2012) olmasına rağmen bölgesel ve tek bir destinasyon bazlı çalışmalara da ihtiyaç olduğu görülmektedir. Destinasyon pazarlaması, pazarlamanın en zor kısımlarından birisidir. Zorlukların asıl nedeni turizm ürününde bulunan özelliklerin bir araya

gelmesi ve birçok ikamenin olmasıdır.

Çalışmada Rize'deki kamu kurumları web sayfalarının değerlendirilmesinde daha önce gerçekleştirilmiş çalışmalardan Güçer vd. (2013:62) hazırlamış oldukları bilgi toplama formu kullanılmıştır. Kullanılan formun içeriğinde web sayfalarında turizm pazarlaması üzerine nelerin gerekli olduğu saptamaya yönelik ifadeler bulunmaktadır (Ek-1). Araştırma kapsamında Rize'deki kamu kurumlarının web sayfalarında destinasyonlarla ilgili bilgilerin olup olmadığı ve nasıl kullanıldığı konusunda araştırmacılar ilgili kamu kurumlarının web sayfalarına erişim sağlayarak kontrol sağlamış ve ilgili sayfalar incelenerek form üzerinden kayıt gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bilgiler araştırmanın amacı doğrultusunda incelenerek yorumlanmış ve ilgili taraflara öneriler sunulmuştur.

BULGULAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Rize'deki Kamu kurumları (Valilik, İlçe Kaymakamlıkları, İl ve İlçe Belediyeleri,) web sayfaları üzerine yapılan bu çalışmada bilgi toplama formu üzerinden turizm sayfaları, haritalar (interaktif ve interaktif olmayan), seyahat bilgileri (gezi önerileri, nerede kalınır?, ne yenir?, nasıl gidilir?), dil seçenekleri, fotoğraf ve video, temel bilgiler ve tanıtım (tarihçe, coğrafya, ekonomi, mutfak, müzeler, ilçeler, sanat, kültür, turistik bölgeler) hava durumu bilgisi, özel gün takvimleri ve festivaller, turizm sayfalarına linkler, döviz çevirici, önemli telefonlar, site içi arama motorları, iletişim ve sosyal medya sekmelerinin var olup olmadıkları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle kamu kurumlarının seçilmesi yerli ve yabancı ziyaretçilerin devlet kurumları bilgilerine güvenmesi ve doğru bilgiye ulaşmalarının bu kurumlar olduğu düşüncesidir. Bu sebeple, Rize'deki kamu kurumlarının ilde bulunan destinasyonları web sayfalarında nasıl pazarladıkları bilgi toplama formu kullanılarak ulaşılan bulgular şu şekildedir;

- ✓ Rize ve ilçelerinde kamu kurumlarının web sayfaları incelendiğinde “tanıtım”, “turizm” , “il/ilçe hakkında” gibi sekmelerde turizm ve tanıtımla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

- ✓ Bazı kamu kurumlarında turizm veya destinasyonlarla alakalı bilgi olmamakla birlikte yabancı dil sekmelerinin olmayışı göze çarpmaktadır.

- ✓ İncelenen web sayfalarının bazılarında kültürel etkinliklere yer verilmiş fakat herhangi bir turizm veya destinasyon başlığı altında ayrıca yer verilmemiştir.

- ✓ İncelenen web sayfalarında araştırma formuna göre birçoğunda siteiçi arama motorları, hava durumu bilgileri, ulaşım haritaları, döviz çeviriciye yer verilmemiştir.
- ✓ Turizm ile ilgili tanıtım veya bilgi veren sekmelerde fotoğraf veya videoların ve seyahat bilgilerine yeterli derecede değildir.
- ✓ Yine incelenen web sayfalarında önemli telefonlara yer verildiği ve birçok kamu kurumunun sosyal medyayı kullandığı bilgilerine ulaşılabilmektedir.
- ✓ Araştırmalarda edinilen bulgular arasında Rize Valiliğinin hazırladığı ve tüm haklarına sahip olduğu www.visitrize.com Rize ile ilgili bütün turizm faaliyetleri ve bilgileri sunmaktadır. Hazırlanan bu web sayfasında kamu kurumları, belediye belgeli ve diğer konaklama tesisleri ile ilgili bilgilere, milli parklar, doğa yürüyüş parkurları, festivaller ve şenlikler, ne yenir, ne alınır, acentalar, ulaşım bilgileri, haritalar, vize bilgileri, önemli telefonlar, ilde kendi kendinize ziyaret edebileceğiniz paket tur önerileri, Türkçe/İngilizce/Arapça dil seçenekleri, diğer kamu kurumlarına verilen linkler, sosyal medya, iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Diğer kamu kurumlarının web sayfaları incelendiğinde bir kısmının turizm sekmesi kullanmak yerine bu siteyi link olarak verdiği görülmüştür.

Şekil 1. Amblem (www.visitrize.com)

Araştırmada bilgi formundan yararlanılarak elde edilen bulgular sonucunda, web sayfalarında “turizm” sekmesinin olması veya olmaması ilk göze çarpan durumdur. Kamu kurumları ziyaretçiler için güven arz eden ve doğru bilgiye ulaşmada ilk akla gelen birimlerdir. Bu sebeple buldukları destinasyonları gelir amacı olmaksızın, web sayfalarında tanıtarak var olan/olabilecek potansiyelin farkında olarak, gerekli bilgileri web sayfalarında yabancı dil sekmeleri ile birlikte sunmaları destinasyonların tanıtımında önemli rol alacaktır. Araştırmadan elde edilen en önemli sonuçlardan biriside www.visitrize.com sitesinin

varlığıdır. Özellikle belirtilen “turizm” sekmesi yerine bu site linkinin verilmesi kamu kurumları açısından zorlanmadan gerekli bütün bilgileri vermek adına kolaylık sağlayacaktır.

Rize Valiliği'nin tüm haklarına sahip olduğu www.visitrize.com sitesi incelendiğinde; sayfada konaklama sekmesi altında, kamu kurumları konaklama tesisleri, turizm belgeli konaklama tesisleri ve diğer konaklama tesisleri ile ilgili ayrıntılı iletişim bilgileri verilmiştir. Ulaşım sekmesi altında Rize'nin çevre illere olan uzaklık bilgileri, ilin ilçeleri arası uzaklık bilgileri, otobüs işletmeleri telefon numaraları, şehir içi taksi durakları telefon numaraları, Trabzon havaalanına uzaklık ve Trabzon-Rize arası havaş, otobüs ve taksi ücretleri ziyaretçilerin bilgisine sunulmuştur.

Şekil 2. Anasayfa (www.visitrize.com)

Ulaşım sekmesinin altında ilde bulunan bütün acentaların listesi ve iletişim bilgileri verilmiştir. Program önerileri altında günübirlik tarihi camiler turu, günübirlik gastronomi turizmi, iki günlük kültür ve doğa yayla turizmi, haftalık tur ve iki günlük Rize turu olarak siteyi görüntüleyen ziyaretçilere tavsiyeler sunulmuştur. Ayrıca site ile iletişime geçilerek bu örnek turlara ziyaretçilerin katılabilme imkânları ifade edilmiştir. Ne alınırsa sekmesi altında il ve ilçelerde bulunan kültüre ait hediyelik eşyadan enstrümana kadar yer ve ulaşım bilgileri detaylı bir şekilde verilmiştir. Site üç adet dil seçeneği üzerinden bilgi sunmaktadır. Anasayfa incelendiğinde kültürel değerler, doğa, aktiviteler Rize mutfağı adında ayrı ayrı fotoğraflı sekmeler bulunarak içerisinde başlıkla ilgili detaylar yer almaktadır. Milli parklar, tabiat parkları, gezi rehberi, ilçeler ve çay hakkında ayrı ayrı sekmeler bulunmakla birlikte detaylar ayrıntılı olarak verilmiştir. Site içerisinde anasayfaya bağlı olarak, Rize haritaları,

foto galeri, video galeri, festivaller, tanım kitapları, turizm informasyon bürosu irtibat bölümü, sosyal medya bağlantıları ve linkleri, önemli telefonlar, görüş ve öneriler gibi sekmelerde yer almaktadır.

Şekil 3. Anasayfa (www.visitrize.com)

Çalışmada ulaşılan bilgiler çerçevesinde gerek Rize'deki kamu kurumlarına gerekse konu ile ilgili gelecekte hazırlanacak olan çalışmalara ilişkin öneriler aşağıda sunulmuştur.

- ✓ Kamu kurumlarının bilgi alımında vatandaşlara veya turistlere güvenli olduğu hissini yarattığı bilinmekle birlikte, Sayfalarında "turizm" sekmesi olmayan kamu kurumlarının bu sekmeyi eklemeleri ve gerekli bilgileri sunmaları hizmet kalitesini artırarak kiilerin bilgi araştırmalarında hareket edecekleri ilk nokta durumuna gelmelidir. Turizm sekmesini eklemeyen kamu kurumlarının Valilik tarafından hazırlanmış olan visitrize.com sitesine yönlendirmek adına bu sekmeyi ekleyerek destinasyon hakkında araştırma yapan kişilere kolaylık sağlanmalıdır.

- ✓ İldeki bütün kamu kurumlarında "turizm" sekmesinin olduğu varsayılarak, yabancı dilde hizmet veremeyen kamu kurumları web sayfalarının yabancı dil sekmelerini eklemeleri ve altyapı çalışmalarını gerçekleştirmeleri verilen bilgi hizmetinin kalitesini arttıracaktır.

- ✓ Arama motorları olmayan web sayfalarına site içi arama motorunun eklenmesi bilgi almak isteyen kişilerin hızlı erişim sağlamalarına katkıda bulunacaktır.

- ✓ İlçelerde bulunan kamu kurumlarının sadece ilçe hakkında bilgi

vermek yerine ilde bulunan diğer destinasyonlar içinde bilgi vermesi veya yine valiliğin hazırlamış olduğu web sayfasına yönlendirme yapması destinasyonların tanıtımına katkıda bulunacaktır.

✓ Hava durumu, harita bilgileri ve döviz çevirici sekmelerinde eklenmesi sayfaları ziyaret eden kişilere farkındalık yaratarak ekstra bilgilere ulaşmalarınıda sağlayabilecektir.

Kişilerin bilgiye ulaşmalarının bir bilgisayar veya telefon yardımıyla kolaylaşması tercihlerinde büyük oranda etkileyebilmektedir. Bu sebeple turizm hareketine katılırken kamu kurumlarının web sayfalarında kullanarak gitmek istedikleri destinasyonlar hakkında da bilgi alabilmektedirler. Bu durum kamu kurumlarının destinasyonlar için bilgi sekmeleri hazırlamaları, sadece turizm değil o destinasyonlar için bütün gerekli bilgileri sunan sekmeleri hazırlamalarıda ihtiyaçtan çok bir zorunluluk haline gelmiştir. Web sayfalarını güncelleyen, destinasyon için gerekli bilgileri sunan veya daha önce hazırlanmış olan ve kaliteli bir şekilde hizmet veren web sayfalarına destek vererek ve kendi sitelerinden ulaşım sağlayan kamu kurumları buldukları destinasyon tanıtımında ve pazarlamasında önemli derecede etkiye sahip olacaklardır.

Kamu kurumlarının teknolojiyi bütün imkânlarla bünyesinde buldurması destinasyonların pazarlanmasında önemli derecede yardımcı ve etkili olabilmektedir. Bu kullanım sonucunda yörelerin tanıtılması ve sadece turizm hareketlerinden ekonomik katkı sağlayan destinasyonlara destek olunması, imajının girederek arttırılması aynı zamanda da yörede olan kültürün tanıtımını yapmada etkili olacaktır. Ziyaretçiler gidecekleri destinasyonları seçmeden önce teknoloji ile birlikte bir yeri ziyaret etmeden önce gerekli araştırmaları yapmaktadır. Bu sürecin alışkanlık haline gelmesi ziyaretçileri gidecekleri yerlerde daha sağlam adımlar atmaları ve herhangi bir problem yaşamamak istemeleridir. Bu duruma ayak uydurmak ve bu pazardan gerekli payı almak adına Rize’de bulunan kamu kurumlarının ilde sahip olunan destinasyonlar hakkında bilgileri web sayfalarında vermeleri gerekli sekmeleri oluşturamayan kurumların ise www.visitrize.com sitesine link vererek gerekli bilincin oluşturulduğuda hissettirilmelidir. Bu çalışma Rize ilindeki kamu kurumlarını kapsamakta olup, bütün il ve ilçe kamu kurumlarına örnek olması adına ve konuyla ilgili gelecekte araştırma yapacak olan araştırmacı/akademisyenlere yararlı olmakla birlikte literatürde katkı sağlanmasında etken olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ana, I. (2008). *The Tourism Destination Marketing–A Mandatory Course For The Students Of Tourism*. <http://Steconomice.Uoradea.Ro/Anale/Volume/2008/V4-Management-Marketing/167.Pdf>
- Buhalis, D. (2000). Marketing The Competitive Destination Of The Future, *Tourism Management*, 21, 97-116.
- Çakır, M., & Yalçın, A.,E. (2012). *Kültür ve Turizm Tanıtımında Bir Araç Olarak İnternet Kullanımı*, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4715,kultur-ve-turizm-bakanliginda-bir-arac-olarak-internet-.pdf?1>, (Erişim: 22.08.2016).
- Çiçek, E., Pala, U., & Özcan, S. (2013). Destinasyon Tercihinde Web Sitelerinin Önemi: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma, *Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:3 Sayı:5.
- Dirik, N. (2012). *Sosyal Medyada Destinasyon Tanıtımı*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Ekiz E.H., & Babacan E. (2012). Otel Endüstrisinde İnternet Kullanımı: Hong Kong ve KKTC Otel Endüstrilerinin Karşılaştırılması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, Bahar: 45-58
- Güçer, E., Hassan, A., & Pelit, E. (2013). Destinasyon Pazarlamasında Belediye Web Sayfalarının Önemi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4.
- Hossain, M. B. (2013) *Tourism Destination Marketing Case Study-Kuakata Sea Beach*, Bangladesh.https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59433/Hossain_Bellal.Pdf?Sequence=1
- Kim, S., Shaw, T., & Schneider, H. (2003). Web site design benchmarking within industry groups. *Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy*, 13(1), 17–26.
- Kotler, P., Haider, D. H., & Rein, I. (1993). *Marketing Places: Attracting Investment, Industry, And Tourism To Cities, States, And Nations*. New York: The Free Press.
- Luna Nevarez, C., & Hyman M. R. (2012). Common Practices İn Destination Website Design. *Journal Of Destination Marketing & Management*, 1.1-2. P. 94–106.
- M.J. Baker, & E. Cameron (2007) Critical Success Factors İn Destination Marketing, *Tourism And Hospitality Research*, 8 (2), Pp. 79–97
- Morrison, A. (2013). Destination Management And Destination Marketing: The Platform For Excellence İn Tourism Destinations. https://scholar.google.com/tr/scholar?Q=Destination+Management+And+Destination+Marketing:+The+Platform+For+Excellence+In+Tourism+Destinations&hl=Tr&As_Sdt=0&As_Vis=1&Oi=Scholar&Sa=X&Ved=0ahukewih44mqi8jnahvboswkhatddbuqgmigdaa, Erişim:20.08.2016
- Özdemir., G. (2007). Destinasyon Pazarlamasında İnternetin Rolü, *Journal Of Yaşar University*, C:2,S:8,ss 889-898
- Pike, S. (2004). *Destination marketing organisations Advances in Tourism Research*, Oxford:Elsevier.
- Porter, A.L. & vd. (2004). Technology Futures Analysis: Toward İntegration Of The Fieldand New Methods. *Technological Forecasting & Social Change*, (71), 287–303.
- Rimmington, M. ve M. Kozak (1997) Developments İn Information Technology: İmlications For The Tourism Industry And Tourism Marketing, *Anatolia: An International Journal Of Tourism Hospitality Research*,8(3): 59-80.
- Rize Valiliği (www.rize.gov.tr), www.visitrize.com
- Sarı Y. & Kozak M., (2005). Turizm Pazarlamasına İnternetin Etkisi: Destinasyon Web Siteleri İçin Bir Model Önerisi, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (9) 2005, 248-271
- Sonnleitner, K. (2011). *Destination İmage And İts Effects On Marketing And Branding A Tourist Destination*.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Södertörn University, School Of Business Studies.

Tosun, C. & Bilim, Y. (2004). Şehirlerin Turistik Açıdan Pazarlanması: Hatay Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C:15, S:2, 125-138

W. Lee, & Gretzel U. (2012). Designing Persuasive Destination Websites: A Mental Imagery Processing Perspective. *Tourism Management* 33. P. 1270-1280

Werthner, H. & Klein, S. (1999). *Information Technology and Tourism-A Challenging Relationship*. New-York:Springer.

Yaylı, A. & Bayram, M. (2009). Web Tabanlı Destinasyon Pazarlaması: İl Kültür Ve Turizm Müdürlükleri Websitelerinin Değerlendirilmesi. 10. Ulusal Turizm Kongresi. 21/24 Ekim, Mersin.

Ek-1: Çalışmada Kamu Kurumları Web Sayfalarındaki Turizm İle İlgili Faaliyetleri Belirlemede Kullanılan Bilgi Formu

BİLGİ	Durumu	
	Var	Yok
TURİZM SAYFASI		
HARİTALAR		
İnteraktif		
İnteraktif Olmayan		
SEYAHAT BİLGİLERİ		
Gezi Önerileri		
Nerede Kalınır		
Ne Yenir		
Nasıl gidilir		
DİL SEÇENEKLERİ		
FOTOĞRAF- VİDEO		
TEMEL BİLGİLER VE TANITIMI		
Tarihçe		
Coğrafya		
Ekonomi		
Mutfak		
Müzeler		
İlçeler		
Sanat		
Kültür		
Turistik Bölgeler		
HAVA DURUMU BİLGİSİ		
ÖZEL OLAYLARA İLİŞKİN TAKVİM (FESTİVAL)		
DİĞER TURİZM SAYFALARINA LİNKLER		
DÖVİZ ÇEVİRİCİ		
ÖNEMLİ TELEFONLAR		
SİTE İÇİ ARAMA MOTORU		
İLETİŞİM		
Sosyal medya		
Twitter		
Facebook		

ÇALIŞMA YAŞAMINDAKİ MOBBİNG ALGISININ TÜKENMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ: OTEL İŞLETMELERİ İŞGÖRENLERİ ÖRNEĞİ

Nihan YARMAÇI¹

Elbeyi PELİT²

İbrahim KILIÇ³

ÖZET

Mobbing, örgüt içinde olumsuz bir ortamın oluşmasına neden olan birlikte, tüm bu olumsuzluklar sonucunda da meydana gelmektedir. Örgütün sağlığını bozmakta olan bu unsur, işgörenlerin performans, iş doyumu ve örgütsel bağlılıklarını da negatif yönde etkileyen önemli bir örgütsel sorun niteliği taşımaktadır. Bu durum, üretim faaliyetlerini insan emeğine bağımlı olarak gerçekleştiren hizmet işletmeleri açısından ele alınmasını daha da öncelikli hale getirmektedir. Üretimin merkezinde yer alan insan unsurunun örgüt içerisinde karşılaşılan çeşitli olaylardan (taciz, şiddet vb.) etkilenme olasılığını artırmakta ve bu durum da işgörenlerin örgüte karşı geliştirdikleri tutumların oluşmasında etkili olmaktadır. Özellikle insan ilişkilerinin yoğun olduğu örgütlerde, işgörenlerin daha belirgin olarak mobbinge maruz kaldığı görülmektedir. Öte taraftan, gerek örgütler gerek çalışanlar açısından önemli bir sorun olup, gerek kişinin gerek örgütün başarısını olumsuz olarak etkileyen bir başka olgu olan tükenmişlik de özellikle insan emeğine dayalı olarak işlerin görüldüğü turizm işletmeleri açısından üzerinde durulması gereken konular arasındadır. Bu kapsamda özellikle bu iki olumsuz olgu hakkında farkındalıklar yaratılarak ortadan kaldırılmasına yönelik

1 Öğr. Gör., Doğu Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, nyarmaci@dogus.edu.tr

2 Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, elbeyipelit@aku.edu.tr

3 Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, kilicibrahim@hotmail.com

tedbirlerin alınmasına dönük çalışmalar önemlidir. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı önemli bir turizm işletme türü olan otel işletmeleri işgörenlerin çalıştıkları süre içerisindeki çeşitli etkenlerden dolayı maruz kaldıkları mobbing uygulamalarındaki algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Afyonkarahisar'da faaliyette bulunan yedi tane beş yıldızlı otelde çalışan toplam 256 işgören üzerinde anket tekniği ile veriler toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde yüzde, frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, korelasyon ve regresyon analizlerinden faydalanılmış olup, elde edilen bulgulara göre; çalışanların mobbing algıları ile tükenmişlik düzeyleri düşük olmakla birlikte, mobbingin tükenmişlik düzeyleri üzerinde önemli derecede pozitif yönlü etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, tükenmişlik, otel işletmeleri işgörenleri, Afyonkarahisar

ABSTRACT

Mobbing is an important organizational problem that causes a negative air in the organization and gives damage to the entity of the foundation consequently; and thus influences the performances, and professional contentment, and organizational loyalty of the employee adversely. Since in the production operations of the implied organizations employed people play a predominant role. Being the heart of production, human resources are naturally increase the probability of being imposed by various problems (such as harassment or violence) and this situation can be reflected on the attitudes of the employers toward the organization. In this context, being exposed to mobbing appears significantly in the organizations human relationships experienced intensely. Besides its being an important matter for both organizations and employers affects both the person and organization negatively burnout is one of the phenomenon requiring dwellings upon especially in the tourism establishments that based upon human labor mainly. Within this framework studies on creating awareness and consequently taking measures in order to resolve these two phenomena are substantial. According to the text, the research determining the employees', who have been working in hotels, perception of mobbing and determining the impact of their perception on the burnout levels. Data was collected on totally 256 employees in seven five-star hotels in Afyonkarahisar by survey technique. In resolution of the data analyzing of percentage, frequency, arithmetic mean, standard deviation, correlation, and regression are used. In conclusion, according to the mean

results performed for the definition of mobbing and burnout low level was defined each variables. According to the results of regression analysis applied to mobbing effects burnout at significantly positive level.

Keywords: Mobbing, burnout, employees at hotel establishments, Afyonkarahisar.

GİRİŞ

Bireyler çalışma hayatında üstleri, çalışma arkadaşları veya astları tarafından sistematik olarak kötü muamele, tehdit, şiddet ve aşağılama gibi davranışlara (Tınaz, 2006: 13-14) maruz kalmaktadır. Sistematik olarak maruz kalınan bu durumun bireyler üzerinde olumsuz etki yaratarak, işletmeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıklanmayan ya da bilinmezden gelinen durum tükenmişlik olgusu gibi birçok olumsuz sonuca neden olmaktadır. Hizmet işletmelerinde insan unsuru hizmet kalitesinin şekillenmesinde en etkili faktördür. Farklı zaman dilimlerinde sunulan aynı hizmet işgörenlerin o anki duygu ve düşüncelerinden etkilenerek, farklılık gösterebilmektedir. Farklı bir ifadeyle, hizmetin kalitesi zamana göre değişime uğramaktadır (Esenkal ve Örucü, 1992: 144). Turizm sektörü gibi hizmeti satın alan ile hizmeti sunanın yüz yüze iletişim içerisinde olduğu, bütünleşik ürünün sunulduğu işletme türlerinde mobbing ya da tükenmişlik düzeyi yüksek işgörenlerin müşteri memnuniyeti ve tatmini gibi işletmenin temel amacına olan katkıları düşük düzeydedir. Bu doğrultuda araştırmada, Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işgörenlerinin mobbing ve tükenmişlik düzeyleri belirlenerek, mobbingin tükenmişlik üzerindeki etkisi incelenmiş olup, ilgililere araştırma konusuna yönelik öneriler sunulmaktadır.

MOBBİNG VE TÜKENMİŞLİK KAVRAMLARI - ÇALIŞANLAR VE İŞLETMELER AÇISINDAN SONUÇLARI

İş hayatında olumsuz etkilere sahip olan mobbing kavramı, bireylerin işleri ile ilgili konularda taciz, tehdit edildiği ya da küçümsendiği, güvenlikleri, sağlık ve varoluşlarına karşı açıkça meydan okunan (Yüçetürk ve Öke, 2005) durum diye tanımlanmaktadır. Mobbing üzerine önemli çalışmaları olan Leymann, mobbing davranışının 45 farklı şekilde tanımlamakta ve bu davranışların ortak özelliklerine göre 5 grupta sınıflandırmakta ve her çalışanın mobbinge maruz kalma olasılığı olduğu, cinsiyet, statü (Bozbel ve Palaz, 2007) ve yaş farkı gözetmemektedir. Sadece maruz kalan bireyin dışında, çalışma arkadaşları, işyeri, işveren, aile ve toplum üzerinde olumsuz yansımalara neden olan mobbing kavramı, yerli literatürde duygusal taciz, yıldırma, psikolojik yıldırma gibi farklı

ifadelerle tanımlanmaktadır.

Özellikle yerli literatürde mobbing üzerine yapılan araştırmaların 2000'li yıllardan itibaren başlamış olması, bu alanda yapılmış kısıtlı araştırma nedeniyle sınırlılık göstergesi olarak kabul edilebilir. Yerli ve yabancı literatürde mobbing ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; liderlik (Vartia, 1996), bağlılık (Namie ve Namie, 2000; Özler vd., 2008; Yüksel ve Tunçsiper, 2011; Pelit ve Kılıç, 2014), iş tatmini (Çalışkan, 2005), sinizm (Gül ve Ağıröz, 2011; Pelit ve Pelit, 2014), kişilik (Avcı ve Kaya, 2010), işten ayrılma niyeti (Çakır, 2006; Çalışkan ve Tepeci, 2008) gibi konular ile arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Mobbing ile ilgili olarak, Yavuz (2007)'un Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Çalışanları üzerinde yürüttüğü araştırmada ise mobbing (psikolojik şiddet) algılarıyla ilgili tutumlarının yaşlarına, eğitim durumlarına, mesleklerine ve işi tercih etme sebeplerine göre farklılaştığı, cinsiyetlerine, medeni durumlarına, haftalık çalışma sürelerine, buldukları işteki çalışma sürelerine ve son 10 yıl içerisinde kaç farklı işyerinde çalıştıklarına göre dikkate değer bir farklılık göstermediği vurgulanmaktadır. Yıldız (2016) tarafından spor ve fiziksel etkinlik işletmeleri işgörenleri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, mobbingin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde orta düzeyde, anlamlı ve negatif etkili olduğu belirtilmektedir. Karahan ve Yılmaz (2014) sağlık işletmeleri çalışanları arasındaki mobbing ile çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki etkileşimi ortaya koymayı hedefleyen araştırmada, mobbing ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişkiler olduğu, mobbingin çalışanların örgütsel bağlılıkları ile doğru yönde ve anlamlı ilişkiler içinde olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir. Ayrıca, mobbingin sadece çalışanlar arasında olumsuz psikolojik ve ekonomik sonuçlara değil aynı zamanda işletmelere ve sonuçta topluma da olumsuz çıktıları olduğunu destekler niteliktedir. Mobbing ile ilgili yapılan araştırmalarda, işgörenlerin bu olumsuz duruma maruz kalmalarının işten ayrılma niyetine ve örgütsel bağlılıklarını farklı şekillerde etki ettiği belirlenmiştir (Pelit ve Kılıç, 2014; Özler vd., 2008). Dolayısıyla, işgörenlerin mobbinge maruz kalma düzeylerinin belirlenerek, mobbinge maruz kalma düzeylerinin işgörenlerin tükenmişlik düzeyine etkisinin belirlenmesi dolaylı olarak işgörenlerin performans, bağlılık vb. gibi işletmenin başarısı üzerinde önemli etkiye sahip faktörler açısından önemlidir. Mobbinge maruz kalan çalışanlarda görülebilecek birçok olumsuz unsur söz konusu olup, bunlardan biride tükenmişliktir. Bu kapsamda, çalışanların performans, bağlılık ve özdeşleşme gibi pozitif davranışlarını etkileyen önemli bir

durum olan tükenmişlik kavramı ile ilgili farklı tanımlamalar bulunmakla birlikte, literatürde en çok kabul edilen tanımı ise Maslach ve Jackson (1981) tarafından “insanların mesleki yaşamlarında gerilme ve strese tepki olarak ortaya çıkan duygusal tükenmişlik ve olumsuzluk sendromu” yapılmıştır. Candan ve İnce (2014) tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı çalışanları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, çalışanların düşük düzeyde mobbinge maruz kaldıkları, orta düzeyde tükenmişlik yaşamakta oldukları belirlenmiştir. Yıldırım ve İçerli (2010)’nin sağlık çalışanlarına yönelik yaptıkları araştırma sonucunda ise işten ayrılma niyeti ile tükenmişlik arasında orta düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, yerli ve yabancı literatürde mobbing ve tükenmişlik arasındaki ilişkiyi inceleyen başka araştırmalarda bulunmaktadır (Marante ve Gestoso, 2008; Grunau, 2007; Dikmetaş vd., 2011; Filizöz ve Alper Ay, 2011; Alkan vd., 2011). Bu bağlamda, iki değişkenin birbiri ile olan etkileşim ve ilişkisinin incelenmesi, yöneticilerin çalışanlarda geliştirmek istedikleri pozitif örgütsel davranışların yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

TURİZM - OTEL İŞLETMELERİNDE KONUYLA İLGİLİ MEVCUT DURUM

Örgüt sağlığı ve iklimini olumsuz yönde etkileyen, olumsuz tutum ve davranışlar geliştirilmesinde etkili olan mobbing (Korkmaz ve Cemaloğlu, 2010) kavramı ile çalışanların duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı eksikliği (Maslach ve Jackson, 1981) gibi olumsuz tepki ve davranışlarına neden olan tükenmişliğin turizm işletmeleri açısından ele alınması önem taşımaktadır. Bu iki kavramın oluşturduğu ya da ortaya çıkarttığı durum ve koşullar uzun çalışma saatlerine, müşteri ile yüz yüze iletişim halinde olan ve stresli çalışma ortamında hizmet sunan turizm sektöründe çalışanlarda daha sık görülmekte ve diğer işletme türlerine göre işletmelerin başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Hizmet işletmeleri içerisinde önemli bir işletme türü olan turizm işletmelerinde mobbing ve tükenmişlik ile ilgili araştırmalar değerlendirildiğinde sınırlı sayıda araştırma olduğu, dolayısıyla yapılacak araştırmaların katkısı önem taşımaktadır. Pelit ve Kılıç (2012) tarafından mobbing ile örgütsel bağlılığın ilişkisine yönelik şehir ve sayfiye otel işletmelerinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda, sayfiye otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılarının şehir otelleri işgörenlerinden daha yüksek olduğu, mobbing ile örgütsel bağlılık arasında ise negatif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Yeşiltaş ve Demirçivi (2010) tarafından Antalya merkez ilçede bulunan otellerin işgörenleri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, işgörenlerin %13’ünün yöneticilerin,

%8'inin iş arkadaşlarınınca ve % 26'sının da hem yöneticileri hem de iş arkadaşlarınınca (toplam %47) yıldırma eylemlerine maruz kaldıkları ortaya koymakta ve mobbing ile demografik özellikler karşılaştırıldığında ise cinsiyet hariç diğer demografik özellikler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit etmişlerdir. Ilgaz Yıldırım vd. (2014) çalışmalarında Antalya ili Belek beldesindeki konaklama işletmelerinde mobbing'in işgörenlerin örgüte bağlılıklarını azaltarak örgütsel performanslarının düşmesine sebep olduğu belirlenmiştir. Okutan ve Sütütemiz (2015) tarafından Bodrum'da konaklama işletmelerinde mobbing davranışına maruz kalmada sahip oldukları kişilik özelliklerine göre bir farklılığın olup olmadığını ele aldıkları çalışmada, mobbing davranışlarına ait ifadelerin üç faktör altında toplandığını ve bu faktörler içerisinde sadece işe yönelik mobbing davranışlarına maruz kalmada A ve B tipi kişilik özellikleri arasında farklılık olduğunu belirtmektedir.

Turizm işletmelerinde tükenmişlik ile ilgili çalışmalar açısından değerlendirildiğinde, işten ayrılma niyeti, etik gibi konuların araştırıldığı görülmektedir. Birdir ve Tepeci (2003) tarafından tükenmişliğin işten ayrılma niyetine etkisini belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmalarında, genel olarak otel genel müdürlerin tükenmişliği fazla yaşamadıkları ve duygusal tükenmenin ise işten ayrılma eğilimini etkilediği araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar arasındadır. Kılıç vd. (2011)'nin Türkiye ve İtalya'daki beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda yönetsel etik algılamaları ile mesleki tükenmişlik arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Pelit ve Türkmen (2008) tarafından Türkiye'de faaliyet gösteren en büyük yabancı zincir otel işletmelerinden birinin iki şubesi ve yerli zincir otel işletmesinin yine iki şubesinde çalışan işgörenleri üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, işgörenlerin tükenmişlik algılamaları yüksek olduğu belirlenmiştir.

Mobbing ve tükenmişlik ile ilgili araştırma sonuçları dikkate alındığında özellikle uzun çalışma saatleri, stresli çalışma ortamı yani insan unsurunun ön planda olduğu işletme türlerinde çalışanların örgüt içerisinde olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmasının işten ayrılma niyetini arttırdığı, performans, özdeşleşme ve bağlılığın azaldığı dolayısıyla örgütün uzun vadede başarısını olumsuz etkilemektedir. Varlığını devam ettirmek ve başarılı olmak isteyen her işletmede bu olumsuz durumların belirlenmesi ve önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi zorunluluk haline dönüşmüştür. Uzun çalışma saatleri ve stresli çalışma ortamında hizmet sunan çalışanların tükenmişlik düzeylerinin düşük seviyede tutulması, en önemli rekabet unsuru

olan çalışanları ile farklılaşan işletmelerin oluşmasında etkili olacaktır. Araştırmada ele alınan konular ile örgütlerde olumsuz davranışların ortaya çıkmasını ve gelişmesi engelleyerek, bu olumsuz durumların çözümüne yönelik öneriler sunmayı amaçlaması açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Mobbing ve tükenmişliğin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra iş hayatında birçok olumsuz durumun oluşmasında/ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Özellikle turizm sektörü gibi insan faktörünün etki ve katkısını başka bir faktör ile karşılanamadığı faaliyet alanlarında bu negatif yönü durum ve olayların ele alınmasını gerekli hale getirmektedir. Mobbing ve tükenmişliğin birey üzerindeki olumsuz etkileri, çalışma alanı ve işletmenin faaliyetlerine de olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla emek yoğun özellik gösteren otel işletmelerinde işgörenlerin performans, motivasyon ve başarısı işletmenin hizmet kalitesi ve verimliliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda, işgörenleri olumsuz yönde etkileyen mobbing ve tükenmişlik gibi negatif etkiye sahip durumların belirlenmesi ve düzeylerinin tespit edilerek, çözümüne yönelik önlemler alınması işgörenlerin motivasyon, performans, verimlilik ve bağlılıklarının artmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- ✓ Otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algıları nedir?
- ✓ Otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeyleri nedir?

Otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi nedir?

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Otel işgörenlerinin mobbing algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerine etkisinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmanın evrenini Afyonkarahisar'da faaliyette bulunan beş yıldızlı otel işletmeleri işgörenleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilgili şehir merkezinde faaliyette bulunan yedi tane beş yıldızlı otel işletmesi insan kaynakları yöneticileri ile görüşülmüş ve belli bir oran dâhilinde ilgili işletmelerde çalışan işgören sayısı doğrultusunda ilgili otellere anketler uygulanmak üzere bırakılmıştır. Bu doğrultuda yedi beş yıldızlı otel işletmesinin her birine bırakılan 50'şer (350) işgören anketinden toplamda 273'ü geri

dönmüş olup, eksik ve hatalı kodlamalar sonucu toplamda 256 işgören anketi geçerli sayılarak analize tabi tutulmuştur.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda otel işgörenlerine iki ölçek uygulanmış olup, işgörenlerin tükenmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik Maslach (1986, 2003) tarafından geliştirilen ve bir çok araştırmada da (Budak ve Sürgevil, 2005; Pelit ve Türkmen, 2008; Candan ve İnce, 2014; Dikmetaş vd., 2011) uygulanan 22 maddeden oluşan “Maslach Tükenmişlik Envanteri” (Burnout Inventory-MBI) ölçeği kullanılmıştır. Katılımcıların mobbing algılarını belirlemeye yönelik ise Leyman (1990; 1996) tarafından geliştirilen ve bir çok araştırmada da (Özler vd., 2008; Palaz vd., 2008; Pelit ve Kılıç, 2014) kullanılan 45 maddeden oluşan mobbing ölçeği kullanılmıştır. İlgili ölçekler beşli Likert tipi derecelendirme şeklinde oluşturulmuş ve işgörenlerin konuyla ilgili durumların kendileri açısından gerçekleşme sıklığını her bir maddeye ilişkin “Hiçbir Zaman=1”, “Nadiren=2”, “Bazen=3”, “Çoğunlukla=4”, “Her zaman=5” şeklinde belirtmeleri istenmiştir.

Verilerin SPSS 18 programı ile analiz edildiği araştırmada, işgörenlerin mobbing ve tükenmişlik ölçeğindeki her bir maddeye ilişkin tutumları frekans ve yüzde dağılımının yanı sıra aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak betimlenmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanmıştır. Tükenmişlik ölçeğinde yer alan bazı maddeler kişisel başarı boyutu (10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. maddeler) karşılaştırmalarda (t, anova, korelasyon, regresyon testleri için) “ters puanlandırılarak analize dahil edilmiş ve yorumlanmıştır. Katılımcıların mobbing algıları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Diğer taraftan, “mobbing” değişkeni bağımsız, “tükenmişlik” değişkeni ise bağımlı değişken olarak ele alınmış ve basit doğrusal regresyon modeli ile otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur.

Bunun yanı sıra araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi de yapılmış ve mobbing ölçeğine ilişkin güvenilirlik düzeyi, 0,94 ve tükenmişlik ölçeğine ilişkin güvenilirlik düzeyi ise 0,86 olarak gerçekleşmiş olup, bu sonuçlar kullanılan ölçeklerin sosyal bilimlerde araştırma için geçerli güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu ortaya koyacak bir sonuç olarak kabul edilebilir (Ural ve Kılıç, 2010)

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan otel işgörenlerinin %40,4 bay ve %59,6'u bayandır. İşgörenlerin %40,4'ü 18-28 yaş %39,6'sı 29-38 yaş %17,0'ı 39-48 yaş ve 3,0'ı ise 49-58 yaş grubu arasında olup, %59,6'sı evli, %40,4'ü ise bekârdır. Tablo 1'de anket uygulanan otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılamalarına yönelik, yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 1'de işgörenlerin mobbing algılarına ilişkin betimsel istatistikler sunulmakta olup, bu algılara ilişkin madde ortalamaları incelendiğinde otel işgörenlerinin algılarının yüksek olduğu maddelerin; "sözüm kesilir" ($\bar{x}=2,50$), "üstüm kendimi gösterme olanaklarını kısıtlar" ($\bar{x}=2,01$) ve "yaptığım iş eleştirilir" ($\bar{x}=1,86$) olduğu tespit edilmiştir. Mobbing algısı açısından en düşük ortalamaya sahip maddelerin "doğrudan cinsel tacize uğrarım" ($x=1,05$), "milliyetimle alay edilir" ($\bar{x}=1,07$) ve "fiziksel zarar verilir" ($\bar{x}=1,08$), "cinsel imalarda bulunulur" (1,08), "evim/iş yerime zarar verilir" ($\bar{x}=1,07$), "Gözümü korkutmak için hafif şiddet uygulanır" ($\bar{x}=1,09$) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Mobbing Algı Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her Zaman	\bar{X}	s.s.
1. Üstüm kendimi gösterme olanaklarını kısıtlar	f	115	69	55	15	11	2,01	1,12
	%	43,4	26,0	20,8	5,7	4,2		
2. Sözüm kesilir	f	107	75	57	16	10	2,50	1,10
	%	40,4	28,3	21,5	6,0	3,8		
3. Meslektaşlarım birlikte çalıştığım kişiler kendimi gösterme olanaklarını kısıtlar	f	145	62	44	14	0	1,72	0,92
	%	54,7	23,4	16,6	5,3	0		
4. Yüzüme bağırılır ve yüksek sesle azarlanırım	f	169	56	29	7	4	1,57	0,90
	%	63,8	21,1	10,9	2,6	1,5		
5. Yaptığım iş eleştirilir	f	123	83	37	17	5	1,86	1,01
	%	46,4	31,3	14,0	6,4	1,9		
6. Özel yaşamım eleştirilir	f	194	42	17	7	5	1,44	0,87
	%	73,2	15,8	6,4	2,6	1,9		
7. Telefonla rahatsız edilirim	f	214	32	9	8	2	1,31	0,79
	%	80,8	12,1	3,4	3,0	0,8		
8. Sözlü tehditler alırım	f	209	33	15	7	1	1,33	0,74
	%	78,9	12,5	5,7	2,6	0,4		
9. Yazılı tehditler alırım	f	237	20	4	3	1	1,15	0,53
	%	89,4	7,5	1,5	1,1	0,4		
10. Jestler / bakışlar yolu ile ilişkilerim reddedilir	f	197	46	14	6	2	1,38	0,75
	%	74,3	17,4	5,3	2,3	0,8		
11. İmlar yolu ile ilişkilerim reddedilir	f	199	43	18	3	2	1,36	0,73
	%	75,1	16,2	6,8	1,1	0,8		
12. Çevremdeki insanlar benimle konuşmaktan kaçınır	f	217	38	10	0	0	1,22	0,50
	%	81,9	14,3	3,8	0,0	0,0		
13. Konuşmak için başkalarına ulaşmam engellenir	f	220	31	10	3	1	1,24	0,61
	%	83,0	11,7	3,8	1,1	0,4		
14. Bana diğerlerinden ayrılmış bir iş yeri-ofis verilir	f	233	16	10	4	2	1,21	0,65
	%	87,9	6,0	3,8	1,5	0,8		

15. Meslektaşlarının benimle konuşması yasaklanır	f	250	12	3	0	0	1,07	0,29
	%	94,3	4,5	1,1	0,0	0,0		
16. Sanki orada değilmişim gibi davranılır	f	214	39	10	2	0	1,25	0,55
	%	80,8	14,7	3,8	0,8	0,0		
17. İnsanlar arkamdan kötü konuşurlar	f	183	60	17	4	1	1,42	0,71
	%	69,1	22,6	6,4	1,5	0,4		
18. Hakkımda asılsız söylentiler ortada doluşır	f	201	43	17	3	1	1,34	0,68
	%	75,8	16,2	6,4	1,1	0,4		
19. Güllünc durumlara düşürülürüm	f	232	24	7	1	1	1,17	0,51
	%	87,5	9,1	2,6	0,4	0,4		
20. Akıl hastasıymışım gibi davranılır	f	249	8	5	2	1	1,11	0,47
	%	94,0	3,0	1,9	0,8	0,4		
21. Psikolojik değerlendirme geçirmem için bana baskı yapılır	f	242	14	7	1	1	1,13	0,49
	%	91,3	5,3	2,6	0,4	0,4		
22. Bir özrümla alay edilir	f	242	14	6	3	0	1,13	0,49
	%	91,3	5,3	2,3	1,1	0,0		
23. Beni güllünc düşürmek için yürüyüşüm, jestlerim veya sesim taklit edilir	f	240	21	1	3	0	1,12	0,43
	%	90,6	7,9	0,4	1,1	0		
24. Dini veya siyasi görüşümla alay edilir	f	241	18	4	2	0	1,12	0,43
	%	90,9	6,8	1,5	0,8	0,0		
25. Özel yaşamımla alay edilir	f	244	12	6	2	1	1,13	0,50
	%	92,1	4,5	2,3	0,8	0,4		
26. Milliyetimle alay edilir	f	254	5	4	2	0	1,07	0,38
	%	95,8	1,9	1,5	0,8	0,0		
27. Öz güvenimi olumsuz etkileyen bir iş yapmaya zorlanırım	f	228	23	7	5	2	1,23	0,66
	%	86,0	8,7	2,6	1,9	0,8		
28. Çabalarım yanlış ve küçültücü şekilde yargılanır	f	224	33	3	4	1	1,21	0,57
	%	84,5	12,5	1,1	1,5	0,4		
29. Kararlarım sorgulanır	f	185	58	16	5	1	1,41	0,72
	%	69,8	21,9	6,0	1,9	0,4		
30. Alçaltıcı isimlerle anılırım	f	244	12	7	1	1	1,12	0,48
	%	92,1	4,5	2,6	0,4	0,4		
31. Cinsel imalarda bulunulur	f	250	11	3	1	0	1,08	0,34
	%	94,3	4,2	1,1	0,4	0,0		
32. Benim için özel görev yoktur	f	224	22	17	1	1	1,24	0,62
	%	84,5	8,3	6,4	0,4	0,4		
33. Bana verilen işler geri alınır ve kendime yeni bir iş bile yaratamam	f	243	13	7	0	2	1,13	0,50
	%	91,7	4,9	2,6	0	0,8		
34. Sürdürmem için bana anlamsız işler verilir	f	224	27	8	4	2	1,20	0,65
	%	84,5	10,2	3,0	1,5	0,8		
35. Sahip olduğumdan daha az yetenek gerektiren işler verilir	f	212	29	17	4	3	1,33	0,76
	%	80,0	10,9	6,4	1,5	1,1		
36. İşim (görevim) sürekli değiştirilir	f	219	29	8	6	3	1,28	0,73
	%	82,6	10,9	3,0	2,3	1,1		
37. Öz güvenimi etkileyecek işler verilir	f	230	24	6	3	2	1,20	0,60
	%	86,8	9,1	2,3	1,1	0,8		
38. İtibarımı düşürecek şekilde, niteliklerimin dışındaki işler verilir	f	242	15	4	1	3	1,14	0,55
	%	91,3	5,7	1,5	0,4	1,1		
39. Bana mali yük getirecek zararlara sebep olunur	f	246	13	5	1	0	1,10	0,39
	%	92,8	4,9	1,9	0,4	0		
40. Evim/iş yerime zarar verilir	f	254	5	5	1	0	1,07	0,35
	%	95,8	1,9	1,9	0,4	0		
41. Fiziksel olarak ağır işler yapmaya zorlanırım	f	222	26	14	2	1	1,24	0,65
	%	83,8	9,8	5,3	0,8	0,4		
42. Fiziksel şiddet tehditleri alırım	f	244	16	3	1	1	1,11	0,43
	%	92,1	6,0	1,1	0,4	0,4		
43. Gözümü korkutmak için hafif şiddet uygulanır	f	251	8	3	1	2	1,09	0,47
	%	94,7	3,0	1,1	0,4	0,8		
44. Fiziksel zarar verilir	f	253	7	3	0	2	1,08	0,43
	%	95,5	2,6	1,1	0,0	0,8		
45. Doğrudan cinsel tacize uğrarım	f	256	5	3	1	0	1,05	0,39
	%	96,6	1,9	1,1	0,4	0,0		
Genel Ortalama								1,27

Tablo 1’de mobbing algılarına ilişkin sunulan ifadelere ilişkin değerler genel olarak incelendiğinde, otel işgörenleri işgörenlerinin mobbing algılarının orta düzeyin altında olduğu görülmektedir ($\bar{x}=1,27$). Otel işletmeleri işgörenleri, konuşmalarının kesilmesi, kendilerini kanıtlayabilecekleri ya da yeteneklerini kullanabilecekleri durumların üstleri tarafından engellendiği ve kapasitelerinden daha düşük işler verilerek mobbinge maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Ayrıca, katılımcılar örgütlerinde cinsel taciz, cinsel ima, şiddet uygulanması, fiziksel zarar, hafif şiddet ve milliyetleri ile alay edilmesi gibi durumların kendi örgütlerinde yaşanmadığını da belirtmektedirler. Turizm sektörünün esnek çalışma saatleri ve problemlere anında çözüm sunma ihtiyacı, yetenekli ve istekli İşgörenler ile gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla, departman yöneticileri ve insan kaynakları yöneticilerinin iyi bir gözlemci olarak yetenekli ve daha nitelikli hizmet sunabilecek kapasitedeki işgörenleri belirleyerek, bu bireylerin hem bireysel hem de kariyer açısından gelişmelerine imkan sunulması gerekmektedir. Konuyla ilgili diğer araştırmalar incelendiğinde, Pelit ve Kılıç (2012) tarafından Antalya ve İstanbul’da faaliyet gösteren otel işletmelerinde gerçekleştirilen araştırmada, sayfiye otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing algılarının şehir otelleri işgörenlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kalay ve Oğrak (2012)’ın üniversitede çalışan akademik ve idari çalışanlarına uyguladıkları ve örgütsel sessizlik, mobbing ve örgütsel sinizm ilişkisini belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarında ise katılımcıların düşük düzeyde mobbing algısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırma kapsamında işgörenlerin mobbing algılarının demografik özellikler ile karşılaştırılması için gerçekleştirilen anova ve t testi sonuçlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Filizöz ve Alper Ay (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise cinsiyet ile mobbing istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup, yaş değişkeni ile arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Mete vd., (2015)’nin Batman ilinde öğretmenler üzerine yaptığı araştırmada sonuçlarında ise mobbing algısı ile cinsiyet ve yaş değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır.

Tablo 2’de ankete katılan otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeylerine ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmektedir. Tablo 2’deki madde ortalamaları incelendiğinde otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeylerinin en yüksek olduğu maddelerin; “iş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum” ($\bar{x}=3,05$), “bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten yıpratıcı oluyor” ($\bar{x}=2,75$) ve “işimden

soğuduğumu hissediyorum” ($\bar{X}=2,70$) olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık “işimi başarıyla yapıyorum” ($\bar{X}=2,09$), “karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) karşılaştıkları bazı sorunlardan dolayı beni sorumlu tuttuklarını hissediyorum.” ($\bar{X}=2,12$), “karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) yaşadığı sorunlar beni ilgilendirmiyor” ($\bar{X}=2,12$) ve “işim aracılığıyla fayda sağladığıma inanıyorum” ($\bar{X}=2,15$) ifadelerine ilişkin tükenmişlik düzeyinin düşük maddeleri olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların genel olarak tükenmişlik düzeyleri değerlendirildiğinde ise, duyarsızlaşma ile kişisel başarılar göre duygusal tükenme düzeylerinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2’de sunulan betimsel istatistiklerden aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde, otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeyleri 2.87 puan olduğu görülmektedir ki, bu da tükenmişlik düzeyleri itibari ile düşük sayılabilir. Kılıç vd. (2011)’nin İtalya ve Türkiye’deki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde gerçekleştirdiği araştırma sonucu ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Birdir ve Tepeci (2003) tarafından 3, 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin genel müdürleri yönelik yapılan araştırma sonucunda ise genel müdürlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Genel olarak turizm sektörünün uzun çalışma saatleri, stresli çalışma ortamı, insanlarla sürekli yüz yüze iletişim halinde olunması ve mevsimsellik gibi özellikleri dikkate alındığında, bireylerde tükenmişliğin oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, sektörün kendi özelliklerinden dolayı ortaya çıkan bu tükenmişlik hissini arttıracak diğer olumsuz durumların ilgiler tarafından belirlenmesi ve çözüme kavuşturulması daha da önem kazanmaktadır.

Araştırma kapsamında işgörenlerin tükenmiş düzeylerinin demografik özellikler ile karşılaştırılması için gerçekleştirilen anova ve t testi sonuçlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Elde edilen bu sonuç işgörenlerin, tükenmişlik seviyelerinin eğitim, yaş, cinsiyet, gelir vb. farklılıklarına göre değişiklik göstermediği işgörenlerin hangi özelliklere sahip olursa olsun örgütte çalışan her bireyin yaklaşık aynı tükenmişlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Maddeler		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her Zaman	\bar{X}	s.s.
1. İşimden soğuduğumu hissediyorum.	f	39	63	118	29	16	2,70	1,04
	%	14,7	23,8	44,5	10,9	6,0		
2. İş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum.	f	22	66	82	66	29	3,05	1,12
	%	8,3	24,9	30,9	24,9	10,9		
3. Sabah uyandığında bir gün daha bu işi yürütemeyeceğimi hissediyorum.	f	80	75	73	23	14	2,31	1,14
	%	30,2	28,3	27,5	8,7	5,3		
4. Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten yıpratıcı oluyor.	f	40	77	71	63	14	2,75	1,13
	%	15,1	29,1	26,8	23,8	5,3		
5. Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum.	f	68	75	81	29	12	2,40	1,11
	%	25,7	28,3	30,6	10,9	4,5		
6. İşimin beni kısıtladığını hissediyorum.	f	52	98	57	45	13	2,51	1,13
	%	19,6	37,0	21,5	17,0	4,9		
7. Çalışma süresi beni yıpratıyor.	f	53	62	86	51	13	2,66	1,14
	%	20,0	23,4	32,5	19,2	4,9		
8. İnsanlarla doğrudan ilişki içerisinde olmak bende stres yaratıyor.	f	57	76	67	54	10	2,60	1,31
	%	21,5	28,7	25,3	20,4	3,8		
9. İşimde yolun sonuna geldiğimi/tükendiğimi hissediyorum.	f	93	69	70	25	8	2,19	1,11
	%	35,1	26,0	26,4	9,4	3,0		
10. İşim gereği karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) ne hissettiğini kolayca anlayabiliyorum.	f	49	120	57	26	13	2,37	1,05
	%	18,5	45,3	21,5	9,8	4,9		
11. İşim gereği karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) sorunlarıyla yakından ilgileniyorum.	f	48	114	61	37	5	2,38	0,99
	%	18,1	43,0	23,0	14,0	1,9		
12. İşim aracılığıyla fayda sağladığıma inanıyorum.	f	85	99	49	21	11	2,15	1,09
	%	32,1	37,4	18,5	7,9	4,2		
13. Kendimi enerjik hissediyorum.	f	37	95	82	39	12	2,60	1,04
	%	14,0	35,8	30,9	14,7	4,5		
14. İşim gereği karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) rahat olmasını sağlayacak bir ortam yaratıyorum.	f	37	119	72	29	8	2,44	0,96
	%	14,0	44,9	27,2	10,9	3,0		
15. Çalışırken kendimi dinç hissediyorum.	f	39	90	83	42	11	2,61	1,05
	%	14,7	34,0	31,3	15,8	4,2		
16. İşimi başarıyla yapıyorum.	f	78	123	36	19	9	2,09	1,01
	%	29,4	46,4	13,6	7,2	3,4		

17. İsimden kaynaklanan duygusal problemlerin üstesinden soğukkanlılıkla geliyorum.	f	49	117	60	25	14	2,39	1,06
	%	18,5	44,2	22,6	9,4	5,3		
18. Karşılaştığım insanlara karşı (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) duyarsız davrandığımı hissediyorum.	f	80	89	64	20	12	2,23	1,09
	%	30,2	33,6	24,2	7,5	4,5		
19. Bu işe başladığımdan beri insanlara karşı duygusuzlaştığımı hissediyorum.	f	81	88	67	24	5	2,18	1,03
	%	30,6	33,2	25,3	9,1	1,9		
20. İşimin beni duygusal olarak katılaştırmasından endişe ediyorum.	f	68	84	75	28	10	2,35	1,08
	%	25,7	31,7	28,3	10,6	3,8		
21. Karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) yaşadığı sorunlar beni ilgilendirmiyor.	f	89	89	61	18	8	2,12	1,04
	%	33,6	33,6	23,0	6,8	3,0		
22. Karşılaştığım insanların (müşteriler, çalışma arkadaşlarım) karşılaştıkları bazı sorunlardan dolayı beni sorumlu tuttuklarını hissediyorum.	f	99	68	69	26	3	2,12	1,05
	%	37,4	25,7	26,0	9,8	1,1		
Genel Ortalama							2,87	

Mete vd., (2015)'nin öğretmenler üzerine yaptığı araştırmada ise tükenmişlik algısı ile medeni durum, branş, yaş ve kıdem değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Pelit ve Türkmen (2008)'in otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeylerini belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarında, işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin çalıştıkları işletmelere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 3'deki bulgulara göre mobbing ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki (korelasyon) olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Değişkenler arasında doğru yönlü (pozitif) ($0,30 < r < 0,64$) orta düzey bir ilişki (korelasyon) vardır ($r = 0,330$). Filizöz ve Alper Ay (2011) yaptıkları çalışmada mobbing ile tükenmişlik arasında 0.48'lik orta düzeyde bir ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmada mobbingin tükenmişlik alt boyutlarıyla ile ilişkileri de incelenmiş olup, duygusal tükenme ile 0.56 ve duyarsızlaşma ile 0.58'lik orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Basit Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	r/p	Tükenmişlik	Mobbing
Tükenmişlik	r	1,000	0.330**
	p	-	0.000
Mobbing	r	0.330**	1,000
	p	0.000	-

* $p < 0,05$

Tablo 3'de işgörenlerin mobbing ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiye ait korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Korelasyon

testi sonucunda elde edilen bulgular, literatürde yer alan değişkenler arasındaki ilişki düzeyine (Çil, 2002; Büyüköztürk, 2003; Akgül ve Çevik, 2003; Ural ve Kılıç, 2010) ilişkin korelasyon katsayısının 0-0,20 arasında olması çok zayıf; 0,20-0,40 arasında olması zayıf; 0,40-0,60 arasında olması orta; 0,60-0,80 arasında olması kuvvetli/yüksek ve 0,80-1 arasında olması ise çok kuvvetli/çok yüksek düzeyde ilişki olduğu dikkate alınarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda, Tablo 3'deki sonuçlara göre, beş yıldızlı otel işletmelerinde işgörenlerin mobbing algıları ile tükenmişlik düzeyleri arasında ($p=0,330$) pearson korelasyon katsayısının pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, işgörenlerin mobbing algılarının tükenmişlik düzeyleri üzerinde zayıf düzeyde olumlu yönde bir ilişki belirlenmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular ile literatürde yer alan sonuçlar birbirini destekler niteliktedir. Örneğin, Candan ve İnce (2014) tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı çalışanları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, mobbing ve tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Mobbing ve Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Katsayı	β	S.H.	t	p
Sabit	1,698	0,131	12,948	0,000
Mobbing	0,566	0,100	5,678	0,000

* $p<0,05$

Tablo 4'te bağımsız değişken olarak ele alınan "mobbing" ile bağımlı değişken olarak ele alınan "tükenmişlik" arasındaki basit doğrusal regresyon modeli, anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre Tablo 4'de sunulan mobbing algısı ile tükenmişlik ilişkin regresyon modeli değerlendirildiğinde, mobbing algısında gerçekleşecek 1 birimlik artış mesleki tükenmişlik üzerinde 0,566 birim artış yaratacağı anlamı taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak, Filizöz ve Alper Ay (2011)'in araştırmaları ise araştırma sonucunda ulaşılan sonuçları destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; otel işletmeleri işgörenlerinin mobbing düzeylerinin düşük olduğu, tükenmişlik düzeylerinin ise orta düzeyin altında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, elde edilen bulgular sonucunda işgörenlerin mobbing ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla, eğitim düzeyleri, gelir seviyesi, yaş grupları, işletmede ya da sektörde çalışma süreleri ve cinsiyetleri farklılaşsa da işgörenlerin benzer doğrultuda mobbing

ve tükenmişlik algılarına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum insan kaynakları departmanı ve yöneticiler tarafından geliştirilecek politikaların tüm örgüt çalışanları tarafından benimsenerek, uygulanmasına ve mobbing ve tükenmişlik gibi olumsuz durumların çözümlenmesi açısından yani ortak kültürün oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Özellikle turizm gibi işgücü devir hızı yüksek olan işletmelerde ortak kültürün oluşturulması, diğer birçok pozitif örgütsel davranışın yaygınlaşması için en önemli etkenlerdendir. Konuyla ilgili literatürde yer alan araştırmalar incelendiğinde ise, Mete vd., (2015)'nin öğretmenler üzerine yaptığı araştırmada ise tükenmişlik algısı ile medeni durum, brans, yaş ve kıdem değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Pelit ve Türkmen (2008)'in otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeylerini belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarında, işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin çalıştıkları işletmelere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hizmet işletmeleri açısından insan unsurunu olumsuz yönde etkileyen durum ve olayların belirlenerek, çözümlenmesi yönetim açısından öncelik kazanmaktadır. Bu unsurun hizmet işletmelerinde sunulan hizmetin kalitesinden uzun vadede işletmenin varlığını devam ettirmesine kadar birçok durumda önemli faktörler arasındadır. Bu doğrultuda insan unsurunun doğru şekilde yönetilmesi ve işletmeyi olumsuz etkileyen durumların çözümlenmesi öncelik kazanmaktadır. Ayrıca, turizm işletmelerinin kendine özgü özellikleri dikkate alındığında çalışanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ile mobbing ve tükenmişlik gibi olumsuz durum ve davranışların ortaya çıkması daha yoğun olarak gözlenmektedir. Dolayısıyla, bireylerin işletmede ast, üst ya da iş arkadaşları tarafından mobbinge maruz kalması birçok olumsuz durumu tetiklemektedir. Mobbinge maruz kalan bireylerde birçok olumsuz durum görülmekte ve bunlardan biride tükenmişliktir. Bireylerin mobbing düzeylerinin belirlenerek, azaltılmasına yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir.

Mobbing ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenerek, mobbingin tükenmişlik üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla otel işletmeleri işgörenleri üzerinde yapılan bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, otel işletmelerindeki işgörenlerin mobbinge düşük düzeyde maruz kaldığı belirlenmiştir. İşgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin ise, orta düzeyde olduğu araştırmanın diğer sonuçlarından biridir. Tükenmişlik

düzeylerinin orta düzeyin altında olması sadece mobbingin dışında farklı faktörlerinde bu durumun gelişmesi ve yaygınlaşmasında etkili olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. İşgörenlerin tükenmişlik düzeyleri arttıkça, duyarsızlaşma ve kişisel başarıların düşüşü söz konusu olacak ve işletmenin de aynı yönde olumsuz etkilenmesi ile daha büyük olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bu durum otel işletmeleri ve bu işletmeyi tercih eden müşteriler açısından değerlendirildiğinde; müşteri memnuniyeti, hizmet kalitesi yani rekabet ortamında diğer işletmelerden farklılaşma sağlayamamış olması tercih edilmemesi ve gelecekte varlığının risk altında olmasına sebep olacaktır. Araştırmada mobbingin işgörenlerin tükenmişlik düzeylerine etkisi yönelik sonuçlar değerlendirildiğinde, mobbingin işgörenlerin tükenmişlik düzeylerini pozitif yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen tüm bulgular incelendiğinde otel işletmelerinin daha kaliteli hizmet sunabilmesi ve işletmenin varlığını devam ettirebilmesi, ayrıca ilgili literatüre katkısı sağlamasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Özellikle insan kaynakları ve yöneticiler tarafından mobbing ve tükenmişliğin işletme üzerindeki etkilerinin net olarak bilmeleri gerekmektedir. Bu gibi durumların görmezden gelinmesi ya da yok sayılması telafi edilemez sonuçlar ortaya çıkmasına neden olacaktır. Örgütsel koşulları iyileştirmek adına alınabilecek her türlü önlem, tükenmişliği önleyici bir etki yaratabileceği gibi, kişisel mücadele tekniklerinin yanı sıra örgütsel düzenlemeler ile daha kalıcı çözümler; tükenmişliğin meşru bir problem olduğunu pekiştirerek, yöneticiler ve işgörenler tarafından daha kolay kabul edilmesi ve önlenebilmesini sağlayacaktır (Budak ve Sürgevil, 2005: 106). Ayrıca, işgörenler üzerinde olumsuz etkiye sahip olan mobbing ve tükenmişlik düzeylerindeki artış motivasyon, verimlilik, bağlılık, özdeşleşme ve performans gibi işletme açısından pozitif katkıya sahip diğer faktörleri de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla işletme içerisinde başlayan olumsuzluk ortamı çarpan etkisi yaratarak, olumlu ve olumsuz tüm unsurları etkilemektedir.

Bireylerin mobbing düzeylerinin belirlenerek, azaltılmasına yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Özellikle işgörenlerin düzenli aralıklarla yapılan toplantı ya da anket uygulamaları ile fikir ve düşüncelerini belirtebilecekleri ortamın oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, elde edilen bilgilerin raporlaştırılarak, insan kaynakları tarafından örgütün tüm yönetici ve çalışanlara aktarılması bu olumsuz unsurun izlendiği algısının oluşmasına katkı sağlayacak olup, ayrıca mobbing uygulayan yönetici ya da çalışanlar üzerinde de caydırıcı etki yaratacaktır.

İşgörenlerin mobbing algı düzeylerinin artmasına neden olan fırsat tanınmama durumu, üstleri ya da çalışma arkadaşları tarafından inisiyatif veya geçici yetkilendirme ile kendilerini kanıtlayabilecekleri ortam ve fırsatların yaratılması gerekmektedir. Bu uygulama ile ilgili olarak, insan kaynakları departmanın aylık olarak hem yöneticilerden hem de çalışanlardan verilen geçici yetki ve inisiyatif uygulamaları ile ilgili rapor sunmaları, hem denetleyici hem de uygulamanın yaygınlaşarak mobbing etkisini azaltıcı yönde örgüte katkı sağlayacaktır. Ayrıca yaptıkları iş ile ilgili bilgi aktarımı ya da düzeltme yapılırken, eleştiri yerine olumlu iletişim kurulması mobbing algısının oluşmasını önlemede önem taşımaktadır.

Araştırma sonucunda bireylerin, insanlarla iletişim halinde olmaktan ve kendilerini ruhsal olarak tükenmiş hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle uzun çalışma saatlerine dikkat edilmesi, örgütte düzenli aralıklarla stres yönetimine ilişkin eğitimler verilmesinin gerekliliğini ön plana çıkartmaktadır. Ayrıca, çalışanların gözlemlenerek tükenmişlik belirtileri gösteren çalışanların departman içerisinde insanlarla iletişimin daha az olduğu görevlere geçici olarak görevlendirilmesi ve insan kaynakları departmanı tarafından düzenlenen aktiviteler ile kişisel zaman ve çalışma arkadaşları ile sosyalleşebilecekleri ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde gerçekleştirilen araştırmanın, farklı özellik ve statüde yer alan diğer turizm işletme türleri (seyahat, yiyecek içecek işletmeleri vb.) üzerinde ve farklı il ve ilçelerde de uygulanarak tüm sektörü kapsayacak şekilde uygulama alanı genişletilebilir. Rize ilinin gelişim gösteren turizm potansiyeli kurumsal işletmelerin faaliyete geçmesine ve nitelikli işgücü ihtiyacını ortaya çıkartacaktır. Bu doğrultuda, profesyonel yönetim anlayışının benimsenmesi ve hizmet kalitesi açısından, çalışanları olumsuz etkileyen bu unsurlar konusunda hem yöneticilerin hem de insan kaynakları departmanının bilgilendirilmesi ve farkındalık yaratılması önem taşımaktadır. Araştırma sonuç ve önerileri farklı bir ilde faaliyet gösteren otel işletmelerinde uygulanmış olsa da benzer durum ve olaylar karşısında yol gösterici nitelik taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül A. ve Çevik O. (2003). İstatistiksel Analiz Teknikleri. Ankara:Emek Ofset.
- Alkan, E., Yıldız, S. M. ve Bakır, M. (2011). Mobbingin beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin tükenmişliği üzerine etkisi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13 (3), 270-280.
- Avcı, U. ve Kaya, U. (2010). Yıldırma (mobbing) ve kişilik ilişkisi: hizmet sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 12(2), 51-79.
- Birdir, K. ve Tepeci, M. (2003). Otel müdürlerinde tükenmişlik sendromu ve tükenmişliğin genel müdürlerinin işlerini değiştirme eğilimlerine etkileri. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 14(2), 93-106.
- Bozbel, S. ve Palaz, S.(2007). İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) ve hukuki sonuçları. Tisk Akademi Dergisi, 2(3), 66-79.
- Budak, G. ve Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerine bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İşletme Ana Bilim Dalı, 20(2), 95-108.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Candan, H. ve İnce, M. (2014). Mobbingden (bezdiri) tükenmişliğe giden yol: çevre ve şehircilik bakanlığı çalışanları üzerinde bir araştırma. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2). 56-85.
- Çakır, B. (2006). İş yerindeki yıldırma eylemlerinin (mobbing) işten ayrılmalara etkisi üzerine bir araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çalışkan, O. (2005). Turizm işletmelerinde çalışanlara yapılan yıldırma davranışları. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Çalışkan, O. ve Tepeci, M. (2008). Otel işletmelerinde ortaya çıkan yıldırma davranışlarının iş tatmini ve işte kalma niyetlerine etkileri. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 19(2), ss.135-148.
- Çil, B. (2002). İstatistik. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dikmetaş, E., Top, M., Ergin, G. (2011). An examination of mobbing and burnout of residents. Turkish Journal of Psychiatry, 22(3), 137-149.
- Esenkal, F. ve Örucü, E. (1992). Konaklama işletmelerinde iş gören tatminini etkileyen faktörler. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(14),145-165.
- Filizöz, B. ve Alper Ay, F. (2011). Örgütlerde mobbing ve tükenmişlik olgusu arasındaki ilişkilere yönelik bir araştırma. e-Journal of New Worl Sciences Academy, 6(2), 229-241.
- Grunau, G. (2007). Mobbing and burnout: are they linked?. Unpublished doctoral Dissertation, Walden University School of Psychology. Minnesota: USA.
- Gül, H. ve Ağröz, A. (2011). Mobbing ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkiler: hemşireler üzerinde bir uygulama. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, 13(2): 27-47.
- Kalay, F. ve Oğrak, A. (2012). Örgütsel sessizlik, mobbing ve örgütsel sinizm ilişkisi: örnek bir uygulama. 20. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, İzmir, 492-495.
- Karahan, A. ve Yılmaz, H. (2014). Mobbing ve örgütsel bağlılık ilişkisine yönelik bir çalışma. Journal of Yasar University, 9(33), 5692-5715.
- Kılıç, G., Pelit, E. ve Altunöz, Ö. (2011). The relationship between managerial ethics perception and professional burnout levels of employee: a comparative study of five-star hotels' employees between Turkey and Italy. İşletme Araştırmaları Dergisi, 3(1), 122-139.
- Korkmaz, M. ve Cemaloğlu, N. (2010). The relationship between workplace bullying and features of learning organizations. 6.Th International Conference On Workplace Bullying –Sharing Our

- Knowledge. Abstracts. 4-6 Haziran 2010, 193-195, Institut Sante Et Societe, Montreal-Canada.
- Leymann, H. L., (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.
- Leymann, H., (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and Victims*, 5(2), 119-126.
- Marente, J. A. A., Gestoso, C. L. G. (2008). Burnout y mobbing en ensenanza secundaria. *Revista Complutense de Educacion*, 19(1), 157-173.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). *Maslach burnout inventory*, Manual, Palo, Consulting Psychologist Press.
- Maslach, C. ve Jackson, S. (1986). *Maslach burnout inventory manual*, Palo Alto, CA:Consulting Psychologists Press.
- Maslach, C. (2003). Job burnout: new directions in research and intervention, current directions. *Psychological Science*. 12(5), 189-192.
- Mete, M., Ünal, Ö. F., Akyüz, B. Ve Kılıç, R. (2015). Psikolojik şiddetin işe bağlı tükenmişliğe etkisi: Batman ilinde öğretmenler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(12), 37-61.
- Namie, G. ve Namie, R. (2000). Workplace bullying: The silent epidemic. 1, 1-12.
- Okutan, E. ve Sütütemiz, N. (2015). Mobbing (yıldırma) ve kişilik ilişkisi: hizmet sektörü çalışanları üzerinde bir örnek olay incelemesi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, X(1), 1-14.
- Özler, D. E., Giderler Atalay, C. ve Dil Şahin, M. (2008). Mobbing'in örgütsel bağlılık üzerine etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 37-60.
- Palaz, S., Özkan, S., Sarı, N., Göze, F., Şahin, N. ve Akkurt, Ö. (2008). İş yerinde psikolojik taciz (mobbing) davranışları üzerine bir araştırma; Bandırma örneği. *İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(4), 42-58.
- Pelit, E. ve Kılıç, İ. (2014). Çalışma hayatının bir sorunu olarak mobbing ve örgütsel bağlılığa etkisi: Türkiye ve Kazakistan otellerinde bir uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9 Ocak, 90-126.
- Pelit, E. ve Kılıç, İ. (2012). Mobbing ile örgütsel bağlılık ilişkisi: şehir ve sayfiye otellerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 122-140.
- Pelit, E ve Pelit, N. (2014). The effects of mobbing on organizational cynicism: a study on hotels in Turkey. *International Journal of Human Resource Studies*, 4(1), 34-56.
- Pelit, E. ve Türkmen, F., (2008). Otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeyleri: yerli ve yabancı zincir otel işletmeleri işgörenleri üzerinde bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 117-139.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2010). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi (SPSS 10.00 - 12.0 for Windows). Ankara: (6. Basım) Detay Yayıncılık.
- Vartia, M. (1996). The sources of bullying- psychological work environment and organizational climate. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 203-214.
- Yavuz, H. (2007). Çalışanlarda mobbing (psikolojik şiddet) algısını etkileyen faktörler: sdü tıp fakültesi üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta*.
- Yeşiltaş, M. ve Demirçivi, B. M. (2010). İş görenlerin yıldırma eylemlerine maruz kalma durumları üzerine bir araştırma: Antalya örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), Güz: 199-217.
- İlgaz Yıldırım, B., Yirik, Ş. ve Yıldırım, F. (2014). mobbing'in örgütsel bağlılık ile ilişkisi: konaklama işletmeleri üzerine bir uygulama. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,

7(3), 25-40.

- Yıldırım, H. M. ve İçerli, L. (2010). Tükenmişlik sendromu: maslach ve kopenhag tükenmişlik ölçeklerinin karşılaştırmalı analizi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-131.
- Yıldız, S. M. (2016). İşyerinde mobbing davranışlarının spor ve fiziksel etkinlik işletmeleri çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 165-180.
- Yüçetürk, E. ve Öke, K.M. (2005). Mobbing and bullying: legal aspects related to workplace bullying in Turkey. *South-East Europe Review*, 2, 61-70.
- Yüksel, M. ve Tunçsiper, B. (2011). The relationship between mobbing and organizational commitment in workplace. *International Review Of Management and Marketing*, 1(3), 54-64.

RİZE İLİNİN TURİZM GÖSTERGELERİNİN YILLARA GÖRE TÜRKİYE İLE KIYASLANMASI: 2009-2015

Ahmet TAYFUN

Esin AYSEN¹

Burcu Ayşenur AKBULUT

ÖZET

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde yer alan Rize ili; yaylaları, kaplıcaları, akarsuları, şelaleleri, gölleri, flora ve faunası gibi doğal güzelliklerinin yanı sıra geleneksel konutları, kaleleri, taş kemer köprüleri, camileri, müzeleri gibi tarihi-kültürel zenginlikleri açısından da zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Rize'nin sahip olduğu turizm kaynaklarının kullanımı ve bölgeye gelen turistler yıllar içinde değişim göstermektedir. Rize'nin Türkiye turizmi içerisindeki yerini görebilmek ve turizmden aldığı payı Türkiye ekseninde değerlendirmek bu çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yıllara göre Rize'nin turizm göstergelerindeki değişiklikleri ortaya koyarak bu göstergeler ile Türkiye turizmine yönelik istatistikleri kıyaslamak hedeflenmektedir. Rize turizmi; gelen turist sayısı, geceleme miktarı, turistlerin ziyaret amacı, gelir ve eğitim düzeyleri açısından Türkiye ile karşılaştırılarak farklılaşan yönler belirlenecektir. Ayrıca Rize turizminin rakamlarla desteklenen mevcut durumu göz önüne alınarak Rize için çeşitli öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, turizm verileri, veri kıyaslama, Rize turizmi, Türkiye

1 Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Gölbaşı Kampüsü, esinaysen@gazi.edu.tr

ABSTRACT

Rize, which is situated in the region of Black Sea of Turkey has a rich tourism potential in terms of the historical and cultural attractions such as traditional houses, stone hampback bridges, mosques, museums. as well as it's natural beauties such as plateaus, hot springs, rivers, falls, lakes, flora and fauna. The usage of tourism resources of Rize and numbers of tourists have been changing within years. The main purpose of the study is to distinguish the situation of Rize in the tourism of Turkey and evaluate it's share of tourism in the axis of Turkey according to the years, of 2009-2015. In this context it will be displayed the change of tourism indicators of Rize in years and compare them with the tourism statistics of Turkey. The tourism of Rize will be compared in terms of the characteristics such as the number of tourist, overnight, purpose of visit, level of income and education with the tourism of Turkey and put forward the points which differ from each other. In addition by taking into consideration of the current situation of Rize tourism, which is supported with numbers it will be made some suggestions for Rize.

Keywords: Tourism, tourism statistics, comparison of data, tourism of Rize, Turkey

GİRİŞ

Rize, Türkiye'de alternatif turizm ile en fazla öne çıkan çekim merkezlerinden birisidir. Tek başına bu il, bünyesinde çok fazla arz çekiciliğine sahip olmasına rağmen bugüne kadar izlenen ve yürütülen projelerdeki hedef sapmaları nedeniyle turizm sektöründe çeşitliliği ve canlılığı henüz yakalayamamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 1990'lı yıllarda başlatılan turizm planlama çalışmalarında, bilhassa Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki mevcut illerin benzerliğinden hareketle bölge bir bütün olarak ele alınmış, illere özgü detay çekiciliklerden turizm adına mahrum kalanlar olmuştur. Rize özelinde yapılabilecek turizm plan ve çalışmalarının merkezinde, yöresel kültürel zenginliğin korunmasına önem verilmesi yerinde olacaktır. Gerek ilin kanayan yarası olan alt yapı sorunlarının giderilmesi, gerek yaylaların turizme kazandırılması için devam eden çalışmalar gerekse de tanıtım faaliyetlerinin artırılması noktasında yöresellikten uzaklaşmayan bir bakış açısı, Rize için elzemdir.

İldeki doğal ve kültürel kaynakların turizm için yüksek potansiyel teşkil etmesi, il halkının turizm faaliyetlerinde girişimci bir ruha sahip olması, Türkiye'de artan doğa turizmi talebiyle birleştirildiğinde ilin ekonomik kalkınmasında önemli bir araç olabilecektir (Somuncu, 1991).

Zira turizmin yalnızca yerel ekonomi ile doğru şekilde bütünleştirildiği takdirde beklentileri karşılayabileceği ve yöre halkı ile diğer ilgi gruplarına fayda sağlayacağı unutulmamalıdır. Yörede yapılması uygun görülen turizme dönük bu türden çalışmalar ekonomik odaklı görünse dahi esas olumlu yanı, yerli halkın yaşam biçimine ters düşmemesi ve hatta bir zamanlar Anadolu halkının yaşayış biçiminin ta kendisi olmasıdır. Anadolu insanının eskiden bu yana yaz mevsiminde serin ve temiz havası olan yüksek kesimlerde bulunma isteği, bölgede canlandırılmaya çalışılan yayla turizmi ve bu kapsamdaki faaliyetlere temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla beklenen odur ki sıcaklığın yükseldiği yaz aylarında yöreyi ziyaret eden hem yerli hem de yabancı turistler açısından yayla turizmine dâhil olmak kurtarıcı nitelikte bir faaliyet olacaktır. Yayla turizminin yanı sıra bölgede öne çıkan diğer turizm çeşitleri (doğa, dağ, macera, kırsal turizm vd.) de göz önünde bulundurulduğunda esasen bölge, yerli turistlerin günübirlik ziyaretlerinden çok daha fazlasını hak etmekle birlikte bu turizm çeşitleri, ülkede ve Dünyada yükselen turizm trendlerine de karşılık gelebilecek niteliktedir. Tablo 1’de Rize ilinde yer alan turizm merkezleri incelendiğinde *yayla, termal+yayla+kış, kıyı ve kış* temalarıyla ön plana çıkan merkezler görülmektedir. Bunlardan bir kısmı Kültür ve Turizm Bakanlığınca Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi (KTKGB) ve bir kısmı da öncelikle geliştirilmesi öngörülen Turizm Merkezleri (TM) olarak belirlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011).

Tablo 1. Rize İli Turizm Merkezleri (2014)

Adı	İl	İlçe	Tema
Rize Anzer KTKGB	Rize	İkizdere	Yayla
Rize Anzer TM	Rize	İkizdere	Yayla
Rize Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası TM	Rize	Çamlıhemşin	Termal+Yayla+Kış
Rize Çamlıhemşin Ayder KTKGB	Rize	Çamlıhemşin	Termal+Yayla+Kış
Rize Çayeli TM	Rize	Çayeli	Kıyı
Rize İkizdere Ovit Dağı Kış TM	Rize	İkizdere	Kış

Kaynak: *Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAB).*

Ayder’de turizme dönük faaliyetler, 1967 yılından itibaren başlamıştır. Yayla içerisinden doğal yolla çıkan sıcak suyun kaplıca tedavisi özelliğinden yararlanmak üzere iki kaplıca binası inşa edilmiştir. Bu binaların yapılmasıyla birlikte yöre dışından insanların buraya geldikleri görülmüştür. Bu ise Ayder’de ilk düzenli turizm hareketinin başlangıcı olmuştur (Bakırcı, 1990: 45).

Yöre dışından gelenlerin konaklama ihtiyacını karşılamak

maksadıyla pansiyon/otel gibi konaklama işletmelerinin sayısı ve bölgedeki yatak kapasitesi giderek artış göstermiştir. Tablo 1'e bakıldığında Rize ilinin turizm bölgelerinde turizm çeşitliliğine olan yatkınlığı dikkat çekmektedir. Özellikle yayla, termal gibi Rize için alışkın olunan turizm türlerinin dışında kış teması, dağ sporları ile ilgilenen kitleler açısından heyecan vericidir. 2640 metre rakımdaki Ovit Dağı 2008 yılında Turizm Bakanlığınca Kış Sporları Merkezi ilan edilmiştir (TÜRSAB, 2014). Buna ilaveten Kaçkar Dağı (3932 m.), Bulut Dağı (3562 m.) ve Altıparmak Dağı (3492 m.)'nda kaya tırmanıcılığı, kar ve buzul tırmanıcılığı gibi Alpinizmin tüm stillerini uygulamak mümkündür (Koksal, 1988). Rize genelinde sahip olunan konaklama işletmelerinin sayıları Tablo 2. de yer almaktadır.

Tablo 2. Rize İli Konaklama İşletmeleri İstatistiği

	Bakanlık İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri	Bakanlık Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri	Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri	Konaklama Tesisleri Genel Toplam	Toplam Seyahat Acentesi
Adet	13	6	55	74	18
Oda Sayısı	530	516	1506	2552	
Yatak Sayısı	1064	1040	3315	5419	

Kaynak: Rize Ticaret ve Sanayi Odası

Rize'de turizmin önündeki engellerin başlıcalarını teşkil eden ulaşım ve altyapı sorununa ilişkin çalışmalar kapsamında birçok konaklama ve yeme içme tesisi faaliyete geçirilmiştir. Ayder Yaylası özelinde kış aylarında kapalı bulunan yollar açılmış, kışları faaliyet gösteremeyen konaklama tesislerinin bir kısmı, kışın da hizmet vermeye başlamıştır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013: 74). Tablo 2' de görülmektedir ki 2014 yılında Rize, toplamda 5419 yatak kapasitesine sahip olmuştur. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013)'nın Rize Doğa Turizmi Master Plan Taslağı'na göre, yerli ve yabancı turistler açısından bölgeyi çekici kılan unsurlar arasında bölgede imkân sağlanan farklı türdeki konaklama faaliyetleri yer almaktadır (Milli park vb. de konaklama, yaylada konaklama/kamping, köy ortamında ev pansiyonu konaklaması...). Öyle ki Kaçkar Dağları Milli Parkını ziyaret eden turistlerin geliş motivasyonlarında üçüncü sırayı "yaylalarda konaklama" seçeneği almıştır (Atasoy vd., 2009: 13).

Ancak konaklama şekli nasıl olursa olsun nitelikli hizmet sağlanması ve teşviklerin bu yönde olması önemlidir. Bu çalışma kapsamında Rize'nin Turizm göstergeleri bakımından Türkiye ile kıyaslanması kısmında da görülecektir ki Rize'ye gelen ziyaretçilerin ortalama kalış süresi Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı,

2014). Turistlerin bölgedeki konaklama işletmelerinde kalış sürelerinin uzaması ise yöreye özgü kültürel değerlerin korunması hassasiyetiyle konaklamada konforun sağlanması ile ilişkilidir.

Tablo 3. Rize İli Sit Alanları (2014)

İl	Arkeolojik Sit Alanı	Kentsel Sit Alanı	Tarihi Sit Alanı	Kentsel Arkeolojik Sit Alanları	Diğer Sit Alanları	Toplam
Rize	4	1	2	-	1	8
DOKAB Bölgesi	184	17	10	2	18	231
Türkiye	11.595	258	154	32	444	12.483

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAB).

Doğu Karadeniz Bölgesi, hatırı sayılır sayıda korunan alana sahip olmakla birlikte doğal ve kültürel zenginlikleri göz önüne alındığında söz konusu korunan alanların büyüklüğü düşük oranlarda seyretmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde koruma altına alınan alanlar listesinde Rize ilinden Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Tunca Vadisi Tabiat Parkı olmak üzere 2 yer bulunmaktadır (Kurdoğlu ve Bektaş, 2015: 65). Türkiye genelinde bakıldığında ise yüz ölçümüne göre en fazla korunan alana sahip ilk 10 il sıralamasında %20,25 ile Rize yer almaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2011). Türkiye, Doğu Karadeniz Bölgesi ve Rize ilinde korunması gerekli bulunan arkeolojik, kentsel, tarihi ve kentsel arkeolojik sit alanlarının nicelik bakımından dağılımı Tablo 3'te yer almaktadır.

Çalışmada Rize Turizm İstatistikleri Türkiye turizm istatistikleri ile gelen turist sayısı, geceleme miktarı, turistlerin ziyaret amacı, gelir ve eğitim düzeyleri açısından kıyaslanmış ve 2009-2015 yılları arasında Rize'nin söz konusu değişkenler açısından Türkiye turizmi ile ayrışan ve birleşen noktaları rakamlarla belirlenmeye çalışılmıştır. Burada Türkiye geneli ile kıyaslanan Rize'nin esas olarak turizm profilini çıkarmak, yükselen turizm trendlerine ne denli yakın durmakta olduğunu görebilmek, yeni arayışlar ile farklı turistik tecrübelerle sahip olma ve macera odaklı tatil anlayışını benimseyen ziyaretçiler için bir alternatif olabilmesi yönünde öneriler geliştirmek hedeflenmektedir.

RİZE İLİ'NİN TURİZM GÖSTERGELERİNİN YILLARA GÖRE TÜRKİYE İLE KIYASLANMASI: 2009-2015

Rize'nin sahip olduğu turizm kaynaklarının kullanımı ve bölgeye gelen turistler yıllar içinde değişim göstermektedir. Bu bölümde araştırmaya konu olan Rize ve Türkiye'nin turizm göstergelerinin yıllara göre Türkiye ile kıyaslanması amacıyla gelen turist sayısı, geceleme durumları, turistlerin ziyaret amacı, turistlerin geliri, turistlerin eğitim

düzeyleri ile ilgili veriler yer almaktadır.

Gelen Turist Sayısı

Rize ve Türkiye'ye gelen turistlerin sayısı; yerli, yabancı ve toplam olmak üzere Tablo 4'te görülmektedir. Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı 2009 yılında 32.006.149 iken, 2015 yılında 41.617.530' a yükselerek yedi yıllık süreçte % 30 artış göstermiştir. Rize'nin turist sayısı gelişimine bakıldığında 2009 yılında 496.546 iken, 2015 yılında bu sayı 690.348 olarak yedi yıllık süreçte % 39 artış göstermiştir. Bu açıdan Rize'nin turist sayısındaki artış oranının Türkiye'ye göre fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Gelen Turist Sayısı

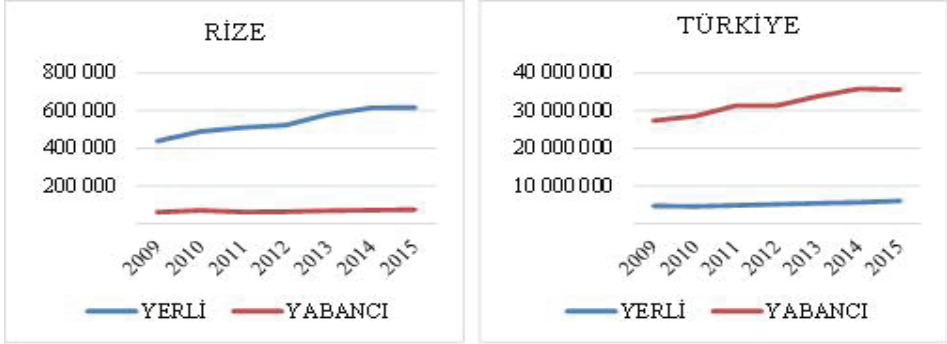
Yıl	Turist Sayısı (RİZE)			Yıl	Turist Sayısı (TÜRKİYE)		
	Yerli	Yabancı	Toplam		Yerli	Yabancı	Toplam
2009	437 817	58 729	496 546	2009	4 658 172	27 347 977	32 006 149
2010	489 731	69 407	559 138	2010	4 517 091	28 510 852	33 027 943
2011	509 911	61 217	571 128	2011	4 826 800	31 324 528	36 151 328
2012	524 021	61 675	585 696	2012	5 121 457	31 342 464	36 463 921
2013	581 465	68 417	649 882	2013	5 398 752	33 827 474	39 226 226
2014	615 053	71 116	686 169	2014	5 564 784	35 850 286	41 415 070
2015	616 889	73 459	690 348	2015	6 025 370	35 592 160	41 617 530

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr)

Grafik 1'de görüleceği üzere Rize'nin gelen turist sayısı Türkiye ile kıyaslandığında turistlerin yerli ve yabancı olmalarına göre bir farklılık ortaya çıktığı görülmektedir. Rize'ye gelen yabancı turist sayısında 2009-2015 yılları arasında dalgalanmalar yaşanmakla birlikte 2011 yılı itibariyle sürekli artış; yerli turist sayısında ise istikrarlı bir artış olmuştur. Bu durum, Rize'ye gelen turistlerin % 85'inden fazlasının yerli turist olması neticesini doğurmuştur.

Türkiye verilerine bakıldığında ise Rize'nin aksine yerli turist sayısındaki artış ve azalışlar, 2011 yılından itibaren yerini istikrarlı bir artışa bırakmış, yabancı turist sayısı ise en başından itibaren (2009) sürekli artış göstermiştir.

Grafik 1. Gelen Turist Sayısı, 2009-2015

Turistlerin Geceleme Durumları

Tablo 5. Yerli ve Yabancı Turistlerin Konaklama Tesisi Türüne Göre Geceleme Durumları

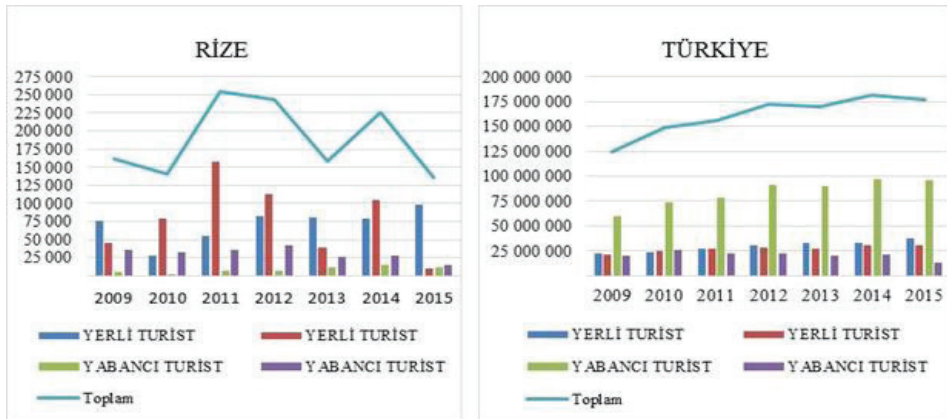
	Yıllar	Yerli Turist		Yabancı Turist		Toplam	Ortalama Kalış (Gün)
		Turizm İşletme Belgeli	Belediye Belgeli	Turizm İşletme Belgeli	Belediye Belgeli		
Geceleme Sayısı (Rize)	2009	76 282	45 848	4 801	35 010	161 941	1.4
	2010	27 729	78 989	1 953	32 613	141 284	1.5
	2011	54 395	156 985	6 712	36 251	254 343	1.3
	2012	82 209	113 277	6 302	41 507	243 295	1.4
	2013	80 954	39 303	12 320	26 285	158 862	1.4
	2014	78 934	105 187	14 007	28 097	226 225	1.2
	2015	98 947	10 327	11 313	15 291	135 878	1.4
Geceleme Sayısı (Türkiye)	2009	22 929 508	21 788 769	59 986 967	19 683 973	124 389 217	2.7
	2010	23 832 337	25 214 853	74 325 670	25 814 082	149 186 942	2.8
	2011	27 616 616	27 066 987	78 888 865	22 662 247	156 234 715	2.7
	2012	30 332 132	28 656 168	90 822 045	22 508 367	172 318 712	2.8
	2013	33 090 923	26 672 647	89 594 261	20 354 369	169 712 200	2.7
	2014	32 448 842	30 205 507	97 581 075	21 358 066	181 593 490	2.7
	2015	37 480 990	30 758 003	96 400 316	12 855 383	177 494 692	2.5

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yerli ve yabancı ayırt etmeksizin gelen turistlerin Rize’de daha fazla vakit geçirerek konakladıkları gün sayısını artırmak, zincirleme bir takım sorunların ortadan kalkması ile alakalıdır. Bilhassa devam eden yol yapım çalışmalarının (Yeşil Yol) süratle tamamlanması, güzergâh üzerindeki turizm merkezlerinde otel, motel, pansiyon ve restoranların sayısındaki artışın da önünü açacaktır (Sümer, 2014: 168). Bu gelişmeler neticesinde Rize’yi ziyaret eden turistlerin geceleme sayısında yükseliş yaşanması beklenmektedir. Tablo 5. incelendiğinde hem Rize hem de Türkiye’yi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin geceleme sayılarının turizm işletme ve belediye belgeli tesislere göre yıllar içerisinde değişkenlik ve farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle geceleme sayıları üzerinden yorum yapmak çok isabetli olamayacağından turistlerin Rize ve Türkiye’deki ortalama kalış sürelerine odaklanmak gerekli görülmektedir. 2009-2015 yılları arasında Rize’ye gelen turistlerin ortalama kalış süresi en fazla 1,5 gün seviyesine ulaşabilmiştir. 2010 yılında ulaşılan bu seviye, ilerleyen yıllarda ne yazık ki tekrar yakalanamamıştır. Rize’de turistlerin ortalama kalış süreleri Türkiye’ye gelenler ile kıyaslandığında neredeyse yarısı kadardır. Diğer bir ifade ile Türkiye’de ortalama kalışın 2,8 gün olduğu 2012 yılında Rize’de ortalama kalış (aynı yıl) 1,4 gün olmuştur. Diğer yıllardaki farklılıklar da aşağı yukarı buna benzer düzeyde olmuştur.

Grafik 2 incelendiğinde Rize’ye gelen yerli ve yabancı turistlerin daha ziyade belediye belgeli konaklama işletmelerinde geceledikleri, Türkiye’de ise yabancı turistlerin turizm işletme belgeli tesislerde daha fazla geceledikleri dikkat çekmektedir. Rize’ye gelen turistlerin toplam geceleme miktarı söz konusu yıllar arasında oldukça inişli çıkışlı bir seyir izlerken Türkiye’ye gelenlerin geceleme sayıları daha istikrarlı bir duruş sergilemektedir.

Grafik 2. Turistlerin Konaklama Tesisi Türüne Göre Geceleme Durumları, 2009-2015

Turistlerin Ziyaret Amacı

Her yıl milyonlarca turist çeşitli amaçlarla Türkiye'yi ziyaret etmektedir. Gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler, akraba ve arkadaş ziyareti, eğitim, staj, sağlık ve tıbbi nedenler, dini/hac, alışveriş, transit ve iş amaçlı olmak üzere Rize ve Türkiye'de turizm faaliyetlerine katılan turistlerin yıllara göre değişimi Tablo 6'da yer almaktadır.

Yıllar itibariyle turistlerin Rize'ye en çok akraba ve arkadaş ziyareti amacıyla geldiği, Türkiye'yi ise gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler nedeniyle ziyaret ettikleri görülmektedir. Söz konusu yıllar arasında Türkiye'yi dini/hac sebebiyle ziyaret eden turistlerin sayısı en az olmakta; Rize'yi ise dini/hac sebebi ile ziyaret eden turist bulunmamaktadır.

Grafik 3'te görüldüğü üzere Rize'ye ve Türkiye'ye gelen turistlerin ziyaret amaçları değişkenlik göstermektedir. Rize'ye gelen turist sırasıyla akraba ve arkadaş ziyareti, gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler, alışveriş amaçlarıyla gelirken, Türkiye'ye sırasıyla gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler, akraba ve arkadaş ziyareti ve iş amaçlarıyla gelmektedir.

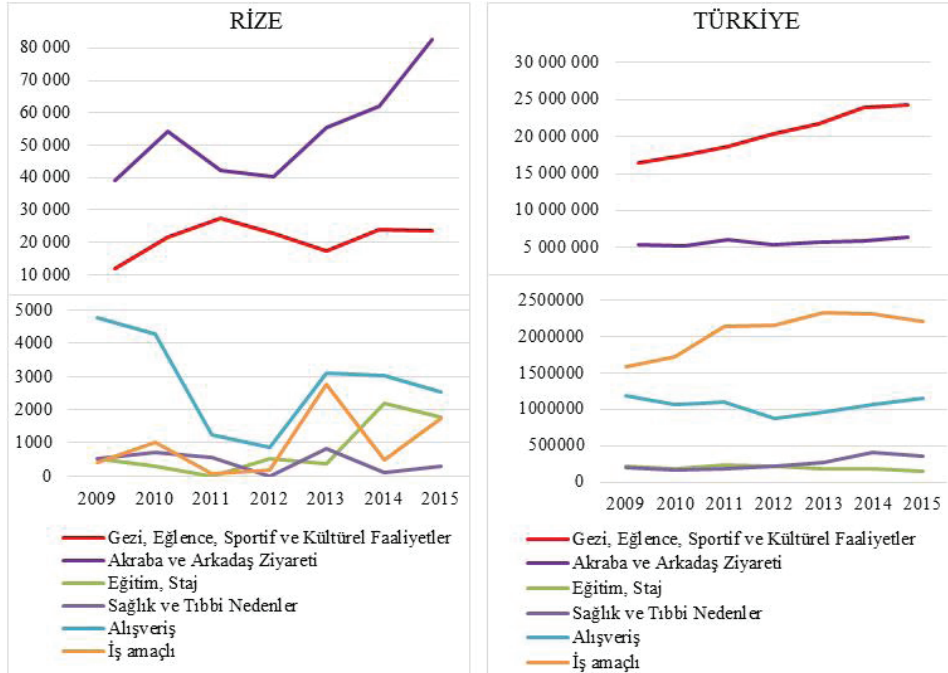
Tablo 6. Turistlerin Ziyaret Amacı

2009		Yıllar						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Turistlerin Ziyaret Amacı (Rize)	Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler	12 116	21 630	27 523	22 744	17 488	24 086	23 557
	Akraba ve Arkadaş Ziyareti	38 995	54 425	42 120	40 197	55 379	61 941	82 822
	Eğitim, Staj	533	305	0	511	375	2 177	1 772
	Sağlık ve Tıbbi Nedenler	540	700	563	0	814	106	309
	Dini/hac	0	0	0	0	0	0	0
	Alışveriş	4 759	4 253	1 230	852	3 083	3 037	2 534
	Transit	0	0	0	0	0	152	750
	İş amaçlı	423	1 012	87	184	2 774	478	1 728
	Diğer	130 602	209 615	226 561	95 427	123 873	158 845	338 433
	TOPLAM	187 968	291 940	298 084	159 915	203 786	250 822	451 905

Turistlerin Ziyaret Amacı (Türkiye)	Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler	16 407 366	17 448 324	18 602 663	20 331 030	21 680 347	23 904 039	24 215 399
	Akraba ve Arkadaş Ziyareti	5 380 786	5 194 790	6 058 787	5 436 739	5 757 757	5 979 016	6 403 696
	Eğitim, Staj	217 665	176 975	240 583	222 442	190 272	176 324	144 093
	Sağlık ve Tıbbi Nedenler	201 222	163 252	187 363	216 229	267 461	414 658	360 180
	Dini/hac	127 815	114 340	106 743	66 401	59 076	83 180	75 908
	Alışveriş	1 175 900	1 062 808	1 101 744	877 687	952 204	1 058 365	1 149 973
	Transit	637 144	769 814	795 916	38 548	36 429	38 698	43 535
	İş amaçlı	1 577 508	1 723 940	2 134 624	2 158 204	2 333 144	2 315 225	2 212 327
	Diğer	1 087 840	1 130 648	1 166 273	956 250	1 154 085	1 061 792	1 239 374
	TOPLAM	26 813 246	27 784 891	30 394 696	30 303 531	32 430 774	35 031 297	35 844 484

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr).

Grafik 3. Turistlerin Ziyaret Amacı, 2009-2015

Turistlerin Geliri

Turizm, temelde bir tüketim davranışıdır. Türkiye'ye gelen turistlerin gelir düzeyleri turizm faaliyetlerine katılmalarını ve harcamalarını etkilemesi açısından önemli bir turizm göstergesidir.

Tablo 7'den anlaşılacağı üzere Türkiye'yi en fazla, *orta gelir* düzeyine sahip turistler ziyaret etmektedir. Rize'ye gelenler arasında ise, *düşük gelir* düzeyine sahip olan turistlerin sayıca üstünlüğü dikkat çekmektedir. Türkiye'de çok yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin sayısı, orta ve yüksek gelir düzeyine sahip turistlere oranla az olmasına rağmen sayıları yıllar geçtikçe artmaktadır. Ancak Rize'ye gelen turistler arasında çok yüksek gelire sahip olanlar son sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki ivmeyi Rize'de de yakalayabilmek ve yüksek gelirli turistlerin ilgisini bu ile çekebilme yönündeki çalışmalara ağırlık vermek yerinde olacaktır.

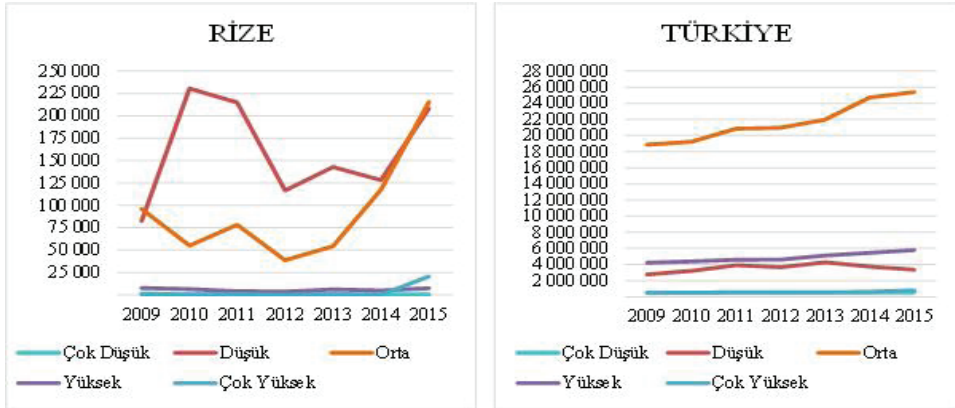
Grafik 4'te görüldüğü üzere son yıllarda, Rize'ye gelen turistlerden gelir düzeyleri düşük ve orta olanların yükselişe geçtiği ve birbirine yaklaştığı söylenebilir. Yapılan araştırmalar; turistlerin gelir düzeyinin, turizm eğilimini olduğu kadar gezinin biçimini ve niteliğini de etkilediğini öne sürmektedir. Düşük gelir grubundaki ailelerin, tatillerinde daha ziyade akraba ve arkadaş yanında kaldığı, yüksek gelir grubundakilerin ise lüks otel konaklamalarını diğer gelir gruplarına nazaran daha çok tercih ettiklerini söylemek mümkündür (Doğan, 2004: 50). Tablo 7'deki veriler değerlendirildiğinde, her ne kadar Türkiye'ye gelen turistlerin gelir durumları iyi (orta, yüksek, çok yüksek) olsa dahi Türkiye'de yaptıkları harcamaların düştüğü görülmektedir. Öyle ki Türkiye'ye gelen turistlerin ortalama harcamaları 2014 yılında 828 dolar iken bu sayı 2015'de 756 dolara düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Bu açıdan bakıldığında, gelir düzeyi yüksek turistlerin giriş yapması kadar önemli başka bir husus var ise o da bu gelir grubunda yer alan turistlerin Türkiye'de yaptığı harcama miktarının artırılmasına yönelik unsurların dikkate alınması gerekliliğidir.

Tablo 7. Turistlerin Geliri

	Yıllar	Çok Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Çok Yüksek	Toplam
Turistlerin Gelir Durumu (Rize)	2009	1 634	82 622	95 935	7 574	201	187 966
	2010	252	230 422	54 945	6 321	0	291 940
	2011	247	215 009	78 106	3 995	727	298 084
	2012	1 233	116 673	38 531	3 480	0	159 917
	2013	235	142 676	54 226	6 015	634	203 786
	2014	489	128 050	117 295	4 837	149	250 820
	2015	386	208 169	215 481	7 328	20 542	451 906
Turistlerin Gelir Durumu (Türkiye)	2009	501 434	2 771 021	18 871 966	4 205 497	463 328	26 813 246
	2010	478 288	3 211 711	19 222 385	4 378 427	494 083	27 784 894
	2011	563 530	3 900 191	20 841 571	4 579 306	510 099	30 394 697
	2012	556 389	3 657 698	20 977 531	4 602 561	509 353	30 303 532
	2013	506 453	4 270 824	21 978 092	5 114 722	560 683	32 430 774
	2014	526 108	3 743 592	24 704 938	5 445 667	610 991	35 031 296
	2015	545 718	3 347 808	25 376 199	5 772 898	801 863	35 844 486

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr)

Grafik 4. Turistlerin Geliri, 2009-2015

Turistlerin Eğitim Düzeyleri

Türkiye'ye ve Rize'ye gelen turistlerin eğitim düzeyleri ile ilgili veriler Tablo 8'de yer almaktadır. Gelen turistlerin eğitim düzeylerine ilişkin veriler değerlendirildiğinde Rize'ye gelen turistlerin % 70'ini lise ve dengi okul mezunu olanlar oluşturmaktadır; Türkiye'ye gelenlerin ise % 36'sının fakülte ve yüksekokul, % 31'inin lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. Rize'ye gelen turistler arasında yüksek eğitim

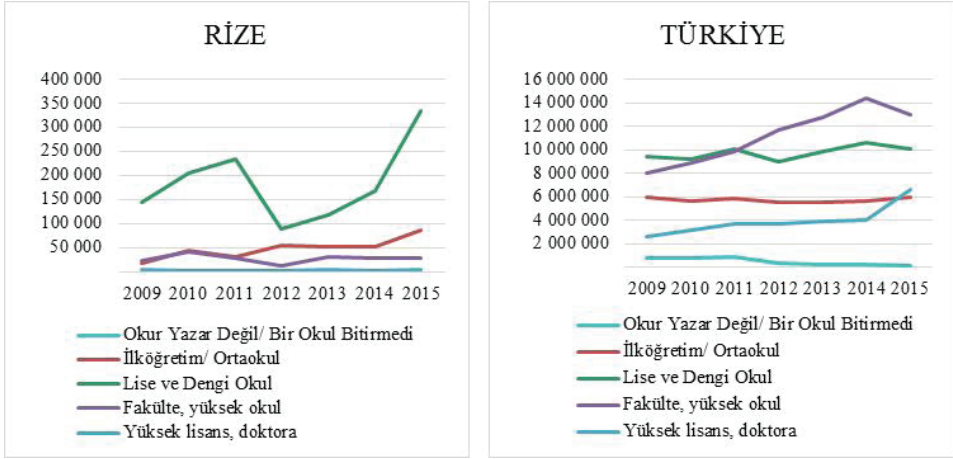
düzyeyine sahip olanların sayıca azınlıkta olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar genellikle eğitim düzyeyi ile turizm hareketlerine katılma arasında doğru orantı olduğunu ortaya koymuştur.. Eđitim düzyeyi arttıka turizme katılma eğiliminin de arttığı söylemek doğru olacaktır. Eđitim düzyeyi ile seyahat sıklığı arasındaki ilişki; eğitimin yüksek gelir sağlaması, yabancı dil bilgisinin dış ułkelere gezi eğilimin artırması, eğitimin bilimsel ve kùltürel amaçlı gezi eğilimini artırması gibi etmenlerden kaynaklanmaktadır (Dođan, 2004: 47).

Tablo 8. Turistlerin Eğitim Düzyeyleri

	Yıllar	Okuryazar Değil/ Bir Okul Bitirmedi	İlköğretim/ Ortaokul	Lise ve Dengi Okul	Fakùlte, Yüksekokul	Yüksek lisans, Doktora	Toplam
Turistlerin Eğitim Durumu (Rize)	2009	0	16 965	144 939	22 395	3 667	187 966
	2010	1 623	43 947	204 199	40 617	1 554	291 940
	2011	1 773	32 039	233 261	28 841	2 171	298 085
	2012	1 481	55 643	89 019	12 784	990	159 917
	2013	1 499	51 516	116 810	29 623	4 338	203 786
	2014	422	52 568	167 775	28 038	2 018	250 821
	2015	237	85 265	334 303	26 972	5 130	451 907
Turistlerin Eğitim Durumu (Türkiye)	2009	755 930	5 991 784	9 409 439	7 995 867	2 660 227	26 813 247
	2010	822 247	5 686 104	9 220 224	8 890 228	3 166 089	27 784 892
	2011	879 112	5 875 231	10 048 618	9 884 089	3 707 653	30 394 703
	2012	398 023	5 519 800	8 989 414	11 662 276	3 734 018	30 303 531
	2013	305 304	5 580 423	9 822 725	12 796 709	3 925 613	32 430 775
	2014	301 131	5 613 038	10 644 788	14 410 957	4 061 383	35 031 297
	2015	152 191	6 011 131	10 102 001	12 969 981	6 609 181	35 844 485

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr)

Grafik 5. Turistlerin Eğitim Düzeyleri, 2009-2015

Grafik 5'te görüleceği üzere Türkiye'ye gelen turistlerin Rize'ye gelen turistlere oranla eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere eğitim düzeyi ve seyahat etmek sıklığı arasındaki doğru orantı dikkate alındığında eğitilmiş turistler; seyahat kararı alırken daha bilinçli tercihler yapma ve olası olumsuzluklara karşı önlem alma yönelimleri nedeniyle gidilecek bölge ile ilgili detaylı bilgi edinmek istemektedir. 21. yy'da gerek satın alma kararını etkileyen gerekse imaj oluşumunda önemli bir işlevi olan bilgi kaynaklarından internet, önemli bir hale gelmiştir. Turizmde ağızdan ağıza iletişim; email, web siteleri, bloglar, sanal topluluklar, yorum siteleri ve sohbet odaları yoluyla internet üzerinden sağlanmakta ve turistler gidilecek bölgeyle ilgili bilgileri bu sosyal ağlardan edinmektedir. Bu açıdan Rize'nin pazarlama stratejilerini geliştirilmesi aşamasında internet yoluyla iletişimin etkin şekilde kullanması yerinde olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rize ili; tarihi, kültürel zenginlikler ve doğal güzellikler ile bunların çeşitlendirilebilme potansiyeline sahip olması dolayısıyla yerli ve yabancı turistler için giderek daha cazip bir turizm destinasyonu haline almaktadır. Bölgenin bünyesinde barındırdığı doğal çekicilikler, insan yapımı çalışma ve çabalar ile desteklenmeye muhtaçtır. Bu bağlamda İlde sınırlı olan kaliteli konaklama olanaklarının artırılması ve turizm yatırımcılarını Rize'ye çekmek için daha fazla çaba gösterilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü gerek katıldığı fuarlarda gerekse de yapılan ağırlama faaliyetlerinde, turizmin ekonomiye katkı sağlamasının birinci kadesi olan, gelen turisti daha fazla gün konaklatabilmek

yönündeki çalışmalarını titizlikle ele almalıdır.

Rize'nin turizm göstergelerinin Türkiye ile kıyaslanması sonucunda ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde Türkiye'ye gelen turist sayısının yedi yıllık süreçte % 30 artış gösterdiği bununla beraber Rize'ye gelen turist sayısının aynı süreçte % 39 artış gösterdiği görülmüştür. Dolayısıyla 2009-2015 yılları arasında Rize'nin turist sayısındaki artış yüzdesinin Türkiye'ye oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rize'de var olan turizm potansiyelinin çeşitli nedenlerle ortaya çıkartılmaya başlanmasıyla birlikte bölgeye olan iç turizm talebinde artış olduğu gözlenmiştir. Söz konusu yıllar arasında yöreye gelen turist sayılarına bakıldığında bu durumu destekler nitelikte bir tablo ortaya çıkmaktadır. Rize'ye gelen turist sayısı Türkiye ile kıyaslandığında ise turistlerin yerli ve yabancı olma durumlarına göre bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Rize'de gelen turistlerin % 85'inden fazlası yerli turistten oluşmakta iken Türkiye'de bu durum yabancı turistlerin bariz çoğunluğu şeklinde kendini göstermektedir.

Turistlerin ziyaret amaçları değerlendirildiğinde Rize'ye gelen turistlerin en çok akraba ve arkadaş ziyareti amacıyla geldiği, Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin ise gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler nedeniyle geldiği görülmektedir. Hem Türkiye hem de Rize'ye dini/hac ziyareti amacıyla gelenler, sayıca en az olan grubu oluşturmuştur. Rize ilinin öne çıkan arz kaynaklarından birini oluşturan kaplıcalar, ilin sağlık turizminde arzu edilen seviyelere yükselmesi için önemli bir çekicilik unsurudur. Ancak Rize'ye gelen turistlerin ziyaret amaçları irdelendiğinde nedenler ile gelenlerin sayılarındaki düşüklük dikkat çekmektedir. Öyle ki bazı yıllarda (2012) Rize'yi sağlık ve tıbbi amaçlı ziyaret eden turist bulunmamıştır. Önümüzdeki yılları takiben Rize ilinin sahip olduğu Ayder Kaplıcaları ve bunların tedavi edici özelliklerinden daha fazla faydalanılması ve bunun sonucunda yöreye sağlık/ tıbbi nedenlerle gelenlerin sayısında artış sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılarak kaplıca özelliği taşıyan merkezlerin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'ye gelen turistlerin çoğunun orta düzeyde gelire sahip oldukları görülürken, Rize'ye düşük gelir düzeyine sahip olanların geldiği görülmektedir. Son yıllarda, Rize'ye gelen turistlerin gelir düzeyleri düşük ve orta olanların yükselişe geçtiği ve yer yer rakamların birbirine yaklaştığı görülmektedir. Ne var ki Rize'ye gelen turistler arasında çok yüksek gelir düzeyine sahip olanlar sayıca azınlığı oluşturmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Rize, gelir düzeyi yüksek turisti çekebilme noktasında Türkiye'nin gerisinde kalmaktadır. Yüksek gelir

grubuna hitap eden aktivitelerinin özel ilgi turizmi kapsamında bölgede canlandırılarak hedef kitleyi bölgeye çekmek mümkün olabilecektir.

Gelen turistlerin eğitim düzeylerine göre dağılımlarında Rize'ye gelen turistlerin % 70'ini *lise ve dengi* okul mezunu olanlar oluşturmakta; Türkiye'ye gelenlerin ise % 36'sının fakülte ve yüksekokul, % 31'inin lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. Türkiye'ye gelen turistlerin Rize'ye gelen turistlere nazaran eğitim düzeylerinin daha yüksektir. Gelir durumunda olduğu gibi eğitim düzeyi de turistlerin seyahat etme sıklığı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Eğitim seviyesi yükselen turistlerin çevresine, ülkesine ve diğer ülkelere olan ilgi ve merak seviyesi artacağından bu durum daha sık seyahat etmesi ile sonuçlanacaktır. Rize ilinde kongre ve bilimsel faaliyetlere ağırlık verilerek eğitim düzeyi yüksek turistlerin burada ağırlanması yolu ile hem kongre turizmine bir zemin oluşturmak hem de bu amaçla gelen turistlere yöreyi tanıtarak bir sonraki ziyaret sebeplerini çeşitlendirmek mümkün olabilecektir.

Mevcut göstergelerden elde edilen sonuçlardan hareketle Rize iline çeşitli amaçlar ile ziyarete gelen, eğitim ve gelir düzeyi birbirinden farklı yerli ve yabancı turistlerin yöredeki ortalama kalış süresinin, Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmüştür. Bu durumun, bir bölgede turizmin gelişmesinin ön koşulu olan alt ve üst yapı olanakları bakımından Rize ilinin yetersiz kalışından kaynaklanması muhtemeldir. Bu halin bilincinde olan yerel yönetimler gerekli çalışmalara başlamış ancak Rize halkı ve medyanın da dile getirdiği üzere çalışmalara gereken hız kazandırılmamıştır. Tamamlanamayan temel düzeydeki alt yapı çalışmaları, üst yapının oluşturulmasına da engel olmakta ve bölgenin turizm sektöründen hak ettiği kar düzeyine ulaşması gecikmektedir. Her geçen sene daha fazla misafir ağırlayabilecek ve gelen turistlerin ilgisini canlı tutarak daha çok geceleme yapmasını sağlayacak doğal çekiciliklere sahip Rize ilinde uzunca süredir var olan olumsuzlukların giderilmesi, mevcut potansiyelin beşeri dokunuşlarla destelenerek onlara turistik nitelik kazandırılması ile bölge turizminin canlanması ve gelişmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Atasoy, M., Reis, S. ve Sancar, C. (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara, 11 – 15.
- Bakırcı, M. (1990). Doğu Karadeniz’de Yayla Turizmi. Turizm Dünyası Dergisi, 2(15), 45-48.
- Doğan, H. Z. (2004). Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri. Detay Yayıncılık: Ankara
- Koksal, A. (13-17 Ekim 1988). Karadeniz Bölgesinin Turizm Coğrafyası. Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri Samsun.
- Kurdoğlu, O. ve Bektaş, V. (15-17 Ekim, 2015). Korunan alanlarda turizmden kaynaklanan sorunlar: Kaçkar Dağları Milli Parkı örneği. IV. Ormanlıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, Trabzon.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2011). KTKGB ve turizm merkezleri. Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. 22.08.2016 tarihinde <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html> sitesinden alınmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (2014). Konaklama, Tesise geçiş ve geceleme formları. 20.08.2016 tarihinde <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9871/konaklama-tesise-gelis-ve-geceleme-formlari.html> sitesinden alınmıştır.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (2011). Korunan alanlar ve iklim değişikliği Türkiye ulusal stratejisi. 20.08.2016 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/environment_energy/protectedareas.html sitesinden alınmıştır.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (2013). Rize Doğa Turizmi Master Plan Taslağı. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Rize Ticaret ve Sanayi Odası (2016). Rize hakkında. 20.08.2016 tarihinde <http://rizetso.org.tr/> sitesinden alınmıştır.
- Somuncu, M. (1991). Rize-Ayder Yaylasında Turizm, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1(4), 268.
- Sümer, G. Ç. (2014). Rize’de kentleşme süreci. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (1), 163-183.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAB). (2014). Rize il istatistikleri 2014. İzleme ve Değerlendirme Koordinatörlüğü, Giresun.
- TÜRSAB (2014). Kış turizmi raporu. 19.08.2016 tarihinde http://www.tursab.org.tr/dosya/12196/tursab-kis-turizmi-raporu119314251845-1_12196_3978793.pdf sitesinden alınmıştır.

ÇAMLIHEMŞİN İLÇE MERKEZİNDE YERLİ HALKIN TURİZME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Elif ACUNER¹ Ahmet TAYFUN²

ÖZET

Yerli halkın turizme ilişkin sahip olduğu algı ve tutumlar turizmden nasıl etkilendiği veya nasıl fayda sağladığına göre değişecektir. Gelişmeye ve genişlemeye devam eden bir sektör olarak turizmin özellikle geliştiği bölgenin yerli halkı ve çevresine olan etkilerine artan bir merak söz konusudur. Bu çalışmanın temel amacı, Çamlıhemşin ilçe merkezinde yaşayan yerli halkın turizme ilişkin görüşlerini saptamaktır. Çalışmada nicel araştırma türlerinden Tarama Araştırması'nın Kesitsel Tarama türü kullanılmıştır. Çalışmanın evreni Çamlıhemşin ilçe merkezinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Çalışmada verileri toplamak için Williams ve Lawson'un (2001) yerli halkın turizme ilişkin görüşlerini belirlemek üzere geliştirdikleri anketten faydalanılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler; yerli halkın Çamlıhemşin'de turizm endüstrisinin varlığından memnun olduğunu ancak turizmden yeterli ekonomik faydanın sağlanamadığını ve devletin yatırım ve denetleme açısından daha fazla destek vermesi gerektiğine yönelik beklentileri ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerli Halk, Turizm Planlaması, Çamlıhemşin.

1 Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi, elif.acuner@erdogan.edu.tr.

2 Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, tayfun@gazi.edu.tr.

ABSTRACT

The perception and attitudes of local people towards tourism will depend on how they are affected by tourism or get the benefit. Tourism is a growing and continuing to expand. So there is a curiosity about the effects of tourism on local people and its environment. The main objective of this study is to determine the thoughts of local people in Çamlıhemşin. The cross-sectional scanning method, one of scanning methods of quantitative research methods, was used in this study. The population of the study is the local people who live in the Çamlıhemşin city center. The data collection tool is the survey that was developed by Williams and Lawson (2001) to determine the thoughts of local people about tourism. The collected data shows that local people are contented, but they think that they can not get enough economic benefits from tourism. They expect that the government has to give more support about investment and inspection.

Keywords: Local People, Tourism Planning, Çamlıhemşin.

GİRİŞ

Günümüzde turizm, birçok ülke ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Turizm ekonomik olduğu kadar sosyal gelişim aracı olarak da önemli bir role sahiptir. Geliştiği bölgeye ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkileri olan turizmin bu etkileri başta yerli halk olmak üzere tüm paydaşlara olumlu yansiyebileceği gibi olumsuz da yansiyabilmektedir. Yani turizm geliştiği bölgenin yerli halkının yaşam kalitesini yükseltebileceği gibi düşürebilecektir de (Andereck vd., 2005:1056-157). Diğer taraftan bölgeye gelen ziyaretçiler yerli halkla gerçekleştirdikleri iletişim ve etkileşim sonucu; yerli halkın kültürünü, giyim tarzını, yaşam şekli ve alışkanlıklarını, fikir ve davranışlarını tüketim alışkanlıklarını ve ilişkilerini etkileyebilmektedirler (Tayfun, 2002:2). Çünkü ziyaretçiler yerli halk için farklı inanç, kültür, tutum ve alışkanlıklara sahip yabancıdır.

Yerli halkın bölgeyi ziyaret edenleri algılamaları ile birbirlerini algılamaları farklıdır (Ünlüönen ve Tayfun, 2003:138). Gelişmeye ve genişlemeye devam eden bir sektör olarak turizmin özellikle geliştiği bölgenin yerli halkı ve çevresine olan etkilerine artan bir merak söz konusudur. Turizmin yerli halk üzerindeki etkileri ya da başka bir deyişle yerli halkın turizmden nasıl etkilendiği veya fayda elde ettiği sorusunun cevabı ise yerli halkın turizme yönelik algı ve tutumlarını belirlemektedir. Turizmin yerli halk üzerinde oluşturduğu etkiyi değerlendirmek ve

anlamak turizmin uzun dönemde başarısını (Diedrich ve García-Buades, 2009:512) ve sürdürülebilirliği sağlamak (Tosun ve Timothy, 2003:5) ve daha iyi bir destinasyon yönetimi gerçekleştirmek açısından önemlidir (Cantalops, 2012:2). Destinasyonda turizm başarı ve sürdürülebilirliği yerli halkın aktif desteği ile sağlanabilecektir (Gürsoy vd., 2010:382). Endüstriden elde edilen deneyimler yerli halkın işbirliği, desteği ve katılımı olmadan turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının oldukça zor olduğunu ortaya koymaktadır. (Sarıkaya vd., 2016:57). Ayrıca yerli halk bölgelerinde gerçekleştirilen turizmle ilgili faaliyetlerden en çok ve direkt etkilenen konumdur dolayısıyla yerli halkın turizme yönelik algı ve tutumlarına dikkat edilmesi ve önemsenmesi gerekmektedir (Weaver ve Lawton, 2013:166).

Araştırmacılar 1960'larda turizmin ekonomik ve olumlu etkileri üzerinde, 1970'lerde turizmin negatif sosyo kültürel etkileri üzerinde ve 1980 ile 1990'larda sürdürülebilir turizm adıyla turizmin negatif ve pozitif etkilerinin birlikte değerlendirildiği daha dengeli bir turizm çeşidi üzerinde durmuşlardır (Tatoğlu vd., 2000:746). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi; *"...ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bugün ve gelecekte ortaya çıkabilecek ekonomik, sosyal ve çevresel tüm etkilerin dikkate alındığı bir turizm çeşidi..."* olarak tanımlamamaktadır (UNEP ve WTO, 2005:12). Tanımda destinasyon paydaşlarının tamamının ihtiyaçlarına değiniliyor olması önemlidir. Bir destinasyonda paydaşların anlayışı ve desteği olmadan sürdürülebilir turizm gelişimi neredeyse mümkün değildir (Frauman ve Banks, 2011:129). Destinasyonun önemli paydaşlarından biri olarak yerli halkın turizme bakış açısı bu bağlamda daha da bağlayıcı hale gelmektedir. Yerli halkın turizm algısının şekli ve bu algı şeklinin bölge turizmi etkisi birçok araştırmacı tarafından çalışılmıştır (Belise ve Hoy, 1980; Allen vd., 1988; Ap, 1992; Besculides vd., 2002; Horn ve Simmons, 2002; Harrill, 2004; Tosun, 2004; Anderek vd., 2005; Andriotis, 2005; Gnanapala ve Karunathilaka, 2016). Bunun temel sebebi ise yerli halkın turizmle ilgili olumsuz tutum ve davranışlarının olması destinasyon turizminin başarısını ve sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilemesidir (Var vd., 1977; Belise ve Hoy, 1980; Ap, 1992; Patula, 1996; Sırakaya vd., 2002; Harrill, 2004; Sharma ve Dyer, 2012). Literatürde ayrıca yerli halkın turizme yönelik görüşlerinin destinasyonun yaşam dönemine göre değişiklik gösterebileceği yine aynı destinasyonda farklı turizm türlerine olan tutum ve algının farklılık gösterebileceğine yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada; çalışma alanında

bulunan yerli halkın genel olarak turizme ilişkin görüşlerinin saptanması hedeflenmiştir.

Turizm bölge ziyaretine dayanan bir faaliyet olarak yerli halktan izole var olamayacaktır, bu sebeple herhangi birinde var olan bir değişim diğerini de etkilediği turizm ve yerli halk birlikte ele alınmalıdır (Beeton, 2006:16). Doxey (1975) geliştirdiği “*kızgınlık modeli*’nde” bir destinasyonda turizmin “*hoşnutsuluk, ilgisizlik, kızgınlık, karşıtlık*” şeklinde dört evreden geçtiğini savunmuştur. Daha sonra model Long vd. (1990) tarafından geliştirilmiş ve yazarlar; yerli halkın destinasyonda turizm gelişiminin ilk dönemlerinde olumlu tutum benimserken ilerleyen evrelerde kademeli olarak yerli halkın tutumunun olumsuz bir hal aldığı ileri sürmüşlerdir. Butler’ın (1980) geliştirdiği “*yaşam dönemi modeli*’nde” ise; bir destinasyonda turizm geliştikçe yerli halkın ziyaretçilere olan olumlu tutumlarının azalmasının beklendiğini savunulmuştur ve modelde yaşam dönemleri; “*patlama, içirme, gelişme, pekişme, durgunluk, düşme/yeniden canlanma*” şeklinde sınıflandırılmıştır. Akis vd. (1996) çalışmalarında turistlerle daha fazla iletişim içerisinde olan yerli halkın turizme karşı olumlu tutum geliştirme eğilimde olduğunu belirtmişlerdir. Wall (1996) çalışmasında, yerli halkın turizme karşı tutumlarının turizm merkezine olan uzaklığa göre ve endüstriye aşinalık düzeyine göre değişiklik göstereceğini belirtmiştir. Besculides vd. (2002) çalışmalarında, bölgeye olan bağlılık, bölgede ikame süresi ve turizme olan ekonomik bağımlılık gibi sosyal ve ekonomik faktörler yerli halkın turizme yönelik algı ve tutumlarını etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Horn ve Simmons (2002) çalışmalarında, yerli halkın destinasyonda gelişen turizme kontrol etkisinin olmadığını hissetmesinin turizme karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olduğunu ancak yerli halkın turiste oranla daha kalabalık olması durumunda turizm yerli halk kontrolünde algılanacağını ve dolayısıyla bu durumda olumlu tutum geliştirileceğini belirtmişlerdir. Yazarlar ayrıca destinasyonda hızlı bir değişim durumu söz konusu ise turizme yönelik algının genelde olumsuz olacağını belirtmişlerdir. Gnanapala ve Karunathilaka (2016) çalışmalarında, turizm özellikle yerli halkın turizm gelişim faaliyetlerine yüksek katılım gösterdiği destinasyonlarda, ekonomik, çevresel, sosyal, ve kültürel açıdan değişikliklere neden olduğunu belirtmişlerdir. Moyle vd. (2010) çalışmalarında özellikle yerli halkta turizme olan ekonomik bağımlılık yüksek ise; Chazapi vd. (2006) turizmden elde edilen ekonomik fayda yüksek ise turizme olumlu tutum benimsendiğini belirtmişlerdir. Castillo Canalejo vd. (2016) çalışmalarında turist ve yerli halk arasındaki ilişki yerli

halkın turizme karşı benimsediği tutumu etkileyen bir diğer faktördür diyerek; yerli halk, turist ve turizmle olan ilişkisinde olumlu bir denge kurabilirse turizm gelişimi konusunda daha olumlu bir tutum içerisinde olacaktır sonucuna ulaşmışlardır. Brida vd. (2011) çalışmalarında, yerli halkın turizme ilişkin sahip olduğu algı ve tutumlarda homojen gruplar oluşturmadığını; turizmden elde edilen faydanın katlanılan maliyetten büyük olduğu durumlarda algı ve tutumların olumlu olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Mason ve Cheyne (2000) ile Weaver ve Lawton (2001) gibi bazı araştırmacılar çalışmalarında demografik özelliklerin turizme karşı benimsenen tutumları etkilediğine yönelik bulgular elde ederken, Liu ve Var (1986) ile Perdue vd. (1987) gibi bazı araştırmacılar ise çalışmalarında demografik özelliklerin turizme karşı benimsenen tutumda önemli bir farklılık oluşturmadığına dair bulgular elde etmişlerdir.

Bahsi geçen çalışmalardan ötürü yerli halkın turizmle ilgili algılarını ve turizme karşı benimsedikleri tutumları etkileyen faktörleri; turizme ekonomik bağımlılık, turizme doğrudan katılım, bölgede ikame süresi, turizm merkezine olan uzaklık, bölgeye bağlılık düzeyi, yerli halk ve turist etkileşim sıklığı ile iletişim şekli, bölgede turizmden kaynaklı değişim hızı, yerli halkın bölge turizmine kontrol şansı, demografik özellikler ve destinasyon yaşam dönemi olarak sıralamak mümkündür.

Yerli halk turizmi, sosyal değişim açısından yani sağlanan hizmetler karşılığında beklenen fayda ve gerçekleşen maliyet arasındaki denge ile değerlendirmektedir (Ap, 1992:670). Yerli halk, bölgelerinde turizmin olumlu ya da olumsuz etkilerinin farkında olmakta ve ardından fayda maliyet analizi sonucu turizme karşı algı ve tutum geliştirmektedir (Andriotis ve Vaughan, 2003:172). Doğru bir turizm planı ile yerli halkın öncelikle bölgede yürütülen turizm faaliyetlerini anlaması ve akabinde bu faaliyetlere dâhil olması turizmin pozitif etkilerini güçlendirecek ve negatif etkilerin minimize edilmesine yardımcı olacaktır (Tayfun ve Kılıçlar, 2004:3). Yerli halk turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin sağladığı faydaların zararlarından yüksek olduğuna ikna olduğu durumda turizme destek verecek ve hatta turizme dâhil olacaktır (Getz, 1994:175). Eğer yerli halkın niçin turizmi desteklediği ya da turizme karşı çıktığı bilinirse, olumsuz sosyal etkiler azaltılarak yerli halkın turizmden elde ettiği fayda alanları desteklenebilecektir. Böylece ev sahibi toplumun destinasyondaki turizm etkilerinden kaynaklı yaşam kalitesi arttırılabilir ya da en azından muhafaza edilebilecektir (Williams ve Lawson, 2001:271). Toplumun yerli değerlerinin entegre edilmediği ve yerli halkın katılımının sağlanmadığı bir turizm gelişimi yine yerli

halka ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel zararlar verebilecektir (Chili, 2015:153). Yerli halkın destinasyondaki turizme destek tutumları ve algıları o destinasyondaki turizmin geleceği için çok önemlidir. Aksi takdirde destinasyonda yeni turistik yatırımların yapılması ve işletilmesinde birçok sıkıntı yaşanması muhtemeldir (Erotokritakis ve Andriotis, 2006:2).

AMAC

Bir bölgede turizm gelişiminin amacı; faydaları mümkün olan en üst seviyeye çıkararak, olumsuz etkileri en düşük seviyeye indirmektir. Destinasyon için yapılan turizm gelişim planları paydaşların tamamının beklenti ve ihtiyaçlarını karşılar özellikte olmalıdır. Destinasyonun en önemli paydaşlarından birisi olan yerli halkın bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerine ilişkin görüşleri turizm planların yapılmasında en önemli verilerden bir tanesidir. Keza daha önce belirtildiği üzere yerli halkın desteğinin alınmadığı bir turizmin başarılı ve sürdürülebilir olması çok söz konusu değildir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı Çamlıhemşin ilçe merkezinde yerli halkın turizme ilişkin görüşlerini belirlemektir. Çalışma alanı olarak seçilen Çamlıhemşin, sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerle Karadeniz Bölgesi'nin en karakteristik özelliklerini taşıyan, Rize'nin turizm potansiyeli en yüksek ilçelerindedir. Çamlıhemşin ilçesinin büyük bir kısmını korunan alanlar oluşturmaktadır. Çamlıhemşin'in turistik değerleri; Kaçkar Dağları Milli Parkı, Ayder Yaylası ve Turizm Merkezi, yayla kültürünü yaşatan el değmemiş yaylalar, şelaleler, flora, fauna, Zil Kalesi, tarihi taş köprüler ve konaklar şeklinde sıralanabilir. Ayrıca ilçe; yöresel mutfak kültürü, yöresel halk dansları ve müzikleri, geleneksel el sanatları ve örf ve adetleriyle kendine has özelliklerini korumaktadır. Çamlıhemşin'de dağ ve doğa yürüyüşü (trekking), yayla turizmi, dağcılık, bitki inceleme, kuş gözlemciliği, akarsu turizmi (rafting- kanoculuk), dağ ve kış sporları (kayak-heliski), jeep safari, foto safari, bisiklet turizmi, kamp ve karavan turizmi, sportif olta balıkçılığı gibi birçok alternatif turizm faaliyeti gerçekleştirilebilmektedir. İlçe; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2023 projeksiyonunda "Yayla Koridoru" olarak belirlenen gelişim koridoru içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda ilçede turizmin çeşitlendirilmesi için; kamp, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlı çalışmalar yapılması adına çalışmalar yürütülmektedir.

YÖNTEM

Çalışmada bir konuya ilişkin katılımcı görüşlerini belirlemeye olanak tanıyan betimleyici araştırma yöntemlerinden birisi olan Tarama Araştırması'nın Kesitsel Tarama türü kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı Çamlıhemşin'de yerli halkın turizme ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Araştırma Problemi; Çamlıhemşin ilçe merkezinde yerli halkın turizme ilişkin görüşleri nasıldır?

Çalışmanın evrenini Çamlıhemşin ilçe merkezi yerli halkı oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem belirlemede olasılıklı örneklem belirleme yöntemlerinden basit tesadüfi örneklem belirleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada $\alpha=0,05$ birinci tip hata seviyesinde, %90 güven aralığında çalışılmıştır. Buna göre çalışmanın evreni 1594 (TÜİK, 2016) örnekleme ise 94 kişidir. Çalışma alanında 120 katılımcının anketi cevaplaması sağlanmıştır. Cevaplanan anketlerin 6 tanesi elenerek 114 anket istatistiki analize dâhil edilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyet dağılımı %49,1 kadın ve %50,9 erkek şeklindedir. Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde 25-35 yaş arası %25,4 ve 36-45 yaş arası %25,4 ile toplam katılımcıların yarısını oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri ile ilgili verilere göre; önlisans %18,4, lisans %17,5, yüksek lisans %3,5 ve doktora %1,8 olmak üzere toplamda %41,2'sinin yüksek öğrenim mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2 katılımcıların Çamlıhemşin ilçesindeki ikame sürelerini göstermektedir. Buna göre katılımcıların %53,5'i yirmi yıldan fazla ve %14,9'u 16-20 arasında Çamlıhemşin'de ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların sadece %7,9'u bir yıldan az süredir Çamlıhemşin'de ikamet etmektedirler.

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Verileri elde etmek üzere Williams ve Lawson'un (2001) yerli halkın turizme ilişkin görüşlerini belirlemek üzere yaptıkları çalışmaları için geliştirdikleri anket kullanılmıştır. Anket bölge özelliklerine hâkim turizm akademisyenleri tarafından bölgenin özelliklerine ve çalışmanın amacına göre revize edilerek son haline getirilmiştir. Bu bağlamda anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcılarla ilgili demografik veriler ve katılımcıların Çamlıhemşin'de ikame süreleri yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların Çamlıhemşin'de gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerini belirlemek üzere yirmi altı yargı cümlesi bulunmaktadır. Katılımcıların belirlenen yirmi altı yargı cümlesine katılım

düzeyi beşli likert ölçeği kullanılarak derecelendirilmiştir. Çalışmada öncelikle ön test uygulamasına gidilerek güvenilirlik analizi yapılmıştır. 30 anket üzerinden gerçekleştirilen analizde Cronbach's Alpha değeri $\alpha=0,75$ olarak bulunmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri (n=114)

Demografik Değişkenler	Değişken Grupları	(f)	%
Cinsiyet	Kadın	56	49,1
	Erkek	58	50,9
Yaş	18'den küçük	9	7,9
	18 - 25	17	14,9
	26 - 35	29	25,4
	36 - 45	29	25,4
	46 - 55	17	14,9
	56 - 65	7	6,1
	65'ten fazla	6	5,3
	Eğitim	Okuma yazma bilmeyen	1
İlkokul		16	14
İlköğretim		9	7,9
Lise		41	36
Önlisans		21	18,4
Lisans		20	17,5
Yüksek lisans		4	3,5
Doktora		2	1,8

Tablo 2: Katılımcıların Çamlıhemşin'de ikame süreleri (n=114)

Süre	(f)	%
1 yıldan az	9	7,9
1 - 5 yıl	7	6,1
6 - 10 yıl	12	10,5
11 - 15 yıl	8	7
16 - 20 yıl	17	14,9
20 yıldan fazla	61	53,5

Çalışmada öncelikle katılımcıların demografik özellikleri ve bölgedeki ikame süreleri yüzde ve frekans dağılımları alınarak verilmiştir. Daha sonra yerli halkın Çamlıhemşin'de gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin yüzde ve frekans dağılımların ve ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yerli halkın turizme ilişkin görüşlerinin belirtildiği Tablo 3'te "Çamlıhemşin 'de turizmin doğal çevre üzerine zararlı etkileri oldukça azdır." ($\bar{x}=4,17$), "Çamlıhemşin 'de gerçekleştirilen turizm faaliyetleri gürültü kirliliğine neden olmaktadır." ($\bar{x}=4,17$), "Çamlıhemşin 'deki turizm faaliyetleri devlet tarafından daha fazla denetlenmelidir." ($\bar{x}=4,11$), "Turizm nedeniyle inşa edilen binalar Çamlıhemşin 'in görünümünü olumsuz yönde etkilemektedir."

Tablo 3: Yerli halkın Çamlıhemşin turizmine ilişkin görüşleri (n=114)

Yargılar	Hiç Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kısmen Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Tamamen Katılmıyorum (%)	\bar{x}	s.s.
Çamlıhemşin'de turizm endüstrisinin varlığından memnunum.	15,8	15,8	21,1	31,6	15,8	3,16	1,314
Turizm endüstrisi Çamlıhemşin yerli ekonomisine katkı sağlamaktadır.	3,5	5,3	14,9	42,1	34,2	2,54	1,371
Turizm Çamlıhemşin 'deki turizm işletmelerinin hizmet kalitesinin gelişmesini sağlamaktadır.	5,3	17,5	31,6	27,2	18,4	3,56	1,255
Turizm endüstrisi yerli halkın yaşam kalitesini artırmaktadır.	7	17,5	31,6	31,6	12,3	2,54	1,371
Turizm endüstrisinin mevcut durumu Çamlıhemşin 'de iş olanaklarının artmasını sağlamıştır.	0,9	3,5	21,1	50,9	23,7	3,93	0,817
Turistleri Çamlıhemşin 'e çekmek için yapılan tanıtımlar faydalı yatırımlar olarak değerlendirilebilir.	3,5	7	28,9	37,7	22,8	3,69	1,014
Çamlıhemşin 'in turistlere yönelik tanıtımlardaki imajından memnunum.	13,2	14,9	30,7	26,3	14,9	3,15	1,235
Çamlıhemşin 'e gelen turist sayısının giderek artmasını isterim.	12,3	19,3	21,1	14,9	32,5	3,36	1,421
Turistler olmasaydı Çamlıhemşin oldukça sıkıcı bir yer olurdu.	30,7	21,1	24,6	10,5	13,2	2,54	1,371
Turizm endüstrisi, yerli halkın Çamlıhemşin ile iftihar etmelerini sağlamaktadır.	4,4	14	28,1	40,4	13,2	3,44	1,031
Turizm Çamlıhemşin 'de kültürel aktivitelerin gelişmesini desteklemektedir.	7	14,9	22,8	40,4	14,9	3,41	1,127

Çamlıhemşin 'deki turizm endüstrisi yerli halk için de sosyo-kültürel fırsatlar sunmaktadır.	5,3	10,5	31,6	33,3	19,3	3,51	1,083
Çamlıhemşin 'de turizmin doğal çevre üzerine zararlı etkileri oldukça azdır.	30,7	23,7	24,6	13,2	7,9	4,17	1,083
Turizm endüstrisindeki ücret ve çalışma koşullarından dolayı bu sektörde çalışmak isterim.	19,3	20,2	28,9	16,7	14,9	3,56	1,255
Çamlıhemşin 'deki altyapı faaliyetleri turizm sayesinde gelişme göstermektedir.	16,7	14,9	29,8	22,8	15,8	3,06	1,299
Çamlıhemşin 'deki turizm faaliyetleri devlet tarafından daha fazla denetlenmelidir.	3,5	6,1	17,5	21,9	50,9	4,11	1,116
Çamlıhemşin 'de devletin turizm alanındaki yatırımlarının daha fazla olması gerekmektedir.	3,5	9,6	17,5	29,8	39,5	3,92	1,130
Çamlıhemşin 'de turizm endüstrisi trafik ve park problemlerine neden olmaktadır.	1,8	4,4	22,8	17,5	53,5	2,54	1,371
Çamlıhemşin 'de gerçekleştirilen turizm faaliyetleri gürültü kirliliğine neden olmaktadır.	5,3	19,3	20,2	24,6	30,7	4,17	1,038
Turizm nedeniyle inşa edilen binalar Çamlıhemşin 'in Görünümünü olumsuz yönde etkilemektedir.	4,4	4,4	15,8	28,9	46,5	4,09	1,094
Turizm Çamlıhemşin 'de yaşam maliyetlerini arttırmıştır.	1,8	8,8	19,3	29,8	40,4	3,98	1,056
Turizm Çamlıhemşin 'de suç oranının artmasına neden olmaktadır.	26,3	32,5	20,2	12,3	8,8	2,45	1,249
Turistlerle kurulan etkileşim yerli halkın başka kültürlere karşı daha hoşgörülü olmasını sağlar.	9,6	8,8	21,1	51,8	8,8	3,41	1,087
Çamlıhemşin 'e gelen yabancı turistlerle mümkün olduğunca az iletişime geçmek istiyorum.	22,8	43	15,8	11,4	7	2,37	1,162
Turistler yerli halka karşı saygılı davranmalıdırlar.	3,5	9,6	17,5	27,2	42,1	3,95	1,143
Turizm yüzünden, kendimi bazen bölgede yabancı gibi hissediyorum.	28,9	28,9	14,9	12,3	14,9	2,55	1,409

($\bar{x}=4,09$), "Turizm Çamlıhemşin 'de yaşam maliyetlerini arttırmıştır."

($\bar{x}=3,98$), "Turistler yerli halka karşı saygılı davranmalıdırlar." ($\bar{x}=3,95$),

"Turizm endüstrisinin mevcut durumu Çamlıhemşin 'de iş olanaklarının

artmasını sağlamıştır.” ($\bar{x}=3,93$), “Çamlıhemşin ‘de devletin turizm alanındaki yatırımlarının daha fazla olması gerekmektedir”. ($\bar{x}=3,92$), “Turistleri Çamlıhemşin ‘e çekmek için yapılan tanıtımlar faydalı yatırımlar olarak değerlendirilebilir.” ($\bar{x}=3,69$), “Turizm endüstrisindeki ücret ve çalışma koşullarından dolayı bu sektörde çalışmak isterim.” ($\bar{x}=3,56$), “Turizm Çamlıhemşin ‘deki turizm işletmelerinin hizmet kalitesinin gelişmesini sağlamaktadır.” ($\bar{x}=3,56$), “Çamlıhemşin ‘deki turizm endüstrisi yerli halk için de sosyo-kültürel fırsatlar sunmaktadır. ($\bar{x}=3,51$) yargılarına katılım yüksektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerli halkın turizme ilişkin sahip olduğu algı ve tutumlar turizmden nasıl etkilendiği veya nasıl fayda sağladığına göre değişecektir. Yerli halk turizmden elde ettiği faydanın turizm sebebiyle katlanmak zorunda olduğu maliyetten büyük olduğuna inanırsa turizme karşı olumlu tutum geliştirecektir. Yerli halkın turizme karşı geliştirdiği olumlu tutum ise yerli halk tarafından çevrelenen ya da yerli halka entegre olan ziyaretçilerin destinasyonda elde ettiği deneyimin iyi olmasını sağlayacaktır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Çamlıhemşin’de yerli halkın turizm endüstrisinden genel olarak memnun olduğu yönündedir ve turist sayısının giderek artmasına da olumlu yaklaşılmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre; yerli halk turizm endüstrisinde çalışmak istediğini, endüstrinin altyapıyı desteklediğini söylemiş ancak yeterli ekonomik faydanın sağlanmadığını belirtmiştir. Hatta mevcut turizm yapılanmasının bölgede yaşam maliyetlerini yükselttiği belirtilen bir diğer önemli husustur. Ayrıca turizmin devlet tarafından daha fazla desteklenmesi gerektiği ve yine devletin daha fazla yatırım yapması gerektiği belirtilmiştir. Bu sonuçları destekler şekilde turizm endüstrisinin yaşam kalitesini yükselttiği görüşüne düşük bir katılım söz konusudur. Yerli halkın turizme karşı desteğinin sağlanmasında en temel faktör ekonomik fayda elde edilmesidir. Bu bağlamda yatırım, istihdam ve her türlü mal ve hizmet ihtiyacının öncelikle bölgeden sağlanmasına özen gösterilmeli ve başta devlet olmak üzere tüm paydaşların endüstrinin gelişmesi için yeterli desteği sağlaması gerekmektedir. Çalışma sonuçları katılımcıların mevcut turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklara zarar vermediğini düşündüklerini ancak turizm faaliyetlerinin görüntü ve gürültü kirliliğine neden olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Çamlıhemşin’de ağırlıklı olarak doğa temelli turizm çeşitleri gerçekleştirilmektedir. Bu hassas alanları sermaye olarak kullanan turizm işletmeleri koruma kullanma dengesini sağlamalı ve bu konuda

yerli halka bilgilendirme yaparak halkın desteğini almalıdırlar. Özellikle doğa temelli turizm çeşitlerinde paydaşların tamamının yerine getirmesi gereken sorumluluklar mevcuttur. Yerli halkın desteğinin sağlanması için başta turistler olmak üzere diğer paydaşların da sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Çamlıhemşin’de bir diğer önemli turizm potansiyeli yöre kültürüdür (mutfak, müzik, kıyafet, halk oyunları...vs).Yerli halkın uzun dönemde fayda sağlamsı tüm kültür öğelerinin korunması hatta geliştirilmesine bağlıdır. Çamlıhemşin ile ilgili yapılan tanıtımlar faydalı bulunmuş ve mevcut imaj olumlu değerlendirilmektedir. Çalışma sonuçları yerli halkın bölgeleri ile iftihar ettiklerini göstermektedir. Katılımcılar bölgelerinde turizmin sosyo-kültürel açıdan faydalar sağladığını ve turizmin genel olarak farklı kültürlerle karşı hoşgörü düzeyini arttırdığını belirtmişlerdir. Turistlerle mümkün olduğunca az iletişime geçmek istiyorum ve turistler sebebiyle bölgemde kendimi yabancı hissediyorum yargılarına katılımın düşük olması, bölge halkının turizm endüstrisinden memnuniyet durumunu desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- Akis, S., Peristianis, N., & Warner, J. (1996). Residents' attitudes to tourism development: The case of Cyprus. *Tourism Management*, 17(7), 481-494.
- Allen, L.R., Long, P.T., Perdue, R.R. & Kieselbach, S. (1988). The impact of tourism development on residents' perceptions of community life. *Journal of Travel Research*, 27(1), 16-21.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. , & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.
- Andriotis, K. (2005). Community groups' perceptions of and preferences for tourism development: evidence from Crete. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 29(1), 67-90.
- Andriotis, K. & Vaughan, R.D. (2003). Urban residents' attitudes toward tourism development: The case of Crete. *Journal of Travel Research*, 42, 172-185.
- Ap, J. (1992). Residents' perceptions of tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19(4), 665-690.
- Belisle, F. J., & Hoy, D. R. (1980). The perceived impact of tourism on residents. A case study in Santa Marta, Columbia. *Annals of Tourism Research*, 7(1), 83-101.
- Beeton, S. (2006). *Community development through tourism*. Collingwood, Australia: Landlinks.
- Besculides, A., Lee, M. E., & McCormick, P. J. (2002). *Resident's perceptions of the cultural benefits of tourism*. *Annals of Tourism Research*, 92(2), 303-319.
- Brida, J.G., Disegna, M. & Osti, L. (2011). Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies in a small mountain community. *Benchmarking: An International Journal*, 18(3), 359-385.
- Butler, R.W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24(1), 5-12.
- Cantalops, A. S., Cardona, J. R., Muntaner , R. E. & Amengual, R. P. (2012). Segmenting residents' attitudes towards tourism: The case of Ibiza. 2. *Advances in Hospitality and Tourism Marketing & Management Conference (AHTMMC)*, Corfu, Greece, 1-7.
- Castillo Canalejo, A. M., Núñez Tabales, J. M. & Sánchez Cañizares, S. M. (2016). Local community' perceptions on tourist impacts and associated development: A case study on Sal and Boa Vista Islands. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(1), 383-394.
- Chazapi, K. & Sdrali, D. (2006). Residents' perceptions of tourism impacts on Andros Island, Greece. *Transactions on Ecology and the Environment*, 97, 127-136.
- Chili, N.S. (2015). Perceptions and attitudes of the community towards tourism impacts and sustainable development. The case study of eMpophomeni in Pietermaritzburg (South Africa). *Problems and Perspectives in Management*, 13(3), 151-159.
- Diedrich, A. & García-Buades, E. (2009). Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism Management*, 30, 512-521.

- Doxey, G.V. (1975). A causation theory of visitor-resident irritants, methodology, and research inferences. Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research association. San Diego, CA: Travel and Tourism Research Association, 195-198.
- Erotokritakis, K. & Andriotis, K. (2006). Residents' perceptions towards tourism in a rural Cretan community. *International Conference of Trends, Impacts and Policies on Tourism Development*, Crete, Greece.
- Frauman, E. & Banks, S. (2011). Gateway community resident perceptions of tourism development: Incorporating importance-performance analysis into a limits of acceptable change framework. *Tourism Management*, 32, 128-140.
- Getz, D. (1994). Residents' attitudes towards tourism: A longitudinal study in Spey Valley, Scotland. *Tourism Management*, 15(4), 247-258.
- Gnanapala, A. C. & Karunathilaka, T. P. (2016). Community perception on tourism development and its impacts: A study on Passikudha, Sri Lanka, *Tourism, Leisure and Global Change*, 3, 164-178.
- Gürsoy, D., Chi, C.G. & Dyer, P. (2010). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: The case of Sunshine Coast, Australia, *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394.
- Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: A literature review with implications for tourism planning. *Journal of Planning Literature*, 18(3), 251-266.
- Horn, C., & Simmons, D. (2002). Community adaptation to tourism: Comparisons between Rotorua and Kaikoura, New Zealand. *Tourism Management*, 23, 133-143.
- Liu, J.C., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.
- Long, P.T., Perdue, R.R. & Allen, L. (1990). Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. *Journal of Travel Research*. 28(3), 3-9.
- Mason, P. & Cheyne, J. (2000). Residents' attitudes to proposed tourism development. *Annals of Tourism Research*, 27(2), 391-411.
- Moyle, B.D., Croy, W.G. & Weiler, B. (2010). Community perceptions of tourism: Bruny and Magnetic Islands, Australia. *Journal of Tourism Research*, 15(3), 353-366.
- Perdue, R.R., Long, P.T., & Allen, L. (1987). Rural resident tourism perceptions and attitudes. *Annals of Tourism Research*, 14(3), 420-429.
- Tatpöglü, E., Erdal, F., Özgür, H. & Azaklı, S. (2000). Resident perceptions of the impacts of tourism on a Turkish resort town. *First International Joint Symposium on Business Administration in the New Millennium, Gökçeada-Çanakkale, Turkey*, 745-755
- Tayfun, A. (2002). Turist yerli halk etkileşimi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-11.

- Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Tosun, C. (2006). Expected nature of community participation in tourism development. *Tourism Management*, 27, 493-504.
- Tosun, C. & Timothy, D. J. (2003). Arguments for community participation in the tourism development process. *The Journal Of Tourism Studies*, 14(2), 2-15.
- Sharma, B. & Dyer, P. (2012). A longitudinal study of the residents' perception of tourism impacts using data from the sunshine coast Australia. *PASOS. Revista de Turismo y Patrimonia Cultural*, 10(2), 37-46.
- Sırakaya, E., Teye, V., & Sönmez, S. (2002). Understanding resident's support for tourism development in the central region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41, 57-67.
- UNEP (United Nations Environment Programme) & WTO (World Tourism Organization). (2005). Making tourism more sustainable: A Guide for Policy Makers. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>, Erişim Tarihi: 14.06.2016
- Ünlüöner, K. & Tayfun, A. (2003). Turistlerin yerli halkın tüketim davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 133-150.
- Wall, G. (1996). Perspectives on tourism in selected Balinese villages. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 123-137.
- Weaver, D.B., Lawton, L.J. (2001). Resident perceptions in the urban - rural fringe. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 439-458.
- Weaver, D.B., Lawton, L.J. (2013). Resident perceptions of a contentious tourism event. *Tourism Management*, 37, 165-175.
- Williams, J. & Lawson, R. (2001). Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 269-290.
- Var, T., Beck, R.A.D., & Loftus, P. (1977). Determination of touristic attractiveness of the touristic areas in British Columbia. *Journal of Travel Research*, 15(3), 23-29.

AFYONKARAHİSAR'DA TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ KAPSAMINDA KIRSAL TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet BAYTOK¹ Elbeyi PELİT² Musa KARAÇOR³
Şerif Ahmet DEMİRDAĞ

ÖZET

Kırsal alanların turizme kazandırılması ve geliştirildiği bölgenin ekonomik kalkınmasında büyük öneme sahip olan kırsal turizm, aynı zamanda kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayarak kırsal bölgelerin sosyo-kültürel ve doğal kaynaklarını koruyan ve geliştiren bir turizm çeşididir. Bu araştırmanın amacı Afyonkarahisar ilinde kırsal turizm potansiyelinin incelenmesidir. Afyonkarahisar ilinin temel turizm ürünü termal kaynaklar olsa da kırsal turizm uygulamaları ile yeni bir turistik ürün çeşitlendirilmesi oluşturulacaktır. Çalışmada kırsal turizm ile ilgili kavramsal açıklama yapılmış ve kırsal turizm ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi mirası ile kırsal turizme oldukça uygun olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte ilde kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilebilmesi için gerekli tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve doğal kaynakların kırsal turizme entegre edilmesinin sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyon Turizmi, Kırsal Alan, Kırsal Turizm,

1 Doç. Dr.

2 Doç. Dr.

3 Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, mkaracor1@gmail.com

ABSTRACT

The rural tourism which has a great importance in economic development of zone by bringing the rural areas in to tourism is a kind of tourism that protects and improves the socio-cultural and natural resources of rural areas with enabling the use of sustainable resources. The aim of this research is to investigate the rural tourism potential in the city of Afyonkarahisar. Although, the basic tourism product is thermal resources in the city of Afyonkarahisar, but also a new tourism product diversification will be created with rural tourism applications. In this research, the rural tourism is defined conceptually and the literature related to rural tourism is reviewed. According to this research, the city of Afyonkarahisar was observed that quite appropriate with its' natural, culutral and historical heritages. However, as a result, the necessary promotional activities should be done for the development of rural tourism and the integration of natural resources should be provided to rural tourism.

Keywords: Tourism of Afyonkarahisar, Rural Areas, Rural Tourism,

GİRİŞ

21. yüzyılda değişen turizm algısının en belirgin özelliği insanların kitlesel turizm çeşitlerinden çok sürdürülebilir ve doğa ile dost turizm çeşitlerine yönelimlerinin artmasıdır. Bu doğrultuda turizmin yaygın olarak tercih edilme sebebi olan kitlesel turizm (deniz, kum, güneş) anlayışının yerine birden fazla bileşeni bünyesinde barındıran alternatif turizm türleri almaktadır. Rekabet koşulları altında pazar paylarını korumak isteyen ülkeler bu değişime hızla uyum sağlamayı sağlayacak tedbirleri almakta ve gelişen yeni turizm çeşitlerinden daha fazla ekonomik ve sosyal fayda sağlamayı hedeflemektedirler. Turizmin gerçekleştirildiği alanlar çok çeşitlidir. Öte yandan gelişen kentleşme anlayışı doğaya duyulan ilgiyi arttırmaktadır. Doğaya duyulan ilgi ve nostalji yaşama duygusu kırsal turizm anlayışının temelini oluşturmaktadır. Kırsal turizm bir turizm çeşidi olarak sadece kırsal bölgelerin ekonomik düzeyini geliştiren bir olgu değil aynı zamanda kadın istihdam oranının artmasını sağlayan, yerel halkın sosyal ve kültürel yönden gelişimini destekleyen, yerel kültürün korunmasına destek olan ve doğal, tarihi, sosyo-kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eden bir turizm çeşididir.

Afyonkarahisar ilinin temel turizm ürünü termal doğal kaynaklardır. Bu kapsamda il Ömer-Gecek bölgesi başta olmak üzere dört bölgeyle ülkemizin önemli termal turizm destinasyonlarından birisi

konumundadır. Turizm ekonomik, sosyal ve doğal kaynaklar üzerindeki etkileri ile her geçen gün önemi artan bir sektör olarak Afyonkarahisar ilinin gelişiminde de önemli rol oynamaktadır. Ancak bir ilde sadece tek bir turizm çeşidine dayalı büyüme hem kaynakların sürdürülebilirliği hem de ekonomik getirinin çeşitlendirilmesi açısından riskli bir durumdur. Bu doğrultuda ürün çeşitlendirmesi kapsamında potansiyeli bulunan diğer turizm çeşitlerinin geliştirilmesi destinasyonlarda özellikle ekonomik faydaların sürekliliği ve farklı talepler oluşturma için zorunludur. Son 20-30 yılda popüler hale gelen turizmde sürdürülebilirlik felsefesi kapsamında önemi artan turizm çeşitlerinden birisi kırsal turizmdir. Kırsal turizm, özellikle az gelişmiş ve kültürel ve doğal kaynaklarını korumuş kırsal alanların turizm potansiyelinin değerlendirilmesinde büyük öneme sahiptir. Ayrıca son dönemlerde değişen turizm algısı ile birlikte insanlar farklı turizm türlerine yönelmeleri kırsal turizm talebini arttırmaktadır. Kırsal turizm turistler açısından çevreyle iç içe olma ve gidilen bölgenin kültürel değerlerinin öğrenme ve yeni deneyimlere açık olma, yerel halk için ise doğal ve kültürel değerlerin korunması, yeni iş alanlarının açılması ve istihdam olanaklarının artması ve ekonomik yönden gelir imkânlarının gelişmesidir. Bu boyutları ile özellikle az gelişmiş bölgeler için istenen bir turizm çeşidi olan kırsal turizm açısından Afyon ili sahip olduğu doğal kaynaklar ve kültürel zenginlik ile kırsal turizm uygulamaları için güçlü bir potansiyele sahiptir. Öte yandan Afyon'da var olan kaynakların kırsal turizm amaçlı değerlendirilmesi, hem mevcut gelişmiş turizm çeşitlerini destekleyecek hem de alternatif turizm alanlarının açılmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda çalışmanın amacı Afyon ilinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik öneriler getirilmesidir. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kırsal turizm ile ilgili gerekli yerli/yabancı literatür taramasına yer verilmiştir. İkinci bölümde Afyonkarahisar ilinin mevcut kırsal turizm potansiyeli değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Araştırmanın son bölümünde ise Afyonkarahisar ilinde kırsal turizm anlayışının geliştirilmesi için öneriler getirilecektir.

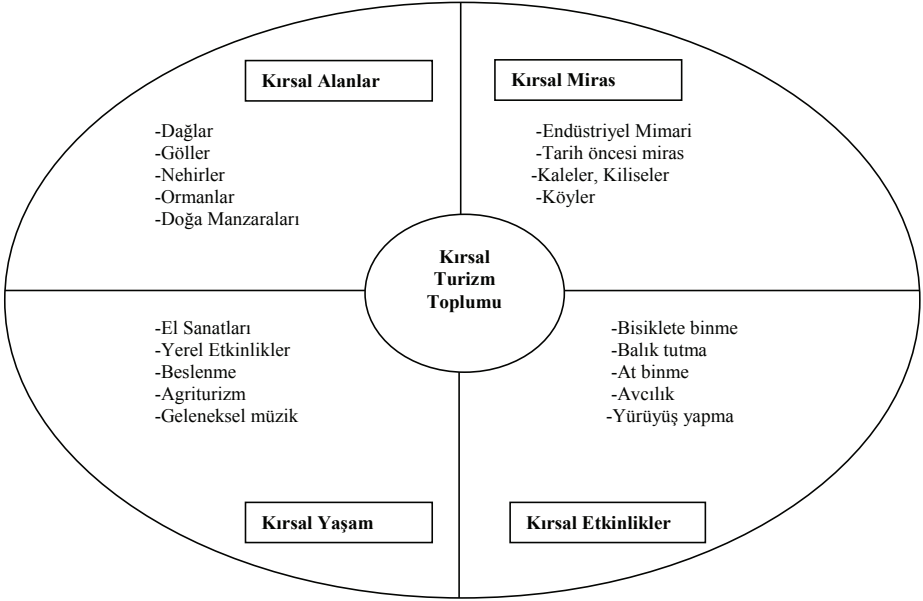
LİTERATÜR TARAMASI

Kırsal turizm kavramı ve önemi: Kırsal turizm, sürdürülebilirlik yaklaşımlarından hareketle giderek daha fazla ilgi gören ve gelişen bir turizm çeşididir. Günümüzde dünyada pek çok insan alternatif turizm çeşidi olarak kırsal turizmi tercih etmekte ve kırsal turizm hızlı büyüyen bir sektör olarak özellikle hem Avrupa hem de Kuzey Amerika'da hızla yaygınlaşmaktadır (Öztürk ve Ayaz, 2014: 58). Avrupa Birliği tarafından

yapılan çalışmalarda kırsal turizm; kırsal kültür, doğal çevre ve tarımla bütünleşen, öte yandan diğer turizm türlerine de kolaylıkla entegre olabilen bir turizm türüdür biçiminde tanımlanmıştır (Soykan, 2003: 2). Kırsal turizmin talep cephesinde doğa ve çevre değerlerine ek olarak yerel kültürlerle tanışmak isteyen bir tüketici kitlesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği tarafından yapılan tanım her ne kadar tarımsal ağırlıklı üretim ilişkilerini ön plana çıkartmaktaysa da yöresel alışkanlık, tutum, davranış ve ilişkilerle tanışmak bu tüketici grubunun temel beklentileridir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006: 12). Kırsal turizm genel olarak bireylerin doğal ortamlarda dinlenmek ve farklı kültürlerle tanışıp bir arada olmak amacıyla kırsal bir yerleşmeye gidip, orada konaklamaları ve yöreye özgü etkinliklere katılımlarıyla gerçekleşmektedir (Soykan, 1999: 67; Özkan, 2007: 82). Turizmin tarımsal topluluklarda gelişimi temiz endüstri olarak algılandığı için, kırsal turizmin geliştirilmesinde hâkim olan genel anlayış ekonomik ve temiz bir gelir getirme yolu olduğudur. Kırsal turizme ait arz unsurları incelendiğinde tüketici beklentilerini karşılayacak ürünün öncelikle doğal, çevresel ve tarihsel çekiciliklerin bulunması, otantik özelliklerini koruyan halk, yerel kültürel özelliklerin turizmle uyumlaştırılması, turizm bilincinin oluşturulması, ulaşım, konaklama hizmetleri vb. özelliklere sahip olması gerekmektedir (Haberl, 2015: 71).

Belirli bir bölgede kırsal turizm faaliyetlerini arttırabilmek için sadece doğal kaynakların bulunması ve ormanlık alanların geniş olması yeterli olmamaktadır. Şekil 1’de görüldüğü gibi kırsal turizm faaliyetlerini arttırabilmek için kırsal alanların kırsal etkinliklerle desteklenmesi kırsal turizm çekiciliğini arttırmaktadır. Şekil 1 incelendiğinde bir destinasyonun kırsal turizm bileşenlerinin kırsal alanlar, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinliklerden oluştuğu görülmektedir. Bu bileşenlerin mevcut durumu ve geliştirilme potansiyeli destinasyonun kırsal turizm açısından geliştirilebilme potansiyelinin belirleyicileri olarak görülmektedir.

Şekil 1: Kırsal Turizm Bileşenleri

Kaynak: Soykan, Füsün, (2006), "Avrupa'da Kırsal Turizmde Bakış Açısı ve Kazanılan Deneyim", II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, (20-22 Nisan 2006), Bildiriler Kitabı, Balıkesir; s. 73.

Kırsal turizmin önemini geliştirilmesi sonucunda oluşturduğu etkiler göstermektedir. Bu bağlamda kırsal turizmin etkileri incelendiğinde özellikle kırsaldan kente göç nedeniyle azalan kırsal nüfusun dengede tutulması ve kırsaldan kente göçün önlenmesine etkisi ön plana çıkmaktadır. Öte yandan kırsal turizm yaratacağı yeni istihdam olanakları ile kırsal alanların kalkınmasını da sağlayacak potansiyele sahiptir. Ayrıca kırsal turizm kırsal alanda yaşayan kadın nüfusuna yeni iş olanakları sağlayarak kadınların işgören oranını arttıracaktır. Kırsal turizmin önemi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, var olan turizm türlerinin alternatifi ya da tamamlayıcısı olarak gündem güne artmaktadır. Kırsal turizm öncelikle turizmin belli aylardaki yoğunluğunun bütün yıla yayılmasına ve turizm gelirlerinin ülke coğrafyasındaki eşitsiz dağılımının giderilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, kırsal turizm bir alternatif turizm türü olarak farklı talep yapısına sahip turist gruplarının turizme katılmasını sağlayabilmekte, büyük çeşitlilik arz eden turistik değerleriyle turizmi geleneksel kıyı turizminin egemenliğinden kurtarmaktadır. Öte yandan kırsal turizm yerel halk üzerinde pek çok olumlu etkiye sahiptir. Gelir düzeyi düşük kırsal alanlarda oluşturulacak yeni istihdam alanları ile bölge halkının gelir kaynakları çoğaltılabilir. Ancak kırsal turizmle

ilgili yapılanma oluşturulurken planlı faaliyetler yürütülmesi geleceğe yönelik ortaya çıkabilecek olumsuz faaliyetleri en aza indirgeyecektir (Çeken, Dalgın ve Çakır, 2012: 11-16).

Kırsal turizm etkileri incelendiğinde kırsal turizmin her mevsim yapılabilen bir turizm türü olduğu görülmektedir. Ayrıca kırsal turizm birçok turizm türüne entegre edilebilir. Kırsal turizme katılan turist profili farklıdır. Kırsal turizmde rekreasyonel faaliyetler çok çeşitli ve özgündür. Kırsal turizm doğal çevre ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağladığı gibi ülkenin turizmin sürdürülebilirliğine hizmet eder (Soykan, 2003: 1-11). Kırsal turizm bölge insanı için büyük önem taşımaktadır. Özellikle bölgelerin kalkınmışlık farklarını gidermek ve refahını artırmak amacıyla doğal kaynakları ekonomik faydaya dönüştürebilecek turizm türü kırsal turizm olarak görülmektedir. Kırsal turizm yerel halk boyutunda kadına istihdam alanı sağlamaktadır. Ayrıca kırsal kültürün yok olmasını engellemektedir (Torun, 2003: 31-37). Kırsal turizm diğer turizm çeşitlerine göre olumsuz etkileri daha az olan bir turizm türüdür. Kırsal turizmde büyük otel istasyonları ve betonlaşmalar yerine yerel yerleşmelerin kullanılması çevre sorunları oluşmasına engel olmaktadır. Öte yandan kırsal turizmin yılın on iki ayında yapılabiliyor olması mevsimsel yoğunlaşmaya neden olmamaktadır (Çetinkaya ve Yazgan, 2012: 55-58).

Kırsal turizmin bu olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkileri de olabilmektedir. Örneğin kırsal alanda tarımla uğraşan kesimin kırsal turizmin yarattığı yeni iş olanakları ile tarımdan uzaklaşmaları söz konusu olabilir. Bir diğer olumsuz etki ise kırsal turizmin planlı biçimde geliştirilmemesi sonucu oluşacaktır. Plansız gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetleri sonucu doğal çevre bozulma tehlikesi taşıyabilir. Bu olumsuz durumu önlemek için kırsal turizm kesinlikle planlama çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Kırsal turizmin sosyo-kültürel etkileri incelendiğinde hem hizmeti talep eden kesim hem de hizmet üreten kesim bu etkileşim süreci içindedirler. Turistler gittikleri yörenin yaşama biçiminden, kırsal alanda yaşayanlar ise turistlerin kültür ve yaşam değerlerinden etkilenmektedirler (Özkan, 2007: 113-119).

Türkiye’de kırsal turizm çalışmaları: Kırsal turizm Türkiye’de son yıllarda popülerliğini giderek arttırmaktadır. Kırsal turizmin hızlı bir şekilde yayılmasının en önemli sebepleri arasında şehirlerde yaşayanların sosyo-ekonomik durumunun yükselmesi, büyük şehirlerde stresin artması, hava kirliliği, gürültü vb. etkili olmuş ve insanlar kırlarda dinlenme ihtiyacı hissetmeye başlamışlardır (Halbway ve Taylor, 2006:

199; Çeken, Karadağ ve Dalgın, 2007: 6). Yoğun iş ortamından ve kent yaşantısından uzaklaşmak üzere insanların kırsal alanlara yönelerek alternatif turizm faaliyetlerine katıldıkları görülmektedir. Kırsal alanlarda turizmin gelişmesi sonucu yeni iş olanakları doğmakta, hizmet sektörünün gelişmesine katkı sağlamakta bu ise kente göçü yavaşlatmaktadır (Karakaş, 2012; 6). Diğer yandan insanlarda oluşan doğaya koruma bilinci, kentsel yaşamın sınırlayıcı ve kurallarla dolu olması, şehirlerdeki kalabalıklık ve gürültü, kıyı turizminin her konuda birbirine benzemesi, kırsal turizmin diğer turizm türlerinden ucuz olması gibi nedenlerde kırsal turizm talebinin giderek artmasına katkı sağlamaktadır (Özdemir ve Gürol, 2013: 23-32).

Kırsal turizm ile kırsal kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de uygulanan bazı kırsal turizm proje örnekleri olarak; Küre Dağları ve Zümrüt Köyü Örneği, Gökçeada Örneği, DAKAP, İzmir İli Şirince Köyü Örneği, Mumcular Örneği ve Beypazarı Örneği sayılabilir. Türkiye'de kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik yapılan uygulamaların çoğunluğu kırsal kalkınma kavramının içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde uygulanan kırsal turizm çalışmalarından biri "Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi, Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası" projesidir. Bu proje TaTuTa, adıyla Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin başvurusuyla Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı çerçevesinde 25 ayrı çiftlikte başlatılmıştır. Şu an 44 yeni çiftliğin katılmasıyla da toplam 69 çiftlikte sürdürülmektedir (www.bugday.org 2016).

Ülkemizdeki kırsal turizm etkinliklerinin gerçekleştirilmesine olanak veren uygun iklim koşulları, doğal kaynaklar ve bozulmamış çevre, kırsal turizm amaçlı kullanılacak özelliklere sahip Milli Parkların bulunması, dağ, yayla ve akarsu turizmi için uygun alanların bulunması, ülkemizin sahip olduğu tarih ve kültür zenginliği, kırsal alanlarda yaşayanlardaki konukseverlik, coğrafi konum nedeniyle turist gönderen pazarlara yakın olması, ülkemizin turizm politikalarında turistik ürün çeşitlendirmesinin yer alması ve 2023 Türkiye Turizm Strateji belgesinde de buna yer verilmesi gibi etmenleri ülkemizdeki kırsal turizm gelişiminde güçlü yanlar olarak değerlendirilebilir (Ahişapoğlu ve Çeltek, 2006: 143). Türkiye son yıllarda kırsal turizm faaliyetlerinde gelişim göstermektedir. Ancak özellikle AB üyesi ülkelerinin kırsal turizm potansiyellerinin incelenmesi sonucunda Türkiye'de uygulama alanlarının bu ülkelere göre daha geridedir. Dolayısıyla kırsal turizm uygulama alanı geniş olan Türkiye için yapılması gereken bu alanların

kırsal turizm için değerlendirilmesi ve mevcut potansiyelin tanıtılmasıdır (Aydın, 2012: 39-46). Kırsal turizm yüksek işgücü, zaman, finans ve bilgi gerektirmeyen küçük işletmeler tarafından oluşturabilir. Bu yüzden yerel ağ güçlü biçimde kurulmalı ve pazarlama sorununun önüne geçilmelidir (Şerefoğlu, 2009: 139-145).

ARAŞTIRMANI AMACI VE ÖNEMİ

Afyonkarahisar ilinin temel turizm ürününün termal turizm olduğu gözlenmektedir. Ancak bölge sahip olduğu doğal kaynakları ve kırsal alanları ile kırsal turizm uygulamalarına oldukça uygundur. Nitekim geliştirilecek kırsal turizm etkinlikleri ile bölgeye yeni bir turizm çeşidi kazandırılmış olacaktır. Araştırmanın amacı kırsal turizm kavramı ile ilgili literatür taraması yapılması ve Afyonkarahisar ilinin kırsal turizm potansiyeline sahip kaynaklarının değerlendirilmesidir. Türkiye ekonomisinde turizm sektörü büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla turizm türleri arasında bulunan kırsal turizm faaliyetlerinin entegre edilebileceği alanlar oldukça geniştir. Afyonkarasihar ili hem doğal kaynakları hem de sahip olduğu tarihi ve kültürel dokusuyla kırsal turizm uygulamaları için potansiyele sahiptir. Araştırmanın önemi Afyonkarahisar ilinin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve tanıtıma katkı sağlamasıdır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada ilk etapta kırsal turizm ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiş ve yerli-yabancı literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Kavramsal çerçevede kırsal turizm tanımı yapılmış, kırsal turizm ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek literatür taraması oluşturulmuştur. Araştırmanın yöntemi literatür taraması üzerine kurulmuştur. Mevcut kırsal turizm potansiyeli üzerine öneriler getirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Afyonkarahisar'da Kırsal Turizm

Afyon şehri Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, kendi adıyla anılan yörede bulunmaktadır. Şehir volkanik Kumalar dağı, Afyon çöküntü ovası ve volkanik domların kesişme alanında, 1000 ile 1150 m'ler arasında kurulmuştur. Ovanın bulunduğu alan kuzeybatı ve güneydoğu ve kuzey-güney yönlü fayların eşliğinde çökmüş ve sonuçta ova meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu tektonik oluşuma bağlı olarak çalışma alanı 2. derecede deprem bölgesidir. Şehir ve yakın çevresinde bütün jeolojik zamanlara ait formasyonlar bulunmaktadır. Ancak şehir, kale ve çevresinde küçük bir alan hariç, bunlardan alüvyal arazi üzerinde

gelişmiştir. Yarı kurak İç Anadolu ikliminin hâkim olduğu çalışma alanının en önemli akarsuyu Akarçaydır. Yerleşme tarihi antik zamanlara kadar uzanan şehir, önemini Selçuklular zamanında kazanmıştır. Şehir, bu dönemden sonra sürekli idari bir merkez olmuş, bu özelliğini Cumhuriyet döneminde de il merkezi olarak devam ettirmiştir. Çalışma alanı gerek karayolu ve gerekse demiryolu bakımından ülke ulaşım coğrafyasında önemli bir konuma sahiptir. Afyon'daki demiryolu ulaşımı Anadolu'daki demiryolu ulaşımı ile eş zamanlı bir gelişim seyrine sahiptir. Afyon şehri 2000 sayımına göre yaklaşık 128 bin nüfusuyla orta büyüklükte bir şehir yerleşmesidir (DİE, 2000a).

Afyonkarahisar ilinde kırsal turizm etkinliklerinin geliştirilmesi ve mevcut kırsal alanların kırsal turizm kapsamında değerlendirilebilmesi için kırsal etkinliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Öte yandan mevcut kırsal alanların tanıtımının etkin biçimde gerçekleştirilmesi kırsal alanlara turist çekiminde etkin rol oynayacaktır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde Afyonkarahisar ilinde bulunan kırsal turizm bileşenleri incelenecektir.

Dağlar: Dağcılık sporu sayesinde turizm amacıyla değerlendirilmeye başlanan dağlar, önceleri insanların ulaşılması zor ya da ulaşılmaz olarak ve vahşi hayvanların yaşadığı alanlar olarak görmesi sebebiyle gereken ilgi gösterilmemekteydi (Doğaner, 1991: 138). Bu açıdan bakıldığında, Afyonkarahisar İlinin coğrafi yapısıyla da ilgili olarak önemli bir doğal kaynak niteliğindedir. Bu bölgedeki bir bölümü volkanik oluşumlu olan dağlık alanların yüksekliği 1600-2600 metre arasında değişmektedir (Ay, 2009: 8). Afyonkarahisar İli yüzölçümünün %47,5'ini dağlık araziler oluşturmaktadır ve yüksekliğe göre en önemlileri şu şekildedir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023: 115).

Doğu etekleri Sultandağı-Çay ilçesinde bulunan Sultan Dağları, Akdeniz Göller Yöresi'nde bulunan Batı Toros Dağlarının uzantısı olan yaklaşık 100 kilometre uzunluğa ve 2531 metre yüksekliğe sahip, bölgesel seviyede bilinirliği olan genç bir sıradağdır.

Ülke seviyesinde bilinirliği yüksek olan Akdağ, Afyonkarahisar İlinin Dinar ve Sandıklı İlçeleri ile Denizli İlinin Çal ve Çivril İlçeleri arasında kalan, iki zirvesinden yüksek olanı 2446 metre diğeri ise 2345 metre olan bir dağdır. Zengin bir yabani hayat barındıran Akdağ, 2000 yılında Orman Bakanlığı'nca Tabiat Parkı ilan edilmiştir. Söz konusu yabani hayvanların bir kısmı; geyik, domuz, yıldı atları, tilki, sansar, porsuk, sincap, tavşan, kartal, şahin, keklik şeklinde sıralanabilir. Akdağ,

Hüdaî Kaplıcasına yakın olduğu için, bölgede dağ ve doğa yürüyüşü, eko-turizm, yabani hayvan izleme ve kuş gözlemciliği gibi farklı turizm aktiviteleri ile turizm ürünü çeşitlendirilebilir ve insanların doğayla buluşmaları sağlanabilir (Kervankıran, 2011: 160).

Şuhut ve Çay ilçeleri sınırlarına giren bir diğer yüksek dağ ise 2350 metre yüksekliğe sahip olan Karakuş Dağlarıdır. Kumalar Dağı, Sandıklı İlçesinin doğu sınırını kaplayan ve Sandıklı-Dinar doğrultusunda Afyonkarahisar İl topraklarını iki büyük havzaya ayıran 50-60 km uzunluğunda 2247 metre yüksekliğinde bir dağdır. Ahır Dağları, Sinanpaşa ve Sandıklı İlçeleri arasında yer alır ve 1940 metre yüksekliğe sahiptir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016a).

Afyonkarahisar ilinde göze çarpan bir diğer yapı Frig Vadisidir. Frig Vadisi içinde barındırdığı kaya mezarları ile tarihi ve kültürel mirasın taşıyıcısı konumundadır. Öte yandan vadide bulunan oluşum Frig Vadisinin İkinci Kapadokya olarak anılmasını sağlamıştır. Bölge kültürel, tarihi ve doğal güzellikleri açısından zengin kaynağa sahip olmasına karşın henüz sahip olduğu potansiyelin karşılığını elde edememiştir (Özdemir ve Kervankıran, 2012: 15).

Göller: Herhangi bir yörede bulunan göl gibi sulak alanlar, hem görüntü itibariyle hem de çeşitli rekreatif faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği şekilde gerekli çalışmaların yapılarak turizme elverişli hale getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Turizme yönelik yapılan ve yapılabilecek birçok alternatif yanında, sınır olduğu veya içinde bulunan göller de Afyonkarahisar İli için büyük avantajlar sağlamaktadır. Çoğu (Eber, Karakuyu, Karamık) 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilen bu göllerden önemli olanları şu şekilde sıralanabilir:

Afyonkarahisar ve Konya İli sınırları içerisinde bulunan 304,4 km²'lik bir alana sahip olan Akşehir Gölü'nün 211,7 km²'lik bölümü Sultandağı İlçe sınırları içinde kalmaktadır. Derinliği 4,5m ve denizden yüksekliği 956m olan Akşehir Gölü'nde turna ve sazan balığı yetişmektedir. Ayrıca, kuş gözlemciliği için de ideal bir ortam sağlayan gölde yaban ördeği, yaban kazı, karabatak ve sakarmeke gibi göçmen kuşlar da bulunmaktadır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023: 100).

Çay ve Bolvadin İlçe sınırları içerisinde bulunan 150km²'lik bir alana sahip olan Eber Gölü, Akarçay ve Sultandağlarından gelen kaynak suları ile beslenmektedir. Derinliği 3,98m ve denizden yüksekliği 967m olan gölün bir zamanlar kuş cenneti ve suçiçeklerinin oluşturduğu bahçe

görünümünde iken, bugün şehir ve sanayi atıklarının oluşturduğu kirli bir görünüme sahiptir ve derinliği 1,70m'ye kadar düşmüştür. Gölün av turizmüne açık olması nedeniyle avcıların alanda av evleri yapmış olduğu da belirtilmektedir. Gölde ekonomik değeri en yüksek olan kamış üretimi, sazan, turna ve aynalı sazan balıkları bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016b).

Dinar sınırları içerisinde Ankara-Antalya karayolu güzergâhında bulunan Karakuyu Gölü, yaban yaşamının tehlikede olması sebebiyle "1. Derece Doğal Sit Alanı" ilan edilmesinin yanı sıra Orman Bakanlığı'nca "Yaban Hayatı Koruma Sahası" statüsüne de alınmıştır. Böylelikle gölün tekrardan kuş cenneti olma yolu yasal olarak açılmış bulunmakta olup, her türlü avlanma ve göl çevresinde fiziksel müdahalelerde bulunmak yasaklanmıştır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023: 100). Karakuyu Gölü'nü ilk keşfedenler 1991 yılının kış aylarında dikkuyruklar olmuştur, yine aynı dönemlerde çok sayıda ördek ve turnanın geldiği görülmüştür. Göl yaz aylarına doğru leylek ve balıkçıl, daha sonra ise yalıçapkını, sakarmeke, uzunbacak, sazdelicesi, angıt, söğüt, bülbül, flamingo gibi kuşlara ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Ayrıca güneyindeki dağlarda yer yer kaya kartalları görülmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016b).

Çay İlçesi sınırları arasında yer alan Karamık Gölü (Bataklığı), Dinar-Çay karayolu güzergâhında bulunmaktadır. Yüzölçümü 40km², derinliği 3m ve denizden yüksekliği ise 1001m olan gölde saz ve kamış üretimi ile sazan ve turna balığı yetişmektedir. Ayrıca çulluk, karabatak ve yaban ördeği gibi kuş türlerine de ev sahipliği yapmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016b).

Afyonkarahisar ve Denizli sınırları içinde yer alan Acıgöl'ün denizden yüksekliği 842m ve alanı 41,5km² olup, 20km²'si Başmakçı ve Dazkırı İlçeleri sınırı içindedir. Suyu acı olan Acıgöl'de sodyum sülfat üretilmekte ve ihracatı da yapılmaktadır. Gölün doğusunda bulunan dağlarda yırtıcı kuşlar ile turna, yaban ördeği, yaban kazı ve flamingo gibi göçmen kuşlar bulunmaktadır. Acıgöl'de yapılan kuş gözlemleme kulesi bölgenin turistik çekiciliğini arttırmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016b).

Ormanlar: Afyonkarahisar'da Doğal kaynakların sürdürülebilirliğine örnek olarak, mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından başlatılan Ağaçlandırma Seferberliği Eylem Planı çalışmaları sonucu ormanlık alanlarda ciddi bir artış yaşanmıştır. Sosyal Ormanlık faaliyetleri kapsamında Türkiye'nin en büyük Kent Ormanı olarak projelendirilen

Afyonkarahisar Zafer Kent Ormanı yapımı gerçekleştirilerek kullanıma açılmıştır. İl merkezinde şehitlerin anısına İzmir karayolu üzerinde 20 Hektar sahada ilk Şehitler Ormanı kurulmuştur.

Belirlenen 84 yerde toplam 428 hektar alan üzerinde Şehitler Ormanlarının Tesisleri hazırlanarak fidan dikimleri tamamlanmıştır. Ayrıca, Gaziler Ormanı (25 hektar), TBMM Kuruluş Ormanı (10 hektar), Bayat Göleti Bal Ormanı (20 hektar), Afyonkarahisar İl Genel Meclisi Ormanı (5 hektar)'nın yanı sıra Her Köye Bir Orman Projesi kapsamında 56 Köyde Köy Ormanı oluşturularak yaklaşık 780 hektar alan ağaçlandırılmıştır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023: 47-48).

Afyonkarahisar'da Kırsal Etkinlikler

Afyonkarahisar İlinde bir sivil toplum kuruluşu olan Afyonkarahisar Doğa Sporları Kulübüncü yapılan faaliyetler ile doğa turizmine yönelik aktif bir şekilde yapılabilecek faaliyetler ve AFDOS tarafından gerçekleştirilen birtakım doğa spor faaliyetleri şu şekildedir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023: 47-48):

Doğa Yürüyüşü (Trekking): Doğa ile iç içe yapılacak yürüyüşler için gerekli uygun ortamı sağlayan Afyonkarahisar İlinde bulunan Hıdırlık, Erkmen, Çakırköyü, Kışlacık ve Kalecik gibi yerlerde her türlü zorluk derecesine sahip rotalarda doğa yürüyüşleri yapılabilmektedir. Ayrıca Frig Vadisi, Karakuyu Gölü, Acıgöl, Sultandağları, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, Kumalar Dağı, Değermendere Kanyonu (Başmakçı) ve Emirdağları gibi parkurlarda da doğa yürüyüşleri düzenlenmektedir.

Teknik Kaya Tırmanışı (Technical Rock Climbing): Afyonkarahisar'da bulunan dağların kaya yapısı çoğunlukla çürük bir karaktere sahip olduğu için, Afyon Kalesi ve Akdağ Kanyonu potansiyel arz eden yerler arasındadır. AFDOS kulübü teknik kaya tırmanışı faaliyetini Zafer Kent Ormanında gerçekleştirmiştir.

Kanyon Geçişleri (Canyoning): Flora, fauna ve coğrafi özellikler açısından oldukça avantaja sahip bir alan olan Akdağ Vadisi dağları, ormanları, dereleri, geyikleri ve Tokalı Kanyonu ile adeta bir hazine olup, AFDOS tarafından birçok kez Tokalı Kanyonu'nda binlerce insanın katıldığı kanyon geçiş faaliyetleri düzenlenmiştir.

Yamaç Paraşütü (Paragliding): Hıdırlıkta birkaç kez deneme uçuşları yapılmıştır ve daha sonra Dinar Cerit Yaylasında yapılan pistte ise sürekli uçuş ve eğitim çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar

Afyonkarahisar İlinde, yamaç paraşütü açısından potansiyel olduğunu gösterir niteliktedir.

Oryantiring: Koşarak ve yürüyerek hedef bulma anlamına gelen Oryantiring, her türlü arazide yapılabilen, katılımcıların kontrol noktalarını harita ve pusula yardımı ile en kısa zamanda ziyaret etmeye çalıştığı ve son zamanlarda Türkiye'de de trend hale gelen bir doğa sporudur (Demirdağ ve Yaylı, 2016: 200). 2012 Nisan ayında Türkiye Oryantiring Şampiyonası için sporcu, antrenör ve ailelerden oluşan yaklaşık 1500 kişi Afyonkarahisar İline gelmiştir.

Dağcılık (Climbing): Akdağ Tabiat Parkındaki 2405m yüksekliğindeki Küçük Yapağıl ve 2446m yüksekliğindeki Büyük Yapağıl tepeleri ile Tokalı Kanyonun solundaki 2343m yükseklikteki Kırac tepelere AFDOS Kulübü tarafından dağcılık amaçlı tırmanışların düzenlenmiş olması, kırsal turizm açısından dağcılık faaliyetlerine yönelik potansiyel olduğunu gösterir niteliktedir. Ayrıca, Sultandağı kış tırmanışları ulusal düzeyde ilgi çeken dağcılık faaliyetlerinden birisidir.

Bisiklete Binme (Cycling): AFDOS kulübü sportif amaç taşıyan dağ bisikleti konusunda da düzenli olarak çalışmalarında bulunmaktadır.

Afyonkarahisar ili sahip olduğu doğal kaynakları ile turizm gelirleri yönünden Türkiye'de önemli bir yere sahiptir. Özellikle termal turizminin başkenti olarak kabul edilen Afyon ili alternatif oluşturabilecek pek çok turistik kaynağa sahiptir. Akdağ, Acıgöl, Akşehir ve Eber göllerinde bulunan kuş gözlem alanı alternatif turizm türü olarak belirtilebilir. Ancak kültür, tarih ve doğal kaynak yönünden eksiği bulunmayan Afyon İlinde kırsal turizm bağlamında henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır. Kırsal turizmin olumlu etkileri düşünüldüğünde gerekli faaliyetlerin hayata geçirilmesi ile alternatif bir turizm türü daha gelir getirici unsurlar arasına eklenecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal turizm, bölgenin kırsal kalkınmasının gerçekleştirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Kırsal turizm kırsal alanlar için yeni ekonomik gelir unsuru ve yeni istihdam olanaklarının oluşturulması demektir. Bu araştırmada öncelikle kırsal turizm kavramı ile ilgili literatür taraması yapılmış ve Afyonkarahisar ilinin sahip olduğu kırsal turizm değerleri ortaya koyulmuştur. Afyonkarahisar ilinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirildiği bu çalışmada bölgedeki kırsal turizm bileşenlerinin zengin biçimde bulunduğu görülmektedir. Kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilmesiyle birlikte bölgenin kırsal turizm kapsamında çekiciliği

artacaktır. Bölgede doğal kaynak bazında oldukça geniş alanların mevcut olduğu gözlenmektedir. Ancak bu alanların kırsal turizm faaliyetleri kapsamında henüz istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Alternatif bir turizm türü olan kırsal turizmin Afyonkarahisar'da geliştirilmesi var olan turizm türlerinin haricinde gelir getirici yeni bir turizm çeşidi olarak kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Afyonkarahisar ilinin kırsal turizm potansiyelinin daha fazla gelişmesi için en önemli etkenler arasında bulunan tanıtım ve pazarlamaya geniş kapsamlı yer ayrılmalıdır. Kırsal alanların kırsal turizm kapsamında değerlendirilmesi yörenin ekonomik kalkınmasına etki edeceği gibi yeni istihdam olanaklarının oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla kırsal turizm faaliyetlerinin en önemli kısımlarından birisini tanıtım ve pazarlama oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilin kırsal turizm potansiyeli panellerde, fuarlarda ve sempozyumlarda tanıtılmalıdır.

Kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilebilmesi için kırsal turizm potansiyeline sahip alanlara doğayla uyum sağlayabilecek ve doğanın yapısına zarar vermeyecek konaklama, yeme-içme ve destekleyici destinasyonlar kurulmalıdır. Nitekim doğayla bütünleşerek oluşturulacak yapılar bölgeye gelen turistlerin konaklamasına imkân sağlayacak ve kırsal turizm faaliyetleri geliştirecektir.

Araştırma sonucunda göze çarpan bir diğer unsur bölgenin sahip olduğu turistik çekiciliklerin istenildiği düzeyde tanıtımının yapılamamasıdır. Frig Vadisi taşıdığı tarihi mirasın yanı sıra kırsal etkinlikler için oldukça uygun alanlara sahiptir. Oluşturulacak tamamlayıcı turistik destinasyonlar ile bölgenin tanıtımı ve çekiciliği arttırılacaktır. Öte Acıgöl'de yapılan kuş gözlemeleme faaliyetlerinin ülke bazında ve dünya bazında tanıtımına ağırlık gösterilmesi bölgenin tercih edilirlilik düzeyine katkı sağlayacaktır.

Afyonkarahisar ilinde kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için önem taşıyan bir diğer nokta ise bölge halkının kırsal turizm alanında bilgilendirilmesidir. Kırsal turizm faaliyetleri sonucunda sağlanacak faydalar kırsal alanda yaşayan halka anlatılmalıdır. Dolayısıyla kırsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde yöre halkının desteğinin alınması gerekmektedir.

Afyonkarahisar ilinin temel turizm ürününün termal turizm olduğu düşünüldüğünde, bölgeyi bu amaçla tercih eden turistlere kırsal alanlarda bulunan turistik ürünlerin tanıtılması ve bölgenin kırsal turizm potansiyeli kapsamında bilgilendirilmesi bölge tanıtımına katkı

sağlayacağı gibi turistik ürün çeşitlendirmesine de büyük etki edecektir.

Alternatif turizm çeşidi kapsamında büyük öneme sahip kırsal turizm, kırsal alanların günümüzde ve gelecekte geliştirilmesinde etkin rol oynayacaktır. Öte yandan kırsal alanların turizme açılmasıyla birlikte yöre halkına yeni istihdam olanakları doğacaktır. Özellikle bölgede yaşayan kadınların istihdam edilmesi kırsal turizmin olumlu etkilerinden birisidir. Yörenin kırsal turizm faaliyetleri ile tanıtılması sonucunda bölge gelişimi hız kazanacak ve bölgenin doğal ve kültürel yapısı turistler aracılığıyla keşfe açılacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahişapoğlu, S. & Çeltek, E. (2006). Sürdürülebilir kırsal turizm, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- Ay, A. (2009). *Afyonkarahisar ili'nde coğrafi faktörlerin örgün eğitime etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Aydın, O. (2012). AB'de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye'de kırsal turizm, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 39-46.
- Çeken, H., Dalgın, T., Çakır, N. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 1-14.
- Çeken, H., Dalgın, T., Çakır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences*, 2 (2): 11-16.
- Çeken, H., Karadağ, L., Dalgın, T. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8(1): 1-14.
- Demirdağ, Ş. A. & Yaylı, A. (2016). Rekreasyon ve spor arasındaki ilişki: dünden bugüne yeni eğilimler. İçinde: M. Doğdubay (ed.), 15. *Geleneksel Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 22 Nisan 2016, Balıkesir. Ankara: Detay Yayıncılık, ss.193-203.
- Doğaner, S. (1991). Dağ turizmine coğrafi bir yaklaşım: Uludağ'da turizm. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 3 (3): 137-159.
- Haberal, H. (2015). Turizmde alternatif ekolojik turizm-doğa turizmi-kırsal turizm-yayla turizmi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Halbway, C., J. & Taylor, N. (2006). The business of tourism seventh edition. prentice hall england.
- Harbalıoğlu, M., Özel, G., Erkan, B. (2013). Kilis ilinin kırsal turizm potansiyeli ve sosyo-ekonomik kalkınma açısından değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, International Journal of Social and Economic Sciences*, 3 (2): 55-61.
- Karakaş, A. (2012). Eğil ilçesi kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23): 5-18.
- Kervankıran, İ. (2011). *Afyonkarahisar ilinin başlıca doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özdemir Yılmaz, G. & Kafa Gürol, N. (2012). Balıkesir ilinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 23-32.
- Özdemir, M. A. & Kervankıran, İ. (2012). Afyonkarahisar ilinin turizm gelişimi ve çekicilikleri, *Sosyal*

Bilimler Dergisi, 14 (1): 123-142.

Özkan, E. (2007). *Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları ve kırsal turizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, Y. & Ayaz, N. (2014). Kırsal turizm geliştirme sürecinde belediyeler üzerine bir araştırma, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences*, 4 (2): 58-66.

Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10: 67-75.

Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (2003), 1-11, İzmir.

Şerefoğlu, C. (2009). Kalkınmada kırsal turizmin rolü 2007-2013 yılları arasında ülkemizde uygulanacak olan IPARD kırsal kalkınma programındaki yeri, önemi ve beklenen gelişmeler, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). Genel bilgiler: dağlar. 16.08.2016 tarihinde <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR,63437/daglar.html> sitesinden alınmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). Genel bilgiler: göller. 16.08.2016 tarihinde <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR,63440/goller.html> sitesinden alınmıştır.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü V. Bölge Müdürlüğü, (2013). Afyonkarahisar İli Doğa Turizm Master Planı 2013-2023. Afyonkarahisar.

Torun, E. (2003). Kırsal turizmin bölge insanına katkıları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24): 31-37.

AFYONKARAHİSAR'DA AV TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Mehmet BOYRAZ¹ Ahmet BAYTOK²

ÖZET

Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeyle birlikte bireylerin gelirlerinin, sosyal haklarının ve boş zamanlarının artması, yaşam standartlarının yükselmesi turizme bakış açılarının boyut değiştirmesine ve beklentilerinin farklılaşmasına özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilen bazı turizm çeşitlerinin yükselen trendi olmasına imkân sağlamıştır. Bu turizm türlerinden biri av turizmdir. Av turizmi bilinçli ve kurallara uygun olarak yapılması durumunda; bir ülkenin yaban hayatını koruyup geliştiren, av hayvanlarının popülasyonunu artıran diğer yandan da önemli bir gelir kaynağı oluşturan bir turizm çeşididir. Çünkü av turizmi, büyük miktarda parasal harcama gerektirmesi nedeniyle gelir düzeyi yüksek kişilerin katıldığı bir turizm türüdür. Av turizmi turizmde ürün çeşitlendirmesi bağlamında illerin sahip oldukları kaynakları ekonomik değer oluşturma amaçlı değerlendirmede alternatif seçeneklerden birisidir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı Afyonkarahisar ilinde av turizminin mevcut durumunun ortaya konulması ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktır. Araştırma kapsamında literatür kısmının oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar literatür taraması, uygulama kısmına ait veriler ise Afyonkarahisar'daki av turizmi ile ilgili kuruluşlardaki yetkililerle yüz yüze gerçekleştirilen

1 Arş. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, mboyraz@aku.edu.tr

2 Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ahmetbaytok@aku.edu.tr

yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; il genelinde özel avlak bulunmaması bu alanda önemli ve büyük bir açığın bulunduğu, yaban hayatı geliştirme sahalarının yoğun av baskısı karşısında yetersiz kaldığı, mevcut arzın talebi karşılayamadığı, eğitim ve denetimlerin eksik ve yetersiz kaldığı, av turizmi alt ve üst yapılarının eksikliği ile tanıtma ve pazarlama faaliyetlerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Av Turizmi, Ürün Çeşitlendirme, Sürdürülebilirlik, Afyonkarahisar

GİRİŞ

Eski çağlarda insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için zorunlu bir faaliyet olarak gerçekleştirilen avcılık, günümüzde modern silahlar ve teknolojik yeniliklerle bir spor ve boş zaman değerlendirme doğa ile baş başa olma amaçlı sürdürülmektedir. Avcılık günümüzde tüm dünyada pahalı ve lüks bir uğraş, hobi alanı olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal refah düzeyi arttıkça avcılarının da av ve yaban hayatı sektörüne olan ilgi ve talepleri çeşitlenerek artmakta, monotonluktan uzaklaşarak doğaya dönüş hareketi olarak görülmektedir. Avcılar tarafından avcılık etkinliği bir rekreasyon, doğayla bütünleşme, bilgi edinme, psikolojik direnç, kültür, ahlak ve sosyal dayanışma unsuru olarak değerlendirilmektedir (Geray, 1999; Aktaran Şafak, 1999:6). Avcılığın günümüzde ulaştığı spor ve eğlence boyutu bir özel ilgi turizmi faaliyetine diğer bir ifade ile av turizmine dönüşmüştür. Av turizmi bir turizm çeşidi olarak sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirildiğinde her ne kadar zor(hard) turizm çeşitleri arasında sayılsa da, bilinçli ve kurallara uygun olarak yapılması durumunda; bir ülkenin yaban hayatını koruyup geliştiren, av hayvanlarının popülasyonunu artıran diğer yandan da önemli bir gelir kaynağı oluşturan bir turizm çeşididir. Çünkü av turizmi, büyük miktarda parasal harcama gerektiren ve gelir düzeyi yüksek kişilerin katıldığı bir turizm çeşididir. Günümüzde dünya genelinde Almanya, Avusturya, Danimarka, Doğu Avrupa ülkelerinden Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Slovakya, Polonya ve Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa'da İspanya ile birçok Afrika ülkesi çeşitli hayvanların avlanmasına dayalı olarak av turizmi etkinliklerinden her yıl milyonlarca dolar döviz geliri elde etmektedirler. Örneğin Türkiye'nin en büyük turizm pazarı olan Avrupa'da av turizminden İspanya yıllık 6 milyar dolar, Almanya 150, Fransa 90, Macaristan ise 25 milyon dolar gelir elde etmektedir. Güney Afrika'nın av turizminden yıllık geliri ise 500 milyon

doları bulmaktadır (Destici, 2008).

Av turizmi Türkiye açısından da illerinin sahip oldukları kaynakları ekonomik değer oluşturma amaçlı değerlendirme alternatif seçeneklerden birisini oluşturmaktadır. Bu amaçla araştırmada temel turizm ürünü termal kaynaklar olan Afyonkarahisar ilinin alternatif turizm çeşitleri arasında yer alan av turizminin mevcut durumunun ortaya konulması ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulması hedeflenmektedir. Araştırmanın literatür kısmının oluşturulmasında yararlanılacak kaynaklar literatür taraması, uygulama kısmına ait veriler ise Afyonkarahisar'daki av turizmi ile ilgili kuruluşlardan yüz yüze gerçekleştirilecek yarı yapılandırılmış görüşme soruları ve ilgili kuruluşların av turizmine ait çalışmalarının temin edilmesi yoluyla elde edilmiştir. Araştırma yoluyla Afyonkarahisar ilinin av turizmi açısından arzının durumunun ortaya konulması, av turizmi açısından eksikliklerin belirlenmesi, talep durumunun ne olduğu ve av turizminin sürdürülebilir geliştirilmesi için geleceğe yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeyle birlikte bireylerin gelirlerinin, sosyal haklarının ve boş zamanlarının artması, yaşam standartlarının yükselmesi turizme bakış açılarının boyut değiştirmesine ve beklentilerinin farklılaşmasına özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilen bazı turizm çeşitlerinin yükselen trendi olmasına imkân sağlamıştır. Bu turizm türlerinden biri de av turizmdir. Av turizmi sağladığı yapıldığı bölge itibariyle sağladığı ekonomik faydalar ile dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı Afyonkarahisar ilin de av turizminin mevcut durumunun ortaya konulması ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Av turizmi bilinçli ve kurallara uygun olarak yapılması durumunda; bir ülkenin yaban hayatını koruyup geliştiren, av hayvanlarının popülasyonunu artıran diğer yandan da önemli bir gelir kaynağı oluşturan bir turizm çeşididir. Çünkü av turizmi, büyük miktarda parasal harcama gerektirmesi nedeniyle gelir düzeyi yüksek kişilerin katıldığı bir turizm türüdür. Av turizmi turizmde ürün çeşitlendirmesi bağlamında illerin sahip oldukları kaynakları ekonomik değer oluşturma amaçlı değerlendirmede önemli alternatif seçeneklerden birisidir. Ayrıca akademik olarak av turizmi alanında böyle bir çalışmanın daha

önce yapılmamış olması araştırmanın önemini daha da artırmaktadır. Araştırmanın bundan sonraki çalışmalara altyapı oluşturması düşünülmektedir. Bu sebeple Afyonkarahisar’da av turizmi, araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma kapsamında literatür kısmının oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar literatür taraması, uygulama kısmına ait veriler ise Afyonkarahisar’daki av turizmi ile ilgili kuruluşlardaki yetkililerle yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile elde edilmiştir. Ayrıca, av turizmi ile ilgili kanun, yönetmelik, ulusal ve yerel komisyonlar kararları ile çeşitli kuruluş ve kaynaklar da değerlendirmeye alınmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Avcılığın Tarihsel Gelişimi: Avcılığın bir faaliyet olarak geçmişi insanlık tarihi kadar eski olsa da, av ve avcılık konusunda ilk düzenlemeler ortaçağda görülmektedir. Cengiz Han “Savaş Okulu” olarak nitelendirdiği avcılığın nasıl yapılacağını ve kurallarını yasa ile devlet düzenine koyan ilk hükümdardır. Sultan Melikşah ise avcılık konusunda dünyanın ilk bilimsel kitabı olan “Saydname-i Melikşahi” adlı eseri (Aralık 1072 – Kasım 1092 yılları arasında) Felhak bin Mehmed’e yazdırmıştır. Avlanmanın mülkiyet hakkına ve avlanma belgesine bağlanması ile av sezonunun belirlenmesi gibi konuların yasal esaslara dayandırılması için 1844 yılında Fransa’da avcılığı düzenleyen bir yasa çıkartılmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu noktadan sonra Avrupa’da Medeni Kanuna göre sähipsiz mal olarak kabul edilen av hayvanlarının serbestçe avlanması uygulamasına son verilmiştir (Ayanoğlu, 2002). Avrupa’da avcılık burjuvazilerin ve soyluların yapabileceği aristokrat bir uğraş olarak gelişim gösterirken, Türkler, ordunun yetiştirilmesi için avcılığı en başta geleneksel bir yetiştirme aracı olarak görmüş ve savaşlardan önce egzersiz niteliğinde büyük sürgün avları yapmışlardır. Bireysel sporlardan çok birlikte/toplu olarak yapılan sporlardan hoşlanan Türkler ava giderken yalnızca hayvan vurma amacı gütmeyerek aynı merak ve hobiye paylaşan insanlarla bir arada olmak, onlarla konuşup rahatlamak, keyifli zaman geçirmek, eğlenmek, arkadaşlık ve dostluk ilişkilerini geliştirmek, acı tatlı şeyleri paylaşmak ve ortak amaç için bir araya gelebilmeyi ve sosyal bağlarını güçlendirmeyi geliştirmeyi amaçlamışlardır (Kayaöz, 2001:19-20). Osmanlı İmparatorluğu döneminde avcılık hakkında ilk mevzuat 1881 senesinde ortaya çıkmıştır (Muharrem Kararnamesi ile Düyun-ı

Umumiye İdaresi kurulmuştur). Ertesi yıl, avcılarını yakından ilgilendiren iki yeni yönetmelik hazırlanarak, Zabıta-i Saydiye ile Dersaadet ve Tevabii Balıkhane İdaresi'ne Dair Nizamnameleri yürürlüğe konulmuştur. İkisi de, Osmanlı avcılığı üzerinde Düyun-ı Umumiye'yi söz sahibi yaparken hükümet 1886'da yeni bir Kararname daha yayınlamıştır. Birçok noksanlığına rağmen bu nizamnameler ve kararname çok önemli hükümleri içermekle birlikte, ülke coğrafyasının büyük olması, yeterli denetimlerin yapılamaması nedeniyle istenilen yarar tam olarak sağlanamamıştır (Uzunçarşılı, 1973). Cumhuriyet döneminde av hayvanlarının ve yaban hayatının korunması bakımından önemli ilk yasa 13.05.1937 tarihinde yürürlüğe giren 3167 sayılı "Kara Avcılığı Kanunu (KAK)"dur. Ancak, av hayvanlarının ve doğal ortamlarının korunması konusunda yetersiz kalan yasanın; merkez, il ve ilçe av komisyonlarının kararları (MAK) ile boşlukları doldurulmaya çalışılmıştır. Aradan geçen 66 yıl içinde yetersiz kalan 3167 sayılı yasa, yeni bir kanunun çıkarılmasını zorunlu hale getirmiştir. Nihayet 11.07.2003 tarihinde kabul edilen 4915 sayılı KAK yürürlüğe girmiştir (KAK, 2003). Bu kanunun uygulanmasını sağlamak amacıyla da 10 yönetmelik çıkarılmıştır.

Günümüzde ise, ülkemizde avcılık bir spor faaliyeti ve turizm çeşidi olarak av turizmi kapsamında; 4915 sayılı KAK ve bu kanuna dayanılarak çıkartılan 8 Ocak 2005 tarih ve 25694 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Yerli ve Yabancı Avcıların Av Turizmi Kapsamında Avlanmalarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", 6831 Sayılı Orman Kanunu, MAK Karar Hükümleri, diğer kanunlar ile Bern ve Cites gibi uluslararası sözleşmeler çerçevesinde yürütülmektedir. Yönetmelik, sürdürülebilir avcılık ve doğal hayatın korunması ilkelerini gözeterek, popülasyonları ve yıllık artım miktarlarını, doğal kaynakların bir parçası olan av hayvanlarının av turizmi kapsamında avlatılmasını sağlayacak ilkelerin belirlenmesini, av organizasyonu, av ve yaban hayvanı gözlem turları, fotoğraf ve film çekimlerinin nasıl düzenleneceğini; organizasyonu yürütecek acente ve görevlilerin yapacakları iş ve işlemleri; av organizasyonlarında görev alacak kalifiye eleman yetiştirilmesini içermektedir.

Avcılık türleri ve aşamaları: Avcılıkta, klasik avlanma veya safari (spor), kara hayvanları veya balık avlama, memeli veya kuş avlama gibi değişik türler mevcut olmakla birlikte en önemlisi ve ünlüsü çoğunlukla Afrika ülkelerinde uygulanan safarilerdir. Av operatörleri tarafından kontrol edilen ve pazarlanan safariler resmi bir eğitim olanağının olmaması, operatörlerin yeterince profesyonelleşememesi ya da imtiyazlı alanlarda şeffaf olmayan süreçlerle avlanmalara izin vermeleri sebebiyle

safari organizasyonları bir takım sorunlar barındırmaktadır (Kozak ve Bahçe, 2012:247). Avcılık türleri genel olarak kara ve deniz avcılığı olmak üzere iki grupta incelenmektedir (Türkiye Avcılar, 2012). **Kara Avcılığı:** Tüfek, ok, yay gibi araçlar kullanarak kırlarda, ormanlarda, sulak yerlerde uçar-kaçar avcılığı şeklinde yapılan avcılıktır. Kara avcılığı birçok farklı şekilde yapılabilmekte olup bunlar; doğancılık (yırtıcı kuşlar ile av), sürek avı (köpek ile geyik avı), küçük (tilki, tavşan) ve büyük (karaca, yaban domuzu, ayı) hayvan avı, bek avı (kamufraj ile bekleyerek avlanma) ve safarilerdir (yırtıcı hayvan avı)'dır. **Balıkçılık (Deniz, Göl ve Akarsu Avcılığı):** Tuzlu ve tatlı sularda yaşayan balık ve diğer su ürünlerinin ticari ya da sportif amaçlarla avlanma işidir. İlkçağlarda yalnızca zorunlu ihtiyaç olan yiyecek sağlamak için yapılan balıkçılık günümüzde ticari, amatör olta balıkçılığı ya da spor amaçlı olarak açık hava balıkçılığı gerçekleştirilmeye başlanmıştır. ABD Wisconsin Üniversitesi profesörlerinden Jackson ve Norton 1970'li yılların sonlarında avcı davranışları üzerine bir çalışma yapmış ve sonucunda ise avcılarının davranış gelişimlerini öğrenme, sınırlara ulaşma, trofe, metot ve sportmenlik olmak üzere beş ayrı basamakta gruplandırmıştır (Bora, 2011:22-26). Öğrenme Basamağı; avcının temel amacı tüfek kullanımı, hedefe bakış, nişan alma ve atış teknikleriyle ilgili bilgi ve becerilerini geliştirmektir. Avcı, avcılık etiği konusunda fikir sahibi olmadığından avın değerini bilmez, avına kaçma fırsatı vermeyi hiç düşünmez, yaban hayatının evrensel değerleri ile ilgilenmez ve sadece avı ele geçirmek için çaba sarf eder. Bunun yanında bir yandan avcılık temel kavramlarını sorgulamaya çalışırken diğer taraftan yıllardır deneyimliymiş gibi kanaatlerini dillendirip kendisini ava götüren deneyimli avcılarını eksiklikle suçlayabilir. **Sınırlara Ulaşma Basamağı;** avcının hedefi yasal kurullarla belirlenen limitlere ulaşmak için daha çok av ele geçirmeye çalışmak ve avcılık yeteneğini kendisine ve yakın çevresine ispatlamaktır. Avcı, av gününde gün doğumundan gün batımına kadar bütün enerjisini av takibine harcayarak onun için tek amaç olan yasaların ön gördüğü limit içindeki tüm hayvanları her ne pahasına olursa olsun ele geçirmektir. Bu uğurda avcı herkesten önce av meralarına gitmeyi arzular ve sık sık av merası değiştirme eğilimindedir. Av tutkusu her şeyden daha önemli olmakla birlikte arkadaşlarla bilgi paylaşımı ve av konusunda bencil ve kıskançtır. Avcı, vurduğu her av kendisi için övünç kaynağı iken başarısız geçen avlar ise tam bir ruh çöküntüsü sebebidir. **Trofe Basamağı;** bu basamakta asıl amaç rastgele bir avlanmadan ziyade avlanabilecek avlar arasında belirgin özelliklere sahip titizlikle seçilmiş olan bir avın avlanmasıdır. Avcılar sabırla, bir strateji uzmanı gibi hareket

eder ve her daim seçici davranarak yaban hayatı yaşam zincirine zarar vermeden avlanmak isterler. Değer yargıları gelişmiş olup tüfek, fişek ve kıyafet seçiminde mükemmeldirler. Avcılar asla avlanacağı yeri ve zamanı deşifre etmez, sadece sonuçları açıklarlar. Ava gitme sayısında belirgin bir azalma olan bu basamakta avcılar yanlarında mutlaka kamera veya fotoğraf makinesi gibi kaydedici bulundurur ve av trofesini tahnit yaptırarak evinin bir köşesinde sergiler / saklar. *Metot Basamağı*; bu basamakta avcı deneyimlerin verdiği beceri ve sorumluluk anlayışı doğrultusunda av hayvanı ve avcı arasındaki eşitsizliği asgariye indirme gayreti ile av hayvanına daha fazla kaçıp kurtulma şansı tanımaktadır. Avcı, tüfek kalibresini düşürme, tek kırma tüfek tercihi, av kapsamına aldığı tür sayısını azaltma, üretilmesi zor hayvanları avlamama gibi birtakım kısıtlar koyarak avlanma süresini yıl içinde azaltarak av vurmaya ikinci plana atar. Avcı, yaban hayatı yaşam alanlarının korunması, çevre sorunları ve ava gittiği kırsal kesimin sosyo-ekonomik durumuyla ilgilenir ve bu sebeple çoğu zaman avın kaçıp kurtulmasına sevinir. Bu aşamada avcı, doğal sürecin sebep sonuç ilişkilerini anlamaya çalışır ve besin zinciri piramidinin farkına vararak karşılaştığı olaylarda ayrıntılara girer. Son yıllarında ise avcı kendi geçmişini sorgulamaya başlar ve hatalarını telafi etme adına yaban hayvanı yetiştirme veya doğaya salma fikirleri ön plana çıkar, bu noktada da genç avcılara ısrarla öğütler verir. *Sportmenlik Basamağı*: uzun yıllar sürdürülen avlanma sonucunda avcılar için yaban hayvanlarının değeri, hayvan hakları, yaşam sevgisi, doğa içindeki yaşam piramidi, doğaya karşı saygı gibi yüksek değer yargıları belirginleşir. Av kaynaklarının korunması, sürdürülebilir avcılığı geliştirilmesi adına deneyimlerin aktarılması ile genç avcılarının eğitilmesine önem verilir ve bu uğurda zaman ve para harcanır. Avcının temel hedefi elde ettiği kazanımları, evrensel öneme sahip yüksek değer yargılarını kitap yazarak, panel ve konferanslara katılarak gelecek kuşaklara bir disiplin içerisinde aktarmaktır.

Av turizmi hakkında genel bilgiler: Avcıların sürekli yaşadıkları yer dışındaki bir bölge veya ülkede avlanmak, dinlenmek ve spor yapmak amacı ile yaptıkları geçici seyahat ve konaklamalarından oluşan ve gidilen ülke ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlayan bir turizm türü olarak tanımlanan av turizmi; turizmin 18 ana değişik uygulama şekline biri olup avcılarının belirlenmiş ilkelerle yaptıkları av etkinlikleridir (Ege: 1996, 54). Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonunun ormancılık ile ilgili hazırladığı raporda av turizmi, "av kaynaklarının yerli ve yabancı avcılarının kullanımına sunulması, bu

kaynakların estetik ve turistik yönlerden değerlendirilmesi suretiyle ülke ekonomisine katkıda bulunmasını amaçlayan turizm faaliyetidir” şeklinde tanımlanmaktadır (DPT: 2001, 251). Özdönmez vd. (1996) ise av turizmini, av ve yaban hayatı kaynaklarının denetim altında yerli ve yabancı avcılarının kullanımına sunulması, bu kaynakların rekreasyonel ve turistik yönlerden değerlendirilerek ülke turizmine ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmasını amaçlayan etkinlikler bütünü olarak tanımlamaktadır.

Turizmin değişik bir uygulama şekli olan ve belirli ilkeler doğrultusunda gerçekleşen av turizmi faaliyetleri ile avcılar, yaban hayvanlarının boynuz, diş, post benzeri hatıra değeri taşıyan kısımlarına sahip olmakla birlikte değişik kültürleri tanıma ve değişik yerleri görme imkânı elde etmektedirler (Yıldızbakan ve Keleş, 2012:293). Av turizmi, bilinçli ve belli bir eğitime dayanarak, doğaya zarar vermeden yapılan sadece olgunluğa erişmiş hayvanların avlanması olayıdır (Kozak vd, 2008:58). Av turizmi, bilinçli ve kurallara uygun olarak yapılması durumunda bir yandan ülkenin yaban hayatını koruyup geliştirirken, diğer yandan da önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Av turizminin önemsendiği ülkelerde av hayvanları sayıca artmakta, çevreye ve yaban hayatına karşı bilinç gelişmekte, usulsüz avcılığın azaldığı ve otokontrolün sağlandığı görülmektedir (Mursalov, 2009:13).

Av turizmi turizmin bir parçası olup, yerli ve yabancı avcılarının avlanmak amacıyla gittikleri yerlerde, başka özellikteki yaşama biçimlerini görüp dinlenmelerine ve spor yapmalarına olanak sağlayan, bölge ve ülke ekonomisine katkıda bulunan önemli bir turistik faaliyet olarak görülebilir. Bununla birlikte ülkenin av potansiyelinden sürdürülebilirlik çerçevesinde yararlanabilmek, ülkelere gelir getirici etkinlikler ve turizm kapsamında değerlendirmek, ekonomik gelir sağlamak için doğadaki bütün yaban hayvanlarının türlerini kendi yaşam ortamlarında sürekli kılacak sayıda olmalarını sağlayan tüm tedbirlerin alınması ve uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de av turizminin mevcut durumu: Türkiye fiziki olarak üç tarafının denizlerle çevrili olması, farklı coğrafi bölgelere sahip olması ve farklı iklim özelliklerinin yaşanması, yükselti farklılıkları ve göçmen kuşların güzergâhı üzerinde bulunması gibi nedenlere bağlı olarak çok zengin bitki örtüsü ve yaban hayatı kültürüne sahiptir. Bu faktörler göze alındığında, ülkemizin av turizmi açısından elverişli koşullara sahip olduğu ve gelişmesi açısından yüksek potansiyeli olduğu söylenebilir. Nitekim Kültür ve Turizm Bakanlığı ülkemizin turizm arzının

çeşitlendirilmesi bağlamında önerdiği en önemli çeşitlerden biri av turizmidir (Kozak ve Bahçe, 2012:248). Türkiye’de bilinçli olarak gerçek anlamda av turizmi, ilk kez 1981 yılında Antalya Düzlerçamı bölgesinde yaban keçisi popülasyonunun giderek artması üzerine av turizmine açılması ile başlamıştır. 1984 yılında ise, Artvin’de yaban keçisi, yaban domuzu, ayı, kurt ve çakalların av turizmi kapsamında hem yabancı hem de yerli avcılarının avlanmalarına izin verilmeye başlanmıştır (Turizm Gazetesi, 2012). Günümüzde ise Türkiye’ye yılda 40 farklı ülkeden ortalama 1000 civarında avcı turist gelmekte ve yaklaşık olarak 1 milyon dolarlık bir gelir bırakmaktadırlar (Kaykı, 2014).

4915 sayılı KAK’nda “Av ve yaban hayvanlarının doğal olarak yaşadıkları veya sonradan salındıkları sahalar” olarak tanımlanan avlaklar mülkiyet esasına göre devlet, özel, genel ve örnek avlak olarak sınıflanmıştır (KAK, 2003). *Devlet avlağı*: Devlet ormanları, toprak muhafaza ve ağaçlandırma sahaları ve benzeri yerlerle Devlet tarım işletmeleri, baraj gölleri ve emniyet sahalalarında, ilgili kuruluşun muvafakati alınarak Bakanlıkça avlak olarak ayrılan yerlerdir. *Özel avlak*: Bir bütün teşkil eden özel mülkiyetteki tapulu arazilerden, Bakanlığın avlaklar için tespit ettiği ve tanımladığı şartlara uygun olan avlakları, olarak tanımlanmıştır. *Genel avlak*: Özel ve devlet avlakları dışında kalan bütün av sahaları ile gol, lagün, bataklık ve sazlık gibi sahalardır. *Örnek avlak*: Devlet avlakları ve genel avlaklar içinde Bakanlıkça belirlenecek esaslara göre ayrılan ve işletilen veya işlettirilen avlaklardır. Örnek avlakların büyüklüğü; memeli türler için en az üç bin hektar, kanatlılar için en az bin hektar olmalıdır. Özel avlaklarda ise bu büyüklük yapılacak avlanma modeline göre belirlenmektedir. Devlet ve genel avlakların büyüklüğü ise ilan edilecek alanın özelliğine göre belirlenmektedir. Ülkemizde avlaklar yaklaşık 72 milyon hektar genişliğindedir. Söz konusu avlaklarda değişik türde av hayvanı bulunmasına karşın bu türlerin sayısı normal kapasitelerinin altındadır. Av hayvanlarının normal yoğunluğa ulaşmaları halinde avlakların barındırabileceği av hayvanı sayısı 30.560.000 iken; bugün bu avlakların barındırdığı hayvan sayısı sadece 9.442.700 adet olarak tahmin edilmektedir (Ege: 1996, 106-109). Devlet, genel ve örnek avlaklarda avlanmak Bakanlığın iznine bağlıdır. Özel kanunlarla veya MAK’ça avlanmanın yasak edildiği yerlerde avlanılamaz. Ancak bu sahalarda av ve yaban hayvanlarının çoğaldığı durumlarda avlanmaya Bakanlıkça izin verilebilir. Özel avlaklar Bakanlıktan izin alınarak kurulur. Sahipleri veya kiracıları tarafından yönetilir, işletilir veya işlettirilir. Diğer avlaklar ise idare tarafından yönetilir, işletilir veya işlettirilir. İdare tarafından

yönetilen, işletilen veya işlettirilen avlakların planlanması, kuruluşu, sınıflandırılması, alanlarının belirlenmesi, işaretlenmesi, yönetimi, işletilmesi, işlettirilmesi ve denetimine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça belirlenmektedir. Av yılı içinde bazı av hayvanı türlerinin nesillerini devam ettiremeyecek sayıya düşmesinin söz konusu olduğu hallerde, avlanmanın açık olduğu avlaklarda avlanmayı belli bir süre yasaklamaya ve gerektiğinde yeniden açmaya Bakanlık yetkilidir.

Türkiye’de avcılık ve av turizmi organizasyonu devlet ile özel sektörün görevleri birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlar niteliktedir. Devlet, nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan veya sayıları azalan av ve yaban hayvanları türlerinin yaşama ortamları ile birlikte korunarak geliştirilmeleri, üretme istasyonlarında üretilen hayvanların uygun yaşama ortamı özelliğindeki alanlara tekrar yerleştirilmeleri, yurt düzeyindeki tüm avlaklarda av ve yaban hayvanlarının korunması, avcılığın düzenlenmesi ve kontrolünün sağlanarak yaşama ortamlarını bozucu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi, araştırma ve üretme istasyonlarında türlerin biyolojik, fiziki yapıları ve üretimleri konularında çalışmalar, araştırmalar ve envanterlerini yapmak, av turizmini düzenlemek, sürekli ve planlı bir şekilde yararlandırmak gibi görevleri üstlenmiştir (DPT: 1985, 306). Devlet bu görevleri Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlükleri gibi Orman Bakanlığı bünyesindeki kurumlar aracılığı ile yürütmektedir. Özel sektör ise seyahat acentaları aracılığı ile av turizmi kapsamında av turları ve av partileri düzenlemekle görevlendirilmiştir.

Ülkemizde av turizmi faaliyetleri; 4915 sayılı KAK, “Yerli ve Yabancı Avcıların Av Turizmi Kapsamında Avlanmalarına İlişkin Esas ve Usulleri İçerir Yönetmelik” (Kanununun 15 ve 32. maddeleri kapsamında hazırlanıp 8 Ocak 2005 tarih ve 25694 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik; sürdürülebilir avcılık ve doğal hayatın korunması ilkelerini gözeterek, popülasyonları ve yıllık artım miktarlarını, doğal kaynakların bir parçası olan av hayvanlarının av turizmi kapsamında avlatılmasını sağlayacak ilkelerin belirlenmesini; av organizasyonu, av ve yaban hayvanı gözlem turları, fotoğraf ve film çekimlerinin nasıl düzenleneceğini; organizasyonları yürütecek acente ve görevlilerin yapacakları iş ve işlemleri; av organizasyonlarında görev alacak kalifiye eleman yetiştirilmesini içermektedir. Her yıl o yılın av dönemi ile ilgili uyulması gereken kuralları içeren MAK Kararı hükümleri; Diğer Kanunlar (Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu; Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun; Yabancıların Türkiye’de İkameti ve Seyahati Hakkında Kanun; Avda ve Sporda

Kullanılan Tüfekler, Nişan Tabancaları ve Av Bıçaklarının Yapımı, Alımı, Satımı ve Bulundurulmasına Dair Kanun; Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu, Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu; Milli Parklar Kanunu; Çevre Kanunu vb.) ile BERN ve CİTES gibi Uluslararası sözleşmeler çerçevesinde yürütülmektedir (Yıldızbakan ve Keleş, 2012:295).

✓ Yenilenebilir doğal kaynakların bir parçası olan av hayvanlarının av turizmi kapsamında avına izin vererek tüm av turizmi uygulamalarını yürüten birim Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüdür (DKMPGM). Türkiye’de av turizmi şu ilkeler doğrultusunda yürütülmektedir (DKMPGM, 2016).

✓ Yaban hayvanlarının sayılarının sürekliliğini sağlayıcı koruma, bakım ve üremesine engel zararlılarla mücadele önlemlerini alarak popülasyonlarının devamlılığını sağlamak,

✓ Envanter çalışmaları ile taşıma kapasitesi de dikkate alınarak yeterli popülasyona ulaşmış av hayvanlarının avlanmasına izin vererek, yaban hayatı kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlamak,

✓ Avcılığın, doğal hayata, fauna, flora ve habitata zarar vermeden bilinçli olarak yürütülmesini sağlamak,

✓ Doğal kaynakların turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımını sağlamak,

Kırsal kalkınmaya destek verme temel ilkelerini gözeterek, yöre insanların yaban hayatı kaynaklarının varlığından oluşan katma değerden yararlandırılmasını sağlamaktır.

Türkiye’de yabancılar 1970’li yıllara kadar herhangi bir sınırlama olmaksızın avlanmışlardır. 1971 yılında çıkarılan 1618 sayılı Seyahat Acentaları Birliği Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, bu kanuna bağlı olarak bir av turizmi yönetmeliği hazırlanmış, çeşitli düzenlemeler getirilmiş ve bu sayede A Grubu Seyahat Acentaları aracılığıyla yabancıların avlanabilmelerine izin verilmiştir. 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu kapsamında alınmış işletme belgesi sahibi (A) Grubu Seyahat Acenteleri, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünden “Av Turizmi İzin Belgesi” aldıktan sonra, her av organizasyonu için yabancı turist avcılara ve yabancı uyruklulara “yabancı avcılar için geçici avcılık belgesi”; “yerli avcılar için özel avlandırma izin belgesi” olarak yerli avcılara, av organizasyonları, av ve yaban hayatı gözlem turları ile fotoğraf ve film çekimleri düzenleyebilmektedirler.

Turizm acentalarının yabancı avcılarını nerede, nasıl ve ne kadar süreyle avlandıracığı, avlanılmasına izin verilen devlet avlakları ve hayvan türleri ile bu hayvanlar için ödeyecekleri avlanma bedelleri her yıl için bağımsız olarak MAK tarafından belirlenmektedir. Türkiye’de 22 Şubat 2016 itibarıyla av turizmi kapsamında etkinlik düzenleyebilecek “Av Turizm İzin Belgesi” (ATİB) sahibi 29 farklı ilde toplam 121 adet A grubu seyahat acentası bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Antalya 28 acente ile ilk sırada bulunurken, İstanbul’da 23, Ankara ve Muğla’da 10’ar, Aydın’da 7 ve İzmir’de ise 5 acente av turizmi için aktif olarak yer almaktadır. Bu kapsamda Afyonkarahisar İlinde ise sadece 1 adet acenteye izin verilmiştir (DKMPGM, 2016).

Av turizmi kapsamında organizasyon yapma yetkisi almış seyahat acentaları DKMPGM’ne başvuruda bulunarak, her av partisi için ayrı olmak üzere düzenlenen özel avlandırma izin belgesini DKMPGM’den talep etmelidirler. Bu belgede avcılarının avlayacakları tür ve sayısı, avın yapılacağı yer, avcılarının adı – soyadı ve adresi ile kaç gün avlanacakları ve hangi gümrük kapısından giriş – çıkış yapacakları konusunda bilgiler yer almaktadır (MAK, 2002).

Türkiye’de av turizmi kapsamında yapılacak tüm uygulamalar, her av yılını (1 Nisan’dan başlayarak izleyen yılın 31 Mart sonuna kadar olan süre) içerecek şekilde MAK tarafından belirlenmektedir. Bu kararlarda; avına izin verilen türler, avına izin verilen sahalar, avlanma tarihleri, ücretler, avlanma ilkeleri, yasaklanan avlanma usul ve şekilleri yer almaktadır. 2015 – 2016 MAK kararlarına göre avına izin verilen türler şu şekildedir: Anadolu yaban koyunu, yaban keçisi, çengelboynuzlu dağ keçisi, kızıl geyik, melez yaban keçisi, yaban domuzu, ayı, ceylan, karaca, çakal ve tilkidir (Av Turizmi Uygulama Talimatı, 2016).

Türkiye’de av turizmi kapsamında av organizasyonlarına izin verilen alanlar, işletilen ya da işletirilen örnek avlaklar, devlet avlakları, özel avlanma planları çerçevesinde avlanmanın yapılabilmesine DKMPGM tarafından izin verilen yaban hayatı geliştirme sahaları ve özel avlak sahalarıdır. Yaban Hayatı Geliştirme Sahası’nda av turizmi kapsamında yapılan tüm av organizasyonları bakanlık personelinin refakati eşliğinde yapılır. Ancak Türkiye’ye gelen yabancı turist avcılar sadece özel avlaklar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilen kanunun 15. maddesi ve yönetmeliğin 11. Maddesi kapsamında, seyahat acentelerine bağlı kalmaksızın bağımsız olarak örnek avlaklarda avlanabilmektedir.

Genel olarak av ve yaban hayatı konusundaki bilinen problemler av turizminin sürdürülebilirliğini tehdit ederken ekonomik katkısını da

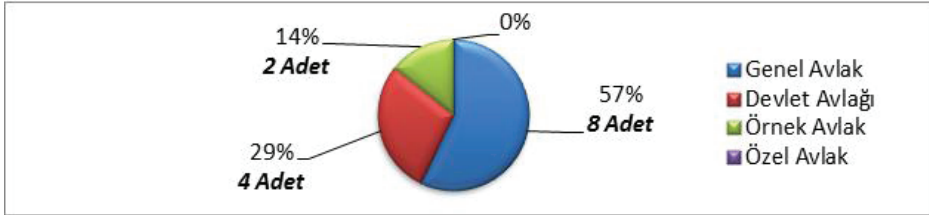
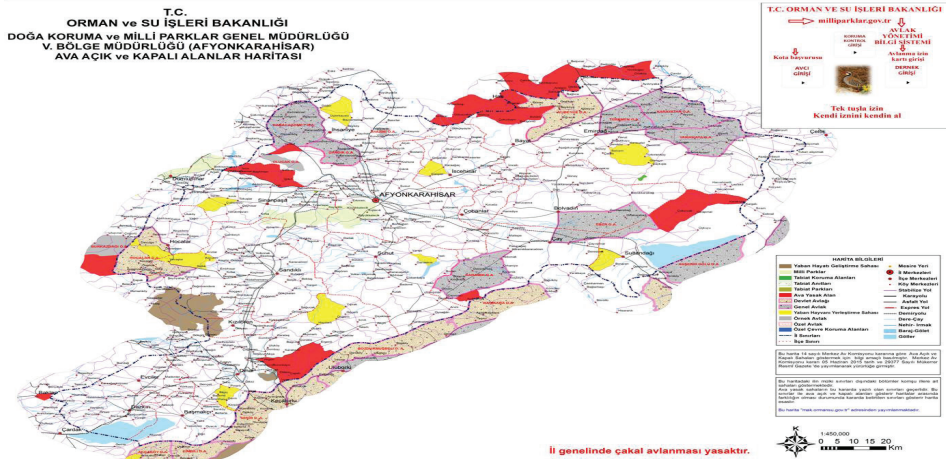
sekteye uğratabilir. Bunlar: kaçak avcılık, eğitim yetersizliği, hayvanların yaşama alanlarının tahrip edilmesi, kırsal yaşamdaki fakirlik, av hayvanı sayısının az oluşu, kurallara uymayan avcı sayısının fazlalığı, yanlış arazi kullanım politikaları, aşırı ve kötü kullanım, çevre kirliliği, zirai ilaç kullanımının yaygınlaşması, vb. olarak ifade edilebilir. Kaçak ve başıboş avcılığın görünürdeki sebebi kaçak avcı veya yöre halkıdır. Bunun altında halkın asırlar öncesinden gelen serbest avlanma alışkanlığı da yatmaktadır. Bilinçsiz avcılığın önüne geçilmesi, yöre halkının koruma ve kontrole olan pozitif katkısının daha fazla sağlanması ve yöre halkının av turizmini sürekli bir gelir kaynağı olarak görmesi ve "av turizminin" yöre halkına yaptığı/yapacağı katkılar ile mümkündür (Yıldızbakan ve Keleş, 2012:298).

AFYONKARAHİSAR'IN AV TURİZMİ ARZ KAYNAKLARI

Afyonkarahisar il sınırları içerisinde Şekil-1 ve Resim-1'de görüldüğü üzere av turizmi kaynakları olarak farklı türlerde toplamda 14 avlak bulunmaktadır. Bunlardan 8 tanesini genel avlaklar oluştururken, kalan 6 avlaktan 4'ü devlet avlağı olup 2'si ise örnek avlaklardır. Bu avlakların dağılımı ise Tablo-1'te belirtildiği üzere 1'i merkez ilçede yer alırken diğer 15 avlak ise çeşitli ilçelerde bulunmaktadır. İl genelinde ise av turizmi kaynağı olarak özel avlak alanları bulunmamaktadır (Afyonkarahisar İl Av Komisyon Kararları, 2016).

Tablo-1: Afyonkarahisar İl Sınırları İçerisinde Bulunan Avlakların Konumu ve Türü

Sıra No	Avlak Adı	Bulunduğu İlçe	Avlak Türü			
			Genel	Devlet	Örnek	Özel
1	Dandır Avlağı	İhsaniye	■			
2	Karacaahmet Avlağı	İhsaniye	■			
3	Türkmen Avlağı	Emirdağ	■			
4	Yarıkkaya Avlağı	Emirdağ	■			
5	Karayatak Avlağı	Emirdağ	■			
6	Karamık Avlağı	Çay - Şuhut	■			
7	Eber Gölü Avlağı	Çay - Bolvadin - Sultandağ	■			
8	Çobanlar Avlağı	Çobanlar	■			
9	Alibeyce Avlağı	Emirdağ		■		
10	Hocalar Avlağı	Hocalar - Sandıklı		■		
11	İmrallı Avlağı	Bayat		■		
12	İscehisar Avlağı	İscehisar		■		
13	Anıtkaya Avlağı	Olucak			■	
14	Ayazini Avlağı	İhsaniye			■	

Şekil-1: Afyonkarahisar İl Geneli Avlak Sayılarının Dağılımı**Resim-1: Afyonkarahisar İl Geneli Avlakların Dağılımı**

AFYONKARAHİSAR'DA AV KAYNAKLARININ MEVCUT KULLANIM DURUMU

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nun 3. Maddesi gereğince Afyonkarahisar İl Av Komisyonu 19 Şubat 2016 tarihinde toplantı gerçekleştirmiştir. Kanununun 4. maddesi gereğince belirlenen listede yer alan avına izin verilen av hayvanlarının türleri, avlanma süreleri ve avcı başına bir av günü için izin verilen en fazla avlanma limitleri Afyon ili bölgesinin yaşam koşulları ve av hayvanlarının biyolojileri dikkate alınarak komisyon tarafından belirlenen ve onaylanan karar Tablo-2 ve Tablo-3'te listelenmiştir (Afyonkarahisar İl Av Komisyon Kararları, 2016).

Tablo-2: Avına İzin Verilen Av Hayvanları ve Avcı Başına Avlanma Limitleri

Kuşlar	
Av Hayvanı Türü	Avlanma Limiti
Bıldırcın	12
Üveyik	8
Karatavuk, Öter Ardiç	3'er
Kaya Güvercini	6
Çulluk	4
Saksağan	15
Tahtalı, Sakarca	6'şar
Sakarmeke	4
Alakarga, Suçulluğu (<i>Bekasin</i>)	3'er
Kımalı Keklik, Kum Kekliği ve Çil Keklik	2
Yeşilbaş, Boz Ördek, Fiyu, Çamurcun, Macar Ördeği, Tepeli Patka, Elmabaş Patka Ve Çıkrıkçın (<i>Toplam 6 Avlanma Limiti İçinde Sadece 1 Tanesi Kalkuyruk Olabilir</i>)	Toplamda 6
Küçük Karga, Ekinkargası ve Leşkargası	Toplam 15
Serçe ve Kızıl Sırtlı Örümcek Kuşu (<i>Atmaca yakalamak amacıyla, atmacacılık sertifikası sahibi kişiler tekrar doğaya canlı olarak bırakmak kaydıyla yakalayabilir.</i>)	Yılda Toplam 6
Sığırcık	5
MEMELİLER	
Yabani Tavşanı	1
Ada Tavşanı	0
Yaban Domuzu (<i>Bek ve Yürüyüş Avında Avcı Başına</i>)	3
Kaya Sansarı	2
Yaban Domuzu (<i>Sürek Avında Avcı Başına</i>) (<i>Süreççiler Av Yapamaz</i>)	3
Çakal	1
Tilki	1

Keklik türleri (Çil Keklik, Kınalı Keklik, Kum Kekliği, Kaya Kekliği) ile Tilki ve Çakal türlerinin il genelinde populasyonları azaldığı ve nesilleri tehlike altında olduğu gözlemlendiğinden, il komisyonunca koruma altına alınan bu memeli/kuşların avı 2016 - 2017 av sezonunda yasaklanmıştır. 2015 - 2016 av döneminde komisyonca koruma altına alınan av hayvanlarından olan Sığırcık'ın il genelinde populasyonu arttığı gözlemlendiğinden, bu kuşların avının 2016 - 2017 Av sezonunda açılmasına karar verilmiştir.

Tablo-3: Avına İzin Verilen Av Hayvanlarının Avlanma Süreleri

	Nisan'16	Mayıs'16	Haziran'16	Temmuz'16	Ağustos'16	Eylül'16	Ekim'16	Kasım'16	Aralık'16	Ocak'17	Şubat'17	Mart'17
Bıldırcın, Üveyik					13			27				
Kum Kelik, Kınalı Keklik										29		
Sığırcık					3							12
Sakarmete, Sakarca Yeşilbaş, Boz Ördek							29					12
Fiyu, Çamurcun, Kilkuyruk, Su Çulluğu							29					12
Macar Ördeği, Çıkrıkçın Tepeli ve Elmabaş Patka							29					12
Kaya Güvercini, Tahtalı Karatavuk, Ardiç, Çulluk							29					12
Karga Türleri, Saksığan					6							12
Yabani Tavşan, Ada Tavşanı							1			29		
Tilki							1			29		
Kaya Sansarı							1			29		
Yaban Domuzu					6							12
Çakal					6							12

Tablo-1'de yer alan av hayvanlarının avının belirtilen tarihler arasında çarşamba, cumartesi, pazar ve resmi tatillerde avlanmanın serbest olmasına ve ayrıca, Bıldırcın, Üveyik ve Yaban Domuzu avı, bu avlanma günlerine ek olarak Salı gününde de yapılabilmesine,

Orman ve Su İşleri Bakanlığı V. Bölge Müdürlüğü, Afyonkarahisar Şube Müdürlüğü, Sandıklı Akdağ Yaban Hayatı Geliştirme Sahası'nda (YHGS) 4 adet Kızıl Geyik (*Cervus elaphus*) kotası, 2014 – 2015 ve 2015 – 2016 yılları için ayrı ayrı Av Turizmi Uygulamalarını içerir Usul ve Esaslar kapsamında; "Açık Teklif Usulü" ile ihale edilerek avlatılmıştır. Her iki

ihale süreci de aynı sezon içerisinde Temmuz aylarında gerçekleştirilmiş olup uygulama süreci olarak yine aynı sezon içerisinde 1 Eylül – 31 Aralık tarihleri baz alınmıştır. 2014 – 2015 avlandırma ihalesinde muammen bedel 24.000 TL'den başlarken 2015 – 2016 ihalesinde ise bu rakam 28.000 TL'den başlatılmıştır (OSİB, 2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Av turizmi genel kanunun aksine yaban hayatını yok etmez aksine koruma-kullanma ilkesi doğrultusunda geliştirir. Günümüzde dünyada pek çok ülke av turizminden elde ettiği gelirle doğal hayatını korumayı ve geliştirmeyi başarabilmektedir. Türkiye coğrafi konumu, zengin bitki örtüsü ve zengin av ve yaban hayatı gibi olumlu özellikleriyle av turizmi potansiyeline sahiptir. Bugün birçok ülkenin varlıklı avcıları, değişik yaban hayvanı türleri ile karşılaşmak ve serüven yaşamak amacıyla kendi ülkeleri dışında avlanmayı tercih etmektedirler. Yine birçok ülke, yabancıların taleplerini karşılamak ve döviz geliri elde etmek amacıyla avlaklarını yerli ve yabancı avcılara açmaktadır.

Türkiye'de her ne kadar yaban hayatın korunmasına yönelik çeşitli önlemler alınmışsa da bu önlemlerin uygulamada yetersiz olduğu gözlenmektedir. Tüm yasal düzenlemelerin tasarıdan ziyade uygulamalarının, denetimlerinin ve kontrollerinin etkili bir şekilde sağlanması gereklidir. Benzer şekilde cezaların da ne kadar yüksek ve caydırıcı olduğunun yanı sıra ayrımcılığın gözetilmemesi, su istimallere göz yumulmaması, takiplerinin yapılması ve yaşama geçirilebilmesi gerekmektedir. Böylece kaçak avcılık, haksızlık, usulsüzlük ve diğer olumsuzluklar önlenabilir, yaban hayatı kontrol altına alınıp av hayvanlarının popülasyonları korunabilir ve geliştirilmeleri olanaklı hale gelir.

Av turizm, birçok kamu kurum ve kuruluşu ile STK ve yerel yönetimler ilgilendiren bir turizm çeşididir. Bu sebeple av ve yaban hayatına ait hükümlerin ve uygulamaların yeterince yerine getirilebilmesi için Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Valilikler, Belediyeler, Kaymakamlıklar, merkez ve taşra teşkilatları ile STK'lar iş birliği içinde hareket etmelidirler. Bu kurum ve kuruluşlar av turizminin geliştirilmesi kapsamında genel olarak amaç, hedef ve stratejiler ortak olsa da her kuruma ayrı ayrı görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda kurumlar arası koordinasyonun üst düzey olması gerekmektedir. Çeşitli organizasyonlar, seminer, sempozyum, eğitim, toplantı gibi etkinlikler ile av turizmi ve

avcılık hakkında mevcut durum ve imkanlara ilişkin gerekli bilgiler bu kurumlar tarafından paylaşmalı ve anlatılmalıdır. Bu sebeple ilgili kuruluşlarda avcılık ve yaban hayvanlarının korunması çalışmalarında görev alacak yeterli sayıda nitelikli personel bulundurulmalı ve bu insanlar kapsamlı eğitimlerle desteklemelidir.

Soyu tükenmekte olan riskli hayvan türleri bilimsel yöntemlerle koruma altına alınmalı ve hızlı çoğalmaları için uygun ortam sağlanmalıdır. Bu sebeple gerekli görüldüğü takdirde nesli tükenen hayvanlar diğer ülkelerden ithal edilerek tekrar hem ülkemizde hem de Afyon'da yaşamaları ve çoğaltılmaları sağlanmalıdır. Koruma altındaki hayvanların popülasyonu yeterli uygun limitlere ulaştığı takdirde bir kısmı, doğalyabanyaşam ortamlarına yerleştirilerek yeni alan ve bölgelerde nesillerinin devamlılığı sağlanmalıdır. Av hayvanlarının üretimlerini artırmak için YHGS'lerinin sayılarının mevcut iki olan sayısının ve av hayvanı çiftlikleri ile yeni av sahası ve avlakların geliştirilmesi ve sayılarının artırılması gerekmektedir. Bu noktada da, hayvanlar arasında yararlı ve zararlı ayırımının ortadan kaldırılarak üretimler yapılmalı, av hayvanları avcılığın hammaddesi olarak görülmelidir.

Afyonkarahisar'da av turizminin geliştirilebilmesi için il genelinde bulunan avlak sisteminin öncelikli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. 2016 yılı itibariyle Afyonkarahisar il genelinde özel avlak bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra 6 ilçede yoğun av baskısının bulunması ve av hayvanlarının popülasyonunun azalması nedenleriyle av faaliyetleri yasaklanarak mevcut potansiyel av alanlarının arzı ve kapsamı da daralmıştır. Gerek ülkemizde gerek yabancı ülkelerde özel avlak işletmelerinin potansiyel müşteri oranları yüksek düzeydedir. İl genelinde mevcut arz boşluğunu doldurabilmek, yerli ve yabancı turist avcılarını ağırlayabilmek ve şehrin ekonomisine katkıda bulunabilmek için Afyon'da özel avlakların kurulması teşvik edilmelidir.

Özel avlaklar kuruluş yerleri, yapısı ve işleyişi sebebiyle bulunduğu bölge ve şehre birçok pozitif katkı sağlayabilmektedir. Kurulacak bölge alan itibariyle özel avlakların sanayileşmenin olmadığı kırsal alanlarda ve/veya köylerde yer alması; yöre halkının ve köylüleri yeni gelir kapısına yelken açması, yoksulluk düzeyinin azalması, yaşam kalitesinin artırılması ve en önemlisi günümüzün popüler sorunu olan şehirleşmenin önüne geçerek kırsal alanlarda yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile köyden kente göçü engellemeye kadar birçok olumlu etkeni bir arada barındırmaktadır. Bu vesileyle, halkın aktif katılımı ile doğa sevgisi ve doğa koruma bilinci geliştirilebilir, eğitim ve örgütlenme eksiklikleri giderilerek farkında

olarak ya da olmayarak yerel halk tarafından av hayvanlarının doğal yaşam ortamlarına, habitatlara, faunalara ve ormanlara verilen zararlar azaltılıp önlenebilir, onların destekleri ile karlılık düzeyi yükselirken gelirlerin geri dönüş periyodu ve hızı artırılabilir. Ayrıca devlet tarafından gözetilip korunamayan, bakımları yapılamayan, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi pek mümkün olmayan veya faal olarak kullanılmayan atıl durumdaki araziler özel avlaklar olarak değerlendirilebilir. Boş araziler ve meralar av turizmi kapsamında kullanılmak üzere özel avlaklar için kaynak oluşturabilir. Böylece, o bölgeler canlandırılarak birer cazibe merkezi ya da ekonomiye katkı sağlayacak birer lokomotif haline gelebilir.

Ülkemizde MAK kararları ile Afyonkarahisar İl Av Komisyonu 2016-2017 kararları değerlendirildiğinde, avcılar ağırlıklı olarak kanatlı av hayvanları türlerinin avlanmasına yönlendirdiği görülmektedir. Tırnaklı av hayvanlarının avlanması, kanatlı türlere nazaran çok daha düşük sayıda ve oranda gerçekleşebilmektedir. Afyonkarahisar ii genelinde kanatlı av hayvanlarının günlük avlanma limitleri 100'lü rakamlarla ifade edilirken tırnaklı türler için bu rakamlar çoğu zaman çift haneli rakamlara dahi ulaşmamaktadır. Oysa Avrupa'da tam tersi olarak, daha çok tırnaklı av hayvanları avlanılmakta iken, kanatlı av hayvanları türleri daha düşük oranda avlanmakta ve bu avlanma oranları da git gide düşüş eğilimi göstermektedir (Şafak, 2002:118).

Özel avlaklar yapısı itibariyle, nesli tehlikede olan, korunamayan veya kaybolmaya yüz tutmuş av hayvanları üzerindeki yoğun av/avlanma baskısını önemli derecede azaltabilecek niteliktedir. Bu işletmelerde kurulacak üretim birimleri ile popülasyonu azalan av hayvanların çoğaltılması, kanatlı türlere nazaran özellikle tırnaklı ve memeli av hayvanlarının sayılarının artırılmasına yönelik yoğun çalışmalar yapılarak av hayvanlarının verimliliği, üretim sayıları, biyolojik çeşitliliği artırılarak doğal kaynakların kalitesi ve iyileştirilmesi sağlanabilir.

Özel avlakların işleyiş itibariyle ise, kırsal bölgelerde istihdam sağlama ve gelir düzeylerinin yükseltilerek diğer bölgelerle farklılıklarının giderilmesi ve önlenmesine, katma değer ve döviz sağlama gibi Afyon'un kalkınma amaçlarına katkı sağlayacak faydaları bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde yerel halkın/köylülerin çantacılık, rehberlik, saha bekçiliği, alan uzmanlığı, vurulan av materyallerinin doldurulması, pansiyonculuk, aşçılık, şoförlük (arazide araç sürücülüğü) ve fotoğrafçılık gibi farklı alanlarda paydaş olarak yer almasını hem istihdam hem de gelirlerin bölgeleri kalkındırması açısından önem arz etmektedir.

Av turizmüne yeterli ve gerekli talep yoğunluğuna ulaşabilmek için Afyon ili av turizmi arzlarının, potansiyel avlakların yurt dışında sunulması ve tanıtımının yapılması gerekmektedir. Bu noktada reklam ve pazarlama faaliyetlerinin programlara alınması, yeterli bütçelerin ayrılması ve uluslararası arenada çeşitli organizasyonlara katılım sağlanması önem teşkil etmektedir.

Günümüzde tanıtım için en popüler ve en güçlü yöntem internet ve görsel medyadır. Afyon ilinin doğal değerleri ile av turizmi potansiyeli konusunda başta olmak üzere Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi ile işbirliği yapılarak bu alanlarda bildiri, makale, rapor ve alan yayınları farklı dillerde hazırlanmalı ve internet ortamında gerekli mercilerde paylaşımları sağlanmalıdır. İl genelinde özel avlakların kurulması ve sayıların artmasıyla, avlaklar kendi işletmelerinin tanıtımlarını da gerçekleştirmeye başlayacak olup gerek Afyon'un gerekse de ülkemizin tanıtımını da gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaklardır.

Özel avlakların olmamasının yanında örnek avlaklarının azlığı da Afyon av turizmi açısından bir diğer önemi noktadır. İl genelinde bulunan 2 adet örnek avlak zamanla kademeli olarak artırılmalı, ona uygun bölge ve alanlar belirlenmelidir. İl genelindeki mevcut iki adet YGHS için envanter, üretim durumları, popülasyonları, besin ve yem tüketimleri, ziyaretçi profilleri, kontroller, işletme, master ve eylem planları, denetleme ve izleme sistemleri, avcılarının ödeme eğilimleri gibi konularda çalışmalar yapılması ve dokümantasyonların oluşturulması gerekmektedir.

Av ve avcılık ile ilgili STK'lar, vakıf ve dernek gibi kurum ve kuruluşların sayıları artırılarak örgütlenmeleri sağlanmalıdır. Çeşitli eğitimler ile yerel halk, köylü ve yerli turistlerin avcılık ve etik konularında gerekli eğitimlerle bilinç düzeylerinin artırılmasına ve yaban hayatı konusunda farkındalık yaratılmasına olanak sağlanmalıdır. Bu kurumların av turizmi kapsamında aktif bir şekilde yerel yönetimlerde görev ve sorumluluklar almasına imkân verilmelidir.

Seyahat acenteleri her av organizasyonu için acente yetkilisi olarak 1 av organizatörü, tırnaklı av hayvanlarının av organizasyonlarında ise her 2 avcı için 1 av kılavuzu bulundurmaları zorundadırlar. Afyon genelinde av turizmi organizasyonu düzenleyebilme yetkisine sahip sadece 1 adet A grubu seyahat acentesi bulunmaktadır. İl genelinde faaliyet gösteren mevcut seyahat acentelerinin (37 adet) av turizmi kapsamında bilgilendirilmesi, potansiyel arz kaynakları hakkında paylaşımda bulunulması ve bu işletmelerin de av organizasyonu adına yetki belgeleri

almaları teşvik edilmelidir. Böylece av kılavuzları, süreççi ve çantacılar başta özel avlakların civar köylerinden olmak üzere avlaklara yakın/sınır olan yerleşim yerlerinden veya yerel avcı kuruluşlarından temin edilerek yöre halkının av turizmi faaliyetlerine katılımı ve bu organizasyonlardan ekonomik gelir/katkı elde etmelerine imkân sağlanabilir.

Ulaşım ve konaklama imkânları av turizmi için temel, basit ama önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Avcı turistlerin her türlü günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli donanuma sahip uygun tesisler yapılmalı, mevcut olanlar ise eksikliklerin giderilerek birtakım düzenlemeler ile avcı turistlerin optimum düzeyde yararlanıp dinlenebileceği, üst düzey hizmet alabileceği bir hale getirilmelidir. Bu doğrultuda il genelinde yer alan termal bölgeler, avlakların bulunduğu bölge ve alanların mesafelerine göre konaklama ihtiyaçları için değerlendirilmelidir. Gerek Afyon'a ulaşımında, gerek avlaklara ulaşımında gerekse de avlak içerisindeki transfer ve ulaşım için gerekli düzenlemeler yapılmalı, uygun seferler konulmalı, yol ve ulaşım için gerekli altyapı çalışmaları yapılmalı, eksiklikler giderilmeli, arazi yapısına uygun araç ve ulaşım çeşitlilikler sağlanarak sorunlara çözümler üretilmelidir.

Avcı turistler genellikle sahibi oldukları, alışık oldukları av tüfeklerini ve diğer av malzemelerini beraberinde getirmektedirler. Ülkemizde avcı turistler sadece beraberinde getirdikleri malzemeleri üzerlerine zimmetlenerek kullanımlarına izin verilmektedir. Tanzanya gibi av turizminin yoğun uygulandığı ülkelerde ise, avlaklarda gerekli av malzemelerinin ve av silahlarının bulundurulması ve kiralanmasına mümkündür. Ülkemizde ve Afyon'da da av turizminin geliştirilmesi kapsamında bu uğurda gerekli yasal düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmalıdır. Bu vesileyle çeşitli av tüfekleri, fişek ve mermi çeşitleri, dürbün, dağlık arazilere uygun ayakkabı ve kıyafetler, sırt çantaları ve diğer dağcılık ve av malzemeleri gibi çeşitli donanımlar mutlaka avlaklarda bulundurulmalı ve avcılara hizmete sunulmalıdır.

Avcı turistlerin ilk birkaç günü hava değişim süreci içerisinde bölgeye ve araziye uyum sağlamak için geçirmektedirler. Bu süreç içerisinde il genelinde bulunan tarihi, kültürel, doğal ve panoramik alanların ziyaretine imkân tanınmalı, çeşitli organizasyonlar ve turlar düzenlenmelidir. Afyon kültürünün tanıtılması açısından yöresel yemekler bölge halkı ve köylüler tarafından yapılarak avcı turistlere sunulmalıdır. Bunun yanı sıra geleneksel müzikler, oyunlar, gösteriler, şarkılar ve diğer kültürel aktivitelerle yöreye ait kültürel miras avcı turistlere birer çekim gücü niteliğinde bir bütün olarak farklı bir atmosfer

içerisinde bir arada sunulmalıdır.

Ülkemizde av tezkeresine sahip 700,000'in üzerinde avcı bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde avcılar izin belgesi için ciddi ve ağır bir sınavdan geçirilmekte, katı kurallar uygulanmaktadır. Ülkemizde de bu noktada özen gösterilmeli ve av tezkeresi sahibi insan sayısı kademeli olarak gerek Türkiye çapında gerek iller bazında nüfusla orantılı olarak azaltılmalıdır.

Gerek ülkemiz gerek Afyonkarahisar av kaynakları türleri yönünden oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak devletin ciddi gelir elde edebileceği bu kaynağı koruyabilmesi için aktarabileceği miktar/bütçenin toplam gelir içerisindeki oranı %1'i dahi geçmemektedir. Devletin yeterince ilgilenmediği bu kadar verimli bir kaynağın korunması için avlakların mülkiyetinin, avlaklara yakın kalkındırılması düşünülen orman köylülerine bir mukavele ile kiralanması yoluyla özelleştirilmesi en uygun yol olacaktır. Böylece av ve yaban hayatının özel kesimlerce yönetimine doğru önemli bir adım atılmış olmakla beraber, av ve yaban hayatının korunması da sağlanmış olacaktır. Ülkemiz için av hayvanlarının ekonomik yönü ihmal edilmeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle gerekli kurumsal düzenlemeler yapılarak, ülke ekonomisine katkıları sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra turizm tanıtım bütçelerinde av turizmi için ayrı önem verilmesi ve makul miktarlar ile geniş ve gerekli tanıtımlar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACUN, E. (1988). *Nesli Tükenmekte Olan Deniz Kartalı ve Balık Kartalının Korunması Çareleri*, 3. Bandırma Kuş Cenneti ve Sulak Alanlar Sempozyumu, Bandırma, 5-7 Haziran
- ALBAYRAK, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık
- Avcı Bir Milletiz Ama Av Turizminin Neresindeyiz, (2012, 3 Şubat). *Turizm Gazetesi*, <http://kariyer.turizm gazetes i.com/articles/article.aspx?id=18424> adresinden alınmıştır, Erişim Tarihi:26.02.2016
- AYANOĞLU, S. (2002) *Av Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Hukuku A.B.D. Ders Notu, İstanbul, Türkiye
- BORA, M.E. (2001). *Avcılığın Kısa Tarihi ve Özü, Sürdürülebilir Avcılık için Temel Eğitim Kitabı*, Ankara, Türkiye: Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av - Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Eğitim Yayınları
- DESTİCİ, A. (2008, 21 Nisan). Av Turizminde İspanya Modeli, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=519210&Kategori=ekonomi&b=Av%20turizminde%20Ispanya%20modeli> adresinden alınmıştır, Erişim Tarihi:21.02.2016
- DKMPGM. (2016). Av Turizmi İzin Belgesi Acenteler, http://www.milliparklar.gov.tr/anasayfa/avyonetimidairesi/av_belgeler/15-05-08/AV_TUR%C4%B0ZM%C4%B0_%C4%B0Z%C4%B0N_BELGEL%C4%B0_ACENTELER.aspx?sflang=tr adresinden alınmıştır, Erişim Tarihi: 03.03.2016
- DPT. (2001). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Rapor*, Ankara, Türkiye <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/164/oik601.pdf> adresinden alınmıştır.
- EGE, Z. (2009). *Bir Rekreasyon Türü Olarak Av Turizmi ve Türkiye'de Av Turizminin Geliştirilmesi ile İlgili Bir Model Önerisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği A.B.D., İzmir, Türkiye
- EROĞLU, V. (2001). *Sürdürülebilir Avcılık için Temel Eğitim Kitabı*, Ankara, Türkiye: Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av - Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Eğitim Yayınları
- GERAY, U. (1999). Av ve Yaban Hayatı Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım Gereksinimi, *Avgünü Dergisi*, Sayı:31, Ankara
- Kara Avcılığı Kanunu (KAK). (2003), <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.13630&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> adresinden alınmıştır, Erişim Tarihi: 16.02.2016
- KAYAÖZ, E. (2001). *Avcılık, Sürdürülebilir Avcılık için Temel Eğitim Kitabı*, Ankara, Türkiye: Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av - Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Eğitim Yayınları

- KAYKI, H.A. (2014, 31 Ocak) Av Turizminden 2,5 Milyonluk Gelir, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/av-turizminden-2-5-milyonluk-gelir-25673362>
- KOZAK AKOĞLAN, M. ve BAHÇE A.S. (2012). Özel İlgi Turizmi, Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık
- KOZAK N., KOZAK AKOĞLAN M. ve KOZAK M. (2008). *Genel Turizm İlkeler – Kavramlar*, Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık,
- MCINTYRE, G., HETHERINGTON, A., INSKEEP, E. (1993) *Sustainable Tourism Development: Guide for Local Partners*, WTO, İspanya,
- Merkezi Av Komisyonu (MAK). (2015.). 2015 – 2016 Av Yılı Av Turizmi Uygulama Talimatı
- MURSALOV, M. (2009). Bir Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Olarak Kış Turizmi ve Kış Turizmi Açısından Azerbaycan'ın Guba-Hacmaz Turizm Bölgesinin Arz Potansiyeli, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği A.B.D., İzmir, Türkiye
- OLALI H. ve TİMUR A. (1998). *Turizm Ekonomisi*, İzmir, Türkiye: Ofis Matbacılık
- ORTEGA Y GASSET, J. (1997). *Meditations on Hunting*, Çeviren Derin Türkömer, Avcılık Üstüne, İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları,
- ÖZDÖNMEZ, M., İSTANBULLU, T., AKESEN, A., EKİZOĞLU, A. (1996). *Ormanlık Politikası*, İstanbul, Türkiye: İ.Ü. Yayın No:3968, Orman Fakültesi Yayın No:435
- SAĞCAN, M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*, İzmir, Türkiye: Cumhuriyet Basım Evi
- ŞAFAK, İ., (2002), Özel Avlakların Sağlayabileceği Yararlar ve Karşılaştığı Darboğazların Sosyo-Ekonomik Açidan Çözümlemesi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Y. Lisans Tezi, İstanbul, Türkiye
- ŞAFAK, İ. (2003). *Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri:A, Sayı:2, s.133-148
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, (2015). *Av – Yaban Hayatı Yönetimi ile Özel Avlak İşletmeleri ile İlgili Dokümanlar*, Ankara, Türkiye
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı V. Bölge Müdürlüğü, Afyonkarahisar Şube Müdürlüğü. (2016, 19 Şubat). *2016 – 2017 Av Dönemi Afyonkarahisar İl Av Komisyon Kararı*, Afyonkarahisar, Türkiye
- TURAN, L. (1996). Yırtıcı Kuş Türleri ile Avcılık, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, s.207-210, Ankara, Türkiye
- USTA, Ö. (1994). *Turizm I-II*, İstanbul, Türkiye: Altın Kitaplar Yayınevi,
- UZUNÇARŞILI, H.İ. (1973). *Osmanlı Tarihi III*, Ankara, Türkiye
- Türkiye Avcıları, www.turkiyeavcilari.com, Erişim Tarihi (22.02.2016)
- YILDIZBAKAN. A., KELEŞ, H. (2012). Yaban Keçisi Avının Mersin İli Turizm ve Ekonomisine Katkısı, *K.S.Ü. Doğa Bilimleri Dergisi Özel Sayı*, ss.293-299, Kahramanmaraş, Türkiye

KONGRE TURİZMİ AÇISINDAN AFYONKARAHİSAR VE RİZE İLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mustafa GÜLAYDIN¹ Gonca KILIÇ² Burhan AYDEMİR³
Fatma Doğanay ERGEN⁴

ÖZET

Kongre turizmi, mevsimselliği önlemesi, bazı turizm türlerine göre daha fazla gelir sağlaması dolayısıyla ekonomik açıdan gerek ülkeye gerekse bölgeye sağladığı önemli katkı nedeniyle Dünya’da ve Türkiye’de her geçen gün gelişimi devam eden önemli bir turizm türü olarak görülebilir.

Bu araştırmada kongre turizmi potansiyeli açısından Afyonkarahisar ve Rize İllerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Aymankuy’a göre (2000) kongre turizmi arzını oluşturan boyutlar, doğal faktörler, sektörel faktörler ve özel sektörel faktörler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu araştırmada da doğal faktörler ve alt boyutları, sektörel faktörler ve alt boyutları (ulaşım, konaklama imkânları, PCO ve Rekreasyon imkânları) özel sektörel faktörler ve alt boyutları (kongre merkezleri, konferans merkezleri ve kongre büroları) olarak üç faktör şeklinde ele alınarak incelenmiştir. Bu çerçevede illerdeki yatak ve oda kapasiteleri, kongre merkezleri ve toplantı salonların kapasiteleri, otel işletmeleri sayıları ve

1 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD. mustafagulaydin@gmail.com.

2 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, kiliçgonca@aku.edu.tr.

3 Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, burhanaydemir@yahoo.com.

4 Nişantaşı Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, doganay.ergen@nisantasi.edu.tr.

dağılımları verilmiştir. Bu araştırmada otel işletmelerine ilişkin bilgiler ilgili otellerin web sitesi incelenerek ve ikincil veriler kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgular tablolar halinde iller açısından ayrı ayrı verilmiştir.

Bu araştırma her geçen gün turizm işletme yatırımları açısından gelişen Afyonkarahisar'da ve Rize illerinde kongre turizminin mevcut durumunun ortaya konulması ve her iki ilinde Türkiye'de kongre turizminden aldıkları payın artırılması için çeşitli öneriler de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kongre Turizmi, Afyonkarahisar, Rize

ABSTRACT

Congress tourism is economically important contribute to the both of region and country, due to seasonality prevention and providing more revenue compared to some tourism types so congress tourism can be seen as an important tourism types that continue development every day in the world and Turkey.

This research aimed to compare of Afyonkarahisar and Rize provinces in terms of congress tourism potential. According to Aymankuy (2000) are divided into three including congress tourism dimensions that forming the supply of congress tourism, natural factors, industry factors and specific industry factor. In this research, natural factors and industry factors and dimensions (transport, accommodation, PCO and recreation facilities), private sector-specific factors and lower sizes (convention centers, conference centers and convention bureaus) as were examined in three factors. In this context bed and room capacity in the provinces, the capacity of the meeting rooms and convention centers, hotel business numbers and distribution are given. This research examined the information on the website of the respective hotel and hotel businesses were obtained using secondary data. If the resulting table, these findings are provided separately fort he provinces.

This research will also be important to offer a variety of suggestions for every day growing in terms of tourism business investment in Afyonkarahisar and reveal the current state of congress tourism in Rize and increasing the share they receive from congress tourism for both provinces in Turkey.

Keywords: Congress Tourism, Afyonkarahisar, Rize

GİRİŞ

Dünya’da uluslararası turizm hareketleri incelendiğinde 2015 yılında 1,2 milyar turist seyahat gerçekleştirerek 2014 yılına göre %4,4’lük bir büyüme gerçekleşmiştir. 2015 yılı Dünya Turizm Günü’nde (WTD) bir milyar turistin potansiyelini vurgulamak adına “bir milyar turist bir milyar fırsat” teması altında kutlanmıştır. Her yıl bir milyardan fazla turistin uluslararası seyahat gerçekleştirmesiyle, turizm GSYİH’nın %10’una ve dünyanın toplam ihracatının %6’sına katkı sağlayan ekonomide önde gelen sektör olmaya başlamıştır (UNWTO Annual Report 2015: 10). Dünya’daki bu turizm hareketliliğinden daha fazla pay ve gelir elde etmeyi amaçlayan ülkelerin öncelik vererek yöneldiği turizm çeşitleri arasında kongre turizminin olduğu görülmektedir. ICCA (ICCA Statistics Report 2015: 5) hazırlanmış olduğu 50 yıl raporunda, uluslararası gerçekleştirilen toplantı pazarında istikrarlı bir büyüme olduğunu yeniden teyit etmiştir.

Turizm faaliyetlerinin bir yıla yayılmasında ve turizm kaynaklarının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kongre turizminin bir fırsat olarak görüldüğü, aynı zamanda kongre turizmde ortalama kişi başı harcamalarının diğer birçok turizm çeşitlerinde olduğundan çok daha yüksek olması kongre turizmini cazip kılmaktadır. Dünya’da gerçekleştirilen toplantı sayılarına göre ülkelerin sıralaması incelendiğinde; Türkiye’nin 2013 yılından beri sıralamada istikrarlı biçimde ilk yirmi içerisinde olması kongre turizmi açısından önemli potansiyelinin olduğunu, ancak bu potansiyelin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle Türkiye’nin kongre turizmde güçlü avantajlara sahip olduğu İstanbul, Antalya, İzmir ve Ankara şehirlerini, yine potansiyel gördüğü şehirleri kongre turizmde hazırlanmasını sağlayarak rekabet gücünü arttırmaya çalışmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Afyonkarahisar ve Rize illerinin kongre turizminin gerçekleştirilmesi için turizm tesislerinin özellikleri, termal kaynakları, doğal güzellikleri gibi farklı çekicilikleri olduğu düşünülmektedir.

KONGRE VE KONGRE TURİZMİ KAVRAMLARI

Kongre kelimesinin kökeni Latince “Congressus” dan gelmektedir. “Toplanma, buluşma” anlamına gelmektedir. Günümüzde aynı anlamda konferans, sempozyum, seminer, meeting gibi kavramlar da kullanılmaktadır. ABD’de parlamentonun bir bölümüne “kongre” denilmesi nedeniyle uluslararası literatürde kongreler için “Convention” ifadesi kullanılmaktadır (Aymankuy, 2013: 4). Kongre kavramının farklı tanımları incelendiğinde, Çakıcı (2006: 5) “ulusal veya uluslararası

düzye, en az 300 kişinin katıldığı, karşılıklı bilgi alışverişi ortamının yaratıldığı büyük çaplı toplantılar” şeklinde tanımlamıştır. Bir başka tanımda, “bir veya daha fazla günle sınırlandırılmış ve önceden kararlaştırılmış bir program çerçevesinde uzmanlık gerektiren bilimsel alanlarda veya meslek konularında, belli bir konuda bilgi alışverişini amaçlayan ve özellikle toplanan yerin dışından gelen kişilerin de katılmaları ile meydana gelen bir toplantıdır” şeklinde belirtilmiştir (Özen, 1986 akt., Çizel, 1999: 6).

Kongre faaliyetlerinden de turizm hareketinin ortaya çıktığı görülmektedir. Kongre turizminin özellikleri incelendiğinde, kongre organizasyonu için ülkeye ve şehre gelen delegelerin konaklama, yeme-içme, seyahat, eğlence ve toplantı sırasındaki ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda birçok insanın istihdamına da yol açmaktadır. Ayrıca kongre turizminin mevsimselliği azaltması sayesinde turizm mevsimi dışında işgücüne talep azalmamakta, devamlılıkta sağlanabilmektedir (Arslan, 2008: 13).

Kongre turizminde arz ve talebi oluşturan unsurların bir arada ele alınması ve özellikle kongre pazarındaki ürün ve/veya hizmetlerin neler olduğunun bilinmesi, delegelerin istek ve ihtiyaçlarının dikkate alınması hem ülke bazında hem de bölge/şehir bazında birbirleri ile sert rekabet içerisinde olan destinasyonlar için büyük önem taşımaktadır (Aksu, Yılmaz ve Gümüş, 2013: 17).

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE KONGRE TURİZMİ

2014 ICCA verilerine göre Dünya’da toplam 11.505 toplantı yapılmıştır. 2015 yılında ise bu rakam 571 daha da artarak toplam 12.078 toplantı sayısına ulaşmıştır (ICCA Statistics Report, 2015; ICCA Statistics Report, 2014). Ükelere göre toplantı sayıları Tablo 1’de sunulmuştur. Tablo 1’de öncelikle 2014 yılı incelendiğinde 831 toplantı ile ilk sırada ABD, ikinci sırada 659 toplantı ile Almanya, üçüncü sırada ise 587 toplantı ile İspanya’nın yer aldığı görülmektedir. Buna karşılık Dünya’da kongre katılımcıları açısından ülkelere göre dağılımına bakıldığında ise birinci sırada 365.338 kongre delegesi ile ABD, ikinci sırada 289.039 katılımcı ile İspanya ve üçüncü sırada ise 264.156 kongre delegesi ile Almanya bulunmaktadır. 2015 yılı istatistikleri incelendiğinde ise ilk sırayı 925 toplantı ile ABD, ikinci sırayı 667 toplantı ile Almanya almış ilk iki sıralamada 2014 yılına göre değişiklik olmadığı görülürken, üçüncü sırayı ise 582 toplantı ile Birleşik Krallık alarak 4. sıradan 3. sıraya

yükselmiş, İspanya ise 572 toplantı ile 4. sıraya gerilemiştir. Türkiye'nin sıralamada yeri incelendiğinde; 2014 yılında 190 toplantı ile 19. sırada iken 2015 yılında 21 toplantı daha fazla gerçekleştirerek 211 toplantı ile bir sıra yükselmiş ve 18. sırada yer almıştır. Buna ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ülkelere Göre Toplantı Sayıları

2015				2014			
Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Ülke	Toplantı	Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Ülke	Toplantı
-	1	A.B.D.	925	-	1	A.B.D.	831
1	2	Almanya	667	1	2	Almanya	659
2	3	Birleşik Krallık	582	2	3	İspanya	578
3	4	İspanya	572	3	4	Birleşik Krallık	543
4	5	Fransa	522	4	5	Fransa	533
11	18	Türkiye	211	11	19	Türkiye	190

Kaynak: ICCA Statistics Report, 2015 ve ICCA Statistics Report, 2014; www.iccaworld.com

Tablo 2'de 2015 ve 2014 yıllarındaki şehirlerin toplantı sayılarına göre Avrupa ve Dünya sıralamaları sunulmuştur. Tablo 2'de 2014 yılı incelendiğinde Paris 214 toplantı sayısı ile birinci, 202 toplantı ile Viyana ikinci, 200 toplantı ile Madrid üçüncü sırada yer almıştır. Buna karşılık, kongre delegelerine göre şehirler açısından incelendiğinde 130.516 delege ile Paris yine birinci olurken, 127.469 katılımcı ile Barcelona ikinci, 91.452 kongre delegesi ile Madrid üçüncü sırada yer almıştır. 2015 yılı verileri incelendiğinde ise Berlin 195 toplantı ile 4. sıradan 1. sıraya ve Barcelona 180 toplantı ile 5. sıradan 3. sıraya yükselmiştir. Paris ise 186 toplantı ile 2. sıraya gerilemiştir. İstanbul ise 2014 yılında 130 toplantı ile 9. sırada yer alırken 2015 yılında 18 toplantı daha fazla gerçekleştirerek 148 toplantı ile 8. sıraya yükselmiştir. Ayrıca İstanbul 2014 yılında 75.864 delegesi ile Dünya'da sekizinci sırada bulunmaktadır (www.iccaworld.com).

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye'de İstanbul ile birlikte üç şehrin daha listede yer aldığı görülmektedir. 2015 yılında dünya sıralamasında Antalya 27 toplantı ile 100. sırada, onu 13 toplantı ile İzmir 202. sırada, 9 toplantı ile Ankara ise 255. sırada takip etmiştir (www.iccaworld.com). 2015 yılında 2014 yılına göre İstanbul toplantı sayısını 130'dan 148'e yükselttiği, İzmir ilinin de 1 toplantı daha fazla gerçekleştirdiği ve 13 toplantıya ulaştığı görülmektedir. Ancak Antalya ili gerçekleştirdiği 30 toplantı sayısını 27'ye, Ankara ilinde ise 10 toplantıdan 9'a düşüğü görülmektedir. Avrupa sıralamasında ise Antalya 54., İzmir 106. ve

Ankara'nın 130. sırada olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Şehirlere Göre Toplantı Sayıları

2015				2014			
Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Şehirler	Toplantı	Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Şehirler	Toplantı
1	1	Berlin	195	1	1	Paris	214
2	2	Paris	186	2	2	Viyana	202
3	3	Barselona	180	3	3	Madrid	200
4	4	Viyana	178	4	4	Berlin	193
5	5	Londra	171	5	5	Barselona	182
6	6	Madrid	171	6	6	Londra	166
7	8	İstanbul	148	8	9	İstanbul	130

Kaynak: ICCA Statistics Report, 2015 ve ICCA Statistics Report, 2014; www.iccaworld.com

Tablo 3. Türkiye Şehirlerinin Toplantı Sayılarına Göre Sıralaması

2015				2014			
Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Şehirler	Toplantı	Avrupa Sıralaması	Dünya Sıralaması	Şehirler	Toplantı
8	8	İstanbul	148	8	9	İstanbul	130
54	100	Antalya	27	45	81	Antalya	30
106	194	İzmir	13	108	203	İzmir	12
130	255	Ankara	9	119	223	Ankara	10

Kaynak: ICCA Statistics Report, 2015 ve ICCA Statistics Report, 2014; www.iccaworld.com

Kongre Turizmi Arzını Oluşturan Unsurlar

Kongre turizmi açısından turizm arz verileri doğal faktörler, sektörel faktörler ve özel sektörel faktörler olmak üzere üç başlıkta ele alınabilir. Bunlar, genel turizm ve diğer turistik ürün çeşitleri bakımından da önemlidir.

Tablo 4. Kongre Turizmi Arzını Oluşturan Unsurlar

Doğal Faktörler	Sektörel Faktörler	Özel Sektörel Faktörler
Coğrafi Konum	Ulaşım	Kongre Merkezleri
İklim	Konaklama İmkânları	Konferans Merkezleri
Doğal ve Tarihi Çekicilikler	PCO-Seyahat Acentaları	Kongre Büroları
-	Rekreasyon İmkânları	-

Doğal faktörler doğal ve tarihi güzellikler, coğrafi konum ve iklimdir. Sektörel faktörler ulaşım, konaklama imkânları, diğer seyahat işletmeleri, seyahat acentaları, yiyecek-içecek işletmeleri, eğlence imkânları ve hizmetleri gibi turistik alt ve üst yapı imkânlarının varlığı önemlidir. Bununla birlikte, özel sektörel faktörler ise kongre ve konferans merkezleri, kongre büroları, simultane tercümanlar vb. gibi özel alt ve üst

olanakları içerisinde yer almaktadır ve buna ilişkin bilgiler tablolaştırılarak sunulmuştur (Aymankuy, 2000: 145).

Doğal Faktörler

Her bölgenin kendine özgü iklimi, bitki örtüsü, coğrafi konumu ve şekli ile sahip olduğu güzellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla destinasyon çekiciliğinde önemli olan bu unsurlar, bir destinasyona olan ziyaretin esas nedeni olan motivasyon unsurları olarak da görülmektedir (Arslan, 2008: 33).

Doğal kaynaklar (faktörler) bir bölgede turizmin ortaya çıkmasına neden olan en önemli unsurlardan birisidir. Doğal kaynaklar bireyleri bölgeye çeken bir çekicilik unsurudur. Öyle ki, doğal kaynakların zenginliği sejour amaçlı seyahate çıkan bireyler için ne kadar önemli ise, kongre katılımcıları içinde en az o kadar önemlidir. Bir başka deyişle, doğal çekicilikler kongre turizmi içinde önemlidir. Gerek kongre katılımcıları gerekse kongre organizatörleri turistik çekim merkezlerindeki doğal kaynaklardan önemli ölçüde etkilenirler (Aymankuy, 2000: 146; Aymankuy, 2013: 128).

Coğrafi Konum

Günümüzde kongre ülkesi veya şehri seçilirken o ülkenin dünyanın hangi kıtasında veya ülkenin hangi bölgesinde yer aldığı gibi coğrafi konumlar artık çok önemsenmemektedir. Bunun nedeni ise Dünya'nın artık bir entegrasyon sürecine girmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, özellikle ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler neticesinde, bu konumların mesafe bakımından birinci derecede önemli olmadığı görülmektedir (Aymankuy, 2013: 129).

Buna karşılık, kongre turizminde coğrafi konum birinci derecede önemli olmasa da özellikle kısa süreli uluslararası toplantılarda katılımcılar kendilerinin oturdukları ülke veya şehirlere yakın bölgedeki kongre şehirlerini tercih edebilmektedirler (Aymankuy, 2000: 146; Aymankuy, 2013: 129).

İklim

Turistler için çekim faktörü oluşturan fiziksel faktörlerden birisi de ülkenin veya bölgenin doğal coğrafi güzellikleri ve o bölgenin iklimidir. Bir bölgenin iklimi turizm açısından iki nedenle önemli bir çekim faktörü olabilir. Birincisi, iklimin kendisi özel bir çekiciliğe sahiptir. Örneğin: Turistlerin yaz aylarında tatil için genellikle sıcak bölgelere ve güneşin fazla olduğu destinasyonları tercih etmesi gibi. İklimin ikinci çekim

özelliği ise sağlık açısından kaynaklanabilir. Bazı bölgeler sağlığı kötü durumda olan insanlar için temiz ve yumuşak iklimleri nedeni ile özel tesisler kurularak sağlık turizmi açısından hizmet verilebilir. Diğer taraftan bir bölgenin manzarası ve doğal yapısı da başka bir fiziksel çekim faktörü olarak da görülebilir (İçöz ve Kozak, 1998: 39).

İklim, kongre turizmini ilk olarak kongrenin düzenlendiği bölgenin bir özelliği olması nedeniyle etkilemektedir. Kongreler ve toplantılar kapalı mekânlarda yapılırsa da, katılımcıların gerek bu ülkede veya bölgede tatil yapmak istemeleri, gerekse daha iyi iklim şartlarını taşıyan ülkelerde ve şehirlerde dolayısıyla aşırı soğuk ve aşırı sıcak veya yağmurlu olmayan organizasyonlara katılmak istemeleri sebebiyle, iklim şartları uygun olan bölgeler kongre turizmi talebi için uygun destinasyonlar olabilmektedir (Aymankuy, 2013: 131). Kongre düzenleyicilerinin çoğunlukla ılıman iklimleri tercih etmeleri ve iş ilişkileri açısından en uygun aylar olması nedeniyle de kongreler çoğunlukla ilkbahar ve sonbahar aylarında düzenlenmektedir. Bununla birlikte, uluslararası kongreler yoğunlaştığı aylara göre incelenirse kongre turizminin, turizm sezonunu uzattığı da görülebilmektedir (Özer, 2010: 25).

Doğal ve Tarihi Çekicilikler

Bir bölgeye olan turist akımını en fazla yönlendiren çekiciliklerin başında, bölgenin kültürel ve tarihsel değerleri yer almaktadır. Dünya'nın her yerinde tarihsel bölgeler ve yapılar, bazı tarihsel olaylar veya kişiler ile ilgili oldukları için özel önem taşıyabilirler. Bunun nedeni ise insanlar her zaman kendilerinin ve diğer insanların geçmişlerine özel ilgi duymuşlardır. Bu sebeple tarihsel yapıtların, binaların ve kalıntıların birincil turistik çekicilikler arasında olması olağan bir durumdur (İçöz ve Kozak, 1998: 38).

Doğal ve tarihi çekicilikler, bir ülkeye yönelik kongre talebini tek başına ve en önemli derecede etkilemez. Fakat kongre delege ve katılımcılarının kongre ve dinlenme amaçlı seyahatlerini birleştirmeleri halinde o zaman bu çekicilik unsurları kongreye katılımı olumlu yönde etkiler. Diğer taraftan, kongre organizatörleri bakımından kongre yeri seçimi yapılırken çok sayıdaki unsur bir arada düşünülür. Kongre şehri, cazip kılan doğal güzellikler, tarihi ve kültürel çekicilikler söz konusu ise, bu durum bölge veya şehirlerin pazardaki rekabet güçlerini artırır ve daha rahat pazarlanmalarını da sağlar (Aymankuy, 2013: 132).

Sektörel Faktörler

Kongre turizmi açısından doğal faktörlerin olmasının yanında, ulaşım, konaklama imkânları, PCO-Seyahat Acentaları ve Rekreasyon imkânları gibi sektörel faktörlerin olması kongre turizminin herhangi bir bölgede veya şehirde organize edilmesi için gerekliliğini arz etmektedir.

Konaklama kapasitesi ve imkânları, konser salonları, tiyatrolar, spor müsabakaları gibi sanat ve spor faaliyetleri de oldukça önem teşkil ederken, yöresel özelliklerle farklılaşan folklor, yöreye özgü el sanatları ve kıyafetler ile yörede düzenlenen festivaller ve sergiler de turizm potansiyeline sahiptir (Arslan, 2008: 37).

Ulaşım

Turizmi ihtiyaç haline getiren ve ona katma değer sağlayan unsurların başında ulaşım imkânları gelmektedir. Bu nedenle ulaşım ve turizm bir bütünün ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Turizmin değer kazanabilmesi ve talebin artabilmesi için, turizm bölgesindeki ulaşım sektörünün çok iyi bir durumda olması gerekmektedir. İyi bir ulaştırma sistemine sahip olan ülkelerde, ulaştırma masrafları da azalabilmekte ve turizm talebi de bundan olumlu yönde etkilenerek, turizm gelirlerinde ve turist sayısında artış sağlamaktadır (Arslan, 2008: 36).

Bir kongrenin başarısı beklenen sayıda delegenin katılımıyla ölçülür. Kongrelere katılmak için seyahat eden insanlar için ulaşımın kolay ve hızlı olması önemlidir. Mesleki amaçlı kongrelere katılan üst düzey yöneticiler ve diğer kişiler zamanları değerli olan ve en kısa sürede tekrar işinin başında olmaları istenen insanlardır. Bu tür faaliyetlere katılmaları istendiğinde kendilerini gönderen işletmeler veya diğer kuruluşlar, ulaşım aracı olarak en hızlı olan hava yolunu tercih ederler. Bu sebeple özellikle uluslararası kongrelerde organizatörler, havayolu ulaşımı mümkün olan yerleri kongre destinasyonu olarak tercih ederler (Dölalan, 2008: 37).

Konaklama İmkânları

Kongre katılımcılarının toplantı ihtiyaçlarının karşılanmasından da, önemli bir faktör konaklama ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Delegelerin, ortalama 4-5 gün kaldıkları kongre şehirlerinde, konaklamaları için yeterli yatak kapasitesinin olmaması, kongrenin o şehirde yapılmaması için yeterli bir sebeptir (Aydın, 1997: 68).

EUI'e (1991) göre konaklama tesislerine gelen talepler içerisinde en büyük pay, %37,5 ile iş amaçlı seyahat edenlere aittir. Daha sonra ise

%35,8 ile münferit ve grup halinde turistik seyahat edenler 2.sırada yer almaktadır. Konferansa ve diğer toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenlerin, toplam dünya otel konaklama talepleri içindeki payı %13,4 ile 3. sıradadır (Aymankuy, 2013:141).

Aynı rapora göre, Dünya kongre pazarından en fazla payı alan ve toplantılara katılımın en fazla olduğu iki bölge Kuzey Amerika ve Avrupa açısından bakıldığında, gerek Kuzey Amerika, gerekse Avrupa'da otel konaklama talepleri içerisinde kongre katılımcılarının talepleri Kuzey Amerika'da %20,6 ve Avrupa'da %11,4 ile iş amaçlı ve turistik amaçlı seyahatlerden sonra 3. Sırada yer almaktadır. Ortaya çıkan bu durum da kongre ve toplantıların bir ülkenin veya dünya'daki tüm konaklama işletmeleri için ne kadar büyük önem taşıdığı görülebilmektedir (Aymankuy, 2013:141).

PCO-Seyahat Acentaları

Toplantıların gelişmesi veya her geçen gün toplantı sayılarının artması, bu alanda kariyer olanaklarını da beraberinde getirmiştir. Bir toplantıyı, toplantıyı talep edenlerin isteklerine uygun olacak şekilde baştan sona organize eden ve uygulama görevini üstlenen kişi ve kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Toplantı organizatörlüğü, kongre katılımcılarının yemeklerinin planlanması, konaklamalarının sağlanması, eğitim programlarının planlanması, ulaştırmanın organize edilmesi, konuşmacıların belirlenmesi, güvenliğin sağlanması, istenirse şehir içi ve bölgesel turların düzenlenmesi gibi çeşitli görevleri bulunmaktadır (Çakıcı, 2006: 15- 16). Türkiye' de ise PCO'ların yerine daha çok seyahat acentaları bulunmaktadır.

Türkiye'de bazı seyahat acentalarının sadece toplantı pazarını için kurulduğu veya seyahat acentalarının içerisinde toplantı birimi olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir (Çakıcı, 2006: 15). Türkiye'de günümüzde A grubu 8934, B grubu 72, C grubu 138 olmak üzere toplam 9144 tane seyahat acentası bulunmaktadır. Bununla birlikte 2016 verilerine göre ICCA'ya üye Türkiye'de 28 adet PCO ve seyahat acentası yer alırken, buna karşılık bu sayı Dünya ülkeleri açısından bakıldığında ise toplamda kongre ve toplantılarla ilgilenen 258 PCO ve seyahat acentasının bulunduğu görülmektedir.

Rekreasyon İmkânları

Özel olaylar olarak tanımlanan bazı çekicilikler, hem ziyaretçilerin hem de yerel halkın katıldığı, büyük ilgi uyandıran (festivaller,

sergiler, olimpiyat oyunları, uluslararası katılımcıların olduğu kongre ve sempozyumlar ve spor müsabakaları gibi) faaliyetler bütünüdür. Destinasyonun; festivaller, sergiler vs. diğer aktivitelerin bazılarını turistik ürün olarak sunabilmesi ya da böyle bir organizasyona ev sahipliği yapabilmesi, tekrarlanan turist hareketine yol açarak çekiciliği artırmaktadır. Bu olaylar, turizm ürününe ve sonuçta destinasyon aktivitelerine çeşitlilik katarak, rekabet gücünün de geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir (Arslan, 2008: 37).

Turistik merkezlerdeki eğlenceye yönelik işletmeler ve bu çerçevede yapılan rekreasyonel faaliyetler özel bir çekiciliğe sahiptir (İçöz ve Kozak, 1998: 39). Bu faaliyetler, katılımcıları toplantının atmosferinden kurtarmak, katılımcılar arasındaki iletişimi artırarak toplantı dışı zamanlarını değerlendirmek için yapılan faaliyetlerdir. Bunlar, doğal ve tarihi çekiciliği olan bölgelere düzenlenen turlar, konaklama merkezinin, spa, yüzme havuzu, tenis, golf alanları gibi imkânları, gün sonunda düzenlenen eğlence amaçlı toplantıları şeklinde de olabilmektedir (Dölalan, 2008: 37). Sonuçta, bu tür rekreasyonel imkânların olması hem tur organizatörleri tarafından kongre şehri seçiminde, hem de delegelerin kongre tercihlerinde etkili olabilmektedir.

Özel Sektörel Faktörler

Kongre turizmi arzını oluşturan unsurlardan bir diğeri de özel sektörel faktörlerdir. Bu faktörün içerisinde kongre turizmi için büyük önem taşıyan kongre - konferans merkezleri ve kongre büroları yer almaktadır.

Kongre ve Konferans Merkezleri

Kongre merkezleri, kongre yapılabilecek bina ve toplantı salonu gibi, temel hizmet birimlerine sahip olan tesislerin bulunduğu alanlar ve kentlerdir (İnce, 2000: 112). Kongre organizatörlerinin bir merkezde aradığı ilk unsurlar, düzenlemeyi düşündükleri kongrenin amacına uygun toplantı salonları ve katılımcıların konaklayabilecekleri nitelikte konaklama olanaklarının olup olmadığıdır. Bir şehrin kongre merkezi olabilmesi için yeterli donanımına sahip kongre merkezlerine ve konaklama tesislerine sahip olması şarttır (Dölalan, 2008: 37).

Konferans merkezleri de, toplantı atmosferi için gerekli imkânları sağlamak amacıyla geliştirilen mekanlardır denilebilir. Konferans merkezleri, çoğunlukla bir otel bünyesinde yalnızca toplantı amacıyla yapılmış, yeterli ve gerekli ekipmanlarla donatılmış, toplantılara uygun

dizayn edilmiş, uygun fiziki imkânlarla sahip alanlardır (Arslan, 2008: 41). İçöz'e (1998: 195) göre konferans merkezleri, aşağı yukarı 1970'li yılların baŐlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamışlardır (akıcı, 2006: 6).

2016 verilerine göre, Dünya'nın çeşitli Şehirlerinde yer alan ve ICCA'ya üye toplam 347 kongre merkezi, konferans merkezi, fuar ve sergi alanları ve kongre otelleri yer almaktadır. Buna karşılık, Türkiye açısından bakıldığında ise bu rakam İstanbul'da 4(dört), Ankara'da 1(bir), Antalya'da 5(beş) ve Bursa'da ise 1(bir) olmak üzere toplam 11 (onbir) adet bulunmaktadır.

Kongre Büroları

Kongre büroları, kongre destinasyonunu temsil amacıyla kurulmuş ulusal veya yerel özelliklere sahip olup, genellikle ulusal turizm örgütüne veya yerel yönetime bağlı, kar amacı gütmeden ulusal ve uluslararası kongreleri özendirmeye çalışan kuruluşlardır. Bununla birlikte temsil ettikleri yer ve kuruluşların kongre olanaklarını tanıtıcı ve pazarlayıcı olma rolünü de üstlenmektedirler (İnce, 2000: 112). Bu çerçevede kongre ve ziyaretçi büroları Şu görevleri üstlenmektedir (Arslan, 2008: 82):

- ✓ Bölge ve ülkenin kongre turizmi için mevcut potansiyelinin tanıtılması
- ✓ Kongre ve fuarcılık faaliyetlerinin tanıtımı ve temsili
- ✓ Uluslararası kongre ve konferansların pazar hareketlerinin takibi ve üyelere bildirilmesi
- ✓ Konu ile ilgili uluslararası birlik ve demeklere üye olunması ve bu platformda Şehirlerin, bölgelerin ya da ülkelerin temsil edilmesi
- ✓ Kongre organizasyonlarında danışmanlık hizmetleri verilmesi
- ✓ Kongreye katılanların beklentileri ve hazırlık çalışmaları ile ilgili eğitim seminerleri yapılması
- ✓ Bu faaliyetlere yönelik tüm bölgeyi detaylı Şekilde kapsayan, katalog basılması
- ✓ Kongre turizmi ile ilgili çeşitli poster ve tanıtım malzemelerinin hazırlanması
- ✓ Kongrecilik konusunda fuarların düzenlenmesi ve profesyonel kongre operatörlerinin davet edilmesi
- ✓ Profesyonel ilişkiler geliştirilmesi ve sektördeki paydaşlar arasında koordinasyon sağlanmasıdır.

Bu amaçla başta seyahat acentaları, tur operatörleri, toplantı

organizatörleri, kongre merkezleri, havayolu şirketleri ve konaklama işletmeleri olmak üzere çeşitli kuruluşlarla işbirliği içinde bulunmaktadır (Arslan, 2008: 71). Dünya’da günümüzde 2016 verilerine göre ICCA’ya üye toplam 363 Kongre ve Ziyaretçi Bürosu bulunurken, buna karşılık Türkiye’de ise İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu, Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosu ve Antalya Kongre Bürosu olmak üzere sadece 3(üç) tane bulunmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada kongre turizmi potansiyeli açısından Afyonkarahisar ve Rize İllerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Aymankuy’a göre (2000) kongre turizmi arzını oluşturan boyutlar, doğal faktörler, sektörel faktörler ve özel sektörel faktörler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu çalışmada da doğal faktörler ve alt boyutları (coğrafi konum, iklim ve doğal ve tarihi çekicilikler), sektörel faktörler ve alt boyutları (ulaşım, konaklama imkânları, PCO ve Rekreasyon imkânları) ,özel sektörel faktörler ve alt boyutları (kongre merkezleri, konferans merkezleri ve kongre büroları) olmak üzere üç faktör şeklinde ele alınarak incelenmiştir. Bu çerçevede illerdeki yatak ve oda kapasiteleri, kongre merkezleri ve toplantı salonlarının kapasiteleri, otel işletmeleri sayıları ve dağılımları verilmiştir. Bununla birlikte, otel işletmelerinin arz yönünden kapasiteleri incelenmiştir. Bu çalışmada kongre turizmine ilişkin arz olanakları ilgili web sitelerinden elde edilen bilgiler tablolastırılarak verilmiştir. Web sitesinde olmayan veriler ise yetkili kişiler aranarak alınmış veya mail olarak istenmiştir. Bu çalışma her geçen gün turizm işletme yatırımları açısından gelişen Afyonkarahisar’da ve Rize illerinde kongre turizminin mevcut durumunun ortaya konulması ve her iki ilinde Türkiye’de kongre turizminden aldıkları payın artırılması için çeşitli öneriler sunulması açısından da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BULGULAR VE YORUM

Bir destinasyonun kongre şehri olabilmesi için bazı nitelikler gereklidir. Bunları, doğal faktörler olarak coğrafi konum, iklim, destinasyonun çekicilik unsurları, sektörel faktörler olarak ulaşım, nitelikli konaklama tesisleri, seyahat işletmeleri, rekreasyon olanakları, özel sektörel faktörler olarak ise, kongre merkezleri ve toplantı salonları, kongre büroları olarak sıralamak mümkündür. Bu bölümde Afyonkarahisar ve Rize illerinin kongre turizm arzları incelenmiştir.

Afyonkarahisar'ın Kongre Turizm Potansiyeli

Ulaşım İmkânları

Afyonkarahisar ili, coğrafi açıdan Türkiye'nin önemli bir geçiş bölgesinde yer almaktadır. Afyonkarahisar üzerinden Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya gibi büyük şehirlerin diğer şehirlerle ve iç bölgelerle bağlantısı sağlanmaktadır (www.afyonkarahisar.gov.tr). Afyonkarahisar merkezine 60 km uzaklıkta bulunan Zafer Havalimanı ise 25 Kasım 2012 tarihinde hizmete açılmıştır. Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak illerine hizmet vermesi nedeniyle Türkiye'nin ilk bölgesel havalimanıdır. Açıldığı tarih itibariyle Türkiye'nin de 4. büyük havalimanıdır (www.afyon.bel.tr).

Afyonkarahisar, karayolu bakımından da önemli bir konuma sahiptir. İç Anadolu, Akdeniz, Marmara ve Ege gibi, yurdun çeşitli yönlerinden gelen karayollarının birleştiği bir nokta görünümündedir (www.afyon.bel.tr). Karayolu ile ulaşım ise Türkiye'nin dört bir yanını birbirine bağlayan kavşak konumundaki Afyonkarahisar ili yaklaşık 480 km'lik bölünmüş yola sahiptir. Ankara'ya 256 km, Antalya'ya 292 km, İzmir'e 327 km ve İstanbul'a 460 km uzaklıktadır (www.afyonkarahisar.pol.tr). Demiryolu ulaşımına da sahip olan Afyonkarahisar ili dört ayrı demiryolu hattının birleştiği noktada bulunan tek il merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Toplam demiryolu ağı 394 km'dir (www.afyonkarahisar.pol.tr). Ayrıca, yüksek hızlı tren projesi ile Ankara-Afyonkarahisar-İzmir ulaşım, 3 saat 30 dakikaya düşürülmesi planlanmaktadır (www.ubak.gov.tr).

Destinasyonun Çekicilik Unsurları

Afyonkarahisar ilinin en önemli çekicilik unsurlarından birisi termal suyudur. Bununla birlikte, Afyonkarahisar'ın tarihi ve kültür güzellikleri incelendiğinde Frig Vadisi, Tarihi Başkomutanlık Milli Parkı, Utku (Zafer) anıtı, Kocatepe Anıtı, Yüzbaşı Ağâh Efendi Şehitliği, Büyük Taarruz Şehitliği ve Mustafa Kemal Atatürk Anıtı, Albay Reşat Çiğiltepe Şehitliği, Garnizon Şehitliği, Anıtkaya Şehitliği, Yıldırım Kemal Şehitliği, Giresunlular Şehitliği, Karahisar Kalesi, Eski Afyon Evleri, Zafer Müzesi, Sultan Divani Mevlevihane'si, Ulu Camii, İmaret Camii, Afyon Arkeoloji Müzesi, Bolvadin Müzesi, Bayramaliler kalesi, Avdalaz kalesi, Asar kalesi, Sahipata kervansarayı, Çay taşhan, Eğret (Anıtkaya) kervansarayı, Döğer kervansarayı, Gedik Ahmet Paşa Külliyesi, Taş Külliyesi, Boyalı Külliyesi, Sinanpaşa Külliyesi, Ulu Cami, Gedik Ahmet Paşa Cami, Mevlevi (Türbe) Cami, İmaret hamamı, Millet hamamı ve Kasım Paşa (Alaca) hamamı, Gazlıgöl Termal Merkezi, Heybeli Termal Merkezi ve

Hüdaî Termal Merkezi ve Ömer-Gecek Termal Merkezi, Kocayayla ve Oktur yaylası, Kurt ini mağarası, Buzluk mağarası, Karacamal mağarası, Karapınar kuzuini mağarası ve ayrıca Akarçay Rekreasyon Alanı kişilerin boş zamanlarını değerlendirecekleri ve şehrin gezilip görülmesi gereken önemli tarihi ve kültürel değerleridir (www.afyonkarahisar.gov.tr).

Konaklama İmkânları

Afyonkarahisar İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nden elde edilen bilgilere göre bakanlık belgeli 18 adet 5 yıldızlı otel mevcut olup bunların 9 tanesi yatırım belgelidir. Beş yıldızlı otel işletmelerinin toplam 8161 oda sayısı ve 17882 adet yatak kapasitesi bulunmaktadır. İlde yatırım belgeli üç (3) adet 4 yıldızlı otel ve bunun yanında işletme belgeli 3 yıldızlı üç (3) otel toplamda ise yatırım belgeli de dâhil olmak üzere yedi (7) adet 3 yıldızlı otel bulunmaktadır. Bir (1) adet 2 yıldızlı ve bir (1) adet 1 yıldızlı otelde Afyonkarahisar ilinde mevcut olup ayrıca ilde, bir (1) adet özel konaklama tesisi ve iki (2) adet de müstakil apart otel bulunmaktadır (www.afyonkulturturizm.gov.tr).

Bunların yanında Afyonkarahisar ilinde turizm işletme belgeli yiyecek- içecek işletmelerinin sayısı ise sekiz (8) tanesidir. Yiyecek- içecek işletmelerinin yedi (7) tanesi birinci sınıf lokanta unvanına sahip iken, bir (1) tanesi ikinci sınıf lokanta ve kafeterya da bulunmaktadır (www.afyonkulturturizm.gov.tr).

Tablo 5: Afyonkarahisar Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri

Turizm Belgeli Tesisler	İşletme Belgeli Tesisler		Yatırım Belgeli Tesisler		Toplam		
	Oda	Yatak	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
5 Yıldızlı	2634	5560	5527	12322	18	8161	17882
4 Yıldızlı	-	-	387	800	3	387	800
3 Yıldızlı	319	649	364	756	7	683	1405
2 Yıldızlı	60	120	-	-	1	60	120
1 Yıldızlı	15	30	-	-	1	15	30
Özel Konaklama Tesisi	10	18	-	-	1	10	18
Müstakil Apart Otel	35	70	-	-	2	35	70

Kaynak: www.afyonkulturturizm.gov.tr (Erişim: 13.11.2016).

Seyahat İşletmeleri

TÜRSAB'ın web sitesinden elde edilen bilgilere göre Tablo 6'da görüldüğü gibi Afyonkarahisar ilinde A sınıfı seyahat acentası belgesine sahip toplam 39 işletme mevcuttur. Buna karşılık B grubu ve C grubu seyahat acentası ise bulunmamaktadır.

Tablo 6: Afyonkarahisar İline Ait Seyahat Acentası Sayıları

Seyahat Acentası Grubu	Sayısı
A Sınıfı	39
B Sınıfı	-
C Sınıfı	-
Toplam	39

Kaynak: www.tursab.org.tr (Erişim: 13.11.2016)

Rekreasyon Olanakları

Rekreasyon alanları bakımından Afyonkarahisar ilinde kongre ve toplantı faaliyetlerine katılan delegeler ve refakatçilerin boş zamanlarını değerlendirilmeleri amacıyla üç alışveriş ve eğlence merkezi bulunmaktadır. Tarihi insanlık çağı kadar eski olan Frig vadisi gezilerek, civarında at safari, jeep safari gibi rekreasyonel faaliyetler yapılabilmektedir. Bununla birlikte yakın tarihe şahitlik yapan ve “Cumhuriyetin Kazanıldığı Topraklardasınız” sloganıyla öne çıkan Afyonkarahisar’da Kocatepe Anıtı, Başkomutanlık Milli Parkı gibi tarihi yerlerde ziyaret edilebilir. Ayrıca Afyonkarahisar’da İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Afyon turu düzenlenmekte ve şehir merkezinde bulunan Akarçay rekreasyon alanı katılımcıların boş vakitlerini değerlendirme ve su üzerinde tekne turu düzenlenmesi gibi imkanları da sağlamaktadır. Ayrıca bunların yanında kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşü, av turizmi, savaş alanları turizmi, kültür turizmi, kırsal turizm gibi faaliyetlerde Afyonkarahisar ilinde kişilerin boş zamanlarını değerlendirmek için yapabilecekleri alternatif turizm türleri arasında yer almaktadır (Afyonkarahisar DTMP, 2013).

Kongre ve Ziyaretçi Büroları

Türkiye’de İstanbul, Antalya, Ankara ve İzmir şehirlerinde kongre ve ziyaretçi bürosu olarak faaliyet gösteren toplam 4 tane kongre ve ziyaretçi bürosu bulunmaktadır. Afyonkarahisar ilinde ise kongre ve ziyaretçi bürosu bulunmamaktadır.

Kongre Merkezleri ve Toplantı Salonları

Afyonkarahisar ili kongre merkezleri açısından incelendiğinde, ilk olarak öne çıkan ve kapasite bakımından yüksek olan Afyon Kocatepe Üniversitesinin bünyesinde yer alan bir adet kongre merkezidir. Bununla birlikte merkez ve Sandıklı ilçesinde ise kongre ve toplantı salonlarına sahip on adet beş yıldızlı otel işletmesi faaliyette bulunmaktadır. Bu

bakımından uluslararası, ulusal kongreler için ve iş toplantıları için önemli arz potansiyeline sahip bir ildir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin internet sitesinden ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı'ndan alınan bilgiye göre bünyesinde bir adet kongre merkezi ve çeşitli etkinlikler için kullanılan 13 adet konferans, toplantı ve sergi salonu bulunmaktadır. En fazla kapasiteye sahip olan Atatürk Kongre Merkezinin en büyük salonu 1000 kişilik koltuk kapasitesine sahiptir. Üniversitenin toplam kongre ve toplantı salonları kapasitesi ise en az 3960'ı bulmaktadır. Tablo 7'de Üniversite bünyesinde bulunan toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri verilmiştir.

Tablo 7: Afyon Kocatepe Üniversitesi Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Kapasite
Ahmet Necdet Sezer Yerleşkesi	
Atatürk Kongre Merkezi	
Kocatepe Salonu	1000
Çiğiltepe Salonu	60
Erkmentepe Salonu	60
Tınaztepe Salonu	60
Sergi Salonu	
Ahmet Necdet Sezer Yerleşkesi	
İİBF Fakültesi Prof. Dr. Sabri Bektöre Konferans Salonu	183-185
Fen-Edebiyat Fakültesi Erdal Akar Konferans Salonu	132
Eğitim Fakültesi Abdullah Kaptan Konferans Salonu	346-400
Sosyal Tesis Toplantı Salonu	50
Mühendislik Fakültesi Konferans Salonu 75	
Veteriner Fakültesi Konferans Salonu 180	
Güzel Sanatlar-Devlet Konservatuvarı İbrahim Küçükkurt Konferans Salonu 270	
Ahmet Karahisari İlahiyat Yerleşkesi	
Hayrettin Barut Toplantı Salonu	220
Ali Çetinkaya Yerleşkesi	
Tıp Fakültesi Mavi Salon	350
Tıp Fakültesi Yeşil Salon 350	
Bolvadin Meslek Yüksekokulu	
Bolvadin Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu	330
Sultandağı Meslek Yüksekokulu	
Sultandağı Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu 194	

M. Rıza Çerçel Kültür Merkezi	
M. Rıza Çerçel Toplantı Salonu	100
Toplam	3960-4016

Kaynak: www.aku.edu.tr (Erişim: 20.08.2016)

Kamuya Ait Diğer Kongre ve Toplantı Salonları

Afyonkarahisar ilinde kamuya ait bir (1) adet Kültür ve Sanat Merkezi bulunmakta ve kültür merkezinde 2 adet salon bulunmaktadır. Belediyenin bir adet toplantı salonu ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bir (1) adet Rehberlik Araştırma Merkezi ve bir (1) adet Afyon Lisesinde olmak üzere 2 salonu bulunmaktadır. Afyonkarahisar Devlet Hastanesine ait bir (1) adet konferans salonu da şehirde mevcuttur. İlde kamuya ait toplam 6 salon bulunmaktadır ve en büyük salon kapasitesi 500 kişiliktir. Kamuya ait toplam salonların kapasitesi ise 1348 kişiliktir. Tablo 8'de Afyonkarahisar ilinde üniversite dışında kamuya ait olan toplantı salonları ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 8: Afyonkarahisar İlinde Kamuya Ait Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Kapasite
Hattat Ahmet Karahisari Kültür Ve Sanat Merkezi	
Büyük Salon	350
Küçük Salon	98
Afyonkarahisar Belediyesi	
Meclis Salonu	100
Afyonkarahisar Devlet Hastanesi	
Konferans Salonu	500
Afyonkarahisar Milli Eğitim Müdürlüğü	
Ram Salonu	300
Toplam	1348

Otel İşletmeleri

A Otel

Beş yıldızlı otel işletmesi olan otel, şehir merkezine 8 km. Zafer havalimanına ise 55 km mesafededir. Otelde 17 b+ oda, 14 Köşe oda, 1 Küçük Suit oda, 99 Superior, 45 Deluks odaya ilave olarak 2 bedensel engelli odası ile birlikte toplam 178 oda bulunmaktadır.

Otel işletmesinde toplam 6 adet toplantı salonu mevcut olup en büyük salon kapasitesi 1300 kişiliktir. Otelin toplantı salonlarının toplam

kapasitesi ise 2800 kişidir. Tablo 9'da otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 9: A Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Genişlik	Uzunluk	Alan m ²	Yükseklik	Banket	Tiyatro	Resepsiyon	Sınıf	U Düzeni	I Düzeni
Kehribar	23	47	1100	6.00	920	1300	1500	690		
Opal	24	33	775	5.75	630	900	1050	475		
Lapis	24	12	278	5.75	230	300	350	175	65	48
Oniks	12	18	216	5.75	170	200	260	130	50	40
Vip-1	7	8	56	2.40					20	
Vip-2	7	16	112	2.35		80	100	60	40	20
Fuaye Alanı			540	5.75						

Kaynak: www.anemonhotels.com (Erişim: 20.08.2016)

B Otel

Beş yıldızlı otel işletmesi olan B oteline ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri Tablo 10'da sunulmuştur. Beş yıldızlı olan otel, termal otel kapsamında hizmet vermektedir. Bu otel Afyon İzmir karayolunun 5. kilometresinde bulunmaktadır.

Tablo 10: B Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Boyut (En/Boy)	Yükseklik	Alan m ²	Tiyatro	Sınıf	Banket	Kokteyl	U Düzeni
Zümrüt	26x39	6.00	1014	1100	450	850	900	166
Safir	12x34	6.00	400		200	350	350	70
Özge	8x15	2.70	120		70	70	90	40
Beyza	8x15	2.70	120		70	70	90	40
Havva	8x15	2.70	120	100	70	70	90	40

Kaynak: www.budantermal.com.tr (Erişim: 20.08.2016)

Konum itibariyle, şehir merkezine 5 km, Zafer bölgesel havaalanına 55 km mesafededir. Otelde toplam 157 oda kapasiteye sahiptir. Toplam 5 adet toplantı salonuna sahip ve en büyük toplantı salonu kapasitesi 1100 kişiliktir. Toplantı salonlarının toplam kapasitesi ise 1690'dır.

C Oteli

Beş yıldızlı başka bir otel işletmesi, şehir merkezine 4 km. uzaklıkta ve Zafer havalimanına 55 km. mesafededir. Otelde 335 standart oda, 52 suit oda, 8 bedensel engelli ve 4 aile odası olmak üzere toplam 399 oda kapasitesi mevcuttur.

Tablo 11: C Oteli Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Yükseklik	Boy	En	Alan m ²	Kokteyl	Sınıf	U Düzeni	Tiyatro	Blok Masa	Gala Yemek
Manolya	6	21.1	66	1393	1000	912		1500		1000
Manolya 1	6	14	30	420	200	210		360		220
Manolya 2	4.8	7.5	30	225	150	99		180		120
Manolya 3	6	21	36	756	500	456		810		520
Göknar	2.8	6	12	72	Sabit Masa 22 Kişi					
Sedir	2.8	6	12	72		36	30	80		
Selvi	2.8	6	9	54		24	18	60		
Ladin	2.8	6	12	66		36	30	80		
Akasya	2.75	6	12	71		36	30	80		
Ardıç	2.75	6	12	72		36	30	80		
İğde	2.75	4.6	6	27					10	
Lavanta	2.75	12.5	16	200		108	46	224		
Ihlamur	2.75	9.5	8.4	80		36	24	80		
Çınar	2.75	18	8.3	149		90	51	150		

Kaynak: www.nghotels.com.tr (Erişim: 20.08.2016)

C Otelin de toplam 14 adet toplantı salonu bulunmakta olup en büyük salon kapasitesi 1500 kişiliktir. Toplam toplantı salonlarının kapasitesi ise 3716 kişiliktir. Tablo 11'de otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntı olarak verilmiştir.

D Oteli

D oteli şehir merkezine 9 km uzaklıkta bulunmakta ve Zafer havalimanına 55 km mesafededir. Otelde, 3 Engelli, 195 Deluks, 48 Aile Odası (bağlantılı 2 oda), 12 Prens Suit, 8 Prenses Suit, 16 Queen Suit, 2 King Suit, 1 Penthouse Suit ve 1 Penthouse SPA Suit ile birlikte toplam 286 oda bulunmaktadır. Otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak tablo 12'de verilmiştir. D Otelinde toplam 8 toplantı salonu mevcut olup en büyük salonun kapasitesi 600 kişiliktir. Otelin toplam toplantı salonları kapasitesi ise 1282 kişiliktir.

Tablo 12: D Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	En	Boy	Yükseklik	Alan m ²	Tiyatro	Sınıf	Banket	Kokteyl/ Resepsiyon	U Masa
İkbal Balo Salonu	19,00	39,00	4,50	741,00	600	400	600	800	150
Adonis	6,70	15,70	3,40	105,19	110	60		90	34
Ares	6,95	16,00	3,40	111,20	150	90	70	100	40
Mergen	5,60	15,50	3,40	86,80					32
Neria	7,50	24,00	3,40	180,00	180	120	100	160	60
İkaros	5,50	70,70	2,85	42,35	36	24			14
Hermes	4,80	11,80	2,85	56,64	44	30			20
Diana	6,60	20,00	2,85	132,00	130	80	60	130	40

Kaynak: www.ikbal.com.tr (Erişim: 20.08.2016)

E Otel

E Otel şehir merkezine 13 km ve Zafer Havalimanına 45 km mesafede bulunmaktadır. Toplam oda sayısı 329 olup, 1000 yatak kapasitesine sahiptir. Otel işletmesinde, Standart, President Suit, King (kral dairesi), Large, Junior (Mini suit), Corner (Köşe oda), Teras, Connection (Bağlantılı oda), Engelli odaları olmak üzere 9 çeşit oda tipi bulunmaktadır.

Tablo 13: E Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Boyut (En/ Boy)	Yükseklik	Alan m ²	Tiyatro	Sınıf	U Masa	Banket	Kokteyl
İnci Balo Salonu	30x55	5,00	1650	1600	750		1200	1500
Amber Balo Salonu	30x40	3,40	1200	900	350	60	750	1000
Kristal	15x40	3,65	600	550	250	60	450	500
Yakut	15x27	3,75	405	400	210	50	250	300
Zümrüt	6x24	3,00	155	250	120	80	70	150
Safir	7x7	3,00	49	120	80	40		
Topaz	7x7	3,00	49	50	30	25		
Opal	7x7	3,00	49	50	30	25		
Lapis	7,43x7	3,00	52	50	30	25		
Yeşim	7,43x7	3,00	52					

Kaynak: www.korelthermal.com/tr (Erişim: 20.08.2016)

E Otelinde toplam 10 toplantı salonu mevcuttur ve en büyük salonun kapasitesi 1600 kişiliktir. Otelin toplam toplantı salonları kapasitesi ise 3970 kişiliktir. Tablo 13'de E oteline ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

F Otel

Tablo 14: F Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Alan m ²	Tiyatro	Sınıf	Banket	Kokteyl
Elmas	1750	2000	1600	1200	1800
Zümrüt	500	320	280	240	300
Açelya	170	140	100	100	120
Akasya	75	40			
Azelya	75	40			
Begonya	70	50	30	40	50
Defne	225	200			
Fulya	45	30	20	20	30
Frezya	30	20	15	20	25
Papatya	50	30	26	20	35
Petunya	60	40	30	30	48
Kehribar	400	280	240	200	300
Panorama 1	270	180	160	160	180
Panorama 2	270	180	160	160	180
Kokteyl ve Lansman	1000				640

Kaynak: www.alilatermal.com (Erişim: 20.08.2016)

F oteli, şehir merkezine 10 km ve Zafer havalimanına 45 km mesafede konumlanmaktadır. Tablo 14'de otelin toplantı salonları ve kapasiteleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre, tablo 14'de bilgileri sunulan F oteli, 300 odalı ve %60'ı suit oda olan yaklaşık 1000 kişilik bir termal ve kongre otelidir. King Suit (kral dairesi), Queen Suit, Executive Suit, Family Suit (Aile Suiti), Luxury Suit (Lüks suit), Standart ve Engelli Odası olmak üzere toplam 7 oda tipi mevcuttur. Otelde toplam 14 adet toplantı salonu mevcut olup en büyük salon kapasitesi 2000 kişiliktir. F Otelinin toplam toplantı salonları kapasitesi ise 6150 kişiliktir.

G Otel

G Otel, şehir merkezine 14 km uzaklıkta ve Zafer Havalimanına 45 km mesafede yer almaktadır. G Otelinde 8 aile odası, 92 balkonlu oda, 100 köşe suit, 8 bağlantılı oda, 112 deluks oda, 2 engelli konuk odası, 100 standart oda olmak üzere toplam 306 oda bulunmaktadır. Otelde 6 adet toplantı salonu bulunmakta olup, en büyük salonun kapasitesi ise 1200

kişiliktir. Toplam toplantı salonlarının kapasitesi ise 1770 kişiliktir. Tablo 15'de otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 15: G Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Genişlik	Uzunluk	Alan m ²	Yükseklik	Tiyatro	Kokteyl	Banket	Sınıf	U Düzeni
Atrium	26	37	1025	5	1200	1100	870	700	
Vip	4	9	36	2,8					
Odeon	12		233	3	220	170	130	170	
Rose	7	15	107	3	60	80	60	50	60
Frig Aslantaş	11	10	110	3	100	100	60	60	32
Abacüs	9	12	101	3	50	170	130	170	30
Defne	7	19	131	3	140	150	96	95	30

Kaynak: www.orucoglu.com (Erişim: 20.08.2016)

H Otel

Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesinde Hüdai Kaplıcaları mevkiinde bulunan otel beş yıldızlıdır. Sandıklı merkeze 5 km uzaklıkta olan otel, Afyonkarahisar merkeze ise 60 km, Zafer havalimanına 105 km ve Çardak Havalimanına 104 km mesafede konumlanmaktadır. Otelin toplam 376 odası bulunmaktadır. Toplam 10 adet toplantı salonu mevcut olup en büyük salonun kapasitesi 1400 kişiliktir. H Otelinin toplam toplantı salonları kapasitesi ise 2685 kişiliktir. Tablo 16'da otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 16: H Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Alan m ²	Yükseklik	Uzunluk	Genişlik	Tiyatro	Sınıf	Banket
Belek Balo Salonu	1166	5,50	36,10	32,30	1400	1400	1000
Belek 1 Balo Salonu	636	5,50	20	32,30	500	500	350
Belek 2 Balo Salonu	485	5,50	15	32,30	300	300	250
Serik	102	3	15,75	6,45	70	90	50
Akseki	145	3	17,45	8,25	125	110	80
Sarıbalı	46	3	7,75	5,76	30	48	35
Side	37	3	6,46	5,76	25	36	25
Aspendos	233	3	14,45	7,76	180	210	90

Olimpos	64	3	7,75	8,25	25	30	20
Kocatepe	47	3	7,75	5,76	40	48	35

Kaynak: www.maythermal.com/tr (Erişim: 20.08.2016)

I Otel

Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi Hüdai Kaplıcaları mevkiinde bulunan beş yıldızlı bir oteldir. Sandıklı merkeze 5 km uzaklıkta olan tesis Afyonkarahisar merkeze ise 60 km, Zafer havalimanına 105 km ve Çardak Havalimanına 104 km mesafede konumlanmaktadır. Otelin 2 adet kral dairesi, 16 adet köşe suit, 10 adet aile suiti, 174 adet deluks oda, 24 adet superior oda, 59 adet standart oda, 7 adet engelli odası olmak üzere toplam 292 otel odası ve 60 adet deluks apart odası bulunmaktadır. I Otelinde toplam 6 adet toplantı salonu mevcut olup en büyük salonunun kapasitesi 900 kişiliktir. Otelin toplam toplantı salonlarının kapasitesi ise 1965 kişiliktir. Tablo 17'de otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 17: I Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Alan m ²	Kapasite
Senirkent	750	900
Senirkent 1	375	450
Senirkent 2	375	450
Anatolia	180	220
Alaiye	280	250
Alaiye 1	125	140
Alaiye 2	125	140
Ankyra	120	150
Adalia	140	170
Aspendos	160	190
Afium	70	85
Fuaye Alanı	200	

Kaynak: www.safrantermal.com/tr (Erişim: 20.08.2016)

J Otel

Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesi Hüdai Kaplıcaları mevkiinde bulunan beş yıldızlı bir oteldir. Sandıklı merkeze 6 km uzaklıkta olan otel, Afyonkarahisar merkeze 60 km, Zafer havalimanına 105 km ve Çardak Havalimanına ise 104 km mesafede bulunmaktadır.

Tablo 18: J Otel Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Uzunluk	Genişlik	Alan m ²	Banket	Sınıf	Sinema	Tiyatro	U Düzeni	T Düzeni	I Düzeni
Aberkios Kongre Merkezi	21,60	66	1425	1020	643	1296	1296	244	244	222
Kivatos	13	7	100	100	120	200	200	80	80	100
Motif 1	7	8	56	100	120	200	200	50	50	45
Motif 2	10	7	70	60	80	120	120	30	30	20
Motif 3	13	10	130	50	72	80	80	24	24	20
Toros	30	11	390	550	600	650	650			
Toros 1	21	7	147	40	70	75	75	40	45	50
Bilgi 1	8	7	56	60	100	120	120	50	50	45
Bilgi 2	9	7	63	50	72	80	80			
Derman	10	8	80	50	60	80	80	40	35	30

Kaynak: www.sandikliparkhotel.com/tr (Erişim: 20.08.2016).

J Otel, Yunus ve Emre olmak üzere iki bloktan oluşmakta ve 156 standart, 28 aile suiti, 13 havuzlu ve balkonlu oda, 18 havuzlu oda, 3 havuzlu engelli oda, 2 king suit, 2 engelli odası olmak üzere 226 oda ve 642 yatak kapasitesine sahiptir. Otelde 10 adet toplantı salonu mevcut olup en büyük salon 1296 kişiliktir. Otelin toplam toplantı salonları kapasitesi ise 2901 kişiliktir. Tablo 18'de tesiste bulunan toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Rize'nin Kongre Turizmi Potansiyeli

Ulaşım İmkânları

Türkiye'nin her tarafından Rize'ye karayolu bağlantısı vardır. Doğu Karadeniz sahil şeridi üzerinde yer alan Rize'de ulaşım karayolu ve deniz yoluyla yapılmaktadır. Ulaşımında ağırlık karayolundadır. Demiryolu ağı ve havalimanı Rize ilinde mevcut değildir. Hava yolu ile ulaşım, Rize'ye en yakın il olan Trabzon havalimanından sağlanmaktadır. Uçakla ulaşım; Rize'ye İstanbul veya Ankara bağlantılı olarak Trabzon'a, Trabzon'dan da, 70 km'lik karayolu mesafesi ile Rize'ye ulaşılabilir. Batıda 76 km ile Trabzon'a, güneyde İkizdere ilçesi üzerinden 251 km ile Erzurum'a, doğuda ise 159 km ile Artvin'e ve 109 km ile de Sarp Sınır Kapısı'na karayolu ile bağlantılıdır. Yıl boyu ülkenin her tarafına kolayca ulaşım olanağı mevcuttur. Ayrıca yaz aylarında İstanbul-Samsun-Trabzon bağlantılı feribot seferleri Rize'ye kadar uzanmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğundan gelen turistler için Rize-Batum, Rize-Tiflis arası otobüs

seferleri yapılmaktadır. Trenle ulaşım; Ankara veya İstanbul bağlantılı olarak, ancak Samsun'a kadar trenle, oradan da 450 km'lik karayolu ile Rize'ye ulaşılmaktadır. Karayolu ile ulaşım ise Türkiye'nin her yerinden karayolu ile Rize'ye ulaşılabilir (Rize İl Emniyet Müdürlüğü, www.rize.pol.tr, 31.08.2016).

Konaklama İmkânları

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden elde edilen bilgiye göre Rize'de turizm işletme belgeli bir (1) adet 5 yıldızlı otel mevcuttur. Otelin toplam 114 oda sayısı ve 280 yatak kapasitesi bulunmaktadır. İlde bir (1) adet 4 yıldızlı yatırım belgeli otel de bulunmaktadır. Ayrıca işletme ve yatırım belgeli 3 yıldızlı sekiz (8) adet otel de mevcuttur. Dört (4) adet 2 yıldızlı turizm işletme belgeli ve bir (1) adet özel konaklama tesisi de ilde yer almaktadır. Bunların yanında ilde bir (1) adet 1.sınıf bakanlık işletme belgeli yiyecek-içecek işletmesi de bulunmaktadır. Tablo 19'da Bakanlık belgeli tesisler ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 19: Rize İli Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri

Turizm Belgeli Tesisler	İşletme Belgeli Tesisler		Yatırım Belgeli Tesisler		Toplam		
	Oda	Yatak	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
5 Yıldızlı	114	280	250	500	2	364	780
4 Yıldızlı	-	-	61	122	1	61	122
3 Yıldızlı	266	534	38	84	8	304	618
2 Yıldızlı	168	338	-	-	4	168	338
1 Yıldızlı	-	-	-	-	-	-	-
Özel Konaklama Tesisleri	7	14	53	106	3	60	120
Butik Otel	60	120	-	-	1	60	120

Kaynak: (<http://www.rizekultur.gov.tr>; Erişim: 20.08.2016; <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>; Erişim: 13.11.2016)

Bununla birlikte Rize ilinde Belediye belgeli konaklama tesislerinin sayısı 55 olup, 1293 adet oda ve 2723 adet de yatak kapasitesine sahiptir.

Seyahat İşletmeleri

Tablo 20'de Türkiye Seyahat Acentaları Birliği verilerine göre; Rize ilinde toplam 27 tane seyahat acentası bulunmaktadır. Bunların tümü A sınıfı seyahat acentası belgesine sahiptir. İlde B grubu ve C grubu seyahat acentası ise bulunmamaktadır.

Tablo 20: Rize İli Seyahat Acentası Sayıları

Seyahat Acentası Grubu	Sayısı
A Sınıfı	27
B Sınıfı	-
C Sınıfı	-
Toplam	27

Kaynak: www.tursab.org.tr (Erişim: 20.08.2016)

Rekreasyon Olanakları

Somoncu ve Yılmaz'a (2006) göre Rize ilinin en önemli çekiciliklerinden birisi şüphesiz yaylarıdır. Rize'nin ulaşım ve konaklama tesislerine sahip yaylarından başlıcaları: Ayder, Yaylaköy (Elevit), Çat, Tirovit, Sal, Pokut, Hazındağ, Aşağı ve Yukarı Kavron, Anzer (Ballıköy) ve İkizdere Çağırankaya yaylarıdır. Bu yayların yanı sıra konaklama tesislerinin bulunmadığı daha çok dağcılar ve kampçıların ziyaret ettiği yaylalardan başlıcaları ise; Amlakit, Apivanak, Avucur, Başyayla, Ceymakcur, Ortayayla, Ovit, Palakçur, Palovit, Samistal, Sıraköy ve Sırtayla'dır. Şifalı su kaynakları bakımından çok zengin bir il olan Rize'nin içme ve kaplıcalarından bazıları şunlardır: Andon İçmesi, Ayder Kaplıcası, İkizdere Termal Kaplıcası, Cimil Ilıcası, Aşağıköy İçmeleri, Şimşirli (İkizdere) İçmeleridir. Ayrıca Rize ilinde bulunan Çağlayan deresi, Arılı Deresi, Fırtına Deresi, Hemşin Deresi, Sabuncular Deresi, Taşlıdere, İyidere, Yeşildere, Çiftekavak, Büyükdere, Pazar, Venek dereleri önemli akarsularıdır. Kaçkar Dağları, hızlı akışlı akarsuların kaynağıdır. Bunların en önemlileri Fırtına Deresi, Taşlıdere, İkizdere, Karadere ve İyidere'dir. Bu derelerde akarsu sporları (kano-rafting) için gerekli debi rejim miktarına sahip akarsulardır (Dinçer vd. 2012: 994-996). Ayrıca ilde Ağaran, Bulut, Palovit ve Gelin Tülü Şelaleleri bulunmaktadır (Dinçer vd. 2012: 998).

Yayları ile zengin olan Rize ilinde yaylalarda trekking, dağcılık, tırmanış, yamaç paraşütü, fotoğrafçılık, flora-fauna incelemesi, jeep safari, foto safari, kamp karavan turizmi, motosiklet ve bisiklet turu vb. doğa sporlarına uygun ve yayla turizmine son derece elverişli bir ildir (Dinçer vd. 2012: 993-994).

Kongre Merkezleri-Toplantı Salonları ve Kongre ve Ziyaretçi Büroları

Rize ilinde Kamuya, üniversiteye ve otel işletmelerine ait çeşitli toplantı salonları mevcuttur. Bu salonlar ise kongre, konferans, toplantı, seminer gibi faaliyetler için elverişlidir. Rize iline ait toplantı salonları alt

başlıklarda detaylı olarak verilmiştir. Buna karşılık, Rize ilinde kongre ve ziyaretçi bürosu bulunmamaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Tablo 21’de Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’ne ait konferans salonlarına ilişkin bilgiler web sitesinden ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı’ndan elde edilerek sunulmuştur. Üniversite merkezinde yer alan konferans salonu 560 m² olup 550 kişi kapasitelidir. Buna ek olarak konferans salonu olan fakülte ve yüksekokulların bilgileri ve salon kapasiteleri Tablo 21’de sunulmuştur (erdogan.edu.tr, 31.08.2016).

Tablo 21: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kongre ve Toplantı Salonları

Salon Adı	Kapasite
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Konferans Salonu	550
Eğitim Fakültesi Konferans Salonu	180
İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu	288
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	150
Pazar Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu	230
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu	155
Sağlık Yüksekokulu Konferans Salonu	105
Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Konferans Salonu (1+2 Salon)	(150+ 250)400
Turgut Kıran Denizcilik Yüksekokulu Konferans Salonu	180
Geliştirme Vakfı Toplantı Salonu	30-40

Kaynak: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, erdogan.edu.tr 24.08.2016.

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nden alınan bilgiye göre, Rize ilinde kamuya ait diğer kongre ve toplantı salonu olarak İsmail Kahraman Kültür Merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezinin büyük salonu 592 kişi kapasiteli, küçük salonu ise 290 kişi kapasitelidir. Rize ilinde başka bir kongre merkezi de bulunmamaktadır.

Kamuya ait Diğer Kongre ve Toplantı Salonları

Tablo 22: Rize İle Kamuya Ait Kongre ve Toplantı Salonları

Salon Adı	Kapasite
İsmail Kahraman Kültür Merkezi	
Büyük Salon	592
Küçük Salon	290

Kaynak: Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Otel İşletmeleri

K oteli

Tablo 23'de otele ait toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Otel işletmesi İkizdere'nin merkezine 6 km, Uzungöl'e 100 km ve Karadeniz'e 41 km uzaklıkta yer almaktadır. Rize merkeze 64 km ve Trabzon Havaalanı ise 95 km mesafededir. Tesiste 108 standart oda, 8 Modern Suit, 8 Klasik suit, 4 Bağlantılı aile odası, 20 Apart oda olmak üzere toplam 148 oda 350 yatak kapasitesi bulunmaktadır. K otelinde toplam üç (3) adet toplantı salonu bulunmakta olup, en büyük salonun kapasitesi ise 300 kişiliktir. Toplam toplantı salonlarının kapasitesi ise 460 kişiliktir.

Tablo 23: K Oteli Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Sınıf	Tiyatro	U Düzeni	I Düzeni
Business Area 1	220	300	80	
Business Area 2	90	150	40	
Vip Meeting				10

Kaynak: www.ridosotel.com.tr (Erişim: 25.08.2016)

L Oteli

Rize ilinde bulunan otel 5 yıldızlıdır. İyidere'de bulunan otel Rize merkeze 15 km ve Trabzon havalimanına 48 km mesafededir. Otel işletmesinde çeşitli oda tiplerinde 114 oda bulunmaktadır. Tesis 280 yatak kapasitesine sahiptir. Dört (4) adet toplantı salonu bulunan otelin en büyük toplantı salonu kapasitesi 800 kişiliktir. Toplam toplantı odaları kapasitesi ise 970 kişiliktir. Tablo 24'de toplantı salonlarının isimleri ve kapasiteleri ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 24: L Oteli Toplantı Salonları ve Kapasiteleri

Salon Adı	Sınıf	Tiyatro
Darüzziyafe (Darulziyafe)	450	800
Has Oda	50	65
Hanedan	50	65
Bab-ı Ali	20	40

Kaynak: babillonhotel.com (Erişim: 25.08.2016)

Bakanlık Belgeli Üç Yıldızlı Konaklama Tesisleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre Rize ilinde turizm işletme belgeli 6 adet ve yatırım belgeli 2 adet olmak üzere toplam 8 adet 3 yıldız otel işletmesi bulunmaktadır (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Rize’de bulunan turizm işletme belgeli üç (3) yıldızlı otellerin toplam toplantı salonları kapasitesi 650 kişiliktir. Tablo 25’de oteller ve toplantı salonları kapasiteleri verilmiştir.

Tablo 25: Üç (3) Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri

Otel Adı Oda Yatak	Toplantı Salonları Kapasitesi
M Oteli- Ardeşen 25 50	80
N Oteli- Fındıklı 30 60	250
O Oteli- Çayeli 89 178	60
P Oteli- Ayder Yaylası 42 86	80
R Oteli- Çayeli 25 50	60
S Oteli- Ardeşen 55 110	120

Kaynak: www.cayelisahilotel.com, www.elahotel.com.tr, www.alibeycavusogluotel.com.tr, www.kackarresorthotel.com, www.lazlakar.com.tr, www.patulya.com (Erişim: 25.08.2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afyonkarahisar ve Rize illerinin kongre turizm arzı faktörleri açısından karşılaştırılmasının yapıldığı bu araştırmada, doğal faktörler, sektörel faktörler ve özel sektörel faktörler olmak üzere üç faktör şeklinde ele alınarak incelenmiştir. Bu çerçevede illerdeki yatak ve oda kapasiteleri, kongre merkezleri ve toplantı salonların kapasiteleri, otel işletmeleri sayıları ve dağılımları da verilmiştir. Bununla birlikte, otel işletmelerinin arz yönünden kapasiteleri incelenmiştir. Afyonkarahisar ilinde toplam 17851 yatak kapasitesi, toplam 8332 oda sayısı bulunmaktadır. Bununla birlikte Rize ilinde ise toplam 2552 adet oda ve 3315 adet belediye belgeli, 2104 adette bakanlık belgeli olmak üzere toplam 5419 yatak kapasitesine sahiptir. Konaklama işletmeleri açısından bakıldığında Afyonkarahisar ilinde faaliyette 10 adet 5 yıldızlı otel işletmesi yer alırken, dört yıldızlı otel işletmesi ise bulunmamaktadır. Buna karşılık Rize ilinde faaliyette olan bir tane beş yıldızlı otel işletmesi bulunmaktadır. Dört yıldızlı otel işletmesi ise ilde faaliyet göstermemektedir. Afyonkarahisar’da 2015 yılında belediye belgeli konaklama işletmelerinde konaklama yapan yerli turist sayısı 230.107, yabancı turist sayısı ise 2402’dir. Turizm işletme belgeli konaklama işletmelerinde kalan yerli turist sayısı 438.211 kişi iken yabancı turist sayısı ise 14.749 kişi olmuştur. Rize ilini ise 2015 yılında 616.889 yerli turist, 73.459 yabancı turist olmak üzere toplam 690. 348 turist ziyaret etmiştir. Afyonkarahisar’da 39 adet A grubu, Rize ilinde ise 27 adet A grubu seyahat acentası faaliyet gösterirken her iki ilde de B ve C Grubu seyahat acentası faaliyet göstermemektedir. Buna karşılık gerek Afyonkarahisar’da, gerekse Rize illerinde Kongre ve Ziyaretçi

bürosu da bulunmamaktadır. Afyonkarahisar kongre merkezleri ve otel işletmelerindeki toplantı salonları açısından incelendiğinde de özellikle üniversite içerisinde aşağı yukarı 1000 kişilik kongre merkezinin olması ve otellerde de 1000 kişi ve üzerinde hizmet verebilecek kapasite de toplantı salonlarının olması kongrelerin yapılabilme olanaklarını arttırmaktadır. Buna karşılık Rize ilinde ise 1000 kişilik ve üzeri kapasiteli toplantı salonlarının çok fazla yer almaması, daha çok orta kapasiteli toplantı salonlarının olması veya hizmet verebilecek nitelikte beş yıldızlı sadece bir tane otelin olması, talebinde bu açıdan başka illere kaymasına neden olabilmektedir. Çünkü kongre turizminin gerçekleştirilmesi için gerekli altyapı ve üstyapı olanaklarının sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede, bu araştırmanın sonucunda şu şekilde öneriler sunulabilir. Kongre turizm potansiyelinin geliştirilmesi için Rize ilinde büyük kapasiteli kongre merkezlerinin yapılması veya farklı kapasiteli toplantı salonlarına sahip otel işletmelerinin olması gerekmektedir. Bunun nedeni ise, yüksek kapasiteli kongre ve toplantı salonlarının olması, kongre talebinin de Rize iline doğru kaymasına neden olabilecektir. Gerek Rize, gerekse Afyonkarahisar illerinde Kongre ve Ziyaretçi Büroları'nın kurulması kongre turizminin gelişimi açısından da daha iyi olacaktır. Çünkü şehrin tanıtımından sorumlu olmalarının yanında, kongre ve toplantıların bu şehirlerde yapılması için gerekli çalışmaları yapmaları nedeniyle kurulması önemlidir. Bununla birlikte, her iki il içinde gerekli tanıtım faaliyetlerinde daha fazla çaba gösterilmesi de önemli bir husus olacaktır. Bu araştırma gerek Afyonkarahisar gerekse Rize illerindeki kongre turizm potansiyelinin mevcut durumunu ortaya koyarak literatüre katkı sağlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte, her iki il açısından da kongre turizminin yapılabilirliğinin belirlenmesi ve ilgili kurum-kuruluşlara ve yöneticilere de yön göstermesi açısından da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyonkarahisar Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri, 13.11.2016 tarihinde <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR,158749/kultur-turizm-istatistikleri.html> sitesinden alınmıştır.
- Afyonkarahisar Destinasyon Çekicilik Unsurları, 29.08.2016 tarihinde <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/kurumlar/afyonkarahisar.gov.tr/Dosyalar/afyonkarahisar-turkce-ingilizce-tanitim.pdf> sitesinden alınmıştır.
- Afyonkarahisar İline Ait Seyahat Acentası Sayıları, 13.11.2016 tarihinde <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1> sitesinden alınmıştır.
- Afyonkarahisar Ulaşım, 10.08.2016 tarihinde http://www.afyonkarahisar.pol.tr/Sayfalar/afyon_ulasim.aspx sitesinden alınmıştır.
- Afyonkarahisar Ulaşım, 29.08.2016 tarihinde <http://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/9/9/ulasim.aspx> sitesinden alınmıştır.
- Afyonkarahisar Ulaşım, 29.08.2016 tarihinde <http://www.ubak.gov.tr/c19d85352980eaf.pdf> sitesinden alınmıştır.
- Afyon Kocatepe Üniversitesi 20.08.2016 tarihinde <http://aku.edu.tr/ogrencikampus-yasami/konferans-ve-toplantı-salonlari/> sitesinden alınmıştır.
- Aksu, A., Yılmaz, G. ve Gümüş, F. (2013). Örneklerle Kongre ve Fuar Yönetimi. Ankara Detay Yayıncılık.
- A Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.anemonhotels.com/toplantı-ve-etkinlikler.aspx> sitesinden alınmıştır.
- Arslan, K. (2008). Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkanları. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. www.ito.org.tr/itoyayin/0001114.pdf. (Erişim tarihi: 09.08.2016).
- Aydın, Ş. (1997). Kongre Turizmi ve Türkiye’nin Kongre Turizmi Potansiyeli. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Aymankuy, Y. (2013). Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları. Gözden geçirilmiş 3. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aymankuy, Y. (2000) Kongre Turizmi Açısından Türkiye’nin Arz İmkanlarının İncelenmesi ve İzmir İl merkezi Örnek Uygulaması, Türkiye Turizm Araştırmaları Enstitüsü, 1. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu Tebliğ Kitapçığı. 2-3 Kasım İzmir 143-167.
- Bakanlık Belgeli Üç Yıldızlı Konaklama Tesisleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı 13.11.2016 tarihinde <http://www.rizekultur.gov.tr/TR,107710/konaklamatesisleri.html> ve <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html> sitesinden alınmıştır.
- B Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.budantermal.com.tr/tr/kongre-merkezi/> sitesinden alınmıştır.
- C Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.nghotels.com.tr/Otellerimiz/NG-Afyon-2/Toplantı-7/> sitesinden alınmıştır.
- Çakıcı, C. (2006). Toplantı Yönetimi: Kongre, Konferans, Seminer ve Fuar Organizasyonları. Genişletilmiş 2. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Diñer, D., Yüksek, T., Çilli, M. ve Yılmaz, S. (2012) Rize Kenti Doğal Güzellikleri ve Rekreasyonel Potansiyeli, I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi: 991 - 1005, 12 – 15 Nisan 2012, Kemer,

Antalya.

D Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://ikbal.com.tr/toplanti-ve-etkinlikler/> sitesinden alınmıştır

Dölalan, G. (2008). Ankara'da Kongre Turizmi: A Grubu Seyahat Acentaları'nın Bakış Açlarına Yönelik Bir Araştırma. Sakarya Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

E Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.korelthermal.com/tr/hizmetler/toplanti-seminerler> sitesinden alınmıştır.

EUI. (1991). Competitive Strategies for the International Hotel Industry Special Report. London.

F Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.alilatermal.com/kongre-merkezi/> sitesinden alınmıştır.

G Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <https://orucoglu.com/toplanti-ve-banketler/> sitesinden alınmıştır.

H Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://maythermal.com/tr/toplanti-salonlari> sitesinden alınmıştır.

ICCA Statistics Report_2015. 15.08.2016 tarihinde pdf. <http://www.iccaworld.com> sitesinden alınmıştır.

ICCA Statistics Report 2014. 15.08.2016 tarihinde www.iccaworld.com/dcps/doc.cfm?docid=1789 sitesinden alınmıştır.

I Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://safrantermal.com/tr/f-toplanti-salonlari> sitesinden alınmıştır.

İçöz, O. ve Kozak, M. (1998). Turizm Ekonomisi. Birinci Basım. Ankara: Turhan Kitabevi.

İçöz, O. (1998). Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi. Genişletilmiş 2. Basım. Ankara: Turhan Kitabevi.

J Otel Toplantı Salonları, 20.08.2016 tarihinde <http://www.sandikliparkhotel.com/tr/toplanti-banket-toplanti-salonlari> sitesinden alınmıştır.

L Otel Toplantı Salonları, 25.08.2016 tarihinde <http://babillonhotel.com/> sitesinden alınmıştır.

Özen, Y. (1986). Kongre Turizmi ve Kongre Organizasyon Tekniği, Türsab Yayını, Ankara. Akt., Çizel, B. (1999). Kongre Turizmi, Kongre Organizasyonu ve Antalya Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyeli, Sorunları ve Gelecekteki Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Özer, Ş. (2010). Kongre Turizmi ve Kapadokya Bölgesindeki Otel İşletmelerinin Kongre Hizmetleri Yönetiminin İncelenmesi: Kayseri ve Nevşehir İli Örneği. Nevşehir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Anabilim Dalı.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, erdogan.edu.tr 24.08.2016 tarihinde <http://sks.idari.erdogan.edu.tr/tr/page/konferans-salonlari/1069> sitesinden alınmıştır.

Ridos Thermal Hotel & Spa, 24.08.2016 tarihinde <http://www.ridosotel.com.tr/toplanti-solanu> sitesinden alınmıştır.

Rize İl Emniyet Müdürlüğü, www.rize.pol.tr, 31.08.2016 tarihinde <http://www.rize.pol.tr/Sayfalar/Rize-ili-Ulasim.aspx> sitesinden alınmıştır.

- Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstatistik Raporları, (2016). Rize İli Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri.
- Rize İli Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri, 20.08.2016 tarihinde <http://www.rizekultur.gov.tr/TR,107710/konaklama-tesisleri.html> sitesinden alınmıştır.
- Rize İli Bakanlık Belgeli Tesis, Oda ve Yatak Kapasiteleri, 13.11.2016 tarihinde <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html> sitesinden alınmıştır.
- Rize İline Ait Seyahat Acentası Sayıları, 13.11.2016 tarihinde <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1> sitesinden alınmıştır.
- Somoncu, M. ve Yılmaz, M. (2006). Rize İlinde Yayla Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel ve Ekolojik Etkileri. I. Rize Sempozyumu. 16-18 Kasım. Rize Valiliği.
- UNWTO, (2015). UNWTO Annual Report 2015 20.08.2016 tarihinde http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2015_lr.pdf sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.cayelisahilotel.com/restaurant> sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.elahotel.com.tr/ela-hakkinda> sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.kackarresorthotel.com/> sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.patulya.com/sayfa-hakkimizda> sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.alibeycavusogluotel.com.tr/?newUrun=1&Id=1545212&CatId=ep785859&Fstat=&/TOPLANTI-ODASI> sitesinden alınmıştır.
- Üç Yıldızlı Otel İşletmelerinin Toplantı Salonu Kapasiteleri, 25.08.2016 tarihinde <http://www.lazlakar.com.tr/Default.asp?P=0&L=1&K=0&K1=5> sitesinden alınmıştır.

UŞAK İLİNİN KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gülsüm Demir KAYA¹

Çağdaş TURAN²

İsmail UZUT

ÖZET

Kırsal turizm son yıllarda önem kazanmaya başlayan ve önemi gittikçe artan alternatif turizm türlerinden birisidir. Turizmde sürdürülebilirliğin amaçlanması ve değişen tüketici tercihleri kırsal turizmin gelişmesine imkân sağlamıştır. Ülkemiz sahip olduğu, doğal, kırsal ve kültürel değerleri ile kırsal turizm için oldukça elverişli bölgelere sahiptir. Bunlardan biri de kültürel değerleri ve doğal varlıklarıyla dikkat çeken Uşak ilidir. Çalışmada Uşak ilinin turizm açısından sahip olduğu değerlerden yararlanılması için kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve ilin tanıtımına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu nedenle kırsal turizmin kavramsal çerçevesi çizilmiş, Uşak ilinin kırsal turizm potansiyelini ortaya koymak amacıyla kavramsal bir inceleme yapılmıştır. Çalışma sonucunda kırsal turizmin geliştirilebilmesine ve kırsal turizm potansiyelinin en etkin şekilde kullanılabilmesine yönelik olarak öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Kırsal Turizm Potansiyeli, Turizmde Sürdürülebilirlik, Uşak.

1 Öğr. Gör Maltepe Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, Öğretim Görevlisi, gulsumdemir@maltepe.edu.tr

2 Maltepe Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, Bölüm Başkanı, cagdasturan@maltepe.edu.tr

ABSTRACT

Rural tourism is one of the alternative tourism kinds that is gaining importance day today. Aiming sustainability in tourism and change of costumer preferences facilitate development of rural tourism. Our country has a lot of opportunate regions because of having natural, rural and cultural values. One of them is the city of Uşak which receives attention with its hot springs, cultural values and natural beauties. This study aims at contributing to the promotion and evaluation of the city's tourism potential for the utilization city's touristic assets. To this end the study established the conceptual framework and a conceptual research has been carried out to establish the rural tourism potential in the city of Uşak. The study concludes with recommendations fort the development of rural tourism and the utilization tourism potential in the most efficient way.

Keywords: Rural Tourism, Rural Tourism Potential, Sustainability in Tourism, Uşak.

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı, dünyada birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de bir takım değişimlere neden olmuş, değişen turist profiline uygun hizmetleri uygulamaya geçirmek, yoğun rekabet ortamında ayakta kalabilmek için zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'de turizmin, egemen biçimde deniz turizmiyle ilişkilendirilip eşdeğer tutulması, sektörün sadece yaz mevsimi ve belirli bölgelerle sınırlanmasına neden olmuştur (Soykan, 2003; 3). Kitle turizmi olarak adlandırılabilir bu turizm çeşidi, ekonomik anlamda yüksek getiri sağlamasına rağmen, bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Turistik faaliyetlerin sınırlı bir zamana ve bölgeye sıkışması, ayrıca doğal ve kültürel alanların zarar görmesine yol açması bu olumsuzlukların başında gelmektedir. Değişen tüketici tercihlerinin göz önünde bulundurularak bu olumsuzlukların önüne geçebilmek için yapılacak olan yenilikler; turizmin çeşitlendirilmesi, ülke geneline yaygınlaştırılması, değerlendirilmemiş turizm potansiyeline işlev kazandırılması önem taşımaktadır (Ukav, 2014;16). Bu bağlamda, turizmin hem bütün mevsimlere, hem de ülke geneline yayılmasında kırsal turizmin önemli katkıları olacağı kesindir (Soykan, 2003; 3). Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde her destinasyonun farklı özelliklerinin olması kırsal turizmin tanımının yapılmasını güçleştirmektedir (Dashper, 2014). Dolayısıyla literatüre bakıldığında kırsal turizme ait çok sayıda tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli kriterler gözetilerek yapılan

bu tanımlamaların bazılarında faaliyetlerin gerçekleştiği yerlere ait düşük nüfus yoğunluğu dikkate alınırken, bazılarında ise turistlerin yerleşim yerlerindeki geleneksel, doğal ve tarihsel özelliklerine yönelik beklentileri ön plana çıkmakta, agroturizm, çiftlik turizmi, kırsal turizm, yumuşak turizm, alternatif turizm, ekoturizm benzeri tanımlar gündeme gelebilmektedir (Akyol ve diğerleri, 2014; 250). Farklı yönlere işaret eden söz konusu bu tanımlamaların “Sürdürülebilirlik” kavramı etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür. Turizm açısından sürdürülebilirlik kavramı, turizmin kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliklerinin devamının sağlanmasını ifade etmektedir (Kuter ve Ünal, 2009;147). Turizmin doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerde bulunduğu bir gerçektir. Bununla beraber, tüm çevreyi otantik haliyle kullanmak zorunda olan kırsal turizm, bu zorunluluktan ötürü, sürdürülebilirliği ön planda tutmak ve korumacı olmak durumundadır (Soykan, 2003; 7). Ayrıca, kırsal turizm, konaklama hizmetlerinin verilmesi, el sanatlarının, yöreye ait özgü yemeklerin vb. satışa sunulmasıyla kırsal alanlarda ekonomik kalkınmanın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Liu, 2006; Su, 2011). Kırsal alanlarda yaşayan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan üretim, gelir ve refah düzeyinin yükselmesini sağlaması, böylelikle bölgeler arası gelir dağılımının düzenlenmesine olan katkısı ve köyden kente göçün azalmasını sağlaması gibi sosyal faydaları da mevcuttur (Özdemir, 2012; 19). Kırsal kalkınmanın bileşenlerinden birisi olarak kabul edilen kırsal turizm, göçün önlenmesinde de zorunlu bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır (Şerefoğlu, 2009; 1). Dolayısıyla kırsal turizm potansiyeli olan bölgelerde kırsal turizmin harekete geçirilmesinin bölgeye katkı sağlayacağı açıktır. Bu çalışmada da Uşak ilinin kırsal turizm potansiyeli değerlendirilmeye çalışılmıştır. Uşak ili ve çevresinde var olan kırsal turizm faaliyetlerinin artırılması, ayrıca yeni fikir ve projelerle potansiyel alanların harekete geçirilmesi, bölgesel kalkınmanın, refah seviyesinin, sosyokültürel düzeyin yükselmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

KIRSAL TURİZM KAVRAMI

İnsanların sürekli konutlarının bulunduğu yer dışına yaptıkları geziler ve gittikleri yerlerdeki geçici konaklamalarından doğan gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik faaliyetler olarak tanımlanan turizm (Olalı ve Timur, 1988: 17), katılan kişi sayısına, katılanların yaşlarına, amaçlarına, özel ilgi alanlarına, ziyaret edilen yere, kullanılan ulaşım aracına, süreye, konaklama tesisine göre farklı çeşitlere ayrılmaktadır

(Kozak, 2008: 12). Kırsal turizm de sürdürülebilirlik yaklaşımlarından hareketle, giderek daha fazla ilgi gören ve geliştirilmekte olan bir turizm çeşididir (Fidan ve Nam, 2012: 52). Kırsal turizme ait farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Küçükaltan'a (1997:212) göre "kırsal turizm, insanların devamlı ikamet ettikleri yerler dışındaki kırsal yörelere ziyaretleri, buralarda tarım üreticilerinin ürettikleri mal ve hizmetleri, yörenin doğal dokusuna uygun mekânlarda talep ederek ve yörede para artırma arzularını minimize ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Özçatalbaşı'a (2002) göre, "güvenli ve huzurlu bir yerleşim biriminde yapılan bir tatil faaliyeti olup, doğal kaynaklar, kültürel miras ve kırsal yaşam tarzına katılım" olarak tanımlanmaktadır. Lane'e (2005) göre "kırsal turizm, doğa kaynaklı aktiviteler, festivaller, geleneksel olaylar gibi çok yönlü uygulamalardan ve çiftlik temelli turizmden eğitsel seyahate kadar her şeyi içeren aktiviteler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Kiper'e (2008) göre "kırsal turizm, kırsal alanlarda doğal ve/veya tarihi çekiciliklerin belirli ölçüde bulunduğu yörelerde, ana ekonomik uğraşısı tarım olan nüfusun, tarımsal faaliyetlerini sürdürmekle birlikte evlerinin, ambarlarının kullanmadıkları uygun bölümlerini profesyonel amaçla ziyaretçi ağırlayabilecek yalın bir konaklama tesisine dönüştürerek, ek iş olarak küçük turizm işletmeciliğinin yapılması" olarak tanımlanmaktadır (Kiper, 2008'den akt: Aydın, 2012). Torre ve Gutiérrez'e (2008: 114) göre "kırsal turizm, kırsal çevrede turistler için sağlanan aktiviteler" olarak tanımlanmaktadır. Çeken vd. 'ne (2012: 12) göre "kırsal turizm, kırsal alanlarda yaşayan insanlarla iç içe gerçekleştirilen, soyut ve somut çekiciliklerin kırsal turistik ürünü oluşturduğu, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilen bir turizm türü" olarak tanımlanmaktadır. Albayrak'a (2013: 133) göre ise "kırsal turizm tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça vakit geçirmek amacıyla olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Tanımların bazılarında kırsal turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği yerlerin özellikleri üzerinde odaklanıldığı, bazılarında ise turistlerin farklı turizm beklentilerinin vurgulandığı görülmektedir (Yazgan ve Kadanalı, 2012: 5). Kırsal turizmi daha iyi anlayabilmek için kırsal turizmi oluşturan bileşenlerin bilinmesi gerekmektedir. Bu bileşenler (Soykan, 2006: 73):

Tablo 1: Kırsal Turizmi Oluşturan Bileşenler

1.Kırsal Alanlar	2.Kırsal Miras	3.Kırsal Yaşam	4.Kırsal Etkinlikler
Dağlar	Endüstriyel Mimari	El Sanatları	Bisiklete Binme
Göller	Tarih Öncesi Miras	Yerel Etkinlikler	Balık Tutma
Nehirler	Kaleler, Kiliseler	Beslenme	At Binme
Ormanlar	Köyler	Agriturizm	Avcılık
Doğa Manzaraları		Geleneksel Müzik	Yürüyüş

Kaynak: Soykan, F. (2006). "Avrupa'da Kırsal Turizme Bakış Açısı ve Kazanılan Deneyim" II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, (20-22 Nisan 2006), Bildiriler Kitabı, Balıkesir, s.73.

Turizmin; doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunması, istihdam sağlama ve kırsal alanların kalkınmasına katkı sağlama gibi olumlu etkilerinin yanı sıra, plansız yapılan yatırımlar ve uygulamalar nedeniyle çevre değerlerinin bozulması ve yerel kültürün zarar görmesi gibi olumsuz etkileri de bulunmakta, ayrıca ulusal veya yerel ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımını ön plana çıkaran, çevreye karşı daha duyarlı olan, yerel halk için alternatif istihdam ve gelir olanakları sağlayarak bugün ile gelecek nesillerin yaşam kalitesinin artırılmasına katkıda bulunan alternatif turizm türlerinden biri olan kırsal turizm oldukça önemlidir (Kuter ve Ünal, 2013: 193). Kırsal turizmin önemini vurgulayan özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Soykan, 2003: 2-9):

✓ **Kırsal turizm, her mevsim yapılabilen bir turizm türüdür.** Kırsal turizm iklimle yüzde yüz bağlantılı olmayan bir turizm türüdür. Bu nedenle mevsimlik olma özelliği yoktur. Böylece, bulunulan ortama göre kış aylarında çevredeki kayak merkezleri kullanılabilen, ilkbahar aylarında köyler uzun kır yürüyüşlerine ev sahipliği yapabilmekte, yaz ve son bahar aylarında ise tarımsal ürünlerin cazibesi, çiftliklerin kullanımını devreye sokabilmektedir

✓ **Kırsal turizm, turizmin coğrafi dağılışında denge unsudur.** Kırsal turizm, kırsal alanlarda ve kırsal yerleşmelerde konaklamayla gerçekleşen bir turizm türü olduğu için kıyıları dışındaki birçok coğrafi ortam turizmle tanışır olur.

✓ **Kırsal turizm, birçok turizm türüne entegre olabilir.** Kalınan süre içinde, yakın çevrede başka turizm türlerine ait yerlerin ziyareti ile onların etkinliklerinden de yararlanmak mümkündür. Böylece merkezde kırsal turizmin olduğu bir tatilde, istenildiği takdirde birçok turizm türüne entegrasyon söz konusu olabilmektedir.

✓ **Kırsal turizmde, rekreasyonel etkinlikler çok çeşitli ve özgündür.** Kırsal turizmde kırsal dünya tüm kesitleriyle turiste

sunulmaktadır. Turistin kaldığı süre içinde dinlenmesi yanında, çeşitli etkinlikleri izlemesi, katılması, öğrenmesi ve spor yapması mümkün olabilmektedir. Bir kere kırsal turizmin dört mevsimde uygulanabilirliği, etkinliklerin çeşidini arttırmaktadır. Ayrıca, kırsal coğrafi ortam, açık havaya dayalı birçok rekreasyonel etkinliğin yapılabileceği eşsiz bir mekândır. Kırsal kültür ise bambaşka etkinlikleri içinde barındırır ve hepsi o yöreye özgüdür; benzerlikler yakalansa bile başka bir yerde aynısına rastlamak zordur. Zaten deniz turizminin turistleri, tüm kıyılardaki aynı mimariye sahip tesislerden, aynı animasyonlardan bıkmış olarak, gittikleri ülkelerde en azından yemek ve müzikte yöreselliği aramaktadırlar. İşte onlara asıl otantikliği sunacak kırsal turizmdir.

✓ **Kırsal turizmin, turist profili farklıdır.** Kırsal turizmin belirli bir müşteri profili vardır. Yetişkin ve yaşlı turizmi, aile turizmi de denilen kırsal turizm, çoğunlukla orta gelir düzeyinden kişilerin turizmidir. Çeşitli sportif etkinliklerin kırsal alanlarda giderek yaygınlık kazanması, gençlerin de, doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan bu turizm türüne ilgi duymalarına yol açmaktadır.

✓ **Kırsal turizm, doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur.** Kırsal turizm, turistlere ve yerli halka koruma bilincini aşıl原因 bir turizm türüdür. Kırsal turizmin başlıca iki kaynağını halk kültürü ve doğa oluşturduğuna göre korumanın önemi kendiliğinden ortadadır. Bunu kendi köyünde ve çevresinde öğrenen köylü, ülkesi hatta dünya çapındaki bir korumacılığa da entegre olmaktadır. Ülkesinin dışına çıkan turist (bizim Avrupa ülkelerindeki örnekleri görmemiz gibi), gittiği yerdeki korumacılıktan etkilenecek, belki kendi ülkesinde sahip çıkılmayan değerlerin farkına varacak ve bilinçlenecektir. Kendi ülkesinde gezen bir turist ise turizmle tanışmış köylerdeki geleneksel yapının yaşatılması gayretlerini görerek, diğer köylerin bunu öğrenmesi için aracılık yapacaktır.

✓ **Kırsal turizm bir ülkenin tanıtımında önemli bir araçtır.** Kırsal turizmde yabancı turist kaldığı süre içinde yerel toplumla, onun sosyal ve ekonomik yaşantısıyla birebir ilişki içindedir. Kurulan dostluk bağları, yaşanan ilişkiler, her iki taraf için de unutulmaz olmaktadır. Çeşitli reklam ve propaganda araçlarıyla hiçbir zaman ulaşılamayacak bu tanıtım başarısı, kırsal turizm sayesinde kolaylıkla sağlanmaktadır. Aynı zamanda, daha önceden edinilmiş ön yargıların silinmesi ya da bilinen doğruların pekişmesinde, kırsal turizm yoluyla kurulan köprüler, en büyük adımı atmaktadır.

Kırsal turizmde uygulanan başlıca etkinlikler şunlardır(Soykan,

1999: 72-73):

✓ Tarımsal çiftlik veya köylerde; tarıma ve hayvancılığa dayalı etkinlikler (meyve, sebze, çiçek vb. ürünlerin toplanması, hayvan besleme, peynir veya yoğurt yapma, yün işleme). Turistler, bu etkinlikleri izlemekte ya da bizzat katılmaktadırlar.

✓ Yerel el sanatlarıyla ilgili uygulamalar (dokumacılık, dikiş-nakış-örgü işleri, seramik, bakır, demir, ağaç, cam işleri).

✓ Müze (doğa tarihi, arkeoloji, etnograf vb.), ören yeri, anıt, gibi tarihsel- kültürel yerleri gezme.

✓ Milli park, doğal anıt, hayvanat bahçesi, ilginç oluşumlar.

✓ Yürüyüş, at veya bisiklet ile yakın çevre turları.

✓ Piknik ve sportif etkinlikler.

✓ Hobi etkinlikleri (fotoğraf çekme, resim yapma, koleksiyon vb.).

✓ Animasyon gösterileri (köy düğünü, halk dansları vb.).

✓ Çeşitli kurslar (geleneksel el sanatları, yemek, spor, müzik, halk dansı, yerel üretim teknikleri, şifalı doğal bitkiler, turizm-çevre-koruma vb.).

✓ Bilimsel inceleme, gözlem, araştırmalar ve yarışmalar (sportif, kültürel vb.).

✓ Fuar, şenlik, özel kutlama günleri, panayır, festival, eğlence, konser vb.

✓ Okuma salonlarında kitap, dergi, gazete gibi şeyleri okuma.

✓ Çay bahçesi gibi yerlerde buluşma, sohbet etme.

✓ Güneşlenme ve manzara seyretme. Çocuklar veya yaşlılar için düşünülmüş özel etkinliklerden oluşmaktadır.

UŞAK İLİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ

Coğrafik Kapsam

Uşak ili, komşuları olan Kütahya ve Afyon illeri gibi, İç Anadolu ve Ege Bölgesi arasında bir geçiş bölümünü teşkil eden İç Batı Anadolu eşiği üzerinde yer alır. 38-41 kuzey enlemi, 29-24 doğu boylamı arasında olan ilin topraklarını kuzeyden Kütahya ilinin Gediz ve Altıntaş ilçeleri, doğudan Afyon ilinin Sandıklı ve Sincanlı ilçeleri, güneyden Denizli ilinin Çivril, Çal ve Güney ilçeleri, batıdan Manisa ilinin Sarıgöl, Kula, Selendi ilçeleri çevirmektedir.

Uşak ili genel olarak engebelidir. Ova ve yaylaların oranı azdır.

Ortalama olarak deniz seviyesinden 1000 – 1200 m yüksek olup, dalgalı bir yayla görünümündedir. 906 m yükseklikte bir yayla şehridir. İl dağlık olmakla beraber yüksek dağlar görünmez. Dağlar il alanının kuzeydoğu ve doğu kesiminde kümelenmiştir. İlin %37,5'ini teşkil eden dağlık alanlar; kapladığı alan itibariyle platolardan sonra ikinci sırada gelmektedir. İli çevreleyen dağlar şunlardır:

Murat Dağı: Uşak İli Kütahya sınırı boyunca uzanan Murat Dağının bir kısmı il sınırları içerisinde kalmaktadır. Yüksekliği 2309 m'yi bulan Murat Dağı, zengin bitki örtüsü ile kaplıdır. Doğusunda 1644 m yükseklikte Tahdel tepe bulunmaktadır.

Bulkaz Dağı: Sivaslının Doğusunda bulunan Bulkaz Dağının yüksekliği 1930 m' dir. Zengin su kaynakları vardır.

Elma Dağı: Yüksekliği 1805m'yi bulan dağ merkezin kuzeyinde yer almaktadır. Geniş orman ve yaylalarla kaplıdır (Toker vd., 2005: 2).

Kırsal Turizm Arz Kaynakları

Doğal kaynaklar ve kırsal alanlar, kırsal turizm ve kırsal kalkınma için önemli potansiyele sahiptir. Özgün kimliğini büyük ölçüde koruyan yöreleri, yaylaları, mağaraları, fauna ve flora zenginliği, tarihi kilise, kale, çeşme, cami ve kemer köprüleri, geleneksel mimarisi ve festivalleri ile çeşitli turizm değerlerini içinde barındıran Türkiye'de kırsal alanlarda gerçekleştirilen yaylacılık, yamaç paraşütü, doğa yürüyüşü, atlı doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, dağcılık, zirve tırmanışı, kano, rafting, nehir kayağı, olta balıkçılığı, yaban hayatı ve kuş gözlemciliği, bitki inceleme ve foto safari, kampçılık faaliyetleri, kültür varlıkları ve mağara ziyaretleri gibi etkinlikler, kırsal turizm kapsamında gerçekleştirilebilecek etkinliklerdir (Kuter ve Ünal, 2013: 193). Uşak ilinde gerçekleştirilebilecek kırsal turizm etkinlikleri ise şunlardır:

Kuş Gözlemciliği: Kuş gözlemciliği "Kuşları yaşam alanlarında gözleme ve tanımlama faaliyeti" şeklinde tanımlanmaktadır (Şekercioğlu 2002: 282). Uşak ilinde kuş gözlemciliği yapılabilecek alanlar şunlardır; Karaağaç Göleti, Göğem Göleti, Banaz Küçükler Barajı, Ulubey Adıgüzel Barajı, Kurudere köyü Mildi mahallesi mevki, Eşme Üç Pınarlar'dır.

Doğa Yürüyüşü: İnsanların açık havada yürüyüş yaparken gerek spor, gerekse tabiatın haz alacağı imkânlar (manzara, botanik zenginliği gibi) ve kültürel değerleri içeren rotalarda yapılan yürüyüşlerdir (Toker vd., 2005: 2).

- ✓ Budaklar köprüsü- Clandras köprüsü (12 Km Kolay parkur),
- ✓ Clandras köprüsü- Hasköy Asarı (15 Km Kolay Parkur),
- ✓ Hasköy Asarı-Kazancı köprüsü (13 Km Kolay Parkur),
- ✓ Kazancı Köprüsü- Kıranköy Dört değirmenler (10 Km Kolay Parkur),
- ✓ Taşyaran vadisi: Cemalçavuş köprüsü-
- ✓ Tarihi çatal köprüsü (15 Km Zor Parkur),
- ✓ Sivaslı Burkazdağı (12 Km Kolay parkur)
- ✓ Ulupınar –Boduç damı 10 Km (Kolay parkur),
- ✓ İtecik dağı-Kayağıl (8 Km Kolay Parkur),
- ✓ Murat dağı (Gürlek- tepedelen 15 Km Zor parkur),
- ✓ Bağbaşı-Dişkaya (16 km Zor parkur),
- ✓ Eşmeli Umurbaba dağı (18 Km Zor parkur),
- ✓ Beylerhan köprüsü- Güre Tümülüsleri (8 km kolay parkur),
- ✓ Gövem-mesudiye –altıntaş (16 Km kolay parkur),
- ✓ Evrendede- İbikli Kulesi (8 Km kolay Parkur) Uşak'ta doğa yürüyüşü yapılabilecek alanlardır.

Av Turizmi: Uşak ilinde yaban domuzu, keklik, göde, tavşan, tilki avları yapılmaktadır.

Yayla Turizmi: Yayla turizmi yapılabilecek alanlar: Aşağıkaracahisar Elmadağı Yaylası, Bahadır Yaylası, Sivaslı Burkazdağı Yaylasıdır.

Sportif Olta Balıkçılığı İmkânı: Altıntaş Göleti, Karaağaç Göleti, Göğem Göleti, Banaz; Baltalı, Küçükler, Kızılhisar, Dümenler, Yenice, Kozviran, Kuşdemir Göletleri, Gürlek ve Bahadır Dereleri, Ulubey Adıgüzel Barajı, İnay Göleti, Banaz Çayı, Eşme; Üçpınarlar, Takmak, İsalır, Yeleğen göletleri Sportif Olta balıkçılığının yoğun olarak yapıldığı alanlardır.

Atlı Doğa Yürüyüşü: Uşak'ta faaliyet gösteren cirit kulüpleri vardır ve atlı doğa yürüyüşleri yapılmaktadır, ancak belirlenen bir parkur yoktur.

Kültür turizmi: Değişik kültürlerin ve kültür eserlerinin görülmesi için yapılan seyahatler, kültür turizmi olarak (MEGEB, 2007: 15) tanımlanmaktadır. Kültürel turizmdeki ürünlerin temelini kültürel çekicilikler oluşturmaktadır ve kültürel çekicilikler bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir (Emekli, 2006: 56). Kültürel turizmde geziye

katılanlar kırsal yerleşim yerlerine giderek, yerel halkın yemeklerini tatmak, halk gösterilerini seyretmek, festivallere katılmak ve eski el sanatlarını vb. görmek istememektedirler (Rızaoğlu, 2003: 57). Uşak ilinde ziyaret edilebilecek başlıca kültürel değerler:

✓ **Antik kentler:** Sebaste (Selçikler), Blaundus (Ulubey İlçesi Sülümenli Köyü), Mesotimolos (Düzköy), Alauda (Hacımköy), Akmonia (Ahatköy), Kremon Agora (Susuzköy), Flaviopolis (Aktaş Köyü), Bagis (Güre), Hieroxharax (Oturak Köyü), Dioklea (Ayvacık Köyü), Nais (İnay)

✓ **Tarihi Köprüler:** Çılandıras Köprüsü, Hacı Gedik Köprüsü, Çataltepe Köprüsü, Beylerhan Köprüsü ve Çanlı Köprüsüdür.

✓ **Tarihi Camiiler:** Ulu Camii, Burma Camii, Kareler Camii ve Çakaloz Camiidir.

✓ **Müzeler:** Uşak Arkeoloji Müzesi, özellikle bu müzede sergilenen Karun Hazineleleri, Atatürk ve Etnografya Müzesi ziyaret edilebilecek müzelerdir.

✓ Hacı Gedik Hanı, Paşa Hanı, İnay Kervansarayı, Bedesten ziyaret edilebilecek diğer kültürel değerlerdir.

Festival Turizmi: Uşak ilinde düzenlenen organizasyonlar: Uluslararası Eşme Kilim Festivali, Banaz Kiraz festivali, Uşak Cumhuriyetin Aydınlığında Sanat festivali, Sivaslı çilek festivali, Ulubey kanyon festivalli vb. etkinliklerdir.

Botanik Turizmi: Botanik turizmi belirli bir bölgede yetişen özellikle de endemik türleri tanımak ve incelemek için gerçekleştirilen bir turizm türüdür. Günümüzde özel amaçlarla oluşturulan botanik bahçelerinin ziyareti şeklinde de gerçekleştirilmektedir (Albayrak, 2013: 142). Uşak'ta botanik turizmi yapılabilecek alanlar: Dağdemirler, Dikençayı, Taşyaran vadisi Hamamdere köyü, Banaz Elmadağı, Aşağı Karacahisar, Murat dağı Gürlek ve Bahadır köyleri, Ulupınar Boduçdamı mahallesi, Sivaslı Burkazdağı'dır.

Kamp ve Karavan Turizmi: Ulubey Kanyonları, Kayaagıl Vadisi, Murat dağı, Comburt ovası, Elmadağı Yaylası, Bahadır yaylası, Burkazdağı yaylası kamp ve karavan turizmi yapılabilecek alanlardır.

Foto Safari: Banaz Aşağıkaracahisar Bazalt Kayalıkları ve yaylası, Beylerhan köprüsü, Güre Tümülüsleri, Banaz Muratdağı,. Sivaslı Burkazdağı Ardıç ormanları, Ulubey Kanyonları, Uşak Altıntaş Bazalt ocakları ve kaya mezarları, Taşyaran vadisi dik kayalıklar ve derin vadi oluşumları. Banaz Ulupınar ardıç ve meşe ormanları foto safari yapılabilecek alanlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal turizm, bozulmamış doğal yapısı, yaşayan yöre kültürü, huzuru, sessizliği arayanlar için doğa ile bütünleşen, çevreye duyarlı, sürdürülebilirlik anlayışına hizmet eden eşsiz bir turizm türüdür. Değişen turizm anlayışına paralel olarak kırsal turizme olan talebin de giderek artacağı düşünüldüğünde kırsal turizm potansiyeline sahip destinasyonlara verilen önemin artırılması gerekmektedir. Çalışmada Uşak ili kırsal turizm potansiyeli değerlendirilmeye çalışılmıştır. Uşak ilinin ekonomisi tarıma ve tarıma dayalı sanayi ile deri, iplik, battaniye ve seramik imalatına dayanmaktadır. Ayrıca köy ekonomik yapısı içinde, yaklaşık 25.000 çiftçi ailesi bulunmakta; nüfusun % 30'u kırsalda yaşamaktadır. İşletmelerin arazi varlıkları, ortalama 70 dekar civarındadır. Köyde yaşayan nüfus hareketli olup, gençlerin çoğu şehir merkezindeki tekstil ve deri organize sanayiinde işçi olarak çalışmakta, yaşantılarının bir bölümünü de köylerde sürdürmektedirler; köyde kalanlar ise tarımsal üretim ve faaliyetlerine devam etmektedir (KTM, 2016). Dolayısıyla geçim alanı sınırlı olan bu ilde kırsal turizm potansiyelinin harekete geçirilmesinin bölge ekonomisine katkılar sağlanacağı açıktır. Bu potansiyelden yararlanılması için yapılması gereken çalışmalar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

✓ İlin kırsal turizm potansiyelinin ve kırsal turizm kapsamında gerçekleştirilebilecek etkinliklerin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün öncülüğünde daha kapsamlı bir çalışmayla değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

✓ İlin tanıtımının etkin bir şekilde yapılması gerekmektedir.

✓ Kırsal turizm potansiyelinin gelişimi için yerel yönetimler, arsa sahipleri, tarımla ilgili kurum ve kuruluşlar, sivil toplum örgütleri birlikte hareket etmelidir.

✓ Uşak'ta yaşayan yerel halk arasından ilin barındırdığı turizm değerlerini hiç ziyaret etmemiş olanlar bu değerleri ziyaret etmeli, bu yönde teşvik edilmelidirler. Bu anlamda belediyeler tarafından halk için düzenlenecek kısa turlar yapılabilir. Böylelikle halkın turizmi benimsemesi daha kolay olacaktır.

✓ Yöre kültürünü yakından görmek, tanımak, halkla iç içe olmak isteyen turist profiline dolaylı yöre halkının turistlere karşı olan tutumu oldukça önem arz etmektedir. Yerel halk kırsal turizmden elde edebileceği olanaklar hakkında bilgilendirilmeli ve bu yönde teşvik edilmelidir.

✓ Kırsal turizm doğa ile bütünleşen bir turizm türü olduğu için

sürdürülebilirlik anlayışına hizmetle doğayı korumanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Doğayı korumak ve bozulmadan gelecek kuşaklara aktarabilmek dolayısıyla kırsal turizm faaliyetlerini devam ettirebilmek için çevreyi koruma konusunda yerel halk bilinçlendirilmelidir.

✓ Uşak arkeolojik alanları, kanyon, mağara, vadi ve yaylaları ile foto safari yapılabilecek pek çok alan bulunmaktadır. Fotoğrafçılığa ilgi duyanlar bu alana yönlendirilebilir.

✓ Uşak'ta faaliyet gösteren cirit kulüpleri bulunmaktadır ve atlı doğa yürüyüşleri yapılmaktadır, ancak belirlenen bir parkur yoktur. Parkur belirleme çalışmaları yapılmalı ve ilin tanıtım reklamlarında yer almalıdır.

✓ Uşak'ta av turizmi kontrollü olarak, 2004 yılından 2012 yılına kadar yapılmıştır. Kontrollü uygulamaya devam edilmeli. Avlak alanı olan yerler yeniden düzenlenmelidir.

✓ ABD'deki Grand Kanyonu'nun ardından dünyanın ikinci büyük kanyonu olan ve Uşak'ta bulunan Ulubey Kanyonu'nun tanıtımı yapılmalıdır.

Sonuç olarak, bu saymış olduğumuz maddeleri kısaca özetleyecek olursak; Uşak ilinin, hem doğal, hem de kültürel anlamda kırsal turizm alanında büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Bölge, kırsal turizm alt başlığında yer alan; av turizmi, olta balıkçılığı, yayla turizmi, festival turizmi, atlı doğa yürüyüşü, foto safari, botanik turizmi gibi turizm çeşitlerine ev sahipliği yapacak doğal yapıya sahiptir. Bu imkânların altyapı hizmetleriyle, sivil toplum ve kamu kuruluşlarının yardımlarıyla desteklenmesi sonucunda, var olan potansiyel aktif hale geçirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akyol, C., Güner, S., Oğan, Y., Aydın, E., Yüce, R. & Uluyurt, T. (2014). Kırsal Alanların Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 249-271.
- Albayrak, A. (2013). Alternatif turizm, Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.
- Aydın, M. (2012). Kırsal Turizm Kavramına Evrensel Bakış: Dünyada Kırsal Turizm Faaliyetleri. 2. Ulusal Kırsal Turizm Sempozyumu, Aksaray Üniversitesi, 20-22 Eylül.
- Çeken, H., Dalgın, T. & Çakır, N. (2012). Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizminin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 11-16.
- Dashper, K. (2014). Rural Tourism: Opportunities and Challenges, in *Rural Tourism: An International Perspective*. (Ed. K. Dashper), Cambridge Scholars Publishing, 1-16.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.
- Fidan, F. & Nam, D. (2012). Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler - Taraklı Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 51-57.
- MEGEB, (2007). Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemlerinin Güçlendirilmesi Projesi, Turizm Hareketleri, Konaklama ve Seyahat Hizmetleri, 31.08.2016 tarihinde <http://hbogm.meb.gov.tr> sitesinden alınmıştır.
- Kozak, N. (2008). Genel turizm bilgisi. Eskişehir, Türkiye, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Kurter, N. & Ünal, H. E. (2013). Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13(2), 192-201.
- Kuter, N. & Ünal, H. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Küçükaltan, D. (1997). Trakya ekonomisi için bir bölgesel kalkınma modeli: kırsal turizm. 7. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi 1. Kitap, İzmir 20-22 Ekim, Pro-Ofset Matbaacılık.
- KTB, (2016). Alternatif Turizm. 31.08.2016 tarihinde <http://www.usakkulturturizm.gov.tr> sitesinden alınmıştır.
- Lane, B. (2005). Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation in Bramwell. *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, 1(1), 12-18.
- Liu, A. (2006). Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia. *Tourism Management*, 27(5), 878-889.
- Olah, H. & Timur, A. (1988). Turizm Ekonomisi. İzmir, Türkiye: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Özçatalbaş, O. (2000). Kırsal Turizm ve Geliştirilmesinde Yayımin Önemi. IV. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Tekirdağ 6-8 Eylül.
- Özdemir, S. (2012). Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmden Yararlanma Olanakları: Gökçeada Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 19-21.
- Rızaoğlu, B. (2003). Turizm Davranışı, Kuşadası, Türkiye: Kartal Ofset Matbaacılık.

- Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(Mart- Haziran), 67-75.
- Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 1-11.
- Soykan, F. (2006). Avrupa'da kırsal turizme bakış açısı ve kazanılan deneyim. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, 20-22 Nisan, Balıkesir, 71-87.
- Su, B. (2011). Rural Tourism in China. *Tourism Management*, 32(6), 1438-1441.
- Şekercioğlu, Ç. H. (2002). Impacts of Birdwatching on Human and Avian Communities. *Environmental Conversation*, 29 (3), 282-289.
- Şerefoğlu, C. (2009). Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: 2007- 2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan İpard Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi Ve Beklenen Gelişmeler. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, Türkiye.
- Toker, R., İnce, C., Dönmez, Ç. & Takmak F. K. (2005). Uşak İli Çevre Durum Raporu. T.C. Uşak Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 10.08.2015 tarihinde <http://cdr.cevre.gov.tr> sitesinden alınmıştır.
- Torre, G. M. V. & Gutiérrez, E. A. (2008). The Demand Of Rural Tourism İn A Natural Park İn Southern Spain. (Der) P.M. Burns ve M. Novelli, *Tourism Development: Growth, Myths and Inequalities*, 113-125, London, England: CAB International.
- Ukav, İ. (2014). Adıyaman İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Fırsatları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(51), 15-33.
- Yazgan, Ş. & Kadanalı, E. (2012). Ağrı İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 5-10.

GELENEKSEL KÜLTÜRÜN BİR PARÇASI OLAN YAYLALARIN TURİZM MEKÂNLARINA DÖNÜŞÜM SÜRECİ (RİZE YAYLALARI ÖRNEĞİ)

Hüseyin SARAÇ¹

ÖZET

Rize yaylaları, öncesi bilinmeyen dönemlerden beri kültürel geleneğin bir parçası olarak yörede yaşayan kişilerce yılın belli zaman aralığında fakat devamlı tekrarlanmak suretiyle değerlendirilen yerlerdi. Aynı zamanda buralar, bölgedeki belli sülalelerin yaşamsal alanları olup yörede ciddi olarak yapılan hayvancılığın da ana üssü olarak kullanılmaktaydı. Hem coğrafi şartların mecburiyetinden hem de yaşam tarzı olarak alışıla gelmiş çobanlık kültürünün mirasını sürdürmek amacıyla yapılan yaylacılık faaliyetleri için kullanılan yaylalar, 1980'lerden başlamak üzere özellikle 1990 yılından sonra halkın sosyal yaşantısında meydana gelen köklü değişiklikler neticesinde gözle görünür bir değişime uğramıştır. Bahsedilen tarihlere kadar yaylalar belli sülalelerin otlak ve konaklama alanları iken belirtilen tarihlerden sonra bu sülalelerin ortak malı olarak kullanılmasının yanında yavaş yavaş bölgede, ülkede hatta dünyada yaşayan insanların uğrak yerleri haline gelmeye başladığı ve turizm alanları olma yolunda önemli bir dönüşümü yaşadığı görülmüştür.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinin yanında sözlü kaynakların da kullanılacağı bu çalışmada 1990 yılından önce ve sonra olmak üzere Rize yaylalarından istifade etme yönü ele alınacak, bunun yanında da

1 Yrd. Doç. Dr.Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: huseyinsarac@nevsehir.edu.tr

yaylaların kullanım amacının değişime uğramasıyla birlikte bir turizm alanları haline gelme süreci değerlendirilecektir. Böylelikle yaylaların turizm alanları haline gelmeden önceki durumu ile turizm alanları haline geldikten sonraki durumu hakkında da karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmasına imkân tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Cumhuriyet, Rize, Turizm, Yayla.

ABSTRACT

Rize uplands were places that were used continuously repeating and at the certain times of the years since unknown ages by local people as a part of cultural tradition. At the same time these places were living spaces of certain clans at the region and used as a base for animal husbandry which is done seriously at the region. As a result of geographic circumscriptions' compulsion and the radical changes at the social life of society beginning from 1980 especially at 1990s, uplands, where were used for upland activities to maintain shepherd cultural heritage, were changed palpably. Until mentioned dates the uplands were pasture and accommodation place of certain clans, after that date beside they were used as common property of these clans they were also gradually began to be popular destinations for the people of the region, country and even world and an important transformation of this uplands to touristic destinations has observed. In this study that Ottoman archive documents and oral sources are used, the usage of the uplands of Rize before and after the year of 1990 is going to be discussed, furthermore the transformation process of uplands into touristic destinations with the change of aim at their usage is going to be evaluated. In this way there will be a chance to make a comparative study between the conditions of uplands before and after they became touristic destinations.

Keywords: Ottoman, Republic, Rize, Tourism, Upland.

GİRİŞ

Ülkemizin diğer bölgelerindeki yaylalar gibi Rize Bölgesi'ndeki yaylalar da oldukça eski dönemlerden itibaren yılın belli aylarında pek çok yönleriyle istifade edilen mevsimlik yerleşim birimleridir. Rakımı 1500 m. ile 3500 m. arasında değişen ve kıyıya paralel uzanan dağlar arasında kalan engebeli arazilerdir. Ülkemizde yaylacılık faaliyetlerinin de en yaygın olarak görüldüğü yerlerdir. Zengin bitki örtüsüne sahip olması, temiz su kaynaklarının bulunması, sağlık açısından oldukça faydalı temiz havası ve diğer özelliklerinden dolayı buralar, bir çekim

merkezi haline gelmiştir.

Rize'deki yaylalar Asya'dan Anadolu'ya açılan Kuzeydoğu Anadolu geçiş güzergâhının yakın teması halinde bir kapı niteliğindedir. Tarihi süreç içinde İç Asya'dan Anadolu ve Karadeniz yaylalarına göçler bu yollar üzerinden yapılmıştır. Coğrafyanın engebeli arazi yapısı etkili olsa da yaylalar ve bu yerlere yakın mezralar Türk menşeli akıncıları caydırmamış ve bu yerlere yaşam biçimlerini de taşımışlardır. Buralara yerleşen boylar, coğrafyaya da uygun şekilde yeni metotlar geliştirerek göçebe kültürün buralarda yerleşmesi ve yaygınlaşmasını sağlamışlar ayrıca bozkır kültürünün bir farklı cephesini teşkil eden Rize yaylalarına taşıyarak bu kültürel mirası günümüze kadar aktarabilmişlerdir. Günümüzde Rize yaylalarında görülen bu hayat şekli Türk toplumunda var olan ve günümüze kadar ulaşan bir örneğidir.

Öncesi bilinmeyen zamandan beri yörede yaşayanlarca istifade edilen Rize yaylaları, Selçuklu ve Osmanlılar döneminden 1980 yılına kadar geleneksel bir kültürün parçası olarak varlığını korumuştur. İnsanların gelir düzeyinin artması, ulaşım ve haberleşmede alanında meydana gelen teknolojik gelişmelerin insan yaşamını kolaylaştırması, boş zamanlarını değerlendirme ve dinlenme arayışı gibi nedenler 1980 özellikle 1990 yılından sonra buraların, birer turizm mekânları haline dönüştüğü görülmüştür. Çalışmamızda bu dönüşüm sürecine temas edilerek yaylalardan istifade etme biçimi değerlendirilmiştir.

YAYLA KAVRAMI VE RİZE YAYLALARI

Yayla, eski Türkçe'de yaz mevsimi anlamına gelen "yay" kökü ile hayvanların açık arazide otlatmak anlamına gelen "yaymak" kelimesinden türemiştir. İnsanların belli bir süre için buldukları yerlerdir. Yörede yaşayanlar tarafından yaz mevsiminde (haziran, temmuz ve ağustos) istifade edilen yerlerdir (Alagöz, 1993, s. 5-8). İklim şartlarının elverişsizliği nedeniyle diğer aylarda hayvancılık veya diğer amaçlar için kullanılamazlar (Gürbüz, 1992, s. 160-175). Bir başka tanıma göre ise öncesi bilinmeyen süreden bu yana tahsisli olduğuna dair bir hakka dayanarak bir veya birkaç sülalenin birlikte tasarruf ettiği hayvanlarını otundan ve suyundan yararlandığı oldukça yüksekte bulunan ekonomik faaliyet alanları olarak söylenebilir (Bakırcı, 1992, s. 79-88). Tapu kayıtları bakımından ise tescil dışı olan yerler olup devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kullanımda ise gelenek hukuku kurallarına geçerlidir. Yani, önceden verilen bir belgeye dayanarak veya böyle olduğu kanaati ile geçmişten beri oluşmuş gelenek kuralları çerçevesinde hareket edilir

(Yalçındağ, 1994, s. 21-22).

Rize'deki yaylalar yüksekliği 1500 m. ile 3500 m. arasında değişmektedir. Akarsuların geniş biçimde yardığı ve parçaladığı üzerinde geniş düzlüklerin bulunduğu yeryüzü şekilleridir. Tabiat şartları gereğı sürekli yaşama elverişli değildirler. Orman bitki örtüsü bulunur ve bozkır denen kısa ot toplulukları yetişir. Bu özelliğinden dolayı yaylalar, tepe ve dağlardan ayrılır. Her nekadarda ulaşımda sıkıntılar yaşansa da yaylaların kurulu olduğı bölge insan dolaşımına engel teşkil etmez.

Rize yaylaları bölgede bulunan diğer yaylalar gibi Kaçkar Dağlarıyla çevrilidirler. Ortalama yükseltisinden dolayı karasal iklim özelliğı belirgindir. Nem azlığından dolayı buralar erken ısınmakta ve erken soğumaktadır. Yakın dönemde inşa edilenler hariç olmak üzere yayla evleri kara taş ile inşa edilmiştir. Kış ayları boyunca buralar yoğun kar yağışına maruz kaldığı için yapıların zemin ve tavan arasındaki yükselti mesafesi normalden daha kısa tutulmuştur. Evlerin çatı iskelesi çam veya kestane ağaçlarından yapılmıştır. Çatıları ise saca örtülmüştür. Evler birbirleriyle oldukça yakın mesafededir. İçme suyu her yaylada olduğu gibi yanbaşında akan dereден ya da yakınlardaki puar denen kaynaktan karşılanmaktadır. Tuvaletler evin dışında olup çeşitli ihtiyaçlar taşıma su ile giderilmektedir.

Rize'nin Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Derepazarı, Fındıklı, Güneysu, Hemşin, İkizdere, İyidere, Kalkandere ve Pazar olmak üzere 11 ilçesi bulunmaktadır. İlçeleri de dâhil olmak üzere Rize il sınırları dâhilinde Ağbasan Yaylası, Aksu Yaylası, Alevra Yaylası, Ambarlı Yayla, Amlakit Yaylası, Andon Yaylası, Anzer Yaylası, Apivanak Yaylası, Arçevit Yaylası, Arkınç Yaylası, Aşağı Balıklı Yaylası, Aşağı Kavrun Yaylası, Aşağı Yayla (Ardeşen), Aşağı Yayla (İkizdere), Avusor Yaylası, Ayder Yaylası, Badara Yaylası, Baş Yayla, Boyadüzü Yaylası, Buzluhan Yaylası, Buzul Yaylası, Büyük Yayla, (il sınırları içinde bu adla tabir edilen 10 yayla tespit edilmiştir), Cimil Yalası, Çaççağona Yaylası, Çağırnkaya Yaylası, Çağrantaş Yaylası, Çakuna/Ağzer Yaylası, Çamlık Yaylası (İkizdere), Çamlık (Hemşin), Çamurlu Yaylası, Çari Yaylası, Sapurt Yaylası, Çatak Yaylası, Çaven Yaylası, Çeymakçur Yaylası, Çırmaniman Yaylası, Çiçekli Yaylası, Çiftköprü Yaylası, Çırmaniman Yaylası, Dağbaşı Yaylası, Dazlı Yaylası, Demirsu Yaylası, Dere Yayla, Derebaşı Yaylası, Deremezra Yaylası, Didigola Yaylası, Doluğöza Yaylası, Eğnaçor Yaylası, Eğrisu Yaylası, Elevit Yaylası, Ergami Yaylası, Faso Yaylası, Firahto Yaylası, Fuçan Yaylası, Garmik Yaylası, Geçit/Çeğil Yaylası, Gençaba Yaylası, Gito Yaylası, Golazena Yaylası, Göleteğı Yaylası, Göller Yaylası, Gölyayla Yaylası,

Gündihan Yaylası, Gürcüdüzü Yaylası, Hacıvanak Yaylası, Handüzü Yaylası, Hapivanak Yaylası, Harman Yaylası, Haticeyurdu Yaylası, Hazindak Yaylası, Horcan Yaylası, Huser Yaylası, Ihlamur Yaylası, Irmak Yaylası, İntor Yaylası, Kaban Yayla, Kaçkar Yaylası, Kalçorak Yaylası, Kale Yaylası, Kama Yaylası, Kanboz Yaylası, Kançerim/Kancaretli Yaylası, Kandemir Yaylası, Kapse Yaylası, Karap Yaylası, Karç Yaylası, Karos Yaylası, Karunç Yaylası, Karzavan Yaylası, Kayadibi Yaylası, Kazançukur Yaylası, Keut Yaylası, Kfamurği Yaylası, Kızılbel Yaylası, Kilise Yaylası, Koçdüzü Yaylası, Koçmer Yaylası, Komati Yaylası, Koples Yaylası, Kortukonaği Yaylası, Koşmer Yaylası, Kotof Yaylası, Köprübaşı Yaylası, Körpuğar Yaylası, Köseli Yaylası, Kuplika Yaylası, Kurdun Yurdu Yaylası, Kurtdere Yaylası, Kuruyatak Yaylası, Küçük Ovit Yaylası, Küçük Yayla (Ardeşen), Küçük Yayla (İkizdere), Lalaça Yaylası, Legiş Yaylası, Maçğa Yaylası, Manle Yaylası, Mehule Yaylası, Meşebaşı/Mehule Yaylası, Mize Yaylası (Kotoflar), Mizgirt Yayla, Movri Yaylası, Mulona Yaylası, Nafkar Yaylası, Nağuş Yaylası, Neknari Yaylası, Nokkavare Yaylası, Nuzena Yaylası, Orta Yayla, Ovit Yaylası, Petran Yaylası, Pimbilona Yaylası, Pokut Yaylası, Puşula Yaylası, Sakandoz Yaylası, Sakura Yaylası, Sal Yaylası, Saler Yaylası, Samistal Yaylası, Sanlı Yayla, Saridoloğza Yaylası, Sarikanceri Yaylası, Sarpınovit Yaylası, Satapre Yaylası, Sırt Yayla (Ardeşen), Sırt Yayla (İkizdere), Siprona Yaylası, Sivrikaya Yaylaları, Soğanlı Yaylası, Sohovit Yaylası, Suda Yaylası, Sumeği Yaylası, Şemkevit Yaylası, Şeytandere Yaylası, Şorah Yaylası, Tabrikke Yaylası, Tahpur Yaylası, Taşbaşı Yaylası, Taşlı Yayla, Teldemiş Yaylası, Tenahal Yaylası, Tirevit Yaylası, Tobamzga Yaylası, Toprak Yayla, Tulumpınar Yaylaları, Varanoş Yaylası, Vaşa Yaylası, Veran Yayla, Verçenik Yaylası, Vezirkonaği Yaylası, Viren Yayla, Yağcılar Yaylaları, Yapağılı Yayla, Yatak Yayla, Yavanyokuş Yaylası, Yediçukur Yaylası, Yukarı Balıklı Yaylası, Yukarı Kavrın Yaylası, Zizeni Yaylası, Zorkal Yaylası ve Zuğa Yaylası gibi bilindik 200 civarında yayla mevcuttur. Modern çağın getirmiş olduğu imkânlar neticesinde zorunlu olarak bazı değişikliklere uğramış olsa da bu yaylaların çoğunda yaylacılık faaliyetleri az da olsa sürdürülmektedir. Yakın dönemde yaylacılık faaliyetlerinden çok turizm yönüyle ön plana çıkmaktadır.

GELENEKSEL DÖNEMDE RİZE YAYLALARI

Rize yaylalarının klasik veya geleneksel diye de adlandırabileceğimiz dönemi yöre halkının bu topraklara yerleşmesinden başlayıp 1990 yılına kadar devam eden süreci kapsar. Bu dönemlerde yaylalardan aslına uygun bir şekilde istifade edilmiştir. Yöre insanı yaylalarda hayvanlarına otlak alan bulmak maksadıyla konaklamıştır. Evler kırma kara taş ile inşa

edilmiştir. Yayla evlerinin çatısı hartuma dediğimiz iki santim kalınlığında bir metre uzunluğunda yirmi santim genişliğinde olacak şekilde hızarla biçilen veya balta ile yontulan tahta şeklindeki malzemeden örtülmüştür. Tuvaletler evin dışında yapılmıştır. İçme suyu yanbaşında akan dereden veya yakın yerdeki kaynak sudan karşılanmıştır. Evler gaz lambası, yakılan ateş veya pil ile çalışan fenerlerle aydınlatılmıştır. İnsanlar kendi ürettikleri hayvansal gıdalardan beslenmişlerdir. Buğday ekmeği yerine mısır unuyla elde edilen mısır ekmeğini tercih etmişlerdir. Kara lastik denilen ayakkabı ve yünden örülen çorapları tercih etmişlerdir. Yine bu dönemde yaylalar, yürüme mesafesi ile köylere oldukça uzak kalması hasebiyle vakit namazlarını cemaatle kılabilmeleri maksadıyla yayla evlerine benzer namazgâh da denen mecidler inşa etmişlerdir. Hayvanlarını doğal yollarla besleme imkânı bulmuşlardır. Hayvancılığı tabiat şartlarının mecburiyetinden, bunun yanında bir yaşama biçimi olarak alışıla gelmiş çobanlık kültürünü miras olarak sürdürmek için yapmışlardır. Yöre halkı sürekli yaşam yerleri olan köylerinden mezra ve yaylalara düzenli ve planlı olarak göçler düzenlemesinin altında yatan ana sebep budur.

Yaylalara göçler, ön hazırlık aşamalarından sonra başlardı. Önce hayvanlar temizlenir, kurdeleler ve nazar boncukları takılırdı. İneklerin, koyunların ve keçilerin isimleri bile mevcuttu. Nazara, maşallah, Kınalı, Ğanuma, Alaca, Kolig, Manos ve Ğula bu isimlerden bazılarıdır. Göç kervanları karın erime ve otların büyümesine göre yayla istikametine doğru ilerler, karın en son çekildiği yerde konaklardı. Yaylaya çıkma döneminin belli zamanları vardı. Köy muhtarı bu durumu organize ederdi. Bazı uyumsuz kişiler bu organizeyi bozduğu olurdu. Uyumsuz kişinin amacı diğer ailelerden önce ve onlardan habersiz hayvanlarını otlatmak istemesiydi. Arzu edilmeyen hadiselerin yaşanma gerekçelerinden biri de buydu. Göçler, zahmetli ve yorucu olduğu kadar oldukça da eğlenceli olurdu. Yaz mevsiminin sona ermesiyle beraber en geç eylül ayının ortalarına doğru bu defa da köye dönmek için hazırlıklar yapılırdı (Saraç, 2011, s. 1052-53).

Rize yaylaların tamamı bu geleneksel süreci yaşamıştır. Yaylalar, bu süreçte bölge insanları için adeta can damarı niteliği taşımaktaydı. Halkın %75 köylerde yaşamakta olup temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Yaylaların ahali için bu denli önem arz etmesi ve değiştirilemez oluşu yaylaları paylaşılmaz kılmıştır. Bu durum zaman zaman tartışmalara, kavgalara hatta husumetlere yol açmıştır. Hayvanlarına otlak arayanlar ve mensubu buldukları yaylanın kendilerine yetersiz geldiğini düşünen

bazı köy sakinlerinin diğer yaylalara müdahalesi bu tartışmaların ana gerekçesini oluşturmuştur. Bu durum çeşitli yönleriyle arşiv belgelerine yansımıştır. Arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla yaylaları tartışma konusu yapan nedenleri çeşitli yaylalardan örnekler vererek açıklamaya çalışalım.

1833 yılında meydana gelen meselenin konusu Kura-i Seba (İkizdere) Kazâsı Cimil Köyü Yaylası'yla alakalıdır. Bu yayla, Kumbasarzâdeler ve Mollaömerzâdelere tahsis edildiği halde köylülerin itirazları söz konusu olmuştur. Taraflar, köylüleri ikna edebilmek için benzer bir belgenin tekrardan Trabzon Vilâyeti Meclisi'nden onaylanması yönünde talepleri söz konusu olmuştur. Adı geçen meclis, belgenin yeni suretini vererek bu meseleyi halletmeye çalışmıştır (BOA. MVL. 561/111).

Bölge yaylalarıyla alakalı 1848 yılına ait belgede İspir Kazası'nın Rize hududunda kalan yaylalar Rizeli Ekşioğulları ve eşkıyalık yapan adamları tarafından yayla sakinlerinden zorla satın alınmak istenmiştir. Bu duruma engel olunması yönünde İspir İdare Meclisi bir karar almıştır. Alınan karar Rize Kaymakamlığı'na tebliğ edilerek kaymakamdan yardımcı olunması, bölgede asayiş ve düzenin tekrardan tahsis edilmesi yönünde talepte bulunulmuştur (BOA. MVL. 27/50); (BOA. MVL. 526/2).

Anlaşmazlıklardan biri de 1887 yılında yaşanmıştır. Atina Kazâsı Sırt Karyesi ile bu karyeye yakın altı karye arasında kalan Derder Mezrası içindi. Bu yer, hayvan otlatmak için oldukça elverişli olması civar köyler arasında anlaşmazlığa sebebiyet vermekteydi. Köy ahalisi toplanarak bu mesele çözüme kavuşturuldu. Ancak Hüseyin Efendi diye bir kişi babasının ülke dışında olması sebebiyle duruma itiraz etmiştir (BOA. DH. MKT. 1460/10).

Kura-i Seba Nâhiyesi yaylalarında görevli bazı orman memurlarının orman olmadığı halde orman memurlarının köylüden vergi talep etmesi üzerine 1893 yılında bu verginin önlenmesine dair girişimlerde bulunulmuştur (BOA. DH. MKT. 72/46).

Rize'nin Cimil Yaylası'ndaki yayla evini yıkan aynı köy sakinlerinden Kamil ve arkadaşlarını şikâyet eden Rize'nin Of Kazâsı'ndan Molla Ömerzâde Mustafa'nın verdiği 1900 tarihli dilekçede asilerin gerekli cezaya çarptırılması ve mağduriyetlerinin giderilmesi talep edilmiştir (BOA. DH. MKT. 2366/54).

Yaylalardan, devlet tarafından verilen resmi belgelere dayanılarak yararlanılırdı. Devlet ilgili yaylada hangi kişi veya kişileri (sülale veya sülaleleri) yetkili kıldıysa bu kişi veya kişiler tarafından yaylalar

tasarruf edilirdi. Hemşin Nâhiyesi'nin Kavrun Yaylası'nın tahsis belgesi kaybolduğundan yayla, civar köylerde oturan ahali tarafından devamlı olarak müdahalelere maruz kalmıştır. Büyük hadiseler çıkmadan bu durumun engellenmesi için belgenin sureti bulunup yayla hudutlarının tekrardan belirlenmesi için yetkililere 1905 yılında müracaat edilmiştir. Kavrun Yaylası sakinleri bu yaylanın Osmanlı Padişahlarından Sultan 1. Mustafa (1617-1623) döneminden beri kendilerine tahsis edildiğini iddia ederek belgenin bulunmasını talep etmişlerdir. Belge bulunamamış ancak bu yaylanın Hemşinlilere ait olduğunu gösteren vergi kayıtlarına ulaşılmıştır. Bu kayıtlar, 1720 yılı tarihli Divân-ı Hümâyün kaleminden çıkan ve taşra yönetim birimlerine yönelik uyarı niteliği taşıyan yazıda adı geçen yayladan alınan vergilerin alınmaması belirtilmektedir. Bu belgenin taraflara gönderilmek üzere bir nüshası Trabzon Vilâyeti makamlarına intikal ettirilmiştir (BOA. DH. MKT. 130/27).

Yaylalar bazen yanlış şikâyetlere konu olduğu da olmuştur. 1906 yılında Mehmet Mehdi adı ile verilen şikâyet dilekçesinde Atina Kazâsı'na bağlı Nokkavare, Zizeni, Sırt, Nuzena, Tobamzga, Doluğoz, Sapurt, Nuzena, Dereyayla, Çamdibi, Çaven, Ergami gibi yaylalarda muhacirlerin konaklatıldığı veya saklanmasına müsaade edildiği belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığının emri doğrultusunda Trabzon Vilâyeti'ne gönderildiği emirname ile bu durum yetkili kişilerce araştırılmıştır. Araştırma neticede böyle bir durumun söz konusu olmadığı sadece köy sakinlerinin konakladığı anlaşılmıştır. Aynı belgede, sadece Sırt Yaylası'nın vergi ödediği, diğer yaylalardan vergi alınmadığı bilgisi mevcuttur. İhbar eden şahsın bu durumu ortaya çıkarmaya yönelik bir girişimi olduğu söylenebilir (BOA. DH. MKT. 130/27).

İhtilafı yaylalardan biri de Erzurum Vilâyeti Keskim Kazâsı'na bağlı Hodoçur Köyü ile Trabzon Vilâyeti Atina Kazâsı'na bağlı Hemşin Nâhiyesi'nin Çinçiva Köyü arasında kalan ve belirtilen köy sakinleri tarafından kullanılan Henab diğer adıyla Duzi Ovası Yaylası'dır. Bu bağlamda mahkemeye ilk müracaat eden Çinçivalılar olmuştur. Çinçivalılar yaylalarının kendilerine ait olduğunu, çok eski zamanlardan beri kullandıklarını, Hodoçurluların yaylalarından çıkartılması gerektiğini 1909 tarihli Erzurum Vilâyet Meclisi'ne verdikleri dilekçede belirtmişlerdir (BOA. DH. MKT. 2741/6). Erzurum Vilâyeti'nde yapılan mahkeme sonucunda yaylanın Hodoçurlulara ait olduğuna karar verilmiştir. Buna rağmen Çinçivalılar yaylaya çıkma yönünde girişimleri oldu. Bu girişimleri Erzurum Vilâyeti'nin ilgili birimleri tarafından reddedildi (BOA. DH. MUİ. 3/28). Ancak Çinçivalılar bu duruma

yeniden itiraz ederek geniş kapsamlı bir dilekçe ile itirazlarını yeniden gündeme getirdiler. 1910 yılında yazdıkları dilekçede sorunlarını ayrıntılı bir şekilde anlattılar. Çiñçivalılara göre; tartışma konusu olan ve Hodoçurlular tarafından Hennab, Çiñçivalılar tarafından Duzi Ovası denen bölgenin Trabzon Vilâyeti Atina Kazâsı Hemşin Nâhiyesi sınırları dâhilinde iken vilayet sınırlarını belirleyen yeni düzenleme ile Erzurum Vilâyeti Keskim Kazâsı'na dâhil edilmiştir. Bu gerekçe ile Erzurum Vilâyet sınırları dâhilinde kalan ihtilafli olan yaylaya Trabzon Vilâyeti tarafında kalan Çiñçivalıların girmesi engellenmek istenmiştir. Buna itiraz eden Çiñçivalılar, ilgili yaylanın 200 yıldan beri Çiñçivalıların tasarrufunda iken yaklaşık 100 seneden beri nasıl olduysa Erzurum Vilâyeti'nin Keskim Kazâsı'na bağlı Hodoçur ve Kakmahor ahalisi tarafından da istifadesine müsaade edilmiştir. Ne olduysa kendilerine ait olduğunu iddia ederek kavga çıkarmışlardır. Bunun üzerine yaylaların tarafımıza yani Çiñçivalılara ait olduğunu gösteren belge Hodoçurlular ve Kakmahorlulara gösterilmiş ve ikna edilmişlerdir. Bunun üzerine Kakmahorlular, Çiñçivalıların yaylaya çıkmalarına müsaade etmişlerdir. Bu durum fazla uzun sürmedi. Hodoçur ve Kakmahor sakinleri Çiñçivalıları yaylalarından tamamen men etmek için tekrardan Erzurum Vilâyet Meclisi'ne müracaat etmişler ve bir yolunu bularak Çiñçivalıların yayladan yeniden atılması için bir karar daha aldirmışlardır. Çiñçivalılar buna da itiraz ederek adı geçen yayladan kendilerinin de istifade edebilmesi için direnmişlerdir. Bunca mahkeme kararına rağmen Çiñçivalılar yaylalarına çıkmaya devam etmişlerdir. Ancak yaylada çeşitli saldırılara maruz kalmışlardır. Hatta Keskim Kaymakamlığı'ndan tahsis edilen 10 jandarmayla yayla evlerinin bir kısmının tahrip edildiği, bir kısmının da yıkıldığı dilekçeden anlaşılmıştır. Dolayısıyla 800 küçük ve büyük baş hayvanları çoluk çocuklarının açıkta kaldığı tespit edilen bir diğer konudur. Dilekçelerinde ayrıca şu ifadelere yer vermişlerdir; *"Keskim Kazâsı Kaymakamı oldukça dik başlı ve kimseyi dinlemeyen bir tavır göstermektedir. Aldığı kararlar yanlıştır. Adil olmayan kararlar bu şekliyle uygulanması halinde iki köy ahalisi arasında büyük bir felaket yaşanması kaçınılmazdır. Ermenilerden oluşan Hodoçur ahalisiyle Müslümanlardan oluşan Çiñçiva ahalisi Osmanlı Devleti'nin iki tabii uyruğudur. Bu iki halk tek vücut olması gerekirken şimdiye kadar alınan kararlar bizleri mağdur etmekte ve kanlı olayların çıkmasını körüklemektedir. Bu tür olaylara meydan vermemek için devlet yetkililerini uyarıyoruz. Böyle bir olay vuku bulması halinde sorumluluk tamamen devlet yöneticilerindedir. Her iki kesim de Osmanlı tebaasıdır. Bunları birbirine kırdırmak ve Osmanlı tebaasını perişan etmek mutluluk verecek bir*

şey değildir. Çok yazıktır. Bin kere yazıktır. Keskim Kazâsı İdare Meclisi'nin ve Erzurum Vilâyet Meclisi'nin aldığı keyfi karara bu mesele kurban edilemez. Bundan böyle Çiñciva ahalisi olarak son uyarımızı yapmaktayız. Yıkılan yayla evlerimizin yapmamıza ve Hennab veya Duzi Ovası Yaylası'ndan Hodoçur ve Çiñciva ahalisinin müştereken istifade edebileceği şekilde paylaştırılması talebimizdir. Hiçbirimizin bu yayladan men edilmemesi hassasiyetimizdir". Şeklindeki beyanatları İçişleri Bakanlığı'na iletilmiştir. Dava, bakanlıkta görüşüldükten sonra şu yönde karara bağlanmıştır; "Duzi Ovası Yaylası'nda taraflar arasında herhangi bir kanlı olaya meydan vermemek için taraflardan hiçbirinin yayladan el çektirilmemesi, yaylanın müştereken tarafların istifadesine açılması, evleri yıkılan kişilerin zararlarının karşılanması için mahkemeye müracaat etmeleri, yıkılmayanların ise onarımına müsaade edilmesi, milletten maaş alan jandarmanın eliyle yayla evlerinin yıktırılmasının doğru olmadığı ve bu işlere jandarmanın karıştırılmaması gerektiği" yönünde karar almış ve kararların bu yönde uygulanması için birer nüshasını Erzurum ve Trabzon Vilâyetlerine göndermiştir (BOA. BEO. 112/44). Tüm deliller ışığında yapılan değerlendirmeler neticesinde yukarıda belirttiğimiz gibi Trabzon Vilâyeti Atina Kazâsı Hemşin Nâhiyesi Çiñciva Köyü ile Erzurum Vilâyeti Keskim Kazâsı Hodoçur Köyü arasında kalan Hennab diğer adı ile Duzi Ovası Yaylası her iki tarafın müştereken istifadesine bırakılmıştır. Bu karara Hodoçurlular daha sonra itiraz etseler de karar değişmemiştir. (BOA. DH. İD. 135/40); (BOA. ŞD. 1532/4); (BOA. ŞD. 3083/40).

Yayla sınırlarının belirlenmesi sürecinde anlaşmazlığa düşülen yaylalardan biri de Avusor'dur. Abişho ve Komilo ahalisi yayla hudutları yeniden tespit etmek için bir araya geldiklerinde farklı görüşler beyan etmişlerdir. 1910 yılında mesele mahkemeye intikal etmiştir. Dava henüz sonuçlanmadan Avusor Yaylası'nın Hemşin Nâhiyesi'ne bağlı köylerden olan Acaba (Bucak), Çinkit (Uğrak) ve Malmenat (Ak bucak) Köylerine geçici olarak teslim edilmesi talep edilmiştir. Bu durum şikâyete konu olmuş ve soruşturma başlatılmıştır (BOA. DH. 38/26).

Yayla sınırları, yapılan savaşların sonucunda meydana gelen yeni gelişmelere göre çizilme zorunluluğu nedeniyle mağduriyetlerin yaşandığı da olmuştur. 1914 yılında başlayan 1. Dünya Savaşı'nda Hemşin Nâhiyesi'ne bağlı Hopa Kazâsı dolaylarındaki bazı yaylaların Rusya tarafında kalması hasebiyle mağduriyetler oluşmuştur. Vatandaşlar, çoğu koyun ve keçiden oluşan 50 bin kadar hayvanatlarının Rusya tarafında kaldığını, pasaport ve vize uygulamalarına maruz kaldıklarından gelip-gitmekte sıkıntılar yaşadıklarını, orada bulunamadıkları dönemlerde hayvanlarını Rus çobanlara bırakmak zorunda kaldıklarını, Rusya

tarafında kalan yaylaların yerine Arhavi ve Viçe (Fındıklı)'ya bağlı yaylalardan kendilerine tahsis edilmesini yetkililerden talep etmişlerdir. Ayrıca, bölgede bulunan yaylaların yeniden taksim edilmesini, edilmediği takdirde hayvanlarının Rusya tarafında kalacağına dair dilekçelerinde belirttikleri bir başka husustur. Vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik ilk adım, Hopa Kazâsı İdare Meclisi tarafından bu kişilerin gümrük işlerinden (pasaport ve vize uygulamalarından) muaf tutulmaları yönünde atılmıştır (BOA. DH. SYS. 4/1).

MODERN DÖNEMDE RİZE YAYLALARI

Yaylalar için modern dönem diye ifade edebileceğimiz 1980 özellikle 1990 yılından başlamak üzere günümüze kadar uzanan kısımdır. Yaylalar, belirtilen tarihlerden sonra sosyo-kültürel, ekonomik, ticarî ve turizm gibi pek çok yönleriyle köklü değişikliklere uğramıştır. Modern dönem olarak nitelendirdiğimiz bu yıllarda yaylaların aynı zamanda mecburi olarak bir dönüşüme uğradığı yıllardır. Bu yıllarda şehirleşme hızlanmış, ülkenin ekonomik kalkınmasına paralel olarak halkın alım gücü artmış, evlatlarına iyi bir gelecek hazırlamak isteyen ailelerin çocuklarına daha iyi bir eğitim sunmak ve onları sağlık imkânlarından faydalandırmak istemeleri gibi nedenlerden dolayı halkın şehir hayatına yönelmesini arttırmıştır. Yine aileler, biriktirmiş oldukları paralarla şehirlerde ev satın almışlar yatırımı köyler ve yaylalardan şehirlere doğru kaydırmışlardır.

Bundan böyle yaylalardan aslına uygun bir şekilde istifade edilemeyip şehir hayatı tercih edilmesinin bir diğer nedeni de yöredeki çay tarımının etkisini bu yıllarda daha çok hissettirmeye başlaması ve ciddi oranda çay dikiminin yapılmasıdır. Dikilen çaylar zamanla büyümüş, çay tarlaları kardeşler arasında paylaştırılmış, ancak nüfus çoğaldıkça paylaştırılan tarlalardan aileler geçimini sağlayamamıştır. Bu durum aile bireylerini çalışmak için şehir hayatına itmiştir. İl ve ilçe merkezlerinde kurulan çay fabrikalarında yöre ahalisinin istihdam edilmeye başlanması ve zamanla bu kişilerin şehir merkezlerine yerleşmeleri de bir başka nedeni oluşturmuştur. Köy ve yayla yaşantısına kıyasla şehir hayatının getirmiş olduğu rahatlığı tercih eden fertler, bütün planlarını şehre göre düzenlemesi de yine bir başka nedendir. Bütün bunlar yöre ahalisine yayla ile şehir arasında bir karar vermeye itmiştir. Vatandaşlar ya engebeli arazi şartlarında zorlu yaşantıyı tercih edecekler ya da şehrin tüm olanaklarından istifade edeceklerdi. İşte bütün bunların mecburiyetinden köy halkı, yaylaları terk etmedi ancak aslına da uygun kullanamadı. Yaylaları aslına uygun kullanamayan halk,

bir Őeye karar verdi. O da, yaylaları modern hayatın getirmiş oluğu bir anlayışa bırakmaktı. Bu tercih, yaylanın taşını, toprağını, evini, suyunu, vb. insanlığın hizmetine sunmaktı. Önceden yaylalar, yöre sülaleleri arasında bile tartışma konusu yapılırken ve yaylada hakkı olmayanların istifadesine bile sunulmazken artık yörenin, ülkenin hatta tüm insanlığın hizmetine sunulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla yaylalar, yine yöre insanının kendi elleriyle önemli bir dönüşümü yaşamıştır (Saraç, 2011, s. 155-56). Bu dönüşümün olumlu ve olumsuz sonuçları muhakkak günümüzde de devam etmektedir.

Bu dönüşüm sürecinde geleneksel yapılar korunmuş ancak yeni yapılar eskilerinden farklı olarak inşa edilmiştir. Geleneksel yayla konutları tek katlı olarak ve içinde birkaç aile bireylerini alabilecek kadar inşa edilmişken yeni konutlar taş duvar yerine modern çağın mimarisi olan betonarme malzemeler kullanılarak çok amaçlı yapılmış, çok katlı ve çok odalı olarak hizmete sunulmuştur. Konutların dış cephe yalıtımı ahşap bir malzeme ile giydirilerek doğa ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmış olsa da yayla evlerinin ilk dönemlerdeki gibi yaylaya kattığı havayı yansıtamamıştır.

Yeni konutlar planlı bir yapılanmaya göre değil de gelişigüzel inşa edildiği için tabiata uyumlu olacak şekilde önceden inşa edilen yayla evlerinin yanında uyum sağlayamamıştır. Yeni betonarme evler çok katlı olarak inşa edildiği için öncekiler bu yeni yapıların gölgesinde kalmıştır.

Yayla deyince akla gelen ilk tanımı tartışmalara maruz kalmış, diğer turizm bölgelerinden neredeyse bir farkı kalmamıştır. Yaylalara yapılan yolların yayla içlerine kadar ulaştırılması ve evlerin bu yolların etrafına inşa edilmesi yayla dokusunun bozulmasına yol açmıştır. Araç parkı açmak adına otlak alanların tahrip edilmesi ve gereksiz dolgu malzemelerinin kullanılması yaylaya zarar veren bir diğer unsurlardandır.

Gelişi güzel bırakılan ve vaktinde toplanamayan çöp yığınlarının oluşması nedeniyle su kaynaklarının kirlenmesi, ses ve gürültüden kaynaklı nedenlerden dolayı da yaban hayvanlarının rahatsız edilmesi, ısınmak amacıyla ağaç kesilmesi veya diğer nedenlerden dolayı arazilerin tahrip edilmesi, modern hayatın sebep olduğu olumsuz etkilerdendir. (Kaya, 2015, s. 101).

Rize Yaylaların birer turizm mekânları haline gelmesinin olumlu sonuçlarını da göz ardı etmemek gerekir. Yaylaların turizm alanları olarak tercih edilmesiyle beraber Rize yaylalarındaki eğlencinlen (rekreasyon) ve turizm aktivitelerinin gelişimi sağlanmıştır. Bu gelişmeye

paralel olarak yöredeki turizm yatırımlarında önemli sayılabacak artışlar olmuş ve yaylaların işlevselliği önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Bölge coğrafyası, dağcılık, sal yarışı (rafting), doğa yürüyüşü (trekking), kayak, kültür ve inanç turizmi gibi dallarda insanların tercihlerine oldukça geniş bir alternatif sunması turizmcilerin bölgedeki yatırımlarını kolaylaştırmıştır. Bu vesile ile yollar daha düzenli hale getirilmiş ulaşım açısından bölge insanının daha rahat hareket etmesi sağlanmıştır. Akarsularımız öncesine nazaran daha iyi değerlendirilmiştir.

Turizm yatırımlarının artmasıyla beraber yerel halkın yaşam standartı da ciddi oranda yükselmiştir. Turizmin bölge ekonomisine katkısıyla sağlık, eğitim, ulaşım ve vatandaşlık kavramları gelişmiş sosyo-kültürel hayatı canlandırmıştır. Bölgeden şehir dışına yapılan göçler yavaşlamış, pek çok aile memleketlerine dönüş yaparak ticari faaliyetlerini memleketlerinde icra etmeye karar vermiştir. Yörede yaşayanlarca dahi bilinmeyen yaylalar uluslararası boyutta tanıtılmış dolayısıyla ekonomik açıdan ülkemize önemli ölçüde katma değer sağlamıştır. Yerel gelenekler, iç dinamiklerle zenginleştirilerek kültürel miraslar üçüncü kişilerle paylaşılmış, insanların bakış açıları genişletilmiştir. Yerel ürünler bu vesile ile tanıtılmış, milli varlığımıza katkı sunmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak, tarihi geçmişi oldukça eskilere giden Rize yaylaları bölgede yaşayan insanların yılın belli dönemlerinde yaşamsal alanı olarak kullanılan yerlerdi. Bölgede pek çok sülalenin icra ettiği hayvancılık sektörünün de ana üssü olarak kullanılmaktaydı. Eski zamanlardan 1980 yıllarına kadar bu durum değişmedi. 1980 özellikle 1990'dan sonra yöre halkının yaşantısında meydana gelen değişikliklerle beraber yaylalar da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu yeni durum, yaylacılıkla uğraşanların bu işi bırakıp şehir hayatını tercih etmesiyle beraber meydana çıkmıştır. Ancak, yöre halkı yaylaları tam terk etmemiştir. Önceki yaşam şekline farklı olarak buraların turizm mekânları haline dönüşmesine öncülük etmiştir. Yaylalar yeni halleriyle bölgenin, ülkenin hatta dünyanın hizmetine sunulmuştur. Yakın dönemle beraber de çok amaçlı istifade edilebilecek turizm mekânları haline gelmiştir.

Bölgeye mahsus olan turizm potansiyelini daha çok artırma adına yapılması gerekenler şunlardır: yaylalara gelen yerli veya yabancı turistleri arttırmak için yaylalar özgün haliyle bırakılmalıdır. Bunun için yollar yaylaların içine kadar değil yakınlarına kadar götürülmelidir. Yayla turizmi aktivitelerinde hizmet sunmak üzere yeteri kadar otel, pansiyon

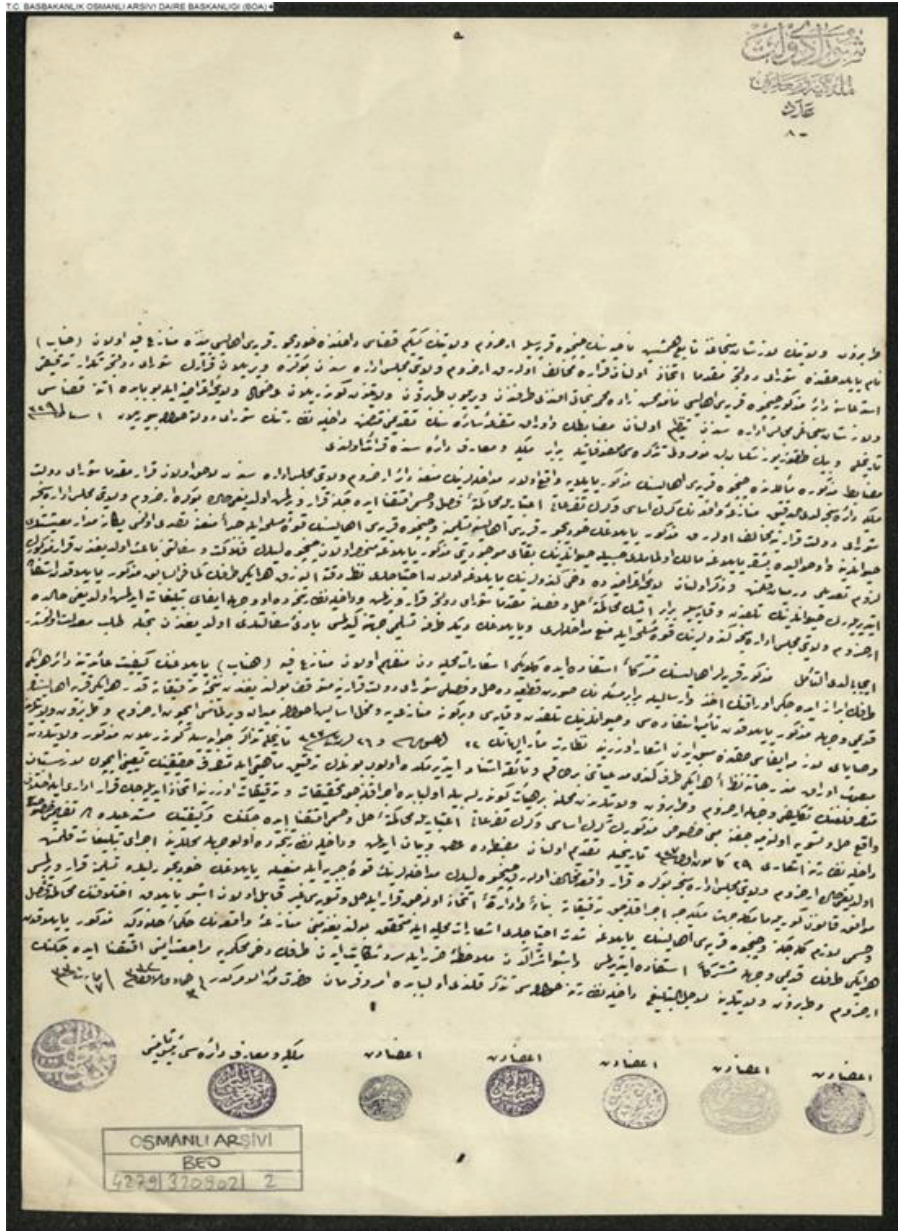
ve kamp alanları yapılmalı fakat yeni inşa edilecek yapılar mevcut yayla evlerinin, yaylaya yürüyüş mesafesinde olacak şekilde yaylanın dışında bir yere kurulmalıdır. Altyapı ve üst yapı hizmetleri belli bir planlamanın dâhilinde sunulmalıdır. Hizmete yeni tahsis edilecek ve yayla içine kurulacak evler yetkili kişilerin kontrolünde ve aslına uygun olarak yani öncekilere benzer bir şekilde yapılmalı, yıkılmış olanlar da onarılarak muhafaza edilmelidir. Dış yatırımcılara özgü ticarî faaliyetler yaylanın etrafında hizmete sokulan tesislerde sürdürülmelidir. Yayla evleri turizme açılarak yerel halkın iştirakî sağlanmalı, yayla içindeki evlerde ticari faaliyetler canlandırılmalıdır. Bilinmelidir ki yaylaları cazip kılan havası, suyu ve doğasının yanında kendisi ile bütünleşmiş evleridir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, C. A. (1993). Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 1-51.
- Bakırcı, M. (1992). *Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Turizme Kazandırılması*. Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gürbüz, N. İ.-A. (1992). *Turizmi Çeşitlendirmesi Kapsamında Yayla Turizmi*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları.
- Kaya, İ. K.-İ.-F. (2015). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alternatif Konaklama İşletmelerinin Kullanılması: Yayla Evleri Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 99-109.
- Saraç, H. (2011). Osmanlıdan Cumhuriyet’e Köy-Mezra, Köy Yayla Arasındaki Göçlerin Şehir Hayatına Etkisiyle Meydana Gelen Değişikliklerin Kültürel Hayattaki Yansımaları (Ardeşen Yaylaları Örneği). *CIEPO* (s. 1043-1058). Uşak: Uşak İl Kalkınma Vakfı.
- Yalçındağ, S. (1994). Alternatif Turizmin Yönetimsel Boyutu. *Amme İdare Dergisi*, 43-65.
- BOA. BEO. 4279/320902.
- BOA. BEO. 112/44.
- BOA. DH. İD. 135/40.
- BOA. DH. MKT. 72/46.
- BOA. DH. MKT. 130/27.
- BAO. DH. MKT. 1041/29.
- BOA. DH. MKT. 1460/10.
- BOA. DH. MKT. 2366/54.
- BOA. DH. MKT. 2741/6.
- BOA. DH. MUİ. 3/28.
- BOA. DH. MUİ. 127/7.
- BOA. DH. 38/26.
- BOA. DH. SYS. 4/1.
- BOA. MVL.27/50.
- BOA. MVL. 526/2.
- BOA. MVL.561/111.
- BOA. ŞD. 1532/4.
- BOA. ŞD. 3083/40.

EKLER

Belge-1: Trabzon Vilâyeti Atina Kazâsi Hemşin Nâhiyesi Çiçiva Köyü İle Erzurum Vilâyeti Keskim Kazâsi Hodoçur Köyü Arasında Kalan İhtilaflı Olan Hennab/Duzi Ovası Yaylasıyla İlgili Belge.

BEO.004279.320902.002

Kaynak: BOA. BEO. 4279/320902.

VI. OTURUM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN ÇEVRESEL BOYUTLARININ TURİZM PAZARLAMASINA ETKİSİ

Asım Günal ÖNCE¹

Cansu ÖZCAN

ÖZET

Sürdürülebilir turizm çevrenin, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamda var olan sistemlerin bozulmadan ya da değiştirilmeden sürdürüldüğü bir kalkınma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu kalkınma biçimi ziyaret edilen bölgedeki insanların ve gelecek nesillerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinmelerini doyuracak biçimdedir. Bu bağlamda birçok boyutta ele alınan sürdürülebilirlik çok yönlü ve etkileşimli bir kalkınma biçimidir.

Hızla küreselleşen dünyada her sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de rekabet her geçen gün kendini daha fazla hissettirmekte, rekabet ve sürdürülebilirliğin zorunlu hale gelmesi turizm pazarlamasına da yansımaktadır. Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi turizm pazarlamasını geliştirmek için ülkemizde de turizmde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla bazı uygulamalar ve projeler yürütülmektedir. Tüm bunları göz önünde bulundurarak yapılan bu çalışmanın amacı turizmin çevresel boyutlarını ele alarak, turizmde sürdürülebilirliğin turizm pazarına olan etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada Antalya da yer alan 5 yeşil yıldızlı otelin çevresel stratejileri değerlendirilmiş ve sürdürülebilirliğin sağlanması için yapılması gerekenler üzerinde

1 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, gunal.once@deu.edu.tr cansuozcnn@gmail.com

durularak, çevresel stratejilerin önemi açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilir turizm, pazarlama, çevresel stratejiler, turizm

ABSTRACT

Sustainable tourism which is or is not in interaction with humanbeing and maintained with cultural integration, ecological processes, biological diversity and surviving systems by protecting the enviroment without changing is defined as an improvement in which economical, social and esthetics demands of the tourists, all people in the region and new generations are fulfilled. In addition to being a versatile and interactive term, it has also economical, social and enviromental dimensions.

In the rapidly globalizing world, competition has started to arise each passing day and tourism marketing has been affected due to its being compulsory. As in the other countries in the world, some projects and applications have been conducted in our country to maintain sustainability in tourism. Taking into account all of these, the aim of this study is to analyse and find out the effects of sustainability in tourism on tourism marketing. Within this context, the environmental strategies of five hotels located in Antalya city have been evaluated and the importance of these strategies has been explained by considering the issues which need to be done to maintain sustainability.

Keywords: Sustainable tourism, marketing, environmental strategies, tourism

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar insanlar yaşadıkları çevreyle birlikte iç içe yaşamışlardır ve gerekli ihtiyaçlarını yakın çevrelerinde bulunan doğal kaynaklardan elde etmişlerdir; ancak doğal kaynakların aşırı ve tahrip edici bir biçimde kullanılması sonucu çevre sorunları giderek artmıştır ve bu sorunlar insan yaşamını tehdit eder bir durum haline gelmiştir. Yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve yirmi birinci yüzyılda halen devam eden bu sorunlar küresel ölçekte; iklim değişikliği, su ve hava kirliliği, kimyasal kazalar ve tehlikeli atıklar vb. olarak ortaya çıkmaktadır (Sonnedfeld ve Mol, 2002).

Çevre sorunlarının giderek artması ile birlikte oluşan sorunlar dünya ülkelerinin ortak konusu haline gelmiş ve 1970 ve 1980'li yıllarda Birleşmiş Milletler tarafından bu sorunlar tartışılmaya başlanmıştır (Ehrlich, 2008; Wilbanks, 1994). Birleşmiş Milletler bu sorunların önemini dünya

ülkelerine daha sesli bir biçimde duyurmak adına 1987 yılında Brundtland raporunu yayınlamış ve geleceğin kaynaklarından sürdürülebilir bir biçimde faydalanarak eldeki varlıkları verimli kullanmayı amaçlayan sürdürülebilir kalkınma kavramını ve bu kavramın tüm dünya ülkeleri tarafından benimsenmesi gerekliliğini ön görmüştür (Brundtland, 1987).

Sürdürülebilir kalkınma bugünün gereksinimlerini; gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayabilen kalkınma olarak ifade edilmektedir. Brundtland raporunda (1987) ilk defa ekonomik büyüme ve çevresel koruma kavramları birlikte kullanılmıştır. Büyüme yalnız ekonomik verimliliği sürdürmek değil, aynı zamanda gelecek kuşaklar arasındaki adalet, eşitlik vb. konuları da kapsayan bir ekonomik büyüme olmalıdır (Garrod ve Fyall, 1998). Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma sürecinde doğal kaynakların tüketilmeden kullanılması, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bugünkü değerlerden belirli ölçüde vazgeçilmesi, ekonomi ve ekosistem arasında ortak bir dengenin sağlanması ve ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan ekonomik kalkınmanın sağlanması gerekmektedir (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1994).

Yukarıda bahsedilen çevre sorunlarının görüldüğü ve sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması gereken birçok sektörün arasında turizm sektörü de önemli bir yer almaktadır. Turizmin gelişimi ve turizm faaliyetlerinin yürütülmesi için çevre zorunlu kaynaklardan birisidir (Lim ve McAleer, 2005). Turizm faaliyetlerinin kendine özgü doğası, hizmet kalitesi, turist sayısının her geçen gün artması ve bu doğal ve kültürel kaynakların daha fazla kişi tarafından kullanılması bazı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik adına bu problemlerin çözülmesi için ciddi önlemlerin alınması ve bu önlemlere ilişkin politikaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2003).

Geçmişten bu güne tüm dünyada hızla ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmeler ile birlikte turizmin çeşitliliği de her geçen gün artmakta ve ülkelerin ekonomileri içinde önemli bir paya sahip olmaktadır. Turizmin ülke ekonomisindeki payının büyüklüğü nedeniyle ekonomiyi hareketlendirme faaliyetleri adına turizm sektöründe önemli harcamalar yapılmaktadır. Bu faaliyetler uluslararası ve ulusal olarak da desteklenmekte ve gelişen küresel rekabette önemli bir avantaj sağlamaktadır (Kaypak, 2010). Ancak küresel rekabetin ve turizm sektörünün ülke ekonomisindeki payının giderek artması sonucu sürdürülebilirlik kavramından uzak ve kısa süreli kazançlar elde etmeye yönelik anlayışlar çevre üzerinde olumsuz sonuçları yanında getirmiştir

(Güneş, 2011). Oysa sürdürülebilir turizm insanların içinde bulunduğu ve etkileşim halinde olduğu çevrenin korunarak kültürel, ekonomik ve biyolojik çeşitliliğin devam ettirildiği, aynı zamanda o bölgeye gelen turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarının karşılandığı ve gelecek kuşakların aynı ihtiyaçları karşılayabilmelerinin hedeflendiği bir yönetim anlayışıdır (Dinçer,1996).

Turizm sektörünün çevreyi korumaya yönelik faaliyetlerinin bir ayağı da turizmde önemli bir yere sahip olan otel işletmeleridir. Uluslararası alanda yapılan çalışmalara ek olarak ülkemizde de bu konuda çalışmalar yapılmış, çevresel üretim ve pazarlama faaliyetleri işletmelerde uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı, çevrenin korunmasına yönelik Yeşil Yıldız kriterlerini oluşturarak otel işletmelerinin bu kriterleri yerine getirebilmesi için çeşitli imkân ve teşvikler sunmuştur.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, evren ve örnekleme, veri toplama araç ve süreci açıklanacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çevreye duyarlılığın ve rekabetin giderek artması, çevreye verilen zararın azaltılması ve sürdürülebilir çevrenin sağlanmasıyla birlikte otel işletmeleri yeşil yıldız faaliyetlerini uygulamalarına daha çok önem vermektedir. Bu bağlamda, yapılan bu çalışmanın amacı, Antalya ilinde faaliyet gösteren 5 yıldızlı 4 otelin Yeşil Yıldız uygulama düzeylerinin ortaya konulması ve bu uygulama düzeylerinin turizm sürdürülebilirliği üzerindeki etkisini araştırmaktır.

Çevre koruma anlayışının her geçen gün önemimin artmasıyla birlikte tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de bu anlayış önemli konular arasında yerini almıştır. Çevrenin korunması ve yönetimi için dikkat edilmesi gereken en önemli sektörlerden birisi de otel işletmeleridir. Kültür ve turizm bakanlığı tarafından belirlenen yeşil yıldız kriterlerinin hem turizm sürdürülebilirliği hem de çevreye korumaya yönelik artışın sağlanması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yeşil yıldızlı otellerin değerlendirildiği bu çalışmada yeşil yıldızlı kriterlerine yönelik yeterlilik düzeyi değerlendirilmiş ve bu kriterlerin önemi belirlenmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Yapılan araştırmanın örneklemini Antalya ilinde yer alan ve 5 yıldızlı dört otel işletmesinde görev yapan otel yöneticileri tarafından doldurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen Yeşil Yıldız kriterlerinin yer aldığı Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri İçin Sınıflandırma Form oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araç ve Süreci

Araştırmada veri elde etmede çevreye duyarlı konaklama tesisleri için sınıflandırma formundan yararlanılmıştır. Kullanılan anket formu on bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde otellerin yeşil yıldız genel yönetim uygulamalarına yönelik on üç soru yer almaktadır. Bu bölümde otel işletmelerinin yeşil yıldızlı otellerin genel yönetim uygulamalarını ne düzeyde yerine getirdikleri ve aldıkları puan hesaplanmıştır. Anket formunun ikinci bölümünde, otellerin yeşil yıldız eğitim kriterleri değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümünde ise tesislerin yatak odaları düzenleme uygulamalarına yönelik yirmi üç soru yer almaktadır. Bir sonraki aşamada otellerin çevreye uyumu, çevreyi güzelleştirici düzenlemeleri ve etkinlikleri değerlendirilmiştir. Formun beşinci bölümünde otellerin ekolojik mimari hakkında sekiz soru yer almaktadır. Altıncı bölüm ise enerji uygulamalarının değerlendirildiği bölümdür. Bu bölüm tesiste enerji verimliliğine ve tasarrufuna yönelik önlem ve çalışmalar ile ilgili on yedi sorunun ve tesiste güneş, rüzgâr, jeotermal, hidroelektrik, dalga enerjisi, biogaz vb. yenilenebilir enerji kaynağı kullanımına yönelik beş sorunun yer aldığı iki alt bölümden oluşmaktadır. Enerjiye ilişkin sorulardan sonra otellerin su kullanımı değerlendirilmiştir. Bu bölümde otel işletmelerinin su kullanım uygulamalarını değerlendiren on altı soru bulunmaktadır. Anket formunun sekizinci bölümünde ise otellerde kullanılan deterjan, dezenfektan ve tehlikeli kimyasal madde uygulamaları, dokuzuncu bölümünde ise atık uygulamaları değerlendirilmektedir. Anket formunun onuncu ve son bölümü ise otellerin diğer hizmet uygulamalarına yönelik on sorunun yer aldığı bölümdür. Anket soruları T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Kültür ve turizm bakanlığı tarafından belirlenen yeşil yıldız kriterlerinin yer aldığı form 4 otel yöneticisi tarafından doldurulmuştur ve araştırma sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizi yapılmıştır.

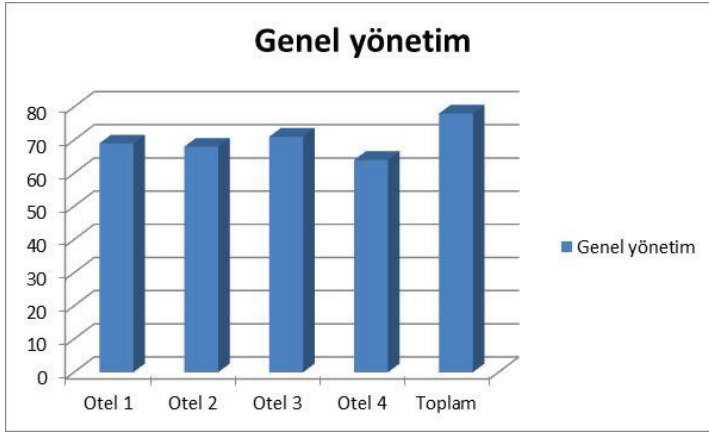
BULGULAR

Otel işletmelerinin uyguladıkları yeşil yıldız uygulama düzeylerinin ortaya konulduğu ve bu uygulama düzeylerinin turizm sürdürülebilirliği üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgular aşağıda görüldüğü gibidir.

Genel Yönetim

Çalışmada ilk olarak dört otelin genel yönetiminin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen çevresel stratejilere uyum sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 78'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 1'de görüldüğü gibidir.

Grafik 1: Genel Yönetim ve Çevresel Strateji İlişkisi

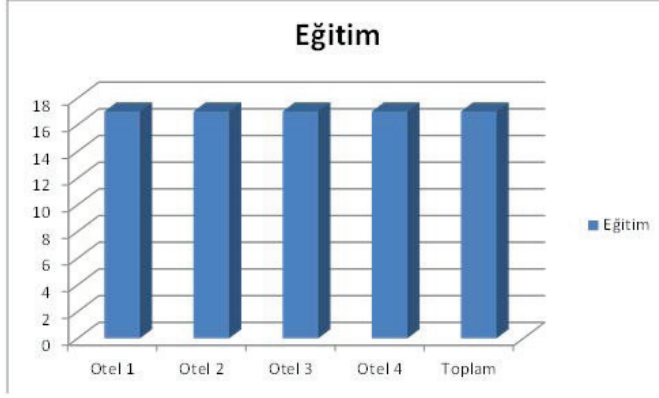

Grafik 1 Antalya ilinde bulunan dört otel işletmesinin çevre politikası ve eylem planları, bu planları düzenleyen kişiler, işletmenin su tüketimi, ısıtma, soğutma vb. faktörler ile ilgili genel yönetimin sorumluluklarına ilişkin aldığı puanları göstermektedir. Bu bağlamda incelenen dört otel uygulanması gereken yeşil yıldız kriterlerinden yüksek puan almıştır. Elde edilen sonuçlar bu otellerin genel yönetimlerinin çevresel stratejilere önem verdiğini göstermektedir.

Eğitim

Çalışmanın ikinci aşamasında çevreye duyarlı konaklama tesisleri için sınıflandırma formunun eğitim bölümünün çevresel stratejiler ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 17'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 2'de görüldüğü gibidir.

Grafik 2: Eğitim ve Çevresel Strateji İlişkisi

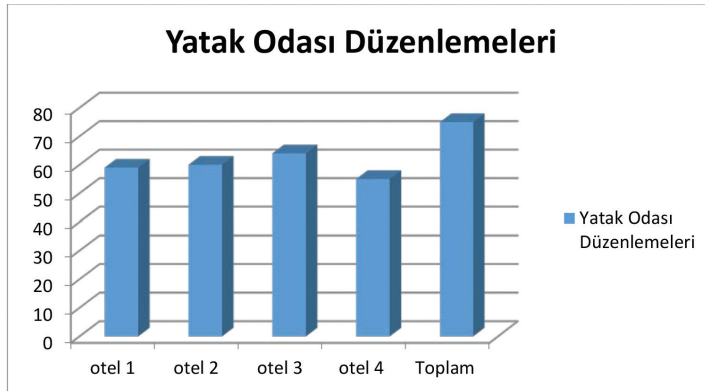

Grafik 2 Antalya ilinde bulunan dört otel işletmesinin, işletme tarafından çevre bilincinin artırılması, çevresel tedbirlerin ve eylem planının uygulanmasını temin etmek için personele periyodik olarak eğitim verilmesi, misafirlere tesise gelişte, resepsiyon da çevreye duyarlılık politikası ve alınan önlemler hakkında bilgi verilmesi, çevresel politika için destek istenmesi ve müşterilerin katılımının sağlanması gibi eğitime yönelik aldığı puanları göstermektedir. Elde edilen sonuçlar eğitim alanında çevresel stratejiler bakımından otellerin tam puan aldıklarını ve eğitime önem verdiklerini göstermektedir.

Yatak Odası Düzenlemeleri

Çalışmanın üçüncü aşamasında yatak odası düzenlemeleri bölümünün çevresel stratejiler ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Üçüncü bölüm 75 puandan oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlar Grafik 3'te görüldüğü gibidir.

Grafik 3: Yatak Odası Düzenlemeleri ve Çevresel Strateji İlişkisi

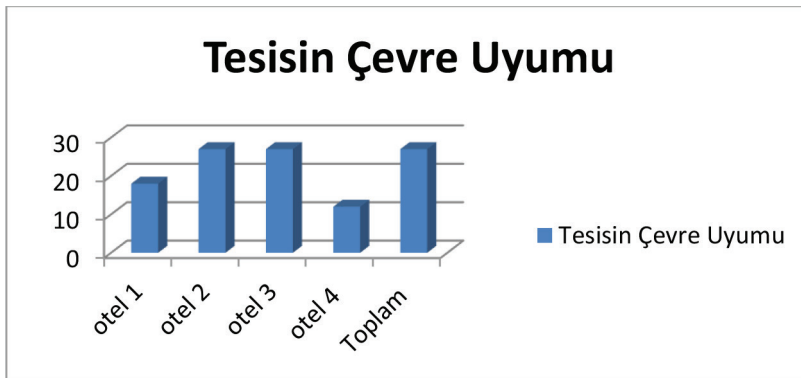

Grafik 3 müşteriler otel odalarından ayrıldıkların da elektriğin otomatik olarak kapanması, (Enerji tasarruf sistemi), odalarda ısıtma ve soğutmanın kontrollü olması, odada yer alan cihaz ve makinelerin (minibar, buzdolabı, tv, split klima vb.) yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide olması, soğutma ve havalandırmanın (klima vb.), pencere ve kapıların açılması durumunda otomatik kapanması, misafirlerin, tesisin çevreye duyarlılık çalışmaları hakkında görüşlerinin alınması ve değerlendirilmesi gibi sorulara ilişkin puanları göstermektedir. Yatak odası düzenlemelerinin çevresel stratejilerinin azami puanı 75 olmasına rağmen, elde edilen en yüksek puan 64 puanla 3. oteldir. Yatak odası düzenlemeleri çevresel stratejiler bakımından gelişme göstermekte ancak yine de eksiklikler bulunmaktadır. Odalarda tek kullanımlık (şampuan, sabun, duş bonesi, bardak, tabak, çatal bıçak takımları vb.) malzemelerin kullanılmaması çevresel stratejilerden biri olmasına rağmen oteller bu bölümden eksik puan almışlardır. Bu durumda otellerin tek kullanımlık ürünler yerine tekrar kullanılabilir ürünler yönelmesi gerekmektedir.

Tesisin Çevre Uyumu

Dördüncü bölümde ise çevresel stratejilerin tesisin çevre uyumu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikler ile bağlantısı değerlendirilmiştir. Tesisin çevre uyumu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikler bölümünde yer alan soruların toplam puanı 27'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 4'te görüldüğü gibidir.

Grafik 4: Tesisin Çevre Uyumu ve Çevresel Strateji İlişkisi

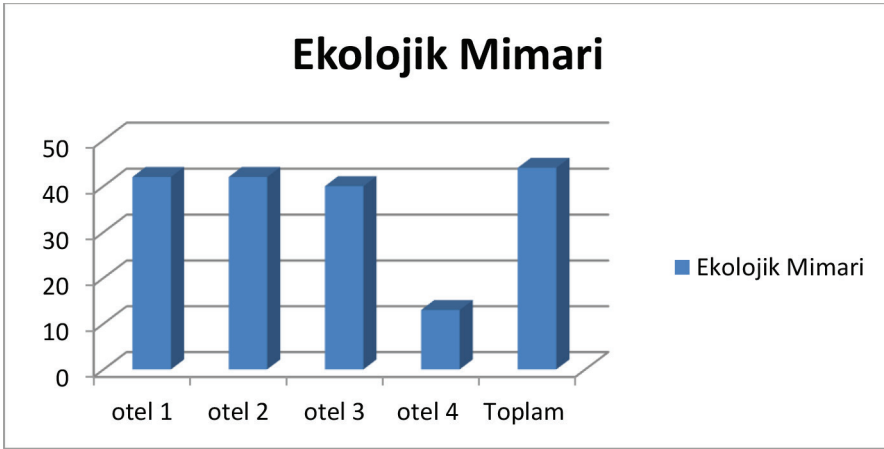
Grafik 4 Antalya ilinde bulunan dört otel işletmesinin, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinliklerini, peyzaj düzenlemelerini, tesisi oluşturan yapıların görsel olarak doğa ile uyumunu, tesisin çevrede bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik

katkılarını göstermektedir. Grafikte görüldüğü gibi 2. ve 3. otel tam puan alırken 1. ve 4. otel tesisin çevreye uyumu stratejisinde geri kalmıştır. Özellikle tesisin emsalinin yani toplam inşaat alanının toplam arsa alanına oranının 0,20 veya daha az olması ve tesisin çevrede bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunmasına yönelik etkinliklerin bulunmaması otelleri çevresel stratejiler bakımından düşük puan almaya yöneltmiştir. Bu noktada oteller çevresel stratejilerin yenilenmesi adına tekrar düzenleme yapabilirler. Bu durumunda maliyet yüksek olsa da uzun dönemli kar politikası göz önünde bulundurularak otellerin bu şartları değerlendirmesi gerekmektedir. Şu an bulunan doğal, kültürel değerlerin korunması adına hem işletme yönetimi hem de çalışanların bilinçlendirilmesi için eğitimler verilmeli ve koruma çalışmaları yapılmalıdır.

Ekolojik Mimari

Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri İçin Sınıflandırma Formunun beşinci bölümünde ise otellerin Ekolojik Mimarisi ve çevresel stratejileri karşılaştırılmıştır. Toplam puanı 44 olan bu bölümün elde edilen sonuçları Grafik 5'te görülmektedir.

Grafik 5: Ekolojik Mimari ve Çevresel Strateji İlişkisi

Grafik 5 Antalya ilinde bulunan dört otel işletmesinin mimari tasarımının özel (çevreye duyarlı) olmasına, tesisin inşaatının yapılacağı arazinin amenajman planının yaptırılmasına, inşaat sırasında çevreye zarar verilmemesi için önlemlerin alınmasına, tesisin inşasında kullanılan yapı elemanları ve malzemelerin çevreye duyarlı olanlarının seçilmesine ve yapılan çalışmaların belgelendirilmesine vb. yönelik puanlarını

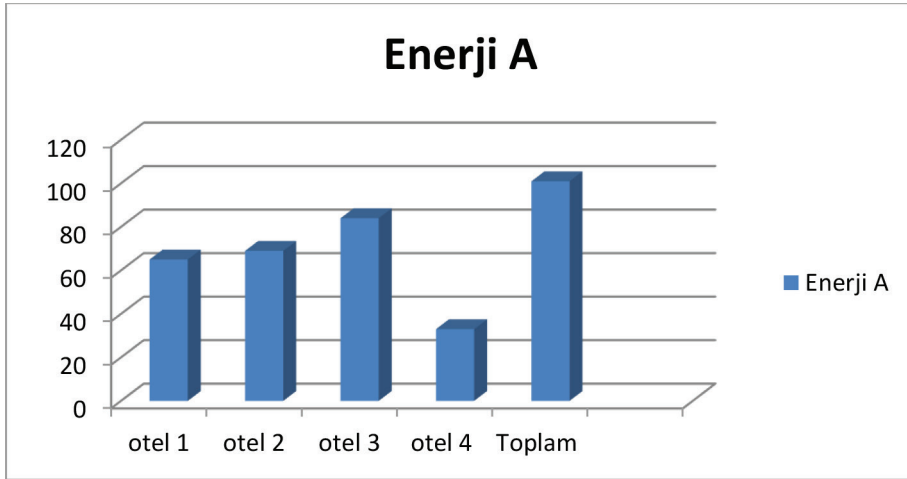
yansıtmaktadır. Grafikte görüldüğü üzere 1., 2. ve 3. otel ekolojik mimari açısından çevresel stratejilere önem verirken, 4. otel ekolojik mimari kriterinden oldukça az puan almıştır. Bu bağlamda 4. otel yaz mevsiminde ısının içeri girmesini engelleyecek, geçirgenliği kontrol eden ve kış mevsiminde ise ısı kaybını azaltan özel camlar yaptırarak veya ısı yalıtımını iklim şartlarına uygun, minimum enerji ile yeterli soğutma ve ısıtma imkânı sağlayacak şekle getirerek ve tesisin mimari yapısını, konumunu ve yapı elemanlarını doğal havalandırmayı sağlayacak biçimde yeniden düzenleyerek çevresel stratejilerini geliştirmelidir.

ENERJİ

Enerji A

Çalışmanın bu aşamasında enerji bölümünün birinci kısmı olan tesiste enerji verimliliği ve tasarrufuna yönelik önlem ve çalışmalar ve çevresel stratejiler ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 101'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 6'da görüldüğü gibidir.

Grafik 6.1: Tesiste Enerji Verimliliği ve Tasarrufuna Yönelik Önlem ve Çalışmalar ve Çevresel Strateji İlişkisi

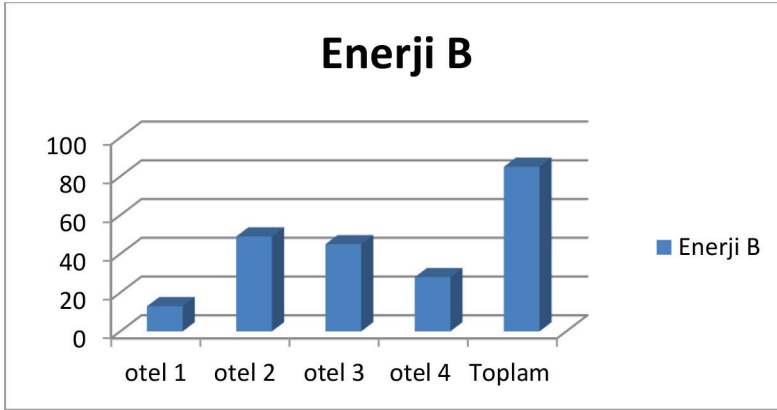
Grafik 6.1'de önemli ölçüde enerji tasarrufu sağlayacak frekans invertörü, ısı geri kazanım sistemi veya ısı pompası gibi yeni teknolojilerin kullanılmasına, enerji kullanımında hibrit sistem bulunmasına, kullanılan cihaz ve makinelerin (Isıtma kazanı (boiler), merkezi klima (Chiller vb), yüksek verimli ve az elektrik tüketen teknolojide olmasına ilişkin puanlar yer almaktadır. Bu bölümdeki toplam puan 101 olmasına rağmen dört yeşil yıldızlı otel de tam puan alamamıştır. Sadece 3. Otel de Trijenerasyon

sistemi kullanılırken diğer otellerde bu sistem bulunmamaktadır. Tesiste elektrik, ısıtma ve soğutma sağlanmasında yeni teknolojilerin kullanımını değerlendiren sorulardan birisi olan Kojenerasyon sistemi kullanımı ise henüz hiç bir otelde uygulanmamaktadır. Otellerde bu sistemin uygulamaya geçirilmesi maliyet açısından yüksek olsa da hem çevresel stratejilere uyum hem de geleceğe yönelik yatırımlar düşünüldüğünde bu durum avantaja dönüştürülebilir. Merkezi ısıtma sisteminin ihtiyaca uygun olarak kullanımı ve binanın bölümlere ayrılarak ısıtılması ile de enerji tasarrufu sağlanabilmektedir.

Enerji B

Çalışmanın bu aşamasında enerji bölümünün ikinci kısmı olan tesiste güneş, rüzgar, jeotermal, hidroelektrik, dalga enerjisi, biogaz vb. yenilenebilir enerji kaynağı kullanımının çevresel stratejiler ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 85'tir. Elde edilen sonuçlar Grafik 6.2'de görüldüğü gibidir.

Grafik 6.2: Tesiste Güneş, Rüzgar, Jeotermal, Hidroelektrik, Dalga Enerjisi, Biogaz vb. Yenilenebilir Enerji Kayn

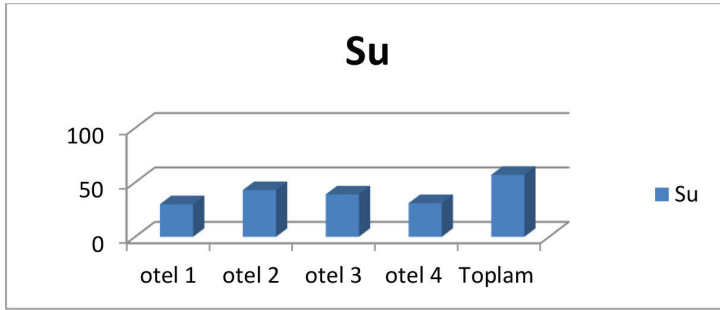
Grafik 6.2'de görüldüğü gibi Antalya ilinde bulunan dört otel işletmesi, güneş, rüzgar, jeotermal, hidro, dalga enerjisi, biogaz vb. yenilenebilir enerji kaynağı kullanımından oldukça düşük puan almıştır. Bu noktada tesislerin yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik sağlanması, ısıtma sisteminde kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması, soğutma sisteminde kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması (elektrik haricinde; deniz suyu, güneş vb.) ve temiz sıcak su ihtiyacının yenilenebilir enerji

kaynaklarından sağlanması (elektrik haricinde; güneş paneli, jeotermal vb.) gibi enerjinin çevreselliği ile ilgili yüzdeler dilimlerini arttırmaları gerekmektedir. Bu durumda otellerin çevresel stratejiler bakımından özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarına daha çok yatırım yapmaları gerekmektedir.

SU

Çalışmanın yedinci aşamasında su kullanımının çevresel stratejiler ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 57'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 7'de görüldüğü gibidir.

Grafik 7: Su ve Çevresel Strateji İlişkisi

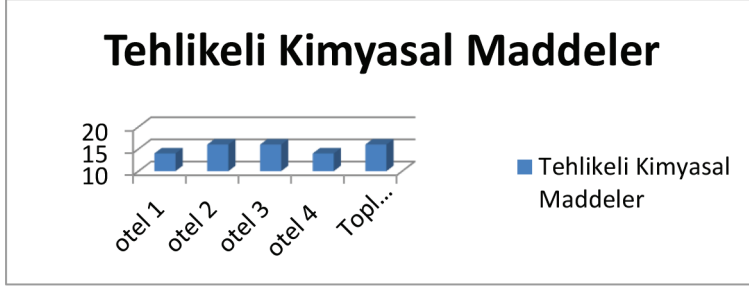

Grafik 7 atık suların iyileştirilmesine dair işletmenin merkezi arıtma sistemine bağlı olmasına veya işletmenin kendine ait atık su arıtma sisteminin bulunmasına, atık su planı için konaklama işletmelerinin, yerel idarelerin hazırladığı çevreye duyarlı atık su planına uymalarına, su tasarruflu çamaşır ve bulaşık makinelerinin (çevre etiketli) kullanılmasına, bahçe sulamasında, gereksiz su tüketimini engelleyen damlama, fiskiye vb. teknolojilerin kullanılmasına ilişkin puanları yansıtmaktadır. Bu bölümde elde edilen sonuçlar oldukça düşüktür. Su kullanımının öneminin günümüzde giderek artmasına rağmen yeşil yıldızlı oteller dahi bu konuda yeterli önlemleri almamaktadır. Yeni teknolojilerin gelişmesi ile birlikte su kullanımının yeniden değerlendirilmesi veya yağmur sularının ve arıtılmış atık suların temizlik ve içme haricinde (bahçe sulaması ve/veya tuvalet rezervuarlarında) kullanılması, deniz suyundan içme veya kullanma suyu elde edilmesi gibi çözümlere odaklanarak su tüketiminin sürdürülebilirliğini sağlamak hem oteller hem de çevre açısından daha faydalı olacaktır.

Tehlikeli Kimyasal Maddeler

Çalışmanın sekizinci aşamasında Tehlikeli Kimyasal Maddeler bölümünün çevresel stratejiler ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 16'dır. Elde edilen sonuçlar Grafik 8'de görüldüğü gibidir.

Grafik 8: Tehlikeli Kimyasal Maddeler ve Çevresel Strateji İlişkisi

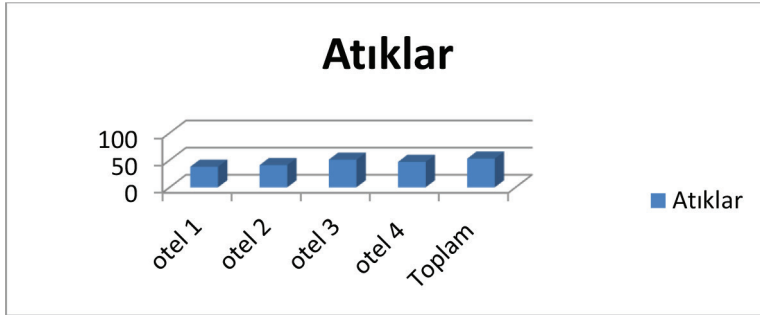

Grafik 8'de görüldüğü üzere 2. ve 3. otel tehlikeli kimyasal maddelerden tam puan almıştır. Bu bölümden düşük puan alan 1. ve 4. otel ise bu konuda stratejiler geliştirmeli ve organik tarım esaslarına uygun olarak düzenlemeler yapmalıdır.

Atıklar

Çalışmanın dokuzuncu aşamasında atıkların çevresel stratejiler ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 53'tür. Elde edilen sonuçlar Grafik 9'da görüldüğü gibidir.

Grafik 9: Atıklar ve Çevresel Strateji İlişkisi

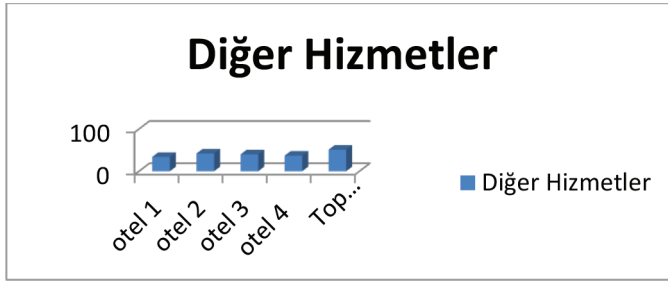
Grafik 9'da görüldüğü üzere atık bakımından işletmeler tam puan alamasa da atıkların değerlendirilmesine yönelik stratejiler planlayarak oldukça yüksek puan almışlardır. Atıkların personel tarafından çeşitlerine (plastik, kâğıt, cam vb.) ayrılması, artan sağlıklı günlük yiyeceklerin hayır kurumlarına (Bakım evleri, yurtlar, hayvan barınakları vb.)

verilmesi, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması, yağ ayrıştırıcılarının tutucularının kullanılması, kullanılan yağların toplanması, mevzuata uygun bir biçimde imhası veya değerlendirilmesi gibi kriterlere bu otellerde dikkate alınmaktadır. Ancak tek kullanımlık paketlerin (tereyağ, reçel, bal, peynir vb.) kahvaltı için kullanılmaması ve organik atıkların ayrılması ve değerlendirilmesi(kompost, biogaz vb.) konusundaki çalışmalar devam etmelidir.

Diğer Hizmetler

Çalışmanın onuncu aşamasında tesisteki diğer hizmetler ile çevresel stratejilerin bağlantısı değerlendirilmiştir. Bu bölümün toplam puanı 51'dir. Elde edilen sonuçlar Grafik 10'da görüldüğü gibidir.

Grafik 10: Diğer Hizmetler ve Çevresel Strateji İlişkisi

Grafik 10 yerleşim alanı büyük olan golf, tatil köyü vb. tesisler içerisindeki ulaşımın sera gazı vermeyen araçlarla sağlanmasına, tuvalet kâğıtlarının ve/veya ofis kâğıtlarının çevreye duyarlı tip kâğıtlardan kullanılmasına, tesisin orman içinde veya yanında olması durumunda yangın için gerekli önlemlerin alınmasına (Gözlem, alarm, ihbar, gerekli cihazlar teçhizat, personelin eğitimi, yerel idare ile işbirliği), ilişkin puanları yansıtmaktadır. Diğer hizmetler bakımından otellerin eksiklikleri arasında organik tarım metotlarıyla üretilen ürünlerin kullanılmaması ve herhangi yeni gelişen bir teknolojinin tesise uyarlanmaması bulunmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Turizmde geleceğe yönelik çevrenin korunması ve gelecek kuşakların da aynı çevre koşullarından yararlanma fırsatı elde etmeleri açısından çevresel stratejiler oldukça önemlidir. Bu çerçevede, turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması ve pazarlamanın gelişmesi için bazı faktörlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de turizmin pazarlamanın sürdürülebilirliğini sağlamak ve bu şartları

denetlemek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bazı ölçütler belirlenmiştir. Bu çalışmada da Antalya ilinde yer alan dört otelin bu kriterlere uyumunun çevresel stratejiler üzerindeki önemi ve ülkemizde geliştirilmesi ya da iyileştirilmesi gereken faktörler incelenmiştir.

Öncelikle incelenen dört otele uygulanan formun eğitim ve kimyasal tehlikeli atıklar bölümlerinden tüm oteller yüksek puan almışlardır. Bu sonuç, otel işletmeciliğinde ve pazarlamanın gelişiminde eğitimin önemine ve tüm personelin bilinçli bir biçimde çalışması gerekliliğine inandıklarının bir göstergesidir. İşletmecilerin önem verdikleri bir diğer bölüm ise kimyasal tehlikeli maddelerin kullanımı ile ilgilidir. İşletmeler hem çevresel stratejilere hem de insan sağlığını korumaya yönelik tehlikeli maddelerden kaçınılmaktadırlar. Tehlikeli madde kullanımı sadece çevresel stratejileri ilgilendirmediğinden oteller bu konuda çok daha hassas davranmaktadırlar.

Bunlara ek olarak otel işletmecilerinin değerlendirmesi ve dikkat etmesi gereken bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlardan ilki enerji tasarrufudur. Tesiste güneş, rüzgâr, jeotermal, hidroelektrik, dalga enerjisi, biogaz vb. yenilenebilir enerji kaynağı kullanımına, enerji verimliliği ve tasarrufuna yönelik önlem ve çalışmalar yeniden değerlendirilerek yapılmalıdır. Bu bölümden alınan düşük puanlar, otel işletmelerin çevresel stratejilerde enerjinin sürdürülebilirliği bakımından yeterince yatırım yapmadıklarını göstermektedir. Enerjinin yeniden kullanılması, yeni sistemlerin geliştirilmesi ve bu sistemin tüm otel işletmesinde kullanılması diğer çevresel stratejilere oranla daha maliyetlidir ve otellerin büyüklüğüne göre daha da maliyetli hale gelmektedir. Buna karşı otellerin çevresel strateji uygulamaları, maliyetlerin uzun dönemde giderek azalması sonucunda daha fazla kar elde edeceklerinin bir göstergesidir. Bu bakımdan hem oteller kazanç sağlayacak hem de turizmin sürdürülebilirliği bakımından çevreyi korumaya yönelik adımlar atılmış olunacaktır. İşletmelerin, turizmin gelişmesi ve rekabetin artması ile birlikte otellerinde kendilerini ayırt etmek adına farklılık yaratmaları önemlidir. Bu farklılıklardan kaçınılmaz olanı ise çevresel stratejilerin en iyi biçimde uygulanması ve otellerin bu konuda önemli yatırımlar yapmasıdır.

Yeşil yıldıza sahip olan dört otelin değerlendirildiği bu çalışmada işletmelerin çevresel açıdan geliştirmesi gereken faktörler değişik boyutları ile tartışılmıştır. Otellerde diğer çevresel faktörler tatmin edici olsa da çevresel açıdan yatırım maliyetlerinin yüksek oluşu ve kısa dönemde işletme karlılığını düşüren yatırımlara turizm işletmelerinin

daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm de çevresel stratejilerin uygulanması için ilk olarak otel sahiplerinin ve yöneticilerinin çevreyi koruma bilincinde olması ve uzun dönemli planlar yaparak kar elde etmeyi planlamaları önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Brundtland, G. H., & Hauff, V. (Eds.). (1987). *Unsere gemeinsame Zukunft*. Eggenkamp.
- Diñçer, İ. (1996). Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri-Model Çalışması, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Plânlamasına Ekolojik Yaklaşım. *Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu*, 342.
- Ehrlich, P. R. (2008). Key issues for attention from ecological economists. *Environment and Development Economics*, 13(01), 1-20.
- Erdogan, A., Gurses, M., & Sert, S. (2003). Isolation of moulds capable of producing mycotoxins from blue mouldy Tulum cheeses produced in Turkey. *International journal of food microbiology*, 85(1), 83-85
- Garrod, B., & Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism?. *Tourism management*, 19(3), 199-212.
- Güneş, G. (2011). Konaklama sektöründe çevre dostu yönetimin önemi.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Kışlalıoğlu, M., & Berkes, F. (1994). Ekoloji ve Çevre Bilimleri. *İkinci Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul*.
- Lim, C., & McAleer, M. (2005). Ecologically sustainable tourism management. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1431-1438.
- Sonnenfeld, D. A., & Mol, A. P. (2002). Globalization and the Transformation of Environmental Governance An Introduction. *American Behavioral Scientist*, 45(9), 1318-1339.
- Wilbanks, T. J. (1994). "Sustainable development" in geographic perspective. *Annals of the Association of American Geographers*, 84(4), 541-556.

OTEL İŞLETMELERİNDE ENERJİ YÖNETİMİ UYGULAMALARI: KEMER BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Ömer Alper GÜVENEN¹

Ahmet BAYTOK²

Ali AVAN³

Özcan ZORLU⁴

ÖZET

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilirlik kapsamında otel işletmelerinde gerçekleştirilen enerji yönetimi uygulamalarının düzeyini ve eksikliklerini ortaya koymaktır. Çalışma Antalya Kemer bölgesinde faaliyette bulunan otellerde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri otel yöneticileri ile yarı yapılandırılmış görüşme ve anket yöntemi ile elde edilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde, otel işletmelerindeki enerji yönetimi uygulamaları, ısı kaynağı ve ısı iletim ekipmanları, klima ve havalandırma ekipmanları, aydınlatma, yapı ve enerji yönetimi ile ilgili diğer unsurlar ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin enerji yönetimi ve tasarrufu konusuna önem vermekte, fakat yenilenebilir enerji konusunu göz ardı etmektedir. Buradan hareketle yenilenebilir enerji yönetimi uygulamaları otel işletmeleri için yetersiz olup ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Yönetimi, Sürdürülebilir Turizm, Antalya, Kemer, Turizm

1 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Fakültesi, alperguvenenn@gmail.com

2 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

3 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

4 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the degree of energy management applications and its' possible inadequacies being applied in hotel enterprises. Within this scope a research was conducted at hotel enterprises operating in Antalya-Kemer region. Data of the study was obtained by semi-structured interviews and questionnaire technique. During interviews, energy management applications, heating resources and heating conduction equipment, air-conditioning and aspiration, lighting systems, construction and other subjects related to energy management were discussed with hotel managers. Results of the study conclude that hotel enterprises give an importance on energy management and savings but they also overlook renewable energy. As a result of this, renewable energy management applications are still inadequate at hotel enterprises and those applications must improve.

Keywords: Energy Management, Renewable Energy, Sustainable Tourism

GİRİŞ

Artan küreselleşme ve sanayileşmenin bir sonucu olarak günümüzde çevre kirliliği, küresel ısınma, küresel kuraklık gibi ciddi çevresel sorunlarla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilir bir yaşam alanın sağlanması için çevresel sorunları azaltma yönünde birçok ülke ve bilim insanı tarafından çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Bu değişim sürecine paralel olarak, “sürdürülebilir gelişme” kavramı, endüstriyel strateji planlaması ve projelerde gittikçe artan bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sürdürülebilir gelişme kavramı, sadece finansal bakış açısından değil, aynı zamanda sınırlı kaynakların ve çevre kirlenmesi düzeylerindeki artış yönünden, enerjinin verimli kullanımı gibi, enerji tasarrufunu içine almaktadır (Contreras vd., 1997). Bunun sonucunda, enerjinin verimli kullanımını sağlayacak enerji yönetim sistemleri gündeme gelmektedir (Özbakır, 2006: 1). Nitekim enerji, kalkınma açısından önemli bir unsurdur ve tüm ülkelerde yaşam kalitesini artıran bir gereklilik olarak göze çarpmaktadır.

Enerjinin etkin ve verimli kullanımı kapsamında yenilenebilir enerji uygulamaları ve enerji verimliliği faaliyetlerinin yaygınlaşması aynı zamanda turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini önemli ölçüde azaltabilecek potansiyeller sunmaktadır. Enerji yönetimi uygulamaları eş zamanlı olarak çevresel değerlerin korunması, doğal kaynakların optimum seviyede kullanılması ve bütün enerji sistemlerinin sürdürülebilirlik

anlayışı ile değerlendirilmesi temeline dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında turizmin temel işletmelerinden olan oteller için enerji uygulamaları kritik önem arz etmektedir. Otellerde gerçekleştirilecek bu tür uygulama faaliyetleri makro anlamda ciddi faydalar sağlayabilecektir.

Otel işletmeleri yapacakları küçük verimlilik faaliyetleri ile ciddi oranda maliyetlerini azaltabilirken, bu süreçte en üst düzeydeki yöneticiden en alt düzeydeki personele kadar tüm kademelerdeki çalışanların bu konuda bilinçli olmasını gerektirmektedir. Diğer yandan, bu faaliyetler aynı zamanda disiplinli bir çalışmayı ve eğitimi beraberinde getirmektedir (Göktepe, 2011: 9).

Turizm sektöründe enerji, otel işletmelerin maliyetlerinin önemli bir bölümünün oluşturmakta ve işletmelerin kârlılığını büyük ölçüde etkilemektedir. Turizm sektöründe enerjinin elde edilmesi ve kullanımı, çevre ve yerel halk için rakamlar ile ifade edilemeyen bir çevresel maliyet oluşturmaktadır. Enerji gereksinimini temel olarak fosil yakıtlardan karşılayan turizm işletmeleri hava ve çevre kirliliğine, zehirli atıklara ve iklim değişikliğine yol açmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları, işletmeler ve bireyler turizmde yoğun ölçüde fosil yakıtların kullanımının çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin önüne geçebilmek için çabalarını enerji yönetimi uygulamaları ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım üzerine yoğunlaştırmaktadırlar (Perera, Hirsch ve Fries, 2003). Bu bağlamda çalışmada otel işletmelerinde enerji yönetimi uygulamalarının nasıl yürütülebileceği ve uygulama sonucunda el edilebilecek enerji tasarrufunun ne denli önemli olduğu açıklanmaktadır.

ENERJİ KAVRAMI ve ENERJİ YÖNETİMİ

İş yapabilme gücünü ifade eden enerji evrensel bir kavramdır. Enerji, üretim işlemlerinde kullanılması zorunlu bir girdi ve toplumların refah düzeylerinin yükseltilmesi için gerekli bir hizmet aracı olarak, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel taşlarından birisidir. Günümüz dünyasında teknolojik olarak tanımlanan ve küreselleşmeye de yardımcı olan pek çok şeyin üretiminde girdi olarak mevcut olan enerji, en çok elektrik ve ısı olarak tüketilmektedir. Enerji, üretimin en temel girdilerinden biri olmasının yanı sıra, insanın günlük hayatında da vazgeçilmez bir parçasıdır. Isınma, serinleme, televizyon seyretme, yemek gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında belli bir miktar enerji tüketilmektedir. Bu ihtiyaçların giderilmesi amaçlı satın almak durumunda olduğumuz araç gerecin üretiminde de enerji vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bununla birlikte, insanlığın en büyük gereksinimlerinden birisi (Akdağ, 2013:

15) olan enerjiden daha çok fayda sağlanması onun etkin yönetimine bağlıdır.

Akıllı mühendislik çözümleri uygulayarak enerjinin en verimli şekilde kullanımını ifade eden Enerji Yönetimi, ürün, hizmet, metrekare başına düşen enerji giderlerini azaltma ve aynı enerji ile daha çok üretim yapılmasını kapsamaktadır. Dünya nüfusunun sürekli artışına karşın enerji kaynaklarının giderek azalması ve artan çevre kirliliği günümüzde enerji yönetimini oldukça önemli kılmaktadır (CN Enerji).

Enerji yönetiminde birinci amaç mevcut işlem, birim ya da sistem genelinde sağlanabilecek değişiklikler ve alınabilecek önlemler ile kullanılmakta olan enerjiden tasarruf etmektir. Belli bir programa bağlı olmadan yapılan çalışmalardan basit önlemlerle işletmelerde %10'a varan oranlarda enerji tasarrufu sağlanabilmektedir. Geniş kapsamlı enerji yönetim programının uygulanması ile enerji tasarrufu çalışmalarına süreklilik kazandırıldığı gibi tasarruf oranı %25'e varabilmektedir. Ürün ve tasarım teçhizatından, üretimin taşınmasına, atıkların en aza indirilmesinden elden çıkarılmasına kadar pek çok husus enerji yönetimi kapsamında yer almaktadır. Enerji yönetiminde ikinci amaç; enerji ekonomisi ilkelerini göz önüne alarak enerji tüketen ekipmanlar ile maliyet yönetimi arasında ilişki kurmaktır. Enerji yönetim programının etkinliği üst yönetimin bu konudaki kararlılığı ve desteğine bağlıdır. Üst yönetim kademeleri, enerji ve enerji tasarrufu konusunda yönlendirici olmasa bile teşvik edici, denetleyici, zamanında ve doğru kararlar verici organ olduğundan işletmedeki enerji sorununun temel sorumlusu durumundadırlar (Bozkurt, 2008: 6).

OTEL İŞLETMELERİNDE ENERJİ YÖNETİMİ

Enerji tasarrufu ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımı; özellikle yenilenemeyen enerji kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı konusunda artan bilinç sayesinde konaklama sektöründe de oldukça güncel bir konu haline gelmiştir (Cooper, vd., 2008). Enerji, çok pahalı ve önemli bir kaynak olmakla beraber turizmde enerji yönetimi önemli bir problemdir (Mendes ve Santos, 2014: 95). Enerji tasarrufu sağlayan farklı teknolojiler gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir gelişmenin temel bileşeni haline gelmiştir. Otellerde havuz ısıtmada kullanılan yeni bir teknolojinin elektrik tüketimini %50 azalttığı tespit edilmiştir. Özellikle sıcak bölgelerdeki otellerde dışarıdaki hava sıcaklığına bağlı olarak elektrik tüketimi değişmektedir. Hong Kong'daki otellerde toplam elektrik tüketiminin %50'sinin havalandırma cihazlarına ait olduğu tespit

edilmiştir. Otel dışındaki hava sıcaklığı ve konaklayan kişi sayısı da elektrik tüketimini etkileyen değişkenlerdir (Emeksiz, 2007).

Gerek soğuk iklimlerde ısınma amaçlı, gerekse sıcak iklimlerde soğutma amaçlı enerji kullanımının azaltılması; sektöre ilişkin ekonomik kazançların artmasını sağlamaktadır. Diğer yandan ileri teknolojiye sahip güneş kontrol sistemleri, işletmelerde enerji tasarrufunda en uygun çözümleri getirmektedir. Bilgisayar sistemlerinin etkin kullanımı sayesinde ise; ısıtma, havalandırma, aydınlatma gibi konularda enerjinin daha etkin kontrolü mümkün olmaktadır. Bu sayede ayrıca kullanım söz konusu olmadığında; odalar, koridorlar veya tüm ünitenin otomatik olarak elektriğinin kapanmasına da olanak sağlanmaktadır (Cooper vd., 2008).

Enerji yönetiminin temel ilkesi otelin tükettiği enerji miktarını ve maliyetini azaltırken müşterilerin otelin konforu konusunda herhangi bir azalma hissetmelerini engellemektir. Oteller misafirler için üstün hizmet kalitesinden ödün vermeden, maliyet tasarrufu için enerji kullanımını azaltmaktadırlar. Enerji yönetimi maliyetleri aşağı çekip, maliyetlerin en alt düzeyde kalmasını sağlar. Ayrıca maliyet kontrolü otel işletmelerinde karlılık için bir anahtardır.

✓ Büyük otellerde bütün çevre yönetimi programlarından sorumlu bir müdür vardır. Bunun yanında enerjinin hesaplanması profesyonel bir enerji yönetim programının en önemli ilk adımıdır. Amaç bütün binanın harcayabileceği en uygun enerji miktarının belirlenmesidir. Göreli olarak bu çalışma otelin tamamı için kolaydır, fakat bölümlere göre ayrıntılı bir program yapılmak istendiğinde daha fazla yatırımın ve planlamanın yapılması gerektirmesidir. Otelin tamamına yönelik enerji tüketimi tarihi kayıtlardan, otel istatistiklerinden, teknik verilerden ve hava durumu verilerinden sağlanabilir. Oteller de enerji hesaplaması şunları içermelidir:

- ✓ 5 yıldan daha fazlası için enerji tüketimi ve harcama bilgisi
- ✓ Enerji tüketimini göstermek için gece, gündüz ve hafta sonu kullanılan enerji sıklığını gösteren bir sayaç
- ✓ Ömür süresi, güç yükleme ve çalışma kayıtları ile birlikte kullanım sıklığı verilerini gösteren enerji tüketim ekipmanlarının bir envanteri.
- ✓ Otelerde enerji uygulamaları: Binanın dizaynı, doğal havalandırma, gün ışığı, aydınlatma, elektrik ve kontrolü, yalıtım, HVAC (ısıtma, havalandırma, iklimlendirme), bina ısıtma – soğutma ve güç sistemleri başlıkları altında incelenebilir.

Binanın Dizaynı

Çeşitli ülkelerde enerji verimliliği alanında 1970'lerden beri uygulanan en önemli tedbirlerden biri bina kodları ve standartlarıdır. Bir yapının enerji gereksinimini tasarım ve malzeme yönüyle en aza indirmek için ekolojik mimarlık ön plana çıkmaktadır (Göktepe, 2011: 60).

Bina tasarımında çevre verilerine bağlı yöntemler kullanılırken, malzeme seçimi ve yapıya uygulanacak sistemlerle, yapıda gereksinim duyulan enerjinin üretimine katkı sağlanmış olacaktır (Aykal vd., 2009: 79). Binalar özellikle ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımını minimize edecek ve bu sistemlere olan ihtiyacı en aza indirecek veya tamamen ortadan kaldıracak şekilde inşa edilmelidirler (USAID, 2006: 10)

Gün Işığı (Doğal Aydınlatma)

Verimli bina aydınlatması, gün ışığından faydalanılarak sağlanır. Gün ışığı özellikle iç camlardan yararlanılarak elde edilebilir (Moskow, 2008: 6). Doğal ışığın, verimli aydınlatma ve kontrol sistemlerinin kullanılması, enerji kullanımının azalmasını sağlamaktadır. Büyük camların kullanılması binanın her yerine ışığın verimli bir şekilde yayılmasını sağlar. (Moskow, 2008: 28). Binaların dışında bulunan yüzeyler sayesinde bulutlu havalarda bile gün ışığının içeri girmesi sağlanabilir. Doğal ışığı yakalamak ve binaların içini aydınlatmak için kullanılan gün ışığı teknikleri yapay aydınlatma için gerekli olan enerji tüketiminin azalmasını sağlamaktadır (Jamayaha, 2007: 201).

Doğal Havalandırma

Doğal havalandırma uygulanması ve bakımı açısından en ucuz havalandırma biçimidir. Elektrik gücü kullanmaz, sessizdir. Pencereleer doğal havalandırmanın temel elemanlarıdır ve havalandırmayı gerçekleştiren temel kuvvetler rüzgâr gücü ve ısı kuvvetlerdir. Buna karşın, bu doğal güçler ortadan kalktığında doğal havalandırma durmaktadır. Bu nedenle bazı zamanlarda mekanik havalandırma kullanımı gerekmektedir. Ancak enerji tasarrufu, iç hava kalitesi ve son yıllarda öne çıkan sürdürülebilirlik kavramı, yeni sistemlerin ve çözümlerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu yeni yaklaşıma uygun yapılarda doğal havalandırma büyük önem taşımaktadır (Maviş, 2006: 55).

Aydınlatma

Aydınlatma enerji tüketimi açısından ele alınması gereken en önemli faktörlerden bir tanesidir. Otel içinde bazı alanlar 24 saat sürekli aydınlatmaya ihtiyaç duyarlar. Bu durumda verimli ve enerji tasarruflu aydınlatma sistemlerinin kullanılması elektrik maliyetlerini düşürebilir (ESCWA, 2009: 6).

Aydınlatmalardaki enerji tasarrufu, açıldıktan sonra oluşan voltaj değerini azaltmaya yöneliktir. Bu aydınlatmanın yarattığı gücü azaltmayı sağlar ancak bu aydınlatma seviyesinde azalmaya neden olabilir. Bu cihazlar yalnızca aydınlatmada manyetik veya balast (dengeleme) sistemi varsa kullanılabilir (Jamayaha, 2007: 200).

Yalıtım

Ülkemizde enerji tüketiminin % 34'ünün binalarda ve bunun % 85'i de ısıtmada kullanılmaktadır. Yapılardaki ısı kayıplarının azaltılması konutlardaki enerji tüketimini de azalacaktır (Çomaklı vd., 2005: 66). Türkiye gibi enerji üretim ve tüketim oranları arasında büyük fark olan ülkeler için enerjinin etkili bir biçimde kullanılması çok önemlidir. Türkiye'de kullanılan enerjinin %40 gibi büyük bir kısmı ısıtma enerjisi olarak kullanılmaktadır. Çünkü binalara uygulanan ısı yalıtımı yok denecek kadar azdır.

Isı yalıtımının binanın yapım aşamasındaki maliyeti, bina maliyetinin % 2'si ile 5'i arasındadır. İnşaat aşamasında ısı yalıtımı yapılmış bir binada; düşük kapasiteli kazan, klima, küçük radyatör ve tesisat kullanılacağı için yatırım ve işletme maliyeti de azalacaktır. Isı yalıtımı için yapacağınız harcamalar, sağlanan enerji tasarrufu ile 2-5 yıl içinde kendini geri öder. 2000 yılında yürürlüğe giren Isı Yalıtım Yönetmeliği ve TS 825 standardı verimlilik adına atılmış önemli adımlardandır. Düzenlemelerin yapılmasından sonra yeni yapılarda dahi yalıtım uygulamalarının % 20 seviyesinde uygulandığı gözlemlenmiştir (Tevem ve Enverder, 2010: 59).

HVAC (Isıtma, Havalandırma, İklimleme)

HVAC (Isıtma, Havalandırma ve İklimlendirme) sistemleri, taze hava, ısıtma, soğutma ihtiyacı ve nem kontrolünün hepsini veya birini sağlamak için yapılarda kullanılan ekipmanları, dağıtım ağlarını ve terminalleri ifade etmektedir. Enerji verimliliği yüksek bir HVAC sisteminin, istenilen amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan miktar kadar enerji tüketmesi gerekir.

Günümüzde, HVAC sistemlerinde tüketilen enerjinin yapının toplam enerji tüketimindeki payı, kullanım amacına bağlı olarak % 15 ila %60'ını bulmaktadır. Bu bağlamda, enerjinin ve hatta boşa giden enerjinin etkin ve verimli kullanımı büyük önem taşımaktadır (Öztürk vd., 2005: 71).

İçerideki hava kalitesi çalışanlardan müşterilere kapıdan giren herkesin sağlığını ve rahatını etkilemektedir. Hava geçirmez binalar ısı kaybını önleyerek enerji verimliliğini artırabilir, fakat yetersiz havalandırma ile taze olmayan hava içeride toplanır ve sağlık problemlerine neden olabilir. (TIAC, 2008: 90).

Soğutucular merkezi klima sistemlerindeki en büyük enerji tüketicileridir. Klima sistemlerin toplam elektrik tüketiminin yarıdan fazlası olduğu binalarda soğutucular dikkat çekmektedirler. Bu yüzden bu sistemlerin verimliliği bütün binanın enerji verimliliği binanın tüm enerji performansı içinde önemli yer tutar (Jamayaha, 2007: 27).

Bina Isıtma, Soğutma ve Güç Sistemleri

Suyun güneşle ısıtılması en yaygın kullanım şeklidir. Şartlara ve kullanılan sistemin özelliklerine bağlı olarak bir binanın ihtiyacı olan sıcak suyun çok büyük bir kısmı güneş enerjisi ile ısıtılabilir. Daha büyük sistemler ayrıca mekân ısıtmasında ihtiyaç duyulan enerjinin önemli bir kısmını karşılayabilir.

Güneş soğutucuları, buzdolaplarına ya da klimalara benzer bir şekilde, havanın içindeki nemi almak ve soğutmak için ısı enerjisi kullanabilir. Bu uygulama, güneşli sıcak havalarda soğutma sistemlerine olan ihtiyaç arttığından güneş enerjisinden yararlanmanın iyi bir yoludur. Güneş enerjisi ile soğutma başarılı bir şekilde kanıtlanmıştır ve gelecekte de büyük ölçüde kullanılması beklenmektedir (Teske vd., 2007: 74).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Enerjinin dünyada ve Türkiye'de önemli yere sahip olması ve kaynakların giderek azalması bu konuda gerekli önlemlerin alınmasını beraberinde getirmiştir. Bunun ilk aşaması olarak enerjinin daha verimli kullanılması amacıyla işletmelerde enerji yönetimi uygulamalarının giderek önem kazandığı görülmüştür. Turizmin en önemli parçalarından olan oteller ise bu sistemin en güçlü ayaklarından bir tanesidir. Nitekim oteller ciddi enerji harcayan binalardır ve enerji verimliliği uygulamaları hayat önem taşımaktadır (Göktepe, 2011: 103).

Bu çalışmanın amacı otel işletmelerinde sürdürülebilir turizm faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen enerji yönetimi uygulamalarının düzeyini ve eksikliklerini Antalya, Kemer bölgesindeki otel işletmeleri bağlamında ortaya koymaktır. Araştırma konusunun altyapısını oluşturan enerji yönetimi ile ilgili batı literatüründe yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte, ülkemizde ilgili alanda yapılmış genel çalışmalar bulunmaktadır.

Ayrıca sürdürülebilir turizmin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte bilinçlenen turizm müşterisi tatil seçimini, gittiği otel işletmesinin bu konuda ne kadar duyarlı olduğunu araştırarak yapmaya başlaması işletmelerin yeni arayışlara girmesine neden olmuştur. Bu açıdan en önemli uygulamalardan biri enerji yönetimi uygulamalarıdır. Oteller enerji verimliliği uygulamaları ile bir yandan orta ve uzun vadede maliyetlerini minimum seviyeye çekebilirken diğer yandan çevresel sosyal sorumluluk faaliyetlerini yerine getirmiş olurlar. Bu nedenle bu konunun araştırılması önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan veriler literatür taraması ve Kültür ve Turizm Bakanlığının Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi (Yeşil Yıldız) kriterlerindeki enerji bölümü dikkate alınarak oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formunun uygulanması ile elde edilmiştir. Bu amaçla, Antalya ilinin Kemer İlçesindeki kıyı otellerinde görevli insan kaynakları müdürleri (3) ve teknik servis müdürleri (2) ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kemer ilçesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli 186 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin 23 adedi tatil köyü, 44 adedi 5 yıldızlı, 31 adedi 4 yıldızlı, 27 adedi 3 yıldızlı, 21 adedi 2 yıldızlı, 2 adedi 1 yıldızlı, 2 adet apart otel ve 36 adedi de pansiyondur (Kemer Turizm Danışma Bürosu). Araştırmada kullanılan veriler için 3 otel işletmesi ile görüşülmüştür. Araştırmanın Nisan ayında yapılmış olmasından ve birçok otel işletmesinin tatil sezonunun kapalı olmasından dolayı ulaşılabilen 8 otelden yalnızca 3 otelden veriler temin edilebilmiştir. Verilerin temin edildiği oteller 5 yıldızlı olup sürdürülebilirlik turizm kapsamında çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

İşletmelerin enerji yönetimi amaçlı ne tür uygulamalar gerçekleştirdiklerini tespit amaçlı yapılan çalışmaya ait bulgular altı başlık altında sunulmuştur. Öncelikli olarak otel işletmelerinde enerji yönetimi uygulamaları ele alınmış olup, daha sonra ısı kaynağı ve ısı iletim ekipmanları, klima ve havalandırma ekipmanları, aydınlatma, yapı

ve diğerleri şeklinde enerji uygulamaları açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise otellerin yıllık enerji tüketim miktarları ve otel işletmelerinde konaklayan misafir sayıları verilerek enerji tüketimi ve konaklayan misafir sayısı arasındaki ilişki açıklanmıştır.

Otel İşletmelerinde Enerji Yönetimi Uygulamaları

İncelenen otel işletmelerinde enerji tasarrufu konusunda belli hedefler konularak, işletmeler için enerji yönetim standartları belirlenmiştir. Ayrıca otel genelinde enerji kullanımı kontrol edilerek, aylık enerji kullanım ölçümü yapıp kaydı tutulmakta olup, aylık ve yıllık bazlarda enerji kullanımına yönelik grafikler hazırlanıp yöneticiler ile paylaşılmaktadır. Enerji tasarrufu kapsamında ise otel genelinde enerji talebinde optimizasyon sağlanıp, kullanılan teçhizatın voltaj ayarlamaları yapılmıştır. Ayrıca, işletmelerde enerji tasarrufu ve enerji yönetimi uygulamaları hakkında otel personeline eğitimler verilmektedir. Yöneticiler, otel personeline enerji yönetimi ve tasarrufu konusunda eğitim verdiklerini, ancak eğitimlerin çok genel olduğunu ve bu nedenle personelin konuya duyarısız kaldığını ifade etmişlerdir.

Isı Kaynağı ve Isı İletim Ekipmanları

Araştırmaya destek veren otel işletmeleri için ısı dengesinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Otel işletmelerinin kıyı şeridinde bulunması ve coğrafi konumundan dolayı yaz aylarında güneş ışınlarını dik açı ile alması mekân sıcaklığını önemli ölçüde arttırmaktadır. Isının fazla olması, işletmedeki konaklayan misafirler açısından memnuniyetsizlik yaratacağından işletme yöneticileri bu yönde çeşitli girişimlerde bulduklarını ifade etmektedirler. Örneğin işletmelerde iç mekân ve dış mekân bağlantı noktalarının tümünde hava perdesi bulunmaktadır. Böylece içeride soğutulan hava ile dışarıdaki sıcak havanın kısmen de olsa karışması engellenmektedir. İşletmelerin genelinde güneş ısısının fazla içeri girmemesi ve içerideki ısının dışarı sızmasını önlemek için ısı izolasyonu yönetimi mevcuttur. Ayrıca otel işletmelerinde kullanılan su miktarları fazla olduğundan dolayı su ısının kontrolü de önemlidir. İncelenen işletmelerde kullanılan sıcak ve soğuk su için ısı kontrolü yapılmaktadır. Günümüzde ayrıca sürdürülebilirlik kapsamında yenilenebilir enerji adı altında trijenerasyon (Kojenerasyon sistemine soğutma sisteminin eklenmiş hali) ve kojenerasyon (tercihen ısı tüketimi olan yerlerde kullanılan ve aynı zamanda bölge ısıtma ağını yararlı ısıyla besleyebilen elektrik enerjisi ve ısı üretebilen modüler yapı bir sistemi) sistemleri de gündeme gelmiştir. Fakat incelenen otel

işletmelerinde her iki sistemden de faydalanmamaktadır.

Klima ve Havalandırma Ekipmanları

Otel işletmelerinde enerji yönetimi kapsamında kullanılan soğutma ve havalandırma sistemleri büyük önem arz etmektedir. Otellerdeki her misafir odasında klima bulunması, tüketilen enerjiye doğrudan ve oldukça büyük bir etkide bulunmaktadır. Bu nedenle kullanılan ekipmanların enerji yönetim planlarına uygun olmaları gerekmektedir. İşletmelerde ısıtma ve soğutma için termostatlı otomatik kontrol sistemleri kullanılarak, çalışma saatleri dışında havalandırma ve klimalar kapatılmaktadır. İşletmelerden birinde bölgesel soğutma ve havalandırma bulunurken, diğer işletmelerde otel genelinde soğutma ve havalandırma bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde kapalı garajlardaki havalandırma sistemleri ayrı tutulmamakla birlikte, havalandırma fanlarında invertör (devrelerdeki frekans ayarını düzenleyen cihaz) cihazları da kullanılmamaktadır. İşletmede kullanılan klima ve soğutucular yoğunmalı ve enerji tasarruflu olarak kullanılmaktadır.

Aydınlatma

İşletmelerin tümünde kullanılan aydınlatmalar enerji tasarrufuna uygun olup, tuvaletlerde hareket sensörlü aydınlatmalar kullanılmaktadır. Led aydınlatmaların diğer aydınlatmalara göre enerji konusunda daha tasarruflu olması nedeniyle acil çıkış lambalarında led ışıklandırma kullanılmaktadır. Ayrıca işletmelerde aydınlatma konusunda enerji tasarrufu sağlamak amacıyla gün ışığından yararlanılmaktadır.

Yapı ve Diğerleri

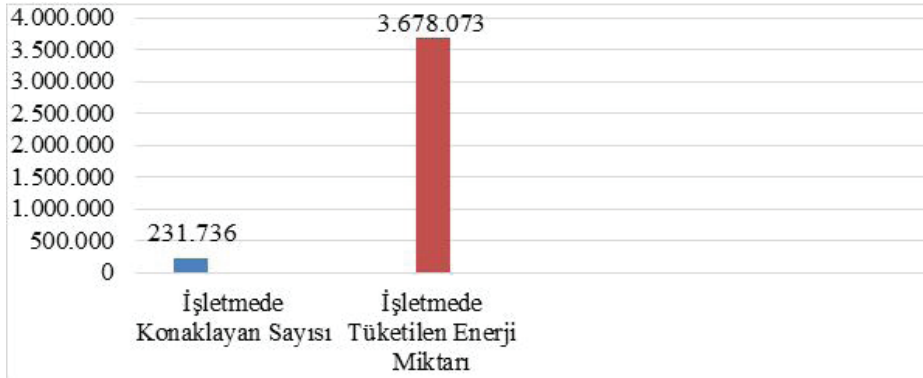
İşletmelerde içerideki soğuk havanın güneş ısısından etkilenmemesi amacıyla pencerelerde güneş ısısını azaltacak gölgelendirmeler kullanılmaktadır. Bununla birlikte işletmelerin bir tanesinde güneş ısısının içeri girmesini engellerken güneş ışığını engellemeyen cam kullanılmıştır. Ayrıca incelenen işletmelerden sadece birinde yaz aylarında içerideki havanın güneş ısısının etkisiyle ısınmasını engellemek amacıyla çatıda ısı engelleyici kaplama bulunmaktadır. İşletmelerden birinde otel genelinde kullanılan cihazlarda enerji tasarrufu amacıyla invertör cihazı bulunmaktadır. İşletmelerde odalardaki günlük temizlikler sonrası oda içerisindeki cihazlar kapalı konumda bırakılarak ve gece saatlerinde otelin kullanılmayan bölgelerindeki tüm cihazlar kapatılarak enerji tasarrufu sağlanmaktadır. Otel misafirlerinde enerji tasarrufu ve enerji yönetimi uygulamalarında farkındalık yaratmak için ise otel içerisinde posterler,

stickerlar ve afişler asılmıştır.

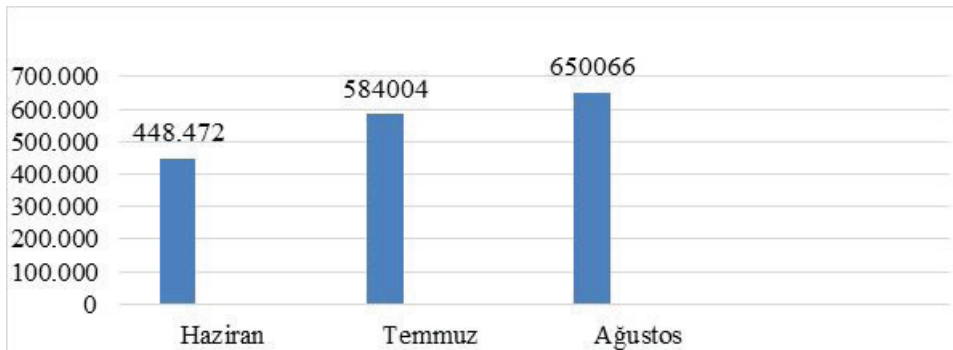
Yukarıdaki grafikte otel işletmesinin 8 aylık faaliyet dönemindeki işletmede konaklayan sayısı ve işletmede toplam tüketilen enerji miktarına ait veriler verilmiştir. Grafiğe göre 8 ay süre içerisinde otelde konaklayan kişi sayısı 231.736 iken otelde toplam tüketilen enerji miktarı 3.678.073 kwh'dir. 2011 yılında Türkiye Elektrik İşletmeleri A.Ş tarafından yapılan bir araştırmaya göre 2 çocuklu 4 kişilik bir ailenin yıllık ortalama enerji tüketim miktarı 3036 kwh olarak bulunmuştur. Yapılan bu araştırmadaki rakamlar ile 8 aylık bir süreç içerisinde bir oteldeki elektrik tüketim miktarlarını kıyaslandığında otel içerisindeki enerji tüketiminin devasa boyutta olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki grafiklerde ise bir otel işletmesinde yıllık bazda konaklayan kişi sayısı ve tüketilen enerji miktarı verilmiştir.

Grafik 1: A Otel İşletmesinde Yıllık Bazda Konaklayan Kişi Sayısı ve Tüketilen Enerji Miktarı

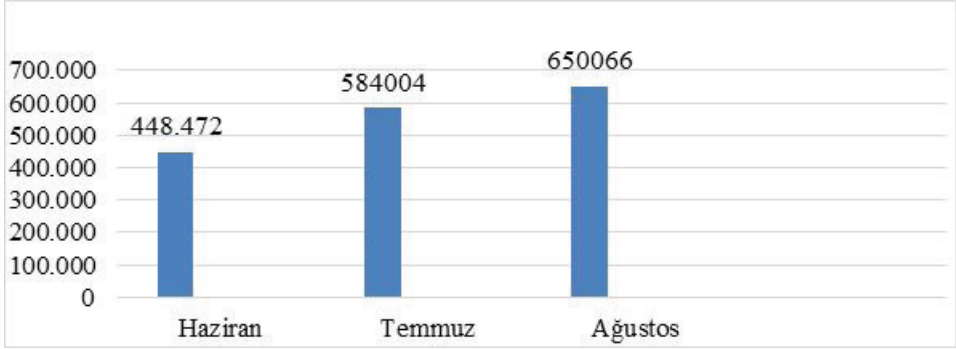

Grafik 2'de A otel işletmesinin yaz aylarındaki enerji tüketim verileri aylık bazda verilmiştir. Otel İşletmesinin aktif olduğu dönem içindeki enerji tüketim miktarı 3.678.73kwh'dir.

Grafikteki verilere göre otel işletmesindeki 8 aylık toplam enerji tüketim miktarının 1.682.542 kwh'lık kısmı, diğer bir ifade ile toplam tüketimin % 45,7'sine eşit olmaktadır. Bu durumun ana sebepleri ise hava sıcaklıklarının diğer mevsimlere göre daha fazla olması ve otelde konaklayan kişi sayısının diğer aylara göre daha fazla olması şeklinde yorumlanabilir.

Grafik 2: A Otel İşletmesinin Haziran, Temmuz, Ağustos Aylarındaki Enerji Tüketim Miktarları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyük yatırımlar gerektiren otel işletmeleri sundukları hizmet çeşitliliği, kesintisiz hizmet ve emek yoğun çalışmaya bağlı olarak enerji tüketiminin yoğun olduğu işletmelerdir.

Yüksek miktardaki enerji tüketiminin çevreye zarar vermesinin yanı sıra işletmelerin maddi yönden zarar etmelerine de neden olmaktadır. Oysaki otel işletmeleri söz konusu enerjinin büyük bölümünü yenilenebilir enerji sistemleri ile üretme olanağına sahiptirler. . Bu nedenle sürdürülebilir turizm bağlamında otel işletmelerinde enerji yönetimi uygulamaları ile enerjiden tasarruf etme veya yeşil enerji kapsamında alternatif enerji sistemlerini kullanma gerekliliği bir zorunluluktur. Ayrıca bu uygulamaları benimsemek otel işletmeleri için sürdürülebilirlik kapsamında sosyal sorumluluklardan birisidir. Çevreye duyarlı politikaları benimsemek sosyal sorumluluk projelerinin yanında otel işletmelerine marka prestiji kazandıracığı gibi bilinçli müşterilerin destinasyon tercihlerinde de öncelikli olma şansı kazandıracaktır. Ayrıca işletmelerin sosyal sorumluluk projelerinden dolayı, devlete ödemekle yükümlü oldukları vergi gibi mali yükleri de azalacaktır.

✓ Bu bilgiler ışığında Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli ve Kemer ilçesinde faaliyet gösteren 3 adet beş yıldızlı konaklama işletmesinde enerji yönetimi uygulamaları kapsamında elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir.

✓ Enerji yönetimi temel bir işletme politikası olarak görülmektedir. Atıkların aylık ve yıllık bazlarda grafiklerinin hazırlanıp kayıtlarının tutulması bunu göstermektedir.

✓ İşletmeler enerji yönetimi uygulamalarını kendi imkânları ve genel bilgiler doğrultusunda gerçekleştirmektedirler.

✓ Enerji yönetimi uygulamaları kapsamında dikkat edilen temel husus işletme genelinde enerji tasarrufunun sağlanmasıdır.

✓ Kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji olması konusunda işletmelerde herhangi bir çalışma görülmemektedir.

İşletmelerde işgörenler ve misafirlere yönelik enerji yönetimi uygulamaları hakkında bilinçlendirici gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Tüm bu sonuçlar kapsamında otel işletmelerinin genel olarak hazır enerji kullanımında işletme genelinde enerji yönetimi uygulamaları hakkında belli politikaları izledikleri görülmektedir. Fakat her ne kadar enerji tasarrufuna yönelik çalışmalar yapılsa da sürdürülebilir turizm kapsamında yenilenebilir enerji üzerinde yetersiz kaldıkları görülmektedir. Otel işletmeleri yapıları ve amaçları doğrultusunda büyük alanlara yapılmış olan yapılardır. Fakat böyle bir avantaj doğrultusunda güneş enerjisi, kojenerasyon veya trijenerasyon gibi yeşil enerji sistemlerinde faydalanmamaları otel işletmeleri açısından büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Ayrıca devlet tarafından sürdürülebilir turizm kapsamında yenilenebilir enerji daha fazla desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Tüm bu bilgiler ışığında enerji yönetimi uygulamaları sonucunda otel işletmelerinin sürdürülebilir turizm kapsamında ve maddi açılardan farklı kazanımlar elde edeceği kaçınılmaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, A. R. (2013). *Toplanma Amaçlı Binalar Özelinde Camilerde Enerji Yönetimi Ve Enerji Tasarrufu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Anabilim Dalı, Karabük
- Aykal, F. D., Gümüş, B., Özbudak-Akça, Y. B., (2009). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Yenilenebilir ve Etkin Enerji Kullanımının Yapılarda Uygulanması*, 5. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (YEKSEM 2009), Elektrik Mühendisleri Odası, 78-83
- Aytaç, A. ve Aksoy, U. T. (2006). *Enerji Tasarrufu İçin Dış Duvarlarda Optimum Yalıtım Kalınlığı ve Isıtma Maliyeti İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 21(4): 753-758.
- Bozkurt U. A. (2008). *Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İzmir
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. and Wanhill, S., (2008). *Tourism Principles and Practice, Fourth Edition*, Prentice Hall, England,
- Çomaklı, K., Bakırcı, K. Erdoğan, S., Şahin, B. (2005). Enerji, Çevre, Sağlık ve Güvenlik Açısından Yalıtım, Tesisat Mühendisliği Dergisi, 89, 65-70.
- Emeksiz, M. (2007). *Küçük Otel İşletmeleri Ve Çevre Yönetimi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(18), 141-156.
- ESCWA (2009). *Guidelines For Energy Efficiency in the Tourism Sector: Strategy, Design, Systems and Operations Approach*, United Nations Economic and Social Commission for Western Asia.
- Göktepe, S. (2011). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında İstanbul'daki 4 Ve 5 Yıldızlı Otellerde Enerji Verimliliği Uygulamaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul
- Jayamaha, L. (2007). *Energy-Efficient Building Systems: Green Strategies for Operation and Maintenance*, USA, McGraw-Hill Publication.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Kemer Turizm Danışma Bürosu, 12.04.2016 tarihinde http://www.kemer.gov.tr/default_B0.aspx?content=1001 sitesinden erişilmiştir.
- Maviş, F. (2006). *Otel Mühendisliği: Enerji ve Su Kullanımına Yönelik Bir Araştırma*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Mendes, J. and Santos, I. (2014). *Energy Management In Four And Five Star Hotels In Algarve (Portugal)*, TURIZAM, 18(3), 95-115.
- Moskow, K. (2008). *Sustainable Facilities: Green Design, Construction, and Operations*, USA, McGraw-Hill Publication.
- Özbakır, P. (2006). *Enerji Yönetimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Elektrik Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul
- Öztürk, H. K., Atalay, Ö., Yılcı, A. (2005). *Yapılarda Kullanılan HVAC Sistemlerinde Kontrol ve Enerji Verimliliği*, Tesisat Mühendisliği Dergisi, 90, 69-76.
- Perera, O. H., Fries, P. (2003). *Switched On: Renewable Energy Opportunities in the Tourism Industry*,

Retrieved from <http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/energy> on January 1th, 2007.

Teske, S., Zervos, A., Schäfer, . (2007). *Enerji (D)Erimi: Sürdürülebilir Bir Dünya İçin Enerji Yol Haritası*, Greenpeace ve EREC (Avrupa Yenilenebilir Enerji Konseyi), Ed: Crispin Aubrey

TEVEM, ENVERDER (2010). *Türkiye Enerji ve Enerji Verimliliği Çalışmaları Raporu: "Yeşil Ekonomiye Geçiş"* Temmuz – 2010, Enerji Verimliliği Derneği (ENVERDER), Türkiye Enerji Verimliliği Meclisi (TEVEM), Iconomy Vezir Consultancy.

TIAC (2008). *Green Your Business: Toolkit for Tourism Operators* Tourism Industry Association of Canada, Canadian Tourism Commission and Parks Canada, Concept, Development.

USAID (2006). *Energy and Sustainable Tourism: Energy Supply and Use in Offgrid Ecotourism Facilities*, Washington, U.S. Agency for International Development.

Yılmaz, B. S., Seyhan, G. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel*, İşletme Fakültesi Dergisi, 11(1), 51-74.

EKOLOJİK TURİZM ALANI DADIA'NIN EKOLOJİK TASARIM AÇISINDAN İYİLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER (YUNANİSTAN)

Gildis TACHİR¹

Pınar KISA OVALI²

ÖZET

Yerel nüfus için istihdam olanakları sağlayan turizm, aynı zamanda bölgenin ekonomik kalkınması için temel oluşum olarak kabul edilir. Bu oluşumun temelinde kaynakların korunması ve geliştirilmesi bulunmaktadır. Turistik bölgelerde korunan alanların iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yollarından biri de ekolojik turizmdir.

Bu çalışmada Yunanistan'ın önemli ekolojik turizm alanlarından biri olan Dadia'nın ekolojik tasarım açısından iyileştirilip, geliştirilmesi için öneriler sunulmaktadır. Bu anlamda ekolojik tasarım ve ekolojik turizme ilişkin kabuller anlatılarak, Dadia'da bulunan ekolojik turizm merkezinin mevcut durum analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda, alandaki temel sorunlar tespit edilerek, alanın ekolojik kabuller çerçevesinde iyileştirilmesine yönelik; engelli ulaşım sorunu, motorlu taşıt kullanımına bağlı kirliliğin azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin öneriler getirilmektedir.

Anahtar Kelime: Eko-turizm, Eko-tasarım, Dadia Ekolojik Turizm Alanı

1 Öğr. Gör. Gildis Tachir, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Edirne-E-Posta: gildistahir@trakya.edu.tr

2 Yrd. Doç.Dr.

ABSTRACT

Tourism is providing employment opportunities for the local population, also adopted as the basis for the formation of the economic development of the region. It is situated in the protection and development of resources on the basis of the formation. Improvement of protected areas in the tourist areas, ecotourism is one of the ways to ensure the development and sustainability.

In this study, one of the major ecological tourism areas Dadia of Greece which refined in terms of ecological design, suggestions are offered for development. In this sense, ecological design and ecological tourism related assumptions explaining and the current situation of ecological tourism center in Dadia analyzing. According to the results, the main problems were identified in the field, to improve the ecological assumptions in the context of the area; the recommendations are made on disabled access problem, use of renewable energy sources and reduction of pollution due to the use of motor vehicles.

Keywords: Ecological Tourism, Ecological Design, Dadia Ecological Tourism Area

GİRİŞ

Ekolojik turizm günümüzde dünyanın en büyük endüstrisinin en hızlı büyüyen koludur ve 50 yıldan fazla süredir en hızlı büyüyen endüstrilerden biridir (Sinclair,2005:1) Ekolojik turizm çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözeten, doğal alanlara karşı duyarlı bir seyahattir. Ekolojik turizmin çevre koruma, ekolojik yapılaşma, turist ve yöre halkı memnuniyeti, ekonomik gelirin adaletli dağılımı, işletmede yerellik ve geri dönüşüm konularını kapsayan makro ölçekli hedefleri bulunmaktadır (Kısa Ovalı ve Tachir,2015:1). Ekolojik turizm alanlarının kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında, bu bölgelerdeki arazi kullanım ve altyapı kararlarının, yerel ve merkezi yönetimler tarafından ekolojik hassasiyetler dikkate alınarak verilmesi gereklidir. Bu kararlarda, turizmin en önemli görevinin, daha fazla gelir elde etmekten ziyade, doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunarak kullanılması anlayışı etkin olmalıdır.

Ekolojik turizmin düşünsel, eylemsel ve mekânsal beklentilerini karşılayabilecek en iyi tasarım konsepti; çevre sistemleri koruma anlayışı, insana yaraşır yerleşimler tasarlama kabulü, kaynakları ve enerjiyi akılcı kullanma hedeflerinden dolayı ekolojik mimarlık olmaktadır. Ekolojik mimarlık ekolojik sistemlere uyum sağlayabilecek, kaynak ve

yenilenebilir enerji kullanılmayı hedefleyen, çevreye karşı duyarlı, doğal kaynakları gelecek nesillere bozulmadan aktarmayı amaçlayan, insanlığa saygılı yapılaşmayı hedefleyen yaklaşımların tümü olarak adlandırılabilir (Kısa Ovalı,2006:258-259) .Ekolojik turizm alanlarında, çevreyi kullanma ve planlamada çevreye duyarlı-enerji etkin yapılaşma ölçütlerinin esas alınması beklenmektedir.

Yunanistan'ın Dadia ormanları; doğal oluşumlarla şekillenen eşsiz doğası, ekosistem zincirinde doğal bir yuvadır. Bu yapısıyla Dadia, günümüzde kuş gözlem ve doğa yürüyüşü gerçekleştirilen, doğal çevre yönelimli nitelikli bir ekolojik turizm alanıdır. Ekolojik turizm alanı Dadia'nın doğal kaynaklarının sürdürülebilirliği, alanın ekolojik tasarım açısından iyileştirilmesi ve geliştirilmesi noktasında hayati önem taşımaktadır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Ekolojik turizm doğa temelli bir turizm türüdür. Bu anlamda alanın fiziksel ve sosyo-kültürel çevre potansiyelleri ekolojik turizm eylem çeşitliğini belirlemektedir. Eylem çeşitliğinin sürdürülebilirliği, çevreye karşı duyarlı, insana yaraşır çevre planlama ve yapılaşma ile mümkündür. Çalışmada Dadia'da var olan turistik eylem çeşitliliği incelenerek, bunlarla ilişkili temel sorunlar saptanmakta ve alanın iyileştirilmesine \ geliştirilmesine yönelik önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada Dadia ekolojik turizm alanının mevcut durum analizi; yerinde gözlem, fotoğraflama ve bire bir görüşme yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın kuramsal alt yapısı ekolojik tasarım kavram açılımlarına ve yapılaşma ölçütlerini dayanmaktadır. Çevreye duyarlı-enerji etkin tasarımlar kapsamında alanda engelli ulaşım sorununa yönelik parkur gelişimleri ve yaya hattı, motorlu taşıt kullanımına yönelik zararlı gazların salınımının azaltılması, ses gürültüsü ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım eksikliğine yönelik öneriler getirilmektedir. Ekolojik kabuller çerçevesinde getirilen önerilerin alanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ekolojik Tasarımın Kavramsal Açılımı

Alman zoolog Ernst Haeckel "Ekoloji" terimini: "organizmanın çevre ile ilişkilerini inceleyen kapsamlı bir bilim dalı" olarak tanımlamıştır (Frodin,2001,72). "Ekoloji " çok kapsamlı bir terim olarak farklı disiplinler arası alanlarda önem kazanmış ve "çevre dostu" anlamında kullanılmaya başlamıştır. "Ekolojik" sözcüğü doğanın ekosistem döngüsünün

sürekliliğini nitelendirmenin yanı sıra, hızlı gelişimi ile bugün, doğal kaynak potansiyellerinin değerlendirilmesi, doğal yaşam alanlarının korunumu, sürdürülebilirliği ve sürdürülebilir kent gelişimi gibi konularla doğrudan ilgili bir alan haline gelmiştir (Özkeresteci,2007).Bu anlamsal dönüşüm içinde “Ekolojik mimarlık”, çevresiyle sağlıklı ve uyumlu ilişkiler kurabilen bir mimarlık ulaşmıştır (Kavas,2009,52). Konuya ilişkin yapılan literatür çalışmasında; mimarlık, kentsel planlama ve peyzaj mimarlığı vb. alanları kapsayan akademik yayınlarda, “Ekolojik mimarının” çevresel problemleri çözmeye yönelik yeni bir mimari paradigmayı temsil ettiği belirtilmiştir (Mchang,1969\Yeang,1995\Van der Ryn ve Cowans,1996\Jones1998\ Roaf 2003\ Yeang 2012).

Ekolojik mimarlık; çevreyi biyolojik, kültürel ve psikolojik boyutlarıyla bir bütün olarak ele alan, binanın tasarımından yıkımına dek yapının tüm girdi ve çıktılarının ekolojik sistemle uyum sağlayabilen, mevcut malzeme ve enerjileri dönüştürerek kullanmayı hedefleyen, çevreye zararsız atık madde oluşumuna öncelik tanıyarak, doğal kaynakları gelecek nesillere bozulmadan aktarmayı amaçlayan, insanlığa saygılı mimari oluşumu hedefleyen yaklaşımların tümü olarak tanımlanabilir (Kısa Ovalı, 2009:19).

- ✓ Ekolojik mimarlığın genel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Tönük, 2001,12) ;
 - ✓ İnsancıl, aile ve toplum yaşamına yönelik sağlıklı barınma ve çalışma alanları oluşturmak,
 - ✓ Doğal kaynaklara zarar vermeden sürekliliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak,
 - ✓ Çok disiplinli ekolojik çalışmalar oluşturmak,
 - ✓ Atıl yapı stokunu değerlendirmek,
 - ✓ Binanın yapımı, kullanımını ve yıkımı sırasındaki enerji ve kaynak tüketimini azaltmak,
 - ✓ Mimari organizasyonla binanın harcadığı enerjileri azaltarak, kendi enerjisini üretebilen binalar tasarlamak,
 - ✓ Tükenmeyen temiz enerji kaynaklarını yapıya adapte etmek,
 - ✓ Arazi ve enerji tasarrufu için bitişik nizam oluşumlara öncelik tanımak,
 - ✓ Atıkları ayrıştırmak ve dönüştürerek kullanmak
 - ✓ İleri teknoloji içerikli akıllı binaların tasarımlarını geliştirmek
- Ekolojik kabullerle şekillenen ekolojik tasarım yukarıda belirtilen

ilkelerin uygulama aşamasına indirgenmesinde önemli bir araçtır. Ekolojik tasarım; çevresel-iklimsel-kültürel verilerin dikkate alındığı, konsept, tasarım, planlama, uygulama, şantiye, yapım, kullanım, yıkım, sıhhileştirme ve yenileme aşamalarını kapsayan bir süreçtir. Bu kapsamda ekolojik tasarım üç temel bakış içinde değerlendirilmektedir (Tönük,2001:3);

- ✓ Eski yapıları yeniden işlevlendirme
- ✓ Çevreye duyarlı-enerji etkin tasarımlar

Teknolojiyi kullanan akıllı binalar

Sınırlılıklar bakımından çalışmada, eski yapıları yeniden işlevlendirme ve teknolojiyi kullanan akıllı binalara konularına değinilmemektedir. Çevreye duyarlı-enerji etkin tasarımlar kapsamında, ekolojik ilkelere dayalı tasarım ölçütlerinin planlamaya aktarılmasında izlenecek yöntemler ortaya konulmaktadır.

Çevreye duyarlı-enerji etkin tasarımlar

Tüm canlıların uyumla bir arada yaşaması gerekliliği ilkesinden hareketle, çevreye duyarlı- enerji etkin bina tasarımı topografya, iklim, çevre ve kültür gibi fiziksel çevre verileri ile insan biyolojisi ve psikolojisi kapsamında şekillenen bina konumu, bina formu, bina kabuğu, mekân organizasyonu, malzeme seçimi ve tükenmeyen temiz enerji kaynaklarının kullanımı ölçütlerini kapsamaktadır. Çevreye duyarlı-enerji etkin ekolojik tasarım ölçütlerini Kısa Ovalı(2006:260)tarafından; topografya ve yeşil dokuya uyum, enerji korunumu ve \temiz enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin ölçütler kapsamında, üç temel başlık içinde değerlendirilmiştir (Tablo 1).Tablo 2'de ekolojik tasarımın temel yaklaşımları ile ölçütler arasındaki anlamsal ilişki görülmektedir.

Bu doğrultuda yapılan planlama ve uygulamalarda “çevre” ana karar ölçütü olmuştur. Çevre sorunlarının aşılmasında ekolojik ilkelerin esas alındığı tasarım ve uygulamaların gerçekleşmesi gerekli olmaktadır, Ekolojik ilkelerin uygulamasında dikkat edilecek esas noktalar şunlardır (Tönük,2001:s.44-50);

Tablo 1. Çevreye Duyarlı–Enerji Etkin Tasarım Ölçütleri (Kısa Ovalı,2006:260)

1. Topografya ve Yeşil Dokuya Uyum Amaçlı Ölçütler	
1.1. Topografyaya Uyum <ul style="list-style-type: none"> • Mevcut topografik ve iklimsel yapıya uygun tasarım yapmak • Arazi yapısını bozacak hafriyat veya dolgu yapmamak • Ekolojik hassasiyeti olan alanlarda yer seçiminde akılcı davranmak 	1.2. Yeşil Dokunu Korunması <ul style="list-style-type: none"> • Atıl yapıları değerlendirmek yoluyla daha az yapılaşmak ve yeşil alan miktarını çoğaltmak • Tek katlı bina yerleşmeleri yerine en az 2 katlı yapılaşmak
2. Enerji Korunumuna İlişkin Ölçütler (Edilgen Yöntem)	
2.1. Binanın Yönlendirilmesi <ul style="list-style-type: none"> • Güneşten ısı ve ışık kazanımını kışın en yüksek, yazın ise en düşük düzeyde tutmak (doğu-batı ekseninde yerleşim) • Doğal havalandırmanın sağlanması için hâkim rüzgâr etkisinden yararlanmak (serinletici etki) 	2.4. Bina Aralıkları <ul style="list-style-type: none"> • Binaları birbirinin güneşini ve rüzgârını engellemeyecek şekilde konumlandırmak, • Gölgede kalan binaların gölgenme sürelerine, gölge derinliğine ve rüzgâr etkisine bağlı olarak yüzeylere gerekli yalıtımı yapmak,
2.2. Bina Formu <ul style="list-style-type: none"> • Isı kayıp oranı katı geometrilere oranla daha düşük eğrilikli geometriler kullanmak • Bina hacmini arttırarak yüzey alanı ve buna bağlı dış yüzeylerin soğuma alanını azaltmak ve daha az ısı kaybetmek • Isı kayıplarını azaltmak için bitişik nizam yapılaşmak. • Isı kazanımı için güney cephelerde saydam yüzey, kış bahçesi, güneş duvarı trombe duvarı veya camlı ek bina tasarlamak 	2.5. Mekân Organizasyonu <ul style="list-style-type: none"> • Isı gereksinimi yüksek mekânları kuzey-güney konumlu, güney ve batı yönelimli yerleştirmek, • Isı gereksinimi düşük mekânları kuzeye yönlendirmek, • Isı gereksinimi yakın veya aynı olan hacimleri üst üste getirmek. • Katı atık ayrışımın yapılabileceği mekânlar tasarlamak
2.3. Bina Kabuğu <ul style="list-style-type: none"> • Binaların güney cephelerinde şeffaf, kuzey cephelerinde masif oluşumlara ağırlık vermek, • Bina kabuğunda açılacak boşlukların yüzey alanını %40 ile sınırlandırmak, • Bina içinde oluşan kirli havanın doğal havalandırma yaratılarak dışarı atılmasını sağlayacak, baca veya baca görevi görececek alanlar tasarlamak, • Çatıları yeşillendirerek toprak katmanını yalıtım malzemesi olarak kullanmak, soğuk iklimlerde iç mekân sıcaklığını depolama, sıcak iklimlerde serinletici etki oluşturmak 	2.6. Malzeme Seçimi Ve Sıhhi Tesisat <ul style="list-style-type: none"> • Düşük maliyetli, dayanıklı, çevre sistemlerine en az zararı verecek, doğada ayrışabilir niteliklere sahip, kullanıcı sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmayan, bünyesindeki zararlı kimyasal oranı düşük, geri dönüştürülebilir nitelikleri fazla, üretiminde az enerji harcanan ekolojik malzemeleri seçmek • Çatıdan akan suyu toplamaya–depolamaya yarayacak mekânlar tasarlamak, • Katı-sıvı atıkların ayrıştırılmasına olanak sağlayacak tesisatlar düzenlemek

3. Tüklenmeyen\Temiz Enerji Kaynaklarından Güneşin Kullanımına İlişkin Ölçütler (Etken Yöntem)	
<p>3.1.Güneş Kolektörleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tasarım aşamasında yapı bileşeni olarak ele alınmalı (görsel kirlilik yaratmaması için), • Binanın sıcak su gereksinimini karşılar • İlk yatırım maliyetinin ucuzluğu yaygın kullanım imkânı sağlar. 	<p>3.2. Güneş Pilleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tasarım aşamasında yapı bileşeni olarak ele alınmalı (görsel kirlilik yaratmaması için), • Binanın elektrik gereksinimini karşılar. • İlk yatırım maliyeti pahalıdır, çatıda veya yatay-düşey yüzey olarak kullanım çeşitliliği sağlar.

✓ Tasarımın uygulanmasında çevre ve enerji konuları akılcı kullanılmalıdır.

✓ Enerji ve yenilenebilir enerji kaynakları minimum düzeyde kullanılacak şekilde ele alınmalı

✓ Doğal çevre sistemleri akılcı kullanılmalı

✓ Zararlı atıkların toprak ve su havzalarını (çevre) kirletebilmesini minimuma indirmek

✓ Bölgedeki bitki ve hayvan potansiyellerini koruyarak sürekliliğini sağlamak

✓ Tasarımın uygulanmasında doğal çevreye mümkün olduğunca zarar vermemek

Kaynakların tüketmeden ve kirletmeden tutumlu bir şekilde kullanmak ekolojik tasarımın temel koşuludur. Bu anlamada global ölçekli çevre sorunlarına karşı gelişen ekolojik turizm; ekolojik sistemi oluşturan kaynakları ve bunlar arasındaki dengeleri korumaya yönelik, doğa-insan-çevre ve turizm faaliyetleri arasındaki kullanıma bağlı etkileşimleri yararlı kılmayı amaçlayan, devinimsel etkileri en az da tutmaya çalışan, ılımlı şekilde ekonomik gelişmeyi destekleyen, yerel girişimci ağırlıklı, çevreye, kültürel-sosyal yapıya duyarlı, uzun vadede kademeli olarak gerçekleştirilebilecek, küçük ölçekli bir turizm türü olarak nitelenmektedir (Kısa Ovalı,2006:257). Bu noktada ekolojik turizm alanları için ekolojik yapılaşma ölçütleri sürdürülebilirliğin tüm boyutları içinde oluşturulmalıdır.

Tablo2. Eko-Tasarım Temel Yaklaşımlar ile Eko-Tasarım Ölçütleri İlişkisi

Ekolojik Tasarımın Temel Yaklaşımları	Ekolojik Tasarım Ölçütleri
Çevre Sistemleri Koruma Anlayışı	Topografya ve yeşil dokuya uyum amaçlı ölçütler
İnsana Yaraşır Yerleşimler Tasarlama Kabulü	Enerji korunumuna ilişkin ölçütler(Edilgen Yöntem)
Kaynakları ve Enerjiyi Akılcı Kullanma	Tükemeyen temiz enerji kaynaklarından güneş kullanımına ilişkin ölçütler (Etken Yöntem)

Dadia Ekoturizm Alanı Mevcut Durum Analizi

Yunanistan'ın kuzey-doğu kesiminde, doğu Makedonya ve Trakya bölgesinde, Evros vilayetinde yer alan Dadia ormanları, doğal ekosistem döngüsünün yaşandığı önemli ekolojik bir alandır ve 1980 yılından beri, INCN \ WWF işbirliği ile Milli Park olarak korunmaktadır. Dadia ormanlarının toplam sit alanı 42.460 hektardır. Ormanların 7.290 hektarlık çekirdek bölgesi tüm kullanımların yasak olduğu birinci sınıf korunan "Mutlak Doğa Rezervi / vahşi Alanı" tanımıdadır (IUCN, 1994-www.gnto.gr-erişim tarihi: 08.08.2016), (Şekil 1-2).

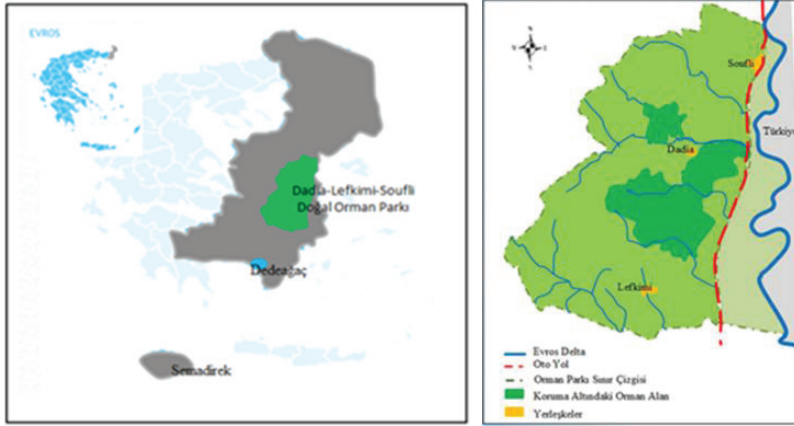
Şekil1. Yunanistan'da Dadia Ormanlarının Konumu (^a www.greecemap.com, 2016, Derleyen: Tachir, 2016 Dadia ekolojik turizm müzesi arşiv,2016) .

Dadia ormanları Avrupa ve Asya'nın kavşağında, birçok kuş türünün doğu göç güzergâhı yakınında bulunmaktadır. Ormanlar Asya ve Avrupa flora ve faunasına ait birçok kuş türüne sığınak olmaktadır. Avrupa'daki 38 yırtıcı kuştan 36'sının görüldüğü ender bulunan birkaç sığınaktan biridir. Bu yırtıcı kuşlardan bazıları göç sırasında Dadia ormanlarından geçerler, bazıları ise ormanda kışı geçirirler. Ormanlarda yaklaşık 20 çeşit yuva bulunmaktadır. Dadia ormanları Avrupa akbabalarının dört türünden üçünü; Kara Akbaba, Mısır Akbaba ve Kızıl Akbaba barındırır. Kara akbabalar türünün son kolonisi olup Dadia ormanlarında barınırlar.

Dördüncü tür olan Sakallı Akbabanın (Lammergeyer) bu ormanları ziyaret etmesinin sebebi, kendisine ormanda kolaylıkla yiyecek (leş) bulabilmesidir (Svoronou ve Holden,2005:460).

Şekil 2. Dadia Ormanları (www.dadiamap.com,2016, Derleyen:Tachir 2016).

Orman alanı, bileşimi Meriç nehri, jeomorfolojik yapısı, toprak zemini ve engebeli arazi yapısı ile şekillenmiştir. Bölgenin ekolojik önemi yırtıcı kuşlar ile sınırlı değildir. Flora çeşitlilik açısından, çamlık geniş olgun ormanlar, Ormanlık alan özellikle karaçam (*Pinus nigra*) ve meşe ile karışık Türk çamı (*Pinus brutia*) (*Quercus spp.*) ve diğer yaprak döken türlerin yanı sıra maki çalılıklarla kaplıdır. Yunan Çilek ağacı (*Arbutus adrachne*) Sclerophyllous çalılar, *Phillyrea* (*Phillyrea latifolia*), Treeheath (*Erica arborea*) ve Girit laden (*Cistus creticus*) ormanın güney-batı bölgesinde bulunur. Orman küçük akarsular, küçük alanlar, otlaklar ve kayalıklardan (mostra) oluşmaktadır. Eşsiz ekosistem döngüsü ile ormanda, 219 kuş türü, 40 farklı çeşit sürüngenler ve kurbağalar ve 48 memeli tür barındırdığı gözlenmiştir (Skartsis ve Poirazidis, 2002).

Bugüne kadar, korunan bölgede 360-400 bitki türü kaydedilmiştir. Bunların arasında çiçek türü olan "*Minuartia greuteriana*" ve "*Onosma kittanae*" endemik iki türdür ve bu alanda görülmektedir. Bunun yanı sıra üç nadir tür olan "*Cephalanthera epipactoides*", "*Salix xanthicolakai*" ve "*Zygophyllum albüm*" bu ormanlık alanda bulunmaktadır. 25 orkide türü ve "*Eriolobus trilobatus*", çok nadir rastlanan orkide türü bu alanda görülmektedir. Vahşi elma ağaç türünde olan 29 çeşit bitki türü koruma altındadır (<http://dadia-np.gr-erişim> tarihi:09.09.2016).

Dadia Ekolojik Turizm Merkezi

Dadia'da, 1980 yılında alanın korunarak geliştirilmesi için dünya yapan hayatı koruma vakfının bir ofisi (WWF) kuruldu. Dadia bölgesinin sürdürülebilirliğini ve ekonomik refahını sağlamayı amaçlayan vakıf öncelikle Dadia alanına ziyaretçiler için bir odak noktası olacak Dadia ekolojik turizm merkezi yapımına karar verir ve 1988 yılında merkez tamamlanmıştır. Dadia ekolojik turizm merkezi; Bilgi Edinme (information) Binası, Konaklama Birimi, Kuş Gözlem Kulesi ve Yaya Parkurlarından oluşmaktadır (Şekil 3).

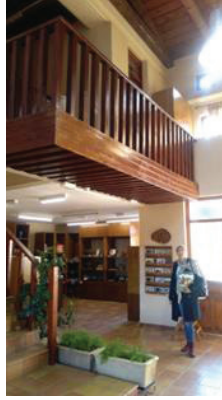
Şekil 3. Bilgi Edinme Merkezi, Konaklama Birimi ve Kuş Gözlem Kulesi Konumları (www.dadiamap.com, 05.08.2016, Derleyen: Tachir 2016).

Ekolojik Turizm Bilgi Edinme Merkezi alan girişinde yer almaktadır. Bina; gelen ziyaretçilerin alana ait bilgi edinebilmesi için müze, tanıtım amaçlı sinevizyon salonu ve gelir sağlamak amaçlı hediyelik eşya bölümlerinden oluşan, iki katlı galerili betonarme bir yapıdır. (Şekil 4).

Şekil 4. Dadia Ekolojik Turizm Merkezi (Tachir, 2016)

Ekolojik Turizm Hoteli, ekolojik bilgi edinme merkezinin yanında ayrı bir yapıdır. Yapı kafeteryası ve 60 kişi kapasiteli 20 odalı bir konaklama yapısıdır. Tek katlı betonarme yapı 1990 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 5.Dadia Ekolojik Turizm Hoteli (Tachir,2016)

Kuş Gözlem Kulesi, ekolojik turizm faaliyetleri kapsamında 1994 yılında kurulmuştur. Bilgi edinme merkezinden 3.5 km uzaklıkta, tek katlı, sundurma çatılı ahşap bir yapıdır. Merkez'den 20 dakikada bir hareket eden 14 kişi kapasiteli minibüslerle, Kuş Gözlemevi'ne gezi

düzenlenmektedir. Kuş gözlem evinden yırtıcı kuşlardan akbabaları gözlemlemek mümkündür. Gözlem evine 5 dk'lık yürüyüş ile ulaşılmaktadır. Gözlem evinde turistlere önce akbabalar hakkında bilgi verilmekte, gözlem yapabilmeleri için dürbünler hizmetlerine sunulmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6.Kuş Gözlem Evi (Tachir,2016)

Yaya Parkur Hatları; Dadia Merkezinde, zorlukları, uzunlukları farklı dört yürüme hattı bulunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7.Dört Farklı Yürüme Parkur Hattı (www.dadia-np.gr, erişim tarihi:08.08.2016)

<p>1.Turuncu Parkur</p> 	<p>Bu parkur az zorluklu ve hafif eğimli patikaları içeren bir parkurdur. Bilgi edinme merkezinden başlayarak kuş gözlem evinde son bulmaktadır. Parkur 3,5 km olup, tamamlanması yaklaşık 60 dakika sürmektedir. Bu parkurda ormanın içinden geçen eski at arabası yollarında yürünerek ormanın eşsiz bitki örtüsünü ve büyük ve küçük memeli hayvanların izlerine rastlayacak ve kayalıklarda uçuşan karaleylek, kısa parmaklı kartal, atmaca, şahin ve diğer kuşları görülebilmektedir.</p>
<p>2.Sarı Parkur</p> 	<p>Bu parkur kuş gözlem evinden bilgi edinme merkezine geri dönmektedir. Parkur 2.5 km hafif meyilli olup 45 dakika sürmektedir. Aşağıya inen parkurda tarlalardan lira çayına inen eski at arabası yolu takip edilmektedir. Bu yolda orman içinde yetişen yabancı çiçekleri görülebilmektedir. Ayrıca etrafında bulunan küçük kuşların, İspinos, Pamukçuk ve Ağaç kakan kuşları izlenebilmektedir.</p>
<p>3.Kırmızı Parkur</p> 	<p>Bilgi edinme merkezinden başlayan parkur 520 m'de bulunan Gibrena dağının tepesinde son bulmaktadır. Yukarıya doğru tırmanan bir parkurdur.150 dakika süren bu parkur 4,7 km'dir. Bu parkurda göreceğiniz siyah cam ve meşe palamudu ağaçları görülebilmektedir. Gibrena tepesine varmadan önce acık cayırlarda rengârenk çiçekler, tepeye vardığında Bizans kalıntıları ve Dadia alınının panoramik görüntüsünü izlenebilmektedir.</p>
<p>4.Mavi Parkur</p> 	<p>Gibrene dağından dönüş parkurudur ve yaklaşık 90 dakika olup 4.5 km dır. Yürüyüş boyunca parkur ormanın içinden geçmektedir ve Meşe, Gürgen, Kumara, Matey, Funda ve daha birçok çalı ve yabancı çiçek görülmektedir. Diavlorema çayını takip ederek ekili alanlara ulaşılmaktadır.</p>

Ekolojik Turizm Merkezinin Temel Sorunları

Ekolojik turizm alanlarında ekolojik yapılaşma beklenmektedir. Ekolojik yapılaşmanın çevre sistemleri koruma anlayışı, insana yararlı yerleşimler tasarlama kabulü, kaynakları ve enerjiyi akılcı kullanma hedefleri bulunmaktadır.

Dadia ekolojik turizm merkezi 1995 yılında tamamlanmış olmasına rağmen, alanda ekolojik tasarım ölçütlerinin kısmen kullanıldığı buna ek olarak;

- ✓ Alanda motorlu taşıt kullanımı,(TDİ) yakıtlı
- ✓ Engelli ulaşım sorunu (yaya-parkur hattı) ve
- ✓ Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım eksikliğinin de olduğu tespit edilmiştir.

Alanda motorlu taşıt kullanılmaktadır; Dadia ekolojik turizm bilgi edinme merkezinden,3.5 km mesafede bulunan kuş gözlem kulesine motorlu taşıt kullanılarak ulaşılmaktadır. Gün içinde dizel minibüsler ile 12-14 tur yapılmaktadır. Motorlu taşıtlar çevreye CO₂,CO ve HC gibi zararlı gazlar salmaktadır. Bunlardan CO₂ gazı küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, iklim değişiklikleri gibi global çevre sorunlarına sebep olmaktadır. Motorlu taşıtlardan bir minibüs ortalama 40km\h hızla yarım saatle çevreye bıraktığı CO₂ salınımı 181,482 gr\km dir (Tablo3).

Tablo 3. Dizel ve Benzinli Motorlu Taşıtların 40km\h'da Çevreye Bıraktıkları CO₂ Salınımı (<http://ticariarac.vw.com.tr/modeliler/caravelle/comfortline/teknik-bilgi.aspx>,<https://www.volkswagen-vans.co.uk/range/caravelle-t6/caravelle>,<http://trafikteyim.net/yeni-fiat-ducato-yakit-tuketimi/>).

	O r t . Kimyasal F o r m ü l	Yoğunluk (kg/)	K a r m a O r t . Tüketim (L/100)	O r t . H ı z (km/)	S ü r e (h)	Gidilen Yol (km)	Tüketilen Yakıt (L)	Toplam C O 2 Salınımı (g r)	C O 2 Salınımı (gr/km)	Toplam C Salınımı (g r)
Dizel	C14H30	0,832	7,0	40	0,500	20,000	1,400	3629,63	181,482	989,801
Benzin	C9H20	0,755	10,0	40	0,500	20,000	2,000	4705,31	235,266	1283,13

Dadia ekolojik turizm alanında her tur için bu oran;

- ✓ $181.482 \text{ gr} \text{ km} \times 3,5 \text{ km} = \underline{635.187 \text{ gr} \text{ km}}$
- ✓ Günde ortalama 13 tur yapıldığı düşünülürse;
- ✓ $635.187 \text{ gr} \text{ km} \times 13 \text{ tur} = \underline{8257.431 \text{ gr} \text{ km}}$

Bu değerler Dadia alanı için büyük bir çevre kirliliği yaratmaktadır. Alanda ekolojik kabullerle uyumlu olacak şekilde motorlu araç yerine elektrikli araç (EV) kullanımı önermekteyiz. Çünkü elektrikli araç kullanımının şu avantajları bulunmaktadır (Uğurlu ve Öztuna:11185);

- ✓ Elektrikli araçların enerji tüketim fiyatları çok düşüktür.
- ✓ Yedek parça, tamir ve servis fiyatları çok düşüktür.
- ✓ Çevreye ses ve titreşim yaymazlar
- ✓ Atmosfere zararlı gazlar bırakmazlar.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım eksikliği: Dadia alanında kaynakların ve yenilenebilir enerjiyi akıllı kullanılmadığı görülmektedir. Alanda potansiyel güneş enerjisinden hiç yararlanılmamaktadır. Alanda Fotovoltaik paneller kullanılarak alanın kendi enerjisi güneş enerjisinden yararlanarak sağlana bilinir. Dadia ekolojik turizm bilgi edinme merkezinin temmuz ayı enerji tüketimi 15,4kW' tır (Tsiantikodis,11.08.2016).

Fotovoltaik panel enerji verimliliği, iklim özellikleri ve tasarım eğimine göre değişiklik göstermektedir. Genel olarak 100.0 kW enerji kapasitesi için 624m² dir (Tablo 4).

Kış aylarında bu gerekli enerji miktarı iki katına çıktığı düşünülerek genel enerji tüketimi için 200-250 m² alan gerekmektedir. Alanda 6000 m² üzerinde olan bilgi edinme merkezi, fotovoltaik panelleri eğimli olarak çatıda veya yatay olarak yan arazilerde kullanarak kendi enerjisini sağlaması mümkündür. Bunun yanı sıra önerilen elektrikli araçların şarj edilebileceği bir istasyonun da bilgi edinme merkezi önünde yine güneş enerjisi temelli çözüme ulaştırılabileceği öngörülmektedir.

Tablo 4.Fotovoltaik Panel Özellikleri (Duffie ve Beckman,2013)

Tip		Momo-Si
Güç Kapasitesi	kW	0.26
Verimlilik	%	16.0%
Nominal çalışma hücresi sıcaklığı	°C	45
Sıcaklık Katsayısı	% \ °C	0.40%
Birim hücre kolektörü alanı	M ²	1.623
Toplam güneş kolektörü alanı	M ²	624
Çeşitli kayıplar	%	10.0%
İnverter		
Verimlilik	5	85.0%
Kapasite	kW	100.0
Çeşitli kayıplar	%	10.0%

Dadia ekolojik bilgi edinme merkezi için bu oran;

Yaz ayları için ortalama 100.0 kW \ 624 m² x 15.4 kW = 96.096 m² alan gerekmektedir.

Şekil 8.Engelli Rampa Sorunu (Tachir,2016

Engelli ulaşım sorunu (yaya parkur hatları), Dadia alanında insana yaraşır evrensel tasarım kabullerinin kısmen uygulandığı görülmektedir. Kuş gözlem kulesine ulaşımında rampa kısmen uygulanmış olup, geliş yaya parkurunda rampa düşünülmemiştir (Şekil 8).Yaya parkur hatları olan sarı, turuncu, kırmızı ve mavi parkurlarda engelliler için rampalar ve dinlenme noktaları düşünülmediği görülmektedir. Kuş gözlem yaya parkuru ve diğer yaya parkur hatları; engellilerin rahat ulaşabileceği eğimde (%10), güvenlik barlı, sürülüp takılabilen, hafif strüktürlü ve temelsiz konstrüksiyonlardan oluşmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eko-turizm alanı Dadia'nın ekolojik tasarım açısından iyileştirilmesine yönelik genel değerlendirmede, alanın korunarak sürdürülebilirliği, noktasında üç temel etmenin gerekli olduğu görülmüştür (Tablo1);

✓ Dadia ekolojik turizm alanında çevre sistemleri koruma anlayışı kapsamında üzerinde akülerde depolanan elektrik enerjisinin bir elektrik motoru ile hareket enerjisine çevrilmesi yöntemi ile çalışan, sıfır emisyon, sessiz çalışma ve düşük enerji maliyeti olan elektrikli araç kullanılmalıdır.

✓ Dadia alanında insana yaraşır alanlar tasarlama kabuller çerçevesinde yaya ve parkur hatları, engelli ulaşımı düşünülerek evrensel tasarım ölçütlerine uygun olarak yeniden tasarlanmalı ve inşa edilmelidir.

✓ Ekolojik turizm bilgi edinme merkezinin enerji gereksimini fotovoltaik panellerle karşılanarak, yenilenebilir enerjiyi kaynaklarından maksimum şekilde yararlanılmalıdır.

Tablo1. Eko-Tasarım Ölçütleri Çerçevesinde Dadia Alanının Sorunları ve Önerileri

Ekolojik Tasarım Konsept Ölçütleri	Dadia Ekolojik Turizm Alanı Sorunları	Dadia Ekolojik Turizm Alanı Sorunlarına Getirilen Öneriler
✓ Çevre sistemleri koruma anlayışı	✓ Alanda motorlu taşıt kullanımı	✓ Elektrikli araç kullanımı
✓ İnsana yaraşır yerleşimler tasarlama kabulü	✓ Engelli ulaşım sorunu (Yaya ve Parkur hattı)	✓ Yaya ve Parkur hatlarının engelli rampası olgusunda tasarlanması
✓ Kaynakları ve enerjiyi akılcı kullanma	✓ Yenilenebilir kaynakların kullanım eksikliği	✓ Eko-turizm merkezinin enerji gereksinimi için fotovoltaik kullanılmalıdır.

Ekolojik turizm alanı kullanma ve planlamada, çevre sistemleri koruma anlayışı, insana yaraşır yerleşimler tasarlama, kaynakları ve enerjiyi akılcı kullanma hedeflerini tümünü içeren ekolojik tasarım ölçütlerinin uygulanması beklenmektedir. Çünkü ekolojik turizm alanlarının sürdürülebilirliği ve gelecekteki yeri, çevre ve yenilenebilir enerji kaynak kullanımına verdiği önemi yansıtan planlama ve tasarımlarla ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Duffy,J.,A. ve Beckman W.,A.,(2013), Solar Engineering of Thermal Processes ,Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey Published simultaneously in Canada,
- Frodin,D.G.(2001).Guide to Standard Floras of the World. Cambridge:Cambridge University Press.s.72
- Jones D.L.,(1998),Architecture and The Environment:Bioclimatic Building Desing, Laurence king publishing an imprint of calmann &king Ltd.
- Mchang,lan L.,(1969) Design with Nature Garden City, N.Y., Published for the American Museum of Natural History [by] the Natural History Press,
- Kavas,K.R.,(2009),Geleneksel Mimarlıkta Ekolojik Tasarımlar İlkeleri:Akseki-İbradı Havzası Örneği, Ekolojik ve Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mimarlar Odası Antalya Şubesi,s:52-57
- Kısa Ovalı, P., ve Tachir, G. (2015), Eko-Destinasyon olarak Santorini ve Ekolojik Turizm Potansiyelleri, Tasarım+Kuram M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi,cilt:11,sayı:20,s.35-51.
- Kısa Ovalı, P.,(2009),Türkiye İklim Bölgeleri Bağlamında Ekolojik Tasarım Ölçütleri Sistematiğinde Oluşturulması: Karaköy Yerleşmesinde Örneklenmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi Edirne.
- Kısa Ovalı, P.,(2006),Farklı Turist, Farklı Turizm, Farklı Mimari: Çevreci Turist, Ekolojik Turizm, Ekolojik Turizm Mimarisi , Turizm ve Mimarlık sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi,s:256-262
- Özkeresteci, İ.,(2007),Ekolojik Mimariyi Bilimsel Anlayış İle İlişkilendirmeye Yönelik Bir Derleme, Ekolojik ve Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Antalya, Mimarlar Odası Antalya Şubesi,s:80-85
- Roaf,S., (2003),Ecohouse2: A Desing Guide,Arcitecture Press, Burlington
- Sincalir,J.(2005).GoBushSafarisEcotourism–AnOverview,[Çevrimiçi].Erişim:<http://www.sinclair.org.au/thailand/overviewOFEcotourism.html>.Erişim tarihi:27.07.2016
- Skartsi, T. and Poirazidis, K. (2002) Management Plan for the Black Vulture in the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest Reserve (unpublished study). WWF Greece, Athens.
- Svoronou,E. ve Holden,A.,(2005) ,Ecotourism as a Tool for Natur Conservation: The Role of WWF Greece in the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest Reserve in Greece,Journal of Sustainable Tourism, 13:5, 2.456-467.
- Tsiantikodis,S.,(11.08.2016) Dadia alanı Çevre bilimci ,birebir görüşme.

- Tönük,S.,2001,Bina Tasarımında Ekoloji, Y.T.Ü. Yayınları, Yayın No:MF.MİM-01.005,Y.T.Ü.Basım-Yayın Merkezi, İstanbul.
- Uğurlu,A., ve Öztuna,S.,(2015),A Comparative Analysis Study Of Alternative Enerjy Sources For Automobiles İnternational Journal Of Hydrogen Energy,ScienceDitect,v.40,s:11178-11188.
- Van Der Ryn,S. ve Cowans,S.,(1996) Ecological Design Covelo, CA: Island pres.
- Yeang K.,(1995)Designing with Nature:The Ecological Basis for Architectural Design, New York: McGraw-Hill Inc.
- Yeang K.,(2012), Ekotasarım Ekolojik Tasarım Rehberi,Yapı-Endüstri Merkezi Yem Yayın,İstanbul
- IUCN (1994) Guidelines for Protected Area Management Categories. Gland: IUCN.Greek National Tourism Organisation (2004) Tourist Statistics: 2002. On www at <http://www.gnto.gr/2/01/eb10000.html>. [Erişim tarihi:25.07.2016]
- <http://www.dadia-np.gr>. Erişimtarihi:09.08.2016
- <http://ticariarac.vw.com.tr/modeller/caravelle/comfortline/teknik-bilgi.aspx>,[Erişim tarihi:10.08.2016]
- <https://www.volkswagen-vans.co.uk/range/caravelle-t6/caravelle>, [Erişim tarihi:10.08.2016]
- <http://trafikteyim.net/yeni-fiat-ducato-yakit-tuketimi>,[Erişim tarihi:10.08.2016]

Şekil Kaynaklar

- Şekil 1a,www.grecemap.com ,[Erişim tarihi:18.02.2016]
- Şekil 1b ,Dadia ekolojik turizm müzesi arşiv,(05.12.2015)
- Şekil 2,www.dadiamap.com ,[Erişim tarihi: 07.01.2016]
- Şekil 3-4-5-6-,Tachir,G.,(05.12.2015).

TURİZMDE ÇEVRE VE ÇEVRE YÖNETİMİ KONULU BİLİMSEL ARAŞTIRMALARIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ VE BAZI AVRUPA ÜLKELERDEKİ ÇALIŞMALARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Mustafa BALTACI¹

Ahmet DEMİRAK²

Onur ÖZTÜRK³

ÖZET

Sürdürülebilir turizmin gelişimi başarılı çevre yönetimlerine bağlıdır. Bölgenin özelliklerine bağlı olarak değişen çevresel sorunların varlığı nedeniyle, yerel çevre yönetimlerin oluşturulması bir zorunluluk olmaktadır. Türkiye de öncü sektörlerden biri olan turizmin daha çok geliştirilmesi, sürdürülebilir temellere dayandırılması ve planlanan yatırımların uygun şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden çok farklı doğal ve sosyo- ekonomik yapıya sahip bölgeleri barındıran Türkiye'nin, turizmde çevre ve çevre yönetimi konulu bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada Türkiye, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz de Temmuz-2016 tarihine kadar; turizm, turizm-çevre ve turizm-çevre yönetimi anahtar kelimelere sahip ScienceDirect de yayınlanan bilimsel çalışmalar karşılaştırılmıştır.

Türkiye de turizm ve turizm –çevre anahtar kelimelere sahip yapılan çalışmaların toplam sayısı sırasıyla 164 ve 23 olup, altı ülke içinde

1 Plan ve Proje Müdürü, Piriçelebi Mah. Menderes Bulvarı No:182 53200, Rize Belediye Başkanlığı, mustafa.baltaci@rize.bel.tr

2 Doç. Dr., Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kötekli 4800 Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ademirak@mu.edu.tr

3 Şehir ve Bölge Plancısı, Piriçelebi Mah. Menderes Bulvarı No:182 53200, Rize Belediye Başkanlığı, onurozturk@rize.bel.tr

üçüncü iken, turizm-çevre yönetimi anahtar kelimelere sahip bilimsel çalışmaların toplam sayısı 5 olup, altı ülkenin sonuncusudur.

Sonuç olarak, Türkiye de turizm alanında çevre ve çevre yönetimi konulu ciddi ve daha çok bilimsel çalışmaların yapılmasının gerekliliği ve bilimsel verilere dayanan yerel çevre yönetim modellerinin oluşturulmasının önemi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Çevre, Çevre Yönetimi, Türkiye

ABSTRACT

The development of sustainable tourism depends on successful environmental management. Due to the presence of environmental problems that depending on the characteristics of region, the creation of local environmental management is a necessity. The tourism, which is one of the leading sectors in Turkey, needs to be much more development, based on a sustainable basis and appropriately shaped of the planning investment. Therefore, it is necessary of scientific studies on environmental and environmental management at tourism of Turkey which has many different natural and socio-economic structures.

In this study, it were compared with published scientific studies that have keywords which being tourism, tourism-environment and tourism -environmental management in ScienceDirect for Turkey, Italy, Spain, Greece and Portugal on July-2016.

Although total number of scientific studies that have keywords (tourism and tourism- environment) are 164 and 23, respectively and Turkey is the third in six countries, the total number of scientific studies that have keywords (tourism-environmental management) are 5 and Turkey is the last of the five countries.

The results show that it is essential of doing much more serious scientific studies on environmental and environmental management at tourism in Turkey. In addition to, the creation of local environmental management models that basing on serious scientific studies may be proposed in Turkey.

Keywords: Tourism, Environment, Environmental Management, Turkey.

INTRODUCTION

Tourism sector has developed rapidly since the Second World War due to advances in technology and increases in standards of living enjoyed across a large part of the world. Nature-based tourism is a particularly

fast growing type of tourism (Evren and Kozak, 2014:61-80; World Travel & Tourism Council, 2016). In addition to, tourism industry has been growing rapidly over the past two decades in Turkey, and Turkey has become one of the most important destinations in the world tourism market (Evren and Kozak, 2014:61-80) . So that tourism is growing in a field of scientific knowledge. The number of researcher who engaged research in the field of tourism is increasing (Akkemik, 2012:790-801). Scientists contribute to the development of tourism of the world. Therefore, it is important to compare and evaluate the performance of the scientific studies in the field of tourism of the countries. In this context, some of the statistical studies which are carried out in different sub-themes of tourism provides a comprehensive view and can contribute on this field.

To minimize the negative impacts of tourism on the natural and socio-cultural environment and to bring a complete solution to the problem of tourism; the basic principles of development strategies, sustainable development strategies, sustainable tourism policies, awareness and education of the population, legal regulations and especially environmental management and planning action must be taken to address the issues (Tanja, 2000:65-78; Temizkan et al., 2015:394-415).

The destination environmental competitiveness can be increased by proper managerial efforts in the field of environmental impact and environmental quality management. Both aspects are interrelated. In addition to environmental managerial efforts, the destination competitiveness can be enhanced through certain environmental marketing activities (Huybers and Bennett, 2003:213-233). These are only hypotheses. There is need for local scientific research on the subject. It is created environmental policies and environmental management models for each tourism region according to the results of scientific studies based on regional data. The number and quality of scientific research which related environmental of destination provide the contribution for sustainable tourism.

The aim of study is to compare and investigate on quantitative features of articles which published by scientists Turkey, Italy, Spain, Greece, France and Portugal in ScienceDirect until June 2016. Also the keywords of these articles are tourism, tourism-environment and tourism -environmental management.

METHODOLOGY

Bibliometrics is statistical analysis of written publications, books, journals, conference proceedings, and other written communication media using mathematical and statistical techniques. The awareness of the importance of bibliometric studies in tourism has increased (Evren and Kozak, 2014:61-80). However, this study may not be considered bibliometric studies. In this study, it have compared with published scientific studies that have keywords which being tourism, tourism-environment and tourism-environmental management in ScienceDirect for Turkey, Italy, Spain, Greece, France and Portugal until July-2016. For this purpose, it has been reached all of the articles and books that published until July 2016 and included in the study. According to journal names and published year, it is compared and investigated all of publications.

RESULTS AND DISCUSSION

Figure 1, Figure 2 and Figure 3 show the distribution of published scientific studies that have keywords which being tourism, tourism-environment and tourism -environmental management in ScienceDirect for Turkey, Italy, Spain, France, Greece and Portugal on July-2016, respectively. Although total number of scientific studies that have keywords (tourism and tourism- environment) are 164 and 23, respectively and Turkey is the third in six countries, the total number of scientific studies that have keywords (tourism-environmental management) are 5 and Turkey is the last of the five countries.

Figure1: The Distribution of Published Scientific Studies That Have Keywords Which Being Tou

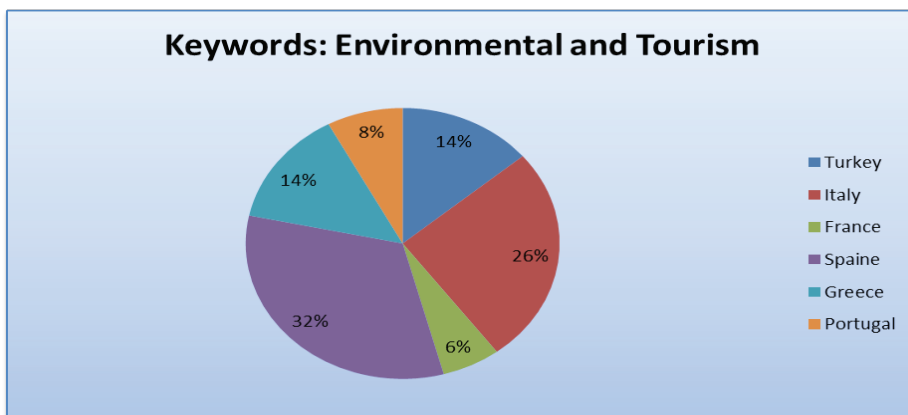
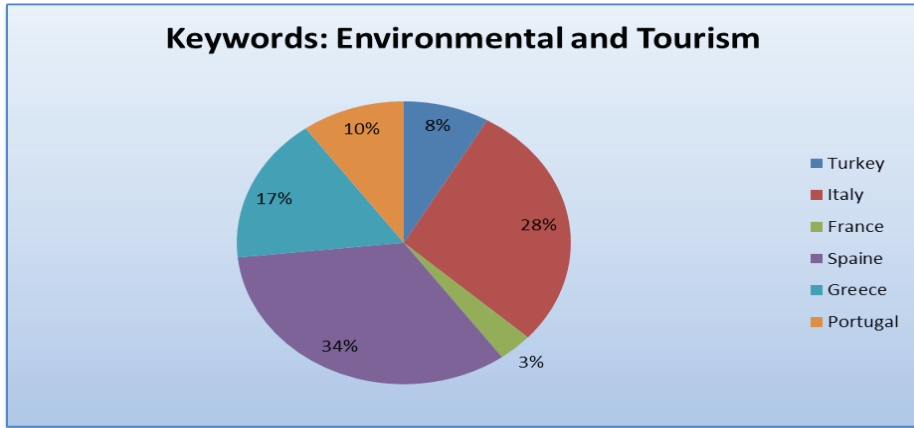

Figure 2: The Distribution of Published Scientific Studies That Have Keywords Which

The increasing numbers of scientific programs have also increased the number of tourism publications (Jogaratham et al, 2005:356-371) and tourism has become one of the largest industries in Turkey, Since the 1990s, and thus the number of tourism programmes and scholars has also increased (Evren and Kozak, 2014:61-80)). However, the inadequate of scientist who is expert on environment and environmental courses in these programs can lead this result. In addition to, the lack of multidisciplinary work on the subject may indicate a lack of scientific research on environment-oriented tourism.

Figure 3: The Distribution of Published Scientific Studies That Have Keywords Which Being Environmental Management and Tourism (<http://www.sciencedirect.com/>).

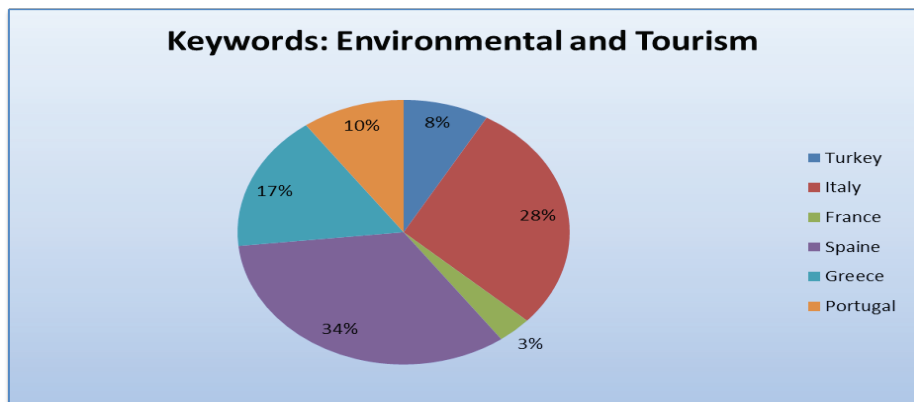

Table 1: The Distribution of Published Scientific Studies (<http://www.sciencedirect.com>).

Year	Turkey	Italy	France	Spain	Greece
2016	11	21	8	28	9
2015	19	27	13	32	20
2014	12	15	12	29	15
2013	4	15	3	27	7
2012	16	14	4	16	12
2011	27	8	3	17	13
2010	5	8	3	8	1
2009	3	5	5	14	5
2008	4	5	4	12	2
2007	6	5	2	18	2
2006	7	3	3	10	2
2005	5	5	1	6	1
2004	5	3	3	7	6
2003	2	2	0	4	1
2002	3	1	2	5	3
2001	3	5	3	6	4
2000	5	0	0	4	2
1999	3	1	1	0	2
1998	4	1	1	2	1
1997	1	0	0	6	1
1996 and earlier	19	28	24	34	19

The distribution of published scientific studies that have keywords which being tourism in ScienceDirect, according to years are shown Table 1. According to many authors, in parallel with the growth of the tourism industry in Turkey, the volume of international literature on the Turkish tourism industry has also increased (Duman and Kozak, 2010:89-106). This study shows that applied scientific studies in the field of tourism in Turkey increases. In addition, it is determined that the competition point compared to other countries. However, there is not enough international literature that is related environmental and environmental management with tourism. It has shown the increasing especially in recent years of academic studies on tourism issues. The other hand, it has found that most studies are in 2011. A majority of the article cover social and marketing. Technical and managerial articles have produced as very low by scientists (Table 2).

Table2: The List of Publication Title (<http://www.sciencedirect.com/>).

Publication title	Turkey	Italy	France	Spain	Greece
Annals of Tourism Research	19	17	19	43	20
Applied Geography	0	0	0	4	0
Biological Conservation	0	0	2	3	2
Desalination	3	2	0	3	0
Ecological Economics	0	0	0	6	0
Ecological Engineering	0	0	2	0	0
Ecological Indicators	0	3	0	0	0
Energy and Buildings	1	0	0	0	2
Energy Policy	0	2	0	3	1
Energy Procedia	0	0	0	0	2
Expert Systems with Applications	1	2	0	0	0
Geoforum	0	0	0	4	0
Geomorphology	0	3	0	0	0
Innovative Housing Practices	2	0	0	0	0
International Journal of Forecasting	0	0	0	3	0
International Journal of Hospitality Management	5	2	0	9	2
Journal for Nature Conservation	0	0	0	0	2
Journal of Air Transport Management	0	0	0	4	0
Journal of Business Research	1	2	0	0	2
Journal of Cleaner Production	0	5	1	0	2
Journal of Destination Marketing & Management	3	5	3	4	0
Journal of Environmental Management	3	3	0	0	3
Journal of Ethnopharmacology	2	0	0	0	0
Journal of Marine Systems	0	0	2	0	0
Journal of Rural Studies	0	2	0	0	0
Journal of Transport Geography	0	0	0	0	2
Land Use Policy	0	2	1	9	0
Landscape and Urban Planning	0	6	0	5	2
Marine Policy	0	0	0	0	2
Marine Pollution Bulletin	0	0	0	3	0
Medecine & Droit	0	0	2	0	0
Ocean & Coastal Management	3	3	2	12	4
Procedia - Social and Behavioral Sciences	44	5	0	7	15
Procedia Economics and Finance	4	4	0	0	11

Renewable and Sustainable Energy Reviews	0	0	0	3	2
Reproductive BioMedicine Online	2	0	0	0	0
Rivers of Europe	0	0	2	0	0
Science of The Total Environment	0	3	0	6	0
Tourism Management	41	34	19	64	21
Tourism Management Perspectives	0	5	2	9	2
<i>Others</i>	30	62	38	81	29
<i>Total</i>	164	172	95	285	128

As a generally, the journals that related tourism and tourism environment in Scienedirect were identified 54 journals. A majority of these journals are not tourism-based journals but published all articles related to tourism for in this study. The total number of articles which are published by Turkish scientists is 164. 104 of them are published just only 3 different journals. The journals have shown to be more variety in other countries (Table 2). Procedia - Social and Behavioral Sciences has the most published articles as 44. Other journals are Tourism Management (41) and Annals of Tourism Research (19). Although there are many number of journals with the environment in Seciendirect the number of articles in these journals on tourism-environment is very low. This situation is true for other countries. However, this is seen as more clear in Turkey.

CONCLUSION

The tourism sector with concerns about tourism's environmental pressure has rapidly increased as parallel. However, a few scientists have attracted attention on these concerns. The managers of the region and government have taken on more responsibility of environmental than other concerned. The other hand, the major purposes of the private sector has been to earn money. So that the number of scientific studies that oriented environmental in tourism is not enough in Turkey and other countries.

Atleast studied subjects was determined that tourism-environmental management in all countries. The reason for this may be due to fact that the environmental management is not covered of tourism.

The scientific performance of institutions and countries is predominantly measured by their publications. The number and quality of the publications produced also show the contribution of institutions and countries to the subject, and this includes its contribution to the intellectual development of the subject.

It is essential of doing much more serious scientific studies on environmental and environmental management at tourism in Turkey. In addition to, the creation of local environmental management models that basing on serious scientific studies may be proposed in Turkey.

REFERENCES

- Akkemik, K. A. (2012, August). Assessing the importance of international tourism for the Turkish economy: A social accounting matrix analysis. *Tourism Management*, 33(4), 790-801.
- Duman, T., & Kozak, M. (2010, July). The Turkish Tourism Product: Differentiation and Competitiveness. *Anatolia*, 21(1), 89-106.
- Evren, S., & Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 25(1), 61-80.
- <http://www.sciencedirect.com>. 07.04.2016 tarihinde sitesinden alınmıştır.
- Huybers, T., & Bennett, J. (2003, March). Environmental management and the competitiveness of nature-based tourism destinations. *Environmental and Resource Economics*, 24(3), 213-233.
- Jogarathnam, G., McCleary, K., Mena, M., & Eun Yoo, J. (2005, August). An analysis of hospitality and tourism research: Institutional contributions. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 29(3), 356-371.
- Tanja, M. (2000, February). Environmental management of a tourist destination: A factor of tourism competitiveness. *Tourism Management*, 21(1), 65-78.
- Temizkan, S. P., Çiçek, D., & Özdemir, C. (2015). Bibliometric profile of articles published on health tourism. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 394-415.
- World Travel & Tourism Council. (2016). *Travel and tourism economic impact 2015 Turkey*. 07.04.2016 tarihinde <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202015/turkey2015.pdf> sitesinden alınmıştır.

RİZE'DEKİ TURİZM DESTİNASYONLARINDA, DÖRT MEVSİM SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOLOJİK TOPLU TAŞIMA KONSEPTİ

Sedat Y. KANDEMİR¹
K. Engin İSLAMOĞLU⁴

Semih MERCAN²
Hakan BİR BEN⁵

Mustafa SEVİNDİK³
Müjdat AKKURT⁶

ÖZET

Turizm talebini yaratan en önemli öğeler; doğal, tarihi ve kültürel çevredir. Bu nedenle, bir bölgede turizmin gelişmesi ve sürdürülebilirliği; turistlerin talep etmiş olduğu hizmetleri sunmak amacıyla inşa edilecek tüm yapıların, turizmi var eden ve marka değerini belirleyen bu üç öğeyi koruma bilincinin, temel alınarak projelendirilmesidir. Turizm destinasyonlarında doğal fiziki çevrenin korunmasına yönelik yöntemlerin başında; özellikle alt yapı hizmeti sunacak projelerin önceliği, doğal fiziki çevrenin yapı taşlarını (toprak, su, hava ve biyoçeşitlilik) korumak olmalıdır. Bu bağlamda, turizm destinasyonlarında doğal fiziki çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurların ortadan kaldırılmasına, öncelikle ulaşım hizmetlerinin sunulmasında

-
- 1 Ziraat Mühendisi., RİDOK Yönetim Kurulu Başkanı, Rize/TÜRKİYE, (sedatkandemir@hotmail.com)
 - 2 Ziraat Mühendisi., Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, RİDOK Rize/TÜRKİYE, semih.mercan@çaykur.gov.tr)
 - 3 Ziraat Mühendisi., RİNERJİ A.Ş. Genel Müdürü, RİDOK Rize/TÜRKİYE (sevindik_53@hotmail.com)
 - 4 Ziraat Mühendisi., Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, RİDOK Rize/TÜRKİYE (kamilenginrz@gmail.com)
 - 5 Ziraat Mühendisi.,Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, RİDOK Rize/TÜRKİYE hakanbirben@hotmail.com)
 - 6 Ziraat Mühendisi.,Rize Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, RİDOK Rize/TÜRKİYE (mujdatakkurt@hotmail.com)

kullanılan konvansiyonel enerji kaynaklarının (fosil yakıtlar, endüstriyel kirleticiler vb.) azaltılması ile başlanılmalıdır. Rize Doğal Kaynakları ve Yaban Hayatı Koruma Derneği (RİDOK) olarak çözüm önerimizi içeren bu çalışmanın amacı; Doğu Karadeniz Bölgesinde ki eşsiz doğal çevrenin sürdürülebilirliğine bağlı olan Rize’de ki turizm destinasyonlarının korunarak, geliştirilmesidir. Bunun için; doğal koruma alanları içerisinde bulunan yüksek rakımlarda ki turizm destinasyonlarında, hem de şehir içerisinde ki yüksek rakımlı bölgelerde doğal fiziki çevrenin yapı taşlarında biyomagnifikasyon ve biyoakümülyasyona neden olmayan ve dünyada başarılı uygulama örnekleri bulunan, elektrik enerjisi de dâhil hiçbir konvansiyonel enerji kaynağı kullanılmayan, işletme maliyeti düşük, sadece “*yerçekimi ve su gücüne dayalı*” ulaşım ve toplu taşıma hatlarının kurulmasıdır.

Anahtar Kelimeler : Rize, RİDOK, Turizm ve Çevre, Turizm ve Ulaşım, Biyoçeşitliliğin Korunması, Toplu Taşıma, Yer Çekimi, Su Gücü

ABSTRACT

The most important items that create tourism demand are natural, historical and cultural. Therefore, the development and sustainability of tourism in theregion; tourists will be built to provide the services that have been requested of all structures, protection of natural and physical environment determines the brand values that are the basis of tourism is projected consciousness. At the beginning of the method to protect the natural physical environment in tourism destinations; in particular priority projects will provide infrastructure services, the building blocks of the natural physical environment (soil, water, air and biodiversity) must be protected. In this context, tourism destinations in the natural physical environment protection and sustainability threats to the elimination, primarily of conventional energy sources used in the provision of transportation services (fossil fuels, industrial pollutants, etc.) are beginning to reduce. Eastern Black Sea Region of which depends on the sustainability of the unique natural environment in Rize on to develop while maintaining tourism destinations (RİDOK) Rize Natural Resources and Wildlife Conservation Societyas the purpose of this study including our solutions; high in altitude in the natural protected are as in both cities and in tourist destinations, biomagnification and bioaccumulation does not cause the building blocks of the natural physical environment and the successful application examples in the World, including electricity no conventional energy sources with out the use of only “*based on gravity and water power*” is to establish a low operating cost transportation and public

transit lines.

Keywords: Rize, RİDOK, Tourism and Environment, Tourism and Transport, Biodiversity Conservation, Public Transport, Gravity, Water Power

GİRİŞ

Dünyanın en hızlı büyüyen üç sektöründen (enerji, bilişim ve turizm) birisi olarak gösterilen turizm, gelişme sürecinde tarihi, doğal doku, sosyal ve kültürel çevre ile kesintisiz bir ilişki halindedir.¹⁹ Ülkemizde yapılan bir araştırmada F. Maviş, H.S. Ahişapoğlu, N. Kozak'a göre; dünya genelinde ülkelerin turizm sektöründeki rekabet kabiliyetinin yükselmesi; korunmuş doğal ve tarihi varlıkların sergilenmesi ve sürdürülebilirliği ile gerçekleşmektedir. Bununla birlikte meydana gelen turizm faaliyetleri doğal çevrenin üzerinde çeşitli şekillerde etkilere sahiptir. Bunlar doğal çevrenin tahribatı biçiminde olumsuz yönde olabildiği gibi, geri kazanım veya korumaya yönelik önlemlerin alınması gibi olumlu biçimlerde de olabilmektedir.^{1,17} Günümüzde doğal kaynakların korunma derecesi ve kalitesi, turizm faaliyetlerinin lokomotif gücü durumunda olup turizminin en önemli arz kaynağıdır. AB üyesi ülkelerde yapılan araştırmalar göstermektedir ki, önümüzdeki yıllarda turizm talebini belirleyen ilk seçeneğin doğal varlıklar ve bununla uyumlu yatırımların olacağıdır.¹⁸

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki doğal varlıklar ile birlikte, tarihi ve kültürel miras turizm sektörünü var eden ana kaynaklardır. Dünya genelinde turizmin ülkelerin ekonomilerindeki payının giderek artması ile birlikte, bu temel kaynakların sürdürülebilirliği ilkesine zarar veren ve sadece kısa dönemli kazançlar elde etmeye odaklanan anlayışlar sonucunda doğal varlıkların sürdürülebilirliği imkansızlaşmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini turizm sektörü başta olmak üzere ekonomilerinin her alanında hissetmeye başlayan ülkelerinde katılımıyla, 30Kasım–11Aralık 2015 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirmiş oldukları iklim zirvesi (COP21 Zirvesi) sonuç bildirgesi ile doğrulanmıştır ki; dünya üzerindeki yaşamın bütün dengesini bozduğu tartışmaya yer bırakmayacak derecede büyük bir problem teşkil eden iklim ve çevre sorunlarına yönelik duyarlılık önceki yıllara göre daha yüksektir. Yaşanan gelişmeler beraberinde, gelecek yıllarda bu hassasiyetin daha da artacağı beklentisini doğurmaktadır. Özellikle hassas ekosistemler başta olmak üzere yaşanan çevresel felaketlerin, belli bir bölgeyi değil tüm dünyayı ilgilendiren sorunlar olduğu bilinci, tüm insanlarca benimsenmektedir.^{2,18}

Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini her geçen yıl daha fazla yaşamaya başlayan güzel ülkemizin sahip olduğu zengin doğal, kültürel ve tarihi kaynaklarının varlığı nedeniyle Türkiye'nin de ele alındığı, UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) tarafından hazırlanmış olan "Turizm: 2020 Avrupa Vizyonu" adlı çalışmada; Türkiye'nin 2020 yılında bulunduğu coğrafyada Fransa, İspanya ve İtalya'dan sonra turizm potansiyeli yüksek 4. ülke konumuna geleceği tahmininde bulunulmuştur.^{3,17}

DOKA'nın verilerine göre; Türkiye'nin turizm potansiyeli kapsamında Rize ilimize gelen ziyaretçileri; 4 askeri, 24 dini-kültürel, 85 sivil mimari örneği ve 3 anıt olmak üzere toplam 116 adet taşınmaz kültür varlığı ile 3 arkeolojik ve 2 doğal sit alanı karşılar.⁴ Bununa birlikte Rize'de; 4 adet turizm merkezi ve 3 adette müze bulunmaktadır. Yine DOKA'nın verilerinde; 2014 yılındaki ziyaretçi sayısı 71.116'sı yabancı olmak üzere 686.169 kişi olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Rize'de faaliyet gösteren konaklama tesisleri 74 adet olup 865 oda sayısı ve 4.299 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Henüz beş yıldızlı otel bulunmayan ilimizde bir adet dört yıldızlı, altı adet üç yıldızlı ve dört adet iki yıldızlı otel faaliyet göstermektedir.⁴ İlimizin bu mevcut turizm alt yapı potansiyeli, makalemize konu ekolojik toplu taşıma konsepti ile zenginleştirilmesi ve ziyaretçi çekim potansiyelinin artırılması ile mümkündür.

Bu bağlamda; Doğu Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere, doğal çevreyi koruyarak ekoturizmi geliştiren, turizm destinasyonlarının marka değerini arttıracak "Türkiye'de bir ilk olma özelliğine sahip olacak" örnek bir funiküler (iki vagonunun birbirini karşı ağırlık olarak etkilemesi prensibi ile çalışan raylı bir taşıma aracı) hattı kurulmalıdır. Turizm destinasyonlarında ulaşım alt yapısını oluşturacak ve bu alanda hizmet sunacak olan funiküler hattı; dünyada ilk kez 1891 yılında İngiltere'de Exmoor Ulusal Parkı içerisinde inşa edilmiş olup ve günümüzde de konvasiyonel enerji kaynağına ihtiyaç duyulmadan başarıyla kullanılacak model olmalıdır. Bu funiküler hattı; Rize ilimizde ki turizm destinasyonlarında doğal fiziki çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurların ortadan kaldırılmasına, ulaşım hizmetlerinin sunulmasında kullanılan konvasiyonel enerji kaynaklarının (fosil yakıtlar, endüstriyel kirleticiler vb.) azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

AMAÇ

Turizmin ana kaynağı olan doğal varlıkların korunması ve sürdürülebilirliğini; insan yaşamı ve turizmin neden olduğu doğal afetler, fosil yakıt kullanımına bağlı insan kaynaklı küresel iklim değişikliği, ciddi boyutlarda tehdit etmektedir. Bölgelerin turistler için çekiciliği zayıflamaktadır. Dünya Bankası tarafından yayınlanan 2016 yılı verilerine göre, evimiz olan gezegenimizde 1990 yılından bu yana "Güney Afrika'dan daha büyük bir orman alanı" ki bu 1,3 milyon kilometre kareye eşdeğerdir, sadece küresel iklim değişikliğinin etkileri sonucunda yok oldu.¹⁵ Bununla birlikte, benzer etkileri ülkemizde de görmeye başladığımız kayak ve diğer kış sporlarını da bekleyen felakettir. Sıcaklıkların ölçülmeye başlandığı 1880'den beri en sıcak sezon, 2006-2007 kış sezonu olmuştur. Dünya Turizm Örgütü'nün raporuna göre; Pireneler ile Fransız, İsviçre ve Avusturya Alpleri'nde kış sporları, risk altındadır. Bu bölgelerde ki 600'den fazla turizm tesisi ve 12.000 kayak teleferiği ile kış sporları her yıl Alpler için yılda 50 milyar Euro'nun üzerinde bir ticaret hacmi oluşturmakta iken ve dağ turizmi Avusturya gibi bir ülkenin milli gelirin % 4,5'ini temsil etmekte iken, sadece küresel iklim değişikliği nedeniyle her iki ülkedeki turizm destinasyonları; yeterli kar yağmaması, buzulların erimesi vb iklim değişiklikleri sonucunda, yüksek tehdit altındadır.¹⁶ Küresel iklim değişikliğinin bu ve benzeri olumsuz etkilerinin Doğu Karadeniz Derneği (RİDOK) olarak çözüm önerimizi içeren bu makalenin amacı; Doğu Karadeniz Bölgesinde ki eşsiz doğal varlıkların sürdürülebilirliğine sağlamak ve Rize'de ki turizm destinasyonlarının korunarak geliştirilmesidir. Bunun için; doğal koruma alanları içerisinde bulunan yüksek rakımlarda ki turizm destinasyonlarında, hem de şehir içerisinde ki yüksek rakımlı bölgelerde doğal fiziki çevrenin yapı taşlarında biyomagnifikasyon ve biyoakümülyasyona neden olmayan ve dünyada başarılı uygulama örnekleri bulunan; elektrik enerjisi de dâhil hiçbir konvansiyonel enerji kaynağı kullanılmayan, kurulum maliyeti (İngiltere'de 200-220 Bin £)⁵ 0.9-1 Trilyon TL olan işletme maliyeti düşük, sadece "yerçekimi ve su gücüne dayalı" funiküler teknolojisi ile ulaşım ve toplu taşıma hatlarının kurulması uygundur.⁵ Bu bağlamda, RİDOK olarak yukarıda açıklamış olduğumuz genel amacımıza katkı sağlayacak özel amaçlarımız şunlardır:

✓ Doğa'yı tahrip etmeden, en düşük maliyetle yüksek rakımlı ve eğimli arazilerde, verimli ve güvenli bir ulaşım hattının yapılabileceğinin gösterilmesi,

✓ Konvansiyonel enerji kaynakları olmadan, sadece doğal

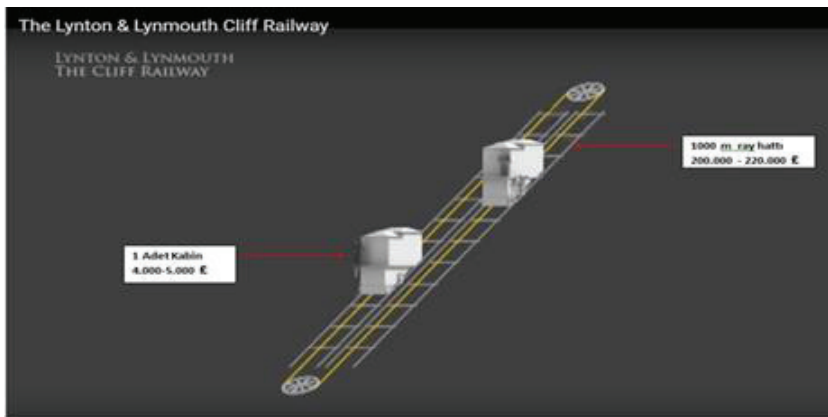
kaynaklarla ulaşım gibi önemli bir mühendislik projesinin yaşama geçirilebileceği,

- ✓ Şehrin turizm ve tanıtım faaliyetlerine nitelikli bir proje ile katkı sağlamak,
- ✓ Bölge insanına örnek bir mühendislik projesi ile eğitim vermek ve bölgemizde yaygın olup insan ölümlerine neden olan ilkel teleferik sistemine bir alternatif sunmak.
- ✓ Şehrin GSMH'na katkı sağlamak,
- ✓ İstihdam sağlamak,

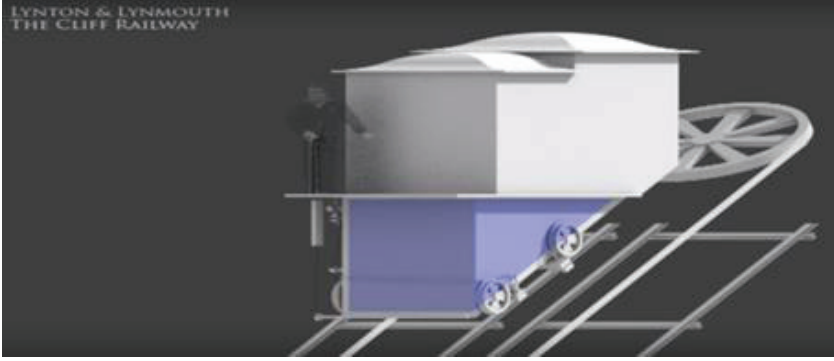
YÖNTEM

1891 yılında İngiltere'ningüneyindeki Exmoor Ulusal Parkı içerisinde inşa edilmiş olan ve günümüzde de inşa edilmiş olduğu çağın teknolojisi ile çalışmakta olan, The Lynton&Lymouth funiküler modeli her hangi bir konvansiyonel enerji kaynağı (elektrik, fosil yakıt vb) kullanılmadan; Şekil 1 ve 2'de görüldüğü üzere eğimli arazilerde birbirine bağlı iki yolcu vagonunun, yerçekimi kuvvetinin etkisi altında ve vagonların alt kısmında bulunan su tanklarının oluşturduğu ağırlık ile hareket etmesi prensibiyle çalışmaktadır.^{5,6} Bu ulaşım modeli aynı zamanda; eko turizm destinasyonlarında, yenilenebilir enerji kaynaklarının turizm tesislerinin alt yapısının inşasında, başarılı bir şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 1: İngiltere'de Exmoor Ulusal Parkında kurulu olan Lynton&Lymouth funiküler hattının

Şekil2: Lynton&Lynmouth funikülerine ait yolcu vagonu ve altında ki su tankının şematik görünümü ⁶

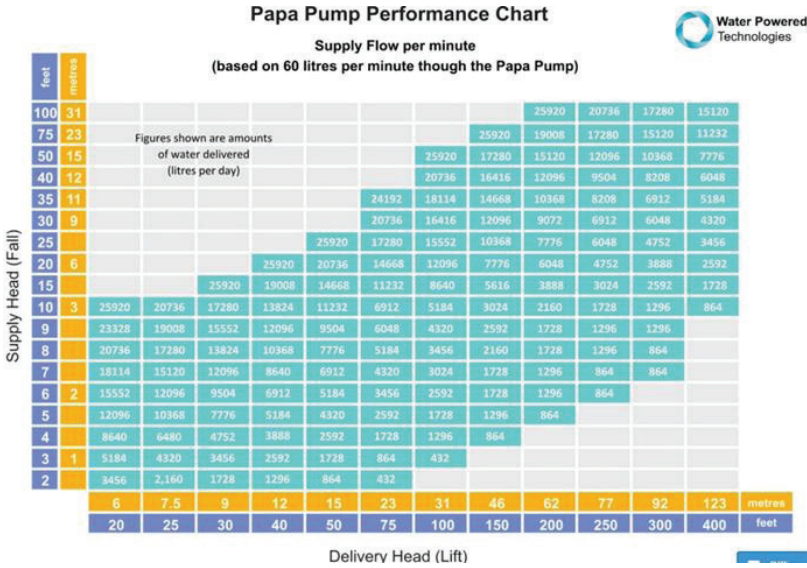
Su kaynağı bulunmayan yüksek rakımlı bölgelerde ise; vagonlar için gerekli suyun temini için, her hangi bir konvansiyonel enerji kaynağına gereksinim duyulmadan, *darbeli su basıncı pompası* (su koçu) kullanılarak düşük rakımlardan yüksek rakımlara suyun iletilmesi ve depolanması ile yolcu vagonlarının su tankları sürekli sorunsuz bir şekilde doldurulabilmektedir. Ayrıca, yağmur suyunun depolanması da ek bir kaynak olarak kullanılmaktadır.(Şekil 2)^{7,8} Bununla birlikte; vagonların ve hattın gece aydınlatması, güneş pilleri ile sağlanmaktadır.

Fotoğraf 1: İngiltere'de Exmoor Ulusal Parkında Kurulu olan Lynton&Lynmouth funiküler hattı; %58 eğimde, deniz seviyesinden 500 m yükseklikte ve 862 m'lik hat uzunluğunda doğal çevrede kapladığı alan.¹⁰

Diğer taraftan yenilenebilir enerji kaynakları ve doğanın gücü ile çalışan füniküler hatlarının kurulumunda kullanılan raylı sistemler, oto yol ve teleferik hatları ile karşılaştırıldığında doğal çevre üzerinde en az zararı veren ulaşım sistemleri oldukları (Fotoğraf 1) gibi, dört mevsim sürekli çalışma olanağı sunmaktadırlar. (Fotoğraf 2) ⁹

Şekil 2: Elektrik enerjisi gerektirmeden; su kaynağından 1 m aşağıya yerleştirilen darbeli su basıncı pompası (su koçu) 31 m yüksekliğe 432 L/gün hacminde su iletebilmektedir.⁷

Fotoğraf 2: Orta İsviçre'de 3.238 m rakımlı Titlis dağı turizm destinasyonunda dört mevsim ulaşım hizmeti sunan füniküler hattı. Aynı rakımda füniküler hatları, teleferik sistemlerine göre daha güvenilir olmaları nedeniyle tercih edilmektedir. ⁹

BULGULAR VE TARTIŞMA

Dünyanın önemli turizm destinasyonlarında günümüzde, konvansiyonel enerji kaynağı kullanmadan sadece yer çekimi ve suyun gücüne dayalı olarak çalışan funiküler hatlarından yukarıda vermiş olduğumuz iki örneğe ek olarak, ABD ve İspanya'da ki funiküler örnekleri şunlardır:

Fotoğraf 3: Pittsburgh, ABD. 130 Yıllık bu funiküler hattı günümüzde de turizm amaçlı hizmet sunmaktadır. ¹²

Turizm destinasyonlarını tercih ederlerken turistlerin aradığı kriterleri belirleyen ve AB üyesi ülkelerdeki turizm yatırımcılarına raporlar sunan, bağımsız kuruluşlara ait önemli verilerden bazıları aşağıda sunulmuştur. Türkiye'de ise bu alanda ölçümleme yapan kuruluş ve kayıt edilmiş veriler bulunmamaktadır.

Merkezi İngiltere'de bulunan Uluslararası Oteller Çevre İnisiyatifi'nin (International Hotels Environment Initiative, IHEI) anket verilerine göre; İngiliz turistlerin %80'inin, doğa ve çevreye karşı sorumluluk ilkesi ile projelendirilmiş turizm destinasyonları ilk tercihler arasında yer aldığı gibi, bu destinasyonlarda iki haftalık konaklama için 30–70£ ekstra ödemeye hazır olduklarını göstermiştir. *Uluslararası Oteller Çevre İnisiyatifi'nin anket sonuçları ise şu şekildedir: ¹¹*

Fotoğraf 4 : Barselona, İspanya. 18. Yüz yılda inşa edilmiş Sant Joan funiküler hattı. ¹³

✓ Araştırmaya katılan İngiliz turistlerin %90'ı, doğa ve çevreye karşı sorumluluk ilkesiyle gelişmeyen turizmin doğayı yok etme tehlikesi yarattığına inanmaktadır.

✓ Görüşme yapılan İngilizlerin %90'ı, turizm tesislerinin aktif olarak çevreyi koruma ve destekleme konusunda birinci derecede sorumlu olduğunu düşünmektedir.

✓ İngiliz turistlerin 97%'si tatil deyken, çevreye ve canlılara zarar verebilecek atıkları atma konusunda özel dikkat sarf ettiğini ifade etmektedir.

✓ Avustralya'dan araştırmaya katılan turistlerin %70'i ile İngilizlerin %65'i turizm destinasyonlarında, arabayla seyahat etmek yerine yürümeyi ve bisiklete binmeyi tercih etmektedir.

Avusturya'da bulunan Fessel GfK Institute, Avusturya *Eko-Etiketi* belgesine sahip otellerde kalan AB üyesi ülke vatandaşı olan turistler üzerinde bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir ¹¹:

✓ Turistlerin %59'u, korunmuş doğa ve sağlıklı çevre kriterlerine bağlı destinasyonları seçmişlerdir.

✓ Tesis seçiminde ise en önemli kriterler; güvenli ortam, profesyonel personel ile organik ürünler ve temiz bir çevre sunan tesisler olmuştur.

✓ Turistlerin %32'si için kaldıkları otelin Eko Etiketli belgeli olması önemli veya çok önemliyken, %66'sı çevre dostu otellere daha yüksek ücretler ödemektedir.

✓ Araştırmalar, eko etiketli turizm tesislerinin bölgeye özgü organik gıda ve sağlıklı çevre sunması, aynı zamanda enerji ve su tasarrufu konusunda önlemler alınmış olması, turistler için çok yüksek bir tatmin sağladığını göstermektedir.

Bu ve benzeri bulgular ışığında turizm destinasyonlarını planlayan AB ülkelerinden Fransa ve İsviçre, her iki ülkenin sınırında yer alan 1965 m rakımlı Emson Barajı ve Milli Park Projesi (Şekil 3) içerisinde ki tüm destinasyonlara ulaşımı; raylı sistemler ve funiküler hatları ile sağlama kararı almıştır. Bölgede doğal çevre korunmuş ve turistlerin talepleri yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Turizm alanında, Türkiye'nin rakipleri olan ülkelerde ki bu ve benzeri çalışmalar yakından takip edilmeli ve ülkemizde uygulamaya konulmalıdır.

Şekil 3 : Emson Barajı ve Milli Park Projesi. Fransa ve İsviçre'nin ortak turizm destinasyonu ¹⁴

Bu veriler açıkça göstermektedir ki, turistlerin öncelikle belirleyici kriterleri; turizm destinasyonlarını seçerken doğal çevrenin korunması, organik üretim ve güven ortamı ile profesyonel ekiplerdir. Bu bağlamda, Rize ilimizdeki turizm destinasyonlarını, dünyaya tanıtmak istiyorsak; makalemize konu olan konvansiyonel enerji kullanmayan funiküler benzeri projelere öncelik verilmelidir.

Bununla birlikte, turizm destinasyonlarında toplu taşımanın teleferik hatları yerine, föniküler hatları ile yapılmasının sağlayacağı önemli avantajlar vardır ki bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

✓ Teleferik hatlarının, föniküler hatlarına oranla yıllık toplu taşıma kapasitesi daha düşüktür.

✓ Teleferik hatlarında; yolcu istasyonu, onarım ve bakım tesisleri olarak kullanılmak üzere her iki uçta inşa edilecek dev yapıların olması yüksek maliyetler oluşturmakta ve büyük alanlar gerektirmektedir. Föniküler hatlarında böyle yapıların inşası gerekmemektedir.

✓ Teleferik hatlarının, yıldırım ve rüzgâr başta olmak üzere olumsuz hava koşullarına karşı son derece hassas olmaları, kötü hava koşullarında deniz ulaşımı gibi sık sık hizmetin durdurulması sebebiyle güvenilirliklerini azaltır. Föniküler hatları dört mevsim kesintisiz hizmet sunabilmektedir.

✓ Teleferik hatları, özellikle kötü hava koşullarında oluşabilecek ölümlü kazalarda hayati tehlikelerin yüksek olması nedeniyle, yolcu sigorta primlerinin çok yüksek olmasına yol açmaktadır. Föniküler hatlarında bu tür riskler bulunmamaktadır.

✓ Teleferik hatlarında enerji kesintisi ve makine arızalarında yolcu tahliyesi ve kurtarmanın büyük riskler ve maliyetler oluşturmasının yanı sıra, insanların yükseklik korkusu sebebiyle teleferiği kullanamamasına neden olurken, föniküler hatlarında bu tür olumsuzlarla karşılaşmamaktadır.

✓ Teleferik hatlarının kurulduğu bölgelerin hava sahası içerisinde güvenlik ve diğer amaçlarla kullanılan uçak ve helikopterlerin hareketlerine kısıtlamalar getirmesi ve kaza riskleri yaratmasının yanında neden olduğu görsel kirlenme ve gürültü gibi önemli çevresel problemler föniküler hatlarında bulunmamaktadır.

✓ Föniküler hatları buldukları destinasyonların eko-etiket almalarına katkı sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İçerisinde bulunduğumuz iklim ve enerji çağı, Türkiye'nin turizm alanında rakibi olan ülkelere karşı güçlü bir farkındalık yaratmasını sağlamayı zorunlu kılmaktadır. Bunun için öncelikle Rizelilerin doğal çevrenin korunması konusunda etkin şekilde bilinçlendirilmesi zorunludur. Bu bilinçlendirmede ise en etkin yöntem, makalemize konu olan konvansiyonel enerji kaynağı kullanmayan föniküler hattı

projesi gibi, halkımızı eğitici ve öğretici turizm faaliyetlerinin hayata geçirilmesidir. Bunun için gerekli yasal zeminde mevcuttur.

İlimizde örnek bir füniküler hattının kurulması için RİDOK olarak önereceğimiz başlıca turizm destinasyonları şunlardır:

- ✓ Gelintülü şelalesi, Ayder yaylası Çamlıhemşin
- ✓ Ağaran şelalesi, Çayeli
- ✓ Pileki mağarası, İyidere
- ✓ Zilkale, Çamlıhemşin
- ✓ Isırlık Kent Ormanı ve Mesire Alanı
- ✓ Kibleadağı Köyü

Yukarıda açıklamış olduğumuz niteliklere sahip bir füniküler hattının, ilimizde kurulabilmesine olanak sağlayacak hukuki altı yapıda mevcuttur. 2634 sayılı “Doğal Turizm Kaynaklarının Korunması ve Kullanılması”na ilişkin Kanunun 6. Maddesinde;

“Turizm bölgelerinde ve turizm merkezlerinde; Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kamu yararına korunmasına veya kamu yararına kullanılmasına katkıda bulunacak yapı ve tesisler, bu Kanunun 3. maddesindeki belgelere sahip olmak kaydıyla, tapu kaydı aranmaksızın, 8. maddedeki koşullara uygun olarak, imar planlarına göre yapılabilir ve işletilebilir. Turizm bölgelerinde ve turizm merkezlerinde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerde, bölgenin doğal ve kültürel özelliklerini bozmamak, turizm işletmelerine zarar vermemek ve imar planlarına uygun olmak ve Bakanlıktan izin almak kaydı ile kamuya yararlı diğer yapı ve tesisler yapılabilir ve işletilebilir. Deniz, göl ve akarsular ile kıyılar, özelliklerini bozucu ve yıpratıcı şekilde kullanılamaz. Bu yerlerden kum, çakıl ve taş alınması gibi çeşitli şekillerde yararlanma 1738 sayılı Seyir ve Hidrografi Hizmetleri Kanununa göre Deniz Kuvvetleri Komutanlığının görüşü alınmak kaydı ile Bakanlığın iznine bağlıdır.” hükümleri yer almaktadır.

Diğer taraftan, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin “Sağlık, temizlik ve çevre korunmasına yönelik önlemler” başlıklı 17. maddesinde ise;

“Turizm tesisleri; doğal varlıklar, biyolojik çeşitlilik, sosyal, kültürel ve tarihi değerler ile yöresel değerlerin koruma, kullanma dengeleri ve turizm kaynaklarının sürdürülebilirliği gözetilerek işletilir. Tesisler, atıklarının çevreye zarar vermesini önleyecek gerekli önlemleri alır. Atık sular ilgili mevzuatta belirtilen parametre ve standartlara uygun

olarak arılmadan hiçbir şekilde açığa, akarsulara, göllere veya denize akıtılamaz” hükmü yer almaktadır.

Özetle, doğal varlıkları koruyarak sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için yeterli yasal alt yapı mevcuttur. Rize ilimizdeki turizm destinasyonlarımıza ulaşım için önerdiğimiz “*yerçekimi ve su gücü*” ile çalışan bir funiküler hattı, tüm bu yasal uygulamalar ile de uyumludur. Bununla birlikte, Rize’nin turizm marka değerinin arttırılması için turizm destinasyonlarında yukarıdaki yasal çerçevede etkin denetim çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca, Rize Valiliği başta olmak üzere ilimizdeki tüm kamu kuruluşlarının, doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilir ekoturizm alanında proje oluşturması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ¹ F. Maviş, H.S. Ahişapoğlu, N. Kozak, Genel Turizm Bilgisi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2008, s. 125
- ² <http://unsdsn.boun.edu.tr/news/94/iklim-zirvesi-cop21-pariste-tamamlandi>
- ³ Şafak Kaypak, " Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği", Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C: II, Sayı.2, 2009, s. 93-114
- ⁴ <http://www.doka.org.tr/TR/Bolgemiz/Rize>
- ⁵ <http://www.cliffrailwaylynton.co.uk/>
- ⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Xby6edgp4zk>
- ⁷ http://waterpoweredtechnologies.com/how_it_works/
- ⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=fcoOJ2xlqt4>
- ⁹ <http://www.skiresort.de/lifte-bahnen/liftypen/europa/schweiz/liftyp/standseilbahnen/>
- ¹⁰ <http://www.shutterstock.com/tr/video/clip-3900671-stock-footage-the-lynton-and-lynmouth-funicular-cliff-railway-operating-in-devon.html?src=rel/3900698:6/gg>
- ¹¹ http://ec.europa.eu/environment/archives/ecolabel/pdf/market_study/tourismmktgreport_0704.pdf
- ¹² <https://wanderwisdom.com/travel-destinations/Inclined-to-Ride-or-Funicular-Fun>
- ¹³ <http://www.passaportebcn.com/montserrat/>
- ¹⁴ <http://verticalp-emosson.ch/de/decouvrez>
- ¹⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/23/deforestation-where-is-the-world-losing-the-most-trees/>
- ¹⁶ <http://sdt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/docutourismdevelopment.pdf>
- ¹⁷ <http://mkt.unwto.org/>
- ¹⁸ <http://ec.europa.eu/environment/enveco/studies.htm>
- ¹⁹ <http://media.unwto.org/press-release/2016-09-26/international-tourist-arrivals-4-first-half-2016>

VII. OTURUM

RİZE İÇİN ALTERNATİF BİSİKLET TURİZMİ

Servet KARASU¹

ÖZET

Dünyanın birçok ülkesi bisiklet turizminden milyar dolarlık bütçelerle pay almaktadır. Ülkemizde, bisiklet kullanımının sağlık, çevre ve ekonomiye olan katkıları çok fazla anlaşılabilmiş değildir. Ancak son yıllarda bisiklet yolları yapımı ve bisikletle ilgili turizm faaliyetlerinin yaygınlaştığı dikkat çekmektedir. Ülkemizde bazı illerde bisiklet yolları yapımı devam ederken, birçok ilde ise bisiklet yolu ya yoktur, ya da yok denecek kadar azdır. Rize’de dağ bisikletçiliğine yönelik bisiklet turizmi faaliyetleri dikkat çekmektedir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Rize doğa turizmi master planında da yaylalarda doğa turizminin geliştirilmesine yönelik olarak alınan stratejik kararlar arasında bisikletli gezi rotaları tespit edilmiştir. Yaylalar bisiklet turizminin bir alt dalı olan dağ bisikletçiliğine uygun alanlardır. Dağ bisikletçiliği daha profesyonel yapılan bir faaliyettir. Ancak yaralanma ve sakatlanma riski daha yüksek olduğu için amatör olarak pek fazla tercih edilmeyen bir spor dalıdır. Bu çalışmada Rize’de dağ bisikletçiliğine alternatif bir rota önerilmektedir. Rize şehir merkezinde daha fazla insanın faydalanacağı, hem yerli/yabancı turistlerin ilgi göstereceği hem de yörede yaşayan insanların kullanacağı alternatif bir rota bulunmaktadır. Engindere Mahallesinde yapımı devam eden 5 yıldızlı otelden başlayıp Rize şehir

1 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, E-Posta: skarasu@erdogan.edu.tr

merkezini sahil boyunca boydan boya geçerek Derepaşarı ilçe merkezinde son bulacak bir bisiklet yolu yerli-yabancı turistlerin ve yöre halkının gözdesi olacaktır. Söz konusu rotanın yaklaşık uzunluğu 16 km'dir. Bu parkur Karadeniz sahilinin en uzun bisiklet parkurlarında biri olacak ve bir il ile ilçe ilk kez bisiklet yolu ile birbirine bağlanmış olacaktır. Rize, Karadeniz'in en uzun bisiklet rotasına sahip illerinden biri olma unvanını elde edecektir. Bu yol sadece turistlere değil şehir merkezinde yaşayan yöre halkına da hitap edecektir.

Anahtar Kelimeler: Rize, bisiklet turizmi, bisiklet yolu

ABSTRACT

Many countries in the World share billion-dollar budget from the bicycle tourism. In our country, the contribution of cycling to the health, environment and economy has not been understood much. However, the construction bike paths and expansion of bicycle related to tourism activities are remarkable in recent years. While the construction of bike paths still continues in some cities, most of the cities do not have bike paths. Mountain biking tourism activities are noteworthy in Rize. Some strategic decisions have been taken in Rize Nature Tourism Master Plan prepared by the Ministry of Forestry and Water Affairs. Among these decisions, some bicycle trip routes in plateaus have been identified. Plateaus are suitable for mountain biking, which is a sub-branch of bicycle tourism. Mountain biking is a more professional activity. Nonetheless, due to the high risk of injury and disablement, it is not preferable by amateurs. In this study, an alternative route is recommended instead of mountain biking in Rize. There is an alternative route which both domestic and foreign tourists will be interested in and local people can benefit. The bicycle route, which would start in Engindere neighborhood passing thorough Rize city center and end in Derepaşarı downtown, will be a favorite one among the domestic/foreign tourists and locals. The length of this route is about 16 km. This route will be one of the longest bicycle route and a city and a town will be connected by a bicycle path in the Black Sea coast for the first time. Rize will gain a reputation for having one of the longest bicycle paths in the Black Sea coast. This route will appeal to not only tourists but also local people living in the city center.

Keywords: Rize, Bicycle tourism, Bicycle route

GİRİŞ

Günümüzde giderek yaygınlaşmaya başlayan bisiklet turizminin kökleri 20.yüzyılın başlangıcına dek uzanmaktadır. Son yıllarda yaygınlaşan bisiklet turizmi oldukça keyifli bir faaliyettir. Bisiklet aynı zamanda güç gerektiren sportif bir faaliyettir. Doğu Karadeniz yaylalarında bisikletli insanlara rastlanmaktadır. Çeşitli acenteler, tur şirketleri bu konuya bir çözüm getirmiş, bireyleri bisikletleriyle birlikte yaylalara getirerek bisiklet turları düzenlemeye başlamışlardır.

Ülkemizde özellikle dernekler, üniversiteler ve bazı özel kuruluşların düzenlediği organizasyon ve festivallerle bisiklet turizmi kültürü yavaş yavaş yerleşmektedir. Her yıl düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Türkiye Bisiklet Turu ve Kapadokya Bisiklet Festivali gittikçe popülerleşmekte ve uluslararası katılımcı sayısını artırmaktadır. Bununla birlikte üniversitelerin ve yerel yönetimlerin düzenledikleri bisiklet festivalleri de bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu tür etkinliklerin de katkısı ile Türkiye, bisikletlilerin yüzde 10'unu ülkemize çekmesi durumunda 4 yılda milyar Avroyu bulacak çok ciddi bir turizm girdisi elde edebilecektir. EuroVelo'nun rakamlarına göre ise 2020 yılına kadar bisiklet turizminin dünya ekonomisi üzerinde 54 milyar Avro dolaylı etkisinin olacağı ifade edilmektedir (Sağlık vd., 2014:85).

Şekil 1. Hollanda'dan bisiklet manzaraları

Bisiklet turizminde çeşitli aktiviteler yapan turistler, genellikle doğaya zarar vermeyen eko turizm faaliyetlerini daha çok tercih etmektedirler. Bisiklet bir spor dalı olarak gelişmiş ülkelerde oldukça önemli bir konumdadır. Dünyada en fazla izlenen spor olaylarından birinin Fransa bisiklet turu olduğuna dair araştırmalar mevcuttur. Dünyada 52 ülkenin bisiklet turizm merkezleri bulunmaktadır. Dünyada bisiklet turizmi kapsamında Himalayalar bisikletle gezilebilmekte, Kenya'da bisiklet safari gibi çok çarpıcı organizasyonlar yapılmaktadır. Fransa, bisiklet sporunun beşiği sayılmaktadır. Fransa Turu (Tour de France) dünyanın en eski, en uzun ve en büyük turu olup Guinness Rekorlar Kitabında en uzun spor olayı sıfatıyla yer almaktadır. Ulusal veya uluslararası özellik taşıyan bu yarışma, bir yöreyi veya bir ülkeyi hatta bazı büyük turlarda kıtayı dolaşmaktadır (Sağlık vd., 2014:84).

Hollanda'da 15,000 km, Amsterdam'da ise 700 km'nin üzerinde bisiklet yolu vardır. Amsterdam'da 800,000'in üzerinde bisiklet olduğu tahmin edilmektedir. Neredeyse nüfusundan daha fazla bisiklet bulunmaktadır. Bisiklet dostu şehirlerin başında gelmektedir. Tipik bir Amsterdam sokağında işe giden, çocuğunu okula bırakan, marketten alışverişten dönen her meslek grubundan ve yaştan binlerce insanı görmek mümkündür (Şekil 1). Avrupa ülkelerinde şehir içi trafiğin rahatlatılması amaçlı yapılan teşvikler bisiklet kullanımının gelişmesinde de etkili olmaktadır (Cycling in Amsterdam, 2016).

ÜLKEMİZDE BİSİKLET YOLLARI

Ülkemiz genelinde birçok şehirde bisiklet yolları mevcut bulunmakta ve bu yollar her geçen gün artmaktadır. Bu yollara sahip olan bazı illerimiz ve bu illerdeki bisiklet yolu uzunlukları şöyledir:

Konya: Yaklaşık 800,000 adet bisikletle Türkiye'nin en fazla bisikletine sahip şehri olan Konya'da, 2005 yılında başlanılan bisiklet yolu çalışmalarıyla, sekiz yılda 240 kilometrelik bisiklet yolu yapılmıştır. Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen akıllı bisiklet uygulamasıyla şehrin 40 ayrı noktasına kurulan istasyonlarda 500 bisiklet, şehir içinde gezinti yapmak isteyen vatandaşların hizmetine sunuluyor. Konya Büyükşehir Belediyesi bisiklet kullanıcılarının daha güvenli bisiklet kullanabilmeleri için her geçen gün bisiklet yollarına yenilerini eklemeye devam ediyor (Akıllı bisiklet, 2016).

Muğla: Muğla'da günlük hayat içinde önemli bir yere sahip olan bisiklet, turizmde de rol oynuyor. 21 km'lik bisiklet yolu ile Muğla yerli ve yabancı turistler için ayrı bir önem taşıyor.

İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından Ocak 2016'da tamamlanarak hizmete sunulan bisiklet yolunun uzunluğu 40 km civarındadır. Bisikletseverler 40 kilometrelik sahil şeridi boyunca kesintisiz ulaşım imkânına kavuşmuşlardır (Bisim, 2016) .

Bursa: Bursa Nilüfer Belediyesi şehirdeki bisiklet yolu uzunluğunu yaklaşık 80 kilometreye çıkardıklarını belirtmektedirler. Ayrıca belediye tarafından, bisiklet kullanımını yaygınlaştırarak, sağlıklı yaşam ile çevre bilinci oluşturmak ve bisikletin kent içinde alternatif ulaşım aracı olarak kullanımını sağlamak amacıyla "Akıllı Bisiklet Kiralama Sistemi"nin hayata geçirildiği "Nilespit" projesi uygulamaya konulmuştur (Nilespit, 2016).

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi halen devam eden çalışmalarla birlikte 54 km'lik bisiklet yolunu hizmete sunmayı hedefliyor. Sakarya Büyükşehir Belediyesi 18 km'lik bisiklet yolunu 24 km'ye çıkaracaklarını ifade ediyor. Antalya'da 10 km, Eskişehir'de 7 km, Erzurum Atatürk Üniversitesi kampüsünde 7 km'lik bisiklet yolu bulunmaktadır. İstanbul'da ise 2023 yılına kadar 1,100 km bisiklet yolu yapılması hedeflenmektedir.

RİZE'DE DAĞ BİSİKLET TURİZMİ

Bütün dünyada hızla yayılan yeşil turizm anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acenteleri tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Bisiklet kültürünü Hollanda'da olduğu kadar yaygın olmasa da popüler hale getirmek için ülkemizde de çeşitli etkinlikler yapılmakta. Bu tür etkinliklerle bisiklet sporu yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Gerçekleştirilen bisiklet yarışları ve festival havasında geçen bisiklet turları son yıllarda Rize'de de ön plana çıkmaktadır. Örneğin 2015 yılında Rize'de, Çekmeköy Belediyesi'nin ana sponsorluğunda organize edilen bir bisiklet yarışı düzenlendi (Şekil 2). "Kültürlerin Kardeşliğine Pedal Çeviriyoruz" sloganı ile her yıl başka bir ilde düzenlediği bisiklet yarışlarının 2015 yılındaki ev sahibi Rize oldu. Bu yarışlar daha önce Mardin, Ürgüp, Safranbolu, Şanlıurfa illerinde gerçekleştirilmiştir. Yarışta, Türkiye'nin dört bir tarafından katılan 100 bisikletçi pedal çevirdi. Rize Belediyesi, Çayeli Kaymakamlığı ve Çayeli Belediyesi 'de yarışmaya katkı sağladı (Milliyet G, 2015).

2016 yılı Ağustos ayında Rize Belediyesi 8. Çay ve Yaz Sporları festivali kapsamında Güneysu ilçesi Handüzü yaylasında dağ bisikleti yarışları yapıldı.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Rize doğa turizmi master planında (2014-2023), yaylalarda doğa turizminin geliştirilmesine

yönelik olarak alınan stratejik kararlar arasında bisikletli gezi rotalarının tespit edilerek işaretlenmesi işlerinin kaymakamlıklarca öncelikli olarak yaptırılması gibi faaliyetler bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu'nun "Kaçkarlarda Dağ Alanları Yönetimi (DAY)" adlı çalışması çerçevesinde bisiklet geçiş rotalarına yönelik çalışmalar da yürütülmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2014). Master plan çerçevesinde özellikle Haziran-Eylül ayları arasını kapsayan sezonda bisiklet sporu yapanlar için, kendi organizasyonlarını yapmak kaydıyla aşağıda belirtilen rota önerileri de bulunmaktadır.

Şekil 2. "Kültürlerin Kardeşliğine Pedal Çeviriyoruz" bisiklet yarışlarının 2015 yılı Rize etabı

- ✓ Çamlıhemşin-Sal-Pokut (Orta-Zor)
- ✓ Çamlıhemşin-Ayder-Aşağı Kavron- Yukarı Kavron. (Orta-Kolay)
- ✓ İkizdere-Anzer-Dipsiz Göl (Orta-Kolay)
- ✓ Kalkandere-Çağlayan Şelalesi (Orta-Kolay)

Ayrıca Doğa turizmi yönetimi amaçları arasında, dağ bisikleti patikalarından oluşan bölgesel bir ağ kurmak ve geliştirmekte bulunmaktadır.

Yaylalar bisiklet turizminin bir alt dalı olan dağ bisikletçiliğine uygun alanlardır. Dağ bisikletçiliği daha profesyonel yapılan bir faaliyettir. Ancak yaralanma ve sakatlanma riski daha yüksek olduğu için amatör olarak pek fazla tercih edilmeyen bir spor dalıdır (İslamoğlu, İmamoğlu ve Çavuşoğlu, 2014:276).

RİZE'DE DAĞ BİSİKLETİNE ALTERNATİF: SAHİL BİSİKLET YOLU

Rize'nin eşsiz güzelliklerdeki yaylalarında yapılan ve yapılması planlanan bisiklet turizmine ilave olarak Rize şehir merkezinde daha fazla insanın faydalanacağı, hem yerli/yabancı turistlerin ilgi göstereceği hem de yörede yaşayan insanların kullanacağı alternatif bir rota bulunmaktadır. Engindere Mahallesinde yapımı devam eden 5 yıldızlı otelden başlayıp Rize şehir merkezini sahil boyunca boydan boya geçerek Derepaşarı ilçe merkezinde son bulacak bir bisiklet yolu yerli, yabancı turistlerin ve yöre halkının gözdesi olacaktır. Söz konusu rotanın yaklaşık uzunluğu 16 km'dir (Şekil 3).

Şekil 3. Engindere Mahallesinden Derepaşarı İlçesine kadar uzanan sahil bisiklet parkuru önerisi

Parkuru 7 bölüm halinde inceleyebiliriz. Kırmızı ile gösterilen çizgiler Rize Belediyesi, sarı ile gösterilen çizgiler ise Derepaşarı Belediyesi'nin sınırlarına girmektedir.

1 Numara'da kesikli çizgi ile gösterilen bölüm: Engindere Mahallesinde yapımı devam etmekte olan otel ile İslampaşa Mahallesindeki kapalı yüzme havuzuna kadar olan 2.5 km'lik kısımda bisiklet yolu bulunmamaktadır. Düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Şekil 3. İki nolu kısımda bulunan bisiklet kiralama noktalarından birisi

2 Numara'da düz çizgi ile gösterilen bölüm: İslampaşa Mahallesiindeki kapalı yüzme havuzundan başlayarak Rize liman sahasının yakınlarına kadar gelen kısım yaklaşık 5 km'den oluşmaktadır. Bu kesimde altyapı neredeyse tamam sayılabilir. Özellikle cami projesi ve çay çarşısı için yeni yapılan dolgu alanında proje aşamasında bisiklet yolu içinde gerekli alan ayrılırsa, 2 nolu kısımda yapılacak küçük düzenlemelerle yol kullanıma hemen hazır hale gelecektir. Bu kısım hâlihazırda bisiklet kullanıcılarının en çok tercih ettiği güzergâhtır. İki farklı noktada bisiklet kiralama imkânında bulunmaktadır (Şekil 3).

3 Numara'da kesikli çizgi ile gösterilen bölüm: Liman geçiş bölgesi yaklaşık olarak 1 km'den oluşmaktadır. 2 ile 4 nolu kısmı bağlayan önemli bir kısımdır. Bu kısım limana giriş çıkışların yapıldığı ve yolun en dar olduğu yerdir. Mevcut bisiklet kullanıcıları genelde çok dar olan kaldırımını kullanmaktadırlar. Yolda düzenleme yapılabilmesi için, mevcut kaldırımın liman sahasına doğru bir miktar genişletilmesi gerekmektedir.

4 Numara'da düz çizgi ile gösterilen bölüm: Bu bölüm Emniyet Müdürlüğü ek hizmet binasından başlayarak Fener balıkçı barınağına kadar devam etmekte ve 2 km'den oluşmaktadır. 2 numaralı kısımda olduğu gibi altyapısı hemen hemen tamamdır ve bisiklet kullanıcılarının hizmetine küçük düzenlemeler yapıldıktan sonra hemen sunulabilir. Bu kısımda bir noktada bisiklet kiralama imkânı bulunmaktadır. Mevcut bisiklet kullanıcıların 2 numaralı bölümden sonra en çok tercih ettikleri bölümdür. Bu bölüm ayrıca Batıpark olarak dile getirilen kısımda yer almaktadır. Belediyenin seçim taahhütleri arasında bulunan bu bölgede yapılması planlan proje gerçekleştirildiğinde bisiklet yolu için en güzel güzergâhlardan birisi olacaktır.

5 Numara'da kesikli çizgi ile gösterilen bölüm: Fener balıkçı barınağından Alipaşa Mahallesiinde bulunan eski Dedeman Oteline kadar devam eden yaklaşık 3 km'lik kısımdır. Bu kısımda bisikletlilerin kullanımı için herhangi bir alan bulunmamaktadır. Bu bölüm parkurun tamamlanması için en çok yatırım yapılması gereken bölümünü oluşturmaktadır.

6 Numara'da kesikli çizgi ile gösterilen bölüm: Bu bölüm Derepaşarı ilçesinin sınırlarında kalmaktadır. Eski Dedeman Oteline başlayarak, Derepaşarı Belediyesi'nin rekreasyon alanı olarak düzenlediği bölüme (Bürücek Köyü) kadar uzanan 1.5 km'lik kısımdır. Derepaşarı Belediyesi'nin 1 nolu kısımda yaptığı düzenlemeleri devam ettirmesi durumunda kullanıma hazır hale gelebilir. 5 nolu kısım ile birlikte yatırım yapılması gerekmektedir.

7 Numara'da düz çizgi ile gösterilen bölüm: Derepaazarı merkezden başlayarak Bürücek köyüne kadar gelen 1 km'lik kısımdan oluşmaktadır. Derepaazarı Belediyesi bu bölümde düzenlemeler yaparak rekreasyon alanları yapmış ve halkın kullanımına sunmuştur. Bu bölümde ayrıca belediyeye ait bir sosyal tesis bulunmaktadır. Yine belediye bu bölgede yapay bir plaj yapmayı da planlamaktadır. Söz konusu kısım, yapılacak düzenlemelerle bisiklet kullanıcıların hizmetine de sunulabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizdeki birçok şehir merkezinde halen faaliyette olan bisiklet yolları, birçok şehirde ise proje aşamasında olan bisiklet yolu projeleri bulunmaktadır. İzmir, Antalya ve diğer şehirlerimizde bulunan bisiklet yollarının benzeri Rize şehir merkezini baştanbaşa geçecek şekilde yapılabilir.

Enginderemahallesindenbaşlayarak,Derepaazarıilçemerkezindeson bulacak toplam 16 km'den oluşan parkurun 8 km'si küçük düzenlemelerle kullanıma hazırdır. Geri kalan 8 km'lik kısım belediyelerin veya ilgili kuruluşlarınyatırımplanına alınarakmükemmelbirparkur oluşturulabilir. Yapılacak olan bu parkur tam anlamıyla yeşil ve maviyle bütünleşecektir. Rize'ye gelen yerli ve özellikle yabancı turistler Engindere'de kaldıkları otelden kiraladıkları bisikletlerle Rize Şehir merkezindeki kavşakta inşa edilecek olan Çay Çarşısında bisikletlerini park ederek yöresel ürünlerin alışverişini tur rehberlerinin aceleci tavırlarına maruz kalmadan doyasıya yapabileceklerdir. Yine şehir merkezine yürüyerek gelecek yemek vb. imkânlardan faydalanabileceklerdir. Turlarını daha da uzatmak ve meşhur Derepaazarı pidesinin tatmak isteyenler ise Derepaazarı'na kadar pedal çevirmeye devam edeceklerdir. Otellerine döndüklerinde harika bir parkurda toplam 16 km'lik spor yapmanın ve enfes lezzetlerin tadına bakmış olmanın hazzını duyacaklardır.

Yerli ve yabancı birçok turizm merkezinde turizm faaliyetleri arasında "yapmadan dönme" (to do list) şeklinde faaliyetler bulunmaktadır. Rize turizm rehberinde yer alacak en önemli "yapmadan dönme" faaliyetlerinden biriside "Rize sahilini bisikletle gezmeden, Derepaazarı'nda pide yemeden dönme" olacaktır.

Yapılacak olan 16 km'lik parkur Karadeniz sahilinin en uzun bisiklet parkuru olacak ve bir il ile ilçe ilk kez bisiklet yolu ile birbirine bağlanmış olacaktır. Rize, Karadeniz'in en uzun bisiklet rotasına sahip illerinden biri olma unvanını elde edecektir. Bu yol sadece turistlere değil şehir merkezinde yaşayan yöre halkına da hitap edecektir. Rize şehir nüfusunun

büyük bir çoğunluğu sahil şeridindeki düz alanlarda ikamet etmektedir. Üst geçitlerde yapılacak olan asansör ilaveleri vb. düzenlemelerle yöre halkı da bu yola büyük ilgi gösterecektir. Hali hazırda mevcut olan 2 ve 4 nolu bölümler bisiklet kullanıcıların yoğun ilgisini çekerken yolun tamamlanmasıyla birlikte ilgi daha da artacaktır. Hafta sonları ailece veya arkadaş gruplarıyla İslampaşa, Gülbahar veya Fener Mahallelerinden hareket edecek gruplar Der pazarı'na pide yemeye gidebileceklerdir. Bisiklet yolunun tüm sahil boyunca hizmete girmesiyle ve uygun park alanlarının oluşturulmasıyla birlikte belki de Fener Mahallesinde veya İslampaşa Mahallesinde oturanlar şehir merkezine bisikletle gitmeyi tercih edeceklerdir. Yine Rize Şehir stadı da bu parkurun en uğrak yerlerinden birisi olmaya adaydır.

Son söz: Bisiklet değil, bisiklet yolu istiyoruz!

KAYNAKÇA

- Akıllı bisiklet. (2016). 07.09.2016 tarihinde <http://www.akillibisiklet.net/turkiyenin-en-uzun-bisiklet-yolu-konya> adresinden alınmıştır.
- Bisim. (2016). 07.09.2016 tarihinde <http://www.bisim.com.tr> adresinden alınmıştır.
- Cycling in Amsterdam. (2016). 07.09.2016 tarihinde <http://www.iamsterdam.com/en/visiting/plan-your-trip/getting-around/cycling> adresinden alınmıştır.
- İslamoğlu, İ., İmamoğlu, A., Çavuşoğlu, G. (2014). Verçenik Yaylası'nın Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi. International Journal of Science Culture and Sport, 2, 271-282.
- Milliyet Gazetesi, (2015, 10 Ağustos). Rize'de bisiklet yarışı heyecanı.
- Nilespit. (2016). 07.09.2016 tarihinde <http://www.nilespit.com> adresinden alınmıştır.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü. (2014). Rize Doğa Master Planı 2014-2023.
- Sağlık, A., Sağlık, E. ve Kelkit, A. (2014). Bisiklet Turizmi Açısından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın İncelenmesi. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4 (1), 84-90.

TURİZMİN GELİŞMESİNDE FOLKLORUN ROLÜ

Fidan GASIMOVA¹

ÖZET

Sanat bilimleri arasında folklorun önemli yeri vardır. Çünkü folklor mensup olduğu halkın kültürünü, tarihini, bakış açısını vb. ifade etmek açısından büyük önem taşımaktadır. İşte bu açıdan da milli folklor gelenekleri bir ülkenin turizminin de gelişmesinde büyük rol oynayabilir. Çünkü folklor bölgenin kültürel mirasına yeni hayat vermenin, ayrıca turistik endüstrisinin gelişmesine yerli halkı dâhil etmenin önemli yöntemidir.

Halk sanatı, folklorun zengin geleneklerinin kullanımı büyük imkânlarla sahiptir. Örneğin, o eğitim kurumları, görmeli yerler ve turizm kaynakları arasında işbirliğine neden olabilir, ayrıca turizm aracılığıyla toplumun sosyal ve ekonomik regenerasyonuna imkân verebilir.

Turizmin gelişmesi için öngörülen yerlerde, seçilen şehirlerde milli folklor ustaları ve kolektifleri, halk sanatçıları yaratıcılık başarıları sergilemeli, halkın tarihi yaşam tarzının, ulusal bayram ve geleneklerinin korunması için önemli çalışmalar yapılmalıdır. Bunun da sayesinde öngörülen yerlere turist akışını sağlamak, sonuçta da ülkenin hem manevi, hem de maddi gelişimine olumlu şekilde destek vermek mümkündür. Bu yerlerde çeşitli folklor festivalleri düzenleyerek Türk halklarının geleneklerinin tebliğinde, dünya halkları arasında kültürel

1 Doç.Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü.
gasimovafidan@yahoo.com

ilişkilerin kurulmasında, beşeri değerlerin öğrenilmesinde büyük işler görülebilir. Elbette düzenlenen folklor sergileri, gösterileri, folklor müzik gruplarının sunumu vb. aracılığıyla ülkede hem yerli, hem de yabancı turizmin gelişmesi için ortam yaratmak mümkündür.

Genel olarak, makalede turizmin gelişmesinde folklorun yeri ve rolü araştırılmış, her iki alanın karşılıklı olarak gelişmesindeki önemli yönler öğrenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: turizm, folklor, kültür, gelişme

ABSTRACT

It has an important place of the folklore among the Sciences of art. Because of the people that belong to the folklore of the culture, history, perspective, etc. to express is of great importance. From this point of view, a country's national folklore traditions can play a major role in the development of tourism. Because, in order to give a new life to the cultural heritage of the region folklore is also an important method to involve local people in the development of the tourist industry.

Folk art, the use of the rich traditions of Folklore has a great opportunity. For example, educational institutions, places to see can cause cooperation between tourism resources, tourism may also allow the community through social and economic regeneration.

National folklore collectives and masters, people's masters should demonstrate creative achievements in places and selected cities that are considered for improvement of tourism, have to do a significant effort in order to protect people's historical living, national holiday and customs. Thanks to this, the projected to ensure the flow of tourists to places, it is possible to give ultimately both spiritual and material support to the development of the country in a positive way. By organizing folklore festivals in a variety of places the traditions of the Turkish peoples in the communiqué, the establishment of cultural relations between the peoples of the world, great things can be done in the learning of human values. Of course, folklore organized exhibitions, shows of folklore groups, music presentation, etc. through the development of tourism in the country it is possible to create the environment for both local and foreign.

Overall, the place and role of folklore were investigated in the development of tourism and significant points were learned in the mutual development of these two fields.

Keywords: tourism, folklore, culture, development

GİRİŞ

Dünyanın birçok ülkelerinde turizm mevcut ülkenin ve halkın tarihi, kültürü, gelenekleri, dini ve manevi değerleri ile tanışmak imkânı gibi kendini gösteriyor. Turizm ülke bütçesine, ayrıca turistik hizmet göstermekle alakalı olan gerçek ve tüzel kişilere gelir getirir. Aynı zamanda turizm ülke ve onun bölgelerinin tüm toplumun gözünde önemini ve nüfuzunu artırmakta önemli etkenlerden biridir (Семкина ve Прокопьева, 2010: 105).

Turizmin gelişmesi çeşitli bilim dallarının ortak faaliyeti ile daha verimli bir şekil alabilir. Öyle ki, ayrı ayrı bilim dallarının bağlantılı şekilde ülke turizminin gelişmesine katkı vermesi artık tecrübeden de bilinmektedir. Örneğin, folklor ilmi. Sanat bilimleri arasında folklorun önemli yeri vardır. Çünkü folklor mensup olduğu halkın kültürünü, tarihini, bakış açısını vb. ifade etmek açısından büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, folklor bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ait çeşitli konuları kapsayan, bunları kendine özgü yöntemle toplayıp, sistemleştiren, yorumlayan bir bilimdir. O bugün de faaliyetini devam ettirir ve halk kültürü, milli değerlerine ait yeni konular, metinler oluşturur. Sosyal hayattaki değişiklikler kültürde de yansımıştır. Folklor farklı kültürler arasında ilişki kuruyor. Bu anlamda folklor, geçmişle gelecek arasındaki ilişkinin kaybolmaması, pekiştirilmesine önemli bir işlev görmektedir. Her bir halk hakkında fikir elde etmek için onun kültürünü tanımak gerekir. Kültür ise etnik, maddi, manevi kültür şeklinde kullanılabilir. Manevi kültür her bir halkın dilinden, folklorundan, dini inançlarından, etnik kendiniderkinden oluşur. İşte bu açıdan da milli folklor gelenekleri bir ülkenin turizminin de gelişmesinde büyük rol oynayabilir. Çünkü folklor bölgenin kültürel mirasına yeni hayat vermenin, ayrıca turistik endüstrisinin gelişmesine yerli halkı dâhil etmenin önemli yöntemidir.

AMAÇ

Halk sanatı, folklorun zengin geleneklerinin kullanımı büyük imkânlara sahiptir. Örneğin, o eğitim kurumları, görmeli yerler ve turizm kaynakları arasında işbirliğine neden olabilir, ayrıca turizm aracılığıyla toplumun sosyal ve ekonomik regenerasyonuna izin verebilir. Makalede de amaç folklorun ülke, bölge turizmine katkısı ile ilgili bilgi ve öneriler vermektir.

YÖNTEM

Folklor çeşitli yöntemlerle turizmin gelişmesinde rol oynuyor. Nitekim folklor çok sayıda ilmlerle bağlıdır. Bunlardan biri ve en önemlisi de tarihtir. Folklor örnekleri istenilen dönemin tarihi olaylarını o dönemde yaşamış insanların hafızası, hissettikleri aracılığıyla gelecek nesillere aktarır. Bu amaçla ülkeye gelen turistlerin de sayısı az değildir. Gittikleri ülkenin tarihi ile daima ilgilenen çoğu turistler seyahat ettikleri ülkenin müzeleri ile tanışma ile birlikte, zaman zaman eski nesil - folklor söyleyicileri ile de görüşerek, o tarihin canlı taşıyıcıları aracılığıyla da önemli bilgiler elde edebilirler. Çünkü folklorun masal, destan, rivayet, atasözü, mani, deyim ve s. gibi türleri tarihi gerçekleri yansıtmak açısından özellikle dikkat çekiyor. Bu janrlarda halk tarihi olaylara, oluşan durumlara kendisinin topluma olan yaklaşımını anlatıyor. Unutmayalım ki, bazen sadece tarihi kaynaklar yaşanmış tarihi aydınlatmak gücünde olmuyor. Bu zaman tarihe bilimin diğer alanları, özellikle de folklor büyük destek sağlıyor. Tüm bunları dikkate alarak bölgeyi turistik bir bölge haline getirmek için atılacak önemli adımlardan biri de her türde müzelerin oluşturulması, bölgenin ayrı ayrı ilçe ve köylerine turistlerin de yer alacağı özel folklor ekspedisyalarının, folklor sergilerinin, festivallerin düzenlenmesidir.

Bilindiği gibi tarihi önem taşıyan şehirler turistlerin daha çok ilgisini çekiyor. Böyle şehirlerde yüksek tarihi bilgiye sahip olan ekskurovodlar kullanılır. Böyle turizm tesislerinde ekskurovodlar tüm güzergâhlar hakkında, ayrıca ülkenin tarihi hakkında geniş bilgiler elde etmelidir. Her tarihi anıt hakkında mevcut bilgileri lakonik şekilde turistlere ulaştırmayı bilmelidir. Hatta bu abidelerle bağlı olan sanatsal bilgilerin de turistler için ilgi doğuracağını önceden hissetmelidir (Hüseynov ve Əfəndiyeva, 2007: 28). Çünkü ülkeye turist akışını sağlamanın bir yolu da tarihi gerçekleri yansıtan anıtları düzgün şekilde korumak, bu amaçla özel müze ve sergiler organize etmektir. Onu da hatırlatalım ki, folklor tarihi gerçeklikleri yansıtmak açısından da büyük önem taşımaktadır. Halkın hayatındaki tüm önemli olaylar onun sözlü kültüründe şu veya bu şekilde kendi sanatsal inikâsını bulmamış olsun. Halk en eski dönemlerden itibaren kendi mücadelesini, tarihini halk sanatında şu veya bu şekilde yansıtmıştır (Əfəndiyev, 1981: 8). Folklorlarda tarihi olaylar ve tarihi şahsiyetler kendini gösteriyor. Bu alan üzerinde çalışan araştırmacı ilgili tarihi dönemi göstermekle, hangi tarihi olay ve şahsiyetlerin folklor örneklerinde yer aldığını gösterebilir. İstenilen dönemde halkın başına gelenler tarih alanına girer. Bu tarihi dönem sırasında oluşturulan halk

edebiyatı örnekleri de kendisinde hem tarihi, hem de halkın bilgelikliğini birleştirir.

Turizmin gelişmesi için öngörülen yerlerde, seçilen şehirlerde milli folklor ustaları ve kolektifleri, halk sanatçıları yaratıcı başarılar sergilemeli, halkın tarihi yaşam tarzının, ulusal bayram ve geleneklerinin korunması için önemli çalışmalar yapılmalıdır. Bunun da sayesinde öngörülen yerlere turist akışını sağlamak, sonuçta da ülkenin hem manevi, hem de maddi gelişimine olumlu şekilde destek vermek mümkündür. Bu yerlerde çeşitli folklor festivalleri düzenleyerek Türk halklarının geleneklerinin tebliğinde, dünya halkları arasında kültürel ilişkilerin kurulmasında, beşeri değerlerin öğrenilmesinde büyük işler görülebilir. Elbette düzenlenen folklor sergileri, gösterileri, folklor müzik gruplarının sunumu vb. aracılığıyla ülkede hem yerli, hem de yabancı turizmin gelişmesi için ortam yaratmak mümkündür.

Turizmin geliştirilmesinin bir yolu da etnografiyadır. Folklor da etnografya ile de bağlantılıdır. Bilindiği gibi, halk sanatında kendisini yaratan halkın hayatı, meşeti, gelenekleri, tören ve bayramları kendi sanatsal yerini alıyor. Folklorun öyle türleri vardır ki, bunlar hem de doğrudan etnografyanın araştırılmasında önem arz ediyorlar (Öfendiyev, 1981: 17). Bunun için de belirtiyoruz ki, etnografik turizmin gelişmesi ile turistler ulusal-geleneksel malzeme ve dini manevi kültürle tanışır. Kendisinin benzersiz içerik ve tekrarsızlığı ile çoğu zaman böyle turizm türü herhangi bir halkın etnokültürel hayatının aktif katılımcısı olmaya olanak sağlar.

Etnografik turlar kendi programına birkaç gün veya uzun süre herhangi bir gelişmiş etnokültürel ortamda olmak imkânı içerir. Böyle turlar aracılığıyla etnografik müze, etnografik sergileri gezmek mümkün olur. Ya da folklor festivallerini, halk yarmarkalarını, çeşitli etniklere mahsus dini veya takvim bayramlarının katılımcısı olmaya olanak sağlıyor. Bu yöntemler etnoturizmin temelidir. Etnoturizm uluslararası düzeyde etnokültürel ilişkilerin kurulmasında önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Çünkü böyle turizmin gelişmesi sayesinde dünyanın çeşitli ülkeleri, bölgeleri, uygarlıkları ve etnik kültürlerini temsil eden temsilcileri arasında ilişki oluşur. Etnografik turizm turistlerin halkın hakiki, asıl hayatına ilgisine, halk gelenekleri, sanatı, kültürü ile tanışmaya dayanır. Modern, vahdet teşkil eden dünyada insan kendini eşitlemeye can atıyor, kendisinin etnik kökenini arar, öğrenir ki, tarihi ve kültürel gelenek hakkında bilgisi olsun. Diğer etnik ve kültürel özellikleri bilmek insana halkların geniş manzarasının bütünlüğünü yaratmaya, kendi

kişisel bütünlüğünü yaratmaya izin verir (Семкина ve Прокопьева, 2010: 110).

BULGULAR

Bilindiği gibi turizmin gelişmesi ülke ve halkın refahı için pek olumlu taraflara sahiptir. Bir ülkenin folklorunun sayesinde de böyle olumlu nitelikler elde etmek mümkündür. Öyle ki, folklor ve turizmin bağlantılı düzenlenmesi temelinde yeni işyerleri açılabilir. Yerel nüfusun ek gelir ve kazanç elde etmek imkânları oluşur. Çünkü yerli halkın yarattığı çeşitli folklor örneklerinin taşıyıcısı olan mallara daha fazla üretim ihtiyacı doğar. Örneğin, çeşitli el işleri, folklorun çeşitli öğelerini taşıyan hatıralık, hediyelik eşyalar vs. Turist kabul eden her ülke onlara birçok türde hediyelik eşya sunmalıdır. Bu hediyelik eşya ise özel ustalar, profesyoneller tarafından hazırlanan el işleri olmalıdır. Bu usta ve profesyoneller hazırladıkları hatıralık ve hediyeliklerde folklor, tarih öğelerini, ülkeni, herhangi bir bölgeyi temsil eden unsurları tasvir etmeyi bilmelidir. Çünkü turist için souvenir o ülke hakkında en iyi, unutulmaz hatıradır. Hatta souvenirlerin turistlerin gözü önünde hazırlanması da büyük ilgiye neden olabilir.

Unutmamalıyız ki, belli bir bölgeye gerek dışarıdan gerekse içeriden teşrif buyuran turist bu bölgeye sadece bakmak için, boş zamanını eğlencelerle geçirmek için gelmiyor. Her turist kendi kişisel çıkarlarına bağlı olarak gezdiği yerlerin tarihini, kültürünü, milli özelliklerini, adetlerini ve s. yerel ilginç yönleri öğrenmeye can atıyor. Bu girişim onun bakış açısını, maneviyatını, estetik duygumunu zenginleştirir. O, uzun süre gezdiği yerlerin akılda kalan izlenimlerinden haz almak istiyor. İşte, organizatör, turizm işini organize ederken ve onu planlarken bu önemli faktörleri gözardı etmemelidir. Öyle ki, bu faktörler doğrudan turistin manevi talepleri ile bağlıdır. Onun manevi taleplerini öğrenip sağlamak ise turizm organizatörünün görevidir. Bu amaçla turizm organizatörü çevrede mevcut olan flora ve faunayı, arkeolojik kazılarda elde edilen tarih ve kültür örneklerini, eski tarihe ve orijinal görkeme sahip olan mimari anıtlarını derinden öğrenmelidir. Onlar esasında gezi metinleri hazırlamalıdır. Ayrıca yerel halkın etnografyası, folkloru, adet ve gelenekleri hakkında bilgiler toplamalıdır. Tabii ki, her bir arazinin ve bölgenin kendine özgü dansları, ulusal giysileri, halk sanatı örnekleri, folkloru vardır. Dikkate almak gerekir ki, bu sanat alanları da turisti doğanın güzelliklerinden az ilgilendirmiyor. Turistlerin halkın kültürel mirasına olan ilgisi tarih ve kültür anıtlarının korunup

muhafaza edilmesini daha da gerçekleştiriyor. Turizm merkezleri tarih ve kültür anıtlarının önemini, hem de ticari çıkarlarına uygun olarak değerlendirmeye ve onların muhafaza olunması olanaklarını genişletmeye mahkûmdurlar. Örneğin, muhteşem kalelerin, tapınakların, köprülerin tahrip imha edilmesi ile arazi kültürel önemini kaybeder, turistlerin ilgisini belirgin seviyede kısıtlayabilir. Bunun da neticesinde turizm organizatörlerinin ekonomik çıkarlarına yeterince hasar değer ve onlar kendilerinin faaliyetlerini durdurmaya mecbur olurlar (Hüseynov ve Əfəndiyeva, 2007: 14-15).

Her bölge belli bir özelliğine göre turistlerin dikkatini çekiyor. Örneğin, bazısı doğasına, dağlarına, pınarlarına, göllerine, bazıları örf adetlerine, milli özelliğine, tarihine, bazısı iyi korunup saklanmış halk sanatı geleneğine göre, tarihi anıtlarına göre turistlerin dikkatini çekiyor. Bu nedenle turistik için en temel yollardan biri bu bölgenin esas belirgin yönünü bulup ondan düzgün şekilde yararlanmak gerekir. Örneğin, sözlü halk yaratıcılığı örneklerine bakalım. Bildiğimiz gibi folklor geniş içeriğe sahiptir. Bunun bir alanını da âşık sanatı oluşturmaktadır. Söz sanatının ve müziğin birleşiminden oluşan âşık sanatı özel bir öneme sahiptir. Çünkü müzikal folklor örnekleri sanki ebedilik ve temizlik kaynağıdır. O kendinde insancıl, nezaket, mizah, merhamet, bilgelik vb. içeriyor. Onu dinleyen herkes, turistler de büyük halk sanatının derinliklerine dalıyor, halk gelenek ve göreneklerinin güzelliklerini duyuyor. Bunu dinleyen turistlerde çeşitli duygusal hisler oluşur ve bu yerlere ilgi daha da artıyor. Türk devletlerinden sadece Azerbaycan ve Türkiye'yi götürsek bile bu ülkelerin çeşitli bölgelerinde âşık sanatı geniş şekilde kendi gelişimini sürdürüyor. Âşıkların repertuarı çeşitli konulu destanlardan oluşur. Onları dinlemekle turist hem bu bölgelere özgü olan ulusal geleneklerle, günlük yaşam tarzı, eski türk destanları ile tanışa bilir. Bu da hem folklorumuzun tebliği, tanıtılması, yayılması, çeşitli dünya ülkelerinin buraya ilgisinin artması, aynı zamanda da halk için gelir kaynağı olabilir. Bazen biz gelen turistlerin saz çalmaya meyletmesine de şahit oluyoruz. Kaldıkları süre boyunca hem Türk halklarına ait eski müzik aletleriyle ve aynı zamanda eski bir tarihe sahip folklor örnekleri - destanlar, maniler vb. ile tanışa bilirler. Çünkü canlı görmek, kitaplardan oxuduğumuzla birleşdikde daha net ve unutulmaz olur. Örneğin, sadece manilerde halkın eski tarihinin izleri olduğu gibi tasvir edilmiştir. Uzun yıllar geçmesine rağmen mani dilden dile geçerek halkın bin yıllık tarihinin taşıyıcısına çevrilir. Tarihi belgelerle birlikte tarihin canlı tanıklarının yarattığı maniler turistler için asıl araştırma kaynağı olabilir. Bu da ülke

tarihinin doğru şekilde tanıtılmasında önemli bir araçtır.

Turizmin gelişmesi için folklorun başka faaliyetleri de vardır. Bunlardan biri düzenlenen festivallerde folklor ürünlerini yansıtan tasviri sanat eserleridir. Daha sonra yukarıda bahsettiğimiz müzik ve dans da bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Çünkü müzik bölgenin en dikkat çeken kültür göstergesidir. Hatta birçok ülkede müzik turistleri çeken en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilir. Diğer bir taraftan ise turisti ülkeye çeken o ülkenin ulusal mutfağıdır. Çünkü milli mutfak da ait olduğu ülkenin kültür göstergesidir. Bilindiği gibi, her turist gittiği ülkenin milli yemeklerini tercih ediyor. Hiçbir zaman tatmadığı teamlardan tatmaya çalışır. İşte bu açıdan da milli folklor öğeleri ile süslenmiş özel restoranlar, kafeler organize etmek gereklidir. Yemek de saydığımız diğer araçlar gibi turistin bu ülkeden hoş izlenimlerle ayrılmasına sebep olabilir. Memnun kalan turist memnuniyetini her yerde ifade edecektir. Görüldüğü gibi kültürel mirasın - folklorun korunması, onu düzgün şekilde sergilemek ülkeye turist akışını hızlandırır, turizminin gelişmesine büyük katkılar sağlar.

SONUÇ

Genel olarak söyleyebiliriz ki, turizmin gelişmesinde folklorun rolü inkâr edilemez. Folklor hem de kültürün tebliğidir. İstenilen halkın kültürel mirasını sadece ressam, arxitektor, müzisyen, yazarların eserleri, bilim adamlarının araştırmaları değil, ayrıca maddi anıtlar, folklor, halk sanatı, festivaller, dini ritüeller vb. oluşturmaktadır. İnsanın kültür tesisleri ile tanışması kültürel-idrak turizmi çerçevesinde gerçekleşir (Черненко ve Колпащикова, 2012: 8). Kültür turizmi insanın iç dünyasını, bakış açısını zenginleştirir, çeşitli kültür temsilcileri, ulusal geleneklerle tanışma imkanı sağlar. Turizmin bir türünün de kültür turizmi olduğunu dikkate alırsak o zaman folklor da kültürün bir parçası gibi turizmin gelişim mekanizmasıdır. Kültür turizmi kendinde tarih, folklor, din, etnografya, antropoloji, arkeoloji vb. gibi turizm türlerini birleştirir. Bunlar hepsi birbiri ile sıkı bağlıdır. Sadece folklorun kendisi tüm bu alanların hepsini içermektedir. Onun için diyoruz ki, turizmin gelişmesinde folklor özel bir yere sahiptir. Ülke tarihine ilgi gösterenler tarihi anıtlar, tarihi yerleri gidip görür. Onlara tarih hakkında bilgini folklor metinleri de verir. Dine ilgi gösterenler dini yapıtları, ziyaretgâhları, dini gelenek, rituellarla tanışıyor. Bunlara da folklor malzemeleri yardımcı olur. Çünkü onların her biri hakkında çeşitli halk sanatı örnekleri - efsane, rivayet ve s. mevcuttur. Halkın etnik kültürüne, giyimine, meşetine, diline vb. ilgi gösteren

turistler de vardır. Bu alanların her biri folklorla bağlıdır ve onlar çeşitli halk sanatı örneklerinde ifade edilmiştir. Örneğin, folklor, herşeyden önce, ait olduğu halkın canlı konuşma dilinin tüm inceliklerini yansıtan bir hazinedir. Her halkın edebi dilinin yeni sözlerle zenginleşmesinde birinci, karşılığı olmayan kaynak canlı konuşma dilidir, bu da kendi hazinesini folklorlarda, halkın sözlü yapıtlarında koruyup saklıyor (Vəliyev,1985: 4). İşte bu açıdan da tam kesin olarak diyebiliriz ki, her bir ülkede turizmin geliştirilmesinin bir yolu da folklorudur. Çeşitli turizm türlerinin her birinin farklı misyonu, amacı olsa da bunların çoğu folklorla bağlıdır. Halkın yarattığı, hafızasında silinmez izler bıraktığı bu örnekler çeşitli amaçlarla ülkeye gelen turistlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Bu da o ülkeye turist akımı yaratabilir. Bunun için de folklor örneklerinden turizmin gelişmesi için düzgün şekilde yararlanmak gerekir. Bu çalışmada turizm işinde tecrübesi olan, bu işle uzun süre çalışan personel üzerine büyük iş düşüyor. Onlar bu halk sanatı geleneklerini doğru şekilde anlayan, derinden öğrenen, ülkenin ya da ayrı ayrı bölgelerin folklor örnekleri hakkında yeterli bilgisi olan, uzmanlarla iş görmelidirler. Yapılacak işler arasında en önemlisi folklor festivallerinin düzenlenmesi, sergilerinin teşkilidir. Turistlerin konakladıkları otellerde çeşitli günlerde milli mutfağa ağırlık verilmeli, özel yiyecekler hazırlanmalıdır. Onlara aynı günde milli kıyafetlerde olan çalışanlar hizmet ederse daha fazla ilgi çekebilir. Bunu her gün yapmak fikrimizce doğru olmaz. Turisti yormamak, ona günlerinin değişik, ilginç geçmesini sağlamak için haftanın belli günlerinde ulusal geleneklere ağırlık vermek olur. Başka bir günü halk sanatında önemli yere sahip olan âşık atışmaları gecesi düzenlemek, başka bir gün folklorun tüm türlerinin sergilendiği fuarlar düzenlenebilir. Kanaatimizce bütün bunları oluşturan turizm çalışanı ilgiye neden olabilir ve aynı yere turist akını da yaratabilir. Halkın milli bayramları sırasında da ilginç etkinlikler hayata geçirmek mümkündür. Örneğin, Azerbaycan'da özel bir tantana ile düzenlenen Nevruz Bayramı öncesinde bir sıra folklor gelenekleri yapılabılır. Bunlara bayramdan önce, bayrama hazırlık olarak yapılan çarşambalar, ilahir çarşamba, bayram akşamı icra edilen oyunlar, fal açmalar, gelenekler, söylenen folklor örnekleri vb. istenilen turistin dikkatini çekebilir. Onları halkın eski tarihini, dününü, bugününü gösterecek şekilde sergilemek gerekir. Sadece bu işi doğru şekilde düzenlemek ülkeye çok sayıda turist çekebilir. Bunun aracılığıyla ülke veya belirli bir bölge tarihi, folkloru, kültürü vs. tanıtılabilir. Aynı zamanda da ülke turizminin gelişmesine olumlu etkisi olabilir. Daha önce söylediğimiz gibi de turizmin düzgün düzenlenerek

geliştirilmesi hem ülke bütçesine, hem de bu işle ilgilenen gerçek ve tüzel kişilere maddi gelir getirebilir.

ÖNERİLER

Tarih, kültür ve tabiat anıtları ülkenin milli varlıkları, malıdır. Bir araziye turistik bölge gibi kullanmak istediğinde onu korumak, restore etmek ve zarar vermemek gerekir. Birçok bölgeler eski şehirler, tarihi yapılar, tarihi-kültürel anıtlar vb. ile zengindir. Onlar yaratıldıkları şekilde de donup kalmamalıdır. Onlardan yararlanmayı başarmak gerekir. Örneğin bölgeden tekrarsız bir turistik arazi oluşturabiliriz. Ancak unutmamak gerekir ki, böyle bir arazi yaratırken bu arazinin tarihi görüntüsüne zarar vermeden hareket etmek gerekir. Onun tarihini ve milli geleneklere dayalı folklorunu koruyarak, tebliğ ederek bu iş yapılmalıdır. Aynı zamanda tekrardan da kaçınmak gerekir. Kültürel, tarihi ve doğal mirasın bazıları özellikle turistler tarafından, diğer bir kısmı yerel halk tarafından daha çok kullanılır. Öyle yerler var ki, onu her iki taraf kullanıyor. Örneğin, tarihi anıtlar ve müzeler, tiyatrolar vs. Bunların bağlantılı bir işbirliği kültür ve turizm alanında olumlu ilerlemeye neden olur. Böyle turizmin gelişmesinde çeşitli faaliyetleri yerine getirmek gerekir. Öncelikle kültürel, tarihi, folklor mirasına önem verilerek, turizmin gelişmesine katkı verecek önemli nesnelere tanımlamak gerekir. Ardından esas turistik bölgeleri belirlemek, ayrıca kültürel, tarihi, folklor mirasını koruyacak, onu kontrol edecek sorumlu şahsı belirlemek gerekir. Aynı zamanda çeşitli folklor, sanat vb. materyallerinden turizm için kullanmak gerekir. Bunların yanında turistleri ve yerli halkı kültürel mirasa saygılı yaklaşmak tarzında terbiye tedbirler geçirmek gereken işlerdendir (Квартальнов, 2002: 135-137).

Sürecin ayrılmaz parçası daima turizmin gelişmesi için yeni kavramların onaylanması ve hayata geçirilmesidir. Bunun da sonucunda turizm hayatın ayrılmaz bir parçası haline geliyor. Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi turistik talepleri etkiliyor. Yani, iş görüşmelerinin, dinlenme günlerinin, ekskursiyaların sayısı artıyor, bu da turizmin iç gelişmesi demektir. Yani yabancı turistlerle birlikte iç, yerel halkın da yaşadıkları ülkenin farklı bölgelerini görmek, tanımak, kültürel, folklor, tarihi mirasından haberdar olmak isteği artmaya başlar.

Her bir bölgenin eşsiz mirası vardır. Onu belirledikten sonra bu bölgede turizm için ortam oluşturabilirsiniz. Turizm bölgeye gelir sağlamanın yanı sıra, yerel sakinlere eşsiz mirası ile gurur duymak ve onu turistlerle paylaşmak sağlar. Bunun bilincinde olan yerel nüfus da

turizm sisteminde çalışanlarla birlikte bu alanın daha hızla gelişmesine ortam yarandanlardan olabilirler. Örneğin, folklor grupları yaratıp, özel etkinlik de düzenleyebilirler. Örnek için Azerbaycan'ı alırsak onun ayrı ayrı bölgelerinde unutulmakta olan oyunlar, yarışlar vardır. Onları hem yaşatmak, hem de tebliğ etmek için bunları öğrenip çeşitli gösteriler organize edilebilir.

Kanaatimizce, turizmin her türünün, özellikle de folklor yoluyla turizmi geliştirmek için yerel halkla, yetkili temsilciler arasında aydınlatıcı tedbirler uygulanmalıdır. Sonra birlikte faaliyete başlayarak hem halk bu alanda çalışanlardan, hem de bu alanda çalışanlar da halktan öğrenmelidirler. Ortak faaliyet türüne dayanarak folklor turizmin inkışında büyük rol oynayabilir.

Her ülkede turizmi çeşitli yönlerden geliştirmek olur. Biz burada sadece folklorun turizmin gelişmesine etkisinden söz açtık. Bu konuda çok ilginç fikirler ileri sürmek mümkündür. Sadece şunu belirtmek isteriz ki, halkın eski tarihini, geleneklerini, dinini, dilini, edebiyatını, giysisini, milli mutfağını, etnografyasını kendinde birleştiren sözlü halk yaratıcılığı örnekleri - folklor turizmin gelişmesine katkıda bulunan güçlerin temelidir.

KAYNAKÇA

- Əfəndiyev P. (1981). Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı, Maarif.
- Hüseynov, İ. & Əfəndiyeva, N. (2007). Turizmin əsasları. Bakı, Mars-Print.
- Vəliyev V. (1985). Azərbaycan folkloru. Bakı, Maarif.
- Квартальнов В.А. (2002). Туризм. Учебник. – Москва, Финансы и статистика.
- Семкина, Н.С. & Прокопьева, Т.А. (2010). Перспективы развития этнографического туризма в России. Вестник СГУТиКД № 3 (13).
- Черненко, В.А. & Колпащикова, Т.Ю. (2012). Развитие культурно-познавательного туризма в Северо-Западном федеральном округе Российской Федерации: монография, СПб.

BOTANİK TURİZMİ VE RİZE ÖRNEĞİ

Dilara BAHTİYAR¹

Umut SARI

Murad Alpaslan KASALAK²

ÖZET

Ülkemiz coğrafi konumu ve iklimi sayesinde çeşitli bitki türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Avrupa'da bulunan bitki türlerinin çoğu ülkemizde yer almaktadır. Ayrıca ülkemizde her yörenin kendine özgü bitki türleri mevcuttur. Floristik bakımından zengin olan Türkiye'nin botanik turizmi açısından birçok elverişli alanları olduğu görülmektedir. Doğaya dayalı özel ilgi turizmi olan Botanik turizmi doğayı koruduğu gibi bölgeye sosyal ve ekonomik yönden katkı sağlamaktadır. Yapılan çalışmanın amacı, özel ilgi turizmi içerisinde yer alan Botanik turizmi (Bitki gözlemciliği)'nin Rize ilinin kalkınması açısından değerlendirilerek önemini analiz etmektir. Rize ili ve yöreleri botanik turizmi (bitki gözlemciliği) bakımından önemli bir zenginliğe sahiptir. Yapılan birçok araştırmada Rize florası incelendiğinde 1000'in üzerinde flora (bitki) çeşidinin var olduğu, nadir ve endemik türler açısından önem arz ettiği ortaya çıkmıştır. Tüm bu zenginliklerin botanik turizmi (bitki gözlemciliği)'ne kazandırılmasıyla birlikte Rize ilinin sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasına katkılar sağlayacağı açıktır. Sistemantik olarak hazırlanan derleme çalışmada, bölgenin doğal ve kültürel değerlerine dikkat çekerek yörenin zenginliklerini ortaya çıkarmak, botanik turu

1 (Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi) ,Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, dilarabahtiyar0790@gmail.com

2 Yrd. Doç. Dr.

oluşturmak ve doğa rehberliği gibi yeni bir iş sahası açarak bölgeye ekonomik katkı sağlamak, yerel halka doğa bilincini aşılacak amacıyla eğitimler vermek, ulusal ve yöre ekonomisine katkı sağlamak amacıyla tanıtım ve pazarlama üzerine stratejiler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rize, Botanik Turizmi, Flora

ABSTRACT

Our country has a variety of plant species due to its geographical location and climate. Most of the plant species in our country is located in Europe. Each region has unique plant species in our country also are available. Turkey, where is rich in floristic, Botanical areas in terms of tourism, it is observed that many convenient. Nature -based tourism is of special interest tourism nature Botanical contributes socially and economically to the region as it protects. The purpose of the study in tourism special interest tourism Botanical (plant-watching) to analyze evaluated in terms of the importance of the development of the province of Rize. The province of Rize tourism and the region's Botanical (plant-watching) in terms of an important wealth. Many research studies examined the flora of Rize over 1000 flora (plants) was kind of there, and that is important in terms of rare and endemic species has emerged. All this wealth of tourism botanical (plant-watching) with the gain is clear what the Rize will provide contributions to the social and economic development. Systematic review the study by drawing attention to the natural and cultural values of the region, uncover the riches of the region, Botanical guidance and by opening new business fields as well as create a type of nature to make an economic contribution to the region, training local people so as to instill awareness of nature, national strategies on promotion and marketing in order to contribute to the local economy have been developed.

Keywords: Rize, Botanical Tourism, Flora

GİRİŞ

Değişen boş zaman aktiviteleri çerçevesinde insanlar artık doğaya dönmüş, yapılaşma ve kentleşmenin verdiği tükenmişlik sendromundan uzak durmak amacıyla tatil yerleri seçiminde yeşil ve mavinin içi içe olduğu alanları seçmeye başlamıştır. Bu tarz yönelimler, özel ilgileri doğrultusunda turizmi çeşitlendirmeye başlamıştır. Literatürde alternatif turizm çeşitleri veya özel ilgi turizmi olarak ortaya çıkan turizm çeşitleri sürdürülebilir bir bakış açısıyla doğaya özgü olarak yaşanmaya

başlamıştır. Botanik turizmi de Türkçe'de bitki gözlemciliği yerini alarak gelen talep doğrultusunda giderek gelişmektedir.

Batı dünyasından başlayarak yaygınlaşan botanik turizmi ülkemizde de etkisini göstermeye başlamıştır. Coğrafi konumu ve iklimi sayesinde çeşitli bitki örtüsüne sahip olan Türkiye botanik turizmi bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Turizm Bakanlığı da bu bağlamda botanik turizmini ekoturizm adı altında ana başlıklardan biri olarak değerlendirmektedir.

Dünyadaki bitki türü çeşitliliği açısından önemli bir değere sahip olan Türkiye Florası 12000 civarında taksondan oluşan zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Türkiye'nin değişik bölgelerinde yapılan floristik çalışmalarla bitki türü sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de 174 familyaya ait 1251 cins ve 9222 tür bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre ise toplam tür ve tür altı takson sayısı 12480 sayısına ulaşmıştır (Şahbaz ve Altınay, 2015:131). Türkiye florasının yüksek endemik bitki oranı da dikkat çekicidir. Ülkemizde yetişmekte olan doğal çiçekli bitki ve eğreltilerin %34,4'ü endemik olup bu oran ılıman iklim kuşağındaki başka hiçbir ülkede bulunmamaktadır. Türkiye florasında bulunan ve birden fazla bölgede yayılış gösteren endemikler çıkarıldığında, endemik bitkilerin yedi coğrafi bölgeye göre dağılımında Akdeniz Bölgesi 862 tür ile ilk sırada bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesini sırası ile şu bölgeler takip etmektedir; Doğu Anadolu Bölgesi 471 tür, İç Anadolu Bölgesi 335 tür, Karadeniz Bölgesi 277 tür, Ege Bölgesi 171 tür, Marmara Bölgesi 102 tür ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise 64 tür bulunmaktadır (Irmak ve Yılmaz, 2011:100).

Botanik turizminin önemli özelliği, toplumun çevre konusunda eğitilmesinde yüklenmiş olduğu misyondur. Botanik bahçeleri geleneksel olarak, çevre koruma ve eğitim kuruluşları ile işbirliği halindedirler. Ancak araştırmalar, botanik turistlerinin amaçlandığı gibi, ziyaretlerinde pek de eğitsel veya bilimsel boyutla ilgilenmediklerini, daha ziyade 'zevk almak, bahçelerin manzaralarını izlemek, aileleri veya arkadaşları ile daha kaliteli zaman geçirmek ve doğadan zevk almak gibi motiflerle' ilgilendiklerini göstermektedir (Kozak ve Bahçe, 2009:176). Bu özelliği sayesinde botanik turizminin yer yer park alanlarına dönüştürülerek uygulandığını görmek mümkündür. Çalışmada ele alınan ilimiz Rize'de de Çaykur'un işletmiş olduğu Ziraat Botanik Çay Bahçesi mevcuttur. Gelen ziyaretçiler Çaykur'un pilot üretim tesisi de olan Çaykur botanik bahçesini gezerken, çay bitkisini görebilir aynı zamanda Rize manzarasını ulu ağaçlar altında demli bir çay yudumlayarak seyredabilmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, özel ilgi turizmi içerisinde yer alan Botanik turizmi (Bitki gözlemciliği)'nin Rize ilinin kalkınması açısından değerlendirilerek önemini analiz etmektir. Ülkemizin barındırdığı zengin bitkisel potansiyelin turizmde değerlendirilmesine yönelik çalışmalar olmasına karşın oldukça yetersiz kalmıştır. Ülkemizde, Botanik turizminin kriterleri ve yapılacağı yörelerdeki tur güzergâhlarına ilişkin ciddi çalışmalar tam olarak yapılmamıştır. Rize ilinin botanik turizmi açısından sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarmak temel amaçtır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ele alınan konuda, sistematik olarak derleme bir çalışma yapılmıştır. Gerekli olan verilerin toplanmasında doküman incelemesi ve literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında birtakım stratejiler geliştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Karadeniz Bölgesi'nin bitki türü açısından en önemli illerinden biri olan Rize'de yapılan bilimsel bir araştırmaya göre yaklaşık 300 tanesi endemik olan ve sayıları toplamda 2500'e ulaşan bitki çeşidi bulunmaktadır. Ayrıca bölgenin Kaçkar Dağları Milli Parkı ilan edilmesi, Fırtına Vadisi'nin ülkemizdeki 144 önemli bitki alanı listesinde 34. sırada yer alması ve bölgenin Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından dünyada koruma altına alınan 200, Avrupa'da ise acil korunması gereken 100 ormanlık alandan biri olması Rize'nin botanik turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olduğunu açıkça göstermektedir (Demirel ve Kayhan, 2014:10). Rize ili ve yöreleri ülkemizin bitki coğrafyası bakımından 3 büyük flora bölgesi olan Euro-Siberian, İrano-Turanian ve Mediterranean (Akdeniz) bölgelerinden Euro-Siberian flora bölgesinin Colchis (Kolşik) kesiminde kalmaktadır. Türkiye'deki Euro-Siberian flora alanı Ordu ili Melet Irmağı ile iki kesime ayrılmaktadır. Doğusunda kalan kesim Kolşik batısında kalan kesim ise Öksin olarak adlandırılmaktadır. Genel olarak Kolşik Flora kesiminde kalan Rize ili Çamlıhemşin ilçesi sınırlarında Akdeniz Florası elementleri ile yer yer İran-Turan kökenli bitkiler de bulunmaktadır. Bu üç grup flora elementlerinden en zengini Kolşik bitkilerdir.

Tablo 1.Yörede Bulunan Kolşik Bitkileri (Çamlıhemşin Belediyesi, 2014)

Pice orientalis (L) Link (Doğu Ladini)	Abies nordmanniana(Stev.)Spach (Doğu Karadeniz Göknaarı)	Pinus sylvestrisL. Ssp. Hamata (Sarıçam)
Taxus baccata L. (Adi Porsuk)	Fagus OrientalisLipsky (Doğu Kayını)	Ulmus glabra Huds (Dağ Karaağacı)
Acer Cappadocicum Gledit (Doğu Karadeniz Akçaağacı)	Acer trautvetteri Medw. (Kayın Gövdeli Akçaağaç)	Acer platanoidesL. (Çınar Yapraklı Akçaağaç)
Castanea sativa Mill. (Anadolu Kestanesi)	Alnus glutinosa (L)Gaertn..Ssp. barbata (C.A.mey.)Yalt (Sakallı Kızılağaç)	Till arubra DC. Ssp. caucasica (Kafkas İhlamuru)
Ostrya carpinifolia Scop. (Gürgen yapraklı Kayaçık)	Carpinus betulus L. (Adi gürgen)	Diospyros lotus L. (Küçük Meyveli Trabzon Hurması)
Buxus sempervirens L. (Adi Şimşir)	Rhododendron ponticum L. (Mor çiçekli Orman Güülü)	Rhododendron luteum Sweet (Sarı Çiçekli Orman Güülü)
Rhododendron smirnovii Trautv (Pembe Çiçekli Orman Güülü)	Rhododendron cucasicum Pall. (Kafkas Beyaz Orman Güülü)	Rhododendron ungeri Trautv. (Kırmızı Orman Güülü)
Osmantus decorus (Boiss. Ball) Kasaplıgil (Osmantus)	Quercus pontica C.Koch (Doğu Karadeniz Meşesi)	Betula medwediewii Regel (Kızılağaç Yapraklı Huş)
Rhamnus imeretinus Booth. (Büyük Yapraklı Cehri)	Rosa villosa L. (Tüylü Kuşburnu)	Epigaea gaultheroides (Boiss et Ball)
Takht	Papaver xlateritium xKoch	Lilium monadelphum zBieb.

Tablo 2. Yöredeki Akdeniz ve İran-Turan Kökenli Bitkiler (Çamlıhemşin Belediyesi, 2014)

Akdeniz Kökenli Bitkiler	İran –Turan kökenli bitkiler
Erica arborea L.: Ağaç Funda	Quercus macranthera Fisch. Et Mey.
Arbutus andrachne L.: Sandal	Ssp. Sypirensis: İspir Meşesi
Arbutus unedo L.: Kocayemiş	Berberis crataegina DC. :Siyah Meyveli Karamuk
Cistus creticus L. :Tüylü Laden	Paliurus spina-christii Mill: Karaçalı
Cistus salvifolius L. :Adaçayı Yapraklı Laden	Acer tataricum L. :Tatar Akçağacı
Cotinus coggygria Scop. :Peruka Çalısı	Celtis glabrata Stev. :Dahum
Rhus coriaria L. :Derici Sumağı	Celtis tournefortii Lam.:Doğu Çitlenbiği
Phillyrea latifolia L. :Akçakesme	Rosaelymaitica Boiss. Et Hausskn.
Juniperus oxycedrus L. :Katran Ardıcı	Rosapiformis (Christ.) D. Sons.
Ficus carica L. :İncir	Cotoneaster morulus Pojk.
Xanthoxylum L. Mill.	Rhamnus pallasii Fisch. Et Mey.
Ruscus aculeatus L. :Yabani Mersin	Astragalus microcephalus Willd. :Geven
Pistacia terebinthus L. Ssp. Palaestina	Astragalus aureus Willd.:Sarı Geven
(Boiss.)Engler: Menengiç	Acantholimon libanoticum Bolss. :Kirpi Otu
Colutea armena Boiss. Et Huet.:Patlangıç Çalısı	Salvia cryptantha Montbr.:Tüylü Adaçayı
Xeranthemum annuum L.	Morina persica L.
Teucrium polium L.	Capparis ovata Dest. Var. Herbacea
Eryngium campestre L.	(Willd) Zoh.
Colutea armena Boiss. Et Huet.:Patlangıç Çalısı	Convolvulus cantabrica L.
Xeranthemum annuum L.	
Teucrium polium L.	

Çalı Vegetasyonu (Pseudomaki)

Yaklaşık 100-250 metre yükseltiyeye sahip zonda çeşitli nemcil ve kurakçıl karakterli çalılardan oluşan Pseudomaki adı verilen bir çalı formasyonu egemendir. Ülkemizin üç büyük flora bölgesi bitkilerini bir araya getiren ve bir fitososyolojik birlik oluşturmayan bu çalı formasyonunda görülen diğer bitki çeşitleri Tablo 3'te verilmiştir.

Çalı formasyonu üzerinde 200–600 metre arasında ise bir yapraklı orman zonu yer almaktadır. Ostryo-Carpinetum toplumu diye adlandırılabilen bu bitki toplumunda bulunan bitkisel elementler Tablo 3'te gösterilmektedir. 800-1400 (1900) m. yükselti arasında ise önce yapraklı orman formasyonunun ikinci toplumu olan Fagetum ormanları, sonra da iğne yapraklı orman toplumu olan Picetum toplumu yayılmaktadır. 1900-2100 metre yükselti arasında ise bir Subalpine

geçiş kesimlerinde tekrar bir çalı kuşağı ile karşılaşmaktadır. Floristik açıdan zengin bir potansiyele sahip yörenin önemli taksonları Tablo 4'te sıralanmıştır.

Tablo 3. Çalı Formasyonu Üzerinde Bulunan Bitki Çeşitleri(Çamlıhemşin Belediyesi, 2014)

<i>Odunsu Taksonlar</i>	<i>Ostryo-Carpinetum Bitkisel Elementler</i>
- Quercus macrantheraFisch. Et Mey.	- CarpinusbetulusL. :Adi Gürgen
- Subsp. Sypirensis: İspir Meşesi	- OstryacarpinifoliaScop. :Gürgen Yapraklı Kayacık
-OstryacarpinifoliaScop.:Gürgen Yapraklı Kayacık	- CastaenasativaMill. :Anadolu Kestanesi
- Acer divergensPax.	- Alnusglutinosa (L.) Gaertn.
- CarpinusorientalisMill. Doğu Gürgeni	- Ssp. Barbata (C.Mey.) Yalt. Sakallı Kızılağaç
-RhododendronluteumSweet. Sarı Çiçekli Orman Güllü	- Acer platanoidesL. :Çınar Yapraklı Akçaağaç
- Quercus petraea (Matt) Liebl.	- Acer campestreL. :Ova Akçaağacı
- Ssp. iberica (Stev.) Krassiln. Sapsız Meşe	- Acer hyrcanumFisch et Mey.
- DaphneponticaL. Defne	- Ssp. sypirensis: İspir Meşesi
- StaphyleapinnataL. :Ağzılık Çalısı	- UlmusminorMill.:Ova Karaağacı
- BuxussempervirensL. Adi Şimşir	- Pinussylvestris L. Ssp. hamata: Sarıçam
- BerberisvulgarisL. :Adi Karamuk	- JuniperusfoetidissimaWilld.:Kokulu Ardıç
- Berberiscrataegina DC. :Siyah Meyveli Karamuk	- Juniperusexcelsabieb. :Boylu Ardıç
- CeltisglabrataStev. Dahum	
- CrataegusmonogynaJacq. :Aliç	<i>Orman Sonundakiler</i>
- FicuscaricaL.:İncir	- FagusorientalisLipsky.:Doğu Kayını
- ArbutusdrachneL. :Sandal	- UlmusglabraHuds.:Dağ Karaağacı
- CistuscreticusL. :Tüylü Laden	- Tiliarubra DC. ssp. caucasica: Kafkas İhlamuru
- LaurusnobilisL. :Akdeniz Defnesi	- CarpinusbetulusL.:Adi Gürgen
- JuniperusoxycedrusL. :Katran Ardıç	- Acer cappadocicumGleditsch: Doğu Karadeniz Akçaağacı
- JasminumfruticansL. Yasemin	- Acer platanoidesL.:Çınar Yapraklı Akçaağaç
- Paliurusspina-christiiMill. :Kara Çalı	- Quercus hartvissianaStev. İstranca Meşesi
- CotoneastermorulusPojk.:Taş Elmesi	- Quercus pontica C.Koch.:Doğu Karadeniz Meşesi
	- SorbusTorminalis(L)Crantz. :Akçaağaç Yapraklı Üvez
<i>Otsular</i>	- SorbusaucupariaL.:Kuş Üvezi
- Ruscusaculeatus L.	- PopulustremulaL. :Titrek Kavak
- Xeranthemumannuum L.	- Piceaorientalis (L.)Link: Doğu Ladini
- Teucrium	- PinussylvestrisL. ssp. hamata: Sarıçam

	- AbiesnordmannianaSpach: Gök nar
	- TaxusbaccataL. :Adi Porsuk

Genel anlamda Rize il sınırları içerisinde rastlanabilecek bitki türlerini (alfabetik sırada) Adaçayı Yapraklı Laden, Adi Fındık, Adi Gürgen, Adi Karamuk, Adi Porsuk, Adi Şimşir, Ağzılık Çalısı, Ahlat, Akçaağaç Yapraklı Üvez, Akçakesme, Akdeniz Defnesi, Alıç, Anadolu Kestanesi, Barut Ağacı, Beş Bıyık (Döngel), Bit Otu, Boylu Ardıç, Büyük Çiçekli Astrantia, Büyük Yapraklı Cehri, Civan Perçemi, Çan Çiçeği, Çayır Otu, Çınar Yapraklı Akçaağaç, Çiğdem, Çitlembik, Çoban Püskülü, Çuha Çiçeği, Dağ Karaağacı, Dağ Menekşesi, Dağ Yabani Gülü, Defne, Derici Sumağı, Doğu Çitlenbiği, Doğu Gürgeni, Doğu Karadeniz Akçaağacı, Doğu Karadeniz Gök narı, Doğu Karadeniz Meşesi, Doğu Kayını, Doğu Ladini, Düğün Çiçeği, Eğreltiotu, Ekşi Yonca, Fare Kıran, Frenk Üzümlü, Gelincik, Geven, Gürgen Yapraklı Kayacık, Hanımeli, Haseki Küpesi, Hercai Menekşe, Istranca Meşesi, İncir, İspir Meşesi, Kafkas (Beyaz) Ormangülü, Kafkas Ihlamuru, Kafkas Şifa Otu, Karaçalı, Katır Tırnağı, Kartal Eğreltisi, Katran Ardıç, Kayın Gövdeli Akçaağaç, Keçi Söğütü, Kestane, Kırmızı Ormangülü, Kızılağaç Yapraklı Huş, Kibrit Otu, Kirpi Otu, Kocayemiş, Kokulu Ardıç, Koyun Kıran, Köpek Kuyruğu, Kum Tırfılı, Kuşburnu, Kuş Üvezi, Küçük Sarı Çiçekli Ormangülü, Manisa Lalesi, Mavi Meyveli Ayı Üzümlü, Menengiç, Meyveli Trabzon Hurması, Mor Çiçekli Ormangülü, Orman Asması, Orman Teke Sakalı, Ova Akçaağacı, Ova Karaağacı, Papatya, Papaz Külahı, Pembe Çiçekli Ormangülü, Peygamber Çiçeği, Patlangıç Çalısı, Peruka Çalısı, Sakallı Kızılağaç, Sandal, Sapsız Meşe, Sarı Geven, Sarıçam, Sığır Kuyruğu, Siğilli Huş, Siyah Meyveli Karamuk, Siyah Mürver, Taş Elması, Tatar Akçaağacı, Telgraf Çiçeği, Titrek Kavak, Turna Gagası, Tüylü Adaçayı, Tüylü Funda, Tüylü Laden, Tüylü Kartopu, Tüylü Yabani Gül, Veronika, Üçgül, Yaban Kızılcığı, Yabani Mersin, Yasemin, Yoğurt Otu, Yumak Otu, Yüksük Otu, Zambak ve birbirinden farklı mantar çeşitleri şeklinde sıralamak mümkündür (Demirel ve Kayhan, 2014:12-13).

Tablo 4. Yörede Bulunan Önemli Taksonlar (Çamlıhemşin Belediyesi, 2014)

-RhododendroncaucasicumPall.:Kafkas Beyaz Orman Gülü	- Daphneglomerata Lam.
- RhododendronsmirnoviiTrautv.:Pembe Orman Gülü	- Ballotanigra L.
- RhododendronungerniiTrautv.:Kırmızı Orman Gülü	- Stachysylvatica L.
- SorbusaucupariaL.:Kuş Üvezi	- PediculariscondensataBieb.
- RosavillosaL.:Tüylü Yabani Gül	- AstercaucasicaWilld.
- RosaMontanaChaix :Dağ Yabani Gülü	- AlchemillaorthotrichaRoth.
- RosaelymaiticaBoiss.EtHauskn.	- TrifoliumpanonicumJacq.
- RosaPulverulentaBieb.	- AgulegiaolympicaBoiss.
- VacciniummyrtillusL.:Mavi Meyveli Ayı Üzüümü	- LiliumnadelphumBieb.
- RibesorientaleDesf.:Frenk Üzüümü	- Colchicumautumnala L.
- Viburnum lantana L.:Tüylü Kartopu	- VeratrumlobelianumBernh.
- BetulapendulaRoth.:Siğilli Huş	- PapaverlateritiumKoch.
- PopulusTremulaL.:Titrek Kavak	- Anemonenarcissiflora L.
- RhamnusimeretinusBooth.:Büyük Yapraklı Cehri	- Stachysmacrantha (C.Koch.) Stear
	-Daphneglomerata Lam.

Türkiye Bitkileri Veri Servisi (TÜBİVES) verilerine göre, Rize’de 777 bitki taksonu bulunmaktadır. Bunlardan 86’sı endemik bitki taksonudur. Kimi kaynaklarda Rize’de toplam 1430 bitki taksonu bulunduğu, bunlardan 110 tanesinin endemik olduğu belirtilmiştir. Bazı kaynaklar ise çalışma alanlarını Rize’yi de içine alan Kuzey-Doğu Anadolu ya da Doğu Karadeniz Bölgesi genelinde değerlendirmiş ve bu çalışmalarda tespit edilen yaklaşık 2500 bitki taksonundan 300’ünün endemik olduğu belirtilmiştir.

Rize’deki Bitki ve Mantar Gözlemi Yürüyüş Rotaları

Günümüzde insanların kitle turizminden farklı turizm şekillerine doğru yöneldiğini 3S olarak adlandırılan (sea, sand, sun) üçlünün değişerek 3E (exciting, educational, entertainment) olarak adlandırılan turizm türlerine doğru yöneldiğini göstermektedir. Dolayısıyla doğayla iç içe yürüyüş yapmanın keyfini alan modern şehir insanı için bu tür yürüyüşler giderek bir tutkuya dönüşmektedir (Gürsoy, 2015:1096).Bu rotalar çeşitli zorluk derecelerine göre sıralanmaktadır, 1 derece kolayı ifade ederken, 2 derece ortayı, 3 derece zorluyu, 4 derece zoru, 5 derece çok zoru ve 6 derece ise ekstremi ifade etmektedir (addk.org.tr).

Bölgenin ziyaretçilere sunduğu bitki ve mantar gözlemi yürüyüş rotaları şunlardır;

- ✓ Gürcüdüzü-Çatak Yaylası (10 km) (Fındıklı / Zorluk Derecesi: 2)

- ✓ İntor Yaylası-Şorak Yaylası (7 km) (Ardeşen / Zorluk Derecesi: 3)
- ✓ Dereyayla-Göleteği Gölü (gidiş-dönüş 6 km) (Ardeşen / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Eğrisu Yaylası-Komati Yaylası (6 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Didingola Yaylası-Kaçkar Gölü-Dadala Pansiyon-Avusör Yaylası (8,5 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 3)
- ✓ Palakçur Yaylası-Yukarı Çaymakçur Yaylası (8 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Kunt Yaylası-Ayder Yaylası (3 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Aşağı Kavron Yaylası-Galer Düzü-Ayder Yaylası (10 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Huser Yaylası-Ayder Yaylası (3,5 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Tolikço Köprüsü-Bulut (Tar Deresi) Şelalesi-Tolikço Köprüsü (gidiş-dönüş 4 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 1)
- ✓ Ayder Yaylası-Bebedes Şelalesi-Hazindak Yaylası (6 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Çaymakçur Yaylası-Karadeniz Gölü-Adsız Göl-Yukarı Kavron Yaylası (7 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 3)
- ✓ Hazindak Yaylası-Samistal Yaylası (5 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Samistal Yaylası-Aşağı Kavron Yaylası (6 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Amlakit Yaylası-Palovit Şelalesi (11 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Tirovit Yaylası-Karmik Yaylası-Karmik (Cofk) Gölü-Tirovit Yaylası (gidiş-dönüş 11km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 3)
- ✓ Tahpur Yaylası-Balıkli Göl-Ambarlı Yaylası (7 km) (Çamlıhemşin / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Kazançukuru Yaylası-Aksu Gölleri-Kazançukuru Yaylası (gidiş-dönüş 8 km) (İkizdere / Zorluk Derecesi: 2)
- ✓ Koşmer Yaylası-Sivrinin Gölleri-Hataların Gölü-Dipsiz Göl (6 km) (İkizdere / Zorluk Derecesi: 3)
- ✓ Yediçukur Yaylası-Çağırnkaya Yaylası (6 km) (İkizdere / Zorluk Derecesi: 2)

Derecesi: 3)

✓ (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2015; Demirel ve Kayhan,2014:172-175).

✓ Rize ilindeki parkurların zorluk dereceleri kolay (1), orta (2) ve zorlu (3) olarak çeşitlenmektedir. Genellikle iyi havalarda gerçekleşen kolay parkurlar genç veya yaşlı herkesin rahatlıkla tamamlayabildiği parkurdur. Rize sahip olduğu trekking zorluk dereceleriyle bu sayede birçok insana hitap etmektedir.

Bitki Gözlemcilerinin Karakteristik Özellikleri

Bitki gözlemcilerinin genel olarak profiline bakıldığında; çoğu eğitilmiş ve yüksek gelir grubundan kişilerdir (Sayılan, 2007). Turpie ve Joubert (2004), Bokkeveld Platosu üzerinde yaptıkları çalışmada bitki gözlemcilerin ekonomik açıdan yüksek gelir grubuna ait olduklarını, turla gelmenin yanı sıra daha çok kendi araçlarını tercih ettikleri sonucunu çıkarmışlardır. Diğer bir yandan rekreasyonel bir faaliyet olarak görünen bu etkinliğe talebinin artması durumunda bitki türlerine olan önemin artacağı, artan fazla talep sonucunda da fiyatların yükseleceği belirtilmiştir. Ekoturizm içerisinde yer alan bitki gözlemcilerinin eğitim seviyelerinin genel olarak yüksek olduğu yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Kasalak, 2015:23).

Bitki gözlemcileri, çevre bilinciyle hareket ederler. Çevreye karşı duyarlı olmaları onları diğer turistlerden ayırmaktadır. Genellikle belli başlı bitki türlerini görmek için seyahat ederler. Söz konusu bitki belirli aylarda yeşeriyor veya çiçek açıyorsa ziyaretler o dönemlerde artış göstermektedir. Örneğin Japonya'da kutlanılan Kiraz Çiçeği Festivali bilinen adıyla Sakura etkinliği ilkbaharda mart ayında kiraz ve erik ağaçlarındaki çiçeklerin açmasıyla başlamaktadır. Bu mevsimde ülkeye gelen birçok turist bitki izleme partilerine katılıp doğa olayını yakından takip etmektedir. Bitki gözlemcileri gittikleri destinasyonlarda, bitkiler konusunda uzman rehberlerle bu faaliyeti gerçekleştirmek istedikleri gibi yerel rehberleri de tercih etmektedirler. Yerel rehberle tura çıkan gözlemcilerin yerel halka daha yakın olması turist-yöre halkı arasındaki iletişime katkı sağlayabilir. Buna bir örnek verecek olursak, Muğla ilinde birçok ekolojik çiftlik gerçekleştirdikleri mantar toplama ve bitki gözlem etkinliği ile yöre halkı ile etkileşime girmekte ve onların ekonomik gelir elde etmelerine de sebep olmaktadır (Fethiye dikencik Evleri-Fethiye Pastoral Vadi gibi).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda Rize’de keşfedilmeyi bekleyen ve bir turizm çeşidi olan botanik turizminin önemi ortaya çıkmıştır. Boş vakit aktivitesi olarak başlayan bitki gözlemciliği artık özel ilgi turizm içerisinde literatüre girmiştir. Sürdürülebilirlik açısından bölgeye çevresel anlamda zarar vermeyen hatta doğal yaşamı ve flora zenginliğini koruma altına alan, bölgeye ekonomik yönden katkı sağlayan botanik turizminin Rize ilinde de yaygınlaşması gerekmektedir. Avrupa ve Amerika’da botanik zenginliğini merak eden turistleri milli parklara yönlendirilme politikasını Rize’de de uygulamak mümkündür. Örneğin, Amerika’daki Yellowstone Milli Parkı’nı 2010 yılında 3.640.184 kişi tarafından ziyaret edilmiş ve bu bağlamda etkiyi artırmak amacıyla birçok iş sahası oluşturulmuştur (Kasalak, 2015:24). Eşsiz doğa güzelliğine sahip olan Kaçkar Dağları Milli Parkı’nda da talebi arttırmak amacıyla farklı uygulamalar geliştirilebilir, tanıtımlar arttırılabilir. Şehrin özellikle çay üzerine yapılan turları düzenlenmeli, turistler çay bahçelerine girip çay bitkisinin özelliklerini yakından tanımalıdır. Hatta çay toplama dönemlerinde yerel halkla birlikte çalışıp çay toplamalıdır. Böylece turist ile yerel halk arasında iletişim ve iş birliği sağlanmış olur.

Ülkemizde son yıllarda lavanta kokulu köy olarak anılmaya başlanan Kuyucak köyü bu yolla Isparta şehrine olan ilgiyi arttırmıştır. Ayrıca bölgenin kalkınmasına olanak sağlayan botanik turizmi şehirde yeni bir iş sahası ortaya çıkarmıştır. Lavanta tarlalarının kapıları ziyaretçilere açılırken, bunun yanında lavantadan üretilen lavanta balı da sunulmaya başlanmış, yürüyüş ve bisiklet parkurları ile farklı alanlarda fotoğraf çekim noktaları oluşturulmuştur. Bunun bir örneğini de Rize’nin çay bahçelerinde yapmak mümkündür. Rize’de etkili olan tur operatörleri veya seyahat acenteleri tur programına botanik turunu da eklemeliler. Rehberler bölgenin flora zenginliği konusunda bilgilenmeli ve gerekli donanım ile gelen ziyaretçilere botanik tanıtımını yapmalıdır. Yerel rehberler veya doğa rehberleri adı altında bir meslek grubu oluşturularak istihdam da yaratılabilir. Bölgenin tanıtımı üzerine basılan broşürlerde Rize’nin botanik turizmi için ideal bir yer olduğu gösterilmelidir. Ayrıca botanik zenginliğini öne çıkartmak amacıyla bir motif oluşturularak dijital ortamda tanıtılabilir. Bitki gözlemcilerinin üye olduğu dernekler veya bitki gözlemciliği üzerinde etkili olan şirketlerle iletişime geçilebilir. Asıl amaç, flora zenginliğini turizme dönüştürüp bu yolla bölgeye ekonomik katkı sağlamaktır. Rize’ye özgü bitki türüne uygun festivaller yapılarak bölge daha cazip hale getirilmelidir. Yılın belirli zamanlarında açan çiçekli

bitkilere özgü kutlamalar yapıлып o zaman dilimine bir isim verilebilir. Tanıtım açısından herkesin görebileceği tarzda bitkilerin yanlarına tanıtma amacıyla bitkiye özgü özellikler verilebilir. Bu tarz tanıtım tabelalarını devletin resmi dairelerinin bahçelerinde veya turistlerin ziyaret ettikleri ören yerlerinde, seyahat amacıyla çıkılan yoldaki mola alanlarında, dinlenme amaçlı oturulan parklar ve çay bahçelerinde yer verilebilir. Bölgede botanik turizminin canlanması için yerel halka doğa bilincini aşılama amacıyla eğitimler verilmelidir. Bitkilerin korunması için ana kural endemik bitkileri tanımak ve doğal yayılış alanlarını bilmektir (Sarıbaş, 2005:7) Bununla birlikte şehirde botanik bahçeleri oluşturabilir. Hatta içine bitkilerin genel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyen ziyaretçiler için küçük bir kütüphane inşa edilebilir.

2003 yılında Güney Amerika'da kurulan bir açık hava müzesi gibi kaktüs çeşitlerini barındıran açık bahçe kurulduğu günden bu yana binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedir. Bahçe de bulunan haritalar sayesinde gelen ziyaretçiler kaktüs çeşitlerini öğrenmekte ve yeşil kaktüs evinin keyfini çıkarmaktadır (Damsma, 2016:31-37) Bu örneği Rize iline de uygulamak mümkün olabilir. Ayrıca şehrin ilçelerine yönelik botanik güzergahları oluşturulabilir. Bu yolla ilçelerde farkındalık yaratılabilir. Ballantyne ve arkadaşı (2013), Avrupa ülkeleri üzerinde yaptıkları çalışmada turizm ve rekreasyon endüstrisinin birçok insana iş sağladığını ve ülkelere önemli bir gelir kaynağı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ama bu yolla elde edilen gelir kaynağı bazen çevresel anlamda biyoçeşitliliğin azalmasında risk oluşturduğunu vurgulamışlardır. Ülkemiz açısından değerlendirilirse böyle bir riskle karşı karşıya kalmamak için şimdiden önlemlerin alınması gerekmektedir. Rize ilinin mevcut flora zenginliğinin koruma altına alınması için önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ballantyne, M., Pickering, C.M. (2013). Tourism and Recreation: a common threat to IUCN red-listed vascular plants in Europe. *Biodivers Conserv* 22:3027–3044 DOI 10.1007/s10531-013-0569-2
- Damsma, H., Damsma M. (2016). Maybe The Most Beautiful Botanical Garden in South America. *British Cactus and Succulent Society*. 27(1): 31-37.
- Gürsoy, Y. (2015). Giresun’da Yürüyüş Turizminin Çeşitlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(37):1094-1101.
- Sanbaş, M. (2005). *Türkiye’nin Odunsu Endemik Bitkileri*. Z.K.Ü. Bartın Orman Fakültesi, Türkiye: Dökel Matbaacılık
- Şahbaz, R.P., Altınay M. (2015). Türkiye’deki Milli Parkların Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 3(3):125-135.
- Kasalak, M.A. (2015). Dünya’da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm’in Ülke Gelirlerine Katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research*. 2(2):20-206.
- Kozak M.A., Bahçe A.S. (2009). *Özel İliği Turizmi* (1.Baskı). Ankara, Türkiye: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık
- Irmak, M. A., Yılmaz, H. (2011). Determination of Perception of Flora Tourism Via Questionnaire Surveys. *Biological Diversity and Conservation*. 4(1): 99-106.
- Sayılan, H. (2007). *Muş İlinde Kültür Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yönden Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara.
- Turpie, J., Joubert, A. (2004). The value of flower tourism on the Bokkeveld Plateau – a botanical hotspot, *Development Southern Africa*, 21(4): 645-662.

İNTERNET KAYNAKLARI

- TÜBİVES Türkiye Bitkileri veri servisi, 01.08.2016 tarihinde <http://www.tubives.com/index.php?sayfa=210&name=53> siteden alınmıştır.
- Çamlıhemşin Belediyesi (2014) Kent Profili, 01.08.2016 tarihinde <http://www.camlihemsin.bel.tr/sayfa/tabiat-ve-bitki-ortusu/104> sitesinden alınmıştır.
- Bitki ve Mantar Gözlemi Yürüyüş Rotaları, 05.08.2016 tarihinde, http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/anadolunun_cicek_bahcesi.pdf
- www.kurumsalkulturturizm.gov.tr/turkiye/rize
- rizekulturturizm@ttmail.com
- iktm53@kulturturizm.gov.tr sitelerinden derlenerek yapılmıştır.
- Demirel, E., Kayhan, G.B.E. (2014). Anadolu’nun Çiçek Bahçesi Rize (1.Baskı). Yayımlayan: Kaçkar Turizm Birliği, 12.08.2016 tarihinde http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/anadolunun_cicek_bahcesi.pdf siteden alınmıştır.
- Trekking Zorluk Dereceleri 20.08.2015 tarihinde Antalya Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü, www.addk.org.tr sitesinden alınmıştır.

RİZE'NİN ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİNİN ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİTLERİ YÖNÜNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilara BAHTİYAR¹

ÖZET

Küreselleşen dünya ile birlikte yaşam tarzları da değişen insanlar tatil seçimlerinde farklılıklar aramaya başlamışlardır. Klasikleşen turizm çeşitlerinin yerine alternatif turizm çeşitlerine yönelim başlamış ve bu bağlamda kırsal yerler kırsal turizm açısından önem kazanmıştır. Ülkemiz kırsal turizm bakımından değerlendirildiğinde zengin bir potansiyele sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun en güzel örneği Çamlıhemşin'dir. Çamlıhemşin ilçesi Rize ilinin yayla, göl, orman, fauna ve flora gibi birçok doğal zenginlikleri ile turizme kazandırılması gereken ilçelerinden biridir. Bu özellikleri bakımından turistik potansiyele sahip olan ilçenin alternatif turizm çeşitleri yönünden değerlendirilmesi araştırmanın temel amacıdır. Yapılan çalışmanın literatür araştırmasında ikincil verilerden faydalanılmıştır. Elde edinilen bulgulara göre ilçenin; reklam, tanıtım ve diğer zenginlikleriyle birlikte paketlenerek satışa sunulmasına gereksinim olduğu ayrıca sahip olduğu potansiyeli yeteri kadar kullanamadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, yörenin alternatif turizm açısından gelişmesi için öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Çamlıhemşin, Alternatif Turizm

1 (Yüksek Lisans Öğrencisi), Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, dilarabahtiyar0790@gmail.com

ABSTRACT

Globalized world is changing and people have begun to search for differences in their lifestyle and the holiday elections. Instead of the classic kind of tourism began my turn to alternative forms of tourism and rural areas in terms of rural tourism it has gained importance in this context. When evaluated in terms of rural tourism in our country, have been identified as having a rich potential. Çamlıhemşin is the best example of this. Camlıhemşin district of Rize province, plateau, lake, forest, fauna and flora such as tourism is one of the districts with many natural treasures that need to be. This alternative tourism types in terms of features, which has the tourist potential of the county's evaluation is the main purpose of the study. Of the study made use of secondary data in the research literature. Obtained according to the findings of the district; advertising, promotion, and other riches packed with enough potential to be sold that there is a need also not been able to use has emerged. In the conclusion of the study, by presenting recommendations for the development of alternative tourism in the region in terms are sorted.

Keywords: Rize, Camlıhemşin, Alternative Tourism

GİRİŞ

Zaman içinde yaşanan değişimlerle birlikte insanoğlunun gereksinim ve talepleri farklı bir boyut kazanmıştır. Nitekim bu durum kendini hizmet sektörü olan turizm endüstrisinde de göstermiştir. Bir zamanlar popüler klasik turizm anlayışı (deniz-kum-güneş) yerini alternatif turizm anlayışına bırakmıştır. Kitlesele turizme birlikte katılan aile bireyleri artık istekleri doğrultusunda bireysel tatiller yapmaya başlamış, farklı anlarda yaşadıkları deneyimleri görselleştirerek birbirleriyle paylaşmaktadır. İnsanların değişen talepleri doğrultusunda şekillenen turizm arzı da giderek önem kazanmaya başlamıştır. Boş zamanların artması, ulaşımdaki hız ve yaşanan kolaylıklar sayesinde turizm sektörü de canlanarak ülkelerin gelir getiren önemli endüstrilerinden biri olmuştur. Aynı zamanda sektörün yarattığı istihdamla birlikte bölgelerde kalkınma sağlanarak halkın refah seviyesi yükselmiştir. Tüm bu faydalara rağmen ülkemizde turistik açıdan değerlendirilmesi gereken birçok alan mevcuttur.

Çalışmada Çamlıhemşin ilçesinin ele alınmasının sebebi turistik açıdan zengin bir potansiyele sahip olmasıdır. Çamlıhemşin, kültürel ve doğal güzellikleriyle birlikte alternatif turizm çeşitleri yönünden önemli bir kaynaktır. Turistik açıdan değerlendirilmesi gereken yerlerden biri

olan Çamlıhemşin aynı zamanda Ayder'de bulunan şifalı sular sayesinde sağlık turizmi bakımından da önem arz etmektedir. İlçenin turizm endüstrisinden daha fazla pay alabilmesi için alternatif turizme özgü yatırım ve projelerin desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan her bir eylem ilçeye olduğu gibi Rize iline de katkı sağlayacaktır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma alanını, Rize'nin turizm potansiyeli yüksek olan ilçelerinden Çamlıhemşin oluşturmaktadır. Denize kıyısı olmamasına rağmen son yıllarda ilçe kendi içerisinde alternatif turizm ve ürün çeşitliliği açısından son derece önem kazanmaktadır. Bu bağlamda gelen turist sayısı da her geçen gün artmaktadır.

Yapılan araştırmada doküman inceleme yoluna gidilmiştir. Veri toplama tekniği olarak ikincil verilerden faydalanılmıştır. Çeşitli bilimsel veri ve yayınlar taranmış, elde edilen kaynaklar gözden geçirilmiş, resmi kurumların verileri kullanılmıştır.

ÇAMLIHEMŞİN İLÇESİ'NE İLİŞKİN BULGULAR

Rize ilinin alternatif turizm çeşitleri bakımından zengin olan ilçesi Çamlıhemşin'e dair bulgular yörenin bulunduğu konumu ve tarihi geçmişi üzerinden değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında sürdürülebilir bakış açısıyla yöreye uygun alternatif turizm çeşitleri ele alınıp irdelenmiştir.

Konumu ve Tarihi

Çamlıhemşin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rize ilinin ilçelerinden biri olup, kıyıda içerde fırtına deresi vadisi 41,8 kuzey enlemi ile 41.01 doğu boylamının kesinleştiği noktada, vadi tabanında denizden yüksekliği 300 metre dolayında bulunmaktadır. Bazı mahallelerde ise bu yükseklik 700 metreyi aşmaktadır. İlçe 885 kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Bu alanın %80'i ormanla kaplı, dağınık ve tepelik alanlardan ibaret olup, düz alanlar hemen hemen yok gibidir. Ayrıca Çamlıhemşin, Rize ilinin denize sınırı olmayan ilçelerinden biridir.

"Ayder yaylasını ve Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın önemli bir bölümünü de kapsayan Çamlıhemşin, 1 Nisan 1960 tarihinde Hemşin'den ayrılarak ilçe olmuştur. Daha önce adı Çamlıca olan belde, 27 Haziran 1957 tarihinde yürürlüğe giren 7033 sayılı kanunla "eski Trabzon "da denilen Hemşin'den ayrılmıştır. Dolayısıyla Çamlıhemşin'in tarihini Hemşin'den ayrı değerlendirmek pek mümkün görülmemektedir. Kafkaslardan, güç kaybeden Türk boyları Çoruh vadisi ile Hemşin ve

bugünkü Çamlıhemşin bölgesine göç etmişlerdir. M.Ö. başlayan bu göç; M.S. 5. ve 6.yy'da devam etmiş, Malazgirt Savaşı'ndan sonra da 7000 ile 9000 dolayında yaylacı ve göçer Türk aile (Kuman-Kıpçak) bölgeye yerleştirilmiştir. Yöre, 1071 yılında Malazgirt Savaşı'ndan sonra Alpaslan tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır. Daha sonra 1184'te Doğu Karadeniz bölgesinde kurulan Trabzon–Pontus İmparatorluğu sınırları içinde kalan Hemşin halkı, arazinin dağlık ve ormanlık olmasının da etkisiyle işgalden etkilenmemiştir, Göçer-Türk kimlik ve gelenekleri ile yaşamlarını günümüze dek sürdürmüşlerdir. Hemşinliler (dolayısıyla Çamlıhemşinlilerde) gurbet dışında zor yaşam koşullarına rağmen yurt edindikleri bu topraklardan kopmadılar, gurbet de olsalar dahi yurtlarından ilgilerini kesmediler. Bazı tarihi kaynaklarda yöre halkından, 1461 öncesi Müslümanları anlamında, Müslüman-ı Kadim diye bahsedilir. İlçe Çamlıhemşin adını kuruluşundan sonra almıştır. Yukarı Vice (Yukarı Çamlıca) ve Aşağı Vice (Aşağı Çamlıca) mahalleleri ile bazı köylerin birleşme noktası olan bu yerleşim yeri, "Vice Altı" olarak bilinmekteydi. Eski çağlara ait Erzurum–Trabzon İpek yolunun yağmalanmaya açık olması ve pek çok kez yağmalanması nedeniyle zor kış şartları dışında, Erzurum–Hevek yaylası–Hisarcık–Çamlıhemşin–Pazar ilçesinin Ardeşen tarafındaki çıkış noktasında bulunan doğal bir limandan ticaret yapıldığından söz edilir. Cumhuriyet dönemine kadar bu bölgeye "Eski Trabzon" denmesi bu iddiaya temel oluşturmaktadır. Ayrıca antik çağlardan bu yana Kaçkarlar ile sahil arasındaki bağlantının Hala Deresi ve Büyük Dere aracılığıyla bugünkü ilçe merkezinin bulunduğu yerden geçtiği rahatlıkla iddia edilebilir. Ksenophon, (Antik tarihçi) "On binlerin dönüşü – Anabasis" adlı eserinde olayın kahramanlarının İran dönüşü "Karadeniz 'e iniş için bölgeyi kullandıklarını yazmaktadır. Kanuni'nin Trabzon'u fethinden sonra, doğu sahillerini gezmeye çıkan Yavuz Sultan Selim, fırtına deresinde sürüklenen işlenmiş ağaç kütüklerini görünce "ardı şen " olmalı der. Bölgeye gönderdiği küçük öncü keşif kuvveti de Yavuz Sultan Selim'i doğrularcasına "hem de şen" demişlerdir. Çamlıhemşin'in adının bu şekilde konduğu rivayetlerden biridir"(Çamlıhemşin Belediyesi, 2016).

Çamlıhemşin İlçesi'nin Alternatif Turizm Potansiyeli

Ülkemizi deniz, kum ve güneş üçlüsünden başka bir boyuta taşıyan alternatif turizm; geleneksel-klasik kitle turizminin ve şehir turizminin olumsuz etkilerini azaltmak amacı ile oluşturulmuş, yeni turistik ürünlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş bir turizm şekli olarak tanımlanmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:8).

Alternatif turizmi, Turizm Bakanlığı ise şöyle tanımlamıştır; 'sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacını güden turizm çeşididir.'(Küçükaslan, 2007:90). Her iki tanımda belirtildiği gibi alternatif turizm sürdürülebilir bakış açısıyla çevreyi koruyan, ekonomik açıdan bölgeye katkı sağlayan bir turizm şeklidir.

Kimi kaynaklarda alternatif turizmin, geleneksel turizme tepki olarak onun bir alternatifi olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu sebeple geleneksel turizm 'hard-sert' olarak ifade edilirken alternatif turizm ise 'soft-yumuşak' olarak ifade edilmektedir (Ulusan ve Batman, 2010:245). Alternatif turizm; insanların taleplerinde kendilerine özgü bireysel kararlar verebildiği, zevk ve beğeniler bakımından farklılıklar gösterebildiği, yaptıkları hobileri turizme dönüştürebildiği (av turizmi, bitki gözlemciliği vb.) faaliyetler içerisinde yer aldığı için soft-yumuşak olarak belirtilebilir. Alternatif turizm bazı araştırmacılara göre ise turizm ürünün çeşitlendirilmesi olarak isimlendirilmektedir (Kılıç ve Kurnaz, 2010:40).

Günümüz turizm endüstrisinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturan alternatif turizme önem gün geçtikçe artmaktadır. Bu kapsamda alternatif turizme uygun bir ilçe olan Çamlıhemşin mevcut potansiyel özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Akarsu Turizmi (Rafting-Kano)

Akarsu turizmi denildiğinde doğal güzellikler, bot gezilerinin yanı sıra öncelikli olarak akarsularda yapılan rafting, kano gibi spor türleri gelmektedir (Kozak ve Bahçe,2009:173). Fırtına Deresi, Rize'deki akarsular içerisinde akarsu turizmi açısından önemli bir yere sahiptir. Rize-Ardeşen karayolundan, güneye çıkan karayolu takip edilerek 22 km. sonra Çamlıhemşin'e ulaşılmaktadır.

Çamlıhemşin'in yaklaşık 1 km. güneyinden parkura başlamak mümkündür. Yaklaşık 23 km. süren parkur boyunca derenin yatağı çok taşlı olup, suyun debisine göre 3-4-5 zorluk derecesinde yerler vardır (Rize Valiliği, 2016).Zorlu parkurların bulunduğu bu etaplar macera ve heyecan arayan turistler için çekim yeri olabilir. Ayrıca Karadeniz'in yemyeşil doğasıyla birlikte tarihi taş köprülerinin altından geçmek turistler açısından son derece çekici olacaktır.

Şekil 1. Fırtına Deresi'nde Rafting (Rize Valiliği, 2015)

Av Turizmi

2016-2017 Av Yılı (1 Nisan 2016-31 Mart 2017), Av Turizmi Uygulama Talimatı'na göre Rize ilinin Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin ve Fındıklı OİŞ sahalarında avına izin verilen tür Rupicapra rupicapra türü çengel boynuzlu dağ keçisidir (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2016). Av turizmine meraklı insanlar geldikleri bölgelere önemli derecede döviz bırakmaktadır. Çamlıhemşin'de yaban hayatını gözlemlemeleri ve avlanmaları için ideal bir yerdir. Rize'de av turizmi için gelen yabancı avcılar; kızıl geyik, çengel boynuzlu dağ keçisi, Anadolu yaban koyunu, karaca ve ceylan vurarak bölgeye büyük bir gelir kaynağı sağlamaktadır.

Botanik Turizmi (Flora)

Karadeniz ikliminin verdiği yağmur, nem ve sisli havanın etkisiyle bünyesinde eşsiz güzellikte bitki çeşitleri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda Rize ilinin endemik bitki türü açısından da zengin olduğu ortaya çıkmıştır. Yaylalardaki bitki örtüsü genel olarak köknar, ladin, sarıçam, sedir, kayın, meşe, ıhlamur, karaağaç, gürgen, kızılağaç, yabani fındık gibi ağaç türleriyle kardelen, yabani açelya, orman gülü, gökovan gibi binlerce çeşit kır çiçeğinden oluşmaktadır. Ayrıca, "Kaçkar Dağları, özellikle milli park ve yakın çevresi, Doğu Karadeniz'deki endemik taksonların %30'una tek başına ev sahipliği yapmaktadır. Bütün bu özellikler yörenin botanik turizminin gelişmesi için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir" (Zaman, 2008:22-23) Flora konusunda uzmanlaşmış doğa rehberleri eşliğinde gerek Rize'ye gerekse Çamlıhemşin'e turlar düzenlenmesi bölgenin kalkınmasına faydalı olacaktır.

Dağ ve Kış Sporları Turizmi (Heliski)

Doğu Karadeniz dağ sıraları ile Türkiye'nin en yüksek zirvelerini sınırları içine alan Rize, dağcılık sporu için bir cennet durumundadır. Kaçkar Dağı Milli Parkı, bölgede en fazla kar yağışı olan yörelerinden biridir. Bu yörelerde yer alan 1200 metreden yüksekte kalan kesimler normal kış koşullarında 2-4 metre kar yağışı almaktadır. Fakat bu alanda geçmiş yıllara dair herhangi bir yatırım yapılmadığı için tesisleşmenin olmaması sebebiyle kış turizmi diğer illere göre yeterince gelişmemiştir (Rize Valiliği, 2016).

Son zamanlarda kış turizmini geliştirmeye yönelik birtakım çalışmalara başlanmıştır. Dağ ve Kış Turizmini Geliştirme Projesiyle birlikte Çamlıhemşin, Kavrun ve Fırtına Vadilerinin "pilot turizm projesi" olarak ele alınmıştır. Ayrıca Çamlıhemşin-Ayder-Hazindak Kayak Merkezi ve Teleferik Projesi ile de Çamlıhemşin ilçesini turizm açısından cazibe merkezi haline getirmek amaçlanmaktadır. İsviçre Alplerinde, Himalayalarda ve Kanada dağlarında yapılan bir doğa sporu olan heliski, 2004 yılından itibaren Kaçkar Dağları'nda yapılmaya başlanmıştır. Ayder Yaylası'nda konaklayan kayakçılar ve snowboardcular helikopterle Kaçkar Dağları'nın sarp tepelerine ulaşır ve dağların eteklerine doğru serbest stilde iniş yapmaktadırlar. Yalnızca profesyonel kayakçılar tarafından yapılan heliski, özel malzemeler ve tecrübe gerektirmektedir. Her yıl Ocak - Nisan aylarında yapılan heliski, Kaçkarların eteklerinde, Ayder, İkizdere ve Ovit ve diğer yüksek rakımlı bölgelerde kayak tutkunlarını buluşturmaktadır (Rize Valiliği, 2016).

Şekil 2. Kaçkar Dağları'nda Heliski (Rize Valiliği, 2015)

Doğa Yürüyüşü (Trekking)

Birbirinden farklı köy, yayla yolları ve patikalarıyla birlikte iklimin de serin oluşu yürüyüş için bölgeyi eşsiz kılmaktadır. En basitten en zorluya kadar farklı yürüyüş parkurları olan bölgeye rehber eşliğinde doğa turları yapılarak bu alanda bir istihdam yaratılabilir. Doğal güzellikleriyle birlikte Çamlıhemşin ilçesinin büyük bir kısmı Kaçkar Dağları Milli Parkı olarak ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Çekicilikleriyle bitmeyen ilçede trekking yaparken zengin fauna ve flora gözlenebilir, foto safari yapılabilir. Ayrıca yöre yürüyüşün yanı sıra dağ bisikleti için de uygun bir yapıya sahiptir. Yürüyüş için belli başlı parkurlar aşağıda sıralanmıştır;

✓ Çamlıhemşin - Zil Kale - Çat - Başhemşin - Verçenik Tepesi ve Gölü - Adalı Gölü - Tatos Gölü - Çiçekli Yaylası - Baş Yaylası - Çapug Geçidi - Yıldızlı Gölü - Hacıvanak - Elevit - Çat - Çamlıhemşin

✓ Çamlıhemşin - Zil Kale - Çat - Elevit - Karmık - Çoğun Gölü - Karmık Aşığı - Apıvanak - Palovit - Ketençur - Tatar Dağı - Karmukareç Gölü - Amlakit - Samistal - Hazındağ - Pokut - Çamlıhemşin

✓ Çamlıhemşin - Ayder - Aşağı Kavron - Yukarı Kavron - Çengovit Gölü - Karadeniz Gölü - Naletleme Geçiti - Döbe - Olgunlar - Haistav - Dilber yüzü - Atsız Gölü - Deniz Gölü - Kaçkar Zirvesi - Yusufeli - Barhal

✓ Çamlıhemşin - Ayder - Dobaye - Taşlık - Boğaz - Çapuni Apinona - Topluca Köyü - Çamlıhemşin

✓ Çamlıhemşin - Ayder - A.Kavron - Y.Kavron - Derebaşı Gölü - Apıvanak Geçidi - Palovit - Samistal - Hazındağ - Pokut - Sal - Çamlıhemşin

✓ Çamlıhemşin - Ayder - A.Kavron - Y.Kavron - Samistal - Emlakit - Poterçur - Tatar Tepesi - Sicoğ Gölü - Sicoğ Yaylası - Kaymesor Geçidi - Trovit - Elevit - Çat - Çamlıhemşin

✓ Çamlıhemşin - Çat - Elevit - Trovit - Garmık Aşığı - Apıvanak Aşığı - Derebaşı Gölü - Mezovit Gölü - Çarşak Geçidi - Büyük Göl - Küçük Göl - Karadeniz Gölü - Y.Çeymakçur - A.Çeymakçur - Ayder - Çamlıhemşin.

✓ Çamlıhemşin - Çat - Elevit - Trovit - Garmik - Hacevanak - Yıldızlı Göl - Çapuk Boğazı - Baş Yayla - Çiçekli Yayla - Çat - Çamlıhemşin - Ballıköy (Biryol ve Küçüküstel:2013:246).

Gastronomi Turizmi (Yemek Turizmi)

Alternatif turizm çeşidi olarak giderek önem kazanan gastronomi turizmi, ülkemizde de popüler olmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Seyahat Örgütü'ne göre, dünya turizm gelirleri içerisinde yeme-içme harcamalarının payı yüzde 30 seviyesinde bulunmaktadır. Turistlerle yapılan anket sonucunda ise, % 88.2'si "Seyahat için destinasyon seçme kararında yemek çok önemli" , % 11.8 gibi küçük bir kesim ise "Yemek, destinasyon seçimlerimde küçük bir role sahip" cevabını vermektedir. Türsab (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği) 2015 yılı Gastronomi Turizmi Raporu'na göre, 2014 yılında Türkiye'ye turistler 34,3 milyar doların 6 milyar 523 milyon dolarını yeme içmeye harcamışlardır. Bu da toplam harcamalar içinde yüzde 19'luk pay anlamına gelmektedir. Yani gelen turistlerin cebinden çıkan paranın beşte biri yemeğe gitmektedir.

Rize mutfak kültürü son dönemlerde, halk kültürünün genelinde olduğu gibi dönüşümler geçirse de, özellikle köylerde geleneksel yapısını korumayı sürdürür. Bölgedeki tarım alanlarının darlığı ve iklim koşulları nedeniyle sınırlı sayıda sebze ve meyve yetiştirilmektedir (Tarım alanları daha çok "çay" ve 1990'larla birlikte kısmen "kivi" yetiştiriciliğine ayrılmış durumdadır.). Arıcılık ve bal üretimi (Anzer Balı, Deli Bal) hala yaygınlığını sürdürürken, pekmez üreticiliği de (üzüm pekmezi, armut pekmezi/balı) devam etmektedir. Yöre mutfağının başlıca hammaddeleri mısır (mısır unu), karalahana, fasulye, kabak gibi sebzelerin yanı sıra, Karadeniz denince akla ilk gelenlerden olan hamsidir. Bununla birlikte hayvansal gıdalar da (et ve süt ürünleri) Rize mutfağını zenginleştiren ve tamamlayan unsurlardandır. Yılın büyük bölümünde kapalı ve yağışlı bir havaya sahip olan Rize'de yiyeceklerin güneşte kurutularak saklanması pek mümkün olmadığından turşu ve salamura yapımı da ön plana çıkmaktadır. Rize ilinde yemek denilince; Hamsikoli (Hamsili Ekmek), Muhlama, Hamsili Pilav, Lahana Sarması, Turşu Tavalı, Laz Böreği, Mısır Ekmeği, Korkoto Çorbası, Fasulye (Loby) Çorbası, Pazı Tavalisi veya Pazı Kavurma, Turşu Kavurma veya Turşu Tavalisi, Lahana Rohtikosu, Lahana Haşlaması, Hamsi Çığırtası, Pilekide veya Kiremitte Hamsi, *Alabalık Tava*, *Rize Kavurması*, *Lahana Çorbası*, *Laz Böreği*, *Kara Lahana Yemekleri*, *Hamsi Yemekleri* tatlı denilince ise; Enişte Lokumu, Kabak Sütlacı, Pekmezli Kabak, Kocakarı Gerdanı gelmektedir (Rize Valiliği, 2016).

Zengin mutfak kültürüne ait Rize ilinin yemeklerini tescil ettirmesi gerekmektedir. Faydaları bitmek bilmeyen Anzer balıyla adını duyuran Rize ayrıca UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras programına da başvuru yapmalıdır. Çamlıhemşin'de hoşmer adlı yayla göçer yemeği ile aşure ve türevleriyle (termon, ekşaş) bilinmektedir. Hemşinlileri Doğu Karadeniz'de yaşayanlardan ayıran en önemli özellikleri, kimlikleri haline gelen pastacılık ve fırıncılık mesleğidir. 19.yüzyılın başlarında Rusya, Polonya ve Avrupa'nın bazı kentlerine giderek pastacılık ve fırıncılık mesleğini öğrenen Hemşinliler' in pastacılık mesleğini Türkiye'ye nasıl yaydıklarını ve ülkemize yeni nesil pastacılar kazandıklarını bütün yönüyle anlatmaları diğer bir yandan da Çamlıhemşin ilçesinde turizm hareketliliğini çeşitlendirmesi ve bölgenin kültürel varlığını en iyi şekilde tanıtılması amacıyla 20-24 Mayıs tarihleri arasında Uluslararası Pastacılar Festivali gerçekleştirilmektedir (pastacılarfestivali.com). Rize ilinin İkizdere ilçesinde 29-30 Temmuz'da Anzer Balı ve Yayla Şenlikleri yapılmaktadır.

Hava Sporları Turizmi (Yamaç Paraşütü-Planör-Delta Kanat)

İkizdere İlçesi'nin Anzer Yaylası ile Çamlıhemşin İlçesi'nin Pokut Yaylası yamaç paraşütü yapılabilecek doğal bir yapıya sahiptir. Rize'nin birçok yaylasında bu potansiyel mevcut olmasına rağmen, en uygun yer Ballıköy (Anzer) yaylasıdır. Yamaç paraşütü için uygun başka bir parkur da Çamlıhemşin-Pokut-Hazındağ hattıdır. Hava sporları açısından iyi bir konuma sahip olan Çamlıhemşin Türkiye'nin 4. Büyük zirvesini sınırları içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca ilçede bulunan Kavron Turizm Merkezi, Kaçkar dağlarına tırmanmak isteyen dağcılar için mola noktası olarak hizmet vermektedir. Türkiye Dağcılık Federasyonunda eğitmen olan, 3 kişiye sahip Çamlıhemşin Doğa Sporları İhtisas Spor Kulübü diğer branşlarda da eğitimli sporcular yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Çamlıhemşin'de dağ ve hava sporları için gerekli alt yapıya hazır durumda olmamakla beraber yörede doğa sporlarının önemi tam olarak bilinmemektedir (cadosk.org.tr). Bu alanda ciddi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Dağcılıkta (alpinizm) kolay stillerden biri olan ferratanın yani kayaya sabitlenmiş metal merdivenleri kullanarak tırmanma şeklinde gerçekleşen faaliyetin bölgede uygulanması farklılık yaratması açısından son derece etkili olacaktır. Ferrata türü henüz ülkemizde yapılmamaktadır.

Kamp ve Karavan Turizmi

Doğasıyla kamp ve karavan turizmi için Çamlıhemşin ilçesi ideal bir yerdir. Milli parklar, korumayı asıl amaç almasının yanında, kullanıma

olanak vererek mevcut kaynak değerlerini uygun rekreatif etkinliklere imkan verecek biçimde kullanıma açmışlardır (Demir, 2002:94). Bu bağlamda Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda da kamp ve karavan turizmi için önemli olanaklar bulunmaktadır. Bu sayede Milli park her yıl karavan turistler tarafından ziyaret edilmektedir

Şekil 4. Çamlıhemşin Yaylalarında Kamp Alanı (Rize Valiliği, 2015)

Kaçkar Dağları Milli Parkı içinde, anıtsal özelliği bulunan kültürel eserleri ziyaret, doğa tanıma yürüyüşleri, flora ve fauna inceleme, kampçılık, yayla kültürünü tanıma, yamaç paraşütü, rafting, dağcılık-zirve tırmanışları, buzullar ve buzul göllerini ziyaret etmek gibi pek çok aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012). Günümüzde de Kaçkar Dağı Milli Parkı, gerek doğa yürüyüşleri ve gerek zirve tırmanışları gözetildiğinde, önemli bir rekreatif potansiyele sahiptir. Şelaleleriyle ve harika manzarasıyla Çat Vadisi, yüksek basıncın hâkim olduğu Verçenik Dağı'nda bulunan sarp tepeler arasında art arda beş gölden oluştuğundan ve her göl birbirine bağlandığından dolayı Kapılı Göller adını alan bölge kamp alanı açısından önemli lokasyonlardır.

Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji-Ornitoturizm)

Dünyanın pek çok ülkesinde giderek yaygınlaşan ve bir doğa aktivitesi olan kuş gözlemciliği ülkemizde de giderek popüler olmaya başlamıştır. Pek çok yırtıcı kuş Temmuz ve Ağustos aylarında doğu yönünden Rize'ye gelerek güneye; Mart ayında ise aynı güzergâhı kullanarak ise Kafkas Dağları'na göç etmektedir. Bu güzergâh kuş gözlemciliği için mükemmel bir ortam sunmaktadır (<http://www.visitrize.com/Sayfa/Kus-Gozlemciliği-38.html>). Değişik kuş türlerinin bulunduğu bölgeye yapılan kuş gözlemciliği turlarının sağladığı gelir ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Örneğin; Dünya'da kuş gözlem turizmi yapan en büyük 6 şirketin az gelişmiş ülkelere yaptıkları ortalama bir tura kişi başına 4000 dolardan fazla veren kuş gözlemcisinin katıldığını söylemek mümkündür (Şekercioğlu, 2002:283). Çamlıhemşin topraklarının

çoğunluğunu bünyesine alan Kaçkar Dağları Milli Parkı da gündüz yırtıcı kuşları açısından Kuzey Yarım Küre'nin en önemli üç üreme ve göç alanından birisi olmuştur. Ayrıca bölge, Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) ve Bird Life International tarafından Türkiye'nin 100 önemli kuş alanından biri olarak da ilan edilmiştir (Zaman, 2008:5). Bu bakımdan ilçe ye kuş gözlemciliği turizmi açısından yatırım yapmak faydalı olacaktır.

Kültürel Miras Turizmi

Bir yörenin kültür turizmine uygun olarak gelişmesi için öncelikle sunulan turistik ürünün o bölgeye özgü ve eşsiz olması gerekmektedir. Kültürel imaj yaratmaya ilişkin olarak ise kültürel yönetimin ve özgün bir kültürel yaşam tarzının var olması gerekmektedir (Kozak ve Bahçe,2009:152). Çamlıhemşin ilçesi kültürel turizmin gelişmesi açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Bulunduğu konum itibarıyla koruma altına alınmış ve alınacak olan birçok turistik ürüne sahiptir. Yörenin bilinen belli başlı kültürel varlıkları; Zil Kale, Kale-i Balâ (Yukarı Kale), Şenköy Camii, Şenyuva Köprüsü, Köprüköy Köprüsü, yerel mimari tarzdaki konakları, mezarlıkları, çeşmeleri, değirmenleri, Fırtına deresi boyunca sıralanan köprüleri olarak sayılabilir. İlçede mevcut bulunan tarihi konaklar yapı malzemeleri, yapım teknikleri ve yerel mimari özellikleri bakımından mimari öneme sahiptir. Konakların bu açıdan turizm amaçlı kullanım için potansiyel değeri yüksek olmasına rağmen bölgesel olarak ve ülke çapında çok fazla tanınmamaktadır (Çilingiroğlu ve Ufuk, 2013:321).

Sağlık Turizmi (Termal-Spa)

Çevresel, sosyal, psikolojik etkenler sonucunda rahatsızlanan insanların, iyileşmeleri için veya sağlığını korumak amacıyla tercih ettikleri sağlık turizmine her geçen gün ilginin artması sonucu ülkelerde mevcut potansiyellerini bu yönde kullanmaya başlamışlardır. Ülkemiz sağlık turizmine yönelik kaynaklar bakımından zengindir. Çamlıhemşin ilçesinin 19 km. güneydoğusunda bulunan Ayder Kaplıca suyunun Sağlık Bakanlığınca tespit edilmiş tedavi özellikleri: Hekim kontrolünde banyo uygulamaları şeklinde inflamatuvar romatizmal hastalıkların (romatoid artrit, ankilozan spondilit başta olmak üzere) kronik dönemlerinde; kronik bel ağrısı, osteoartrit gibi noninflamatuvar eklem hastalıklarının; miyozit, tendinit, travma, fibromiyalji sendromu gibi yumuşak doku hastalıklarının tedavisinde tamamlayıcı tedavi unsuru olarak; ortopedik operasyonlar, beyin ve sinir cerrahisi sonrası gibi uzun süreli hareketsiz kalma durumlarında mobilizasyon çalışmalarında;

kronik dönemdeki seçilmiş nörolojik rahatsızlıklarda, cerebral palsy gibi hastalıkların tedavisinde rehabilitasyon amacıyla, stres bozukluğu, nörovegetatif distoniler örneklerindeki gibi genel stres bozukluklarında ve spor yaralanmalarında tamamlayıcı tedavi unsuru olarak kullanılabilir niteliktedir. Ayrıca 216,801 mg/lt., kaynak çıkış sıcaklığı 55 °C' olan hipertermal su olma özelliğine sahiptir. Termal su özellikleri bakımından; fiziksel özelliği kokusuz, normal, renk: 1.0; fiziko kimyasal özelliği bakımından Ph:8.3, İletkenlik:184.3, Co2:0.13 gr./lt., toplam mineralizasyon 143.27 mg/lt., sıcaklık ise 53 °C'dir. Bakanlar Kurulu Kararı ile 1987 yılında Turizm Merkezi ilan edilen Ayder'de İl Özel İdaresi ve özel kuruluşlar tarafından otel, kaplıca tesisleri yapılmaktadır. Yaz aylarında yerli ve yabancı turistler 55 derece sıcaklıkta yerden fışkıran şifalı suların yararlanmaktadır (kulturturizm.gov). Sahip olduğu bu eşsiz kaynağı Sağlık turizmi adı altında genişleterek kaplıca tedavileri, talosoterapiler (deniz suyunda tedavi), hidroterapi (su ile tedavi), Balneoterapi (kaplıca suyunda tedavi), Peloidoterapi (çamur tedavisi) ve Klimaterapi (iklim tedavisi) gibi çeşitlere ayırarak çevreye duyarlı daha modern kaplıca ve Spa merkezleri kurularak turistlere sunulabilir.

Yayla Turizmi

Ülkemizde gerçekleşen geleneksel yaylacılık faaliyetleri alternatif turizmde yerini yayla turizmi olarak almaktadır. Bir zamanlar köylerde, arazinin konumunun hayvanlar için yeterli beslenmeye elverişli olmamasından dolayı, hayvanların daha iyi beslenmesi ve onlardan yeterince hayvansal ürünler elde edilmesi amacıyla çıkılan yaylalar günümüzde sıcaktan, bunalan insanların serinlemek için tercih ettikleri tatil yerleri olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Bu amaçla Doğu Karadeniz'deki yaylaların turizm amaçlı değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Alternatif turizm çeşitlerine duyulan ilginin artmasıyla beraber ülkemizin Doğu Karadeniz Bölümü başta olmak üzere bazı kesimlerinde yayla turizminin canlandırılmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Turizm Bakanlığı 1980'li yılların sonundan itibaren turizm arzını çeşitlendirmek, değişik pazarlara yönelmek, sezonu uzatmak amacıyla başta Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki yaylalar olmak üzere, yaylaları turizm amaçlı olarak değerlendirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda Turizm Bakanlığınca yaptırılan 1/25 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı kararlarına uygun bir şekilde oluşturulacak yayla turizm tesisleri yatırımlarının teşvik edilmesi amaçlanarak, Doğu Karadeniz Bölümü'nde 17 yayla yerleşmesi "turizm merkezi" olarak ilan edilmiştir. 2015 yılı itibariyle, Doğu Karadeniz'de 23 yayla turizm merkezi bulunmaktadır. Rize ilinin Çamlıhemşin ilçesinde

yer alan Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi'ni barındıran Ayder Yaylası ülkemizde bilinen önemli yayla turizm merkezlerinden biridir (Sezer, 2015:92).

Şekil 5. Ayder Yaylası (Rize Valiliği, 2015)

Çamlıhemşinlilere göre yaylaya çıkış vakti, Mayıs sonu, haziran başı olur buna “yaz göçü” denir. Tüm yaz boyu yaylalarda kalınır. Üç ayın sonunda yayladan inişler başlar bu yolculuğa ise “güz göçü” denmektedir. Çamlıhemşin ilçesinin belli başlı yaylaları;

- ✓ Amlakit Yaylası, Salmistal Yaylası, Lodoçur Yaylası, Palokçur Yaylası,
- ✓ Avusor Yaylası, Büyük Yayla, Çeymaçur Yaylası, Yancı Yayla,
- ✓ Haçivanag Yaylası, Elevit Yaylası, Karmik Yaylası, Davali Yayla,
- ✓ Hazindak Yaylası, Huser Yaylası, Çiçekli Yayla, Kavrun Yaylası,
- ✓ Koçduzu Yaylası, Verçenek Yaylası, Palovit Yaylası, Kaçkar Yaylası,
- ✓ Pokut Yaylası, Tirovit Yaylası, Eğrisu Yaylası (www.camlihemsin.bel.tr).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rize ilinin alternatif turizm çeşitleri yönünden zengin bir ilçesi olan Çamlıhemşin'in turistik açıdan gün geçtikçe gelişeceği ve hak ettiği yeri alacağı kuşkusuzdur. Yerel yönetimin de uyguladığı projeler bunun en açık göstergesidir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler incelenerek bölgenin turizm açısından planlı kalkınmasına yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur.

- ✓ Öncelikle bölgenin turizme kazandırılırken bölgenin kendine has, özgü özelliğinin yitirilmemesi gereklidir. Kıyı turizminin yaygın olduğu sahil şehirlerinde ortaya çıkan çarpık kentleşmeye benzer bir durumun olmaması için doğal alanların niteliği ve niceliği korunmalıdır. Yerel halka bu kapsamda çevre bilinci aşılanmalıdır.

✓ Alternatif turizm çeşitlerine yönelik master planları yapılmalıdır. Ayrıca ilçenin; reklam, tanıtım ve diğer zenginlikleriyle birlikte paketlenerek satışa sunulmasına ihtiyacı vardır. Öneri olarak bölgede turizmin geliştirilmesini ve pazarlanmasını sağlamak, teşvik etmek, desteklemek için kamu-özel-yerel-sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle ortak çalışmalar yapılabilir.

✓ Sürdürülebilir bir turizm yaklaşımıyla hareket edilerek doğal güzelliklerine, tarihi ve kültürel varlıklarına zarar vermeden alternatif geçim kaynakları yaratılmalı ve çeşitlendirilmelidir. Yöresel tat ve ürünleri turistik ürüne dönüştürerek yöresel halk pazarları kurulmalı, kadınlara da bu alanda iş imkanları sağlanmalıdır.

✓ Ulaşım olanakları kolaylaştırılmalıdır bölgede havaalanının olması durumunda talebin artacağı beklenmektedir.

✓ Yerel halkın tarihi ve kültürel duyarlılığını geliştirerek, bölgeye has konaklardaki yapı malzemeleri ve mimari yapıdaki yerel özellikler koruma altına alınmalıdır.

✓ Yerel proje ve kuruluşlara ulusal ve uluslararası destekler sağlanmalıdır. Alternatif turizm çeşitlerine ilişkin turlara yerel rehberlerin katılımıyla bölgenin tanıtımı yapılmalıdır. Tüm bu uygulamaların gerçekleşmesi amacıyla yerel halkında görüşleri alınmalıdır.

✓ Yöreyi ziyaret eden turistler ile yerel halk arasında uyumlu bir iletişim sağlanmalı, halkın turizme yönelik bakış açısı belirlenmelidir.

✓ Her yıl yaklaşık bir milyon turist ziyaret ettiği Çamlıhemşin ilçesinin Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) tarafından Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında desteklenen 'Çamlıhemşin Turizm Danışma Merkezi Projesi'nin hayata geçirilmesiyle de, bölge tanıtımında sosyal medya ve dijital ortamın etkisi sonucunda yerli ve yabancı turist sayısında artış yaşanacağı beklenmektedir (Çamlıhemşin Kaymakamlığı, 2016). Kurulacak olan turizm danışma merkezine de reklam ve tanıtım konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Çilingiroğlu, M.T., Ufuk, S.R. (2013). Çamlıhemşin'deki Tarihi Konakların Turizm Potansiyeli, II. Rize Kalkınma Sempozyumu,321-334.
- Demir, C. (2002). Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*.17(2):93-117.
- Hacıoğlu, N., Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (1.Baskı). Ankara, Türkiye: Nobel Yayınları
- Kılıç, B., Kurnaz A. (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*.2(4):39-56.
- Kozak M.A., Bahçe A.S. (2009). *Özel İlgi Turizmi* (1.Baskı). Ankara, Türkiye: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık
- Küçükaslan, N. (2007). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara, Türkiye : Ekin Yayınevi
- Sezer, İ. (2015). Doğu Karadeniz'de Gelişme Potansiyeli Yüksek Bir Yayla Turizm Merkezi: Kulakkaya Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 20(34):89-115.
- Şekercioğlu, Ç.H. (2002). Impacts Of Birdwatching On Human and Avian Communities. *Environmental Conversation*29:282-289.
- Uluslan, Y., Batman O. (2010).Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmi Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23:243-260.
- Zaman, M. (2008). *Fırtına Deresi* Havzası ve Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın Alternatif Turizm Açısından Önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.12(2):1-33

İNTERNET KAYNAKLARI

- Çamlıhemşin Belediyesi, Kent Profili 04.08.2016 tarihinde <http://www.camlihemsin.bel.tr/sayfa/camlihemsin-hakkinda/94> sitesinden alınmıştır.
- Çamlıhemşin Belediyesi, Kent Profili 04.08.2016 tarihinde <http://www.camlihemsin.bel.tr/sayfa/yaylaları/95> sitesinden alınmıştır.
- Çamlıhemşin Kaymakamlığı, Haberler bölümünden 04.08.2016 tarihinde <http://www.camlihemsin.gov.tr> sitesinden alınmıştır.
- Rize Valiliği, Her Yönüyle Rize 04.08.2016 tarihinde <http://www.rize.gov.tr/mutfak-kulturu> ve <http://www.rize.gov.tr/doga-sporlari> sitelerinden alınmıştır.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2016-2017 Av Yılı (1 Nisan 2016-31 Mart 2017), Av Turizmi Uygulama Talimatı 01.08.2016 tarihinde www.milliparklar.gov.tr sitesinden alınmıştır.
- Heliski Kayak Sporları, 09.08.2016 tarihinde <http://www.visitrize.com/Sayfa/Heliski-37.html> sitesinden alınmıştır.
- Biryol,U., Küçüküstel,S. (2013). Kaçkarlar Kaybolan Patikalar. E-Atlas Dergisi Eylül,246:7-10.

<http://www.atlasdergisi.com/kesfet/doga-cografya/kackarlar-kaybolan-patikalar.html> sitesinden 01.08.2016 tarihinde alınmıştır.

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği) 2015 yılı Gastronomi Turizmi Raporu, 04.08.2016 tarihinde

www.tursab.org.tr/dosya/.../tursab-gastronomi-turizmi-raporu_12302_3531549.pdf sitesinden alınmıştır.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kaçkar Dağları Milli Parkı 04.08.2016 tarihinde <http://bolge12.ormansu.gov.tr/12bolge/kackardaglarimilliparki.aspx?sflang=tr> sitesinden alınmıştır.

Uluslararası Pastacılar Festivali, 11.08.2016 tarihinde <http://www.pastacilarfestivali.com/sayfa/i.-uluslararasi-pastacilar-festivali/19/0> siteden alınmıştır.

ÇADOSK (Çamlıhemşin Doğa Sporları İhtisas Spor Kulübü) 02.08.2016 tarihinde

<http://www.cadosk.org.tr/cadosk/cadosk-kimdir> sitesinden alınmıştır.

İsmail Kahraman Kültür Merkezi, 11.08.2016 tarihinde <https://www.rizekulturturizm.gov.tr/> siteden alınmıştır.

Rize Valiliği, 2015 Şekiller: <http://www.rize.gov.tr/yaylalar>

<http://www.rize.gov.tr/doga-sporlari> sitelerinden 10.08.2016 tarihinde alınmıştır.

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ VE RİZE ÖRNEĞİ

Önder MET¹

İsmail Mert ÖZDEMİR²

Kürşat BAŞKAN³

İbrahim MİSİR⁴

ÖZET

Turizm, az gelişmiş yöre veya bölgelerin gelişmesinde etkili olan sektörlerden biridir. Bir yörede endüstriyel ya da tarımsal kaynakların yetersiz olmasına karşılık turizm potansiyelinin varlığı, o yörenin gelişmesinde turizmi tek seçenek haline getirmektedir. Özellikle son yıllarda alternatif turizm türlerine talebin artma eğilimi, ekolojik turizm potansiyeline sahip yörelerin gelişme şansını arttırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Rize'nin turistik gelişme seviyesinin yörenin kalkınma ve gelişmesindeki etkilerini tespit etmek ve bir değerlendirmesini yapmaktır. Bir yöredeki turizmi ve bunun yörenin gelişmesine olan etkilerini en iyi o yörenin yerel aktörleri değerlendirebilir. Bu nedenle, Rize ilinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin yöneticilerinin ve yöre halkının, turizmin yörenin gelişmesinde ne kadar etkili olduğuna ilişkin görüşlerini belirlemek üzere anket yöntemiyle bir araştırma yapılmıştır. Araştırma, Rize'de turizmin gelişme düzeyine ilişkin katılımcıların kanaatlerini belirlemeyi de kapsamaktadır. Ayrıca bu çalışma, ilgili yazına dayanarak turizm ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, turistik işletme yöneticileri ve yöre halkı, Rize'nin kalkınmasında turizmin etkilerini "orta-yüksek"

1 Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi

2 Öğr. Gör. Adnan Menderes Üniversitesi

3 Öğr. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

4 Araş. Gör. Balıkesir Üniversitesi

düzye değerlendirmektedirler. Bununla birlikte katılımcılar, turizmin Rize'nin gelecekteki gelişimine etkilerinin artacağı öngörüsünde birleşmektedirler. Çalışma, Rize'nin turizmle daha hızlı gelişebilmesi için strateji önerileriyle sonlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Turizm, Alternatif Turizm, Bölgesel Gelişme.

ABSTRACT

Tourism is one of the effective sectors on underdeveloped region or regions. The existence of tourism potential in a region, in spite of inadequate industrial or agricultural sources, makes tourism the only option in development of that region. Upward movement to alternative tourism types especially in the last years increase the chances of development of the regions that have ecologic tourism potential. The aim of this study is to identify and evaluate the effects of touristic development level of Rize on its development and growth. Tourism of a region and effects of tourism on its development can be best evaluated by local actors of the region. For that reason, a research was carried out using survey method so as to determine views of locals and tourism business managers operating in Rize about how much tourism is effective in the development of the region. The research also includes the determination of opinions of the participants regarding development level of tourism in Rize. This study, furthermore, puts forth the relation between tourism and regional development based on relevant literature. According to research results, touristic business managers and the local folk consider touristic effects as "medium-high" level in development of Rize. The participants, at the same time, are in agreement with the prediction that the effects of tourism in Rize will go up. The study ends with strategy suggestions for Rize to be able develop more with tourism.

Keywords: Rize, Tourism, Alternative Tourism, Regional Development.

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma kavramı, bir ülkenin bölgelerinin; ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel şartlarında gerçekleştirilebilen, yerel ve toplumsal dengeli iyileşme süreci, yapısal gelişme olarak ifade edilmektedir (Somoncu, 2015: 164). Başka bir tanımda ise, bölge halkının yaşam standartlarını koruyan ve arttıran, eşitlik ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı sosyal ve maddi kalkınma süreci şeklinde belirtilmektedir

(Blakely ve Leigh, 2010: 75).

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin kalkınma kavramına büyük önem verdiği görülmektedir. Nitekim savaş sonrası ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları daha açık ve net bir şekilde görülmeye başlanmış, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine nasıl gelebileceği sorusu, son yılların en çok tartışılan konularından birisi olmuştur (Bahar, 2007). O dönemlerde ülkeler, kalkınmanın sağlanmasında en müsait sektörü "sanayi" sektörünü olarak görmüştür (Doğan ve Yıldız, 2007:148). Ancak zamanla, küreselleşme olgusu, iletişim, ulaşım, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde ülke ekonomilerinin hizmet sektörü paylarında önemli ölçüde artışlar olmuştur. Bu bağlamda, sektörel bazda zenginlik ve katma değer yaratan en önemli sektör artık hizmetler sektörü olmaya başlamıştır (Dülgeroğlu, 2000:10; Bahar, 2007). Ancak bütün bu gelişmelere rağmen, günümüzde gelişmekte olan ülkelerin hepsi mevcut kaynaklarıyla kalkınma hamlelerini yeterince gerçekleştirememektedir. Ayrıca bölgelerarası dengesizlikler sorunu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi bazı gelişmiş ülkelerde hatta ülkemizin sınırları içinde dahi yoğun olarak görülmektedir. Bu sorunu diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de turizm sayesinde gidermek mümkündür. Çünkü turizm sektörünün gelişmesi ile kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki vardır (Çeken, 2008:294). Bölgelerin kalkınmasında, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasında turizmin kalkınmaya hız verici etkisi bulunmaktadır (Bahar vd., 2014:262). Bununla birlikte turizm, bölgede yaşayan yerel nüfusun ekonomik refahını artırmada, ülkelerin ekonomik büyümesinde ve kalkınmasında itici bir güçtür (Webster ve Ivanov, 2014:137). Ayrıca, bir bölgede sanayileşmenin önemini ve sanayileşmenin getirdiği dinamizmi inkâr etmeden bölgesel potansiyeller dikkate alınarak hizmetler sektörünün ön plana çıkarılması ve bölgenin kalkınmasında turizmin sanayileşme için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasına yardımcı olacak sürükleyici bir sektör olabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle geri kalmış ve sanayileşme hamlesini geçkeleştirememiş fakat zengin turizm potansiyeline sahip bölgelerde turizm önemli bir yatırım enstrümanı olup ilgili bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmanın ana dinamiği haline gelebilecektir (Doğan ve Yıldız, 2007:148). Bu yönleriyle bakıldığında, ekonomileri yaygın olmayan, tarım ülkesi konumunda olan birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizmin ekonomik yararları ve etkileri gelişmiş ülke ekonomilerinde olduğundan çok daha fazla olabilir (Bahar ve Kozak, 2006:60).

Turizm ve bölgesel kalkınma ilişkisinin öneminden hareketle bu araştırmanın amacı; Rize ilinin kalkınmasında turizmin sağladığı katkıların değerlendirilmesi ve bu katkıların arttırılması için stratejiler geliştirmektir. Bu bağlamda ilk bölümde bölgesel kalkınmada turizmin etkilerini incelenmiştir. Son bölümde ise bölgede turizmin kalkınmaya etkilerini en iyi bilme durumunda olan yerel halk ile turizm işletme yöneticilerinin görüşleri oluşturulan anket formları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

Bölgesel kalkınma ve kaynakların etkin kullanımı açısından turizmin ülkeler için önemi büyüktür. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmanın sağlanabilmesi için temel şartlardan bir tanesi dış satımın arttırılmasıdır. Bu ülkelerde ekonomik gelişme ve çağdaşlaşma için geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçiş bir zorunluluktur. Ancak böylesine bir değişim büyük miktarda; sermaye, yabancı döviz kazancı ya da dış borçlanmayla mümkün olmaktadır. Bu durum endüstriyelleşme için gerekli finansman kaynaklarını yaratmak amacıyla ülke yöneticilerini turizm sektörüne yöneltmektedir (Çeken, 2008:298). Bunun yanında pek çok ülke ekonomik ve sosyal birlikteliğini sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmak için bölgesel politikalar geliştirmektedir. Bunun en açık örneği, AB tarafından onaylanan yapısal fonların içinde turizmi kapsayanların sayısının artmasıdır. Bunun yanında OECD Bölgesel Kalkınma Servisi tarafından yapılan ekonomik çalışmalarda turizmi sık sık muhtemel bir kalkınma stratejisi olarak tanımlanması da turizm ile bölgesel kalkınma ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır (Doğan ve Yıldız, 2007:155).

Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde turizm sektörü, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkanına sahip olmayan ama zengin bir turistik arz verilerine sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm politikaları uygulamaları sonucunda turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarını sağlayabilmektedir (Küçük ve Güneş, 2013:28). Benzer şekilde bölgeler arasında oluşan gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaltılması amacıyla turizmin gelir artırıcı ve istihdam yaratıcı özellikleri kullanılabilir (Tunçsiper vd., 2011:96). Turizm, ülkede yeni iş imkânları yaratılması suretiyle bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak bölgelerde dengeli kalkınmaya olanak sağlamaktadır. Turizm yatırımları bir ülkenin daha az kalkınmış bölgelerinde hız kazandığında bu yatırımların bölgede yarattığı yeni iş imkânları çalışan kesimin gelirlerini

arttırmakla birlikte bölgenin gelir dağılımında da olumlu etkiler yaratmaktadır (Çeken, 2008:300). Turizm gelir ve istihdam kaynağı olmanın yanı sıra, özellikle turizmin geliştiği bölge halkı için refah ve gelişme ortamının da kaynağı olma özelliğini taşır. Turist trafiğinin yoğunluğu nedeniyle bölge halkı kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlarına, elektrik, su vb. altyapı hizmetlerinde üstün bir düzeye ve başka türlü elde edemeyecekleri alış veriş ve eğlence olanaklarına kavuşurlar (Bahar ve Kozak, 2006:141). Bu durum sonucunda turizm bölgede ekonomik yapının giderek çeşitlenmesine de imkân sağlamaktadır. Böyle bir durum aynı zamanda diğer mallara da talep yaratarak bölgede yeni endüstrilerin doğmasına ve gelişmesine imkân sağlamaktadır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:5). Ayrıca turizm sektörü her ne kadar hizmet sektörü içinde yer alsada taşıdığı özellikler nedeniyle 33 tane sektörle yakın bir ilişki içindedir. Yani bir ülkede veya bölgede turizmin gelişmesi aynı zamanda 33 tane sektörün de gelişmesi demektir. Ancak turizmin sektörler üzerindeki o ülkede veya bölgede gelişmiş olan turizm çeşidine göre farklılıklar arz etmektedir (Çeken, 2008:300).

Turizm sayesinde ihracı mümkün olmayan, jeoekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge için döviz kaynağı haline gelmektedir. Bunların tamamı doğru ve akılcı politikalarla pazarlandığında ülkelerin ve bölgelerin ekonomik dengelerini olumlu yönde etkileyen vazgeçilmez bir gelir kaynağı olmaktadır (Durgun, 2006:81). Ayrıca turizm sektörünün gelişimi ile birlikte, bölgede ikamet edenler, evlerini pansiyon olarak turistlere kiraya verme yoluyla bir gelir elde etmektedirler. Bununla birlikte, aile ve turistlerin aynı çatı altında birlikte yaşamaları sosyo-ekonomik kalkınmaya olumlu yönden katkı sağlamaktadır. Turizm yoluyla kısa sürede oluşan sosyo-ekonomik içerikli yapı değişimi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma savaşı veren toplumlar için son derece önemlidir (Çeken, 2008:300).

Turizmin gelişmesi sonucunda, kalkınma hızı ile nüfus artış hızı arasındaki dengesizliğin sebep olduğu iç göçler, turizm nedeniyle yer yer azalacak veya duracaktır. Bu süreç kentlerin gecekondulaşmasını veya çarpık kentleşme hızını yavaşlatacaktır. Turizmin, çözümü güç ve aşılması zor olan bu toplumsal sorunların çıkmasını önleyici ve azaltıcı bu fonksiyonu, ülkenin kalkınmasına bir katkı olarak değerlendirilmektedir (Çetiner, 1998:218). Turizm geliştiği bölgelerde aynı zamanda bir çevre bilincinin gelişmesine de yol açmaktadır. Temiz bir çevre turizmin temel sermayesidir. Turizm çevreyi koruyacak, hava ve su kirlenmesini önleyecektir. Yörede sürdürülebilir bir çevre modeli gelişecek ve kalkınma

sürecinin gelişmesine neden olacaktır (Çeken, 2008:300).

Yukarıda belirtilen unsurlarda turizm, bölgesel kalkınmayı başta ekonomik olmak üzere sosyal, kültürel ve çevresel açıdan etkilemektedir. Ancak bir bölgede bu unsurlar ile kalkınmanın sağlanabilmesi için bölgenin sahip olduğu turizm arzının etkin bir şekilde kullanılması gereklidir.

YÖNTEM

Bu araştırma, Rize ilinin gelişmesinde turizmin etkilerini belirlemek ve bu etkilerin arttırılmasına yönelik strateji geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda il merkezinde yaşayan yerel halk ve turizm işletmeleri araştırma kapsamını oluşturmuştur. Bu kapsamda hem yerel halkın hem de turizm işletmelerinin gözüyle Rize'nin gelişiminde turizmin ne derece etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketlerde kullanılan ölçek Yıldız (2007) tarafından hazırlanan doktora tez çalışmasından esinlenerek hazırlanmıştır. Anket formları üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Rize il merkezinin gelişmesinde turizmin etkilerini belirlemeye yönelik 12 ifade, ikinci bölümde ise ilin gelişmesinde turizmin etkilerinin arttırılmasına ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik 8 ifadeye yer verilmiştir. Birinci ve ikinci bölümdeki ifadeler 5'li likert ölçeği ile oluşturulmuştur. Anketin son bölümünde ise ankete katılan işletme yöneticilerinin cevaplama için işletmelerin profili ile ilgili 9 adet soru ve araştırmaya katılan yerel halktan bireylerin profili ile ilgili 5 adet soru yer almaktadır.

Araştırma evrenini Rize il merkezindeki 18 yaş üstü yerel halk ve turizm işletmeleri (konaklama, seyahat ve restoran) oluşturmaktadır. Araştırma evreninde yerel halk sayısı çok yüksek olduğundan, %5 güven aralığında ulaşılması gereken 384 sayısı yerel halk örnekleme belirlenmiştir. Turizm işletme örnekleme için mevcut olan az sayıdaki konaklama işletmesi, seyahat acentaları, restoranlar, kafeler ve hediyelik eşya dükkânları hedef alınmıştır. Evrenin toplam sayısı net bilinmediği için mümkün olduğu kadar yüksek sayıda işletmeye ulaşılmak istenmiştir. Bu doğrultuda il merkezindeki yerel halk ve işletmelere anketler dağıtılarak bir müddet sonra geri alınmak istenmiştir. Araştırmada her ne kadar örneklem sayısı yüksek tutmak istenmişse de, hem zaman hem de maliyet kaynaklı sebeplerle geri dönüş alınan anket sayısı yerel halktan 217 kişi ve 24 turizm işletmesiyle sınırlı kalmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde Spss 16.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Araştırma

verileri üzerinde ilk olarak kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler doğrultusunda ankete katılan kişilerin ve işletme yöneticilerinin Rize'nin kalkınmasında turizmin etkilerine yönelik görüşlerinin aritmetik ortalamaları alınmış ve yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Güvenilirlik analizi ile ilgili, ölçeğin tümü için (toplam 20 ifade) Cronbach Alfa (α) güvenilirlik katsayısı 0,895 olarak saptanmıştır. Ölçekte yer alan Rize'de turizmin etkilerini belirlemeye yönelik 12 ifadenin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa (α) güvenilirlik katsayısı 0,789, turizmin gelişmesinde turizmin etkilerinin arttırılması ile ilgili görüşler için verilen 8 ifadenin ise güvenilirlik katsayısı 0,915 çıkmıştır. Ölçek güvenilirlik değerlerinin $0.70 \leq \alpha < 1.00$ arasında bir değer alması ölçeğin yüksek güvenilir olduğu şeklinde yorumlanır (Kalaycı; 2014:405). Bu noktada araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

Aşağıda araştırmaya katılan yerel halkın demografik özellikleri ile turizm işletmelerinin profiline ile ilgili bulgulara yer verilmiştir:

Araştırmaya katılan kişi sayısı 216'dır. Analiz sonuçlarına göre cevaplayıcıların % 51,4'ünü erkekler, % 48,6'ını kadınlar oluşturmaktadır. Yaşa göre dağılımda % 44,9'luk büyük bir bölüm cevaplayıcı 18-25 yaş aralığında yani genç yaş grubundadır. 26-35 yaş grubundaki katılımcılar % 34,7, 36-45 yaş grubu % 14,4, 46 yaş ve üzeri grubu % 6'lık bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Cevaplayıcıların büyük bir oranda memleketi (%78,7) Rize ilidir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%73,1) turizmle ilgili bir işte çalışmamaktadır. Yine benzer şekilde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%81,9) aile bireyleri turizm sektöründe çalışmamaktadır.

Araştırmaya katılan turizm işletme sayısı toplam 24'tür. Bu işletmelerin çoğu konaklama işletmesi (%33,3) ve turistik restorandır (%33,3). Seyahat acentası ve ulaştırma işletmesi %8,3'lük çoğunluğa sahiptir. Kafeler %12,5'luk dilime sahip iken, %4,2'lik en az işletme türü hediyelik eşya dükkânıdır. Araştırmaya katılan işletmelerin müşterilerinin çoğunu %83,4'ü yerli turistler, % 16,6'sını yerel halk oluşturmaktadır. Hiçbir işletme yabancı müşteriye hizmet verdiklerini belirtmemiştir. Araştırmaya katılan konaklama işletmelerine (8 adet), turistlerin (yerli ve yabancı) ortalama kalış süresi, ortalama ne kadar harcama yaptıkları ve işletmelerin yıllık ortalama doluluk oranları sorulmuştur. İşletmelerdeki turistlerin %75'i 3-4 gün, %25'i ise 1-2 gün konaklama yapmaktadır.

Konaklama İşletmelerindeki bir müşterinin ortalama yaptığı harcamalara bakıldığında; müşterilerin %50'si 101-200 \$, %37,5'i 0-100 \$, %12,5'lik kısmı ise 201-400 \$ arasında harcama yapmaktadır. Konaklama işletmelerinin yıllık ortalama doluluk oranlarında, konaklama işletmelerinin büyük bir çoğunluğu (%87,5) %51-60 arası doluluk oranına sahiptir. %12,5'lik kısmı ise %61-70 doluluk oranına sahiptir.

Tablo 1'de yerel halkın Rize'nin kalkınmasında turizmin etkilerine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Oluşturulan ifadeler için 5'li likert tutum ölçeği (1- kesinlikle katılmıyorum, 3- ne katılıyor ne de katılmıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Tabloya göre, yerel halk turizmin ilde yatırım yapılmasını sağlayarak bölge kalkınmasına katkı sağladığını düşünmektedir. Bunun yanında yerel halk ilde turizmin yeni istihdam, yabancı sermaye girişi sağladığını, kişi başına düşen geliri arttırdığını ve ile döviz giriş sağlayarak bölge kalkınmasına katkısı olduğunu düşünmektedirler. Bu göstergelere göre ilin turizm ile sağladığı ekonomik etki konusunda yerel halk olumlu yönde yaklaşım sergilemektedir. Yerel halk, turistler ile olan kültürel ilişkiler sayesinde turizmin sosyal kalkınmayı da olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir. Benzer şekilde halka göre turizm çevresel kalkınma açısından da Rize'ye katkı sağlamaktadır. Halk turizmin, alt ve üst yapıyı geliştirdiğini, doğal alanların korunmasında halkın duyarlılığını ve çevre bilincinin artmasını sağladığını ve tarihi, arkeolojik, mimari varlıkların koruma bilinci geliştirdiğini düşünmektedir. Ankete katılan yerel halk, turizmin Rize ilinin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik seviyesinin azalmasına katkı sağladığı ve tarım, sanayi sektörlerinin de gelişmesini destekleyerek bölgesel kalkınma sağladığı hususunda kararsız kalmıştır. Genel olarak bakıldığında Rize'de yaşayan yerel halk açısından turizmin, bölgesel kalkınmaya olumsuz bir etkisi bulunmamaktadır.

Araştırmada, yerel halkın yanında turizm işletme yöneticilerinin de görüşleri belirlenmek istenmiştir. Tablo 2. de 24 turizm işletme yöneticisinin, Rize'nin kalkınmasında turizmin etkilerine yönelik sahip oldukları görüşlere yer verilmiştir. Yöneticiler turizmin kültürler arası etkileşim sağlayarak sosyal kalkınmaya katkı sağladığı ifadesine en yüksek oranda katılmışlardır. Bu durumun temel sebebi; yöneticilerin, müşteriler ile yerel halkın karşılıklı iletişimlerine çok sık tanıklık ediyor olmalarına bağlanabilir. Yöneticilerin yüksek oranda katıldıkları bir diğer görüş, turizmin bölgeye döviz sağlayarak bölgesel kalkınmaya olumlu etkilemesidir. Bununla birlikte yöneticiler, turizmin kişi başına düşen geliri arttırarak, il merkezinde yatırım yapılmasını sağlayarak, yabancı

sermayenin il merkezine girmesini sağlayarak ve yeni istihdam alanları açarak kalkınmaya olumlu yönde elde ettiği hususuna katılmaktadırlar. Yöneticilerin gözünde turizmin ekonomik açıdan Rize'nin kalkınmasında çok önemli bir yer tuttuğu açıkça söylenebilir. Yöneticiler, Rize ilinin diğer bölgeler ile arasındaki gelişmişlik düzeyi farkının azalmasında turizmin olumlu etkisi olduğu görüşüne de katılmaktadırlar. Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında turizmin çevresel etkileri ile ilgili görüşlerde, yöneticilerin kararsıza yakın bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Rize'de turizmin tarihi, arkeolojik ve mimari alanların korunmasına yönelik bilinç geliştirerek, çevre bilinci ve kalitesini sağlayarak, doğal alanların kullanılması ile ilgili duyarlılığın artarak kalkınmaya katkı sağlaması hususunda kararsız kalmaktadırlar. Yöneticiler turizmin, il merkezinde sanayi ve tarım sektörünü geliştirerek bölgede kalkınmaya olumlu etki sağladığı görüşüne de kararsız kalmaktadır.

Tablo 1. Yerel Halka Göre Rize'nin Kalkınmasında Turizmin Etkileri

İfadeler	A.O.	S.S.
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yatırım yapılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,1111	1,0328
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede kültürlerarası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu etkilemektedir.	3,9491	,8745
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam imkânları sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,9306	1,1370
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yabancı sermaye girişi sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,9028	1,0045
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede alt ve üst yapının gelişmesini sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,8241	,94331
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede kişi başına düşen geliri arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,8009	,97989
Rize ilinde turizm, doğal alanların korunması açısından bölge halkının duyarlılığını arttırmaktadır.	3,7639	1,1431
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik çevre bilinci ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.	3,6806	1,1752
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye para girişi sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,6463	1,3216
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölge halkının arkeolojik, tarihi ve mimari varlıkların korunmasına yönelik bilincini arttırmaktadır.	3,5139	1,1411
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlamaktadır.	3,3333	1,3537
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,3102	1,1416

Rize ilinin kalkınmasında turizmin etkilerini belirlemek için Tablo 1. ve 2. de yer verilen yerel halkın ve turizm işletme yöneticilerin görüşleri karşılaştırıldığında; turizm işletme yöneticileri bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ekonomik faktörlere (döviz girişi, kişi başına düşen gelir artışı, yeni yatırımlar, istihdam) karşı yerel halka göre daha olumlu yaklaşım sergilemektedirler. Benzer şekilde yöneticiler, turist-yerel halk ilişkisinin Rize’de sosyal açıdan kalkınmada daha olumlu etki yarattığı düşünmektedirler. Bölgesel arası gelişmişlik farkının azaltılmasında turizmin rolü olduğu hususunda da turizm işletme yöneticileri yerel halka göre daha olumlu düşüncededirler. Çevre ile ilgili faktörlerde (çevre bilinci, doğal alan ve varlıkların korunması) ise tam tersi bir durum söz konusudur. Ankete katılan yerel halk işletme yöneticilerine göre daha olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Turizmin yerel halkın bilinçlenmesini sağladığı düşüncesine ankete katılan yerel halk işletme yöneticilere göre daha olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 3.de Rize’nin kalkınmasında turizmin etkilerinin arttırılmasına ilişkin verilen ifadelerle yönelik yerel halkın ve turizm işletmelerinin görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 3 e göre genel bir değerlendirme yapıldığında hem yerel halkın hem de işletme yöneticilerinin verilen ifadelerle katıldıkları görülmektedir. Ayrıca her bir ifadeye verilen cevaplarda, işletme yöneticilerinin daha yüksek katılım oranına sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2. Turizm İşletmelerine Göre Rize'nin Kalkınmasında Turizmin Etkileri

İfadeler	A.O.	S.S.
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede kültürlerarası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu etkilemektedir.	4,666	,5646
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye para girişi sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,500	,8340
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede kişi başına düşen geliri arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,458	,9770
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yatırım yapılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,416	,8805
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede alt ve üst yapının gelişmesini sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,208	1,2503
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yabancı sermaye girişi sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,083	1,3486
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam imkanları sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,000	1,3187
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlamaktadır.	3,750	1,3593
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölge halkının arkeolojik, tarihi ve mimari varlıkların korunmasına yönelik bilincini arttırmaktadır.	3,541	1,1025
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik çevre bilinci ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.	3,333	1,2038
Rize ilinde turizm, doğal alanların korunması açısından bölge halkının duyarlılığını arttırmaktadır.	3,333	1,2740
Rize ilinde turizmin gelişmesi, bölgede tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	3,250	1,4817

Ankete yerel halktan katılan cevaplayıcılar en yüksek oranda turizm sektöründe çalışacak personelin nitelikli olması halinde turistik talebin artacağı görüşüne katılmaktadır. Yerel halk, Rize ilinin tanıtımının yeterli olmasının bölgeye yapılacak olan turistik seyahatleri arttıracığını görüşüne de katılmaktadır. Rize'ye yönelik talebi arttıracak bir diğer husus da eğlence olanaklarının geliştirilmesi ile ilgilidir. Yerel halk bu görüşü de katılmaktadır. Turistik tesislerde hizmet kalitesinin artırılması da talebi arttıracak bir diğer unsurdur. Yerel halk, kalitenin artırılması halinde turistik talebin artacağını düşünmektedir. Yerel halkta turizm hakkında bilgi düzeylerinin artmasının da turistik talebi arttıracığı görüşü hâkimdir. Benzer şekilde yerel halkta, ulaşım ve altyapı hizmetlerinin gelişmesinin turistik talep açısından önemli olduğunu düşünmektedir. Yerel halkın en az katıldıkları ifade ise turistik tesis kapasitesinin artırılması şeklindedir.

Yöneticilerin en yüksek oranda katıldıkları ifadeler ise işletmelerin hizmet kalitesini arttırması ve nitelik personel istihdamının sağlanması görüşüdür. İşletme gözüyle bakıldığında en yüksek oranlarda bu ifadelere cevap verilmesi şaşırtıcı değildir. Yöneticiler daha sonra sırasıyla Rize ile ilgili yeterli tanıtımın yapılması, ulaşım imkânlarının gelişmesi,

yerel halkın turizm hakkında bilinçlendirilmesi, altyapının geliştirilmesi, eğlence imkânlarının sağlanması ve turistik tesis kapasitelerinin arttırılması durumunda kalkınma açısından turizmden daha fazla yararlanacağı görüşlerine yüksek oranda katılmaktadırlar.

Araştırmada son olarak turizm işletme yöneticilere, turizmin günümüzde Rize'nin kalkınmasını ne düzeyde etkilediği ve gelecekte Rize'nin kalkınmasına ne yönde katkı sağlayacağı soruları yöneltilmiştir. Tablo 4. göre yöneticilerin %45,8'i turizmin Rize kalkınmasına iyi düzeyde katkı sağladığını belirtmişlerdir. %33,3'lük kısmı orta düzeyde katkı sağladığını belirtirken, yaklaşık %21 ise turizmin kalkınmaya az etki ettiğini belirtmişlerdir. Gelecekle ilgili olarak yöneticiler büyük bir çoğunluğu (%70,8) turizmin bölge kalkınmasına etkisinin artacağını düşüncesine katılmaktadırlar. Sadece küçük bir bölümü (%12,5) turizmin kalkınmaya etkisinin azalacağı düşüncesine katılmaktadırlar.

Tablo 3. Yerel Halka ve İşletmelere Göre Rize'nin Kalkınmasında Turizmin Etkilerinin Arttırılmasına İlişkin Görüşler

İfadeler		N	A.O.	S.S.
Yeterli tanıtım yapıldığı takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,3750	,8856
	Turizm İşlet.	24	4,7917	,4148
Ulaşım imkânları geliştirdiği takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,2917	1,1052
	Turizm İşlet.	24	4,7500	,4423
Altyapı geliştirildiği takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,2037	1,0000
	Turizm İşlet.	24	4,6250	,6469
Turistlere yönelik eğlence olanakları geliştirildiği takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,3704	,9459
	Turizm İşlet.	24	4,5417	,9770
Turistik tesis kapasitesi arttırıldığı takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,0972	1,0542
	Turizm İşlet.	24	4,5000	1,1420
Turistik tesislerde hizmet kalitesinin arttırılması ile Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,3657	,9647
	Turizm İşlet.	24	4,8333	,3806
Nitelikli personel istihdamının arttırılması ile Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,4259	,8263
	Turizm İşlet.	24	4,8333	,3806
Bölge halkı turizm konusunda bilinçlendirildiği takdirde Rize iline yönelik turistik talep artar.	Yerel Halk	216	4,3750	,9266
	Turizm İşlet.	24	4,7083	,6240

Tablo 4. Turizm İşletmelerine Göre Turizmin Günümüzde ve Gelecekte Rize'nin Kalkınmasını Etkileme Düzeyleri

Günümüzde Turizmin Rizenin Kalkınmasındaki Etkisini Nasıl Değerlendiriyorsunuz?	n	%
Çok az	2	8,3
Az	3	12,5
Orta	8	33,3
İyi	11	45,8
Toplam	24	100,0
Gelecekte Turizmin Bölge Ekonomisine Katkısı Hakkındaki Düşünceniz?		
Aynı Kalır	4	16,7
Artar	17	70,8
Azalır	3	12,5
Toplam	24	100,0

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm bölgesel kalkınmaya hız verici, bölgelerarası gelişmişlik farklarını en aza indirebilecek en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Bir bölgede turizmin kalkınmaya etkisini belirlemede bölgede yaşayan yerel halkın ve turistik işletmelerinin turizmden sağladıkları faydalarının bilinmesi ve bu doğrultuda stratejilerin oluşturulması önemlidir. Bu sebeple bu çalışmada alternatif turizm merkezi olan Rize'de turizmin kalkınmaya etkisini belirlemek için yerel halkın ve turizm işletme yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuştur.

Yerel halktan 216 kişi ve 24 işletme yöneticisi üzerinde yapılan araştırmanın sonucunda genel olarak ifade edilebilir ki; yerel halk ve yöneticiler turizmin Rize'de kalkınmaya olumsuz yönde etkisinin olduğunu düşünmemektedir. Rize halkı ve yöneticiler görüşlerinde en çok turizmin ekonomik ve sosyal katkılarını ön plana çıkarmaktadırlar.

Bununla birlikte yerel halk ve yöneticiler Rize'nin gelecekte daha da gelişebilecek potansiyele sahip olduğuna inanmaktadırlar. Rize halkı turizmin il merkezinde gelişmesi için nitelikli personel istihdamının sağlanması, halkın bilinçlendirilmesi, Rize ile ilgili tanıtım yapılması, turistlere verilecek hizmetlerin artırılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca ulaşım, altyapı ve konaklama olanaklarının da artırılması gerektiğine inanmaktadırlar. Turizm işletme yöneticileri ise turizmin gelişmesi için daha çok nitelikli personel istihdamının sağlanması ve işletmelerde hizmet kalitesinin artırılması gerektiğine inanmaktadırlar. Bunun sebebinin de, bu konuların işletme yöneticileri tarafından daha

iyi gözlenebilmesi ve bu konuların işletmeler için sorun yaratan etmenler olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Rize halkı gibi benzer şekilde yöneticilerde, yerel halkın bilinçlendirilmesi gerekliliğini çok önemli görmektedir. Ulaşım imkânlarının geliştirilmesi ve Rize ile ilgili yeterli tanıtımın yapılması gerekliliği de turizmin il merkezinde gelişebilmesi için önemli görülmektedir. Bunun yanında turizmin Rize'nin kalkınmasına etkisini orta ve iyi düzeyde görmektedirler.

Yerel halktan ve işletme yöneticilerinden elde edilen sonuçlara göre; Rize'nin kalkınmasında turizmin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Fakat görülmektedir ki; Rize'nin turizm gelişimine engel teşkil edecek birtakım hususlar mevcuttur. Yerel yönetimlerin ve ilgili kurumların özellikle ulaşım, altyapı imkânlarını geliştirerek, Rize ile ilgili yeterli tanıtım faaliyetlerinde bulunmaları gerekmektedir. Bunun yanında Rize halkı turizmin getirileri hakkında bilinçlendirilmelidir. Daha da önemlisi girişimciler teşvik edilerek, yeterli yatırımlar yapıldığı takdirde turizmin Rize'nin kalkınmasına katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Böylece hem yerel halk istihdam edilerek ekonomik katkı sağlayacak hem de Rize'ye yönelik turizm talebi arttırılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Bahar, O. (2007). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:19.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2006). Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık. Ankara.
- Bahar, O., Özkoç, H.H. ve Samırkaş, M. (2014). Farklı Boyutlarıyla Türkiye’de Kalkınma. Bekmez, S. (Ed.) içinde. Turizm ve Ekonomik Kalkınma İlişkisine Ampirik Bir Yaklaşım: Panel Koentegrasyon Analizi (259-292). Elif Yayınevi. Ankara.
- Blakely, E. J. Ve Leigh, N. G. (2010). Planning Local Economic Development: Theory and Practice. Los Angeles: Sage.
- Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi. 10(2). 293-306.
- Çetiner, E. (1998). Turizmde Bölgesel Kalkınma, Verimlilik ve Kaynakların Etkin Kullanımı. Turizm Şurası. Turizm Bakanlığı. Ankara.
- Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007). Bölgesel Kalkınma, Turizm İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:6. 147-182.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- Dülgeroğlu E. (2000). Kalkınma Ekonomisi, Beşinci Basım, Vıpaş A.Ş. Yayıncılık. Bursa.
- Kalaycı, Ş. (2014). Spss Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri,. 6.baskı, Ankara, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti.
- Küçük, M. ve Güneş, G. (2013). Yerel Kalkınmada Bir Etken Olarak Turizm: Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşleri. Çağdaş Yerel Yönetimler. 22(4). 23-50.
- Somoncu, M. (2015). Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp4_16.pdf. Erişim tarihi: 01.08.2016
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E. ve Altunöz, Ö. (2011). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi: Ayvacı (ASSOS) Örneği. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:1. 93-114.
- Webster, C. ve Ivanov, S. (2014). Transforming competitiveness into economic benefits: Does tourism stimulate economic growth in more competitive destinations? Tourism Management. 40. 137-140.
- Yeşiltaş, M. ve Öztürk, İ. (2008). Bölgesel Kalkınma Çevresinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 9(1). 1-18.
- Yıldız, Z. (2007). Turizm bölgesel kalkınmaya sağladığı katkılar ve göller bölgesi uygulaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

MESLEK YÜKSEKOKULLARI VE MESLEK LİSELERİ TURİZM BÖLÜMLERİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN İŞLETMELERDE YAPTIKLARI STAJLARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Burhan AYDEMİR¹

İrfan YAŞAR²

ÖZET

Örgün mesleki turizm eğitimi verilen Meslek Yüksekokulları ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı meslek liseleri turizm bölümü öğrencilerinin zorunlu staj uygulamalarında karşılaştıkları sorunların bilinmesi, gerek bu eğitimin kalitesi gerekse turizm sektöründe ihtiyaç duyulan istihdam niteliğinin artırılmasında önem arz eden bir konudur. Daha önceki çalışmalarda elde edilen bulgularda da öğrencilerin zorunlu staj uygulamalarında eğitim sistemi, ders müfredatları, öğrencilerin staj sürecindeki uyum zorlukları ve işletmelerden kaynaklanan bazı sorunların olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada da, mesleki turizm eğitimi alan Meslek Yüksekokulu ve Meslek Liseleri Turizm Bölümü öğrencilerinin zorunlu staj uygulamalarında sektörde karşılaştığı sorunlar ve izlenimleri araştırılmıştır. Araştırma için Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Programında okuyan 107 ön lisans öğrencisi ile Rize Turizm Meslek Lisesi ve Antalya Falez Turizm Meslek Lisesi'ne devam eden 11. ve 12. sınıflardan 184 öğrenci olmak üzere toplam 291 öğrenciye anket uygulaması yapılmış olup Meslek Yüksekokulu öğrencileri ile

1 Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, burhanaydemir@yahoo.com

2 Öğr. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksekokulu, irfan.yasar@erdogan.edu.tr

Turizm Meslek Lisesi öğrencilerinden elde edilen veriler birbirinden ayrı olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonunda her iki eğitim seviyesindeki öğrencilerden elde edilen bulgular da karşılaştırılarak değerlendirme ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Eğitim, Staj

ABSTRACT

Knowing the problems they face formal vocational tourism training in the vocational colleges and vocational high schools connected to the tourism department of the Ministry of Education students in the compulsory internship applications, this should be the quality of education as well as an issue of importance in improving the quality of employment in the tourism sector is needed. The findings obtained system of compulsory internships of students, curricula, students and business challenges arising from compliance with the training process have been observed that there are some problems.

In this study also, vocational tourism training in Vocational College and Vocational Tourism High School problems faced by the sector in the implementation of the compulsory internship students and the impression was investigated. For this research, Recep Tayyip Erdogan University, Karadeniz Technical University and Balıkesir University School of Tourism and Hotel Management Program in studying 107 undergraduate students with Rize Tourism Vocational High School and Antalya Falez Tourism Vocational High School 11th and 12th of the class of 184 students, including 291 the survey of students conducted Vocational College students and Tourism Vocational High School students from each of the data obtained were analyzed separately. The findings obtained from both the level of training students in the study results are presented in comparison evaluation and possible solutions.

Keywords: Tourism, Education, Internship

GİRİŞ

Örgün mesleki turizm eğitiminin en önemli ayağını oluşturan zorunlu staj uygulamaları, turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu kalifiye ve yetişmiş insan gücünün elde edilmesinde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Çalışmada, zorunlu stajını yapmış turizm ve otel işletmeciliği ön lisans öğrencileri ile turizm meslek lisesi öğrencilerinin yapmış oldukları stajla ilgili memnuniyetleri ve karşılaşılan sorunlar ortaya konulmuş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çalışma, literatür taraması, araştırma yöntemi, bulgular, yorum ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Literatür taramasında; daha önceki çalışmalarda turizm eğitimi almış öğrencilerin sektörde yapmış oldukları stajlarla ilgili sonuç ve değerlendirmeler ortaya konulurken, meslek yüksekokulu turizm bölümleri ve turizm meslek liselerinin yapılanması, tarihçesi ile bu eğitim kurumlarına yönelik staj türleri, ücret ve sigorta düzenlemelerinden bahsedilmiştir. Anket uygulanan meslek yüksekokulu ve turizm meslek lisesi öğrencilerinin demografik özellikleri, staj problemleri ve stajla ilgili en yüksek memnuniyet dereceleri ile iki ayrı öğrenci grubundan elde edilen verilerin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak sonuç ve öneriler ortaya konulmuştur.

Ön lisans turizm öğrencileri ve turizm meslek lisesi öğrencilerine yönelik aynı soruların sorulduğu anket çalışmasında, iki farklı mesleki turizm eğitim seviyesinde farklı staj problemlerinin ve farklı memnuniyet derecelerinin ortaya çıkacağı beklenirken, çok az noktalardaki değişik sonuçlar haricinde, hemen hemen aynı staj sorunları ve stajdan memnuniyet derecelerinin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin çoğunluk bir yüzde ile staj uygulamalarına pozitif yönlü yaklaştığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada öğrencilerin gerek teorik, gerekse pratik bilgilerinin yetmediği dolayısı ile staj uygulamasının kendilerine deneyim ve özgüven kazandıracağını, sektörde kariyer yapma ve yüксеlebilmeleri için stajı önemli bir unsur olarak görmektedirler. Bu da gösteriyor ki mesleki turizm eğitiminin üç önemli sac ayağından biri olan öğrenciler turizmde istihdam edilmek için hazırız diyorlar. Diğer iki sacayağı; mesleki turizm eğitim kurumları ve turizm işletmeleri kendilerine düşen görev için ne oranda hazırız, bunun da araştırılması ve elde edilecek bulgulara göre hareket edilmesi Türkiye’de mesleki turizm eğitimi ve devamında turizm sektöründe istihdam kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Öğrenci, işletmede stajın amaçlarına uygun çalıştırılır, meslektaş ve iş arkadaşı gibi değer verilirse işinden zevk alan, moral motivasyonu yüksek, nitelikli eleman olarak yetişmesi mümkün olabilir. Birçok işletme stajyer öğrencileri geçici ve ucuz iş gücü olarak algılanmaktadır. İşletmelerde staj yapan öğrencilere staj süresince farklı departmanlarda çalışma ve deneyim kazanma imkânı tanınmamaktadır. Öğrencilerin turizm sektörü ile ilgili algı ve tutumları staj döneminde şekillendiği için işletmelere bu konuda önemli görevler düşmektedir. Öğrencilerin staj faaliyetinin verimli geçmesi ve uyum probleminin erken atlatılabilmesi

için, ders müfredatlarında uygulamalı eğitime, teorik dersler kadar önem verilmesi gerekmektedir (Gürdoğan ve Atabey, 2012: 237-238).

Çalışma, bundan sonra yapılacak olası stajla ilgili araştırmaların, okul ve işletmelere yönelik te yapılarak, öğrencilere uygulanmış olan araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılabilir. Bunun neticesinde, staj faaliyetinin daha kaliteli ve verimli bir şekilde yürütülmesi için ortak bir yol bulunması sağlanabilir.

LİTERATÜR TARAMASI

Özhavzalı ve Değirmenci (2010), 116 meslek yüksekokulu öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin yurt içinde yaptıkları stajlarda ilgisizlik (107 kişi) ve disiplin sorunu (9 kişi), yapılan stajın öğrencilere olumlu katkı sağladığı (% 61,7)'dir. Christou (1999), yaptığı çalışmada staj uygulamasının işletmeler tarafından ucuz iş gücü olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Öğrencilere staj süresince uygun olmayan pozisyonlarda iş verilmesi Gökdeniz ve diğ. (2002) ve Yüksel ve diğ. (2002). Çetin (2005), Turizm eğitimi alan öğrencilerin resepsiyon-önbüro, kat hizmetleri, muhasebe, servis-bar departmanlarında uyum sorununun daha az; satın alma, depolama gibi alanlarda ise, aldıkları eğitimle bir paralellik olmaması nedeniyle daha çok uyum sorunu yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Karaman vd., 2012:228).

Kozak ve Kızıllırmak, staj yapan öğrencilerin, yapmayan öğrencilere göre daha olumsuz tutum içinde olduklarını, turizm eğitimi almış mezunların zamanla turizm sektöründe çalışmak istemediklerini belirtmişlerdir. Pelit ve Göçer, verilen eğitimin staj esnasında yarar sağlamadığını ve yukarıda bahsedilen diğer bir araştırmada olduğu gibi staj yapılan işletmelerin öğrencileri ucuz iş gücü olarak gördüklerini, ayrıca öğrencilerin yaptıkları staj faaliyetinden memnun olmadıklarını ve stajın öğrencileri meslekten uzaklaştırdığını saptamışlardır. Görkem ve Öztürk, otel işletmelerinin mutfak departmanında istihdam edilen yöneticilerin mesleki eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğunu, ön lisans düzeyinde mesleki eğitim alan yöneticilerin ise, hiç yok denecek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir (Gürdoğan ve Atabey, 2012: 236).

Çalışmalarda, öğrencilerin staja karşı ilgisizliği, staj ortamına karşı uyumsuzluk, işletmelerin stajyer öğrencileri ucuz iş gücü olarak görmesi, öğrencilerin aldıkları teorik eğitimin staj uygulaması ile örtüşmemesi (bir staj ön hazırlık döneminin gereksinmesi), öğrencilerin staj süresince edindikleri olumsuz deneyimlerin turizm sektöründen soğumalarına sebep olması, sektörde mesleki eğitim seviyesi düşük yöneticilerin staj

yapan öğrencilerin yetişmesinde olumsuz etki yapması ve öğrencilerin almış oldukları eğitim ve yetenekleri dikkate alınmadan ilgisiz alanlarda staj yapmaya zorlanmaları gibi ortak staj sorunlarının varlığı ortaya konulmuştur.

ÖN LİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ VERİLEN MESLEK YÜKSEKOKULLARI VE ORTA ÖĞRETİM DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ VERİLEN ANADOLU OTELCİLİK VE TURİZM MESLEK LİSELERİNİN YAPISI VE TARİHÇESİ

Meslek Yüksekokulları

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'na göre meslek yüksekokullarındaki ön lisans öğretimi, ortaöğretime dayalı en az dört yarıyıllık bir programı kapsayan yükseköğretimdir. Ön lisans turizm eğitimi ile öğrencilere bilgi ve beceri bileşenini vererek onlara, turizm sektöründe çalışan orta kademe elemanların sahip olması gereken nitelikleri kazandırmak amaçlanmaktadır (Erdoğan ve Yılmaz, 2012, s. 20). Ön lisans düzeyinde turizm eğitimi ilk kez 1970'li yılların ortalarında Boğaziçi ve Ege Üniversiteleri bünyesinde açılmıştır. Bunu takiben Ege Üniversitesindeki program lisans düzeyine çıkarılmıştır. Yine aynı dönemde 1974-1975 öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi Teknoloji ve Meslek Yüksekokulu bünyesinde iki yıllık ön lisans turizm programı faaliyete geçmiştir. Meslek yüksekokulları bünyesindeki turizmle ilgili programların sayısında 1981-1982 yıllarından itibaren önemli artışlar olmuştur (Hacıoğlu vd., 2008: 41-42).

2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanuna göre yükseköğretim kurumları tek çatı altında toplanmış ve meslek yüksekokulları da üniversiteler bünyesine alınmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'ndan 1982 yılında devralınan 44 Meslek Yüksekokulu (MYO) sayısı (2015-2016 Öğretim Yılı itibarıyla) 190'a yükselmiştir. 23 ayrı ön lisans turizm program türü ve 452 ön lisans turizm program sayısı ile mesleki turizm eğitim faaliyetine devam edilmektedir.

MYO öğrencilerinin ön lisans diploması almaya hak kazanabilmesi için programlar ile ilgili işyerlerinde üniversitelerin ilgili birimlerinin yönetim kurullarınca 30 tam işgününden az olmamak üzere staj yapma zorunluluğu uygulanmaktadır.

Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonu ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi başı, 1967-68 öğretim yılında İstanbul'da ve

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde, 1975-76 öğretim yılında Kuşadası'nda okullar açılmış, bu okulların adı 1975 yılında "Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi" olarak değiştirilmiştir. 1984-1985 öğretim yılında bir kısım derslerin öğretimini yabancı dille yapan "Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri" açılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde verilen eğitimin amacı; genellikle orta kademe kadrolarını ve işi gerektiren personeli ve sorumluları yetiştirmektir. Bu okullarda, resmi ve özel meslek liseleri verdikleri uygulamalı eğitim sonucu işletmelerin ihtiyacı olan servis, mutfak ve resepsiyon elemanlarını yetiştirmektedir (Hacıoğlu vd., 2008:26-27).

Anadolu otelcilik ve turizm meslek liselerinde 3308 Sayılı Kanun hükümlerine göre gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, Türkiye'deki turizm mevsimine paralel olarak sürdürülmektedir. Bu okullarda öğrenim gören öğrenciler, her yıl ekim-mart ayları arasında teorik ve uygulamalı eğitimlerini okulda; nisan-eylül ayları arasında da uygulamalı (beceri) eğitimlerini bu alanda faaliyet gösteren turistik işletmelerde yapmaktadırlar. 2015 yılı itibari ile Türkiye'de 122 Anadolu otelcilik ve turizm meslek lisesi mevcuttur (MEB, 2015-16:124).

Mesleki Eğitim Alan Öğrencilere Yönelik Staj Türleri, Sigorta Prim ve Ücret Düzenlemeleri

Staj uygulamaları üç türe ayrılmaktadır;

- ✓ **Zorunlu staj:** Meslek lisesi ya da meslek yüksekokulu ile teknik eğitim fakültesi öğrencileri için geçerlidir. Bu türde, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası primi okul tarafından, stajyerlik ücreti ise işletmeler tarafından ödenmektedir.
- ✓ **Okulun istediği staj:** Meslek lisesi ve meslek yüksekokulu dışında kalan bölümlerin öğrencileri için bazen üniversiteler staj tavsiyesinde bulunmaktadırlar. Bu durumda okul sigortayı yaptırmak zorundadır. Ücret zorunluluğu yok, işletme isterse ücret ödeyebilmektedir.
- ✓ **İsteğe bağlı staj:** Buna staj demek çok doğru değildir. Bazı öğrenciler yaz aylarında meslekleriyle ilgili firmalara gidip 'staj' adı altında çalışmaktadırlar. Bu tür çalışanlar için işletmeler, uzun vadeli sigorta yapmak ve en az asgari ücret kadar maaş vermek zorundadırlar. Çünkü bu staj değil, normal çalışma statüsüne girmektedir.

Üniversitelere bağlı meslek yüksekokulları, mesleki ve teknik eğitim fakülteleri ve meslek liseleri öğrencilerinin işyerlerinde stajyer olarak

çalışmaları 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamına alındığından, 01.03.2011 tarihinden itibaren işletmelerde staj yapan söz konusu öğrencilere, yaptıkları zorunlu staj süresince her öğrencinin yaşına uygun, 20 ve üzeri personel çalıştıran işyerlerinde cari net asgari ücretin % 30'u oranından, 15 ve altı personel çalıştıran işyerlerinde ise, asgari ücretin % 15'i oranından az olmamak üzere stajyerlik ücreti ödenme yükümlülüğü getirilmiştir (Karadurmuş, 2011: 65).

Staj uygulamasında karşılıklı fayda sağlayacak iki taraftan biri, gelecekte yapacağı işle ilgili bilgi, beceri ve deneyimini artırmak isteyen öğrenci, diğeri de işinin niteliklerine uygun meslek adayını yetiştirmek üzere gerekli eğitimin verilmesini sağlayan staj yeri yetkilisidir. Burada ortak amaç, müşteri memnuniyetini sağlamak ve kar elde etmektir. Okulda teorik ağırlıklı eğitimle işletmeye gelen öğrenci, öğrendiklerini pratik yaparak gelecekte bu meslekte çalışıp çalışamayacağı konusunda da bir fikir edinmektedir. Diğer mesleki eğitimlerde olduğu gibi mesleki turizm eğitiminde de staj, eğitimin önemli bir kısmıdır ve öğrencilerin okuldan iş hayatına geçişini kolaylaştıran bir faktördür. Bu nedenle tüm öğrencilerin ciddi işletmelerde, ciddi bir staj deneyimi yaşamaları için teşvik edilmeleri gerekir (Gürdoğan ve Atabey, 2012:237).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışma, meslek yüksekokulu ön lisans düzeyinde ve orta öğretim düzeyinde mesleki turizm eğitimi alan öğrencilerin staj sorunları ve stajdan beklentilerini değerlendirme amacı gütmektedir. Araştırmada, araştırma tekniklerinden anket tekniği kullanılarak soru formları öğrencilere sunulmuştur. Araştırma 2014-2015, Bahar Yarıyılında Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Meslek Yüksekokulu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm Otelcilik Meslek Yüksekokulu ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği programlarında stajını yapmış 107 2. sınıf ön lisans öğrencisi ile Antalya Falez Anadolu Turizm Meslek Lisesi ve Rize Anadolu Turizm Meslek Lisesi 11. ve 12. sınıflarda stajını yapmış 184 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anketteki demografik sorulara ek olarak 17 tane stajla ilgili soru mevcuttur.

BULGULAR VE YORUM

Yukarıdaki bölümde adı geçen üç ayrı üniversitenin turizm ve otel işletmeciliği programlarının 2. sınıflarında okuyan ve stajlarını tamamlamış olan ön lisans öğrencilerinin demografik özellikleri incelendiğinde (Tablo 1); araştırmaya katılan ön lisans öğrencilerinin % 56,07'si kız, % 43,93'ünün erkek öğrenci; % 90,65 gibi en yüksek bir oranla

konaklama işletmelerinde ve ikinci sırada % 7,47 oranı ile restoranlarda staj yaptıkları; hangi bölümde staj yapıldığı konusunda ilk üç sırayı, % 50,46 servis-bar, % 21,49 mutfak ve % 10,28'le önbüro ve kat hizmetleri departmanının paylaşıldığı görülmektedir. Bu sonuçlarda dikkat çeken nokta; ön lisan öğrencilerinin büyük bir bölümünün servis-bar ve mutfak bölümlerinde stajlarını yaptıklarıdır. Bu da gösteriyor ki meslek yüksekokullarında yiyecek-içecek eğitiminin müfredat olarak gerek teorik gerekse uygulama açısından daha fazla önemsenmesi gerektiğidir.

Tablo 1. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

Demografik Değişkenler	Frekans Sayısı	%
Cinsiyet Bayan	60	56,07
Bay	47	43,93
Toplam	107	100
Konaklama İşletmesi	97	90,65
Staj Yapılan İşl. Türü Seyahat İşl.	8	7,49
Restoran	2	1,86
Toplam	107	100
Servis-Bar	54	50,46
Mutfak	23	21,49
Staj Yapılan Bölüm Önbüro	11	10,28
Kat Hiz.	11	10,28
Bilet Satış	8	7,49
Toplam	107	100

Ek 1'deki verilere göre meslek yüksekokulu öğrencilerinin staj problemlerinin önem derecesinin sıralamasında, tip box uygulamasının olmaması, stajyerlik ücretinin ödenmemesi ya da düzensiz ödeme, farklı departmanlarda çalışamama, çalışma saatlerinin düzensizliği, haftalık izin sorunu, aynı işletmede tekrar çalışmama isteği ve barınma problemi en önemli sorunlar olarak belirtilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Staj Problemlerinin Önem Derecesi*

Önem Derecesi	İfadeler	Frekans	%
1	Tip box olmaması	58	54,2
2	Ücret ödenmemesi	43	40,18
3	Farklı departmanda çalışamama	42	39,25
4	Çalışma saatlerinin düzensizliği	37	34,57
5	Haftalık izin sıkıntısı	33	30,84
6	Aynı işletmede tekrar çalışmama isteği	30	28,03
7	Barınma problemi	25	23,36

*Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum'un toplamı alınmıştır.

Meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaptıkları stajla ilgili en yüksek memnuniyet duydukları ifadeler ise sırayla; düzenli olarak yemek verilmesi, işletmenin kendilerine yeni şeyler öğrenilmesinde yardımcı olması, işleme ulaşım sorununun olmaması, stajın faydasına inanılması, personel yemekhanesinin temizliği, staj süresinin yeterliliği ve okulda öğrenilen teorik bilgileri uygulama imkanının bulunması şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaptıkları Stajla İlgili En Yüksek Memnuniyet Derecesi**

Önem Derecesi	İfadeler	Frekans	%
1	Düzenli olarak yemek verildi	94	87,85
2	İşletmede yeni şeyler öğrendim	82	76,63
3	İşleme ulaşım sorunu yoktu	80	76,63
3	Stajın faydasına inanıyorum	80	76,63
4	Yemekhane temizdi	72	67,28
4	Staj süresi yeterlidir	72	67,28
4	Okuldaki bilgileri uygulama imkânı	72	67,28

**Tamamen Katılıyorum ve Katılıyorum'un toplamı alınmıştır.

Turizm meslek lisesi öğrencilerinin demografik özellikleri incelendiğinde (Tablo 4); araştırmaya katılan turizm meslek lisesi öğrencilerinin % 38,59'u kız, % 61,41'i erkek öğrenci; % 72,83'ü 11. sınıf, % 27,17'nin 12. sınıf öğrencisi; eğitim görülen ana dal olarak , % 73,92'si Yiyecek-İçecek, % 26,08'i Konaklama ve Seyahat Hizmetleri'nde eğitim gördüğü; yapılan staj dönemi olarak, % 67,39'u bir defa, % 26,63'ü ikinci defa, % 5,98'i staja ara vermiş ya da yarım bırakan öğrenciler; staj yapılan işletme türü olarak, % 75'i konaklama işletmesi, % 10,32'si restoran, % 9,78'i seyahat işletmesi ve % 4,9'u da cafe-restoran, fast food, lokal ve yemek sitesi gibi işletmelerde staj yapmıştır. Staj yapılan departman olarak, % 45,65'i servis-bar, % 27,71'i mutfak, % 13,58'i önbüro, % 9,78'i kat hizmetleri, % 3,26'sı seyahat acentesi- havalimanı ve % 5,43'ü de karma departmanlarda stajını yapan öğrencilerden oluşmaktadır.

Burada dikkat çeken nokta, turizm meslek lisesi öğrencilerinin büyük bir kısmının erkek öğrencilerden oluştuğu, yiyecek-içecek ana dalında eğitim gördüğü, en çok bir defa staj yapanlardan oluştuğu, en çok konaklama işletmesinde staj yaptıkları ve departman olarak ta en çok sırayla servis-bar, mutfak ve önbüro departmanlarında stajlarını yaptıklarıdır. Dolayısıyla turizm meslek lisesi öğrencilerinin eğitim gördükleri ana dal ile staj yaptıkları bölüm doğru orantılıdır. Bu sonuç,

okulda öğrenilen bilginin ve sektörde yapılan stajın niteliği ve mesleki eğitimin amaçlarına erişilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 4. Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

Demografik Değişkenler	Frekans Sayısı	%
Cinsiyet Bayan	71	38,59
Bay	113	61,41
Toplam	184	100
Öğrenim 11. Sınıf	134	72,83
12. Sınıf	50	27,17
Toplam	184	100
Eğitim Görülen Ana Dal Yiyecek-İçecek	136	73,92
Konaklama ve Sey. Hiz.	48	26,08
Toplam	184	100
1. Defa	124	67,39
Yapılan Staj Sayısı 2. Defa	49	26,63
Diğer***	11	5,98
Toplam	184	100
Konaklama İşl.	138	75
Staj Yapılan İşl.Türü Restoran	19	10,32
Seyahat İşl.	18	9,78
Diğer****	9	4,9
Toplam	184	100
Servis-Bar	84	45,65
Mutfak	51	27,71
Staj Yapılan Bölüm Ön büro	25	13,58
Kat Hiz.	18	9,78
Seyahat Acen.*****	6	3,26
Karma Bölümlerde Çalışan	10	5,43
Toplam	184	100

***Staja ara vermiş ya da yarım bırakanlar

****Cafe- Restoran, Fast Food, Lokal, Yemek Sitesi

*****Seyahat Acentesi, Havalimanı

Turizm meslek lisesi öğrencilerinin staj problemlerinin önem derecesinin sıralamasında da, tip box uygulamasının olmaması, farklı departmanlarda çalışmaya imkân verilmemesi, Çalışma saatlerinin düzensizliği, aynı işletmede tekrar çalışmama isteği, okulda öğrenilen bilgileri uygulayamama, Staj yapılan işletmeye karşı Memnuniyetsizlik, konaklama ve barınma problemi en önemli sorunlar olarak belirtilmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Staj Problemlerinin Önem Derecesi*

Önem Derecesi	İfadeler	Frekans	%
1	Tip box olmaması	93	50,54
2	Farklı departmanda çalışmama	82	44,56
3	Çalışma saatlerinin düzensizliği	74	40,21
3	Aynı işletmede tekrar çalışmama isteği	74	40,21
4	Okuldaki bilgileri uygulayamama	57	30,97
5	Ştaz yapılan işl memnuniyetsizliği	46	25
6	Barınma problemi	43	23,36

*Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum'un toplamı alınmıştır.

Turizm meslek lisesi öğrencilerinin yaptıkları stajla ilgili en yüksek memnuniyet duydukları ifadeler ise sırayla; düzenli olarak stajyerlik ücretlerini aldıkları, düzenli olarak kendilerine yemek verildiği, staj süresinin yeterli olduğu, stajın faydasına inandıkları, staj yaptıkları işletmede yeni şeyler öğrendikleri, staj yaptıkları işletmeye ulaşım sorununun olmadığı ve günlük çalışma saatlerinin uygunluğu şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Yaptıkları Stajla İlgili En Yüksek Memnuniyet Derecesi**

Önem Derecesi	İfadeler	Frekans	%
1	Düzenli olarak ücret ödendi	160	86,95
2	Düzenli olarak yemek verildi	159	86,41
3	Staj süresi yeterlidir	139	75,54
4	Stajın faydasına inanıyorum	130	70,65
5	İşletmede yeni şeyler öğrendim	128	69,56
6	İşletmeye ulaşım sorunu yoktu	126	68,47
7	Günlük çalışma saatleri uygundu	117	63,58

**Tamamen Katılıyorum ve Katılıyorum'un toplamı alınmıştır.

Meslek Yüksekokulu Öğrencileri ile Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Staj Problemlerinin Önem Derecesinin Karşılaştırılması

Her iki öğrenci grubunun da staj problemlerinin önem derecesinin ilk sırasında tip box uygulamasının olmaması yer almaktadır. Yüksekokul öğrencilerinin ikinci sıradaki en önemli staj problemi stajyerlik ücreti iken, meslek lisesi öğrencilerinin önemli staj problemleri içinde ücret problemi bulunmamaktadır. Farklı departmanlarda çalışmaya imkân verilmemesi ve çalışma saatlerinin düzensizliği her iki öğrenci grubunda da en önemli staj problemlerinin ilk sıralarında yer alan ortak problemlerdir. Haftalık izin sıkıntısı yüksekokul öğrencilerinde bir sorunken, diğer

öğrenci grubunda sorun değildir. Aynı işletmede tekrar çalışma isteğinin olmaması, konaklama ve barınma sorunları da her iki öğrenci grubunun ortak sorunları olarak staj problemlerinin daha az dereceli problemleridir. Ayrıca turizm meslek lisesi öğrencilerinin önemli staj problemlerinden olan okulda öğrendiklerini işletmede uygulayamama ve staj yaptığı işletme konusundaki memnuniyetsizliği problemleri yüksekokul öğrencileri için problem olarak görülmemektedir.

Meslek Yüksekokulu Öğrencileri ile Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Yaptıkları Stajla İlgili En Yüksek Memnuniyet Derecelerinin Karşılaştırılması

Yüksekokul öğrencilerinin yaptıkları stajla ilgili olarak en yüksek memnuniyet derecesinin ilk sırasında, düzenli olarak yemek verilmesi varken, meslek lisesi öğrencilerinin ilk sırasında düzenli olarak stajyerlik ücretinin ödenmesidir. Her iki öğrenci grubunun en yüksek ortak memnuniyet dereceleri yine düzenli olarak yemek verilmesi, staj süresinin yeterliliği, stajın faydasına inanıldığı, işletmede yeni şeyler öğrenildiği ve işletmeye ulaşım sorununun olmamasıdır. Yüksekokul öğrencilerinin bu kategoride meslek lisesi öğrencilerinden farklı olan en yüksek memnuniyet dereceleri ise yemekhanenin temiz olması ve okulda öğrenilen bilgilerin uygulama imkânının bulunmasıdır. Diğer bir fark sa meslek lisesi öğrencilerinin en yüksek memnuniyet derecesi içinde yer alan “günlük çalışma saatlerinin uygunluğunun” diğer öğrenci grubunda bulunmamasıdır.

SONUÇ

Staj, mesleki eğitimin olmazsa olmaz unsurlarının başında gelmektedir. Özellikle uygulama eğitimine ağırlık verilmesi gereken meslek yüksekokulu turizm bölümleri ve turizm meslek liseleri de tam bu noktada önemli örgün mesleki turizm eğitimi kurumlarıdır. Küresel rekabetin yaşandığı günümüzde, turizm sektörü de bu rekabet şartlarında mücadele etmek durumundadır. Dolayısı ile turizm sektörünün dinamiği olan uluslararası turizm piyasasında rekabet gücünü artırabilmek için en önemli unsur istihdam kalitesi ve yetişmiş insan gücüdür. Bunu da sağlayacak olan ülkelerin örgün ve yaygın eğitim kurumlarıdır. Gerek eğitim kurumlarındaki teorik ve uygulama eğitimi müfredatı, gerekse sektörde sunulan staj eğitimi günün şartlarına ne denli uyarlanmışsa verilen mesleki eğitim de o oranda başarılı olmuş sayılacaktır. Araştırmada elde edilen sonuç aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- ✓ Meslek yüksekokulu ve turizm meslek lisesi öğrencileri, staj problemlerinin önem derecesinin ilk sırasında staj yaptıkları işletmelerde tip box (bahşiş dağıtım) uygulamasının olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca meslek yüksekokulu öğrencilerinin staj problemlerinde ikinci sırada, ücret ödenmemesi ya da düzensiz ödenmesi gelmektedir. Bu hususta öğrencilerin staj yaptıkları işletmelerde tip box (bahşiş dağıtım) sistemine dâhil edilmeleri ve ücretlerinin düzenli ödenmesi, staj yapan öğrencilerin motive edilmesi açısından önemlidir.
- ✓ Her iki öğrenci grubunun diğer ortak staj problemleri de sırayla; farklı departmanlarda staj yapmaya izin verilmemesi, çalışma saatlerinin düzensizliği, aynı işletmede tekrar çalışmama isteği ve barınma problemidir. Farklı departmanlarda staj yapmaya imkan tanınması belki işletmeler açısından zor bir talep olabilir. Ancak farklı departmanlarda çalışma, öğrencilerin farklı deneyim elde etmeleri ve yeteneklerinin ortaya çıkarılması açısından önem taşımaktadır. Çalışma saatlerinin düzenlenmesi konusunda da staj yapan öğrencilerin işletmeye uyum sürecinde esnek bir çalışma politikası uygulanabilir. İşletmelerin de staj yapan öğrencilerin eğitilmelerine katkı yaparak, onların iyi bir şekilde yetişmeleri ve motive edilmeleri neticesinde kendi işletmelerinde sürekli istihdam edilebilmeleri ihtimalini göz önünde bulundurmalıdırlar. Staj yapan öğrencilerin konkladıkları ve barındıkları ortam ne kadar çok hijyenik ve rahat olursa çalışma istekleri de o oranda fazla olacaktır.
- ✓ Meslek yüksekokulu öğrencilerinin haftalık izinlerde sıkıntı olduğuna dair ifadelerde bulunması, işletmelerin özellikle yoğun sezonda personel sıkıntısı çekme riskinden dolayı haftalık izinlerde sorunlar yaşanabilmektedir.
- ✓ Turizm meslek lisesi öğrencilerinin belirtmiş olduğu diğer iki önemli staj problemi de; staj yapılan işletmede okulda öğrendikleri bilgileri uygulayamama ve staj yapılan işletmeden memnuniyetsizlik duymalarıdır. Okulda öğrendikleri bilgileri uygulayamama problemi; okuldaki müfredatın uygunsuzluğu, işletmedeki uygulama farklılığı ya da staj yapan öğrenciye insiyatif verilmemesinden kaynaklanabilir. Bu konuda okul ve işletme işbirliğini artırabilirler. Öğrencilerin staj yapılan işletmeden memnun olmamaları; öğrencinin bilgi eksikliğinden, ilgi duymadığı bir departmanda çalıştırılmasından, iş arkadaşlarından, çalıştığı bölümdeki şefinden ya da işletmenin

kendisinden kaynaklanan diğer bazı problemler olabilir. Dolayısı ile okullarda uygulamalı eğitime de gereken önemi vermek, öğrencileri staja gitmeden önce bir staj ön hazırlığına (oryantasyon) tabi tutmak, öğrencinin staj eğitimine katkı yapabilecek olan bir işletmede staj yapmasını sağlamak ve aynı zamanda okul-işletme arasındaki iletişim ve kontrolü canlı tutmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Erdoğan, S. B. ve Yılmaz, G. (2012). Günümüzde Turizm Eğitiminin Yükseköğretim İçerisindeki Yeri, Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, 20.
- Gürdoğan, A. ve Atabey, S. (2012). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Staj Sorunları ve Stajdan Beklentileri: Ortaca Örneği, *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü*, 234-248.
- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin ve S., Tetik, N. (2008). *Türkiye’de Turizm Eğitimi* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayın.
- Karadurmuş, M. (2011, Temmuz 31). Son Düzenlemelerle Çırak ve Stajyer Öğrencilerin Ücret ve Sigorta Primleri. *Mersin Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Mali Ufuklar Dergisi*, 64-66.
- Karaman, S., Güven, Z. ve Ceylan, U. (2012). Meslek Yüksekokullarında Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü*, 228.
- MEB. (2015-16). Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-16. 26.07.2016 tarihinde www.meb.gov.tr sitesinden alınmıştır.

Ek 1. Meslek Yüksekokulu ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Memnuniyet Düzeyleri

İlgili İfade	Memnuniyet Derecesi	Meslek Yüksekokulu		Turizm Lisesi	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Staj Yaptığım Süre Boyunca İşletme Tarafından Düzenli Olarak Bana Ücret Ödendi	Tamamen katılıyorum	32	29,91	128	69,56
	Katılıyorum	26	24,3	32	17,39
	Kararsızım	6	5,6	10	5,43
	Katılmıyorum	10	9,34	5	2,71
	Kesinlikle katılmıyorum	33	30,85	9	4,91
Toplam		107	100	184	100
İşletmede Stajyerlere Tıp Box Uygulaması Yapıldı	Tamamen katılıyorum	16	14,95	58	31,52
	Katılıyorum	20	18,69	16	8,69
	Kararsızım	13	12,14	17	9,25
	Katılmıyorum	17	15,88	21	11,41
	Kesinlikle katılmıyorum	41	38,31	72	39,13
Toplam		107	100	184	100
Staj Yaptığım Yerde Konaklama İmkânlarımız Tatmin Edici Ve Hijyenikti	Tamamen katılıyorum	19	17,75	54	29,35
	Katılıyorum	44	41,12	50	27,18
	Kararsızım	19	17,75	37	20,11
	Katılmıyorum	10	9,34	22	11,95
	Kesinlikle katılmıyorum	15	14,01	21	11,41
Toplam		107	100	184	100
Konaklama Yerinden İşletmeye Ulaşım Sorunu Yoktu	Tamamen katılıyorum	38	35,51	81	44,02
	Katılıyorum	42	39,25	45	24,45
	Kararsızım	5	4,67	21	11,41
	Katılmıyorum	9	8,41	11	5,97
	Kesinlikle katılmıyorum	13	12,14	26	14,13
Toplam		107	100	184	100
Staj Yaptığım Süre Boyunca İşletme Tarafından Düzenli Olarak Yemek Verildi	Tamamen katılıyorum	55	51,4	128	69,56
	Katılıyorum	39	36,44	31	16,84
	Kararsızım	8	7,47	13	7,06
	Katılmıyorum	3	2,8	4	2,17
	Kesinlikle katılmıyorum	2	1,86	8	4,34
Toplam		107	100	184	100
Yemekhane Temiz Ve Hijyenikti	Tamamen katılıyorum	29	27,1	51	27,7
	Katılıyorum	43	40,18	55	29,89
	Kararsızım	22	20,56	38	20,65
	Katılmıyorum	8	7,47	17	9,23
	Kesinlikle katılmıyorum	5	4,67	23	12,5

Toplam		107	100	184	100
Çalışma Saatlerimiz Düzenliydi Ve Yorucu Değildi	Tamamen katılıyorum	21	19,62	28	15,21
	Katılıyorum	28	26,16	50	27,17
	Kararsızım	21	19,62	32	17,39
	Katılmıyorum	17	15,88	20	10,86
	Kesinlikle katılmıyorum	20	18,69	54	29,34
Toplam		107	100	184	100
Staj Yaptığım Süre Boyunca Bir'den Fazla Departmanda Çalışma İmkânı Buldum	Tamamen katılıyorum	12	11,21	46	25
	Katılıyorum	40	37,38	32	17,39
	Kararsızım	13	12,14	24	13,04
	Katılmıyorum	23	21,49	20	10,86
	Kesinlikle katılmıyorum	19	17,75	62	33,69
Toplam		107	100	184	100
Staj Yaptığım Süre, Turizm Sektörünü Tanıma Açısından Yeterliydi	Tamamen katılıyorum	20	18,69	75	40,76
	Katılıyorum	37	34,57	40	21,73
	Kararsızım	29	27,1	35	19,02
	Katılmıyorum	11	10,28	12	6,52
	Kesinlikle katılmıyorum	10	9,34	22	11,95
Toplam		107	100	184	100
İşletmede Günlük Çalışma Saatleri Yasal Ölçülere Uygundu	Tamamen katılıyorum	31	28,97	67	36,41
	Katılıyorum	34	31,77	50	27,17
	Kararsızım	12	11,21	27	14,67
	Katılmıyorum	14	13,08	18	9,78
	Kesinlikle katılmıyorum	16	14,95	22	11,95
Toplam		107	100	184	100
Haftalık İzinler Düzenli Verilmekteydi	Tamamen katılıyorum	28	16,16	80	43,47
	Katılıyorum	34	31,77	32	17,39
	Kararsızım	12	11,21	35	19,02
	Katılmıyorum	13	12,14	12	6,52
	Kesinlikle katılmıyorum	20	18,69	25	13,58
Toplam		107	100	184	100
Staj Uygulama Süresi Yeterlidir	Tamamen katılıyorum	37	34,57	106	57,6
	Katılıyorum	35	32,71	33	17,93
	Kararsızım	22	20,56	19	10,32
	Katılmıyorum	3	2,8	9	4,89
	Kesinlikle katılmıyorum	10	9,34	17	9,23
Toplam		107	100	184	100

Okulda Öğrendiğim Bilgileri, Staj Yaptığım İşletmede Uygulama Fırsatı Buldum	Tamamen katılıyorum	33	30,84	51	27,71
	Katılıyorum	39	36,44	44	23,91
	Kararsızım	13	12,14	32	17,39
	Katılmıyorum	8	7,47	23	12,5
	Kesinlikle katılmıyorum	14	13,08	34	18,47
Toplam		107	100	184	100
İşletme, Yeni Şeyler Öğrenmem Konusunda Bana Yardımcı Oldu	Tamamen katılıyorum	40	37,38	85	46,19
	Katılıyorum	42	39,25	43	23,36
	Kararsızım	10	9,34	28	15,21
	Katılmıyorum	10	9,34	11	5,97
	Kesinlikle katılmıyorum	5	4,67	17	9,23
Toplam		107	100	184	100
Staj Yaptığım İşletmeden Memnunum	Tamamen katılıyorum	33	30,84	70	38,04
	Katılıyorum	34	31,77	43	23,36
	Kararsızım	17	15,88	25	13,58
	Katılmıyorum	11	10,28	12	6,52
	Kesinlikle katılmıyorum	12	11,21	34	18,47
Toplam		107	100	184	100
Stajımı Tekrar Aynı İşletmede Yapmak İsterim	Tamamen katılıyorum	33	30,84	51	27,71
	Katılıyorum	19	17,75	27	14,67
	Kararsızım	25	23,36	32	17,39
	Katılmıyorum	10	9,34	20	10,86
	Kesinlikle katılmıyorum	20	18,69	54	29,34
Toplam		107	100	184	100
Sektörde Staj Yapmanın Öğrenciler İçin Faydalı Olduğuna İnanıyorum	Tamamen katılıyorum	49	45,79	98	53,26
	Katılıyorum	31	28,97	32	17,39
	Kararsızım	14	13,08	23	12,5
	Katılmıyorum	6	5,6	10	5,43
	Kesinlikle katılmıyorum	7	6,5	21	11,41
Toplam		107	100	184	100

RİZE TURİZM SEKTÖRÜNDE KATMA DEĞER YARATAN VE KAYBOLMAYA YÜZ TUTMUŞ MESLEK KOLLARINCA ÜRETİLEN ÜRÜNLERDEN ELDE EDİLEN GELİRE YÖNELİK VERGİ BAĞIŞIKLIĞI

Serkan ACUNER¹

Elif ACUNER²

ÖZET

Küçük esnafa tanınan vergi muafiyeti Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Düzenlemede 2012 yılında bir değişiklik öngörölmüş ve maddenin 1'inci fıkrasının 8'inci bendiyle; geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyette bulunanlarca elde edilen kazançların, belirli şartları taşımaları koşuluyla, vergiye tabi tutulmayacağı yasalaşmıştır. Geleneksel kültürel ve sanatsal faaliyetler madde bendinde sayılmak ve sonunda "... bunlar gibi faaliyetler..." denilmek suretiyle, sayısının arttırılabileceği kabul edilmiştir. Bu nedenle farklı gelenek ve kültürel özelliklere sahip farklı yörelerde değişik el sanatları yaşatılmak istenmiştir. Aynı zamanda el sanatları ile uğraşanlara vergiden muaf gelir kaynağı sağlanmıştır. Bu çalışmada, Rize'de bu tür faaliyetleri yürüten sanat erbaplarının, özellikle turizm merkezlerinde yaşayanların, hem geleneksel, kültürel yapının yaşatılmasına yardımcı olabileceği hem de üretkenlikleriyle katma değer yaratırken vergiden muaf kazanç elde edebileceğine yönelik açıklamalar yer almaktadır. Araştırma literatür taraması yöntemi ve dolayısıyla ilgili mevzuatın lafzi yönetime göre yorumlanmasıyla açıklanmıştır.

1 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ardeşen Meslek Yüksekokulu, serkan.acuner@erdogan.edu.tr.

2 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ardeşen Turizm Fakültesi, elif.acuner@erdogan.edu.tr.

Anahtar Kelimeler: Rize, Turistik Ürün, El Sanatları, Vergi Muafiyeti.

ABSTRACT

Tax exemption to handicraftsman is enacted in the article 9 of Turkish Income Tax Law. In the 8th paragraph of the first sub-article of this article was changed in 2012 and the earnings that are gained by people who have traditional, cultural and artistic valued and vanishing professions, are exempted from tax provided that certain conditions. In the paragraph of this article the activities are counted as traditional, cultural and artistic activities and it is said “like these” at the end of the statements of these activities. So the number of these activities can be increased. Therefore, different handcrafts are conserved in different places that have different tradition and cultural features. At the same time, income exempted from tax is supported to handicraftsman. In this study, there are explains on the subject of both handicraftsman who live in Rize, esp. in tourism center, can conserve the cultural structure and they can gain income exempted from tax by their productivity. Literature review is used as research method and relevant legislation is commented by using grammatical interpretation.

Keywords: Rize, Tourist Product, Professions, Tax Exemption.

GİRİŞ

Turizm sektöründe pek çok paydaş farklı şekillerde hizmet sunmaktadır. Seyahat acenteleri, konaklama ya da yiyecek içecek işletmeleri bu paydaşlardan bir kaçıdır. Genellikle hizmet, esnaf boyutunu aşan düzeyde ifa edilmektedir. Bu nedenle hizmeti sunanlar, işletme ya da işletme toplulukları şeklinde örgütlenmektedir. Bunlar dışında başkaca paydaşlar da yok değildir. Hizmet sunan örneğin turist rehberleri gibi turizm merkezinde ikamet eden yöre halkının da bu paydaşlar arasında sayılması mümkündür. Kimileri turizm merkezinin coğrafi özelliklerini ve ulaşım imkânlarına hâkim olması sebebiyle rehberlik hizmeti ifa etmekte, kimleri ise o yöreye has geleneksel ve kültürel yapının sahip olduğu sanatsal ürünleri³ üreterek destinasyonun

3 Geleneksel ve kültürel el sanatları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun bir yayınında; hammadde kriteri ele alınarak, hammaddesi hayvansal deri olan geleneksel el sanatları, hammaddesi ağaç-ahşap olan geleneksel el sanatları, hammaddesi taş olan geleneksel el sanatları, hammaddesi toprak olan geleneksel el sanatları, hammaddesi metal olan geleneksel el sanatları şeklinde sınıflandırmış olup bu sınıflandırma el

tanıtımına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda el sanatları; günlük ve geleneksel ihtiyaçları karşılamak amacıyla, yörede bulunan hammadde ve sahip olunan el aletleri ile bilgi ve becerinin bileşimiyle ortaya çıkan, insan tarafından üretilen estetik, fonksiyonel ve kültürel değer taşıyan ürünlerdir (Çavuş, 2016: 189). Bu ürünlerin varlığı üretildiği yöre için farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin, turizm merkezini ziyaret eden turistler, seyahatlerini hatırlatıcı o yöreye ait geleneksel ve kültürel objelere sahip olmak isterler. Elbette bu noktada bu ürünlerin alım ve satımı ile uğraşan tacirlerin o yörede işletme boyutunda örgütlenmesi ve faaliyette bulunması doğal sonuç olarak kabul edilmektedir. Bu faaliyetler mali açıdan ticari faaliyet kabul edilecek ve faaliyette bulunanlar GVK'nın⁴ ticari kazanç hükümlerine göre vergiye tabi olacaktır. Böyle bir durumda vergilendirme açısından duraksamaya mahal bulunmamaktadır. İşletme boyutunda örgütlenmeksizin, evlerinde ya da sahip oldukları küçük atölyelerde ya da kiraladıkları işyerlerinde turizm merkezinin özelliğini ortaya koyan kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel, sanatsal değere sahip ürünleri üretmek ve el emeği göz nuru bu ürünleri ekonomik olarak değerlendirmek isteyen sanat erbapları olabilir. Özellikle yöreye özgü kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel ve sanatsal değerleri üretmek isteyen sanat erbaplarının, bu ürünlerin yaşatılması adına, elde ettikleri kazançlar mali yönden vergi dışına çıkarılmaktadır. Çalışmanın konusu, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel, sanatsal değere sahip ürünleri üretenlerin, ürettikleri ürünleri satmaları halinde nasıl bir vergilendirme rejimine tabi olacaklarıdır. Yasa koyucunun konuyla ilgili 2012 yılında yürürlüğünü öngördüğü yasal değişiklik ve yasal değişikliği açıklayıcı genel tebliğlerle yapılan izahatlar ayrıntılı biçimde ele alınarak, turizm merkezleri arasında önemli bir yere sahip olan Rize ilinde kaybolmaya yüz tutmuş meslek kollarında faaliyette bulunan sanat erbaplarının/zanaatkarların kendi ürettikleri ürünleri satmaları halinde nasıl bir vergi kolaylığına sahip olacakları literatür taraması yöntemiyle açıklanmıştır.

Rize Turizm Sektöründe Katma Değer Yaratan ve Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslek Erbaplarının Üretilen Turistik Ürünler

Doğu Karadeniz'in incilerinden bir tanesi olan Rize, çeşitli turizm türlerinin hayat bulduğu, sayısız turistik değere sahip, önemli turizm

sanatlarının kültürel yönünü de ortaya koyduğu varsayılmaktadır (Acuner, 2015: 141).

4 Gelir Vergisi Kanunu, K.T. 31.12.1960/193, R.G. 06.01.1961/10700.

merkezlerinden biridir. Rize İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün (RİKTM) verilerine göre 2015 yılı itibariyle yerli-yabancı toplam 700.000'e yakın turistin ziyaret ettiği kent, bakırcılık, Rize bezi (feretiko), çorap örme, sepetçilik, hasır örme, minyatür nayla yapımı, kemeçe ve tulum yapımı, ağaç işçiliği, ağaç oymacılığı ve ahşap süslemeciliği gibi yöresel ya da geleneksel, kültürel ve de sanatsal faaliyetlerin icra edildiği yerlerden biridir (RİKTM, 2016).

Çoğu yörede önemli el sanatları arasında kabul edilen bakırcılık, Rize ilinde diğer yörelerden farklı olarak daha fazla işçilik gerektiren önemli zanaatlardan bir olarak kabul edilmektedir (RİKTM, 2016). Kaybolmaya yüz tutmuş bu meslek kolunun son dönemlerde evlerde kadınlar tarafından yürütülmeye çalışıldığı, özellikle ev hanımlarına kazanç sağlayan bir meslek kolu haline dönüştürüldüğü söylenebilir. Güneysu ilçesinde bu tür örneklerle rastlamak mümkündür. Bakırcılık konusunda ortaya konulan ürünlerden bir kaçı kazan, el leğeni, tas, güğüm, ibrik, bakraç, tava ve süzgeçtir.

Bir başka sanat kolu, kendir ipinden el tezgâhında dokunan feretiko (Rize bezi) üretimi katma değeri yüksek olan ve dünya pazarına açılmış bir ürün haline dönüşmüş durumdadır. Bu ürünler yanında, dolaylık ya da diğer adıyla peştamal, puta peştamal, makaslı keşan ve atkı gibi ürünler Rize dokumacılığının önemli el sanatları arasında yer almaktadır. Ayrıca yuvarlak ve yassı iğnelerle kendir ve pamuklu dokumaların yanı sıra ipek üzerine vatel teli olarak adlandırılan pamuklu iplik, ipek iplik ve metal ipliklerle işlemler yapılmaktadır. Bu ürünler esnaf boyutunu aşan işletmelerce seri üretim boyutuna ulaştırılmıştır. Dolayısıyla işlemecilik hariç Rize bezi üretimi ve diğer dokumacılık işleri, kaybolmaya yüz tutmuşluktan uzaklaştığı kabul edilebilir. Ancak hem kanun hükmünde hem de diğer mevzuatta kaybolmuşluk ölçütünden ne anlamak gerektiğinin sınırları belli değildir. 1960'lı yıllarda çayın Rize ile buluşmasından önce hemen hemen tüm evlerde yöresel tezgâhlarda zanaatkârlar tarafından feretiko üretiminin çokça yapıldığı bilinmektedir (Çiçekoğlu, 2014: 27). Bugün bu sonuca varmak pek de olası değildir. Dolayısıyla evlerde eski dokuma tezgâhlar ile el işi Rize bezi üretiminin kaybolmuşluk değer tartışmalıdır.

Rize el sanatları arasında çorap dokuma işi önemli el sanatları arasında kabul edilmektedir. Özellikle keçi tüyünden elle örülen Hemsin çorabı, daha önce Rize yaylalarında kış aylarında önemli ihtiyaçlardan biri olarak kullanılmaktaydı. Ancak o dönemde ve halen yaşlı Rize kadınları tarafından örülen bu çorap türünün şimdilerde unutulmaya yüz tuttuğu

kabul edilmektedir. El örgülerinden kabul edilen çorap örgü dışında başlık, kazak, hırka, yelek, eldiven, tente ve oya gibi örgü türleri, Çamlıhemşin, Hemşin ve İkizdere ilçelerinde çokça örülmektedir. Bir diğer geleneksel el sanatı olan yorgancılık hali hazırda Rize merkez ve ilçelerde faaliyette bulunan meslek erbaplarınca yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan az da olsa yorgancılık faaliyetinin sürdüğü ve henüz kaybolmaya yüz tutmuşluk özelliğine sahip olmadığı belirtilmelidir. Buna rağmen günümüz koşullarında insanların endüstriyel ürünlere yöneldiğini unutmamak gerekir ki; yorgancılık mesleğinin gelecek on yılda nasıl bir hal alacağı tahmin edilebilir.

Rize arazi yapısının zorluğu, yöre insanını kullanışlı taşıma araçlarını bulmaya yönlendirmiştir. Bunlardan biri, insanlara yüklerini sırtta taşıma imkânı sağlayan araçlardan biri olan sepet olduğu kabul edilir. Sepetçilik halen çokça faaliyet gösterilen meslek kollarından biridir. Bunun yanında mısır püskülünden ya da sazlardan hasır örme ürünlerin de yöre halkınca kullanıldığı ifade edilmektedir (RİKTM, 2016). Hasır örme konusunda 1940'lı yıllar sonrasında meslek endüstriyelleşmiş, çeşitli atölyelerde üretimi kolaylaştırılmıştır (RİKTM, 2016).

Kültürel yapılardan biri de göz dolma evlerdir. Bu evler geniş aileler için, dışı taş, içi ahşap malzeme ile döşenen meskenler olarak geçmişte kullanılmıştır. 1950'li yıllar ve sonrasında betonarme yapılaşma geleneksel bu yapıların yerini almıştır (Çiçekoğlu, 2014: 43). Yine ahşap malzemeden kiler ya da depo olarak kullanılmak üzere inşa edilen serenderin günümüzde yenilerinin yapılmadığı söylenebilir. Bu tarzda yapıları inşa eden ustalara da pek rastlanmamaktadır. Fındıklı ilçesinde bu yapılar konusunda zanaatkâr olarak çalışan bir ustanın varlığı bilinmektedir. Dolayısıyla göz dolma ev ve geleneksel mimariye uygun serender ustalığı kaybolmaya yüz tutmuş meslek kollarından bir olarak kabul edilmektedir. Haliyle bu yapıların da kaybolmaya yüz tuttuğu söylenebilir.

Yöresel enstrümanlardan (Lazcada "guda" adıyla bilinen) tulum, Doğu Karadeniz bölgesinde özellikle Rize ve doğusunda yer alan ve Artvin'de bilinen önemli çalgılardan biridir. Rize ilinin Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Fındıklı, Hemşin, İkizdere, Pazar gibi ilçelerinde yaygın olarak dinlenildiği ya da çalındığı söylenebilir (Çiçekoğlu, 2014:36). Doğu Karadeniz yöresinde tulum üretiminin endüstriyel anlamda geniş olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Sayısı gittikçe azalan yöresel çalgı ustalarının ürettiği bir çalgı olduğu söylenebilir. Örneğin Ardeşen ilçesi şehir merkezinde bir zanaatkâr tarafından üretimine devam

edilmektedir. Bir diğer enstrüman kemençedir. Rize’de, tuluma göre daha az kullanılan kemençe daha çok Rize’nin batı ilçelerinde rağbet görmektedir.

Çok çeşitli ağaç türünün yaşadığı Rize yöresinde önemli el sanatlarından biride ağaç oymacılığıdır. Başlıca ağaç oymacılık ürünleri; “...beşik, çekme sofra, delme kovan (Gunni), dibektaş tokmağı (mangana), iskemle (kuli), kovan, kayık, karalahana bezmelikleri, kadı ve gerdel, kaşık, kepçe, kulek, ozaşe (ezmelik), sandık, tepuri (Sofra Sağra, Ekmek Teknesi), kot ve ölçek, yayık...” (Rize’de Geleneksel El Sanatları, 2014) ve benzerleridir. Turistik ürün olarak bu ürünlerin minyatür olanları (diğer adıyla kültürel animasyon olarak tanımlananları) (Çiçekoğlu, 2014:41) turistlerin çokça beğendiği türler arasında yer almaktadır. Aslında günümüzde yukarıda bahsi geçen tüm bu ürünlerin küçük hediyelik eşyaya dönüştürüldüğü ve yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yöreyi ziyaret eden turistlerin, seyahatlerini hatırlatacak bu ürünleri satın almak istemeleri, onlara önemli bir katma değer kazandırmaktadır. Aynı zamanda üretilen ürünler, el sanatlarıyla uğraşanlar için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel, Kültürel El Sanatları Faaliyetlerini Yürüten Esnafa Yönelik Vergi Uygulamaları

Vergi Muafiyeti ve Vergiden Muaf Esnafa Yönelik Vergilendirme Rejimi

Türkiye’de uygulamada olan pek çok vergi türü genel olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan birinde vergiler 3 başlık altında toplanmıştır. Bunlar gelir üzerinden, servet üzerinden ve harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Gelir üzerinden alınan vergilerden biri gelir vergisi diğeri ise kurumlar vergisidir (Acuner ve Acuner, 2014: 169; Uluatam, 2005:283). Türkiye’de gelir vergisi 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile düzenlenmiştir. GVK md. 2’ye göre gelirin unsurları yedi başlık altında toplanmıştır. Bunlardan biride ticari kazançlardır. GVK’nın ticari kazanç hükümlerine göre vergilendirme rejimi üç başlık altında hükme bağlanmıştır. Yani mükellefler, gerçek usul ya da basit usulden birinde vergiye ilişkin ödevlerini yerine getirirken, bir üçüncü grup ise vergiden muaf kabul edilmektedir. Bu mükellef grubuna vergiden muaf esnaf adı verilmektedir. Esnaf muafılığı GVK’da düzenlenmiş önemli bağışıklıklardan biridir (Acuner, 2015, s. 136). Muafiyet; vergilendirilmesi gereken bir kişinin, kısmen ya da tamamen, geçici ya da sürekli olarak vergi dışına taşınması bir başka deyişle elde ettiği kazançlar dolayısıyla vergi ödememesi anlamına gelir.

Vergiden muaf esnaf GVK md. 9'da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Maddeye göre tacir olan ya da serbest meslek erbabı olarak faaliyette bulunanlardan hükümde açıkça belirtilen şartları taşıyanların vergiden muaf kabul edildikleri düzenlenmiştir. Mezkûr maddenin birinci fıkrasında bu şartlar dokuz bent halinde sıralanmıştır. Maddede belirtilen şartlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Acuner ve Acuner, 2014: 172):

- ✓ Diğer faaliyetleri nedeniyle gerçek ya da basit usule tabi olmamak,
- ✓ Motorlu nakil vasıtaları kullanmamak,
- ✓ Bir işyeri açmamak,
- ✓ Muharrik kuvvet kullanmamak,
- ✓ Dışarıdan işçi çalıştırmamak ve benzeridir.

Belirtilen bu şartların vergiden muaf esnafın faaliyetine yönelik özellikleri belirginleştirmek üzere kullanılan ödevler olduğu madde metninden açıkça yorumlanabilir. Bu açıdan GVK'nın 9'uncu maddesi ayrı ayrı ele alınmak durumundadır. GVK md. 9/1-1'de "...Motorlu nakil vasıtaları kullanmamak şartı ile gezici olarak veya bir işyeri açmaksızın perakende ticaret ile iştigal edenler..." vergiden muafır. Diğer taraftan GVK md. 9/1-2'de "...Bir işyeri açmaksızın gezici olarak ve doğrudan doğruya müstehlike(tüketiciye) iş yapan hallaç, kalaycı, lehimci, musluk tamircisi, çilingir, ayakkabı tamircisi, kundura boyacısı, berber, nalbant, fotoğrafçı, odun ve kömür kırıcısı, çamaşır yıkayıcısı ve hammallar gibi küçük sanat erbabı..." vergiden muafır. GVK md. 9/1-3'de ise "Köylerde gezici olarak her türlü sanat işleri ile uğraşanlar ile aynı yerlerde aynı işleri bir işyeri açmak suretiyle yapanlardan..." GVK'nın 47'nci maddesinde yazılı basit usule tabi olmanın genel şartlarını⁵ taşıyanlar vergiden muaf kabul edilmektedir. Kanun koyucu mezkûr maddenin bu bendinde

5 GVK Madde 47 –Basit usule tabi olmanın genel şartları şunlardır: 1. Kendi işinde bilfiil çalışmak veya bulunmak (işinde yardımcı işçi ve çırak kullanmak, seyahat, hastalık, ihtiyarlık, askerlik, tutukluluk ve hükümlülük gibi zaruri ayrılmalar dolayısıyla geçici olarak bilfiil işinin başında bulunmamak bu şartı bozamaz. Ölüm halinde iş sahibinin dul eşi veya küçük çocuklar, namına işe devam olunduğu takdirde, bunların bilfiil işin başında bulunup bulunmamlarına bakılmaz). 2. İşyeri mülkiyetinin iş sahibine ait olması halinde emsal kira bedeli, kiralanmış olması halinde yıllık kira bedeli toplamı büyükşehir belediye sınırları içinde 2.300.000.000 lirayı (6.300 TL), diğer yerlerde 1.700.000.000 lirayı (4.200 TL) aşmamak. 3. Ticari, zirai veya mesleki faaliyetler dolayısıyla gerçek usulde Gelir Vergisine tabi olmamak. 2 ve 3 numaralı bent hükümleri öteden beri işe devam edenlerde takvim yılı başındaki, yeniden işe başlayanlarda ise işe başlama tarihindeki duruma göre uygulanır.

muafiyet uygulamasını sınırlandırmıştır. Her ne faaliyette bulunursa bulunsunlar basit usulden faydalanamayacak olan mükelleflerin (GVK md. 516) aynı zamanda diğer şartları taşısalar dahi vergiden muaf olamayacakları düzenlemiştir. Diğer taraftan GVK md. 9/1-6'ya göre; "... Evlerde kullanılan dikiş, nakış, mutfak robotu, ütü ve benzeri makine ve aletler hariç olmak üzere, muharrik kuvvet kullanmamak ve dışarıdan işçi almamak şartıyla; oturdukları evlerde imal ettikleri havlu, örtü, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamûlleri, kırpıntı deriden üretilen mamûller, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek, pul, payet, boncuk işleme, tığ örgü işleri, ip ve urganları, tarhana, erişte, mantı gibi ürünleri işyeri açmaksızın satanlar..." vergiden muaf kabul edilmiştir. Ayrıca, "...Bu ürünlerin, pazar takibi suretiyle satılması ile ticarî, ziraî veya meslekî faaliyetleri dolayısıyla gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olanların düzenledikleri hariç olmak üzere; düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması..." vergi muafiyetinden faydalanılmasına engel oluşturmamaktadır.

Konu itibariyle çalışmayla doğrudan ilgili ve GVK'nın 9'uncu maddesi birinci fıkrası sekizinci bendi; *2012 yılında değiştirilmiş ve mezkûr hükümle, basit usule tabi olmanın genel şartlarını taşıyan, sadece kendi ürettikleri ürünleri satanlara yönelik olarak "...el dokuma işleri, bakır işlemeciliği, çini ve çömlek yapımı, sedef kakma ve ahşap oyma işleri, kaşıkcılık, bastonculuk, semercilik, yazmacılık, yorgancılık, keçecilik, lüle ve oltu taşı işçiliği, çarıkçılık, yemenicilik, oyacılık ve bunlar gibi geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve*

-
- 6 GVK Madde 51 – Aşağıda yazılı olanlar, basit (...)usulden faydalanamazlar: 1. Kollektif şirket ortakları ile, komandit şirketlerin komandite ortakları; 2. İkrazat işleriyle uğraşanlar; 3. Sarraflar ile kıymetli maden ve mücevherat alım satımı ile uğraşanlar; 4. Bu Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasında sayılan kişi ve kurumlara karşı inşaat ve onarma işini taahhüt edenler ile bu mükelleflere karşı derece derece taahhütte bulunanlar. 5. Sigorta üreticileri; 6. Her türlü ilan ve reklam işleriyle uğraşanlar veya bu işlere tavassut edenler; 7. Gayrimenkul ve gemi alım satımı ile uğraşanlar; 8. Tavassut işi yapanlar (dayıbaşılar hariç); 9. Maden işletmeleri, taş ve kireç ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları işletenler; 10. Şehirlerarası yük ve yolcu taşımacılığı yapanlar ile treyler, çekici ve benzerlerinin sahip veya işleticileri; (Yapısı itibariyle sürücüsünden başka ondört ve daha aşağı oturma yeri olan ve insan taşımaya mahsus motorlu kara taşıtları ile yolcu taşıyanlar hariç); 12. Maliye Bakanlığınca teklif edilen ve Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan iş grupları, sektörler, il ve ilçeler, büyükşehir belediyeleri dâhil olmak üzere il ve ilçelerin belediye sınırları(mücvahir alanlar dâhil) belediyelerin nüfusları, yöreler itibariyle veya sabit bir işyerinde faaliyette bulunup bulunmadığına göre gerçek usulde vergilendirilmesi gerekli görülenler.

kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyette bulunanlar...” vergiden muaf kabul edilmiştir. Aynı zamanda düzenlemede bu iş kollarının yanı sıra “...ve bunlar gibi...” lâfzıyla, kanun koyucu meslek kollarını sınırlamamıştır (Acuner, 2015: 136). Hüküm ibaresinde yer alan “...bunlar gibi...” lafzı nedeniyle, benzer sanatsal faaliyetlerin tespit edilmesinde ve bu faaliyetleri yürüten mükelleflerin vergiden muaf kabul edilmesi konusundaki yetki Maliye Bakanlığı’na bırakılmıştır (GVK, md. 9/1-9). Daha önce sıralandığı üzere muaf esnaf kabul edilmenin genel şartlarından biri de, GVK md. 9/3’de düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre “... Ticarî, zirâî veya meslekî kazancı dolayısı ile gerçek usûlde Gelir Vergisine tâbi olanlar ile yukarıda sayılan işleri Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine bağıllık arz edecek şekilde yapanlar esnaf muaflığından faydalanamazlar” denilmektedir.

Vergiden Muaf Esnafa Yönelik Şekli Ödevler

GVK’nın 9’uncu maddesinde yer alan şartları toplu olarak taşıyanlar, bu muaflıktan yararlanabilmek için ilgili esnaf odasına kayıt olmak aynı zamanda durumlarını belgelendirmek suretiyle ikamet ettiği yer belediyesinden “*Esnaf Muaflığı Belgesi*” almak zorundadırlar (GVK, md. 9/4). Ayrıca bu muaflıktan faydalanacak olan mükellefler faaliyetleri ile ilgili olarak satın aldıkları mallara ve yapmış oldukları diğer giderlere yönelik olarak, satıcı konumunda olan, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden aldıkları belgeleri muhafaza etmek zorundadırlar. GVK md. 9/5’de hükümlenen bu düzenlemeye aksi fiiller sonucunda “*Esnaf Muaflığı Belgesi*”nin iptali söz konusu olabilir⁷. Belgesi iptal edilenlerin aynı faaliyete devam etmeleri için yeniden belge almaları zorunludur. Esnaf Muaflığı Belgesi talep edilmesi halinde aynı zamanda bağılı olunan vergi dairesince de “*Esnaf Vergi Muafiyeti Belgesi*” adı altında verilebilir (GVK md. 9/7). Vergiden muaf esnaf elde ettiği gelirler yönünden gelir vergisinden muaf kabul edilmekte ancak bu nihai vergilendirme kabul edilmemektedir. GVK’nın 9’uncu maddesinin son fıkrasına göre vergiden muaf esnafa ödeme yapanlardan, GVK md. 94’e göre kaynakta vergi kesintisi yapmak zorunda olanların vergi kesintisi yapacakları ve bu kesintileri 231 sayılı Vergi Usul Kanununun ilgili hükümlerine göre

7 GVK Madde 9/5: “...Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre yoklamaya yetkililer veya yoklamaya yetkililerle birlikte belediye zabıtalارınca müştereken yapılan denetimlerde, vergiden muaf esnafın bir takvim yılı içinde bir defa mal alış ve giderlerine ilişkin belgeleri yanında bulundurmadığının veya bulundurduğu belgenin satışını yaptığı mal ve hizmetle ilişkisinin olmadığı tespit edildiğinde, “Esnaf Muaflığı Belgesi” iptal edilir...”

belgelendirecekleri düzenlenmiştir (GVK md. 9/8).

Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekleri Yürüten Esnafa Yönelik Vergilendirme Rejimi

Rize’de kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan meslek kollarında faaliyet gösteren ve esnaf muafiyeti şartlarını toplu olarak taşıyanların vergiden muaf kazanç elde etmeleri mümkündür. Böylelikle Rize turizm sektöründe hem yöre halkı hem de destinasyonu ziyaret eden turistler açısından olumlu değişimler meydana getirecektir. Şöyle ki; Rize’de kaybolmaya yüz tutmuş örneğin keçi kılından çorap, minyatür hediyelik eşyalar, el dokuma ürünleri... vb. el sanatlarının yaşaması mümkün hale gelecek, turistik bir ürün olan bu sanatsal değerlerin ev ortamında ya da diğer ortamlarda üretilerek bölgeye gelen turistlere tanıtılması sağlanacaktır. Ayrıca Rize’nin önemli turistik destinasyonlarında yaşayan yerel halkın esnaf boyutunu aşmayan faaliyetleri ile önemli bir gelire sahip olması sağlanacaktır. Turistler ise ziyaretlerini hatırlatacak yöreye özgü birçok geleneksel, kültürel ve sanatsal ürünü tanıyacak ya da sahip olacaktır. Bu açıdan uygulamanın özellikli noktaları ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

2012 yılında 6322 sayılı Kanununun 4’üncü maddesiyle 193 sayılı GVK’nın 9’uncu maddesi birinci fıkrası sekizinci bendinde yapılan değişiklikle birlikte basit usule tabi olmanın genel şartlarına sahip olanlardan “...kendi ürettikleri ürünleri satanlara münhasır olmak üzere el dokuma işleri, bakır işlemciliği, çini ve çömlek yapımı, sedef kakma ve ahşap oyma işleri, kaşıkçılık, bastonculuk, semercilik, yazmacılık, yorgancılık, keçecilik, lüle ve oltu taşı işçiliği, çarıkçılık, yemenicilik, oyacılık ve bunlar gibi geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyette bulunanlar” vergiden muaf kabul edilmektedir. Madde bendinden de anlaşıldığı üzere kanun koyucu, Türkiye’nin bölgesel düzeydeki geleneksel ve kültürel farklılıklarını dikkate alarak kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel ve kültürel meslek kollarına sınırlama getirmeksizin faaliyetlerden ötürü elde edilen kazançları muafiyet kapsamına almıştır. Uygulama ile ilgili detaylı açıklamalar ise 283 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde⁸ yapılmıştır. Genel tebliğde yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere; GVK md. 9/1-8’de belirtilen kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel ve sanatsal meslek kollarına muafiyet hakkının tanınacağı ve meslek erbaplarının sadece kendi ürettikleri ürünler için muafiyet kapsamında olacakları ifade edilmiştir.

8 283 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, R.G. 28366/27.07.2012.

Tebliğde yapılan izahata göre muafiyetten yararlanacak olanlarda aranan genel şartlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- ✓ - Basit usule tabi olmanın genel şartlarını taşımak,
- ✓ - Kendi ürettikleri ürünleri satmak,
- ✓ - Faaliyette bulunulan meslek kolu madde bendinde belirtilmiş ya da Maliye Bakanlığı'nca belirlenen kaybolmaya yüz tutmuş faaliyetlerden biri olmak.

Bu şartların yanında izahatta yapılan diğer bir açıklama, muafiyetten hangi koşullarda yararlanılamayacağı şeklindedir⁹. Buna göre muafiyetten yararlanılamaması hallerinden biri, sanat erbaplarının ticari işletmelere ait malları, (örneğin Rize bezi satan firmaların mallarını satın alarak), devamlı ya da zaman zaman satmak gibi faaliyetlerde bulunanlar muafiyetten yararlanamayacaktır. Durumu yansıtan başka bir örnek verilmesi gerekirse; kendi dokuduğu keçi kılından ördüğü çoraplar yanında, başkaları tarafından ya da başka işletmelerce örülen çorapları tedarik ederek bunları birlikte satanlar benzer şekilde bu muafiyetten yararlanamayacaklardır. Bu hususlar yanında gelir ya da kurumlar vergisi mükellefi olup kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ürünleri pazarlayacak olanlara bağımlı bir şekilde üretim yaparak kazanç elde edenler de bu muafiyetten yararlanamayacaklardır. Yani zanaatkâr kendi adına ve kendi hesabına çalışmak zorundadır. Son olarak sanat erbabı olanların başkaca (ticari, zirai ya da mesleki) faaliyetlerden dolayı gerçek usulde vergiye tabi olmamaları gerekmektedir. Yukarıda belirtilen şartları topyekûn taşıyan ve muafiyetten yararlanacak olanların, faaliyetlerini devamlı ya da geçici olarak yürütmesi, işyeri açması, motorlu taşıt kullanması, yardımcı işçi ya da çırak çalıştırması bu vergi kolaylığından yararlanmasına engel olmayacaktır. Aynı zamanda kanuni değişikliğin yürürlüğe girmesi ardından ve günümüzde basit ya da gerçek usulde mükellef olan bununla birlikte yukarıda belirtilen tüm şartları taşıyanların bağılı buldukları vergi dairelerine başvurmaları halinde mükellefiyetleri kapatılarak, vergiden muaf olmaları sağlanacaktır.

Vergiden muaf sayılacak sanat erbaplarının muafiyet kapsamı

9 283 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği:"...- Ticari işletmelere ait malları mutat olarak veya belli aralıklarla satanlar ile kendi ürettikleri ürünlerle birlikte başkalarına ait ürünleri de satanlar,- Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine bağıllık arz edecek şekilde faaliyette bulunanlar, - Ticarî, zirai veya meslekî kazancı dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine tâbi olanlar..."

GVK'nın 9'uncu maddesinin son fıkrasında, "Bu muaflığın, 94 üncü madde uyarınca tevkif suretiyle kesilen vergiye şümulü yoktur." hükmüyle sınırlandırılmıştır. Yani vergi muafiyeti bazı hallerde nihai vergilendirme değildir. Sanat erbaplarının kendi ürettikleri ürünleri gelir ya da kurumlar vergisi mükellefi olan tacir kişilere satmaları halinde kendilerine ödenen kazançlar üzerinden vergi kesintisi uygulanacaktır. Malı satın alan tacir tarafından GVK md. 94 hükmü gereğince %2 oranında gelir vergisi kesintisi yapılarak, kesinti gider pusulası üzerinden belgelendirilecektir. Belge, sanat erbabı tarafından istenildiği zaman ibraz etmek üzere muhafaza edilecektir.

Uygulama İle İlgili Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Öncelikle vergi muafiyetinden yararlanmak isteyen mükellef ya da yeni işe başlayan girişimcinin esnaf muaflığı hükmünde belirtilen şartları taşımaları halinde bağlı olunan (...varsa iş yerlerinin ya da ikametlerinin bulunduğu yer...) vergi dairesine başvurarak esnaf muafiyet belgesi alması gerekmektedir. Esnaf muafiyet belgesi ücretsiz düzenlenecek olup, vergi dairesinden talebi seçimlik bir hak olarak sunulmuştur. İlgili vergi dairesi, talepleri uygun görülenlere esnaf muafiyet belgesi düzenleyecek, gerekmesi halinde faaliyette bulunulan (işyerlerinde, evlerde vb.) yerlerde araştırma ve tespit yapabilecektir. Esnaf muafiyet belgesinin süresi 3 yıldır. Süre sonunda mükellefler tekrar vergi dairesine başvurarak belgelerini yenilemeleri gerekecektir. Üç yıllık süre içinde esnaf muaflığı şartlarını kaybedenlerin, işi bırakanların veya kendi isteği ile muaflıktan çıkmak isteyenlerin esnaf vergi muafiyeti belgeleri vergi dairelerince iptal edilecektir. Belgesi iptal edilenlerin, esnaf muaflığına ilişkin şartları taşımaları halinde yeniden belge talebinde bulunmaları mümkündür.

Vergi idaresince esnaf vergi muafiyeti belgesine icra edilen faaliyetin türü olarak "**Geleneksel meslek kolları (GVK Madde: 9/8)**" ibaresi belirtilmiş olmalıdır. Bunun dışında birden fazla faaliyetle iştigal edilmesi halinde; örneğin sepet örgü, minyatür nayla yapımı gibi el sanatlarının yanında (GVK md. 9/1-8), oturdukları evlerde el emeğine yönelik turistik eşya imali ve satışı (GVK, md. 9/1-6) gibi farklı iki alanda faaliyet gösterilmesi durumunda, ağırlıklı olarak yapılan veya kişinin tercih ettiği faaliyet türü esnaf muafiyeti belgesine yazılacaktır.

Bu açıklamalara karşın bahsi geçen muafiyet uygulamasına gelir idaresince çeşitli sınırlamalar getirilmektedir. GVK md. 9/1-8 hükmünde yer alan "**...bunlar gibi faaliyetler...**" ibaresinin lafzından anlaşılan

Türkiye’de yöresel olarak farklı gelenek, kültür ve sanatsal değerlerin olduğu ve vergilemede eşitlik ilkesi gereğince bu değerleri üreten sanat erbaplarının da bu muafiyetten yararlanması yorumuna varılabilir. Ancak Gelir İdaresi Başkanlığı’nın çeşitli muktezalarında farklı izahatlara rastlanmaktadır.

Örneğin kaybolmaya yüz tutmuş sanatsal gölge oyunu “Karagöz ile Hacivat” faaliyetini amatör olarak yürüten ücretli kişinin esnaf muafiyetinden yararlanma isteğine yönelik izahat talebine karşı idare, kanun hükmünün aksine, olumsuz yanıt vermiştir (Acuner, 2015, s. 140). Muğla Vergi Dairesi Başkanlığı’nca 08.09.2014 tarih ve 96620903-120[9-65/14-1]-90 sayılı ve “Karagöz perde oyununun esnaf muafılığı kapsamında olup olmadığı” konu başlıklı yapılan izahatta, karagöz oyununun hükümde belirtilen meslek kollarından bir olmadığına yer verilmiş, mükellefin vergi muafiyetinden faydalanamayacağı ifade edilmiştir. Benzer başka bir mukteza (özelge), Balıkesir Vergi Dairesi Başkanlığı’nca verilmiştir. Özelge talebinde bulunana; minyatür at arabası ile ahşap araba yapılması faaliyetinin kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel ve sanatsal faaliyetler içerisinde sayılmadığı yönünde görüş bildirilmiştir¹⁰. Her ne kadar bu özelgeler idari görüşü yansıtırsa da yapılan açıklamalar, hükmün lafzında yer alan “...ve bunlar gibi faaliyetler...” deyimine karşıtlık taşıması dolayısıyla vergilemede yasallık ve eşitlik ilkesine aykırılık taşımaktadır.

Düzenlemenin yürürlüğe girdiği günden bugüne mükelleflerin özelge taleplerine, idarenin vermiş olduğu koşullu açıklamalarda mevcuttur. Bunlardan birinde Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı; “...oltu ve lüle taşı işçiliğinin GVK’nın 9/1-8 hükmüne göre yapılması halinde...” muafiyetten yararlanılacağı, “...üretim faaliyetinin değerli taşları kullanmak suretiyle ifâ edilmesi halinde muafiyetten yararlanılamayacağı...” ifade edilmiştir¹¹. Bu husus verilen izahattan önce yayımlanan özelgede ise, oltu ve lüle taşı işçiliği faaliyetinin esnaf muafiyetinin kapsamında kabul edilmediği yönündeydi (Akbulut, 2014, s.1). Ancak sonraki izahatta idare; oltu ve lüle taşı işçiliğiyle elde edilen gelirin GVK’nın 9/1-8 kapsamında olduğunu **zımnen** kabul etmiştir. İdarece yapılan bu açıklamaların sayısını

10 Balıkesir Vergi Dairesi Başkanlığı, 05.08.2013 tarih ve 46480499-120.01.03[9-2013/1434]-72 sayı ve basit usulde mükellefin at arabası ve minyatür ahşap araba yapması nedeniyle esnaf muafılığından faydalanıp faydalanamayacağı hakkındaki özelge.

11 Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı, 31.10.2013 tarih, 38418978-120[9-13/9]-1152 sayı ve oltu ve lüle taşı işçiliği faaliyetinin esnaf muafılığından yararlanıp yararlanamayacağı hakkındaki özelge.

arttırmak mümkündür¹². Ancak hukuki açıdan önceki izahatta idarenin vermiş olduğu görüş yanlış kabul edilmelidir. Bunun nedeni kanun koyucunun kaybolmaya yüz tutmuş faaliyetleri saymış olması ancak sınırlamamasıdır (Acuner, 2015, s. 140). Kanun koyucunun “...ve bunlar gibi...” şeklinde ortaya koymuş olduğu irade, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel ve sanatsal meslek kollarının yöreden yöreye değişen ve sayısının düzenlemede belirtilenden fazla olduğu şeklinde yorumlanmalıdır (Acuner, 2015, s. 140). Kaldı ki; hükmün devamında aranan ve Maliye Bakanlığı'nın sanatsal kolları belirlemesine yönelik olan hükme rağmen bakanlığın bu güne kadar böyle bir belirlemeye gitmemiş olması kanaati güçlendirmektedir.

SONUÇ

Mavi ve yeşilin hayat bulduğu kent olan Rize'de geleneksel, kültürel ve sanatsal değeri olan pek çok meslek kolu bulunmaktadır. Bunların pek çoğu endüstriyelleşen dünyanın etkisi altında kalarak kaybolmaya yüz tutmuşlardır. Yasa koyucunun Türkiye'nin dört bir yanında bulunan farklı kültürleri, gelenekleri ve sanatsal faaliyetleri ayakta tutmak istemesi amacıyla kabul ettiği bir vergi kolaylığı sayesinde bu tür faaliyetlerin yaşatılması ve sürdürülebilirliği mümkün olabilecektir.

Rize'de; Rize bezi (feretiko), bakırcılık, dokumacılık (dolaylık ya da diğer adıyla peştamal, puta peştamal, makaslı keşan ve atkı), çorap örme ve diğer örgü türleri (başlık, kazak, hırka, yelek, eldiven, tente ve oya gibi örgü türleri) önemli el sanatları arasında yer almaktadır. Diğer taraftan işlemecilik, sepetçilik, hasır örme, minyatür nayla yapımı, kemeçe ve tulum yapımı sanatsal diğer faaliyetlerdendir. Ağaç işçiliği, ağaç oymacılığı (beşik, çekme sofrası, delme kovan (Gunni), dibek taşı tokmağı (mangana), iskemle (kuli), kovan, kayık, karalahana bezmelikleri, kadı ve gerdel, kaşık, kepçe, kulek, ozaşe (ezmelik), sandık, tepuri (Sofra Sağra, Ekmek Teknesi), kot ve ölçek, yayık) ve ahşap süslemeciliğinin geleneksel, kültürel ve sanatsal yönü ağır basmaktadır. Bu faaliyetleri Rize'de yürütecek olan sanat erbaplarının;

- İşlerinin başında olmaları ve kendi ürettikleri ürünleri satmaları,
- İşyeri açmaları halinde işyeri kira bedelleri; sahibi oldukları işyeri

12 Bu özgelgelardan bir diğeri: Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı, 28.08.2013 tarih, 27575268-105[156-2013-198]-927 sayı ve üfleme cam işleme faaliyetinin esnaf muafılığı kapsamında olup olmadığı ile depo olarak kullanılan ikametgah adresinin işyeri olarak kabul edilip edilmeyeceği hakkında özgelge.

için emsal kira bedeli, işyerini kiralamaları halinde yıllık kira bedelleri büyükşehir belediye sınırları içinde 6.300 TL'yi, diğer yerlerde 4.200 TL'yi aşmaması,

-Ticari, zirai veya mesleki faaliyetler dolayısıyla gerçek usulde Gelir Vergisine tabi olmaması,

-Yürüttükleri işlerin kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel, kültürel, sanatsal iş kolundan ibaret olması,

- Bir ticari işletmeden bağımsız olarak çalışması, şartıyla bir işyeri açarak, yardımcı eleman ya da çırak çalıştırarak ya da motorlu vasıta kullanarak gezici ya da sabit şekilde faaliyette bulunarak elde edeceği kazançlar vergiden muaf kabul edilecektir. Bu husus örneklendirilmek suretiyle sonuçlandırılacaktır.

Çamlıhemşin merkezde bakırcılık mesleğini ifa eden (R) kişinin yukarıda belirtilen şartları taşımasıyla bir işyeri açarak kendi ürettiği minyatür bakır eşyaları satması sonucu elde ettiği gelir vergiden muaf kabul edilecektir. Hatta bu husus 283 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde Trabzon ili örnek verilerek aynı şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Benzer şekilde kış turizminin de faal olduğu Ayder Yaylası Turizm Merkezi'nde Bayan (B)'nin tezgâh açmak suretiyle ya da motorlu araç üzerinde keçi tüyünden yapmış olduğu örgü çorapları satması sonucu elde ettiği kazanç vergiden muaftır. Başka bir örnekte ise Ardeşen ilçesinde, bir yardımcı çırak vasıtasıyla kiraladığı ve yıllık kira bedelinin 4.200 TL altında olan işyerinde kendi ürettiği sepetleri satarak kazanç sağlayan sanat erbabının vergiden muaf kabul edilecektir.

Ancak örneğin, Ayder Yaylası Turizm Merkezi'ni ziyaret eden turistlere yönelik olarak minyatür nayla yapan sanat erbabının, naylanın belirli yerlerine değeri yüksek altın, gümüş vb. maddeleri kullanarak üretimde bulunması halinde ya da el yapımı üretilen tulumun çevresini değerli taşlarla süslemesi halinde (faaliyet esnaf boyutunu aşacağından) muafiyetten yararlanılamayacaktır. Bunun nedeni sanat erbabının ürettiği ürün üzerine eklenen aksesuarın değeri sebebiyle alış ve satış tutarlarının artacağı ve düzenlemenin amacı dışına çıkılacağıdır.

KAYNAKÇA

283 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, R.G. 28366/27.07.2012.

Acuner, E. & Acuner S. (2014). Türkiye'nin yavaş şehirlerine devlet desteği: kaybolmaya yüz tutmuş meslekleri yürüten vergiden muaf esnaf. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, 126, 166-177.

Acuner, S. (2015). Kaybolmaya yüz tutan meslek kollarına tanınan esnaf muafiyetine idareden sınırlama. *Vergi Sorunları Dergisi*, 319, 135-145.

Akbulut, A. R. (2014, 04 Kasım). Hacivat-Karagöz vergisi. *Eko Haber*, s.1. 10.08.2016 tarihinde http://www.ekohaber.com.tr/ekohaber-ali-riza-akbulut-04-11-2014-yazisi-yazi_id-21733.html sitesinden alınmıştır.

Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı, 28.08.2013 tarih, 27575268-105[156-2013-198]-927 sayı ve üfleme cam işleme faaliyetinin esnaf muafılığı kapsamında olup olmadığı ile depo olarak kullanılan ikametgah adresinin işyeri olarak kabul edilip edilmeyeceği hakkında özelge.

Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı, 31.10.2013 tarih, 38418978-120[9-13/9]-1152 sayı ve oltu ve lüle taşı işçiliği faaliyetinin esnaf muafılığından yararlanıp yararlanamayacağı hakkındaki özelge.

Balıkesir Vergi Dairesi Başkanlığı, 05.08.2013 tarih ve 46480499-120.01.03[9-2013/1434]-72 sayı ve basit usulde mükellefin at arabası ve minyatür ahşap araba yapması nedeniyle esnaf muafılığından faydalanıp faydalanamayacağı hakkındaki özelge.

Çavuş, A. (2016). The production of Rize Fabric (Feretiko) as a traditional handicraft and touristic product. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 6(4), 189-200.

Çiçekoğlu, N. (2014). *Somut olmayan kültürel miras taşıyıcıları: Rize el sanatı ustaları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Gelir Vergisi Kanunu, K.T. 31.12.1960/193, R.G. 06.01.1961/10700.

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 02.08.2016 tarihinde <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/TR,112839/yoresel-el-sanatlari.html> adresinden alınmıştır.

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 02.08.2016 tarihinde <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/TR,113014/bakircilik.html> adresinden alınmıştır.

Rize'de Geleneksel El Sanatları, 09.08.2016 tarihinde <http://rizedeelsanatlari.blogspot.com.tr/> adresinden alınmıştır.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TURİZME KATKISI: EKŐİŐLU VAKFI

Zübeyde EKŐİ¹

ÖZET

İnsanlık tarihinin en eski devirlerinden bu yana toplumlar kendi yapıları içinde, o topluma mensup kişilerin sosyal yardım, sosyal dayanışma, sosyal güvenlik ihtiyacını gidermek amacıyla kurumlar oluşturulmuştur. Vakıf hizmetleri de bunlardan biridir.

Vakıflar, kendi parasal kaynağı olan ve bunu kendi ihtiyacına göre kendi kararı ile kamu yararına projeler veya faaliyetler için harcayan kuruluşlardır. Bunlar, hükümetten ve diğer kamu kurumlarından tamamıyla bağımsız olup bağımsız mütevellî heyetleri tarafından yönetilirler

Amaç: Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarından olan vakıfların önemi, faaliyet alanları ve Rize'nin yetiştirdiğı Ekşioğlu ailesinin kurduğı Ekşioğlu Vakfı'nın Rize'nin turizmine olumlu katkı sağlayacak faaliyetlerini açıklamak amacıyla planlanmıştır.

Vakıfların gördükleri hizmetler genellikle dini hizmetler, eğitim hizmetleri, sağlık, şehircilik, bayındırlık ve askeri hizmet vermektedirler. Bütün vakıf tanımlamalarındaki ortak özellik, bir malın kamu hizmetine tahsis edilmesidir. Bu özellik, o kuruma sosyal içerik kazandırmaktadır. Çünkü kurum kamuya yönelik faaliyet gösterdiğinden, kamu ihtiyaçlarını gidermeyi, karşılamayı amaç edindiğinden, ayrıca söz konusu kamu

1 Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü Öğretim Üyesi, Ekşioğlu Vakfı Meclis Üyesi, zubeydeeksi@gmail.com

hizmetinden faydalanan kesimin insanlardan oluşması nedeniyle kurumla toplum arasındaki ilişki ilgili kuruma sosyal özellik kazandırmaktadır.

Ekşioğlu Vakfı 1991 yılında Rize'nin yetiştirdiği Ekşioğlu ailesi tarafından kurulmuştur. Vakfın temel amaçları arasında eğitimin desteklenmesi, ekonomik durumu uygun olmayanlara yardım edilmesi, kamu yararına okul/yurt/kurs açılması ve vakıf üyeleri arasında dayanışma ve dostluk sağlamanın yanında vakfın Rize'nin turizmine olumlu katkı sağlayacak proje ve çalışmalar da yapmaktadır. Bu çalışmalar; Ovit Yayla Şenlikleri, Kar Festivali, Guinness Rekor Denemeleri ve bölgede toplu kullanıma sunulan faaliyetler olarak sayılabilir.

Sonuç: Turizmin önemli olduğu günümüzde, sivil toplum kuruluşları şehirlerin turizmine katkı sağlama konusunda rol almaları ve bu konudaki çalışmalara destek vermeleri önemlidir.

Anahtar Kelimeler: vakıf, turizm, sivil toplum kuruluşu, ekşioğlu vakfı

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski devirlerinden bu yana toplumlar kendi yapıları içinde, o topluma mensup kişilerin sosyal yardım, sosyal dayanışma, sosyal güvenlik ihtiyacını gidermek amacıyla kurumlar oluşturulmuştur. Vakıf hizmetleri de bunlardan biridir.

Arapça bir isim olan vakıf, sözlükte; “durma, durdurma, hareketten alıkoyma” manalarına gelmektedir. Terim anlamı ise; bir malı belirli bir gaye için “alınip-satılmaktan” ebedî olarak alıkoymak, Allah yolunda vakfetmek ve gelirini kamu yararına harcamaktır. Vakıflar, toplumdaki mevcut gelir farklılıklarının giderilmesi, sosyal yardımlaşmanın sağlanarak, fertler arasındaki gelir dağılımının dengelenmesi ve cemiyetin sosyal huzurunun sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. (Soysaldı, H. M.2002:383-400, Cansel, E. 1988:322-27)

AMAÇ

Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarından olan vakıfların önemi, faaliyet alanları ve Rize'nin yetiştirdiği Ekşioğlu ailesinin kurduğu Ekşioğlu Vakfı'nın Rize'nin turizmine olumlu katkı sağlayacak faaliyetlerini açıklamak amacıyla planlanmıştır.

Yardımlaşma ve dayanışma bir medeniyetin en belirgin özelliğidir. Medeniyette ileri gitmiş olan milletlerin hemen hepsinde sosyal yardım ve dayanışma önemli bir yer işgal eder. İnsana insanca bakmak, sahip olduğu mal ve servetten başkalarını da faydalandırmak gibi yüce

duygulardan tezahür eden sosyal yardım ve dayanışmanın tümüyle ve en geniş şekilde uygulandığı yer vakıf alanıdır. Türk-İslâm kültür ve medeniyeti de vakıf temeline oturmuştur.

Medeniyet tarihimizde çok önemli bir yere sahip olan ve asırlar boyunca sosyal bünyemizde daima kaynaştırıcı ve birleştirici bir rol oynayan vakıfların önemi çok büyüktür (Soysaldı, H. M.2002:383-400).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde Sivil Toplum Kuruluşları ile olan işbirliğinin merkezi ve yerel yönetimlerin kaynak ve imkânlarının yetersiz kaldığı sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlarda sosyal yardım ve dayanışma ilkesi temelinde devreye girdikleri görülmektedir. Sivil Toplum

Kuruluşları, iş öncesi ve iş başında eğitim yoluyla iyi yetişmiş insan gücünün gelişimine katkı sağlamakta, sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile dinlenme ve boş zamanların değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadır (Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. 2012:133-142).

Fertlerde mevcut olan hayır ve yardım duygusunun müessesleşmesi olan vakıflar, gelişen teknolojiye de ayak uydurarak, geçmişte olduğu gibi günümüzde de milletimize çok çeşitli hizmetler sunmaktadır (Cansel, E. 1988:322-27).

Vakıfların gördükleri hizmetler genellikle dini hizmetler, eğitim hizmetleri, sağlık, şehircilik, bayındırlık ve askeri hizmet vermektedirler. Bütün vakıf tanımlamalarındaki ortak özellik, bir malın kamu hizmetine tahsis edilmesidir. Bu özellik, o kuruma sosyal içerik kazandırmaktadır. Çünkü kurum kamuya yönelik faaliyet gösterdiğinden, kamu ihtiyaçlarını gidermeyi, karşılamayı amaç edindiğinden, ayrıca söz konusu kamu hizmetinden faydalanan kesimin insanlardan oluşması nedeniyle kurumla toplum arasındaki ilişki ilgili kuruma sosyal özellik kazandırmaktadır (Ertem, A. 2011:25-65)

VAKIFLARIN FAALİYET ALANLARI

Vakfiye benzeri hizmetler incelendiğinde, tarihimizde birçok hizmetin vakıf yoluyla yapıldığı görülmektedir. Bu hizmetler şu şekilde sıralanabilir.

- ✓ Eğitim ve öğretim hizmetleri
- ✓ Kültür hizmetleri
- ✓ Yapım, bakım restorasyon hizmetleri
- ✓ Dini hizmetler
- ✓ Sağlık hizmetleri

- ✓ Hayri ve sosyal yardım hizmetleri
- ✓ Güvenlik hizmetleri
- ✓ Ulaşım hizmetleri
- ✓ Temizlik hizmetleri
- ✓ Turizmi teşvik mahiyetindeki hizmetler
- ✓ Ekonomik hizmetler
- ✓ Şehircilik hizmetleri (Yüksel, A. T. 2002:47-54)

Sivil toplum kuruluşları günümüzde ekonomik yapıda, özellikle de demokratik toplumlarda gitgide daha sağlam ve daha çok yer kaplayan bir konum elde etmektedirler. Bu yüzden özellikle uluslararası arenada sivil toplum kuruluşları, artan bir saygınlık elde etmektedirler. Nitekim Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi devletlerarası kuruluşların, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapması bunun bir göstergesi olmaktadır. Bu durum aynı zamanda, sivil toplum kuruluşlarının devlet kanalıyla yürütülemeyen bir takım projeleri gerçekleştirebilme işlevini yüklenbildikleri anlamına gelmektedir (Özer, M. H. 2008:86-97).

Sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmeyen yani kendileri ve üyelerinin kişisel zenginliği için ekonomik kar elde etmeye çalışmadan, ekonomik ilişki ve organizasyonların oluşmasında bir takım işlevler edinebilmektedirler. Günümüz itibariyle gelişme ve kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşları bu konudaki en önemli örneklerdir. Kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşları toplumsal grup ve örgütlerle doğrudan eylemler sürdürerek, kalkınma program ve projelerinin incelenmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesiyle özgül biçimde uğraşırlar. Kalkınma projeleri, programları ve politikaları aracılığıyla çalışmalarını kanalize ederler(Özer, M. H. 2008:86-97).

TURİZM VE VAKIF İLİŞKİSİ

Artan çevresel duyarlılık ile birlikte Dünyada ve Türkiye’de turizm alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısının arttığını söylemek olanaklıdır. Dünya’da turizm ile ilgili sivil toplum kuruluşlarından örnekler vermek gerekirse; Birleşik Krallıklar kaynaklı, Tourism Concern, Hong Kong kaynaklı Ecumenical Coalition on Third World Tourism, Conversation International, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF), Wildlife Preservation Trust, Yerel Gündem 21, vb. sivil toplum kuruluşları turizm alanında önde gelen sivil toplum kuruluşlarıdır.

“Sivil toplum kuruluşlarının turizm tanıtımı konusundaki işlevleri

konusunda çeşitli örnekler verilebilir. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (STGM) sivil toplum kuruluşları veri tabanında faaliyet alanını "turizm" olarak belirten 86 sivil toplum kuruluşunun 18'i belirli bir ilin veya destinasyonun "tanıtma" derneğidir (www.stgm.org). Öte yandan, her yıl düzenlenen Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı (EMİTT) katılımcı kataloguna göre, 2014 yılında EMİTT fuarına katılan turizm ile ilgili dernek/birlik sayısı 62'dir (<http://emittistanbul.com/fuar-katalogu/>). Bu derneklerin büyük çoğunluğu bir destinasyonun veya ilin "tanıtma" dernekleridir" (Harman, S. 2014:343-360).

EKŞİOĞLU VAKFI

Ekşioğlu Vakfı Rize'nin yetiştirdiği Ekşioğlu ailesi tarafından, Resmi Gazete'nin 15 Haziran 1991 tarih ve 20902 sayılı nushasında yayınlanarak **15 Haziran 1991 tarihinde** resmen kurulmuştur. Vakfın temel amaçları arasında eğitimin desteklenmesi, ekonomik durumu uygun olmayanlara yardım edilmesi, kamu yararına okul/yurt/kurs açılması ve vakıf üyeleri arasında dayanışma ve dostluk sağlamanın yanında vakfın Rize'nin turizmine olumlu katkı sağlayacak proje ve çalışmalar da yapmaktadır <http://www.eksiogluvakfi.org.tr/tr-TR Erişim tarihi15.09.2016>.

VAKFIN AMAÇ VE HİZMET KONULARI

Vakfın temel amacı Türk toplumunun Milli Kültür varlığını koruyup, geliştirmek ve ahlaki örflerine bağlı öğrenci yetiştirmektir. Bu çerçevede topluma hizmet etmek amacı ile;

- ✓ Orta dereceli okullara, Üniversitelere, fakülte ve yüksekokullara öğrencileri hazırlamak için, her çeşit mesleki, kültürel kurslar ve dersaneler inşaa etmek ve açmak.
- ✓ Mevzuata uygun olarak, özel ilk ve orta dereceli kız, erkek ve karma okullar ile fakülteler ve yüksek okullar ve üniversiteler inşaa etmek, açmak ve işletmek.
- ✓ Maddi olanakları olmayan veya yetersiz olan öğrencileri korumak, eğitim ve öğrenimlerine veya uzman olmalarına yardımcı olmak ve burslarını sağlamak.
- ✓ Yurtlar, pansiyonlar, kreşler açmak, lojmanlar inşaa etmek ve buralardaki öğrencilerin gerekli ihtiyaçlarını karşılamak.
- ✓ Eğitim salonları ve kütüphaneler inşaa etmek ve açmak, öğretim ile ilgili kitap ve eserleri hazırlamak ve yayınlamak, seminerler, konferanslar ve yarışmalar düzenlemek.
- ✓ Öksüzlere, kimsesizlere, yaşlılara ve muhtaç kişilere aynı ve

para yardımlarda bulunmak, huzurevleri ve misafirhaneler inşaa etmek ve açmak.

✓ Sağlık hizmetleri verecek klinik, laboratuvar ve hastaneler gibi tesisler inşaa etmek, kurmak ve işletmek, bu tesisler için gerekli her türlü sıhhi araç ve gereçleri ve personeli temin ve istihdam etmek.

✓ Vakıf amacı kapsamında matbaa kurmak, ilmi, edebi, ahlaki ve mesleki yayınlarda bulunmak, dergi ve gazete çıkarmak. Kanunların izni çerçevesinde radyo ve televizyon istasyonları kurmak işletmek, kiralamak veya şirketlere ortak olmak.

✓ İlmi ve akademik çalışmalar yapmak, yaptırmak, özendirmek ve bunları vakfın kurumlarında değerlendirerek ödüllendirmek.

✓ Türk el sanatları ve atölyeleri açmak, kız çocuklarına ve ev kadınlarına yönelik biçki, dikiş, nakış, süsleme, halı dokuma gibi kursları açmak ve gerekli araç ve gereçleri temin etmek.

✓ Her türlü sportif faaliyetler için gerekli kampüs, tesis, dinlenme ve benzeri tesisleri inşaa etmek, açmak ve işletmek.

✓ Ekonomik durumu uygun olmayan hastalara ve yaşlılara gerekebilecek organ nakli ve cerrahi müdahale ile tedavi giderleri gibi konularda parasal yardımlarda bulunmak.

✓ Vakıf üyeleri arasında tanışma, dayanışma ve dostluk duygularını geliştirmek.

✓ Vakfın amaç ve hizmet konularını gerçekleştirmeyi sağlamak amacı ile, ticari işletmeler, ortaklıklar ve şirketler kurmaktır (<http://www.eksiogluvakfi.org.tr/tr-TR> Erişim tarihi15.09.2016).

VAKFIN TURİZME KATKI SAĞLAYAN FAALİYETLERİ

Ekşioğlu Vakfı yukarıda sayılan amaçlarına yönelik çalışmalar yanında Rize ve kültürünün tanıtımında gerek ulusal gerek uluslararası faaliyetlerde rol almıştır. Bu faaliyetler aşağıdaki gibidir.

Ovit Yayla Şenlikleri

Ekşioğlu Vakfı tarafından Erzurum-İspir yolu üzerinde 2640m rakımlı olan Ovit Yaylası'nda 1996 yılından itibaren yayla şenlikleri yapılmaya başlanmıştır. İlk yapıldığında öncelikli olarak yılda bir kez aile üyelerinin buluşup tanışması ve beraber olmaları amaçlanmıştır. Yörede ilk yapılan büyük ölçekli yayla şenlikleri arasında yer almaktadır.

18 yıldır düzenli olarak yapılmakta ve daha sonraki yıllarda aile üyelerinin dışında Rize, çevre illerden ve yabancı katılımlarla geleneksel

hale gelmiş ve yayla kültürünün tanıtımında ve gelecek nesillere aktarılmasında öncülük etmiştir. Son yıllarda artan katılımıla Ovit Yayla Şenlikleri 10-15 bin kişi Ovit yaylasında buluşma imkânı bulmuştur.

Şenlikler; 13 Mayıs 2014'te Manisa ilinin Soma ilçesindeki kömür madeninde çıkan yangın nedeniyle ile ve 2015 yılında meydana gelen terör olayları nedeniyle iptal edilmiştir.

Daha sonraki yıllarda sivil toplum kuruluşları bölgedeki yaylalarda şenlikler yapmaya başlamışlardır. Bu anlamda Ekşioğlu Vakfı Ovit Yayla Şenlikleri bölgede bu tür faaliyetlerde öncülük yapanlar arasındadır. Yayla şenliklerinde yöre insanı, yurtiçi ve yurtdışı misafirler bir arada kaynaşmış ve yayla kültürü ve turizminin de tanıtımı yapılmıştır. Ayrıca yapılan şenliklerin Rize'deki ticari hayatın canlanmasında önemli etkileri olmuştur. Bölgede irili ufaklı yol kenarlarında yerel işletmeler açılmaya başlanmıştır. Ayrıca turizm şirketlerinin tur programlarına bölge dâhil edilmiştir.

Ovit Yayla Şenlikleri genellikle hafta sonu 2 gün olarak düzenlenmiştir. 1. gün karadeniz sanatçıları sahne almışlar, 2 gün ise bölgenin idari ve mülki amirleri ve vakıf yetkilileri tarafından konuşmalar yapılmış, birlik ve beraberlik mesajları verilmiştir. 2016 yılında son yapılan yayla şenliği ülkemizde başarısız darbe girişimi sonrası "Demokrasi Şöleni" adı altında yapılmıştır.

Geleneksel Ovit Yayla Şenliklerinin Dünyaya Açılması

✓ 2009 yılında 14. sü düzenlenen ve yılın en çok ilgi gören geleneksel şenliklerden biri olan "14.Ovit Yayla Şenlikleri" , Rize Ovit Yaylası'nda dünyanın çeşitli ülkelerinden gelecek olan uluslararası sanatçılar ağırlanmıştır.

✓ Ekşioğlu Vakfı önderliğinde "14.Ovit Yayla Şenlikleri" ilk gün Güneydoğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak kullanılan Kemeçe çalgısına merakı ile tanılan "Albannach" adlı İskoç grup, çeşitli ses ve ritimlerin bir araya getiren gayda ve perküsyon aletleri ile yaptıkları geleneksel İskoç müzikleriyle programa ev sahipliği yaparken, ikinci günde ise tüm dünya listelerinde 1 numaraya çıkmış "Rachael Starr" 1 ağırlamıştır. İngiltere'nin en büyük gösteri gruplarından biri olan Divine Company de, muhteşem kostümleri ve şovlarıyla görsel zenginlik katmışlardır.

✓ Uluslararası sanatçıların yanı sıra ülkemizin önemli sanatçıları da şenlik kapsamında sahne almışlardır.

✓ Etkinlik baştan sona en son model cihazlarla donatılmış canlı yayın araçları ve profesyonel bir ekip tarafından canlı olarak ulusal ve yabancı medya kuruluşlarına ulaştırılmıştır.

✓ 2014'te 17. si düzenlenen Ovit Yayla Şenliği Uluslararası ünvanını almış ve başta ülkemiz olmak üzere karadenize kıyısı bulununan Romanya, Sırbistan, Gürcistan, Hırvatistan, Çeçenistan, Makedonya, Bulgaristan, Kuzey Osetya, Ukrayna, ve Azerbaycan olmak üzere 11 komşu ülkenin halk dansları topluluğu davet edilmiş, Ovit Yaylası'nda sevgi, barış ve dostluk mesajları verilmiştir.

Kar Festivali

Rize Valiliği Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İkizdere Kaymakamlığı ve İkizdere Belediye Başkanlığı'nun birlikte organize ettikleri "Ovit Dağı Kar Şenliği ve Kayak Festivali" etkinlikleri Mayıs 2006 tarihinde başlanmıştır. Etkinliğin ikincisi 2007 yılında gerçekleştirilmiştir.

Bakanlar Kurulu Kararı ile Ovit Dağı'nın turizm alanı olarak ilan edilmesi sevinç yaratmıştır. Ekşioğlu Vakfı 20 nisan 2008 yılındaki 3.sü yapılan "Kar Şenliği ve Kayak Festivali'ne sponsor olmuştur.

2015 yılında Rize Valiliği ve Ekşioğlu Vakfı tarafından, Rize'de Eğitime Nitelik Kazandırma (RENK) projesi kapsamında Ovit Yaylası'nda 4. Uluslararası Ovit Kar Festivali Düzenlenmiştir. Festivale 11 ilçeden 600 öğretmen ve öğrenci katılmıştır.

Dünya Çocuk Rekorları Türkiye Temsilcisi Prof. Dr. Orhan Kural ile Rekor Danışmanı Aydın Türkgücü'nün başlama işaretini vermesinin ardından rekor denemesine katılan 450 öğrenci, kendilerine dağıtılan 250 kürek, 150 kova ve 300 spatula ile 25 kulvarda kardan adam yapmışlardır.

Dünya Çocuk Rekorları Türkiye Temsilcisi Prof. Dr. Orhan Kural, incelemenin ardından " Dünyada en çok çocukla kardan adam yapma" rekorunun 450 çocukla kırıldığını açıklamıştır. İsviçre'de 260 çocukla elinde bulunan rekor ülkemize geçmiştir.

Guinness Rekor Denemeleri

2016 yılında 5. Ovit Kar Şenlikleri adı altında Ekşioğlu Vakfı organizasyonu kendi başına gerçekleştirmiştir. 2016 yılındaki Kar Şenlikleri'nde "Dünyanın En Büyük Horon Halkası" denemesi yapılmış kötü hava şartları nedeni ile kırılamamıştır.

2014 yılında 17. Ovit Yayla Şenliklerinde, 303 kilo 74 gram ile Yunanistan'a ait "dünyanın en ağır sütlaç" rekorunu kırmak için 395 kilogramlık dev kazanda 1295 kilogram sütlaç pişirilmiştir. Guinness

rekor danışmanları Prof. Dr. Orhan Kural ve Aydın Türkgücü'nün hazır bulunduğu şenliklerde dünyanın en ağır sütlacının pişirilmesi için 30 aşçı yaklaşık 6 saatlik çalışma yapılmıştır. Tek seferde en çok sütlaç pişirerek Guinness Rekorlar Kitabı'na girmeyi başaran Ekşioğlu Vakfı, düzenlenen törende ödülünü almışlardır.

Bölgede Otellerin Açılması

Yapılan şenlikle sonrasında 2016 yılında bölgede otel yapılarak bölge turizme kazandırılmıştır. Aynı şekilde atıl bir şekilde olan diğer bir otel ise aktif olarak kullanıma geçmiştir.

Cami ve Tuvalet Yaptırılması

Ekşioğlu Vakfı şenliklerle birlikte Ovit Yaylası'nda Rize-Erzurum yolunu kullananların rahatça kullanabileceği 2008 yılında konteyner tuvaletler ve 2016 yılında aynı yerde camii yaptırarak kullanıma sunmuştur.

SONUÇ

Turizmin önemli olduğu günümüzde, sivil toplum kuruluşları şehirlerin turizmine katkı sağlama konusunda rol almaları ve bu konudaki çalışmalara destek vermeleri önemlidir.

KAYNAKÇA

- Soysaldı, H. M.(2002). "Vakıfların günümüzdeki yeri ve önemi."Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12.1: 383-400.
- Cansel, E. (1988). Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı.322-27
- Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(2), 133-142.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. Vakıflar Dergisi Aralık Sayı : 36:25-65
- Yüksel, A. T. (2002). Türk-İslâm Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(13):47-54
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 97-86:(26)26
- Harman, S. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Sistemindeki İşlevleri Üzerine Bir İnceleme/A Theoretical Review On Functions Of Non-Governmental Organizations In The Tourism System. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(26);343-360
- <http://www.eksiogluvakfi.org.tr/tr-TR> Erişim tarihi15.09.2016